

**HARMINCAS
HONVÉDEK ÉLETE
A HALÁLMEZŐKÖN**

ÖSSZEÁLLÍTOTTA:
Dr. PAULOVITS SÁNDOR

Előszó

Írta: vitéz SZURMAY SÁNDOR báró
ny. honvédelmi miniszter, gyalogsági tábornok

Tűzkeresztségre indult 1914. év nyarán az akkor éppen negyven éves korát meghaladt magyar kir. honvédség. Csak az tudja e nemzeti kincsünk értékét kellőképpen jelbecsülni, aki nemcsak bölcsőjénél állott és ringatta, hanem annak kiépítésén is személyesen résztvett és aki világháború alatti véresen komoly munkáját is látta.

Kezdetben szegényes eszközökkel küzdve, zászlóalj kötelékekbe volt csupán szervezve. Egy-egy zászlóaljnál csak egy állandósított százada volt a honvédségnek állomásonként változó és éppen csak az újoncok kiképzésére és az őrszolgálatra elegendő létszámmal. Állandó újonc kontingense nem is volt, csak a közöshadsereg kiegészítése után megmaradt újoncokat kapta. Negyven évi erőltetett munka után már a magyar nemzet büszkesége, a szegény kis csemete, terebélyes tölgygé fejlődött és a világháborúban már békében megszervezett 8 gyalog és 2 lovas hadosztállyal, nagyszámú népfőlkelő ezreddel vonult az ellenség elé, ahol minden feladat megoldására éppen olyan alkalmas volt, mint bármely közöshadseregbeli elitcsapat.

A 30. honvéd gyalogezrednek világháborús történelme is a kiváló teljesítmények szinte végnélküli sorozatára tekinthet vissza és igen kiváló hazafias szolgálatot tett az ezen történelem megírására vállalkozó, amidőn ezen haditettek megírását elvégezte. Fontos ez különösen a magyar hadidicsőség megörökítése szempontjából, hogy az új nemzedéknek okulásul szolgáljon: hogy a hadierények ápolását a jövőre is megkönnyítse és végül, hogy nemzeti hadseregünk lássa, mily feladatok várnak rá, ha újból szükséges lesz fegyvert fogni hazánk védelmében.

A 30. honvéd gyalogezred – a magyar Alföld fiaiból nyervén kiegészítést – alig gyakorolhatta a harcot a magas hegységekben, mocsaras vidéken, végnélküli erdőségekben és mégis Szerbiában, a havas Kárpátok gerincén, az Alpok havasain, az orosz mocsarakban, a Karszt kietlen vidékén épp oly nagy és átütő sikerrel küzdött, mint

a sík földön. Teljesen egyenértékűnek bizonyult a száz évesnél is nagyobb dicsőséges múlttal bíró bármely közshadseregbeli csapat mellett.

Ezen teljesítmények megörökítésével tehát örök emléket emelünk ezen ezrednek és hőslelkű katonáinak is, mert ragyogó tanúságot leszünk azok mindenkori, hazafias kötelességtudástól áthatott vitézségéről és dicséretes szelleméről.

Én a honvédség kezdő nehézségeit láttam, mert annak kiépítésében résitvettem és azután láttam a hosszú időn át alattam állott vitéz 30. gyalogezred titáni harcát, kitartását, hősiességét a legnehezebb viszonyok között is a nagy háborúban.

Tanúbizonyágot teszek arról, hogy az ezred minden rábízott feladat feltétlen sikeres megoldására mindenkor számíthattam. Az ezrednek minden embere tudta, hogy a nálunknál mindig erősebb ellenséggel csak úgy tudunk sikerrel megküzdeni, ha mindenki szívvel-lélekkel fekszik a munkának és az utolsó lehellétéig nem tágít. És a 30-as honvéd és népfölkelő hősök sohasem tágítottak és mindig győztek.

Ha minden magyar harcos a jövőben is követni fogja a 30-as honvédek és népfölkelők dicső példáját, nem lesz okunk aggódni hazánk jövőjéért!

A 30-as honvédek

Írta: Dr. Paulovits Sándor

Két évtizednél hosszabb idő pergett le a homokórán, amióta a 30-as honvédek dicsőséggel teljes harcaik után pihenni tértek. A trianoni megalázottság éjszakájában nem beszélt senki a hősök haditetteiről. Ők maguk, akik a Balkán szikláin és sarában, a Kárpátok bércein, Galíciában, Bukovinában és az olasz Alpok nehéz harcaiban a történelmet csinálták, nagyon csendes emberek lettek: tízezerél többen pihennek gyepes hantok alatt a harcterek sokszor jeltelen temetőiben. Az élők pedig, akik az erők pokoli mérkőzését túlélték, fájdalmasan összeszorult szívvel gondoltak hazájuk sorsára, amelyet a legszentebb áldozat és a patakokban öntött hősi vér sem tudott megmenteni az összeomlástól.

De most, hogy a mesterségesen kovácsolt rabbilincsek jórészt lehullottak és az Uzsoki-hágó ormán újra ott lobog a nemzeti zászló, mikor a magyar honvéd diadalmasan halad az ősök véráztatta útjain és megpihen a 30-as honvédek csontjai felett domboruló halmokon, most meg kell kérdezni az utódoktól: *Tudjátok-e kik voltak a 30-as honvédek?*

Tudjátok-e, hogy nélkülük az orosz gőzhenger letiporta volna aranykalászt termő földjeiteket? Hogy amíg ti békésen vártátok otthonaitokban a Höfer-jelentéseket, addig ezek a viharvert hősök sokszor rongyosan, kiéhezetten és véresen állták a lövészárokban a tomboló gránátfergeteget és tízszeres, húszszoros túlerővel szemben is megmutatták, hogy a férfibeccsület és a törhetlen hűség élő szobrai tudnak lenni a halálmezőkön.

Meg kell írni, hogy mit műveltek a honvédek! Ne csak a mindentlátó csillagok őrizték hallgatag éjszakákon a hősitettek emlékét, hanem a késői utódok lábnyomról-lábnyomra, vércsepről-vércsepre tudják követni annak a sok derék magyarnak fájdalmas megpróbáltatásokkal terhes sorsát, akik évek során át a nélkülözések, rettenetes fáradalmak, fagyasztó hidegek, gránát-zuhatagok poklában is mindig megőrizték hitüket Istenben és Hazában.

A honvédek legnagyobb része nem volt hivatásos katona. Amint a Haza hívó szava az 1848. évi szabadságharcban vitéz honvédekké avatta a békés polgárok tízezeit, úgy ezeknek a 48-as honvédeknek az unokái a világháborúban is egyik napról a másikra lettek hőssökké.

Meghatódottan, mosolyogva néztük a pótlásul hazulról érkező tartalékokat, amikor beosztották őket az arcvonal gyakori hézagaiba. Volt közöttük öreg népfölkelő és pelyhező állú gyerek, aggódó nyárspolgár és ijedt tekintetű surbankó legényke. Egyiket-másikat az iskola padjából húzták ki, hogy mundért adjanak rá. De ezek a műkedvelő katonák, akik az első napon még rémüldözve néztek a bűgva elsuhanó srapnellek után, a második napon már tűzbe mentek a napbarnított arcú öreg

bakák oldalán és további néhány nap múlva már éppen úgy elragadta őket is a hős hevület, mint a tűzkeresztségen régen átesett honvédtársakat.

Dicső ezredünknek, az egykori m. kir. budapesti 30. honvéd gyalogezrednek, kívánunk ezzel a könyvünkkel szerény emléket állítani. Őseze akarjuk hozni a régi szeretetben a még élő 30-asokat, hősi halott bajtársaink felejthetetlen áldozatát pedig megörökíteni az utókor számára, hogy követésre méltó példát adjunk az utánunk következő fiataloknak.

Nem katonai szakmunkát adunk az olvasó kezébe, hanem csak meghatóan kedves visszaemlékezést, amely a hősi tettek történetű előadásával felidézi a világháborús idők hangulatát és megörökíti a magyar honvéd felülmúlhatatlan hazaszeretetét, önfeláldozásig terjedő hűségét, virtuos vitézségét.

Ily sok idővel a háború befejezése után munkánk nem lehet tökéletes. Több, mint 20 év alatt az emlékek elmosódtak, a benyomások elszürkültek. De a magyar honvéd dicsősége soha el nem múlhat, a honvéd vitézségének fénye soha nem csökkenhet.

Könyvünkhöz az adatokat részben a Hadilevéltárban őrzött eredeti háborús okmányokból, részben bajtársaink magántulajdonában levő harctéri jelentésekből, naplófeljegyzésekből és jegyzetekből gyűjtöttük össze, az eseményeknek megfelelő megbízhatóság szem előtt tartásával, gondos és lelksmeretes mérlegeléssel.

Hadtörténeti szakmunka kiadása nem lehet a mi feladatunk. Erre azért sem vállalkozhattunk, mert a csapatok hadművelési iratainak jórésze a háborút követő forradalmi időkben veszendőbe ment és így nem volt többé lehetséges, hogy hadi erényekben oly gazdag ezredünk haditetteinek minden részletét híven ismertetni tudjuk. Csak szerény emléket kívántunk állítani bajtársaink vitéz fegyvertényeinek, fel akartuk eleveníteni a négy esztendő katonaéletét, a halálmezők rettenetességeit, a viszontagságos küzdelmeket. Betekintést nyújtani a magyar honvéd virtusban gazdag lelkébe, akit akkor sem hagy el vidám kedélye, amikor szörnyű rohamra indul.

Nehézségekkel telt úton jutottunk el idáig. Az élet küzdelmei, a mindennapi kenyér gondja szétszórta a harctéri bajtársakat, de aki megmaradt, az a régi bajtársias szeretettel és együttérzéssel bocsátotta rendelkezésre értékes adatait.

Szívből jövő köszönetet mondunk tehát mindazoknak a bajtársainknak, akik nehéz munkánkban segítségünkre voltak. Segítségünkre voltak adatszolgáltatásaikkal és főként az anyag felülvizsgálásában. Hálás köszönet illeti elsősorban vitéz Nagy-Megyeri Nagy Károly altábornagy urat, egykori zászlóalj- és ezredparancsnokunkat, aki éveken át fáradhatatlanul szorgalmazta az ezredtörténet megírásának ügyét. Hasonlóképpen köszönjük szíves közreműködését vitéz bái Berkó István ezredes úrnak, aki az egész anyagot felülbírálta. Orphanides Gusztáv tábornok, Nagy Béla tábornok, vitéz Zalay Károly ezredes, potyondi Lendvay Károly ezredes, Waldberg Endre ezredes, Rue/ Ede alezredes, Malik József alezredes, Harkay Haspra Ferenc alezredes, felsőzsidi Németh Béla alezredes, Rummy Lajos alezredes, Zádor Endre őrnagy, Zajk Vilmos e. e. őrnagy, Kapotsy István e. e. százados, Jónás István npf. százados, Dr. Szabó Béla tart. százados, és Jakab István e. e. főhadnagy urak adataikkal igen értékes munkát végeztek ezredünk történetének összeállításában. Lendvay Károly ezredes úrnak külön is köszönjük a nagy szakértelemmel készített térképvázatokat. Köszönetet mondunk Dr. Beyer Ede tart. százados bajtársunknak a népfelkelő ezredről szóló fejezet szerzőjének, továbbá dinyeberki Bozó Pál ezredes úrnak, aki a 30G. honvéd gyalogezredről

írt értékes megemlékezést, arról az ezredről, amelynek legénysége java-
részben a mi ezredünk állományából került ki. Köszönetet mondunk
Tomcsányi Béla npf. főhadnagynak, aki az Albánia-ba is kikülönített
zászlóaljunkról és *Vizy Károly* százados bajtársunknak, aki az 1/30.
hadtáp zászlóaljáról és végül *Folkusházy Lajos* ny. altábornagy úrnak,
aki a háborúban oly fontos, de kevesek előtt ismert hírszerző, megfigyelő,
kém- és propagandaszolgálatról írt értékes megemlékezést.

Felsőbb parancsnokaink közül *vitéz báró uzsoki Szurmay Sándor*
ny. honv. miniszter, gyalogsági tábornok úr könyvünket magyaros, katonás,
lendületes előszóval díszítette, *nagybaczoni Nagy Vilmos* altábornagy úr
pedig értékes útbaigazításával ugyancsak nagy segítségünkre volt
munkánkban. Szíves fáradozásaikért e helyen mondunk hálás köszönetet.
Utoljára hagytuk a sorban *Dr. Szereday Miklós* tart. főhadnagy bajtár-
sunkat, aki a háborús történeti részt nagy szeretettel írta meg. Az ő
fáradhatatlanságának, áldozatos munkakészségének köszönhetjük, hogy
ezredtörténetünk ennyire hű képe lehet az elmúlt nagy időknek. Nagy
odaadással, kiváló írói készséggel írta meg ezredünk hősies küzdelmeit.
Valamennyi 30-as bajtárs nevében szólunk, amikor az ő érdemeit e pár
hálás szóban megörökítjük. Mindannyian köszönjük, hogy ezt a fárad-
ságos feladatot vállalta és megoldotta.

Könyvünk megírásában kerültük a száraz modort. Népies könnyű
stílusban igyekeztünk emlékezetünkbe visszaidézni *Kulisie, Loznica,*
Karnálj, Uzsok, Ugartsberg, Jakimow, Pogorelcy, ToporotUz-Rarance,
Dobroliioniz, Kirlibaba, Dadul, Tatárka, a Cibó-völgy, Radautz, Czorno-
lózi, Satuimare, Arbora, Monte Asolone, Col Capvile, és sok-sok más,
végzetesen emlékünke vésődött hely képét, ahol a 30-as honvédek
mindig dicsőségesen, hősi vérdús áldozatával védték a Haza ősi földjét.
Hűséggel, magyar becsülettel, soha meg nem tántorodva, a férfi erények
tökéletességével harcoltak és estek el bajtársaink, akiknek emlékét a hálás
szíveken kívül ezekre a lapokra akarjuk örök emlékezetül feljegyezni.

Szeretnénk valamennyi vitézségükért kitüntetett, valamint hősi halott
bajtársat névszerint megemlíteni. A több ezer kitüntetett és a közel tíz-
ezernyi hősi halott 30-as honvéd felsorolása azonban maga is hatalmas
kötetet tenne ki, így erről a kegyeletes tervről le kellett mondanunk.

Négyéves küzdelmünk a Haza védelmében

Írta: vitéz báti BERKÓ ISTVÁN ng. ezredes

A magyar népnek, amióta Európa szívében a Kárpátok koszorúzza: és négy folyó öntözte új hazában megtelepedett, úgyszólván harcok szakadatlam sorából áll az élete. A Mindenható ezer éve tartja itt a magyar nemzetet és csak az isteni Gondviselésnek köszönhető, hogy ez a nemzet az ezer esztendő soknál is sokkal több zivatarában el nem pusztult.

Országunk földrajzi fekvése a hadak országútjává és pusztító csaták színhelyévé tette a magyar földet, de nemcsak ebben, vagy amabban a korban, hanem minden időben. A Nyugat és a Kelet egymásratörő hadai itt, a mi földünkön vonultak át és ütköztek meg. A történelem tanúsága szerint minden évszázadban legalább háromszor-négyszer járt ellenség a mi földünkön, s csak kivételesen szerencsés korszaknak mondható a múlt évszázad közepétől a világháború kitöréséig lefolyt hat évtized, mely alatt a magyar föld nem látott ellenséget.

Talán ennek a hosszú békének és biztonságnak a tudata érlelte meg a nemzetben azt a meggyőződést, hogy Magyarország határa örök és soha semmi sem változtathatja meg. Annál nagyobb elemi erővel tört fel a magyar lélek felháborodása, amikor a világháború kitörésével nyilvánvalóvá vált, hogy balkáni szomszédaink, hatalmas pártfogóik segítségére támaszkodva, egész országrészeket akarnak tőlünk elragadni és eme szándékuk keresztülvitelében semmitől sem riadnak vissza.

A világháború megindulása csak helyi jellegű, aránylag kisebb területre szorítózkodó hadjáratra engedett következtetni. Aki nem ismerte teljesen az irántunk ellenséges népeknek egész Európára, sőt az egész világra kiterjedő szándékát és összefogását, az abban reménykedett, hogy a Szerbia ellen 1914 nyarán indított hadjáratnak gyors és győzedelmes befejezésével ismét jóidőrc megóvjuk az országot a háborús veszedelemtől.

Alig hirdették ki azonban 1914 július 26-án a részleges mozgósítást, amely többek között a 30. honvéd gyalogezredet is fegyverbe szólította, rövid pár nap múlva, augusztus 1-én már az általános mozgósítás állította talpra az ország teljes haderejét. A balkáni ellenében kívül most már az annál sokszorosan erősebb orosz hadsereggel is szembe kellett szállanunk.

Az osztrák-magyar monarchia seregeinek tehát két hadszíntéren kellett felvenni a harcot. A haderő nagyobbik részét természetesen az erősebb, a fontosabb ellenféllel, az oroszsal, kellett szembeállítani,

s ezért a balkáni hadszíntéren már felvonult erők egy részét is oda kellett küldeni. A Balkán mellékhadszíntérré lett, ahol azonban súlyos küzdelmekre került a sor az ellenfélnek egyébként is kitűnő és a közelmúlt két véres háborújában megedződött, haditapasztalatokban gazdag csapataival szemben.

A 30. honvéd gyalogezred a szerbiai harctéren kezdte és folytatta küzdelmeit egészen az év végéig. Nemcsak a haditapasztalatok hiánya, nemcsak a harcedzett bátor ellenség vitézsége és nemcsak az eredetileg erre a hadszíntérre szánt erők jórészenek elvonása következtében beállott számbeli fogyatkozás tette a harcokat fokozottan piehézzé, hanem az úttalan, különben is nehezen járható terep, a segélyforrások hiánya és különösen a rendkívül kedvezőtlen időjárás is. A Duna-Tisza-közének alföldi népéből álló 30. honvéd gyalogezred azonban bámulatos szívóssággal győzte le a Balkán sziklás hegyóriásainak nehézséget és bámulatos rövid időn belül hozzáadódott a hegyiháború viszontagságaihoz.

A Balkánon végigharcolt félesztendő véres harcaiban és a háború emberfeletti viszontagságaiban az ott harcolt csapatok nagyon sokat veszítettek úgy elesettekben, mint sebesültekben és harcképtelenné vált harcosokban; az óriási áldozatokkal teljes küzdelemnek azonban jmjégis megvolt az az eredménye, hogy az ellenség Magyarország földjéből még átmenetileg sem ragadhatott el semmit sem.

Az 1914. év végén a szerb harctéren elért területi eredményeinket – sajnos – fel kellett adnunk, mert a hadvezetés nem számított az emberileg teljesíthető lehetőségekkel és már az erők végső felhasználásán túl kimerült, nélkülöző csapatoktól emberfeletti lehetetlenséget követelt. A balkáni hadszíntéren nyugalom állt be, s az ellenfelek, a határokat biztosítva, hónapokig néztek farkasszemet egymással.

A Szerbia ellen működő erők egy részét ismét elvitték az orosz hadszíntérre, köztük a 40. honvéd hadosztályt, amelyhez a 30. honvéd gyalogezred is tartozott. A háború teljes súlya reánk nézve most ezen a hadszíntéren feküdt. Az orosz hadüzenet óta még több állammal is háborús viszonyba kerültünk, így többek között Angliával és Franciaországgal is, de seregeink ezekkel az újabb ellenfelekkel egyelőre nem kerültek szembe. Nekünk most az orosz volt az egyedüli fontos, de annál erősebb közvetlen ellenfelünk. A többi ellenfelekkel a szövetséges német, illetőleg az 1914 ősze óta szintén szövetséges török seregek vették fel a küzdelmet.

Amilyen hősiés önfeláldozással vívtak a magyar katonák a balkáni harctéren, ugyanolyan kiváló harci erényekkel folytatták a küzdelmeket az orosz hadakkal szemben is. Az orosz sereg túlnyomó számbeli fölényének sikerült már 1914 őszén egészen a magyar határig előnyomulni, sőt magyar területeket rövidebb időre elfoglalni. A Kárpátok gerincén, ezen az évezredes határon, vívta a magyar katona az egyenlőtlen harcot. Az ellenség tömegtámadásainak többszörös túlerejével szemben csak az igazi magyar vitézség tudott sikeresen szembeszállni, hiszen nekünk, magyaroknak, élethalálharcunk volt ez a küzdelem.

A 30. honvéd gyalogezred a Kárpátokban vívott véres viaskodások során is kiválóan bizonyult. Az ezred mindenegyes katonája jól tudta, hogy a Haza ezeréves földjének megvédelmezéséről van szó. A ten-

gernyi áldozatból, amit ez az egyenlőtlen, de reánk nézve mégis dicsőséges harc követelt, a 30-as honvédek busásan kivették részüket.

A háború első telén a szakadatlan csaták fáradalmait a kárpáti harctéren is fokozta a nehezen járható hegyes terep, nemkülönben az időjárás viszontagsága. A harcok véres veszteségein kívül a szigorú tél dermesztő fagyában sok-sok derék magyar vitéz veszítette életét, vagy vált egész életére nyomorékká. A döbbenetes veszteségek és a mérhetetlen áldozatok ellenére is azonban megvédtük a Haza ezeréves határát.

Az 1915. év tavaszán a szövetséges német hadakkal karöltve vívott dicsőséges harcok az ellenséget messzire visszaűzték, s ezentúl az orosz harctér sokszáz kilométeres arcvonalából már csak aránylag kicsi volt az a rész, ami nem az ellenség földjén, hanem az országunkkal határos Bukovina területén húzódott. A 30. honvéd gyalogezred ezen a harcterületen küzdött tovább. A folytonosan meg-megújuló harcok továbbra is súlyos megpróbáltatásoknak tették ki csapatainkat.

Az orosz hadszíntéren 1915 tavaszán kivívott sikereket teljesen kiaknázni nem sikerült, mert seregeink egy részét újabb számottevő ellenséggel kellett szembeállítani. Olaszország ugyanis 1915 májusában hadat üzent. A visszavonuló orosz seregek nyomában nagy lendülettel előretörő hadosztályaink közül sokat az olasz hadszíntérre szállítottak, ahol megkezdődött a veszteségteljes, de reánk nézve szinte állandóan sikerrel végződő viaskodás.

Ausztriai, sőt részben olasz területen folyt a harc, de a magyar katonák itt is közvetve a magyar földet; védték. Hiszen ha az ellenségnek sikerül előnyomulni, akkor hamarosan magyar területre toltódott volna át a küzdőtér, hasonlóan az egy évszázaddal előbb lezajlott francia háborúk eseményeihez, amidőn az ellenség éppen ezen a hadszíntéren ismételten fenyegette a magyar határt, sőt az 1809. évi háború egy része a magyar Dunántúlon zajlott le.

A magyar hadak tehát két ellentétes világtáj felé, arcban és hátban, kényszerültek fölvenni a harcot. Az 1915. év őszén a harmadik világtáji felé, a Balkánon, ismét felújult a harc. A szerb és montenegrói harctérre most leküldött csapataink a német szövetséges, majd a közben szintén szövetségessé lett Bulgária csapataival egyesülten, a háború közvetlen előidézőjének, Szerbiának, sorsát pecsételték meg diadalmos előnyomulásuk sorozatos győzelmeivel. Egész Szerbiát elfoglalták, Montenegro pedig meghódolt.

Bár mindegyik harctéren idesen földön folyt a háború, a küzdelemnek reánk, magyarokra nézve, közvetve bár, de a haza földjének megőrzése volt az igazi, legmagasztosabb cél. Az orosz pusztákon kifejtett magyar vitézség éppen úgy az ezeréves Haza snjegvédelmezését szolgálta, mint az olasz harctér szikláin, vagy a Balkánon lefolyt küzdelmek. Katonáink valamennyi hadszíntéren úgy jöharát, mint ellenség szemében megóvták, sőt öregbítették a magyar harcosnak immár több mint egy évezred óta elismert és megbecsült hírnevét.

A világháború méretei minden tekintetben messze felülmúlták a történelem bármely más háborújának méreteit. Nemcsak a hadszínterek óriási kiterjedése, hanem az egymással szembenálló hadak sok-sok milliója, az egyes csatáknak hosszú napokra, sőt a nagyobbaknak hetekre nyúló tartama, a százazrekre terjedő veszteségek

és a felhasznált vagy elpusztult hadianyag szinte beláthatatlan tömege eddig még csak él sem képzelt arányokat öltött.

Már a háború első hónapjaiban beállott veszteségek akadálytalan pótlása végett az annakidején, a békebeli rendes sorozásoknál, katonai szolgálatra alkalmasnak még nem talált, de azóta jobban kifejlett, tehát katonának való férfilakosságot ismételt sorozás alá vonták. Azonkívül a védkötelezettség korhatárát fokozatosan kitolták úgy, hogy az a háború végén már a 17. életévtől az 55. életévig terjedt.

A sok újjoncra állandóan szükség volt, mert nemcsak a harctéri veszteségeket kellett pótolni, hanem újabb és újabb csapatok felállítással a haderőt folytonosan növelni kellett az ellenséges hadak szintén folytonosan növekedő túlerejével szemben. A gyalogs csapatok száma majdnem felényivel több lett, mint amennyi a háború elején volt, a tüzérség és a műszaki csapatok megnégyszereződtek, azonkívül a korszerű hadviselés követelte különleges alakulások hosszú sorát kellett újonnan megszervezni. Magyarország lakosságának 20%-át, vagyis 4 millió és 200.000 embert vettek igénybe az egész háború alatt hadicélokra. Amellett a sebesültek és betegek, mihelyt egészségük helyreállt, ismét a harctérre kerültek; nem egy olyan magyar katona volt, aki négyszeri-ötszöri sebesülést kiheverve újból és újból a harcoló vonalba ment.

Alig a régebbi idők háborúi alatt az anyaország, hacsak területe nem esett a hadszíntérbe, legtöbbször szinte meg sem érezte, hogy háború van, addig a világháború küzdelmeiből és viszontagságaiból már a mögöttes országrészek is bőven kijutott. Már magában véve az, hogy nagyon sok család fejének és kenyérkereső tagjainak katonai szolgálatra be kellett vonulni, nemcsak az egyes családok megélhetését nehezítette meg, hanem az egész ország gazdasági életében egyre jobban és jobban érezhetővé vált a mimkáskezék hiánya. Voltak családok, melyeknek 6-7 tagja küzdött a harctéren.

Amellett a lakosságra rótt anyagi áldozatok felmérhetetlen tömege is egyre sivárabbá tette az itthon maradottak sorsát. Már a háború elején sok lóra és vágómarhára volt szükség, melyet a hadiszolgáltatási törvény alapján a lakosságtól vettek igénybe. A háború négy és fél éves tartama alatt ezek az igénybevételek nagyon sűrűn ismétlődtek, az utolsó háborús esztendőben már szinte ritkaságszámba ment a lakosságnál az igavonó állat.

Éppen ilyen volt a helyzet a gabonával, a terményekkel, a takarmánnyal, a sárgaréz tárgyakkal, vászonnal, szövettel és sok-sok olyasmivel, amire a hadseregnek szüksége volt. Külföldről ugyanis alig lehetett valamit behozni, mert a háború második felében az ellenfelek egyre szaporodó száma miatt úgy az osztrák-magyar monarchia, valamint szövetségesei teljesen körül voltak zárva, akárcsak valami ostromlott óriási várban. Minden tekintetben tehát a saját készleteikre és a maguk termelésére voltak utalva. Egyes közszükségleti cikkek már a háború elején, más hasonló cikkek pedig aszerint, amint a háború tovább tartott, egyre jobban és jobban fogytak ki. Igen sok tekintetben ínség ütötte fel fejét, ami annyira fokozódott, hogy nemcsak a harcok sebesültjeinek gyógyításához szükséges szereket kellett már nélkülözni, hanem a háború utolsó évében már a küzdő csapatok számára sem volt megfelelő ruházat és élelem.

Az ínségnek ezen nyomasztó terhei is a hadviseléshez tartoztak,

s így nemcsak a harctereken az ellenséggel szemtől-szemből álló csapatok szívós hősiességére, hanem az egész ország lakosságának önfeláldozóan állhatatos kitartására is szükség volt. A világháborút tehát nemcsak a harctéren küzdőknek, hanem az itthonmaradottaknak is kellett viselni. A magyar nép soha el nem múlt dicsősége maratonal mindig, hogy a négy és félszázéves világháborút hazafias kitartással állta mindaddig, amíg a lelkek mérgezésére indított aknamunka meg nem tántorította.

Amidőn seregeinknek 1916. év nyarán az orosz harctéren az ellenség milliós tömegekkel végrehajtott óriási támadását kellett kivédeni, hátimkhan új ellenség, Románia, ütött rajtunk és a neki kedvező helyzetet kihasználva sikerült is a mi földünkre, Erdélybe, benyomulni. Pár hét múlva azonban az odaküldött csapatainktól szenvedett megsemmisítő vereség ezt az új ellenséget nemcsak hogy kiverte, hanem az országának javarésze is a mi kezünkbe esett. A harcterek száma részünkre tehát még eggyel szaporodott.

A következő 1917. évben az orosz seregek ismét óriási támadást intéztek csapatainkra, s ez a küzdelem – sajnos – százezrekre terjedő veszteséget okozott nekünk. Az állhatatos kitartás és az önfeláldozó hősiesség azonban megállította a sokszorosan túlnyomó ellenség előretörését. Az orosz ellenfél egyébként nemsokára megingott, mert a minden másnál gonoszabb ellenség, a belső forradalom, szétzüllesztette a hatalmas cári haderőt. Amidőn az erejétvesztett orosz hadsereg 1918. év elején kidőlt, az eddig az ő erejére támaszkodott román hadsereg is feladta a harcot és békét kért. Az orosz és a román hadszíntéren tehát megszűnt a háború és hadaink mindakét ország földjének hatalmas területeit megszállották.

Az 1917. év ősze szintén tekintélyes nagyságú ellenséges területet hozott birtokunkba. Felsőolaszország határán lezajlott nagyarányú támadásunk ugyanis teljes sikerrel járt és elfoglaltuk a Piave folyóig terjedő területet. A harcok ezen a Tíadszíntéren ezután egyelőre szintén szüneteltek, de az ellenfelek aíz elkövetkezendő nagy döntő mérkőzésre készültek.

Bár az 1917. év végének és az 1918. év elejének eredményei az immár négy esztendősz küzdelem reánk nézve kedvező kimenetelével kecsegtettek, a világháború mérlegének serpenyőjébe mégis kedvezőtlenül esett, hogy az Amerikai Egyesült Államok emberben és anyagban kimeríthetetlen erőforrásokra támaszkodó óriási hadereje az 1917. év folyamán szintén ellenfeleink sorába lépett, noha csaív 1918 tavaszán tudta a tengerentúlról áthozni seregeit, óriási, de eddig érintetlen és mindennemű anyagi szükséglettel bőven ellátott újabb ellenfelet: kapott tehát a központi hatalmaknak már-már az erők végső megfeszítésével küzdő hadereje.

A 30. honvéd gyalogezred 1915 eleje óta szakadatlanul az orosz harctéren küzdfött. Amidőn itt az orosz és román békekötés folytán már csak aránylag kisebb haderő vált szükségessé, a 40. honvéd hadosztályt, melyhez tudvalevőleg a mi ezredünk is tartozott, szintén az olasz harctérré szállították, ahol a háború utolsó, de annál kíméletlenebb harcait a Brenta folyó völgyében küzdötte végig.

Hadainknak az olasz harctéren 1918 júniusában megindított óriási támadása nem járt sikerrel. Nem volt itt hiány a csapatok vítérségében és kitartásában, hanem különösen az anyagi erőforrások

apadtak ki már annyira, hogy a háborút még emberfeletti erőfeszítéssel sem lehetett volna eredményesen sokáig folytatni.

Említettük, hogy míg mi, valamint szövetségeseink is, teljesen körül voltunk zárva és minden hadiszükségletünket a magunk termelésével, a magunk igen szerény nyersanyagkészletéből kellett előállítanunk. A nyersanyagkészlet kimerült, a csatasorba állítható férfilakosság elfogyott, s úgy a harctéren küzdő hadak, valamint a mögöttes ország lakossága súlyosan nélkülözött.

Ellenfeleinknél viszont semmiben sem volt szükség, mert az ellenünk hadatüzent 29 idegen állam részére úgy a saját, mint a semleges országok termeléséből minden hadianyag bőven futotta, akár mennyi kellett. Igaza volt annak, aki már a háború elején azt állította, hogy nem a katonai erények, hanem az anyagi helyzet fogja eldönteni a világ népeinek eme nagy küzdelmét. Sok idegen állam, mely velünk hadiállapotban volt, különösen a tengerentúliak, tulajdonképpen az entent hatalmak nyomására üzentek meg a háborút, aminek talán csajk anyagi előnyökben érezte a következményeit. Közvetlen harcban azonban a 29 ellenséges állam közül csak 9 állam csapatai kerültek a mi csapatainkkal szembe az egész háború folyamán.

De még teljesen kimerült állapotunkban is álltuk a harcot, sőt hadi dicsőségünk nem hogy csökkent voltna^ hanem mindenütt növekedett. Seregeink a háború utolsó évében mindenütt ellenséges földön állottak és katonai tekintetben mindenütt fölüyesnek bizonyultak az összes ellenségekkel szemben.

A háború utolsó évében. 1918-ban, a német birodalmi seregek támogatása végett, néhány hadosztályt – köztük persze magyar hadosztályokat is – a francia harctérre kellett küldeni. A szövetségesek eme támogatása természetesen szintén a Haza védelmét szolgálta éjppen úgy, mint azoknak a magyar csapatoknak a küzdelme is, amelyek már a háború első évétől a kisázsiai harctéren, a török haderővel együtt harcoltak az angofok ellen.

Sajnos, a nemzetiségeket, melyekkel ezer esztendő alatt mindig testvériségben éltünk, idegen bűjtogatók már régóta a magyarság ellen tüzelték és a világháborút kedvező alkalmként igyekeztek kihasználni, hogy azokat az ezeréves hazától elszakítsák. Ezért vált szükségessé, hogy a csapatok legénységét, már a háború első évétől kezdve, ne kizárólag a védtörvényben részükre megállapított állandó kiegészítőkerületekből vegyék, hanem az ország nemzetiségi területeiről besorozottakkal vegyítsék. Még ez a módszer sem volt egészen eredményes mert a háború végén a különböző nemzetiségeket a bűjtogatók propagandája mégis csak rávette, hogy a Hazához hűtlenekké legyenek. Súlyosan esett a latba, hogy 1918 októberében a szövetséges Bulgária feladta a további küzdelmet, s így a balkáni arcvonalon támadt rést szintén a mi csapatainknak kellett kitölteni. Ehhez az olasz harctéren küzdő amúgy sem túl erős hadainkból kellett a szükséges hadosztályokat elvonni. A háború végén tehát már a világ minden tája felé ellenséggel állottunk szemben és mindegyik hadszíntéren mélyen bent voltunk az ellenség földjén.

A legnagyobb bajt azonban a minden nemzeti gondolat iránt ellenséges belső pacifista és forradalmi propaganda okozta, amely úgy a katonák, mint különösképpen a lakosság önfeláldozóan szívós kitarását aláasta.

Nem az ellenség gyűrt le bennünket., hanem a lelki mótely hátulról csavarta ki a feyvert a magyar vitez acélmarkából. Ez annál szomorúbb, mert közvetlen példából, vagyis a francia hadsereg 1917. évi, továbbá az olasz hadsereg 1918. évi hasonló válságából, éppen tanulhatott volna az ország lakossága.

A világháború drámájának utolsó felvonása, az 1918 októberének végén bekövetkezett összeomlás, a maga romjai alá temette az országot, a haderőt, a négy és fél éves emberfeletti küzdelem minden katonai dicsőségét és a teljesen kimerült nemzetet.

Hiába volt tehát a tengernyi áldozat, az emberfeletti erőfeszítés, a világot bámulatba ejtő hősi viteztség és a legnagyobb harcoserenyek sok-sok legragyogóbbika. A feyverrel kivívott nagyszerű eredményeket tönkretette a lélekmérgezéssel elbódított háterszágban fellángolt esztelen téboly és az anyag elfogytával reanktört ínség.

A világtörténelem eme legnagyobb háborújának katonai dicsősége mégis bennünket és szövetségeseinket illet. A sokszorosan erősebb ellenség még akkor se tudott bennünket legyűzni, amidőn már a végső győzelem minden kilátása nélkül folyt a küzdelmünk. Mi álltuk a harcot rendületlenül a végsőkig, mert a becsület és a hazafias érzés így kívánta. A világháború haditörténelme az ezeréves magyar harcoserenyek örök dicsőségéről fog beszélni mindig. Mi nem lettünk legyőzöttek, hanem rajtuk kívül állott okoknál fogva vesztett el a háború.

A m. kir. 30. honvéd gyalogezred megalakulásától a világháborúig

Írta: RUEF EDE m. kir. honvéd alezredes

Míg Europa többi államai már évtizedek óta szorgosan fegyverkeztek és hadseregüket egyre jobban kiépítették, addig az Osztrák-Magyar monarchia véderejének fejlesztésében, az 1889. évi véderőtörvény óta, nagyobb arányú változás alig történt. Az elégtelen tűzérőség szaporítását és a géppuskás osztagok felállítását is csak akként lehetett megvalósítani, hogy a szükséges létszámot a gyalog-, illetőleg lovascsapatoktól vették el.

Nagy politikai küzdelmek után – szinte a tizenkettedik órában – sikerült az 1912. évi véderőtörvényt tető alá hozni és ezzel kapcsolatban a magyar királyi honvédség újjászervezéséről szóló 1912. évi XXXI. törvénycikket is érvényre juttatni.

A m. kir. honvédség az új törvény alapján nemcsak tűzértséget kapott, hanem gyalogcsapatait is szaporították 4 ezreddel és az egész honvédség eddigi 25.000 főnyi békeállományát 50.000 emberre emelték. Az átszervezést fokozatosain, kellett végrehajtani úgy, hogy 1916-ban nyerjen befejezést. A honvéd csapatok az átszervezés után 32 gyalogezredből, 10 huszárezredből, 8 táborigényosztályból és 8 táborigényosztályból, valamint 2 lovas tűzérosztályból állottak volna.

A négy új gyalogezredet a már fennálló alakulatok átcsoportosításával teremtették elő. A régi szervezet szerint ugyanis tíz honvéd gyalogezrednek négy zászlóaljja volt, a többinek pedig csak három. A tíz ezredtől a 4-ik zászlóaljat, továbbá néhány zászlóaljnak egy-egy századát elvitték és ezekből alakították meg az új ezredeket.

Az új szervezés szerint a honvéd gyalogezred szervezetének a következőnek kellett lenni: Ezredtörzs, 3 zászlóalj egyenkint 4 századdal, géppuskásosztály, pótzászlóaljkere. Néhány zászlóalj azonban az átszervezés éve alatt békeidején csak 3 századot számlált, a negyedik századot pedig őszgyakorlat, vagy mozgósítás esetén újonnan kellett felállítani.

Mindegyik honvéd gyalogezrednél, az egyik törzstiszt vezetése alatt, népfelkelő parancsnokság működött, mely az ezred kiegészítésére rendelt közigazgatási járásokban illetékes népfelkelőköteleseket nyilvántartotta és a népfelkelés mozgósítását előkészítette. A népfelkelő parancsnokság nem volt szerves része az ezrednek és tisztjei, valamint legénysége csak fegyelmi tekintetben voltak az ezredparancsnok alá rendelve.

Az új homeid gyalogezredek, – így a 30. honvéd gyalogezred felállítása is, – csak fokozatosan történt. 1912. év október 1-én mindegyik új ezredből csak u. n. szűkebb ezredtörzs és a pótzászlóaljkeret alakult meg, mely utóbbi az ezred részére az új szervezés alapján, kijelölt régi csapattestektől átadott tartalékos és póttartalékos legénység nyilvántartását végezte.

A 30. honvéd gyalogezred ezredtörzse a következő volt: Ezredparancsnok: Polgár Rezső ezredes, ezredsegédtiszt: Orphanides Gusztáv százados, mozgósítási előadó: Aschenbrenner Mihály főhadnagy, az ezredsegédtiszt mellé beosztva: Stefan József Tőhadnagy, a gazdasági hivatal főnöke: Melczer Aurél százados gt. – A pótzászlóaljkeretnél: Pribil Sándor százados, Szabó András és Hajós Béla főhadnagyok. Úgy az ezredtörzsnél, mint a pótzászlóaljkeretnél néhány altiszt és küldönc volt irodaszemélyzetül beosztva. A tiszteteket és az irodaszemélyzetet az 5. honvéd gyalogezred állományából osztották be.

A hadiállományhoz szükséges tartalékos és póttartalékos legénységet az 1. és 6. honvéd gyalogezredek állományából helyezték át, mégpedig mindazokat, akik az új szervezés szerint ezentúl a 30. honvéd gyalogezred kiegészítésére rendelt sorozójárásokban voltak illetékesek. Ezek a sorozójárások voltak: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyének kalocsai, kiskőrösi, kiskunfélegyházai, továbbá Bács-Bodrog vármegyének apatini, bácsalmási, bajai és zombori járásai, valamint Baja városa. A pestmegyei járások a kecskeméti, a többiek a zombori honvéd kiegészítő parancsnokság területéhez tartoztak.

Az ezredtörzsrre súlyos feladatot róttak a megszervezés és felállítás előmunkálatai, melyekből az oroszlanrészt maga Polgár Rezső ezredes és főként Orphanides Gusztáv százados vette ki.

Polgár Rezső ezredes a maga rátermettségével, igazságszeretetével és nagy szívj óságával valóságos atya volt ezredének. Az ezred felállításával járó hatalmas munka nagyon megviselte amúgy is törekeny szervezetét. 1914 nyár elején tüdőgyulladást kapott és sajnos, meg kellett válnia az ezredparancsnokságtól. Súlyos szívbetegségben halt meg 1924. évi október hó 13-án. Emlékét hálás kegyelettel őrzik a harmincasok.

Orphanides Gusztáv századosnak nagy katonai tudása, fáradhatatlan akaraterije és vasszorgalma hozzájárult ahhoz, hogy az egész ezred osztatlan nagyrabecsülése vegye őt körül, rokonszenves egyéniségéért mindig és minden 30-as honvéd a legszeretettebb bajtársát nyerte benne.

Az ezredtörzs székhelye Budapest lett, s az ezred többi részét is, a Kiskunfélegyházán állomásozó 3. zászlóalj kivételével, szintén Budapesten helyezték el.

Az ezredtörzs és a pótzászlóaljkeret részére irodahelyiségül a Sopokisári-út 41. isz. épület V. emeletét bérelték ki, a Budapesten állomásozó két zászlóaljat és a géppuskás osztatot az üllői-úton fekvő »I. Ferenc József« honvéd gyalogsági laktanyában szállásolták el, A csapatok elhelyezése szűk volt, mert ugyanabban a laktanyában, amelyben eddig egyedül csak az 1. honvéd gyalogezred volt, most még az újonnan felállított 29. és 30. honvéd gyalogezredek részére is helyet kellett szorítani.

Ezt a kedvezőtlen elhelyezést azonban csak ideiglenesnek tervezték, mert a budai oldalon, a Budaörsi-úton, az utóbbi két ezred számára korszerű, hatalmas és kényelmes laktanya, a mai »IV.

Károly király«-laktanya épült, amelybe 1914 őszén kellett volna beköltözni. A beköltözést megakasztotta a háború.

A szervezés előmunkálatainak befejeztével, 1913 március hó 1-én, most már megalakult az egész ezred, mégpedig: az I. zászlóalj az 1. honvéd gyalogezred 12. századából, – a N. zászlóalj az 5. honvéd gyalogezred 13. és a 9. honvéd gyalogezred 12. századából, – a N. zászlóalj az 5. honvéd gyalogezred IV. zászlóaljából (14., 15. és 16. század), – a III. zászlóalj az 1. honvéd gyalogezred III. zászlóaljából (9., 10. és 11. század.)

A géppuskás osztagot újonnan állították fel.

Ezredzászló gyanánt az egykori pest-solti 2. honvéd zászlóaljnak, vagyis az ezred Kiskunfélegyházán állomásozó zászlóaljának régi zászlóját ikapta a 30. honvéd gyalogezred.

Az ezred tisztikarának tagjai – az 5. honvéd gyalogezredtől áthelyezett, fentebb már említett tiszteken kívül egyrészt az ezred megalakításához felhasznált csapatrészekkel együtt, másrészt egyéb ezredektől áthelyezés folytán kerültek az ezred állományába, mégpedig:

Őrnagyok: Szigeti Barthos István az 5., Marton Aladár a 15., fertőszentmiklósi Artner Kálmán, Márky István és Madari Kreybig Rezső az 5., Jámbor Ferenc az 1. honvéd gyalogezredtől.

Századosok: Kovács Mihály az 1., Sárbogárdi Mészöly Ödön az 5., sajkócai Volant András az 1., négyesi Szepesy András a 2., Farkas Ferenc a 9., Liedemann Vilmos az 1. honvéd gyalogezredtől.

Főhadnagyok: Kossy Oszkár az 1., Mocsáry Károly és Pintér József az 5., Gröber László a 20., Hegyi Andor és Zsidy István az 1., Deitner Béla és Bán Ödön a 21., Miakich Sándor a 4., Szabó Imre az 1., Stekker Djezső a 9., Jankura Rezső a 24., Mihók Géza a 8. és Válván László a 13. honvéd gyalogezredtől.

Hadnagyok: Tower János a 18., László Béla az 5., Koszorús Sándor a 9., Boejke Nándor az 1., Haispra Ferenc az 5., Ary Lajos a 22., Rupf Edle, Malik József és Tatay Tihamér az 1., Kiss Miklós az 5., Molnár István a 11., Zelky Gusztáv és Heidler György az 1., Fráter Ernő a 16. és Vida János a 9. honvéd gyalogezredtől.

Zászlósok: Péehujfalusy Péchy Lajos és Jankovicsh Tibor az 5., Király Elemér és Kemény Gyula az 1. honvéd gyalogezredtől.

Népfelkelésügyi honvédtisztek: Stefezius István őrnagy a 14., Hajdú István és Manyák András századosok az 1. honvéd gyalogezredtől.

Gazdászati tisztek: Melczer Aurél százados gt. és Eördögh Dénes főhadnagy gt. az 5., Rády Albert főhadnagy gt. az!.. Fried Henrik és Ruttkay Alafdár főhadnagy gt. az 5. honvéd gyalogezredtől.

Orvosok: Dr. Farkas Oszkár és dr. Prikk István czedorvosok az 1. honvéd gyalogezredtől.

Az 1913. év folyamán a tisz titkárban a következő változások történtek:

Az ezredhez áthelyezték:

Május 1-vel: Sárosfai Bittó Gyula alezredest a 14., és gróf Laszberg Ákos főhadnagyt a 18. honvéd gyalogezredtől, szeptember 1-vel Abiaujszántói Kerekes József vezérkari testületi százados a

Ludovika Akadémiától. Szoboszlay Imre századost a 17., Brenndörfer Gyula századost a 24. és potyondi Leudvay Károly főhadnagyot a 7. honvéd gyalogezredtől; okt. 1-vel Biró Géza főhadnagyot gt. tisztet a 18., és Zakariás Károly haSnagy gazdasági tisztet a 4. honvéd gyalogezredtől; november 1-vel Szlovák Ferenc századost a 12. és rvmáromy Böngér István századost az 1., Kuczky Andre főhadnagyot a 22. honvéd gyalogezredtől.

Beosztották az ezredhez:

Benkő Tibor, felsőzsidi Németh Béla és Zádor Zoltán, a Ludovika Akadémiában augusztus 18-án felavatott hadnagyokat, továbbá Ikmry Lajos, Vámosi Béla és Zdrahál László, a honvéd hadapródiskolában ugyajnesak augusztus 18-án felavatott zászlósokat.

Előlépték:

November 1-vel Szigeti Barthos István őrnagy alezredessé, Tower János és László Béla hadnagyok főhadnaggyá, Péchujfalusi Péchy Lajos, Jankóvich Tibor, Király Elemér és Kemény Gyula zászlóold hadnaggyá.

Az ezredtől áthelyezték:

Július 1-vel: Koesy Oszkár főhadnagyot a 32., augusztus 1-vel Molnár István hadnagyot a 11., november 1-vel Liedemann Vilmos századost a 16. és Pechujfalusi Péchy Lajos hadnagyot a 2. honvéd gyalogezredhez.

Az ezred felállítása idején – miként már említettük – a honvédség évekre tervezett nagyarányú kiépítés alatt volt, minek folytán a csapatok békelétszámának évről-évre, fokozatosan kellett volna növekedni. A felállítás évében, 1913-ban, az ezred alkotórészeinek ez volt a rendszeresített békelétszáma:

Ezredtörzs :	10 tiszti,	20 főnyi legénység,	9 tiszti tulajdon ló,	2 kincstári ló
Géppuskásosztag :	1 „	15 „	— „	5 „
Egy zászlóalj-törzs :	4 „	12 „	2 „	2 „
Egy század :	4 „	60 „	1 „	1 „
Pótzászlóaljkeret :	6 „	30 „	3 „	— „

A század békelétszáma 1913. év őszén még 7 főnyi legénységgel emelkedett, a békeszervezet további fejlesztését azonban már 1914. év nyarán immár feleslegessé tette a háború kitörése.

A 30. honvéd gyalogezred kezdettől fogva a budapesti 1. honvéd kerületi parancsnokság alá volt rendelve és a 79. honvéd gyalogdandár kötelékébe tartozott.

A felállítás évében, július havában, Pécel környékén volt az ezred előzetes összpontosítása, majd az őszgyakorlatokat augusztusban és szeptemberben Pestmegye déli területén, a 40. honvéd gyaloghadosztály kötelékében végezte, mely a cs. és kn*. IV. hadtest zárógyakorlatain is részt vett.

Az első díszkivonulás, amelynek a 30. honvéd gyalogezred részese volt. az augusztus 18-án, I. Ferenc József király születésnapja alkalmánál; a Vérmezőn a cs. és kir. IV. hadtest parancsnoka által tartott

szemle, az azt követő tábori mise és utána a budapesti helyőrség csapatainak díszmenete volt.

Az 1913. október 15-én bevonult újoncok kiképzése a laktanyához közelfekvő u. n. »Rákosi gyakorlótéren« folyt; a tél és a tavasz folyamán pedig a székesfőváros környékén voltak kisebb-nagyobb menetgyakorlatok. A századkiképzést, miként általában a nagyvárosok helyőrségeinél, megnehezítette, hogy alkalmas terepet csak nagyobb távolságra lehetett találni, így a csapatok leginkább a közeli, állandó gyakorlótérekre (Rákos és lovassági gyakorlótér) voltak utalva.

Hasonló volt a helyzet a lökiképzésnél is, mert úgy az elemi lóter, mint a harcserű lóterek is annyira távol feküdtek, hogy az oda és visszamenetel sok időt vett igénybe.

A kiképzés zavartalanságát általában akadályozta a meglehetősen sok és terjedelmes őrszolgálat, valamint azok a rendkívüli kivonulások és díszelgések (temetési gyászkíséret stb.), amelyek a nagyvárosok helyőrségi szolgálatát általában jellemzik.

A Kiskunfélegyházán állomásozó zászlóaljnak az említett nehézségekkel nem kellett küzdeni, mert gyakorlatra és lövészetre bőven talált helyet a város közvetlen környékén.

Az 1914. év folyamán, a háború kitöréséig, az ezred tisztikarában ismét voltak változások.

Az ezredtől áthelyezték:

Januárban: Stekker Dezső főhadnagyot a 9., februárban: Janovich Tibor hadnagyot a 32., májusban: Jámbor Ferenc őrnagyot a 14. és Kemény Gyula hadnagyot a 18., júniusában: Madari Kreybig Rezső őrnagyot és Fried Henrik főhadnagy gazdasági tisztet a 29., Eördögh Dénes főhadnagy gazdasági tisztet a 3., júliusban: Pribil Sándor századost a 14., Antal Sándor főhadnagyot a 17., Bocke Nánor hadnagyot a 4., Heidler György hadnagyot a 12., Vida János hadnagyot a 3. honvéd gyalogezredhez.

Miszont ugyanez alatt az idő alatt az ezredhez helyezték át:

Márciusban: Scherer Károly főhadnagyot a 12., májusban: nagymegyeri Raics Károly őrnagyot, valamint Garay Géza és báti Berkó István századosokat a 14., Pokomándy Gergely századost a 13., Márkus Andor főhadnagyot a 16., hihalmi Harnos Miklós főhadnagyot a 14., Póka Dezső főhadnagyot a 6., Antal Sándor főhadnagyot a 17., dr. Balogh Jenő törzsorvost az 1., júniusban: Krecsarevits Emil alezredest és Kiesz Imre főhadnagy gazdasági tisztet a 29., júliusban: Sznistsák Béla századost a 12., Majthényi Gyula főhadnagyot a 25. és Somogyi Endre hadnagyot a 13. honvéd gyalogezredtől.

Az ezred egyévi fennállása alatt – mint látjuk – meglehetősen sok volt a változás a tisztikarban, mely közvetlenül a világháború kitörésekor a következő volt:

Ezredes: Polgár Rezső (ezr. pk.). *Alezredesek:* sárosfai Bittó Gyula (kül. alk.), szigeti Barthos István (kül. alk.), Krecsareivics Ejmil (2. zlj. pk.), Marton Aladár (lő- és fegyverügyi tiszt), *őrnagyok:* Fertoszentmiklósi Artner Kálmán (1. zlj. pk.), Márky István (pótzlj. ker. pk.), nagymegyeri Raics Károly (3. zlj. pk.). *Századosok:* Kovács Mihály (honv. főpság. vez.), Szlovák Ferenc, sárbogárdi Mészöly Ödön, Komáromy Böngér István, Szoboszlay Imre, sajkóczai Volant András, négyesi Szepesy András, Garay Géza (Lud. Akad.), abauj-

szántói Kerekes József, Orphanides Gusztáv (ezr. sgt.), Farkas Ferenc, Brentidörfer Gyulia (Honv. Min. vez.), báti Berkó István (Lud. Akad.), Sznistsák Bella (Honv. főpság. vez.), Pokomándy Gergely, Aschenbrenner Mihály. *Főhadnagyok*: gróf Laszberg Ákos (budapesti honv. kieg. pság. vez.), Mocsáry Károly (Hadapr. isk. tan.), Pintér József, Gröber László, Márkus Andor, Hegyi Andor, Zsidy István, Leitner Béla, Bán Ödön, potyondi Lendvay Károly, Miákich Sándor, Scherer Káiroily. Szabó András (2. zlj. sgt.), Szabó Imre (1. zlj. sgtj), Hajós Béla, Jankura Rezső (Hadbirt. tanf.), hihalmi Harmais Miklós, Mihók Géza (géppuskás oszt. pk.), Vályán László, Kuezkay Endre, Póka Dezsp, Stefán József, Tower János, László Béla, Majthényi Gyula. *Hadnagyok*: Koszorús Sándor, Haspra Ferenc, Ary Lajos, Ruef Ede (3. zlj. sgt.), Malik József, Kiss Miklós, Tatay Tihamér, Zelky Gusztáv, Fráter Ernő, Somogyi Endre, Benkő Tibor, felsőszidi Németh Béla (1. táb. ágyús ezr. vez.), Zádor Zoltán, Király Elemér. *Zászlósok*: Rummy Lajos, Vámosi Béla, Zdrahál László. *Ncfifelkelésügyi honvédtisztek*: Stefezius István, örnagy, Hajdú István százados, Manyák András százados. *Gazdászati tisztek*: Melezer Aurél százados gt., Rádi Albert fhy. gt., Kresz Imre. hdgy. gt., Biró Géza fhdgy. gt., Ruttkay Aladár fhdgy. gt., Zakariás Károly hadnagy gt. *Orvosok*: Dr. Balogh Jeni) törzsorvos, dr. Farkas Oszkár ezredorvos, dr. Prikk István ezredorvos.

Tartalék: *Hadnagyok*: Atkary Ottó, Kriznianich Nándor, Deák Zoltán, Katona Ignác, Heiner Artúr, Herczegh Béla, István, Pozsár Lajos, dr. Kuncz Ödön, Toinek (helyesen Kasparch) János, Székely Ottó, Farkas Sándor, Baseli Hugó. Kovács Antal, balázsfalvi Kiss Béla, dr. Pellikán János, Wannenmacher Fábán, Jambrik Péter, Fries Emil, Orbán Károly, Kadelburger Sándor, Reitzer Jakab, Kobler Ede, dr. Szova József, Kimberger Géza, Jávör Árpád, Vas Géza, Dénes György, Kornis Róbert, Bayberger Imre, Maklary Sándor, Macziák Mihály, Tóth Albert, Czédly János, Kálmán Sándor, Medgyesy Géza. Aczél György, Schlamadinger József, Clementis Győző, Nagy Ellemér, Baranyay Aladár, Kosch Géza, Bán Emil, Szabó László, Wóth Rezső, Lesslauer Béla, Zuckmann Vilmos, Sági István, Morgerstern Rezsp, Fehér Jenő, Sebestyén Aladár, Bakay Aladár, Vincze Lajos, Róna Rezsp, Kokesch Sándor, Ledác-Kiss István, Dózsa Jenő, Sebők Vilmos, Homor Ernő, Goldberger Dezső, Weisz Ödön, Kiss N. Ferenc, Vermes Gyula, Staschek Nándor, Szeifried Jenő, Karátsonyi Mihály, Vékes Sándor, dr. Czagány Nándor, Rótt Gyula, Pick Manó, Brasch Miksa, Jámbor József, Székely Gábor. Csizmadia Lajos, Kapotsy István, Csanády Kálmán, Liebhardt Ernő, Szőke József, Veber Ede, Ság Ödön, Pataky Nándor. *Zászlósok*: Vasek Ernő, Kovács János, Waltherr László, Kamp Ferenc, Győri István, Korodi József, Prenesil László, Dán Márton, Schwartz Kálmán, Rosenberg Győző, Tüiske Győző, Kövecz Dezső, Dózsa Imre, Stark Jenő, dr. Durkó Sándor. dr. Orbán Ferenc, Reich Ede, Kraft János, Gelléri Sándor. *Hadapródok*: Pető Gyula, Ábrai Vilmos, Stein Sándor, Vidovich Antal, Gjaál Imre, Kiss Jenő, Jaezik János, Antal Dezső. *Hadnagy gazdasági tisztek*: Bernolák Kálmán, Sándor László, dr. Bálint Károly, Kormamu Frigyes. *Gazdászati tiszthelyettes*: Schmer Sándor. *Főorvosok*: D:r. Halász Andor, dr. Molnár Lajos, dr. Sándor Oszkár, dr. Balázs István, dr. Parassiu József.

A 30. honvéd gyalogezredet, egyévi fennállása után nemsokára, a kötelesség a harctérre szólította.

Már évek óta mindenki tudta, hogy a két táborba tömörült nagyhatalmak között mihamar kenyértörésre kerül a sor.

A Ferenc Ferdinánd trónörökös és neje ellen 1914. június 28-án Sarajevóban elkövetett gyilkos merénylet nem az eredendő oka volt a világháborúnak, hanem csak kihívás arra, hogy az entente részéről jól előkészített összecsapás meginduljon.

A sarajevói gyilkosság után július hóban, az ezred még elvonult Isztimerre, a minden évben szokásos összpontosításra. Innen visszatérve, néhány nap múlva már mozgósítani kellett.

ÉLET A HALÁLMEZŐKÖN

ÍRTA:

DR. SZEREDAY MIKLÓS

...és megkezdődött

A történelem vérrel írta fel emléklapjaira az 1914. évszámot, timely az emberiség életének új korszakát nyitotta meg. A magyar királyi budapesti 30. honvéd gyalogezred háborús története ennek az esztencsőnek július 26. napján kezdődik, amely napon a inonarchia hadjura, I. Ferenc József császár és király harcba szólította a Haderő egyik felét, majd augusztus 1.-én elrendelte az általános mozgósítást,

A 30. honvéd gyalogezredet már a részleges mozgósítással hadilábra helyezték. *Károly Ferenc József* főherceg, a legfelsőbb Hadúr személyét képviselő fiatal trónörökös, augusztus 3.-án a Rákoson megsemmelt az ezredet. Tudtuk, hogy a megalakulás után azonnal indulni fogunk a frontra, mert épen a napokban vált ismeretessé a magyar törvényhozás felhatalmazása, melynek értelmében a honvédség az ország védelmében a határon túl is felhasználható.

Ezredünk II. zászlóalj törzse, valamint a 7. és 8. század a Baross-utca és Rigó-utca sarkán levő iskolában mozgósított. Lázás készülődés verte fel a nyári pihenéséből felvert iskolát. Sietve menetkészültségbe helyezték az ezredet, mert az indulási parancs minden pillanatban megérkezhetett. A 111. zászlóalj Kiskunfélegyházán állomásozott.

A főváros képe hihetetlenül mozgalmas és színes volt e napokban. Mennyi bizalom, mennyi lelkesedés izzott a szemekben! Az útvonalakon csattogtak a felvonuló alakulatok kemény lépései, a honvédek sapkáján virág és pántlika libegett, az ajkakon bűgva törttek elő a bakanóták, a bajszos tartalékosok mély, zengő, basszusán . . . Vadonatúj csukaszürke tisztí egyenruhák rajzoltak mindenfelé; és a pesti szép lányok könnytől fátyolos szemmel néztek utánuk, mert mindenkinek volt féltettje: volt vőlegénye, atyja vagy testvére. A közkatoná útja diadalmenet volt az utcán: az üzletekből háromszínű szalagot, virágot hordtak ki a magyar bakáknak, sok helyen pohárral kínálták, testvérként, hősként, legendás lovagként ünnepelték.

Mindenki jókedvű volt. a hátaira senki sem gondolt, hiszen akkor arról még szó sem volt, csak a győzelemről.

Még nem tudták az emberek, milyen érzés az, amikor sziszegve suhannak a levegőben a puszkagolyók ezrei, emberi szívet keresve cél gyanánt. Még ismeretlen volt a levegőben bögve száguldó gránátok hátborzongató hangja, amely a halál himnuszát harsonázta éven át.

Új szavak kerültek forgalomba, új fogalmak lettek mindennaposak az ember életében . . . Front, rajvonal, kézítusa, szuronyroham, tábori posta, géppuska ...

Egyszerű polgárok, akik egykor a kávéházban békésen tekézték

a billiard asztalokon, most tábori szürke egyenruhába bújtak, hogy hősök legyenek. Jámbor családapák nem féltek az ellenség hegyesre fent, éles szuronyával szembe állani.

A színházak és mulatók alkalmi darabokat játszottak. »Ferenc József azt üzenté«, meg »Csapj fel öcsém katonának.« Divatba jöttek a gyerekarcú hadnagyok, akik sapkájuk mellé virágot tűztek és úgy mentek dalolva csatáról csatára.

Ezredünk népes volt. Annyian kérték a tábori ezredbe való beosztásukat, hogy sokan az önként jelentkezők közül kiszorultak s legfeljebb a menetzászlóaljba és a 33/3. és 33/4. századokba sikerült beosztást nyerniök, a többiek egyelőre a pótzászlóalj kötelékében idehaza maradtak s várták a pillanatot, amikor ők is kimehetnék ja harctérre a hazáért küzdeni.

Hamarosan megdördültek az ágyúk. Lenn a szerb határon és messze fenn északon, Galicia és Oroszlengyelország határán. Megérkeztek az első sebesültek, akiket ünnepélyesen fogadott a főváros lakossága. A pályaudvarokon lelkes beszédekkel, virággal, ajándékokkal, cigarettával és süteménnyel traktálták őket a lelkes magyar asszonyok és leányok.

A háború immár testet öltött. Vértől valóssággá vált.

A mozgósításkor egészült ki teljesen a 30. honvéd gyalogezred. A pályaudvarokon bizottságok fogadták a bevonuló tartalékosokat. Éjjel-nappal folyt az elosztás, a felszerelés.

Egy-kettőre felkészültségben állt az ezred. Megalakult a 30. menetzászlóalj és útrakészen álltak a 33/3. és 33/4. menetszázadok is. Valamennyien teljes hadilétszámmal.

Boldogok voltak a tisztek és honvédek, akiknek sikerült ide beosztást nyerniök. A kimaradtak irigyelték őket. Legszívesebben mindnyájan egyszerre mentek volna az ezreddel a harctérre.

Az ezred tisztikara a megalakuláskor a következő volt:

Ezredtörzs:

Ezredparancsnok: Bittó Gyula alezredes
 Ezredsegédtiszt: Orphanides Gusztáv százados
 Ezredutásztiszt: Miakich Sándor főhadnagy
 Ezredvonatparancsnok: Melezer Aurél százados
 Ezredéleimezőtiszt: Bíró Géza főhadnagy
 Ezredorvosfőnök: dr. Balogh Jenő törzsorvos.
 Zászlóartó: Törzsök Géza t. hadapródjelölt őrmester
 Ezredlelkész: Kun László t. tábori lelkész
 Állatorvos: Szűcs István t. állatorvos

I. Zászlóalj:

Zászlóaljparancsnok: fertőszentmiklósi Artner Kálmán őrnagy
 Zászlóaljsegédtiszt: Németh Béla hadnagy
 Zászlóalj gazdasági hivatal főnöke: Smeer Sándor gh. főhadnagy
 Zászlóaljordos: dr. Balázs István t. főorvos
 Géppuskaosztály parancsnok: Mihók Géza főhadnagy

- I. század: sajkókazai Volant András százados
 Majthényi Gyula főhadnagy
 Kuczka Endre főhadnagy
 Weisz Ödön t. hadnagy
 Schwartz Kálmán t. zászlós
2. század; Szlovák Ferenc százados
 Vályán László főhadnagy
 Koszorús Sándor hadnagy
 Romy Lajos hadnagy
 Vermes Gyula t. hadnagy
 Zádor Endre zászlós
3. század; Farkas Ferenc százados
 Fráter Ernő hadnagy
 Csanády József t. hadnagy
 Homor Ernő »
 Kékes Sándor »
4. század: Orbán László százados
 Haspra Ferenc főhadnagy
 dr. Czagány Nándor t. hadnagy
 Liebhardt Ernő »
 Kálmán Sándor »

N. Z á s z l ó a l j :

- Zászlóaljparancsnok: Krecsarevics Emil alezredes
 Zászlóaljsegédtsz: Szabó András főhadnagy
 Zászlóalj gazdasági hivatal főnöke: Kresz Imre fhdgy. gt.
 Zászlóalj orvosok: dr. Sándor Oszkár t. főorvos
 dr. Parassin József
- Geppuskaosztály parancsnok: Tower János főhadnagy
5. század: Pokomándy Gergely százados
 Zádor Zoltán hadnagy
 Holmok Sándor hadnagy
 Székely Gábor t. hadnagy
 Morgenstern Dezső t. hadnagy
6. század: négyesi Szepesy András százados
 László Béla főhadnagy
 Sztatocsnny Emil hadnagy
 Pick Manó t. hadnagy
 Jaczik János t. hadapród
7. század: sárbogárdi Mészöly Ödön százados
 Scherer Károly főhadnagy
 Kosch Géza t. hadnagy
 Dósa Jenő t. hadnagy
 Kövess Dezső t. zászlós
8. század: báti Berkó István százados
 Vámosy Béla hadnagy
 Vincze Lajos t. hadnagy
 Kapotsy István »
 Kraft János t. zászlós

III. Zászlóalj:

Zászlóaljparancsnok: nagymegyeri Raics Károly őrnagy
 Zászlóaljsegédtiszt: Ruef Ede főhadnagy
 Zászlóalj gazdasági hivatal főnöke: Rády Albert főhadnagy
 Zászlóaljorvosok: dr. Molnár Lajos t. főorvos
 dr. Politzer Zoltán t. segédorvos
 Géppuskásosztag parancsnok: Hannos Miklós főhadnagy

9. század: Komáromi-Böngér István százados

Malik József főhadnagy
 Falk Ödön zászlós
 Bassa Jenő t. zászlós
 Vidovich Antal t. hadapród

10. század: Gröber László százados

Benkő Tibor hadnagy
 Kiss N. Ferenc t. hadnagy
 Medgyesi Géza »
 Kamp Ferenc t. zászlós

11. század: Márkus Andor százados

Kiss Miklós főhadnagy
 Róth Gyula t. hadnagy
 dr. Orbán Ferenc t. zászlós
 Ábrái Vilmos t. hadapród

12. század: Hoffmann Géza százados

Tatay Tihamér főhadnagy
 Pataky Nándor t. hadnagy
 Karácsonyi Mihály »
 dr. Yasek Ernő t. zászlós

Akik nem nyerhettek az ezred tábori századaikhoz és a menetalkulatok kötelékébe beosztást, a pótzászlóaljnál maradtak. Ezek név

Pótzászlóaljparancsnok: Sioldea Anhidim alezredes

Segédtiszt: Hajós Béla főhadnagy.

A gazdasági hivatal főnöke: Sándor László t. hadnagy

Orvosfőnök: dr. Benczúr Gyula törzsorvos

Beosztva: dr. Sánta Péter t. segédorvos

dr. Győry István, t. zászlós

I. Pótszázad: Aschenbrenner Mihály százados

Zsidy István főhadnagy
 Szabó Imre »
 Áry Lajos hadnagy
 Somogyi Endre hadnagy
 Kimberger Géza t. hadnagy
 Jávor Árpád »
 Makiári Sándor »
 Schlamadinger József »
 Stein Jenő »
 Nagy Elemér »
 Ubl Aurél t. zászlós

Korodi József	»	
Rosenberg Győző t.		zászlós
Dózsa Imre	»	
Tüske Győző	»	
Mocskonyi Brúnó t.		hadapród
Gaál Imre	»	
Botos Ernő	»	
Kiss Jenő	»	
N. Pótszásad: gróf Laszberg Ákos főhadnagy		
Zdrahál László hadnagy		
dr. Pelikán Aurél t. hadnagy		
Dénes György	»	
Róna Rezső	»	
Stasek Nándor	»	
Szeifried Jenő	»	
Kraft János t. zászlós		
Stein Sándor t. hadapród		
Szirt Oszkár	»	
dr. Neubauer Dezső	»	
Veszély Béla	»	
III. Pótszásad: Hegyi Andor főhadnagy		
Zelky Gusztáv hadnagy		
Ság Ödön		t. hadnagy
dr. Kuncz Ödön	»	
Ledács Kiss István	»	
Szőke József	»	
Fleischmann Ernő	»	
Jámbor József	»	
Véber Ede	»	
Engl Arthur t. zászlós		
Andor József	»	
Antal Dezső t. hadapród		
Szabó Béla	»	
Fühl József	»	

Augusztus 7-ikén megjött az indulási parancs. Zúgó méhkasokhoz lettek hasonlók a századkörletek. Parancsok, küldöncök szakadatlan sora rajzott, a sokezer ember nyüzsgött, rendelkezett, parancsolt, engedelmeskedett, felszerelt, nekikészült. 8-ikán délelőtt az ezredtörzs és az I. zászlóalj, este 8-kor pedig a N. zászlóalj indult a Józsefvárosi pályaudvarról; a kiskunfélegyházi III. zászlóalj pedig 9-ikén. Irány mindkét helyen: Sarajevo.

A Baross-utcai iskola épületét az ezred elindulása után a 30. honvéd pótzászlóalj -parancsnokság kapta meg, amely az ezred frontszolgálatának idején itthon az újonckiképzést látta él, gyors ütemben és nagyszerűen. A havonként útbaindított menetzászlóaljak mindenkor bravúrosan állottak meg a helyüket a hadszíntéren. S ez a kiképző csoport legnagyobb dicsérete. Azonkívül a pótzászlóalj-parancsnokság fentartotta a harctéri ezreddel az állandó összeköttetést.

Megalakult a 30-as honvédek népes nagy családja, amely bajtársi

szeretettel és egymás megbecsülésével tartott ki négy hosszú, szörnyűséges éven át.

Amikor elhangzott az indulás a kiadott vezényszó, vidáman indult útjára a legénység. Harsány énekszó szárnyalt a magasba:

Recece, nem vagyok én kapitány,
Recece, nem járok én paripán.
30-as honvéd baka vagyok én,
Recece, gyalog masírozok én.

A menetelő ezredet a családtagok, rokonok egész tömege követte. A Baross-utca színesen tarkállott a hozzátartozók, érdeklődők és utcai bámészkodók sokaságától.

És hangzott vidáman, csengőn a nóta:

Diófából sejhaj, diófából nem csinálnak koporsót,
A bakának sejhaj, a bakának nem írnak búcsúztatót.
Ágyúgolyó lesz annak a búcsúztatója,
Barna kis lány sej, haj,
Barna kislány lesz a megsiratója.

A rövid úton az állomásig a házakból, üzletekből kiszaladtak az emberek. Elhalmozták honvédeinket kedveskedő ajándékokkal. A nyitott ablakokból virágosó hullt derék bajtársaink sapkájára, lába felé. Virágon lépkedett a honvédbaka szöges bakancsa.

*

A Józsefvárosi pályaudvaron szinte lehetetlen volt mozogni. A vasúti személyzet hihetetlen buzgalommal látta el nehéz szolgálatát, mert ezekben a napokban egyik szállítmány a másik után indult.

Alig helyezkedett el a legénység a vasúti szerelvényen, máris sorakozott a vonat mellett és megkezdődött a búcsúztatás.

A hivatalos búcsúbeszéd elhangzása után harsány parancsszó merevítette meg az embereket:

– Imá-á-á-hoz!

A tenyerek egyszerre lendülnek a sapka ellenzőhöz és felhangzott mindet népek és nemzetek legmagasztosabb imája: a magyar himnusz:

– Isten, áldd meg a magyart . . .

Civilek és katonák meghatottan énekeltek együtt a zenével, s az ezred szobormereven áll:

Nyújts feléje
Védő kart,
Ha küzd ellenséggel . . .

Himnuszunk végső akkordjai után új vezényszó harsant:

– Imá-á-tól!

A sok-sok tenyér egy ütemmel csattant az izmos combokon. És amikor a beszállást elrendelték, egy önkéntes kis dalárda megható búcsút énekelt:

Vihar a levelet ide-oda fújja,
Szegény katonának forgandó a sorsa,
Ma még piros élet, holnap sötét álom,
Ne sajnáld a csókot tőlem, gyönyörű virágom.

Szem nem maradt szárazon. Félő asszonyok, erős férfiak könny-belábadt szemmel szorítottak utoljára kezét, utolsó gyors csókkal búcsúztak a szeretett kedvestől, akinek lelkében ma még piros az álom és holnap... ki tudja, mit hoz a holnap?

De legénységünk vidám, jókedvű, hetyke:

... Ne sírjatok budapesti lányok,
Visszajövünk mi még majd hozzátok,
Valaha, valaha vagy soha!

A kürtösök megfújják az *előre* jelet. Mindenki beszállt. A vonat hosszú füttyel, nehéz rándítással elindul. Kendők lobognak. A rokonok, jóbarátok futnak a lassan mozgó kocsik mellett. És a zenekar rázendít a Rákóczi-induló vérpezsdítő dallamára.

Egy világháborúnak kellett kitörnie, hogy magyar katonazenekar a Rákóczi-indulóval indíthassa harcba a magyar honvédeket.

*

Hasonló, fényes ünnepek közt búcsúztatta Kiskunfélegyháza az ott állomásozott III. zászlóaljunkat. A város polgármestere és a helyi előkelőségek vettek búcsút beszéd kíséretében, a Run város büszkeségétől, a kiskunfélegyháza 30-as honvédektől.

Boszniában

Meleg augusztusi napsütésben, kellemes utazás után érkezett meg ezredünk *Sarajevo-ba*, ahol néhány héttel ezelőtt eldőrdültek az orgyilkos szerbeknek az egész világot lángbaborító lövései.

Itt, a 40. honvéd gyaloghadosztály 79. dandárának kötelékében a budapesti 29. honvédgyalogezred del együtt készültünk fel a hegyi háborúra. Szekerek helyett málhás lovakat kaptunk és a konyhakocsik helyett főzőládákat, az egész háború alatt nagy népszerűségnek örvendett »kockkisztniket.«

Egyelőre még messze a harcoló vonal mögött vágjunk. Még az ágyúlövések távoli, tompa hangját sem hozta el ideig a szél. Csak a sok csukaszürke egyenruha és az élestöltény, amit itt kiosztanak, mutat háborúra. Különbözik csak nagygyakorlat, őszi manőver eddig az egész.

A tartalékos tiszték büszkén élvezik a nagy megtiszteltetést, amit öfelsége kardbojtja jelent oldalukon. A legénység hetvenkedő. Letítmálják a szerbeket. Talán túlságosan is. A *civil* élet messze elmaradt a mozgalmas valóságtól. A magyar lélekben szunynyadó ősi erények, a király- és hazaszeretet, önfeláldozás és hősiesség csodálatos gyorsasággal virágoztak ki. A tényleges tisztikar önrzetelesen látta el feladatát, amely hivatásának csúcspontját jelentette: teljes erővel felsorakozni a haza védelmére.

A legénység délben hosszú sorban állja körül a kondérokot, amelyekből ínycsiklandó illatok szállnak a bosnyák légből. Tréfálkoznak, játszadoznak, mintha csupa nagy gyerek volna együtt. Teli csajkájuk hamar kiürül és a jóévtvágyúak újból a szakácsokhoz mennek.

– Töltsd meg, pajtás, ismét – tartja oda a fénysre kitorölt csajkát a honvéd.

– Mit gondolsz, veled együtt talán egy egész marhát főztünk meg nektek fejenként – acsarkodik mérgesen a szakács.

– Hát csak gyerünk azzal a kis cakkumpakkal, tán csak nem akartok konzerbát készíteni belüle!

1. számú vázlat

– Vagy el akarod adni, nyavalyás, ezeknek a bűdösöknek – köp ki mérgesen az éhes honvéd is nagyot üt az üres csajkával a szakács hátára.

A 6. hadsereg megalakulása, méhnek kötelékébe a 40. honvéd gyalog hadosztály is tartozott, néhány napot vett igénybe, amely alatt a tisztikar megismerte a parancsnoksága alatt álló legénységet, ami nagyon fontos volt. A legénység nemcsak tisztelte, becsülte előljáróit, de szerette is és ez a tisztelettel teljes szeretet képesítette ezredünket annyi nagyszerű diadal elérésére. Ez volt az a lelki ok, hogy ezredünk még a legnehezebb körülmények között is eredményt tudott elérni és sikerrel állotta meg helyét.

A mi legénységünk mindenkor és mindvégig a háború hosszú négy esztendején, ha kellett, a végsőig, sőt még azon túl is kitartott, inert ezt tapasztalta és látta tisztjeitől is. Ez a legteljesebb elismerés úgy ezredünk tisztikara, mint legénysége részére, mert tisztjeink; ha a közös cél érdekében a szükséges fegyelmet követelő szigorral léptek is fel, de minden cselekedetüket a szeretet és a rájuk bízott emberek életének lehető kímélése irányította, amellyel a legénység bizalmát megnyerték és megtartották. Az egyszerű honvéd is látta, sőt belátta, hogy a komolyan pattogó, korholó szóból a szeretet és féltés hangzik ki. És rájött, hogy eredményes működés csak úgy lehetséges, ha a képzetesebb s nagyobb erkölcsi értéket képviselő tisztjeit, akiknek a vállán a felelősség teljes mértékben nyugszik, kellőképpen megbecsüli és nekik feltétlenül engedelmeskedik. Csak így érhető el a közös cél, a haza megvédése és saját testi épségének megmentése a háború utáni időkre.

Rangkülönség nélkül óh, mily sokszor könnyezték meg ezredünk tisztjei és legénysége azt a sok száz; és ezer bajtársat, akiknek drága életét a leggondosabb vigyázat, a legóvatosabb körültekintés sem tudta megmenteni. Oh, milyen sokszor szökött könny a szemekbe, amikor tehetetlenül kellett nézni hősi halottainkat, a menthetetlen nehéz sebesülteket, alkiknek rémületes sérüléseit bekötni pillanatnyilag csak zsebbevaló, kis sebkötöző csomagocskák állottak rendelkezésre és amelyekken oly nagy erővel tört át az a rengeteg drága magyar vér.

Első ütközeteink

Augusztus 13-ikán indult el az ezred Sarajevóból *Golubác-on* keresztül *Sokolác-ra*, majd *Rogaticá-ra*.

Rekkenő volt a hőség és csaknem kibírhatalanná fültek át a perzselő napsugaraktól a kopár karsztos sziklautak. Legénységünk legnagyobb része alföldi ember lévén, hegyet legfeljebb csak Budapesten látott és mik a szelíd budai hegyek a bosnyák, szerb hegyvidék roppant tömegéhez! Ebben a tikkasztó melegben a több napon át tartó menetelés alatt Bosznia 1000 méternél magasabb sziklabércei közt több emberünk kidőlt, akik az ismeretlen és szokatlan hegyes terepen nem tudtak az ezreddel lépést tartani. Úgy kimerítette ez a hosszú, igen fárasztó menetelés a legénységet, hogy sokan már azzal

sem törődtek, ha a konyha lemaradt, mert nem tudta az úttalan irtakon nyomon követni a felvonuló ezredet.

Pihenő megállásnál az emberek fáradtan dobták le magukat a kemény földre és azonnal jóízűen horkoltak néhány órán át, amíg a konyha utolért a nagy melegben megsavanyodott étellel. Rogaticán az ezred hajnali két órakor táborba szállt. Már lassan meg is virradt, mire a vacsorát kiosztották. Inkább reggelinek illett volna be.

Langyos eső kezdett szemezni, ami az utóbbi napok nagy hősége után felüdítette az embereket. A vonat is utolérte az ezredet, a vagómarhaoszloppal együtt. Jó hangulatban veregették meg a bakák a csendesen elbődülő barmok nyakát.

– Hej az anyád nyüstjit, csak meg ne savanyodjál, komám, a főzöládában, amíg csajkámba kerülsz, – tréfálkoztak honvédeink a jámbor állatokkal.

Augusztus 18-ikán menetelünk tovább Slari-Brod. felé, igen fárasztó terepen. Különösképen a *Dvina* előtti *Ploce* heggyről való leereszkedés sok roppant fáradságos, mert ötkilométeres szakaszon 700 méteres volt az esés és emellett csak igen keskeny úton lehetett előrehaladni, amelyiken idegen csapattestek vonata torlódott össze és tette csaknem lehetetlenné az előrehaladást.

Délután érkezünk a Drinához és este 7 órakor hajózott át rajta az ezred s a jobbparton, a *Panos* magaslaton, vett készülségi állást. Készülségi állásában pihent is. Vacsorára egy konzerv át fogyaszthatott a legénység a tartalék adagokból. Míg legénységünk vacsoráját fogyasztotta, megilletődve hallgatta az ellenséges puskák fortyogó ropogását, amely már a harctér közelségét jelentette.

Másnap korán reggel hírszerző különítmény ment Sztatocsny Emil hadnagy vezetésével. Az emberfelettien nehéz terepen hírszerző különítményünk csak lassan haladhatott előre, mert sok volt itt a ház, amelyeket gondosan át kellett kutatni. Délelőtt tíz óra tájban ellenséges ágyútűzbe került, majd később gyalogsági tüzet is kapott, amelyből megállapítható volt, hogy az ellenség a határhoz közelfekvő csendőrségi laktanya körül volt védő állásban. Sztatocsny különítményével nemcsak pontosan megállapította a szerb állások helyét, de egy számra sokkal erősebb ellenséges csoporttal vakmerően meg is ütközött. A különítmény a szerb járőr 14 emberét elfogta, a többit felkoncolta. Alig egy-két emberüknek sikerült csak elmenekülnie, akik veszett hírét költötték a *mimerácsi-knak*, ahogy a szerbek a honvédeket a sapkán viselt ezredszám után elnevezték.

E helyütt két nappal ezelőtt máj voltak ütközetek, a 12. és a 48. Iközös ezredek zászlóaljai véres harcot vívtak itt az ellenséggel.

A szerb katonákat egyelőre nem lehetett a vonalban látni. A két balkánháborúban nagy tapasztalatot szerzett ellenség kitűnően leplezett állásaiba húzódva várta a mieink támadását. A földérintés után óvatosan haladt előre az ezred és ez alatt az előnyomulása alatt esett át a tűzkeresztségen, amely azonban sebesülést nem okozott.

Elhagyatott, erdős hegyháton vonulunk tovább előre s mindenfelé az előző napok harcainak borzalmasan szomorú nyomai láthatók. Elesett katonák és elhánt felszerelési tárgyak hevernek torz összevisszaságban.

Az éj beálltával igen megelégnülnek a szerbek. Erős puskatűzzel igyekeznek saját csapatainkat nyugtalanítani s egyes vakmerő csoportok egészen közel merészkedtek állásunkhoz.

Szent István királyunk ünnepén, augusztus 20-ikán, csütörtöki napon volt ezredünk első támadása, amelybe elég elcsigázott állapotban kerültünk bele, minthogy előzőleg nehéz terepen, sietve végrehajtott menetelés után, pihentő nélkül dobták az ezredet ütközetbe.

A N. zászlóaljnak volt a legkedvezőbb helyzete, mert tartalékban m áradt. Az I. zászlóalj Artuer alezredes parancsnoksága alatt a *Kuka* pataikkal párhuzamosan nyomult előre *Ulahovice* község irányába, mint az Ehmann ezredes, a 29. honvéd gyalogezred parancsnoka alá rendel' csoport déli oszlopa, a III. zászlóalj pedig Raics őrnagy parancsnoksága alatt az északi oszlop főcsapata volt.

A támadást végrehajtó Ehmann-csoportot ezredünk I. és III. zászlóalja, valamint a 29. ezred másfél zászlóalja alkotta s az elérendő cél *Gostilje-Brdo* fensíkja volt.

Az előnyomuló csoportot hosszú ideig nem vették észre a szerbek, mert a szakadozott erdős terep és a kora reggeli ködös szürkület nagyszerűen elfedte embereinket.

Mikor azonban 7 óra felé a köd kezdett felszállni, az előjárőr ellenséges tűzbe került, mire azonnal rajvonásban folytatta elon.yomulását. Valószínűleg csak utóvéddel találkozhatott, mert a tüzelés hirtelen abbamaradt.

Hegyen-völgyön bukácsolva haladt az előnyomulás s délelőtt 9 óra tájban a szerb tűzéréség váratlanul erős srappelltüzet zúdított az erdőre, amelyről a visszavonuló szeri) járőr jelentette, hogy ott nyomorunk előre.

Amikor a sűrűn robbanó srappellek véres csíkot szántottak légénységünk soraiban, az emberek dühödt fogcsikorgatással csapták fel szuronyukat puszkájuk csövére és tisztjeik alig tudták visszatartani

öket, hogy könnyelműen meg ne rohamozzák az egyelőre még láthatatlan ellenséget. Nehezen értették meg, hogy a kidült bajtársakat nem könnyelmű, kalandos előretörésekkel lehet megbosszulni, hanem csak körültekintő, céltudatos támadással.

Mikor előnyomulása alatt Raics őrnagy a III. zászlóaljjal kiért az erdő sűrűjéből ugyancsak erős ellenséges ágyútűzbe került s a felesleges veszteségek elkerülése végett lépcsőzetesen vezette tovább századait.

2. számú vázlat

Órák hosszat tartott már az előhaladás, egyre hevesebbé váló ágyútűzben. Honvédeink nehezen libegve küzdöttek a nekik oly szokatlan nehéz terep akadályaival és szidták az ellenséget, akit legközvetlenebb okának tartottak, hogy nekik ezen a kegyetlen terepen kell kínlódnuk.

Dél felé a Costilje-Brdo felett emelkedő magaslatról jóformán minden hatás és eredmény nélkül a szerb gyalogság is igen erős tüzelésbe kezdett, ami mindenesetre lasúbbá tette előrehaladásunkat és még jobban fokozta legénységünk haragos ingerültségét.

A kora délutáni órákban meg mindig megállás és pihenő nélkül folyt az előnyomulás, amit az egyre jobban érezhető vízhiány tett különösen nehezzé és ami a nagy mari melegben leginkább viselte meg fáradt honvédeinket.

I. zászlóaljunk a Kuka völgyében nyomulva előre, vízhiányban nem szenvedett s minthogy ellenállásra sem talált, nyugodt ütemben folytathatta útját is a kora alkonyi utakban elérte a Gostilje-Brdo-tól északnyugatra levő 750 magaslati pontot és azt birtokba vette.

III. zászlóaljunk azonban egyre nehezebb körülmények között vergődött előre a minsűrűbben levágódó gránátok tölcseire között, valóságos srappnellesőben, amihez a kora délutáni órákban a nagyon hevesse fokozódó ellenséges gyalogsági tűz is járult s amelyet embereink időnként ugyancsak erős puskatűzzel viszonyoztak. Ez, tekintve, hogy az ellenség nagyszerűen takart állásaiban volt megbújva, nem sok kárt tehetett benne, de legalább levezette legénységünk tehetetlen dühét.

Közben egyes osztagok kihasználták előnyomulásukban a terep előnyeit. Ahol mélyedés vagy bevágás volt, oda behúzódtak és ezeknek a természetes fedezékeknek a védelme alatt nyomultak előre. Ezek ugyan a gránátok ellen nem nyújtottak teljes biztonságot, de már a srappell-lövedékek ellen igen s a gyalogsági tüzet teljesen hatástalanná tették.

A szerbek látva, hogy nem tudják embereink előjutását bármily hevesse fokozott tüzeléssel sem megakadályozni, gyors ütemben nagyobb pihent erőket vetettek be a kiemelkedő *Stolac* magaslatra. Onnan vélték uralni a terepet. *Tabajdi* tábornok dandárparancsnok azonban, amikor *Raics* őrnagy jelentése erről hozzá befutott, megfelelő helyzetbe rendelte előre a tartalékot.

Tüzérségünk ekkorra már belötte magát az ellenség vonalára és nemcsak erős veszteséget okozott a szerbeknek, de embereink is jóleső érzéssel hallgatták saját ágyúink bömbölését, amely mintha elcsitítani akarta volna a szerbek ágyúzását és valahogy a megnyugvás és biztonság érzetét keltette az egyszerű honvéd lelkében. Hangos, nagyon hangos tanújelét annak, hogy küzdelmes előnyomulásában nincs magára hagyatva. Felfrissülten, új erőre kapva haladt előre a támadás s a támadás tengelyében haladó *Raics*-zászlóalj robbanásai és becsapódások sűrű fellegében ért *Vlahovice* községtől északra a *gradac-i* gerinc alá.

Ekkor a szerb tüzérség ütegeit hátravonta, majd a szerb gyalogság is visszavonulásba kezdett.

Hatalmasan fellelkesítette embereinket a szerbek hátrálása. Lélektanilag fel sem becsülhető a hatás, amit a hátráló ellenség visszavonulása az elsőzben ütközetbe került ezred legénységében kiváltott.

Ha 6 kilométer volt is csak a roppant fáradalmaknak eredménye, de ez a 6 km. csak légvonalban ennyi, mert a terepen hegynek föl, völgynek le kínlódtak előre magukat, járhatatlan erdős utakon keresztül. Emellett sebesült bajtársaink elszállításáról, lőszerpótlásról is kellőleg gondoskodni kellett, ami ezek között a terepviszonyok között nagyszerű erőkifejtést igényelt.

Alföldi legénységünk páratlan teljesítményének értékét emeli az a körülmény is, hogy honvédeink az egésznapos ütközetet minden pihenés, megállás, sőt étkezés nélkül tették meg és hajnalban az ütközet megkezdése idején az előző napi menetelésektől kifáradva kellett harcba indulniuk.

Amikor este a harci zaj elült, parancs jött, hogy az elért vonalban ássuk be magunkat. Ez felderítő járőrök és harcélőrsök kiküldése illetve felállítása mellett meg is történt.

Kimerült legénységünk végre lepihenhetett és étkezéshez is jutott. A századkötelüket, amelyek szétzilálódtak az egész napi küzdelemben, rendezték.

Veszteségünk jelentékeny, de halottunk szerencsére kevés, inkább csak sebesülteink vannak. Ebben az ütközetben első hősi halottaink voltak: *Lanjánszky* János kiskőrösi, *Pesti Pál* csonoplyai és *Siegel János* hajósi születésű honvédek. Altisztjeink közül *Tapodi János* kiskunfélegyházai tizedes volt az első a háború hosszú, nagyon hosszú veszteséglistáján. Tisztjeink közül az első sebesültek *Tower János* főhadnagy és *Weisz Ödön* t. hadnagy voltak.

Boldogan és büszkén pihent fáradt legénységünk. A nagyszerű teljesítmény és magyar virtus ebben a mai komoly erőpróbában megmutatta, hogy töretlenül állja meg a helyét.

Másnap N. zászlóaljunk nyomult tovább előre kelet felé, ellenséggel azonban nem találkozott, csak a szerb tüzéség igekezett akadályokat támasztani, de teljesen sikertelenül.

Rákövetkező nap elértük és megszálltuk a határmagaslatokat, sőt részben a határén túlra, szerb földre is benyomultunk. A legénység, ha fáradt volt is, nagyszerű hangulatban tűrte a nélkülözéseket, mert bizony a háború első idejében a még kevés haditapasztalat erősen érezhető volt, főképpen az ellátás bizonytalanságán.

Annái meglepőbb volt a másnapi visszavonulási parancs, amely diadalmasan előnyomuló csapatunkat a *Driná*-hoz rendelte vissza. Az nem Berek bús elkeseredéssel, erős morális letöréssel bandukoltak vissza a Drinához, mivel sehogy sem tudtak magyarázatot találni a sikeres előnyomulás megszakítására. Így ért véget az egésznapos, fáradalmaktól hemzsegő, ütközetszerű előnyomulás, amely sikerült ugyan, de amely alatt az ellenséget nem lehetett látni, csak érezni.

Késő este indult vissza az ezred gyatra úton, éhesen s egész éjjel, megállás nélküli menetben értünk vissza *Slari Brod*-ba.

Itt tudtuk meg a váratlan visszarendelés okát: A Drina alsó folyásához rendelték a dandárt, tehát nem volt semmi baj, örült a legénység, egyszerűen csak máshol van ránk szükség. A Gostilje Brdo-Gradaci ütközetben fényes sikerrel vizsgázott le az ezred és most odavisznek minket, ahol sürgősen rendet kell teremteni.

*

Mikor a magasabb parancsnokságoktól az ezredparancsnokságon

keresztül a századokig eljutott az átcsoportosítás híre, oka és magyarázata, a visszavonulás miatt csüggedt legénység egyszerre jókedvű és bizakodó lett.

Átérezte és tudta, hogy a magyar erőre szükség van s a magyar katonára, a magyar honvéd nélkül ez a háború elképzelhetetlen.

A 30. menetzászlóalj, a 33/3. és 33/½. menetszázad működése az 1. menetezred kötelékében*)

Tábori ezredünkkel egyidejűleg alakult meg a 30. és a fél 33. menetzászlóaljunk is. A 33. menetzászlóalj másik felét, a 33/1. és 33/2. menetszázadokat a m. kir. 29. honvéd gyalogezred állította fel.

Az 1. menetezredet a 29., 30. és 33. menetzászlóalj alkotta;

A 2. menetezredet pedig a 6., 19. és 34. menetzászlóalj. E két menetezred együttesen képezte az I. menetdandárt, amely azonban csak a harctéren került önálló alkalmazásba.

A 30. honvéd gyalogezred által felállított másfél menetzászlóaljunk 6 hadilétszámú századból, – egyenként 262 főből állott. Teljes létszáma tehát több mint 1500 fő volt.

Az 1. menetezred tisztikarának beosztása a következő volt:

Ezredtörzs:

Ezredparancsnok: Intzédy Gyula alezredes

Ezredsegédtiszt: Ferdinkó Géza főhadnagy

Ezr. gépp. o. pk.: Wodlutschka Károly főhadnagy

Ezredorvos-főnök: Dr. Szász Géza ezredorvos

Ezred élelmezőtiszt: Gretzmacher Károly és később dr. Berkes Rezső t. hadnagyok

A 29. menetzászlóalj tisztikara.

Zászlóaljparancsnok: Peterdy László őrnagy

Zászlóaljsegédtiszt:

Gh. főnök: a 29. honvéd gyalogezredtől

Zászlóalj orvosfőnök:

1. menetszázad parancsnoka: Ohnhäuser József százados

2. menetszázad parancsnoka: Zlinszky Sándor főhadnagy

3. menetszázad parancsnoka: Örley Béla százados

4. menetszázad parancsnoka: Gruber Alfréd főhadnagy

A 30. menetzászlóalj tisztikara:

Zászlóaljparancsnok: Márky István őrnagy

Zászlóaljsegédtiszt: Király Elemér hadnagy

ZászlóalJORVOS-FŐNÖK: Dr. Lengyel Lóránd is. orvos

Gh. főnök: Dr. Bálint Károly t. hadnagy

*) Lendvay Károly ezredes összeállítása alapján.

1. menetszázad parancsnok: Szohoszlai Imre százados
 Szakaszparancsnokok: Leszlauer Béla t. hadnagy
 Szabó László t. hadnagy
 Czédly János t. hadnagy
 Schiller Frigyes t. zászlós
2. menetszázad parancsnok: Hausenblasz Róbert főhadnagy
 Szakaszparancsnokok: Sebestyén Aladár t. hadnagy
 Bán Emil t. hadnagy
 Maczák Mihály t. hadnagy
 Stark Jenő t. zászlós
3. menetszázad parancsnok: Pintér József főhadnagy
 Szakaszparancsnokok: Fehér Jenő t. hadnagy
 Dr. Sebők Vilmos t. hadnagy
 Goldberger Dezső t. hadnagy
 Pető Gyula t. zászlós
4. menetszázad parancsnok: Sznistsák Béla százados
 Szakaszparancsnokok: Kokesch Nándor t. hadnagy
 Baranyai Aladár t. hadnagy
 Komis Róbert t. hadnagy
 Dr. Durkó Sándor t. zászlós

A 33. menetzászlóali tisztikara:

- Zászlóaljparancsnok: Hainiss Győző alezredes
 Zászlóaljsegédtiszt: Mihály fi Ferenc főhadnagy
 Zászlóaljorvos-főnök: Dr. Cüsz Mór t. főorvos
 Gh. főnök: Kasper Róbert t. hadnagy gt.
1. menetszázad parancsnok: Milesz István százados
2. menetszázad parancsnok : De Sgardelli Caesar főhadnagy
 Szakaszparancsnokok mindkét századnál a 29. honv. gyalog-
 ezredtől.
3. menetszázad parancsnok: Lendvay Károly főhadnagy
 Szakaszparancsnokok: Sági István t. hadnagy
 Clementis Győző t. hadnagy
 Csizmadia Lajos t. hadnagy
 Reich Ede t. zászlós
4. menetszázad parancsnok: Póka Dezső főhadnagy
 Szakaszparancsnokok: Zajk (Zuckmann) Vilmos t. hadnagy
 Aczél György t. hadnagy
 Vas Géza t. hadnagy
 Waltherr László t. zászlós

1914 július 27-én a 30. menetzászlóaljnál, továbbá a 33.3. és 334. menetszázadoknál volt a legénység bemutatása.

Július 28-tól 31-ig nehezen haladt előre a legénység felszerelése, mert ahelyett, hogy először a menetalakulatot látták volna el ruházattal, előbb a pótzászlóaljhoz, bevonult és csak később útbainduló legénységet szerelték fel. A fegyverzet és szerelvény azonban teljesen fedezte a szükségletet. Minthogy a 33/3. század még július 30-án is létszámon alul volt. július 31 -én a 30. menetzászlóaljtól és a pót-

zászlóaljtól olyan kiegészítést kapott, hogy e napon már 23 fővel túllépte a hadilétszámot.

A 33/3. és 33/4. menetszázad további intézkedésig a 30. menetzászlóalj parancsnokának, *Márky István* őrnagynak volt alárendelve, az ő utasításai szerint folyt a szakasz, század – és zászlóalj kiképzés.

Augusztus 6-án volt az ünnepélyes eskütétel a Kis Rákosi gyakorlótéren.

Augusztus 7-én Pestszentlőrinc környékén haregyakorlat folyt viszonyossággal.

A 33/3. és 33/4. menetszázad kivált a 30. menetzászlóalj kötelékéből. Megalakult a 33. menetzászlóalj *Hainiss Győző* alezredes parancsnoksága alatt.

Augusztus 20-án a 30. menetzászlóalj a 33/3. és 33/4. menetszázadokkal délután 8 óra 5 perckor indult el a Józsefvárosi pályaudvarról és *22-én* délelőtt 4 órakor érkezünk Bosna-Brodba. Átrakodás után a keskenyvágányú vasúton Doboj-on át Dolna Tuzla-ra volt irányítva az egész 1. menetzred. A 33/3. és 33/4. menetszázadok külön szállítmányként utaztak Dolna Tuzla elővárosáig. Kreka-ig, ahova a késő esti órákban érkeztek. Elhelyezés a sóbányatelep épületeiben.

Augusztus 24-től szeptember 15-ig sok nehéz gyalogmenettel járó biztosítószolgálatot látott el a menetzred Boszniában. Közben ismételt volt ellenséges tűzben. Így *Koslur* környékén, ahol az első sebesültünk *Fehér Jenő* t. hadnagy volt.

3. számú vázlat

Szeptember 10-én hajnali 3 óra 30 perckor riadó volt. Az 1. menetezred a Sepak-turski-Trnovica-Kozluk vonalába a Drinaszakasz biztosítására előrendeltetett. Legénységünk itt jól beásta magát.

13-én korán reggel heves ellenséges tüzérségi tűzbe kerültünk. Ez még jobban fokozódott délelőtt 10 órától, amikor egy kettős fedelű repülőgép repült a mi állásaink felől az ellenség felé. Ekkor volt a szomszédos 42. horvát hadosztály átkelése a *Drinán, Batar-nál*.

Délután 1 órakor a tőlünk északra levő 33/2. század főorsével a saját 4. szí. tábori őrsé már nem talált összeköttetést, mert a főre az erős ágyútűzben felállítási helyét kényszerült elhagyni és az előőrstartalékhoz bevonulni. – Csakhamar a 33/3. század főorsót is lőtte az ellenséges tüzérség, amely azonban ennek ellenére *Staroselo-nál* helyén maradt. *Lendvay* főhadnagy d. u. 6 órakor kapta az előőrstartaléktól azt az értesítést, hogy részünkről öt zászlóalj már átkelt a Drinán. Fokozott éberség rendeltetett el a saját 6. sz. tiszti tábori őrsnél levő gázló szemmeltartásával is, mert rajtunkítésre lehet kilátás.

A drinai átkelést *Szinay-Sznistsuk* Béla, akkor százados, a Hadtörténelmi Közlemények 1919-1921. évfolyamában ismertette. Ebből kivonatosan a következőket közöljük:

Szeptember 15-én átkelési parancs jött. Az utolsó pillanatban megváltoztatták az áthajózás helyét, mert az ellenség arról árulás révén tudomást szerzett.

Lassan megindultunk. Pitymallott. Egy kukoricás szélén, Pisicacahan folytatásában, a Drina partján megállapodtunk. Előttünk földbevéjt síkló volt, amelynek alján a Drina gyors sodrata csapkodta az összeállított pontontagok oldalát.

Az utászok keményen dolgoztak, néhány fűzfa által eltakartan mind egyre kiszélesítették a síklót. Zászlóaljunk a kukoricásban állott együtt, akárcsak az őszi gyakorlaton. De miért is ne tettük volna? Teljes csend és nyugalom honolt, az ellenségnek se híre, se hamva, a teretJten pedig semmi változást észrevenni nem lehetett. A tulsó parton nyomát sem láttuk lövészároknak. Csodálatos, – hát mire lövöldözünk mi az éjszakákon át? Úgy látszik, kizárólag az odújokból és rejtékhelyükből tüzelő komitácsikra. De sebesült vagy halott sehosem volt látható.

Mi vagyunk a dandár áthajózását biztosító egyik zászlóalj. Gyönyörű feladat: büszkéek is vagyunk reá. A tulsó parton egy darabig kavics zátony, azután kukorica, erdő, utána Koviljacja-fürdő és e mögött a Crni-vrh nyúlványai láthatók.

Tompa ágyúdörej hangja vetődik felénk a hegynyúlvány mögül, majd mindinkább erősödő sustorgás hallatszik. Megérkezett az első üdvözlő ágyúlövés és felettünk robbanva az elhagyott partot veri a srappnellgolyók tömege; utána rögtön előttünk robban a másik, a harmadik pedig már a pontonokon kopog. Ezek remekül etaláltak. Jó hír-vívójük lehetett, hogy az áthajózási hely változtatása ellenére mindjárt pontlövéseket adtak le reánk. A dandár később áthajózott, részeinek az volt a szerencséje, hogy igen sok volt a »döglött« lövedék.

Átvergődtünk a Drina kukoricás völgyén és Koviljaca, szegélyére értünk. Szinay-Sznistsák százados kitűnő távbecslője, polgári életében juhász, szabad szemmel megtalálta az ellenséget, amelyet parancsnoka távcsövön keresett:

– Ahun futnak-e százados úr! – súgta halkan.

Egy félszakasznyi komitácsi társaság, csoportba alakultan futva igyekezett a túlsó kukoricást elérni. Gyermek is voltak köztük és a raj vonalban levő század ezért nem tüzelt rájuk.

Az egyik járőr a kukoricásból bárom komitácsit hozott. Fanatikus, vad emberek voltak. Puska már nem volt egynél sem, hiszen az iszap mindent elnyelt; de szerencsétlenségükre tölténnyel el voltak látva. Tolmács útján több kérdést intézett hozzájuk Szinay-Sznistsák százados, de ki sem nyitották a szájukat. Némán és gyilkos villámokat szóró tekintettel nézték honvédeinket. Látszott rajtuk, hogy tudják a sorsukat és el vannak szánva mindenre. Röviddel utána befejezték harci működésüket.

Amily könnyű lelki érzéssel hajóztuk át a Drinát, oly nehezen hatoltuk át annak iszapos árterületét.

Megkezdtük a támadást a Crni-vrli északi nyúlványaira és véreztünk, de mert harci vágytól égtünk, elfoglaltuk az elérni hihetetlennek látszó hegynyúlványt.

Irány Losnica! – Támadás közben megtaláltuk a pontos ágyútűz okát is és egy szakaszon szétdaraboltuk azt. A hegytetőről Koviljaca-fürdő Drina-parti szegélyéig húzódó kábel volt a mi átkelésünk híradója.

Lendvay főhadnagy a Drinán való átkelést a Külügy-Hadügy 1914. november 4.-i számában írta le. Ebből kivonatossan közöljük a következőket:

»Alig aludtam el, midőn valaki megérinti vállamat és nyomban utána jelenti: »Riadó csendben.«

Még két perc sem múlt el, a század máris menetkészen várja a további parancsot. Az óra éjfél után 2 órát mutat.

Noha nem sokat aludtunk, de azért mégis mindenki éberem néz feladata elé. Nagyon megszoktuk mi már az éjszakai riadókat. Már majdnem három hét óta »fordított világ«-ban éltünk. Éjjel »riadtunk«, nappal pedig, ha sok idő nem is, de valami még az alvásra is csak jutott.

Zászlóalj- és ezredparancsnoktól nyert tájékoztatás után viszem a hírt századomnak, hogy az éj leple alatt vert hadihídon átkelünk a Drinán.

A legénység lelkesedése minden képzeletet felülmúl! Íme, elérkezett végre az a várva-várt nap, midőn saját Országunk földjétől elbúcsúzva, ellenséges területre léphetünk. Mindenki ég a harci vágytól.

Most érkeztek ide utászaink a hadikészlettel nagy dübörgés közt. A kocsikra rakott hatalmas pontonok (vas csónak) szállítása okozta azt a mindinkább fokozódó dübörgést.

Derék utászainknak kemény munkája volt az éjszaka. Ott, ahol a hadihídat eredetileg verni akarták, az ellenséges tüzérség erős tüze minden kísérletüket: megghiúsította. Más helyet kellett választaniuk az átkelésre. Közelebb jöttek hozzánk, hogy itt kíséreljék meg a hídverést.

Átkelési szándékunkról az ellenség ismét tudomást szerzett és heves tüzérségi tűz alá vette a hídverésre szánt helyet.

A loznikai erődök egyikéből bámulatos pontossággal lövik ezt a helyet. Mihelyt egy ember a pontonoknál mutatkozik, máris halljuk, hogy miképpen szeli a lövedék a levegőt, hogy folyton fokozódó sívi-

tással miképpen közeledik az felénk, míg végre mégis célt tévesztve elnémul.

Egyik lövés a másikat éri. Majdnem szakadatlanul tűzérési tűzben vagyunk. Nagy csattanással csapódik néhány gránát a folyóba; mások ismét a vízmentes kavicsos Drina-mederre hullanak – messze elhajítva a szétzúzott kavics törmeléket.

Előttünk, mellettünk, mögöttünk mint sűrű villámcsapás hull a gránát, de honvédeink mégis mozdulatlanul állják helyüket; pedig még csak fedezékük sincs, csupán a magas kukorica leplezi őket. Azt sajnálják csupán, hogy nekünk itt nincs alkalmunk, hogy a tüzet viszonzhatnánk.

És az áthajózásnak mégis meg kell történnie!

Majdnem a folyópartig vezettem már előre századomat. Beosztottam 30-30 emberből álló csoportokba. Az első csoporttal a folyóval párhuzamos fődözkébe húzódok, melyből adott jelemre az utászok által készentartott pontonhoz futunk. Néhány másodperc múlva már a pontonok fenekén ülve helyezkedünk el.

Utászaink eltaszítják a parttól pontonunkat. Alig tesznek egy-két evezőcsapást, midőn egy gránát közvetlen előttünk vágódik a vízbe. Néhány pillanat múlva fejünk felett sívítva-bűg el egy második lövedék, mely vagy 40 lépésre mögöttünk éri a vizet.

A folyó közepén tartunk, midőn a harmadik, kiválóan célzott lövés alig 1 m-re csapódik a vízbe, pontonunk közepe előtt: pedig nem kevesebb, mint 4000 m távolságra van az ellenséges üteg tőlünk!

A gránát ütése felkorbácsolja a vizet, a nagy hullámoktól jobbra-balra himbálódik a ponton, de minden baj nélkül mégis hajózunk tovább.

Közeledünk a szerb parthoz, melytől vagy húsz lépésre megszűnik az evezés, nehogy a sekély vízben kavicszátonyra jussunk. Vas-csónakunk nyugodtan áll, midőn megkapjuk a jelet a kiszállásra.

Térdünkön fölül ér a víz és futva igyekezünk a kavicszátonyon át előrejutni, hogy mielőbb az ellenséges tűz körletén kívül legyünk. Még becsapódik közelünkben néhány gránát, de a szerb part füzesének leple alatt sértetlen állapotban láthatjuk egymást.

A századnak ezen először áthajózott részletéhez hasonlóan, csodával határos módon, sértetlenül jutott keresztül ezen a poklon a század többi része is.

A legnagyobb elismerést és dicséretet érdemlik utászaink is, akik kitartó hősiességgel oly gyakran eveztek át egyik partról a másikra; mitsem törődve a gránátok tömeges hullásával.«

Délután 1 óra körül a koviljacai temetőnél már az itt lefolyt heves harcok nyomait találtuk. Itt támadták meg a komitácsik a 30/4. menetszázadot, melynek parancsnokára, *Sznistsák* akkori századosra is bombát dobtak.

Délután 1 órakor kaptuk a parancsot az előnyomulásra. Menet közben, a sűrű erdőben találkozottunk a 2. menetezred egyik oszlopával, amelyik 3 szerb hadifoglyot is vitt már magával. A hadifoglyok egyike jól beszélt magyarul, aki macedón bolgár volt. Régebben hosszabb időt töltött már Magyarországon és várta az alkalmat, hogy önként megadhassa magát.

Délután 5 óra 00 perckor a 33. menetzászlóalj Koviljapa-tól

DK-re a 769 Crni vrh. és a Koviljaca-fürdőtől D-re a 322 közötti erdőben foglalt állást.

Szeptember 17-pn 9 órakor arról érkeztek hírek, hogy nagyobb fezerb erők támadnak ellenünk. Minthogy az erdőből semerre sem láthattunk, a megindult támadásra csak abból következtettünk, hogy az előttünk harcoló cs. és kir. 78. gyalogezred legénységéből kisebb-nagyobb csoportok nagy rendtelenségben vonultak vissza. A visszavonulókat azonban feltartóztattuk és a velük levő főhadnagyuk parancsnoksága alatt előremenetre rendeltük.

Délután 5 órákor az előttünk álló 6. és 19. menetzászlóalj, valamint a cs és kir. 78. gy. ezr. nagy veszteségeket szenvedve tömegesen özönlöttek vissza. A segélyhelyet kereső sebesültek hozták hírül, hogy elrendelték általános visszavonulásunkat. Minthogy ilyen értelmű parancsot *Lendvay* főhadnagy nem kapott, továbbra is helyén maradt, hogy az ellenségnek a 337 felőli támadását visszaverje. Ekkor az egész 8. menetdandárból egyedül a 33/3. század tartotta elfoglalt állásait a szerbeknek betonból épített kiváló ütegállásaival szemben. A hírszerző járőrök jelentették, hogy semmilyen irányban, semmiféle saját csapattal nem találtak összeköttetést. Lehetségesnek látszott tehát mégis a sebesülteknek az a híre, hogy általános visszavonulásunkat mégis elrendelték. Ha most ez a század is visszavonult volna, az általános helyzet még kedvezőtlenebbé vált volna, mint a kitartás. Ezért teljes elszigeteltségben, de teljes felkészültségben várta a század a hajnal hasadását.

A 33/3. menetszázad *szeptember 18-iki* fegyvertényét *Lendvay* főhadnagy századparancsnok a következőkben ismertette:

«Elérkezett a hajnal. Öt órakor már távcsővel szemléltem a környéket. Különösen azt a hegytetőt vettem szemügyre, melyről tudtam, hogy előző napon saját csapatunk» (Peterdy László őrnagy parancsnoksága alatt a 29. menetzászlóalj) tartózkodott. Azt reméltem, hogy zajszlójelzésekkel összeköttetésbe léphetek véle.

Tíz percnyi figyelés után mozgást veszek észre a kopár hegytetőn. Már-már a saját csapatunkat véltem feltalálni. Nagy csodálkozásomra azonban a mi csukaszürke katonáink helyett sárgásbarna ruhába bújtatott ellenséges járőröket láttam. Köztünk és az oldalunkba felbukklanó ellenség között ezer lépés lehetett a távolság. Teljes nyugalommal a helyünkön maradtunk, egy mozdulattal sem volt szabad idő előtt elárulni magunkat. Számítottam arra, hogy a járőröket majd nagyobb erők is követni fogják.

Nemsokára egy oldalmenetben haladó ellenséges oszlop élét vetjük észre a hegytetőn, mely egy erdősáv mögül mindinkább kibontakozik.

Ekkor a balszárnyon levő szakasznak megparancsoltam, hogy lövészfödőzékeit hagyja el és az előbbi helyre éppen derékszög alatt foglaljon állást. E szakasz mellé előrerendeltem tartalékomat is. A másik két szakaszt eredeti helyén a lövészfödőzésekben, illetve az oldalunk biztosítására visszahagytam.

Hajnali 5 óra 30 perckor a tömör alakzatban menetelő ellenségre a legélénkebb puskatűzet zúdítottam. Most már én is Lenn fekszem a rajvonalba és távcsővel figyelem a honvédek lövéseinek eredményét.

A meglepően adott tűz nagy kavarodást okoz az egy és fél

zászlóalj erejű ellenség soraiban. Határozottan kivehető, hogy miképpen ritkul a nagy tömeg; jól látható, hogy 2-3 ember is miképpen viszi egy-egy védettebb helyre a sebesülteket.

Mi igen jól voltunk leplezve. Az ellenség össze-vissza lövöldözött és csak negyedórai tapogatódzás után akadt rá állásunkra. Ekkor már mint a jégeső, úgy csapkodtak körülöttünk az ellenséges lövedékek, de későn, mert a mi tüzünk már elérte célját. Másfél zászlóalj fejlődött fel ellenünk és már maga az a tény, hogy az előnyomulását feltartóztattuk, örömmel töltött el bennünket.

Egyik járőrömtől kapok most jelentést:

– Alig 300 lépésre tőlünk oldalt, körülbelül egy zászlóalj ellenség jön felénk.

Már majdnem egy órán át tartottuk magunkat a többszörös túlórával szemben és most még egy zászlóalj nyomul előre oldalunkba.

Két és fél zászlóalj egy század ellen!

A környéken saját csapatunknak semmi nyoma; erősítést sehonnan sem várhatunk. Elrendelem, hogy egyik szakasz (*Sági* István t. hadnagy parancsnoksága alatt) a tüzelési állásban maradván, folytassa a tüzelést, míg ennek fődözete mellett a többi három szakasz a fedezékek és a közeli erdő leplének kihasználásával a kiszemelt új állás felé elvonul. Nemsokára beszünteti a visszahagyott szakasz is a tüzelést és az is követ bennünket.

Délelőtt 9 órakor érkezünk a kiszemelt új állás közelébe. Alig lépünk ki az erdőből, máris rettentő sivítással búgnak el fejük felett a loznikai ütegek gránatai és srappellel. Elrendelem olyan alakzatnak a felvételét, melyben továbbhaladva, legkevesebb kárt tehet bennünk a tüzérségi tűz.

Egyszerre az előttem levő hegytető felől magyarul tudakozódnak: »Miféle csapat az ott?« Visszakiáltok: »Ki kérdezi?« A válasz volt: »*Intzédy* alezredes!« Kellemes meglepetés volt ez részünkre, midőn megtaláltuk az összeköttetést ezredparancsnokunkkal. Azért szakadt meg az összeköttetés vele, mert *Schreitter* tábornok, a menetdandár parancsnoka a zászlóalj- és ezredparancsnokokat magához rendelte *Koviljica-ra* eligazítás végett. S ez azért kellett, mert *Kárász* altábornagy helyett ő vette át a Drina balpartján a tüzércsoport parancsnokságát.

Meggyorsulnak lépteink és nemsokára jelentést teszek a század működéséről, mire *Intzédy* alezredes a következő szavakkal fogadott: »Hála Isten, legalább egy századom van ezredemből!« – Ott találtam zászlóaljparancsnokomat, *Hajniss* alezredest, *Ferdinkó* és *Mihályfi* főhadnagy ezr. és zlj. segédtiszteket és kb. 30 főből álló legénységet különféle csapattestektől és fegyvernemektől egy hadapródjelölt őrmester parancsnoksága alatt, akiket mint az előző napi harcok visszaozónlőit parancsnokaink feltartóztatták és maguknál visszatartották.

Lendvay Károly főhadnagyot az 1914 szept. 17. és 18.-i fegyverténye alapján, az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartása elismerésül a hadidíszítményes, kardos 3. oszt. katonai érdemkereszttel tüntették ki. A kitüntetési javaslat kiemeli, hogy akkor, midőn az 1. menetdandár csapatai visszavonulóban voltak, az 1. menetdandár csapattársai közül saját kezdeményezésből csak a 33/3. (*Lendvay*) század maradt a megszállt állásokban, 2 és fél zászlóaljjal vette fel a

harcot és kitartásával megakadályozta, hogy a visszavonuló saját erők nem szenvedtek nagyobb veszteséget.

A 33/3. századtól az előterep átkutatására kirendelt járőrparancsnok, *Fekete* őrvezető délután 3 óra 55 perckor jelentette, hogy a Crni vrh-re erős ellenséges csapat támad. Erejét kb. 1 zlj.-ra becsülte.

Közben vihar tört ki. Úgy szakadt az eső, mintha dézsából öntenek. Oly sűrű volt a köd, hogy 5 lépésre is alig lehetett látni. Az ellenség felől fűvó szél pedig az erős puskaporszaggal vegyesen kérlelhetetlenül fújta állásaink felé a már napok óta temetetlenül fekvő hullák felől a förtelmes hullaszagot. A szerbek valóságos ostromot indítottak állásaink ellen.

Szeptember 19-én és 20-án a zuhogó eső, a teázott földözékek és teljesen átázott ruházat dacára honvédeink a szerbek elkeseredett támadását egymás után verték vissza. Vitézségével kitűnt *Clementis Győző* 33/3. menetszázadbeli hadnagy, aki az ezrednek 1915. évi kárpáti harcainál, a mai magyar-lengyel határon fejlődés következtében halt hősi halált.

A négy napi harc alatt a 33./3. századtól súlyosan sebesültek: *Molnár* tizedes, *Kovács* Péter őrvezető (jánoshalmi), *Bence*, *Belovics*, *Berta* István, *Csekei* Imre, *Farkas* Pál, *Hibler*, *Kozma* Miklós, *Mészáros* Mátyás, *Miholics* Péter, *Nagyfejű* János, *Ossmayer* József, *Ffaff* József, *Scherk*, *Steinfeld* Márton és *Tóth Árvái* Lénárd honvédek. El-esett: *Felnagy* Kálmán honvéd. Ekkor sebesült meg a 30/3. menetszázadtól *Goldberger* Dezső tart. hdgy. is. Eltűntek: *Huber* őrvezető és *Ojtó* honvéd.

Szeptember 21-én az 1. menetezredet a 636 háromszögelési Kamtól a Drináig terjedő terület biztosítására, másnap pedig a Drina balpartjára, Kozluk-ra rendelték.

Szeptember 23-án a 40. honvéd hadosztálynak alárendelt 33. menetzászlóalj délelőtt 5 órakor indult Kozlukról és a Brasinski tyán mellett épített hadihídon ismét átkelt a Drinán. 9 órakor újból szerb parton állt a zlj., ahol azt a 40. honv. hadosztálynak 3 nappal ezelőtt kinevezett új parancsnoka, *Tabajdi* Kálmán tábornok meg szemlélte. Rövid katonás beszédet intézett a ősapáihoz, amely ékkor került a XIII. hadtest kötelékéből a XV. hadtest kötelékébe.

A 33. menetzlj. a Borinska r. és a Leskovica r. erdős, keskeny völgyében a Gucevo hegyhátra irányított. Ott a 34. menetzlj.-al együtt egyelőre mint ho. tartalék a gerinc mögött helyezkedett el. A 33. menetzlj. a 708 háromszögelési pont Kuliste és a 464 magassági pont között a 80. dandár bal szárnya mögé került.

Szeptember 25-én délelőtt 7 órakor kávékonzerv helyett nyers kávé is került kiosztásra, ami felhasználatlanul részben elszóródott, részben a gyalogsági ásókon, nyílt tűz felett lett megpörkölve és azt a legénység szárazon ropogtatta. E napon előre vonult a 33. menetzlj., hogy mvntt a 79. honvéd gyalog rfd. tartaléka közelebb jusson a Kuliste-n harcoló 30. honvéd gy. e.-hez.

Szeptember 28-án *Lendvay* főhadnagy délelőtt 9 óra 45 perckor *Nagy* Vilmos fh dgy. ddr. vezérkari tisztől azt a parancsot kapta, hogy a 40. ho. által kijelölt út szemrevételezésére induljon. Amint utóbb kiderült, erre azért volt szükség, mert az út szemrevételezésével az előzetesen megbízott 5 tiszt mindegyike egymástól teljesen eltérő ada-

tokat jelentett az útviszonyokról. A térkép szerint azért volt nehéz az eligazodás, mert adatai hibásak voltak. *Lendvay* fhdgy. *Greif* tizedessel és 5 emberből álló járőrrel indult el és a feladat megoldása után a hadosztály pk.-nál, *Tabajdi* tbk.-pnál jelentkezett. Már első pillanatra azt a megjegyzést tette, hogy az eddig beérkezett jelentésekkel széniben ez az egyetlen lehetséges eset. Elrendelte, hogy adatait azonnal rajzolja át a ho. vezérkari főnök, *Álgya* vezérkari őrnagy, valamint *Schwarz* vk. százados térképébe is. Később pedig megparancsolta, hogy egy másik utat is szemrevételezzen és az eredményt a ddr.-pság útján jelentse. Ezekről aztán a 79. ddr. pk.-ának *Ehmann* ezredesnek is és a ddr. vk. tisztnek, *Nagy Vilmos* fhdgy.-nak is jelentést tett. Az útszemrevételezés szakadatlan golyózáporban történt. Ekkor *Lendvay* fhdgy. könnyebben meg is sebesült.

Október 4-én a 33. menetzlj.-at anyaezredek között széjjelosztották. A 33/1. és 2. menetszd. a 29. h. gy. e.-hez, a 33 /3. szd. pedig a 30. h. jgy. e.-hez került. A 33/4. menetszázad *P oka Dezső* fhdgy. parancsnoksága alatt az 1. menetezred semmiféle harcában sem vett részt, mert szept. 3.-a óta vonatfödözetként Pribojban maradt vissza.

Az egész háború alatt az 1. és 2. menetezred képezte azt az egységet, amely eredetileg önálló feladatok megoldására volt szánva és mint ilyen dandárkötelékben is alkalmazva volt.

Az átcsoportosítás

Augusztus 22-ikéről 23-ikára virradó egész éjjelen át menetelt az ezred visszafelé. 23-ikán, vasárnap, a stari-brodi hajóhídnál volt csak egy kis kényszerpihenő. Ez a szükséghid olyan óriási forgalmat bonyolított le ezen a napon, hogy bármelyik fővárosi nagy hídnak is becsületére válnék. Megtorlódtak a vonatok, amelyeknek bizony sok hely kell és a csapatok a vonatoszlopok között kígyózva bújtak át a véletlenül támadt réseken. Az ebéd is itt ért utól bennünket, ez az ebéd azonban nagyobb részben élvezhetetlen volt.

Minden magyarázatnál ékebben beszélt a hajóhid forgalma az eltolás mértékéről. Itt hallottuk, hogy a 2. hadsereg az orosz harctérre kerül, mert a túlerővel fellépő oroszok komolyan fenyegetik már hazánkat is. Ezek a hírek a »trén« -éktől kerültek hozzánk, ők tudnllik mindig jóval mögöttünk voltak, tehát hozzájuk még az újságokat is rendszeresen elhozta a tábori posta, nem úgy, mint mihozzánk. Minthogy a 2. hadsereg arcvonala természetszerűleg nem maradhatott védtelenül, szükségessé vált a még ittmaradó csapatokat átcsoportosítani, hogy lehetőleg mindenhová jusson honvéd és magyar katona, mert az itt lenn harcoló csehek máris lépten-nyomon megszaladtak.

Azt azonban még senki sem tudta, hogy mi hová kerülünk és hol dobnak be megint a tűzvonalba.

Amikor sikerült átkelnünk a Drina hídján, akkor vált ismertté az útirány. Újabb megállás nélküli menet következett. Immár 36 órája tartott menetelésünk és este 8 órára értünk be *Vlasenicá-ra*.

Vlasenicá-n végre pihenni lehetett egy teljes napon át. Kiegé-

szítték a tartalékadagokat. A nap szenációja volt, hogy este 8 órakor takarodót fújtak.

Jókedvűen állották körül a honvédek a kürtöst, amikor a takarodót fújta is azt képzelték, hogy otthon vannak a laktanyában, béke van s az egész eddigi szenvedés lidércnyomás volt csupán.

26-ikán nyugodt meneteléssel vonulunk *Udbine-ra*. A legénység alapos fürdőt vett a Drinjaca patakban, sokan nagymosást is rendeztek. Másnap *Zapardi-ra* s onnan *Sapná-ra*, majd ismét *Han Piesak-on* át *Tevcsak-ra* tartott az ezred és oda 31-ikén délután érkezett meg.

Egész idő alatt nagy nyári melegben tartott a menetelés. S volt pap, hogy reggel 7 órától délután 4 óráig mindössze 14 km-nyi utat lehetett csak megtenni a folytonos magasságkülönbségek miatt. Így tehát a menet, ha nem is vitt messzire, alaposan kifárasztott tisztet és legénységet egyaránt. Az étkezéssel is minduntalan baj volt, napok óta nem hoztak kenyeret, a legénység lisztet cipelt magával, de sem ideje, sem módja nem volt lábhoz, hogy kenyérnek megsüsse. No meg a kedv is hiányzott hozzá! Pihenő alatt senkinek sem volt kedve fáradtan, összetörve odaállni és a lisztből valami kenyérféleséget összehozni.

Végre szeptember 1-én befejeződött az átcsoportosítás, amikor Bjelosevacra értünk, ahol az egész 40. hadosztály gyülekezett. Mindjárt délután nagy sütés-főzés kezdődött s a bakaleleménység nagyszerű lepényeket gyúrt és sütött. (Lásd a 3. sz. vázlatot.)

Most itt voltunk ismét a Drina mentén, az átcsoportosítás végpontján, de már nem Közép-Boszniában, a Drina felső folyásánál, hanem Észak-Boszniában, csaknem a Drina torkolatnál.

Több mint egy ne ti eseménytelen időszak következett. A tevékenység biztosító szolgálatban merült ki, amit a zászlóaljak naponként felváltva adtak is a többi zászlóalj ezalatt pihent, vagy fegyelmező gyakorlatokat végzett, ami bizony nem túlságosan nyerte meg a legénység tetszését. Úgy okoskodott mindenki, hogy kár a nagyszerű nyugalmat, és pihenést gyakorlatozással elkésérinteni, amikor olyan pompásokat tudnának aludni. Nemcsak hogy teljesen pótolni lehetne az elmaradt alvásokat, hanem egy jó adagot *előre is* lehetne aludni, arra az időre, amikor a viszonyok a pihenést nem engedik majd meg.

Ezekben a napokban egyik tábori őrsünknek átkiabáltak a Drina túlsó partján álló szerb tábori őrs emberei:

– Ne lőjjetek, mi sem lövünk. Ne bántsuk egymást! Ti csak Bécsre és Budapestre vigyázzatok. Az oroszok már útban vannak oda. Boszniát hagyjátok meg nekünk, ez úgyis a mienk lesz.

Evvel nagyjában ki is merült a szerbek harci tevékenysége. Legalább is a gyalogságé. A szerb tüzérség Loznica felől esténként tüzelésbe kezdett, amire saját tüzérségünk azonnal válaszolt. Ez az emberek feje felett elzúgó tüzérpárbaj igen mulattatta a bakákat. Szörnyen tetszett nekik, hogy a tüzerek egymást »gyúrják« és őket békében hagyják.

Ekkor keresztezte el a bakahumor a nehéz gránátokat »csomak«-nak. Loznicán szerb nehéz tüzérség is működött s embereink már nagyszerűen megkülönböztették hangról az egyes lövedékek kaliberét.

Hírek keringtek, hogy a Száván áttörtek a szerbek két elit-hadosztályukkal, az úgynevezett *Timok* és a *Sumadia* hadosztállal. Ott velük szemben cseh csapatok állottak, melyek már a háború

elején is époly gyáváknak és megbízhatatlanoknak bizonyultak, mint később a háború egész folyamán.

Pillanatnyilag a világháború hadihelyzete ellenségeinknek kedvezett és ezért hadvezetőségünk: sürgős ellenhúzásokat tett.

Így került ezredünk újból ütközetbe. Ugyanis a XV. hadtest, melybe a 40. hadosztály s így ezredünk is tartozott, parancsot kapott a szerbiai betörésre, hogy így kényszerítsük az ellenséget, hogy a Száva-szakasról csapatokat vonjon el.

Legénységünk sietve megfőzte a környéken harácsoló tyúkokat, honvédeink még egy utolsót fürödtek a patakban s – vége volt a nyaralásnak.

A Gucevo-Kuli sfai-ütközet

Szakadó csőben kezdte meg az ezred 27 órás menetét Bjelosevacról szeptember 11-ikén *Vitinicá-n* keresztül *Han Petkovic-re*. 12-ikén. ugyancsak egész napos menettel vonultunk tovább *Suljin-Han-ra*. (Lásd a 3. sz. vázlatot.)

Közben egyre szakadt az eső. Felhőszakadásszerű sűrű zápor esett napokon keresztül s a párás homályt a villámok cikázó fénye törte csak át.

Szerbia földje előtt vonultunk már. Este 10 órakor legénységünk pihenőt kapott. Menetalakzatban pihentek, úgyahogy, az agyonfáradt emberek, de lefekvésre a nagy eső miatt gondolni sem lehetett.

Zvornik-tól északra a katonai temetővel szemben vert hadihídon keltünk át a Drinán s szerb földre léptünk, ahol azonnal készülségi állásba helyezkedtünk el a *Glavicica* magaslat előtt.

Az ellenség visszavonulóban volt előre elkészített, hátrább fekvő állásaiba. Ott akart támadásunknak ellenállni; utóvédei makacs tűzharc után mindenütt feladták állásaikat.

A terepszakasz erdős-hegyes volt. De most már legénységünk az utóbbi hetekben hozzáadződött a hegyvidékhez. A szerb fővédelmi vonal a *Gucevo* hegyháton a legnagyobb mélységben volt megválasztva, mert a Drina-vonalat a *Gucevo* feltétlenül uralta.

A Drinán túl délkelet felé egészen a *Gucevo* gerincéig emelkedő, erdős tagolt völgy; a terep, mely igen alkalmasnak bizonyult támaszpontok létesítésére. S amellet a főállás csak úgy érhető el, hogy előbb az előterepen kell átvégődni, ami az erdős vidéken a talaj folytonos szakadozottsága miatt a védőknek nyújt hatalmas előnyt.

Ehhez hozzájárult az erős, závorszerű eső, a viharos idő s az ezzel járó sűrű köd. Ez a köd teljesen betöltötte a völgyeket s így az előnyomulást nagyon megnehezítette. A rendkívül nehéz terepen az összeköttetést fentartani csaknem lehetetlen volt.

Szeptember 13-ikán, vasárnapon, jött a parancs:

»A *Gucevo* hegyhátat a mai napon *feltétlenül* birtokba kell venni. Támadás főiránya a *Gucevo* írás »« betűje ellen.«

(Ezt úgy kell érteni, hogy az ellen a pont ellen, amelyre a részletes térképen a *Gucevo* szónak »« betűje van nyomva.

A támadásban ezredünkben az I. és III. zászlóalj vett részt Artner

Kálmán alezredes, illetve Raics Károly őrnagy parancsnoksága alatt, míg a N. zászlóalj tartalékban maradt. Ennek a zászlóaljnak parancsnokla még a Rogaticában megbetegedett *Krecařevic* alezredes helyett Mészöly Ödön százados volt. Ennél a zászlóaljnál tartózkodott *Bittó* alezredes, ezredparancsnok is. A harcba induló két zászlóalj a támadást végrehajtó *Ehmann-csoport* kötelékébe tartozott.

Az Artner-zászlóalj előnyomulási vonala a *Leskovica* és *Belavoda*-patakok között emelkedő hegyhát volt, a *Gucevo* »« betűje ellen északkeleti irányban.

A Raics-zászlóaljnak, a *Kasáig* vagy *Klisar-Gucevo-tól* keletre a 306-os magaslati ponton át a Bela-voda balpartján fekvő erdős gerincen, mint a támadó csoport bal oszlopának a patakkal csaknem párhuzamosan kellett a *Gucevo* ellen támadni. Esős, ködös, nyirkos időben, erősen beborult őszi ég alatt indult meg reggel 7 óra után támadásunk a *Cukovo* 418 magaslati pontról, ahová a hajnali órákban ellenállás nélkül jutottak fel csapataink, mert a szerbek az éj leple alatt fővédelmi vonalukba, a *Gucevo*-gerincre vonultak vissza és a *Cukovo*-n levő állásaikat harc nélkül feladták.

A támadó csoportok a *Borinska* völgyéig biztosított menetben vonultak előre, anélkül, hogy a szerbek tudomást vehettek volna az előnyomulásról, illetve a támadás megindulásáról, mert a mély völgyben fekvő köd a hadmozdulatokat takarta. A *Borinska* völgyében harcra fejlődött ezredünk és Artner alezredes az I. zászlóalj élén előre kitűzött menetvonalán nyomult előre. Előtte elővéd gyanánt a 29-es honvédek két százada haladt.

N. zászlóaljunk, mint hadosztály-tartalék, zárt rendben az előnyomuló *Raics*-zászlóaljat követte s amikor Raics őrnagy a *Bela-voda* balpartjára ért, a N. zászlóalj a *Cukovo* 306 magaslati pontot szállta meg. Menetközben egyszerre csak holtan esik össze *Sztatocsny* Emil hadnagy. Messziről jött ellenséges lövedék a homlokát fúrta át. ő volt az ezred első tiszt halottja. Őszintén megkönnyeztük szegény fiút, akit éppen a mozgósításkor avattak fel a Ludovika Akadémiából hadnaggyá.

Két előnyomuló zászlóaljunk csak tapogatózva haladhatott előre, mert a többnapos esőtől átázott talajon, a nagy ködben alig volt lehetséges a rendezett előnyomulás. És bár a szerbek a völgyet sűrűn megfekvő köd miatt nem vették észre mozdulatainkat, de mi is csak vak-tában haladtunk előre. Nem lehetett e sűrű ködben sejteni sem, hogy pár lépéssel arrább mi van előttünk. Egyedül a térkép és az iránytű volt vezetőnk. Előnyomuló zászlóaljainknak minduntalan meg kellett állniok, hogy kellőleg tájékozódhassanak és az összeköttetést hátra felé fentarthassák.

Csaknem egyszerre nyomult előre két zászlóaljunk a *Bela-voda* mindkét partján. A sűrű erdőben csak igen nehezen volt járható a terep az agyagos, sziklás vonulatokon. Később a szerbek csapatainkat már észrevették és igen heves tűz alatt tartottak, azonban csak vak-tában lövöldöztek és nem sok kárt okoztak ezredünknek. Előnyomuló oszlopaink majdnem teljesen fedve tudták nehéz útjokat megtenni, a szerbek nein láttak, csak hallottak minket. Több száz ember ezen a kibírhatalan rossz terepen nem haladhatott előre zajtalanul.

Szakadatlanul, megállás és pihenő nélkül folyt az előnyomulás és délután 6 órára érték zászlóaljaink a *Gucevo* gerinc alá, tehát az

egész napon át tartó erőfeszítés alig 5 kilométernyi előnyomulást jelentett. A Gucevo délkeleti szakaszát a szerbek ekkor kiürítették s úgy a Raics-, mint az Artner-zászlóalj roham és közelharc nélkül nyomult be a feladott szerb állásokba s az ellenség a Kuliste 708 háromszögelési pont körül könyökben elhajolva Paskovac irányába vett fel új állást, illetve a már előkészített állást itt foglalta el.

Azonnal igen erős ütközet-előőrsöket állított fel Raics őrnagy 8 honvédeink az elfoglalt szerb állásokat hevenyén átrendezték. Az aránylagosan csendes éjszaka lehetővé tette a zilált kötelékek rendezését s a fáradt legénység az ütközetelőőrsök kivételével egész napi roppant fáradalmi után egy kis pihenőhöz jutott.

Másnap, szeptember 14-ikén, hajnalban az volt a helyzet, hogy ezredünk sikeres támadása következtében az egész *Ehmann*-csoport elérte a részére kijelölt vonalat. Tőlünk balra azonban az 52. közös gyalogezred támadása elakadt, a szerbek változatlan erővel tartották a Gucevo északi részét és különösen a Kuliste 708 háromszögelési pontot, ami kulcspontja volt egész védelmi vonaluknak. (Lásd a 3. sz. vázlatot.)

A Raics-zászlóalj oldaltűz alá vette a szerbeket a Kulisten, sőt a mellette levő zászlóaljunk hátra lötte őket, amire megtorlásul a szerb tüzérség a *Periné-ről* a mi zászlóaljainkat kezdte oldalazni. Sürgős cselekvésre volt szükség. A *Kuliste-nak* minden áron birtokunkba kellett jutni, mert különben veszélyeztetve lett volna az eddig elért siker is. Tisztában volt azzal az ellenség is, hogy csapataink hamarosan újból támadásba indulnak ellenük s erősen felkészült a védelemre. A szerb katonák a Kuliste előtti kukoricatáblába húzódtak Te még az éjszaka folyamán. Erősen megszállták a Kuliste és az állásaink között levő kis hegykúpot. Állásaikat sietve terjesztették ki a kukoricatáblától jobb és bal felé, ahol a terep már csupasz sziklás volt.

Hajnali szürkülettől igen hevesen lángolt fel a küzdelem. A fegyverek szünet nélkül ropogtak, a gépfegyverek örületes kattogással csaptak le minden tenyérnyi célra. A szerb tüzérség pokoli módon egyre lötte állásainkat. Tombolt a tűzharc. Embereink a lehetőség szerint lehúzódva igyekeztek minél nagyobb veszteséget okozni az ellenségnek. A mi oldalunkról tüzérségi támogatás egyáltalán nem volt.

Csak a 12/11. hegyi tüzérek voltak az 52-esek mögött.

Ennek hiánya csak fokozta embereink fanatikus dühét. Tudta mindenki, tiszt és *legénység* egyaránt, hogy a Kuliste és azáltal az egész Gucevo-gerinc elfoglalása életkérdés az ezredre, sőt az egész hadosztályra. Itt vagy győzni kell, vagy beláthatatlan következményű összeomlás lesz.

És felkészültünk a rohamra. Tőlünk jobbra a 29-esek I. zászlóalja szuronyt szegezve megrohanta az 599-es magaslati ponton álló szerbeket, azokat onnan vad lendülettel visszavetette és ezt a magaslati pontot birtokába vette.

Ezredünk is rohamra indult a Kuliste előtt az éj folyamán létesített szerb támpontszerű állások ellen.

Felfejlődött zászlóaljaink örületes ágyú- és puskatűzben feltartóztathatatlanul közelítették meg egyre jobban a Kuliste-t. A vonal ritkul, de meg nem áll. A sziklás terepen lehajolva, bújva haladnak előre derék honvédeink. A Gucevo oldalain levő erdőben *Benkő Tibor* hadnagy is nemsokára fejlődést kap.

Grober László százados küzdötte előre magát századával a magas-

latfelé a meredek hegyháton, ahol minden szikla mögül a halál leelkedett. Embereink vad dühvel dőfik szuronyukat az előre húzódott szerbekbe, nem egyet pedig a keményen lecsapó puskatussal ütnek le. Szörnyű sebeket hasít a szurony. Fejeket roncsol széjjel a tompán lecsapó puskatus. Itt fejjel előre bukik le egy marcona szerb katona, akinek egész altestét felhasította a honvédszurony éle, arrább egy másik szétvert fejjel guggol, halálában is mereven szorítva fegyverét. Odább kidülledő szemmel mered a halálba ismét egy másik, akinek a feje tetejét szakították le és agyveleje összeroncsolva fröccsent szerteszéjjel. Mellette egy honvédunk áll előredülve, élettelenül. Futásban döfte keresztül a lapuló szerb oly erővel, hogy a hátán jött ki a hosszú szerb szurony hegye. A szerb katonát egyik tisztünk revolverével egész közléről fejbe lőtte és csaknem ugyanabban a pillanatban egyik altisztünk, aki egy lépessel bajtársa után loholt, – gyalogsági ásójával egyetlen, irtózatossal csapással szétrepesztte koponyáját.

Mindenfelől dühös kiabálás, jajveszékelés, iszonytató, soha nem hallott fájdalomváltások, hörgés, káromkodás hallik. A levegő nehéz a löporfüsttől, a vér és izzadság sós-keserű szaga megfekszi a ziháló melleket.

S vonalunk egyre halad a magaslat felé. Már ott van a szerb főállás előtt. Harsány *rajta, rajta* kiáltások hangzanak.

Elsőnek *Gröber* százados ugrik az élre.

– Utánam, fiúk! – kiáltja. Majd nyakához kap. Közvetlen közléről robbanó golyót lőtt rá egy szerb katona és a golyó szétroncsolta a hős százados torkát. Végre forró zuhatagban ömlik a Gucevo vad bércseire.

Honvédeink dúlt arccal, lihegve küzdenek. A roham fényes sikerrel járt. A szerbek feladják egész gucevoi védelmi állásukat, rémületes, ijedt meneküléssel hátrálnak hős elszántsággal harcoló csapataink elöl. A Kuliste-t a közvetlen szomszédságunkban rohamozó 52. pécsi közös gyalogezred szállja meg. A 79. dandárnak, így tehát ezredünknek is azonnal Gorni-Borinára kellett vonulnia.

El is ment az egész *Ehmann-csoport* s az 52-esek a Kuliste-n kényelmesen berendezkednek. A *Culéovo-n* tartalékban feküdt N. zászlóaljunkat a hadosztályparancsnokság már előzőleg a Kuliste mögé rendelte. És az 52-esek állásainál Tábornszky alezredes avval a parancssal fogadta zászlóaljunkat, hogy ők is az ezred többi része után, *Górni Borinára*. vonuljanak haladéktalanul.

Szeptember 14-ikén délután 5 órakor megindult a Kuliste alól N. zászlóaljunk. *Szepesy András* százados vezette, mert Mészöly százados aznap reggel megbetegedett. A menetoszlop már hosszan előre kigyózott, amikor hirtelen és meglepetésszerűen meg nem állapítható irányból ellenséges ágyútűz kapott. Majd pár pillanat múlva a 708 háromszögelési pont felől igen heves puskatűz csapott a menetelő oszlop oldalába és a Kuliste felől hangos »zsivió« kiáltások hangzottak. A szerbek tüzzel rajtaütöttek az állás megerősítésén dolgozó 52-eseken s azoktól az alig félórával elfoglalt Kuliste-t ismét elfoglalták. A meglepetésszerű tűzhatás zászlóaljunk soraiban is nagy zűrzavart keltett, azonban *Szepesy András* százados és tisztjei erélyes és határozott fellépésükkel rendezték és kézbe tartották századaikat. *Szepesy* százados a kritikus helyzet miatt eltérve a kapott parancstól, azonnal vissza, az ellenség felé fordítja zászlóalját és a Kuliste ellen vezette. *Szepesy*

százados ezért a nagy körültekintéssel és páratlan vitézséggel végrehajtott fegyvertényéért a magyar honvédtisztek közül legelsőnek kapta meg a legmagasabb katonai kitüntetést, a Mária Terézia-rend lovagkeresztjét. Csatlakozott hozzájuk a 29-eseknek két százada, a 6. és a 7. század is, *Gyulai* Gábor százados parancsnoksága alatt. László Béla főhadnagy, géppuskaosztag parancsnokunk, aki osztaga végén meneteit, néhány emberével szintén visszafordult s a III. zászlóaljunk támadásához csatlakozott.

Szepesy százados *Berkó* István és *Pokomány* Gergely századosokkal a rohamra induló századok élén haladt.

A zászlóalj tisztjei haláltmegvető bátorsággal rendezték újból és újból a szétzilált sorokat és vezették rohamra az embereket mind hevesebbé váló ágyú- és puskatűzben. A szerbek az 52-esek állásaiba fészkeltek be magukat s géppuskát is állítottak ott fel, amellyel meglehetősen közelről lötték csapatainkat. Egyes vakmerő embereik a fákra felmászva, az előttünk akkoriban még szokatlan és kevésbé ismert kézigránátokat hajigálták vonalunk felé.

Legénységünk, tisztjei hősiesség példáján felbuzdulva, ellenálthatatlan leindulással tört az ellenséges állás felé. Háromszor kíséreltük meg a rohamot, amíg végre az 599-es magaslati ponton sikerült lábunkat megvetni. A rohamozó csoport jobb szárnyán *Sóbujló* őrmester szakaszával sikeresen rohamozta meg a szerbeket, akik innen megszaladtak.

A helyzet a balszárnynon volt a legnehezebb. Itt tovább tartott változatlan heveséssel a tüzelés, helyenként elkeseredett kézitusára került a sor. *Szittyá-Scherr Nándor* önkéntes tizedes halált megvető bátorsággal, néhány honvédet magával ragadva, elsőnek tört be a szerbek közé.

Lassan beesteledett s ekkor *Berkó* István százados két honvéd kíséretében zsinóregyenes irányban a szerbek állása felé rohant. Mikor százada látta, parancsnokának mindent felülmúló vakmerőségét, – fellelkesülve követte *Berkó* századost és feltartóztatlanul nyomult be a szerb vonalba.

A Kuliste megerősítésén dolgozó 52-eseket a szerbek meglepő támadása annyira készületlenül találta, hogy valamennyinek fegyvere és szerelvénye a szerb rajtaütéskor visszamaradt a vonalban.

Végre este 8 óra után újhól birtokunkban volt az oly sok vérdíjazatot követelő Kuliste 708-as háromszögelési pontja és ezzel az egész Gucevo-i hegyhát. *Szepesy* százados a rendelkezésre álló csoportot három védő szakaszba osztotta el és így vezette tovább a Kuliste védelmét, amely ellen több ízben kíséreltek meg a szerbek támadást, de minden alkalommal véres fejjel verték őket vissza nagyszerű honvédeink. A Kuliste megbízhatóan a kezünkben maradt.

A Kuliste visszafoglalására indított támadásban a már említett parancsnokokon kívül *Szabó András* és *Scherer Károly* főhadnagyok, *Halmok Sándor*, *Kapotsy István* hadnagyok, valamint *Kraft* és *Kövecs* zászlósok tüntették ki magukat különösképpen.

Tisztjeink vitéz magatartásukkal, azonnali gyors cselekvésükkel, haláltmegvető hősiességgel oly ragyogó példát nyújtottak a parancsnokságuk alatt álló legénységnek, hogy ez előljáróit habozás nélkül követte.

Még az este ezredünket és a 29-eseket visszairányították a Kulistere és a 79. dandár korán hajnalban meg is szállta a Gucevo-gerincejn a védelmi vonalat. Fenn a Kuliste-n volt ezredünk nagyrésze s tőlünk jobbra állott a testvér 29-ik ezred. Az emberek a szakadatlan szerb ágyú tűzben is erősen dolgoztak a védelmi állás tökéletes berendezésén.

*

Az ezred segélyhelyén egész éjjel folyt a megerőltető, lázas munka. Roppant feladat hárult egészségügyi szolgálatunkra. Rengeteg sebesültet kellett ellátni a csekély számú személyzetnek. Honvédet, szerbet vegyesen. A sebesült vívők a hordágyon egy súlyosan sebesült szerb katonát visznek az orvos elé. Lábszárcsontját verték széjjel roham közben puskatussal. Egyszerre a szerencsétlen éktelen üvöltésben tör ki.

Megdöbbenve sereglenek köréje. Senki nem érti szavát.

– Megőrült ez a csues? – kérdi a doktor.

De ez csak ordít kegyetlenül. Végre egy rácul is tudó sebesültvivő jön oda és kérdezi tőle, mi a baj? Hevesen hadonászva mutat a szomszédos hordágyra, amelyen egy sebesült honvédünk csendes pipa-szó mellett várja, amíg a sor rá kerül.

– Alásan jelentem – tolmácsolja a sebesültvivő – ez a vadrác az itt sebesülten fekvő honvédünk vastag húsába a délutáni roham alatt szuronyával belehasított és most kegyetlenül fél, hogy ez megfojtja őt.

Mire honvédünk úgy elkezdi nevetni, majd a pipáját nyeli le.

– Ne bojsze! Mondd meg neki, testvér, most már mi nem vagyunk ellenségek. Ellenségek csak délután voltunk, amikor fegyverrel küzdöttünk. Most már mink mindaketten két szerencsétlen sebesült vagyunk. Mostan mink már nem vagyunk katonák sem, csak két szegény, beteg paraszti ember!

És barátságosan nyújtja kezét a szerb felé, amelyet az nagy örömmel ragad meg.

Egy kocsiban szállították el a tegnapi ellenségeket.

*

Másnap, szeptember 15-ikén csaknem egész nap tartott a kötelekek rendezése és a védővonal berendezése. Az ezredparancsnokságot a megbetegedett *Bittó* alezredes helyett ideiglenesen *Ártner* alezredes vette át. *Raics* őrnagyot a XN. zászlóaljjal dandártartaléknak rendelték a *Cokovo-ra*, maga *Artner* alezredes az ezredparancsnokság álláspontját a *Kuliste-ra* tette fél. Ezzel is példát akart mutatni a legényeégnek. Mert délben egy óras szünetet leszámítva, állandó erős ellenséges srápnel!- és gránát tűzben voltak embereink.

Végre saját tüzérségünk is életjelt adott magáról.

— De nagyon spórolnak a slapnerrel a tüzerek. — ógtak-mógtak a bakák.

— Fene hosszú egy háborúnak nézünk elejbe, — állapította meg egy másik honvéd, kézi szekercéjével törve a sziklás talajt, amelyre nagyot sercintett rá.

— Miből gondolja kend? — érdeklődtek némelyek.

— Hát csak abbul, hogy igen takarékoskodnak a mieink a slapnerrel, meg mi egyébbel, nem akargyák, hogy hamar elfogyják nekijök.

– Bezzeg a rácok, – azok igyekeznek mielőbb megszabadulni a holmijuktól, – hogyha vissza kék nekik hátrálniuk, – ne kellessék még azzal is cepekedni.

Közben a szorgos kezek szép, erős védelmi állást ástak és faragtak ki maguknak. Még arra is volt idejük, hogy alaposan visszalövődözzenek az időnként puskázó szerbekre.

Rákövetkező napon, szeptember 16-án, újabb feladatot kap az ezred. A tőlünk balra levő 13. hegyidandár és a jobbszárnyunkhoz; csatlakozó 48. közös gyaloghadosztály támadásait *Paskovac* felé irányuló előretöréssel hatásosan támogatni s lehetőleg a *Veliki-Bobije-Carigrad* vonalat kell elfoglalni. De mindenesetre színleges előretöréssel az ellenség tüzet az ezrednek magára kell vonnia, hogy a szomszédos csapattestek helyzetét tehermentesítsük. Reggel 9 órakor el is indul a Raics-zászlóalj, melyet a délután folyamán az I. zlj. is követ. Alig ér ki azonban a III. zászlóalj keletfelé a *kulistei* erdő szélére, máris hevesen kezdi löni az ellenséges gyalogság. Egész idő alatt tartott ez a tüzelés. A szerbek géppuskákat is megszóaltatták, sőt tüzerőségük is kemény tüzelést zúdított előrenyomuló ezredünkre. Mindössze annyi eredményt tudtak elérni, hogy az előrehaladás óvatosabb lett. De egy pillanatra sem állunk meg. Az egyes előretolt szerb osztagokat a nagy tűzellenállás ellenére sikerrel vissza zavarjuk.

Borús idő lévén, itt a hegyek közt hamar ránk sötétedik. Alkonyat után érünk *Paskovac-ra*, ahol nagy túlerővel kerülünk szembe s mint-hogy a sötétség veszélyezteti a sikert, gyorsan beássák magukat az emberek s élénk tűzharccal foglalkoztatják az ellenséget.

Ütközetjárőrök mennek ki a rémületes éjszakába mindenfelé. Vigyázva, óvatosan: Biztosítani kellett az ezred pihenését az elért vonalban. Ezt a pihenést azonban az ellenséges gyalogság időközönként fellángoló puskatüzelésével igen megkeserítette.

A 17-ikére virradó reggelen a *Palkovac*-tól balra húzódó völgyben az összeköttetést sikerült a 13. dandárral felvenni. A szörványos tűzharc egész nap tart. Délután 2 órakor a 13. dandárra az ellenség gyilkos erejű gránátüzet zúdít, amely az ezred balszárnyán harcoló Raics-zászlóaljat is kegyetlenül csapkodta. Szünet nélkül böngött a levegőg. Borzalomkeltő süvítés száguldott felettünk oly sűrűn, hogy egyiknek hangja a másikéval egybeolvadt. Ahol a kegyetlen gránátosor lecsapott, magyar honvéd vére volt a jel. Egyre több, egyre melyebb lyukak és gödrök tátongtak a kemény paskovaci földön. Nehéz gránátok idegtépő dördüléssel robbantottak szeszélyes tölcsereket, amelyekből tüzes szilánkeső fröccsent szét honvédeink közé. Szinte a csodával határos, hogy aránylag milyen kevés áldozatot követelt sorainkból ez az alvilági jelenet. Embereink a gránátok ellen egész idő alatt semmi védelmet nem találtak. A tenyéryi és még nagyobb szilánkok borotvaéls széleikkel bűgva, süvöltve szeltek a levegőt.

Aki hallotta, vagy megérezte a gránát jövetelét, szorosan a földre tapadt, hogy onnan felpattanva újult erővel harcoljon tovább. Egy új hatodik vagy már hetedik érzék, kezdett kifejlődni az embereknél. Egy érzékfeletti érzék, valami csodálatos lelki érzés; a veszély megérezése előre. A közeledő gránátok érzékelése. Ahogy a baka mondja: *megszagolja* hogy melyik gránát fog az ő közelében levágni. Abban

a pillanatban azután, amennyire csak lehet, összehúzza magát és a földhöz tapad, kihasználva a legkisebb terepnyújtotta előnyt. Hernyóvá dermed s amint mellette-f elette elviharzott a gránátszilánkok, vagy srappnellgolyók zápora, újból emberré lesz, honvéddé, csatárrá, aki kötelességéhez híven s a kapott parancsnak megfelelően előretör, hátrál, küzd, céloz és lő, tusakodik és védi magát. Egyszóval harcol. Harcol önmagáért, bajtársaiért, családjáért, hazájáért, királyáért. És tudja jól, hogy csatár szomszédja ugyanúgy érez és cselekszik, végig mindenfelé, amerre ez a hosszú kígyó, a front végigvonul. Mindenütt emberek, katonák, hősök hasonló érzésekkel, hasonló gondolatokkal eltelve küzdenek erős akarással.

Három óra tájban az ellenséges gyalogság nagyerejű ellentámadáéba kezd. Támadásának főiránya a 13. dandár ellen vezet. De mi is jókora adagot kapunk belőle. A szerbek tüzérségi előkészítése már előre jelezte támadásuk megindulását. Ezredünk különítménye ezt a támadást jólirányzott puskatüzelésével megakasztja, az ellenség csekély töredéke visszafut. A többi, a nagyobb rész vonalunk előtt marad fekve. De súlyosan sebesülve vagy holtan.

Mi ezalatt a támadás alatt 8 halottat és 34 sebesültet veszítettünk, de a cél: szomszédaink tehermentesítése el volt érve.

Tisztjeink közül megsebesültek *Talaj* Tihamér és *László* Béla főhadnagyok, dr. *Vasek* Ernő zászlós és *Gyorgyevits* Szlobodan hadapród.

Most délután 5 órakor parancs jön a visszavonulásra. Visszavonulunk a *Kidiste-ra*. A visszavonulás fedezésére és biztosítására *Malik* József főhadnagy és *Zúclor* Zoltán hadnagy maradtak vissza századaikkal. Feladatuk volt a szerbeket védővonalunknál mindaddig feltartóztatni, amíg az előretörést végrehajtó csoport kiindulási pontjára vissza nem érkeznek. Ez a két századunk este 7 óráig kiválóan helyt is áll. Ekkor a mindéin oldalról feléjük zúduló szerb támadás miatt nagy veszteség után kénytelen visszavonulni. Késő este 11 órakor érik el az 599-es magaslati vonalát, ahol a felvételi állásban *Márkus* százados parancsnoksága alatt 11. századunk várja őket. Éjfél tájban az 599-t is nagy heveséggel és hatalmas tömeggel támadja meg az ellenség. Ezért ezt az előretolt állást ott küzdő századaink a kapott parancs értelmében kiürítik s eredeti védővonalunkba térnek vissza.

Utunkat a szerbek nyomon követik és alig foglalják el embereink az állásban régi helyüket, éjjel a sötétben, a szerbek igen nagy számbeli fölényvel támadásba lépnek védőszakaszunk ellen.

Úgy látszik, pihent, friss erőket hozott ide az ellenség és nagy tömegsúlya alapján biztosra veszi, hogy sikerülni fog neki tőlünk a *Kuliste-t*, visszaszerezni.

A szerbeknek ezt a támadását heves tüzelésünkkel sikerült megállítani, de ezek még mindig nem adják fel a makacs küzdelmet. 50-100 lépésnyire állásaink előtt beásták magukat.

A nyomasztó helyzet miatt minden emberünk teljes készségben maradt egész éjjel. Kellott is, mert 18-ikán hajnali 4 órakor alig hogy megvirradt, újabb támadás indul ellenünk.

Hangos, vad kiáltások közben ugrottak ki a szerbek az előző este hevenyészve ásott árkaikból. Rohanva igyekeztek állásainkat elérni, hogy lehetőleg ne maradjon embereinknek ideje őket célzott tüzeléssel fogadni.

Honvédeink azonban önmagukat múlják felül. Hihetetlen gyors tüzeléssel pásztázzák a szerbek útját. A fegyvergolyók özönlő zápora egészen elborítja az állásaink előtt levő terepet, amelyen a szerbeknek át kell jutniok, ha állásainkig akarnak érni. Nem értek el! Rohamuk emésztő puskatüzünkben elsorvadt, mielőtt sikerült volna nekik ár-kainkat kézitusa távolságig megközelíteni. Senkinek sem sikerült közülük állásunkba betörni. Kétségbeesetten rohantak vissza fedezékükbe. Nyomukban mindenfelé a vér gőzölgött. Halottak meredtek az őszi égre. Irtózatosságot szenvedtek.

Állásukból azután bősziült dühvel löttek felénk. Borzalmas heves-ségű tüzharc fejlődött ki, mert embereink minden erejükből viszo-nozták a szerbek tüzelését.

Működésbe lépett a szerb tüzérség is és végigverte állásainkat. Srapnellal és gránáttal akart minket kisépemi. Kiváló honvédeink azonban összezigorgatott foggal túrték ezeket az újabb borzalmakat is, egyre fogyva, egyre ritkuló sorral, de mindig elszántabban, töretlen erővel. Mintha a harcból kidült bajtársak ereje a megmaradottakba szállt volna át.

Ezredünk eddig a pillanatig 1600 embert, tehát hadilétszámának felét elvesztette a háború megindulása óta. Pótlást azonban eddig egyszer sem kaptunk.

Egész nap több-kevesebb heveességgel, úgyszólván állandóan tom-bait a tüzharc. Csak azokra a rövid percekre csitult el, amikor a szerbek újabb és újabb rohamokat zúdítottak állásaink felé. Ilyenkor előzőleg mindig hihetetlen heveességre fokozták fel tüzelésüket. Embe-reink ebből a jelből már tudták, hogy megint újabb szerb roham következik. Abban a pillanatban azután, hogy a szerb tüzelés alább hagyott, sőt csaknem megszűnt, a mi nagyszerű honvédeink kezdtek olyan mindent elsőprő tüzelésbe, amelyben a szerb támadás egyre-másra összeomlott.

Szívós, kiváló honvédeink olyan hatalmas eret vágtak az utolsó 24 órában a rációkon, amit azok nem tudtak megbocsátani. Tehetetlen dühükben folytonos lövöldözéssel zaklatták embereinket, úgy hogy legénységünk a következő éjszakát is riadó késziultságben töltötte el. Immár negyvennyolc órája voltak embereink pihenő nélkül ütközetben.

Ügylátszik, egyelőre legalább is kimerült a szerbek energiája és támadó kedvüket a gyakorivá váló őszi esőnél is jobban lehütötték honvedeink, mert a most következő napokon viszonylagos csend volt frontszakaszunkon. Ezt az időt kimerült legénységünk arra használta fel, hogy gránátdúlt fedezékeit rendbehozza, az állásokat megerősítse, a drótakadályokat kipótolja. Vagyis jól berendezkedett, hogy magát (nyugodtan kipihenhesse. Pihenését az ellenség időnként ágyú- és puskatűzzel igyekezett kellemesebbé tenni.

Végre szeptember 18-ikán ezredünk rettenetesen megfogyatko-zott sorait a 30. menetzászlóalj beolvasztásával pótolták s habár ezután sem érte el az ezred a hadilétszámot, a több száz főnyi gya-rapodás mégis sokat jelentett harcképesség szempontjából. A menetzászlóalj emberei előzőleg már több sikeres ütközetben vettek részt s így értékes pótlást jelentettek. A 30/3. menetzázad e napon a 33/3. menetzázaddal együtt, – még a Crni vrh-en harcolt és csak néhány nap múlva érkezett a Kuliste-re.

A menetlegénység könnyen felismerhető volt. Ezredünk legény-

segét a harcra indulásakor fekete ellenzőjű sapkával szereitek fel, a menetzászlóalj legénysége már szürkére festett ellenzőjű sapkát kapott.

*

A legénység nem is igen fogadta el teljesen egyenrangú honvédnek a szürke ellenzős sapkájukat.

Mikor egy ízben valamelyik századtisztünk rendelkezést adott ki embereinek, történetesen éppen egy volt menetzászlóaljbeli honvédhez intézte szavait.

Úgy látszik, neki nem volt olyan nagyon kifejlődve az érzéke a sapkaellenző színe iránt. Bántotta is szörnyen az eset egyik-másik tábori emberünknek a *csőrét*, akik éppen akkor tisztjük közelében állottak. Nem is bírták ki szó nélkül:

– Hadnagy úr. alássan kérem, lessen engedni, majd mink megcsináljuk.

Csodálkozva nézett rájuk hadnagyuk:

— Mi a csuda ütött belétek fiúk. Máskor nem töritek magatokat egy kis túlmunka után.

— Hászen csak azért ajánlkozunk most is, – volt a felelet – mert azt akarjuk, hogy akkurátosan legyen megcsinálva. Mert tetszik látni, – súgja halkán a baka s a szürke sapkaellenzőre mutat, – e csak »menet«.

*

Szeptember 24.-én az ellenséges tüzéség alapos előkészítése után a szerbek három ízben is támadást kíséreltek meg vonalunk ellen. Azonban mindháromszor véres fejfel voltak kénytelenek állásaikba visszazsaladni.

Az első támadást még a kora hajnali párás szürkületben vezették ellenünk és helyel-közzel sikerült egészen a mi védelmi vonalunk elé jutniok. Kézitusára ellenben nem került a sor, mert azokat a vakmerőket és szerencsétleneket, akik árkaikig még csak eljutottak valahogy, kitűnően lövő csatáraink közvetlenül drótkadályaink előtt szedték le. A többi a »szégyen a futás, de hasznos« elvének alkalmazásával egy-kettőre visszaiszkolt fedezékébe. Állásaink előtt egész halommal maradtak az elesett szerb katonák.

Délíg tartó szünetnélküli ágyúzás után újabb támadással kísérelte az ellenség. Sikert most sem ért el. Csúfosan kergették őket vissza embereink az alkonyati órákban is, – az immár harmadízben megkísérelt támadás alkalmával.

Embereink alaposan kimerültek estére s a mi sorainkban is érezhető volt a veszteség. Azonkívül roppant leverően hatott az ellátás és utánpótlás teljes bizonytalansága. Sokkal több lőszer kellett volna az ezrednek, mint amennyi rendelkezésre állott. Dicséretül szolgál a súlyos megpróbáltatások között levő legénységünk számára, hogy legelsősorban nem saját ellátása után kívánczolt. Ha nem kaptak enni, nagy késedelmesen jött ki a konyha, az nem volt olyan szörnyű hiba a baka szemében, mint mikor a lőszer-pótlás késett. Ilyenkor hangosan zúgolódtak. Hogy tudják ők az ellenséget megverni, ha nincs megfelelő mennyiségű lőszerkészlet!

Ha pedig a konyha nem jött be idejében a vonalba, úgy a szakácsokat szidták.

Szerencsére néhány pihenő nap következett. Ezt azonban a folytonos, hideg őszi eső tette elviselhetetlenné. A víz nagy töcsákban állott mindenfelé. Sehol nem lehetett annak levezetést csinálni. Hacsak nem akarták volna az emberek a nagy keservesen helyreállított állásokat megint egészen szétdőlni.

A dandárparancsnokságtól kapott értesítés alapján hosszabb tartózkodásra van kilátás. Állóharcra rendezkedik be ezredünk.

Mindegyik szakasz iparkodott tetővel ellátott fedezéket összecsolni, mert itt fenn a hegyek között korán beállott az ősz. A fák csupasz ágakkal meredtek a sűrű, nyirkos ködbe, amely csontig keresztüljárta az embereket. Ez ellen a szakadozó rongyos ruházat nem nyújtott védelmet. A vastag bakancstalpuk nagyrésztét keresztülvágták már a folytonos, éles sziklákon való kapaszkodás. Igen sok meghűléses betegünk volt. A szerbek ellenben – úgy látszik – jobban hozzá roltak edződve ehhez az éghajlathoz s a viszontagságos hegyi életet is jobban bírták, mint a mi érzékenyebb szervezetű síkföldi népünk. Tömegesen szedte áldozatait a tífusz és a vérhas is.

Amikor az eső egy kicsit elállt s a sűrű köd is tűnedezni kezdett valamelyest, – a szerbek tüstént támadást kíséreltek meg. Azonban a szívósan védekező honvédek szilárd ellenállásán minden igyekezetük megtört. Pedig de sokan állottak honvédeink közül helyükön láztól kipirult arccal, megtört fényű szemmel, rekedten és folytonosan köhögve!

Október 1-én a tőlünk balra álló 29-es honvédeket támadásra rendelte a dandárparancsnok, akiket nekünk tüzzel kellett támogatnunk.

Kiváló testvérezredünk korahajnalától egész délutánig leírhatatlan nehéz terepen, veszélyes körülmények között küzdött. Küzdelmét legénységünk tőle telhetőleg teljes erejével támogatta. A puskák és a géppuskák csöve egészen áttüzesedett. Az alig 150-200 lépésnyire fekvő ellenség soraiban súlyos károkat okoztunk, de milyen csekély vigasz volt ez azzal a roppant veszteséggel szemben, amelyet a 29-esek szenvedtek! Állományuknak csaknem egyharmada vérzett el ezen a napon.

Október első hetében hadosztálytartalékba került az ezred és ott pihent egész 13-ikáig. Többnyire készületségben voltunk, mert az egész október hónap a szerb ellentámadások tömegének jegyében folyt le. Mindenáron vissza akarták a *Kuliste-t* foglalni. De amilyen hősi lendülettel honvédeink azt egy napon – szeptember 14-ikén, – tőlük elragadták, épúgy védték azóta szakadatlanul. Ezért volt ezredünk folytonosan készületségben. A *kuliste-i* harcokban oly kiváló hadierényekről tanúskodó ezredünknek bármely pillanatban készen kellett állania, hogy a szükséghez mérten megint ott és akkor avatkoznék be a küzdelembe, ahol a veszély a legnagyobb lesz. Hadosztályunk többi ezrede – a 29-eseken kívül a 19-es pécsi és a 6-os szahaidfeai honvédekkel együtt képeztük a 40. hadosztályt – minden esetben sikerrel tudta helyét megtartani s nem volt szükség arra, hogy hadosztálytartalékot képező ezredünk valamelyiknek segítségére siessen.

Hasztalan zúdult egyik támadás a másik után a harcolóvonal e szakasza ellen. Honvédbaj társaink sziklánál keményebb bástya gyanánt állottak helyükön, amely előtt mindig megtorpant a szerbek óriási erőfeszítéssel; hihetetlenül sokszor megkísérelt újabb és újabb neki-lendülése.

Sebesült honvédek meséit a segélyhelyre visszatérően, hogy jóformán nem volt nap, amelyen az ellenség 3-4 támadással ne kísérletezett volna.

Ezredsegélyhelyünk e napokon roppant erőfeszítéssel igyekezett meghűlt, lázas, összefázott embereinket talpraállítani, harcképessé tenni.

*

Október 13-ikán véget ért a pihenés. Hadosztálytartalékból előre rendeltek. Dandárunk másik ezredét, a végletekig elcsigázott 29-eseket, váltottuk fel állásaikban.

Újult erővel lát neki legénységünk az állások rendbehozatalának.

Gránátölcsérek tömege szántotta fel a sziklás talajt. Állásaink legnagyobb része összedüledezett. Az egész vidék kopár, letarolt, elpusztított volt. Alig lehetett megkülönböztetni, hol volt azelőtt a kukoricás és hol az erdő.

De így legalább sok fatörzs hevert kidőlvén mindenfelé, aminek a bakák csodamód megörültek. Hogyisne! Nem kellett nekik kínlódnuk, amíg kéziszekercéjükkel egyet-egyet nagy keservesen kidöntenek. A szerbek egyenesen kilődözték nekik az erdőből a fedezéknek való fatörzseket.

Október második felében csend volt frontszakaszunkon. Csak éppen naponta *Perina* és *Paskovac* felől lövöldözte ki vonalunkra a szerb tüzérség a megszokott adag srapnell és gránátot. A *csendes* két hét alatt honvédeink valóságos erődítménnyé képezték ki a *Kuliste-t* és környékét. Áttörhetetlen sziklavár lett a kopár bércek helyén, ahol az emberek csendesen el-el pipáztattak, a nagy hidegben be is fűtöttek és várták a konyhát meg a dohányt.

Október 28-ikán reggel 9 órakor a szokottnál hevesebben kezdte a szerb tüzérség állásainkat löni s mintegy két órán keresztül egyre fokozódó erejű tüzet zúdított ránk.

Amikor azután gyalogságuk is elárasztotta puskatüzével védővonalunkat, minden külön figyelmeztetés és parancs nélkül embereink maguktól felkészültek a támadás kivédésére.

Az előjelek helyeseknek is bizonyultak. Az ellenség nagy erővel támadást intézett ellenünk, amely először a baloldalon harcoló 6-os honvéd gyalogezredet érte s onnan hullámozott és hömpölygött tovább a mi ezredünk szakaszára.

Hatszor rohamoztak e napon a szerbek, de egyszer sem sikerült állásainkba bejutniuk, bár bakáink élesre kifent szuronnal várták őket kézitusára.

A szomszédos 27. honvéd gyalogezred balszárnyán sikerült aknákat robbantaniuk, de ott is visszavertek őket. Ez a gyalogezred a 83 dandár kötelékébe tartozott.

Megszakítás nélkül fokozódott és söpört egyik támadó hullám a másik után ellenünk. Az ágyúlövedékek hangja egymásba olvadt. A a egész vidéket sűrű pára burkolta. A *Kuliste* füstölgött a kilőtt gránátok óriási tömegétől. S a szerbek egyre jöttek, egyre támadtak.

Nekifeszültem magabízóan fogadta őket kiváló legénységünk és megsemmisítő erejű tüzelésében egyre-másra omlottak össze a szerb támadások. Bénult erővel, ijedt rémülettel bújtak vissza és újból vissza régi állásaikba.

Tisztjeik csakhamar új támadásra parancsolják őket. Revolverrel és korbáccsal kényszerítik és hajszojják vonakodó embereiket. A szanaszét heverő szerb hullák között bújva, bukdácsolva igyekeznek ismét arcvonalunk felé.

Különösen délután 3 és 6 óra között tombolt iszonyú heveséggel a harc. Az ágyúzás soha nem tapasztalt méreteket öltött és a puskák szünet nélkül ropogtak, de a szerbek utolsó erőfeszítése is dicstelenül összeomlott, s a Kuliste-n diadalmasan büszkén állottak védővonalukban a minden katonai erénnyel ékes 30-as honvédek.

Fel sem becülhető a szerbek e napi vesztesége. Rengeteg halottat, még sokkal több sebesültet vesztek. A mi veszteségünk annál jelentéktelenebb volt.

Este 8 órakor elcsendesedett a harci zaj. Több támadással már nem kísérletezett az ellenség. Csupán szórványos tüzeléssel nyugtalanította csapatainkat.

Másnapra az idő megjavult. A nap sugározva melegített a ragyogóan tiszta égbolton. A fák lombjai már mind lehullottak. Ezért a szerbek egyes helyeken már belátnak a völgyi utakra s az ebédvonalat lövöldözik.

A most következő nyugalmas napokon a védővonal meggyengült pontjain serény tatarozás folyik. A szerbek pedig 24-cm-es kaliberű ágyúkat vontatnak fel ellenünk. Lassú ütemű tűz alatt tartják azokkal rajvonalunkat, de csak néhány sebesülést okoznak.

November eleje még mindig a 30-asok »halálhegyé«-nek nevezett *Kuliste-n* talál bennünket. És ha tartunk is a rövidesen várható téli hidegtől, egyelőre mindenki élvezzi a gyönyörű őszi időt. A felhőtlen égen aransárgán tündöklök a nap sugarai csillognak a rőtbarba levelekkel telehintett tájon. Minden békés, csendes volt. Még a tűzvonal-állások is. Az emberek halkan beszélgetve élvezték a kellemes időt. A békés, nyugodt hangulatot az időnként fel-fellobbanó ágyútűz sem zavarta meg. Már olyan megszokottan csengett a fülekben, hogy ha egy nap elmarad, talán éppen akkor idegeskedtek volna az emberek, hirtelen azt sem tudva, hogy vajjon mi is hiányzik megszokott életükből.

Mindenszentek ünnepének s a Halottak napjának áhítata töltötte be a lelkeket és sugárzott szét a lüktető szívekből szerte minden irányban. Halottak napja! De sok halottunk van, akik a háború nélkül békén, boldogan élnének még szeretteik körében, Akiket most fájó szívvel könnyezünk meg s akiknek a sírját délután Kun László ezredpáter beszenteli.

Attner alezredes az I. zászlóalj kis temetőjénél folyó szertartásit ünnepélyesebbé akarja varázsolni. Parancsára egyszerű fakeresztet ácsolnak össze ügyes kezek s égő gyertyákkal díszítik a gyász és feltámadás szimbólumát. Megtermett, öles honvéd emeli magasba a keresztet. A magyar feltámadás, a magyar hit jelképét. A gyertyák az alkonyi homályban szelíd fénnel csillognak. Lengedező árnyékok hajladoznak a kereszt által szeszélyesen megvilágított állásban. S a kereszt égő gyertyái fogadalmat is jelentenek. Az elesett bajtársak vére nem hullott, nem hullhatott hiába. Emlékük soha el nem múló fénnel ragyog és jaj, százszorosan, ezerszeresen jaj a túlélőknek, utódoknak, ha bármikor is megfélekednének arról, hogy voltak ennek a hazának fiai, akik minden ember legbecsesebbjét, *életüket* adták áldozatul a többiekért.

A szerbeket a kivilágított kereszt dühre ingerelte. Vad vadással igyekeztek a legnemesebb kegyelet jelét tönkretenni. De hasztalan szállt, süvített, robbant körülötte a sok gondosan célzott golyó, a kereszt sértetlenül ragyogva hirdette a halottak ünnepét, az elesett bajtársakért szívből érzett gyászt.

Artnér alezredes végül is elrendelte a kereszt levételét. Nem akarta feleslegesen ingerelni az ellenséget.

Egyébként úgy e napon, mint másodikán is harcszünet volt frontszakaszunkon. Mi egyáltalán nem lőttünk a szerbek felé. Lassanként ezek is elhallgattak, sőt legnagyobb meglepetésre a szokásos »Drina-ünnepélyt« sem tartották meg.

A baka-humor keresztelte el Drina-ünnepélynek a mindennap szokásban levő, délután 6 és 7 óra között felzúgó szerb nehéz tüzérségi ágyúzást.

A derült őszi idő tovább tartott. Az éjszakák, bizony nagyon hidegek már. Kellemesebbé teszi, de egyáltalán nem enyhíti a nagy hideget a teli hold sápadt sugara. Világít, de nem melegít. Dermedténye fagyosain csillog. A hegyek között a tiszta levegőben fantasztikus árnyakat vet ember, fa, szikla.

*

Jóból is megárt a sok, – gondolják a szerbek s aknát ásnak vonalunk ellen. Figyelőink ellenben résen vannak. Még jókor észreveszik a szerbek mesterkedését. Sietve ellenaknát ásnak honvédeink. Ezzel nemcsak semlegesíteni lehetett az ellenség aknáját, de sikerült egyenesen az ő nyakukba zúdítani az akna romboló hatását. A száraz hidegben a gyalázatosan rossz szerb utak is kiszikkadtak egy kicsit. Lőszeroszlopaink és kocsizó vonataink beérték – legalább részben – az üteg-állásainkban tétlenül veszteglő tüzeinket. Végre! Végre! Hosszú napok után saját tüzérséget is hallottunk.

Tüzeink, amint megkapták lőszerkiegészítésüket, azonnal tűz alá vették a *Perina*, *Paskovne* és a 708-as pont közti területet.

Másnap hajnalban a szerbek is mozgolódní kezdtek. Viszonossági alapon most ők kezdték tüzükkal állásainkat elborítani. Eredményt semmiféleképpen nem értek el. Egész délelőttön át tartó tüzelésük még csak sebesülést sem okozott.

Délben a konyhával feljött páterünk is. Késő estig gyóntatott a rajvonalban. Mikor délután a szerbek megint mozgolódní kezdtek, embereink erős puskatüzeléssel csitították el őket, hogy ne zavarják a gyóntató pátert.

Diadalmas támadások a szerbek ellen

November 6-ikán. ködös reggelen, hideg esőben indult meg a támadás teljes erővel.

Este már parancs is jött. Reggel a tüzérség előkészítésbe kezd. Annak megtörténte után megindul az ezred támadása. Az őrszemek ébren maradnak. Más mindenki lefekszik. A vonalban teljes a csend. Nagyritkán csattan fel egy-egy lövés az éjszakában, vagy cuppogva csúszik a bakancs a sáros árokban. Az eső halk koppanással pereg. Horkolás, nehéz sóhajtozású lélekzés.

- Állj, ki az?
- Ügyeleti tiszt!
- Jelszó?
- Jelhang!

Mindem rendben. Már másnap volna, hajnalodnia kellene. Egyelőre még sötét homályba van burkolva a ködös tájék.

Hajnali 3 órakor minden átmenet nélkül irtózatossal üvöltéssel csap fel tüzérésünk tüze. Egyre szörnyűbb ütemben tombol az ágyúk éhes torka. Hátborzongató, idegtépő bögéssel szelik a levegőt a tüzes meteorok. Halált hörögtetnek a szerbekre. Mindenki felriad. Felszelelni! Fegyver a kézben!

És egyórás tüzérségi előkészítés után. 4 órakor már mi is beleavatkozunk. Haláleső szakad vonalunkból a szemközti szerb állásra. Az ellenséges tüzérés aránylag gyengén válaszolgat a mi frontszakaszunkon. Ezt könnyű elviselni.

Egyszerre csak hirtelen megszakad tüzelésünk. A sötét novemberi reggelen váratlan *rajta, rajta!* harsan fel a szerb állások előtt, I. zászlóaljunk meglepetésszerű rohammal rajtaütött a szerbekben. A meglepett ellenség alig ocsúdott fel, honvédeink már állásukban voltak. Kapkodó rémülettel iparkodtak ellenállani embereinknek, öldöklő küzdelem fejlődött ki. Hörgő kiáltások, elkeseredett szitkok. Csontok ropogása, tompa puffanások. A szerb állások előtt hősi halált hal *Bíró Géza* főhadnagy. Halál, halál! Vérző testek. Széthasított ruházat nyomán szerteomló gőzölgő belsőrészek. Vér és halál. S a rengeteg vérből és halálból, a szörnyű férfiküzdelemből megszületett a, honvédgyőzelem.

Meglepetésszerű rohamozásunkkal sikerrel elfoglaltuk a szerbeknek 708-as ponttól keletre eső állását. Az ellenséges veszteség felbecsülhetetlen: csak annyit jegyzünk meg, hogy erről az aránylag kis frontszakaszról 560 szerb sebesültet szállítottak be a mi segélyhelyünkre. Halottaik száma szintén több százra rúgott.

A délután folyamán ellentámadást kíséreltek meg a szerbek. Fanatikus elszántsággal jöttek, egyre jöttek. Hiába volt a leggyorsabb ütemű tüzelés. Egebezen a tőlük elfoglalt állásokig küzdöttek magukat előre. Az I. zászlóalj vonalába sikerült is bejutniok. Azonban bármily fáradtak voltak is honvédeink, amikor vonalukban megjelentek a hegyesszögletű sapkás szerbek, hatalmas erőfeszítéssel neki vetették magukat. Aki nem tartotta fel azonnal a kezét, azt honvédeink irgalmatlanul felkoncolták. Az *Γ.* zászlóalj e támadások után 120 szerb foglyot küldött be hadosztály-parancsnokságunkhoz. Azonban!

A szomszédos csapatrészek támadása és előnyomulása nem jár az első zászlóaljhoz hasonló sikerrel. Ezért este parancsot kaptunk, hogy zászlóaljunk térjen vissza eredeti védővonalába, a *Kuliste-re*.

Ha ugyanis a nap folyamán elért és a szerbektől elfoglalt állásokban éjjelezünk, kitéttük volna magunkat a bekerítés veszélyének.

És a 30-as honvédekre már a magasabb parancsnokságok is vigyáztak. Kellett is vigyázni nagyon, mert a 6-iki támadásunknál *III.* zászlóaljunk sokkal kedvezőtlenebb körülmények között támadott. *III.* zászlóaljunk arcvonala előtt 200, 100, sőt egyes helyeken csak 40 lépésnyire feküdtek a szerbek. Reggel a támadás megindulásakor kegyetlenül heves puska- és gépfegyvertűz csapott előnyomuló zászló-

aljunkra, ötven-hatvan lépésnyire a szerb állás előtt III. zászlóaljunk megakadt. Honvédeink tüneményes gyorsan beássák magukat. De a szerbek gépfegyvere még gyorsabb. Halott honvédek raj vonala fekszik. Az első rohamlépcsőt a 10. század képezte, melynek parancsnoka, *Hausenblasz* Róbert százados, ennél a rohamnál megsebesült. Majd később maga a zászlóalj parancsnok, *Raics* Károly őrnagy és segédtszjtje, *Ruef* Ede főhadnagy is, megsebesültek.

Alig egy szakasznyi, – 33 fő, – honvédünk élte túl a III. zászlóalj támadását. De ezek a rémségek ellenére is hősiesen kitarítottak elért helyükön. Innen csatlakoztak másnap támadásunkhoz.

Az éjszakát a szerbek szövetségesüknek választották. Lopva, bujdoskolva settenkedtek ki állásaikból és iparkodtak észrevétlenül eltűnni. Pompás figyelőőrszemeink idejekorán észrevették a szerbek visszavonulását. Azonnal jelentették is. Az ezredparancsnokság riadót rendjelt el és haladéktalanul újból a szerb állások felé törünk. Ellenállás nélkül érjük el azokat.

Fáradt legénységünk nem nagyon törte magát, hogy mihamarabb átjusson a két állás között levő hepe-hupás térségen. Csak könnyedén, kényelmes ütemben sétált át a szerbekhez, akik kétségbeesett gyorsasággal igyekeznek tőlünk minél messzebbre jutni. Ott hagynak mindent az árkokban. Fegyvert, lőszert, felszerelést, géppuskát« sőt néhány ágyút is. Becsületükre legyen mondva, szállításképes sebesültjeiket magukkal vitték.

Fényes eredmény! Hatása meglátszik másnap. Szomszédos csapataink másnapra már le tudják küzdeni a veszélyes terep és az ellenséges ellenállás nehézségeit. Elkeseredett védekezés után a szerbek a szomszédos frontszakaszokon is visszavonulnak.

Tüzérségünk a *Kuliste-re* tolja előre állásait. Srapnellel, gránáttal üldözi a futó ellenséget. Rémült ijedtséggel néznek hátra menekülésük közben, átkozódva, várva, lesve, mikor éri el őket az üldöző honvédek irama. Mikor vág le közéjük sisteregve, mennydörögve tüzérségünk üldöző tüze.

Reggel rövid, néhány félórás pihenés után tovább üldözzük őket. Bizony nagyon kevés volt a pihenő, de a lelkesedés, a magyar virtus pótol mindent. A menekülő ellenség futás közben minden felszerelését elhajigálja. Útját mindenfelé elszórt köpenyek, pokrócok, csajkák és fegyverek jelzik. Ezekből nélkülöző honvédeink csak úgy kutyaftutából kiegészítik régen sóvárgott felszerelési tárgyaikat.

Előhaladásunk alatt minduntalan halottakba botlunk. Pillanatonként áll meg egy-egy honvédünk, hogy a nehéz sebesüléssel leroskadt szerb katonán valahogyan segítsen. Vagy legalább is szörnyű kínjait egy kevésbé enyhítse.

Délben hosszabb pihenőt engedélyeznek legénységünknek. Erőltetett meneteléssel most ér utol bennünket az újabb menetpótlás. Csaknem rögtön be is van osztva az ezredkötélékbe és máris hajrá előre! El is foglaljuk az 599. magaslati pontot. (Lásd a 3. sz. vázlatot.)

Vágtában jön utánunk egy lovasküldönc a nyaktörő úton. Parancsot hoz. A 30-asok lassabb ütemben üldözzék a visszavonuló ellenséget, mert a szomszédos kötelékek nem tudnak a mi előnyomulásunkkal lépést tartani!

A gyors és fényes sikerű *paskovaci* támadás iramát fékezni kellett. Várni, míg az ezred helyzetét eléri szomszédaink is. Eltűntek az

őszi ködben a szerbek s kiküldött járőreink sehol sem akadtak még nyomukra sem.

Ha itt-ott hallható volt egy-egy puska-lövés, biztosan saját embereink lötte ki fegyverét csak úgy taláalomra a visszavonuló ellenség felé. A ködbe, hogy nem jön-e onnan viszonzásul néhány szerb lövés, amelyből a futó ellenség helyzetét hozzávetőlegesen meg lehessen állapítani.

De szerb lövést ekkor elvéve sem lehetett hallani.

Az ellenség üldözése Bevonulásunk Valjevo-ba

Másnap virradóra kegyetlen hideg időre ébredtek embereink. Jeges eső zuhogott, jeges szél süvöltött. Az elmúlt nyár tikkasztó hevét is visszakivánták az emberek. Pedig ez is alaposan megkínozta őket annakidején. A sűrű eső vastag, átlátszatlan köddel párosult s járőreink csak azt tudták megállapítani, hogy az ellenség *Loznica-tó* \ *Carigrad-ig* vonult vissza. Ezredünk *Paskovac-on* megállott. A további előnyomulást a kegyetlen időjárás teljesen lehetetlenné tette.

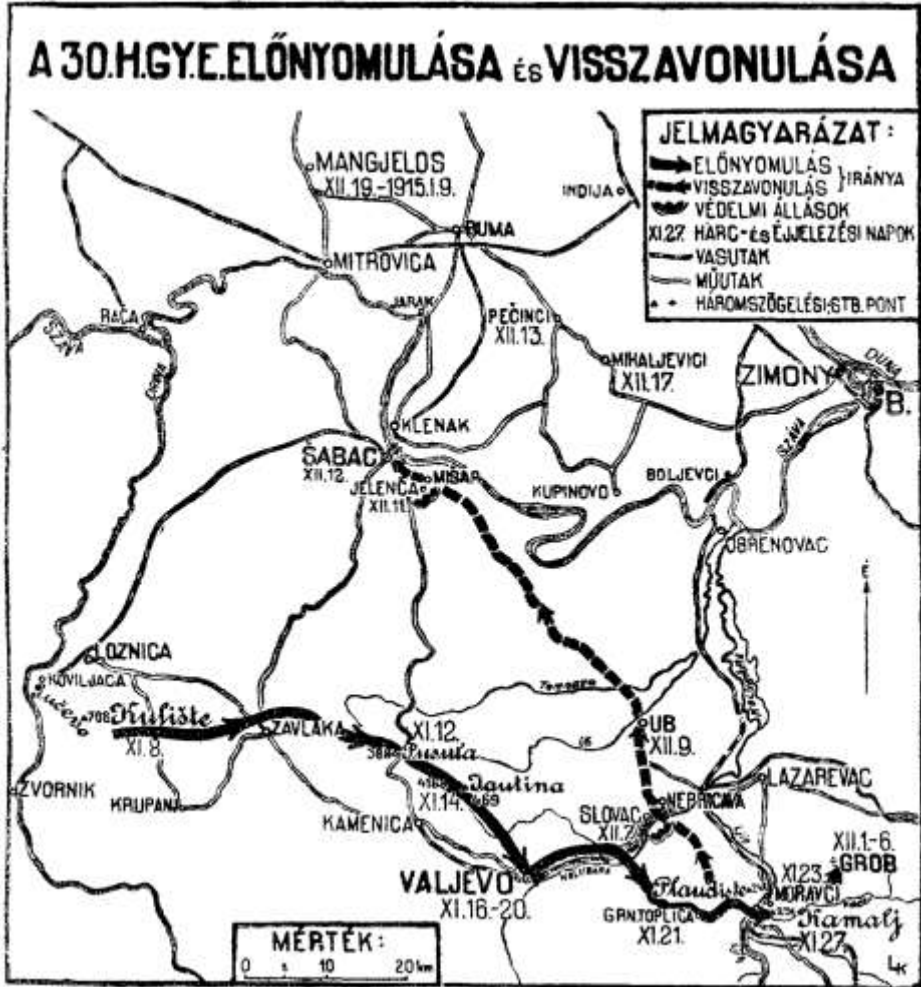
Az egész szerb front *megingott*. Offenzívánk mindenütt teljes sikerrel járt. Csak a borzalmassá váló időjárásnak, a folytonos esőzésnek, a ködnek és az agyagos, mély sárnak köszönhették a szerbek, hogy akkor nem lehetett őket egészen térdre kényszeríteni. Embereink ezen a minden kritikán aluli terepen teljesen elcsigázva, fáradtan vonszolták magukat előre. Így haladt az üldöző menet. A csapatok ellátása, a lőszer pótlása, eleségszállítás lépten-nyomon kátyúba jutott a szó szoros értelmében. Vonatoszlopaink minduntalan elakadtak. Az életösztön által jobban hajszolt szerbek egérutat nyerhettek.

Legénységünk nem egyszer harácsolással szedett össze némi silány ennivalót. Amit éppen talált. Az aszalt szilva lehet nagyon egészséges csemege, de hosszabb ideig kizárólagos tápláléknak és roppant fizikai teljesítmények után az erőállapot fentartására bizony nem alkalmas.

Napokon át tartott ez a fáradságos üldözés. Főbb jelentéktelen szerb falucskán vonultunk át. A szerb tüzéség gyér srappelltüzeléssel kísérelte meg üldözésünk hatalmas iramát csökkenteni. Nem egyszer fájdalmas veszteséget okozott. Így többek között november 12-ikén kidőlt bajtársaink közül *Tatay* Tihamér főhadnagy, ezredünk kiváló hős tisztje. Első ütközetünkben, a *Gostilje-brdo*-elleni támadásban tanúsított vitéz magatartásáért elsőnek kapta meg ezredünkben a III. o. katonai érdemkeresztet. A *Kuliste* elfoglalása után a *paskovaci* előretörésnél megsebesült, de négy hét múlva, alighogy sebe begyógyult, újból a harctérre jött. Ezredünket még a *Kulistén* találta. Mint a 12. század parancsnoka vett részt a szerb offenzívában. November 12-ikén srappelltől karján másodszer sebesült. November 22-ikén tetanuszmérgezés következtében sebesülésébe belehalt.

Első zászlóaljunk messze megelőzte a másik két zászlóaljat. Sokkal előttük volt. Végre is november 12-én *Pusula-nál* elérte a szerbeket. Csak egy utóvédjükkal találkozott. Könnyűszerrel megfutamtotta azokat. Másnap tovább előre! Harmadnap érünk a *jautinai*

magaslatok alá, amelyen az ellenség még egyszer megkísérelte megvetni a lábát. A *valjevo-sabaci* országotat védte.

4. számú vázlat

Béggel 6 óraker I. zászlóaljunk holtfáradt legénysége a menetoszlopból raj vonalba fejlődött fel. ímmel-ámmal tűzharcot folytatott az ellenséggel. A szerbek lövöldözésére alighogy csak válaszolt. Éppen csak hogy jelezze: itt vagyunk és nem alszunk Maiam ennyien. De jobbára pihenés volt ez és nem órákhosszat tartó tűzharc. Délután 4 óraker azután, amikor már valamennyire kifűjták magukat az emberek, megrohmozták a szerb állásokat s a 469. és 416. magaslati pontok közti szerb védővonal vesztesség és kéztusa nélkül birtokunkba jutott. Mikor a szerbek meglátták felűjük iramodó embereinket; megszaladtak állásukból. Nem várták be, amíg előttük táncol a honvéd szurony. Bősz ütemmel folytatták tovább menekűlésüket.

I. zászlóaljunk itt nyugodtan bevárta a II. és III. zászlóaljat.

Amíg ezek megérkeztek, jelentékeny számú szerb halottat takarítottak: el. És ellátták a visszamaradt szerb sebesülteket. Egyik-másik közülük már a végét járta.

Estére érkezett meg másik két zászlóaljunk. Addigra az I. zászlóalj ezen a terepen már nagytakarítást csinált. Itt került össze ismét ezredünk, Ide jött a 29-es honvédezred is és a dandárparancsnokságot is bevártuk. Az est folyamán gyorsan rendezték a századkötelékeket. Ezek ilyen nagy menetelések alatt mindig összezilál ódnak. Sok olyan emberünk van, aki nagyszerű harcos, de a gyaloglást nem bírja. Nem bírja főleg olyan iramban, ahogy ezredünk az egész háború alatt legtöbbszörre menetelni kénytelen volt.

Mindenki agyon van fáradva. De veszteségünk az egész üldözés alatt, hála Istennek, nagyon csekély. A szerbek vesztesége legalább is százszorosa a miénknek.

Másnap, november 15-ikén, lassúbb ütemben folytatja útját az ezred *Valjevo* irányában. Már komoly téli nap van. Mindent belepött a zúzmarába. Az egész tájék fehér, mintha cukorral volna behintve. Az össze-visszatört, göröngvös úton csúsztak a »jancsiszögek«, amikkel a bakancsok talpa ki van verve. Ráadásul az eső is zuhogni kezdett. Látni alig lehetett, mert az eső csakhamar darává fagyott. Ráadásul a szél ezt is az emberek szemébe verte. Majdnem állandóan behunytt szemmel kellett kutyagolni. Egyet léptek a honvédek, kettőt csúsztak s így valahogyan estére *Valjevo* alatt is voltunk. De be már nem jutottunk. Túlságosan késői volt ehhez az idő. És túlságosan sötét is volt már.

Szellős sátrakban, szabad ég alatt táborozunk le. I. zászlóaljunk van szolgálatban. Ez adja a biztosító őrsöket, amelyek a dandár álmára vigyáznak.

Következő nap még mindig zuhogó esőben ért be az ezred *Valjevo*-ba. Itt azonnal tűzoltói működést kellett kifejteni. A visszavonuló szerbek minden épületet, amit csak tudtak, – a rendelkezésükre álló rövidke idő alatt, – felgyújtottak. Minden ház, minden üzlet kifosztva, feldúlva.

Délben vidám zeneszóval megérkezett a 79. közös gyalogezred. Felcsillantak a honvédszemek, amikor a régen hallott, kedves katonabanda muzsikája felhangzott. Az emberek kifutottak a házakból, ahol állásuk volt. Abbahagytak mosást, főzést, pucoválást.

A város különben csaknem egészen üres volt. A lakosság legnagyobb része elmenekült. Sivár látvány egy ilyen kongó ürességű, feldúlt város. Itt egy épület akar összeomlani. Ott kormosan merednek a félig leégeti ház falai a szomorú őszi ég fele. Az üzletek ajtóit félig letépvén lógnak és nyikorognak rozszant sarkukon; a szél ráadásul jól meg is tépázza őket. Törött ablakok a házakon. Mindenütt rombolás, piszok. Cserepek, törött bútorok hevernek az út közepén. Néhány kóbor kutya. Keservesen nyivákoló macskák. Elszabadult baromfiak, Egy-egy rőfögő disznó, vagy mekegő kecske.

Legénységünk saját házatáján gyorsan rendet csinál. És megfogja a *vadcsirkéket* és egyéb »vad« háziállatokat. Hamar nekiáll sütni, főzni. Az ínycsiklandozó szagok kellemesen birizgálják a sokat nélkülöző, éhes bakagyomrokat.

Este térszene volt a városban. Őszintén be kell vallani, nagyon felháborodott a magyar legénység, mert a magyar ezredeket a *Gotter-*

halte-val üdvözölték. Ezt azután később úgy igyekeztek jóténni, hogy elvonulásakor a Rákóczi-indulót játszotta él a katonabanda. Megbecsülték a vitéz magyar ezredeket, ha nem is túlságosan.

A következő néhány napos pihenő alatt agyoncsigázott embereink nagyszerűen befűtött szobákban pihentek. A borbélyhad s aki csiak értett hozzá, haját vágott, borotvált. A szabók toldozgatták a szakadozott ruhákat. A civilbeli suszterek a vásott bakancsokat faldozták. Szerelvény és ruházat pótlásáról senki sem beszélt, önelátásra voltunk utalva.

Az étkezés hatalmasan feljavult. Erre szükség is volt, mert az utóbbi időben a harci fáradalmak közben rengeteget nélkülözött a legénység.

Közben az elmenekült lakosság egy része lassanként vissza szál-lingózott a városba. A jövevények félve keringtek embereink körül. Éhes szemmel kóvályogtak a párolgó illatú kondérok körül.

A vonat még mindig nem ért be bennünket. Szidták is érte a bakák, mint a bokrot. Pedig most igazán ártatlan volt. A szerb állam, a szerb kormány volt a főbűnös, hogy az utak rossz állapota miatt katonáink ellátása az utánpótlás lehetetlensége következtében mindig felborult. A gyalázatosan silány utak a hadjárat alatt teljesen tönkre mentek és bár rettentő erőfeszítéssel igyekezett vonatoszlopunk lépést tartani, a csapatokkal, legtöbbször minden erőfeszítés ellenére elmaradt.

A visszavonulás alatt eldobált szerb fegyvereket és hadianyagokat a valjevo-i tüzérlaktanyába hordták össze honvédeink. Rengeteg holmi halmozódott itt fel. A szerb hadifogyókat is egész szállítmányokkal beljebbeték saját országunkba. Több mint 600 foglyot szolgáltatott be csak a mi ezredünk.

November 19-ikén beérkezett a csaknem kizárólag újoncokból álló IV. menetzászlóaljunk. Ők hoztak hírt hazulról, őket irigyelték a honvédek a jó ruháért, bakancsért. Ezek pedig megcsodálták a szerb hadjárat nagyszerű honvédeit.

19-ikén és 20-ikán lelkigyakorlatokon vett részt az ezred katolikus vallású legénysége. Ezredünk lelkésze, Kim László, az egyik helybeli templomban zászlóaljanként vallásos oktatással, erkölcsi, vigasztaló megnyugtató magyarázta meg a nehezebben gondolkodó, egyszerűbb honvédeknek a háború igazi értelmét, okát, mibenlétét. Az általános erkölcsi parancsnak, a *ne ölj*-nek, a háború szemszögéből nézett felfogását. Hangsúlyozta, hogy a háború nem ölés, a háború nem gyilkosság. A háború természetes kényszer. Küzdelem a hazáért, megvédelmezése az otthonvalóknak, síkraszállás a királyért. Idézte az írás szavait: »Adjátok meg a császárnak, ami a császáré és Istennek, ami az Istené.« Azaz a mi helyzetünkre magyarázva az írás szavait: »lelkünk az Istené.« Áhítatunk, imádatunk az Örökkévalóhoz száll. De emberek is vagyunk. Esendő, veszendő emberek. Házunk, hazánk, otthonunk, családjunk van. Ezeknek épségéről, jólétéről kell gondoskodnunk. Minél erősebbek vagyunk testileg, annál inkább. Sokan vannak férfiak- akik gyengék, betegek, tehetetlenek. Ezek helyett is nekünk kell helyt állani. És ha nincs is császáruk, de van királyunk. Apostoli, felkent királyunk. És mi küzdünk a királyért és hazáért, mert elleneink elpusztítani, megfojtani akarnak bennünket. Nekünk a magyar haza határa szent és sérthetetlen. És amikor a magyar királyért és magyar hazáért küzdünk, ugyanakkor küzdünk magunkért és

családunkért is. Lelkileg felüdülve, megnyugodva, belsőleg megújítva pihent tovább legénységünk. Erkölcsi és fizikai erőállapota a *valjevo-i* csendes nyugvásban ismét teljes értékű lett.

Fontos is volt ez nagyon. November 21-ikén korán reggel 6 órakor indult el ismét az ezred. Még mindig feneketlen sárban megyünk tovább, *egyre* tovább, utolérni az elmenekült szerbeket. Hatalmas egéruat nyertek, de egyszer mégis csak beérjük őket. Valamikor csak megállanak.

— Ha csak ki nem szaladnak a világból. — fitymálódtak a hetvenkedőbbek.

— Bár csak úgy elmennének, hogy soha még nyomukra se lehetne akadni, — jegyezték meg a csendesebbek és óvatosabbak.

— Hogy fulladnának bele a saját sarukba. — kívánták a kényesebbek.

— Moslék egy ország ez, komám. Azért is van annyi disznajuk ezeknek.

Így enyhítettek bosszúságukon a bakák, amíg a feneketlen sarat dagasztották. Pedig ez az út, amelyen most megyünk, országút akarna lenni. Milyen lehet itt a »karban nem tartott kocsit«? Nálunk otthon sem ragyogóak az utak, de ezekkel még a hazai dűlőutak is versenyeznek.

Az útvonalakon nagy nyüzsgéssel vonultak fel a déli front csapatai a valószínű ellenállási vonalra. A mi felvonulásunk a Ljig-Tvolubara folyók és Belgrád közötti hadműveleti terepre volt kitérve. Az úton végig mindenütt bomlásnak indult állati tetemek, felfordult szekerek között ment legénységünk. Néhol egy félkerék, egy rozszant kocsiodal, darabokra tört rúd. Mellette néhai paripája. Csontig horpadt ló szárnalmas maradványa. Dögök és romok között vezet utunk. Lehangelő, sivár környezet. Borongós, esős, ködös ég alatt, lehetetlenül rossz terepen, lyukastalpu bakancsokban. A sár majd mindenkinek beszívárgott a bakancsába. Totyogva, szörtyögve dagasztották embereink a sarat, így haladtunk előre közel harminc kilométeren át s estére 6 óra körül *Gornitoplicá-ra* ért be ezredünk s azon túl, keleti irányban mintegy két kilométerre vettünk fel újból állást. Tekintve a mai hosszú* menet előtti hatalmas pihenőt, legénységünk nagyszerű erőállapotban végezte ezt a *valjevo-gornitoplica-i* menetet.

A Ljig-m e n t i ü t k ö z e t e k

Támadásunk a Kamalj magaslat ellen

Az általános visszavonulásban levő szerb hadsereg, amint ez elre látható volt, a *Kolubara-Ljig* folyók alkotta vonalon vette fel a védőharcot. Mindenáron időt akart nyerni az átcsoportosításra, hogy ismét támadóan léphessen fel ellenünk. (Lásd a 4. sz. vázlatot.)

Mikor ezredünk ütközetvonalát *Górni-Toplicá-tól* keletre felvette, már jöttek is a lövések és újból tűzbe került ezredünk.

Hadvezetőségünk további támadást rendelt el s ezredünk a fő támadó csoport, a 6-os honvéd gyalogezred támadásához csatlakozott. Ezek rövidesen elfoglalták a nekik kitérített és a községtől D-re cső

700-as magaslati pontot. Ezredünk könnyű szerrel több mint 300 szerb katonát és kilenc tisztet fogott el. Négy ágyút s három gépfegyvert is zsákmányoltunk.

Szigorú készségi állásban pihentünk egy-két órát s még az éjjel tovább *ÉK-re* nyomulunk előre *Orlovac* községbe.

Már annyi *Vac-on* l oltunk itt Szerbiában, hogy jól esne egy kicsit az igazi *Vác-on* kóborogni.

Ilyen *Var* meg olyan *Vac*. Olyan komisz hideg van ebben a kutya Szerbiában, hogy az embernek a foga is csak »vac-og.«

Így élcelődnek bakáink. A nyirkos, nagyon hideg időben tovább bandukolunk *Cvetanovic-ra*. Már megint egy vac, hogy a menykő csapna valamennyibe! A szerb tüzéség erős igyekezettel törekedett előnyomulásunkat megállítani. Természetesen sikertelenül. Megállás nélkül a *Ljig* patakig mentünk előre s e patak partján fekvő *Moravci* községtől északnyugatra vettünk fel állást.

Másnap s harmadnap is ebben az állásban maradtunk. Mindkét napon erős ágyú harc volt s csaknem szakadatlanul ropogtak a gyalogsági fegyverek is. 23-ikán az ebédet este 8 órakor hozták ki a vonalba, mert az egyre rosszabbá váló idő miatt a csúf esőben és nagy hidegben nem volt képes a konyha hamarabb előrevergődni. Most megint sokat szenvedtek embereink az időjárás miatt. Csaknem mindenkinek lyukas, rongyos bakancs éktelenedik a lábán, a kutyaúl kemény hidegben a havas eső teljesen átáztatja a rossz lábbelieket. Cudarul dideregnek az emberek. Valamivel hátrább viszik őket. A vonalban elől csak az őrszemek maradnak, hogy elkerülhető legyen a felesleges veszteség. Tegnap is 15 emberünket lőtte ki a szerb tüzéség a vonalból. A fázó bakák kis tüzekeket raknak. De nem ér ez semmit, A nedves fa csak füstöl és alig ég. Meleget meg jóformán semmit nem áraszt.

Ez a fanyar, nedves füst kaparja az emberek torkát. Az üres és hideg pipákat szomorúan szívogatja szájában a baka. Már napok óta nem hoznak semmi dohányt.

— Ugorjék kend a trafikba egy pakli hetesért – szortyogja üres pipája mellett az egyik.

— Iszen csak ne volna olyan messze ide az a trafik, hoznék én. Magamnak is kék, meg masinám sincsen már. Csakhogy a legközelebbi trafik, amelyiket én tudok, ott van a bajai piactéren, s nem hiszem, hogy a főhadnagy vir elengedne.

— Legjobb volna beülni otthon a korcsmába. Ott lehetne melegedni is, pipálni is, meg inni is egy kicsinyég – vélekedik a legbölcsebb.

De szétfoszlik a sok szép álmom. Csak az ágyúk dörögnek, a pus-kák ropognak. Sziszegve, zizegve zúgnak el a fejek felett a gránátok. . .

. . . Ezekben a napokban lett népszerű az egész világháború leg-szebb, legbájosabb katonanótája:

Égbe nyúló hegyek között, havas éjszakában
Magyar fiú szomorún áll lenn a szerb határban.
A szívében ezer édes emléket melenget,
Kis fáluról, barna lányról,
Holtig tartó boldogságról. . .
Golyó fityül el a füle mellett.

Az előnyomulás óvatosan történt. Nagy térközök vételével. Felesleges lett volna az előnyomulást siettetni. Ez csak a veszteséget fokozta volna. A Ljig folyón ezen a szakaszon az átkelés lehetetlen volt, mint-hogy a túlsó parton egészen lenn a víznél voltak a szerbek beásva, így a szerbek az itt átkelni akarókat könnyű szerrel mind lepuskáz-batták volna. Ez nem is lett volna harc. vitézség vagy hősiesség, csak együgyű öngyilkosság. Vágóhídmunka, aminek vezetőségiünk soha nem tette ki ezredünk embereit.

Ezért az inneső parton hevenyészett lövészárokba ásták be magukat honvédeink. Kevés sebesült veszteség árán az elért vonalban éj jeleztek riadó, készültségben. Éjszakai előtörésre volt kilátás. Este 7 órakor, amikor már koromsötét volt és semmit sem lehetett látni, – elcsendesedett a harcizaj.

De még az esti szürkületben rögtönzött hadihídhöz szükséges anyagot hoztak a vonalba. Ha sikerül a hídverés, azon átkelünk még a» éjszaka folyamán.

És sikerült!

Állt már a gyenge, gyorsan összetákoltt kis hadihíd, amelyet nagy-szerű utászaink vertek a Ljig-en.

A tartalékban levő III. zászlóalj és a *Cvetanovac-on* álló zászló-alj is bevonult az állásba. Az egész ezred együtt van. A 29-esek két századával és a 6-os honvédek III. zászlóaljával megerősödve éjfélkor csendben átkeltünk a hídon. Az I. zászlóalj kezdte az átkelést. Az emberek nyakukba vetették puskájukat, óvatosan lógták kulacsukat, a szuronyt, az ásót. Hogy ne kocogjanak, zörögjenek. Hogy az ellenség lehetőleg minél később vegye észre az "átkelést. A túi parton azonnal rajvonalba fejlődtek az átkelt századok. Legelőször csak egy kis hídfő biztosítás volt a Ljig túlsó oldalán. Ez mindig erősebb és szélesebb kiterjedésűvé fejlődött. Mikor egész I. zászlóaljunk átjutott már szerencsésen, a többiek átkelését már könnyen biztosítani tudta. Zavar-talanul jutott át az egész ezred, a 6-osok velünk küzdő zászlóalja és a 29-es századok is a Ljig másik partjára.

Mikor bizonytalanul szürkülni kezdett, láthatóvá vált, hogy éjjel, még mielőtt ezredünk átkelése megkezdődött, – a szerbek észrevét-lenül kiürítették állásaikat, csupán néhány kisebb osztag volt ott, akiket elfelejtettek a visszavonulásról értesíteni s akik ellenállás megkísérlése nélkül megadták magukat.

Borzasztó hidegben, félig fagyott úton azonnal megindulunk tovább *Moravci* felé. Az attól délnyugatra fekvő *Glavčica* hegy alá jutunk. Itt veszünk most állást.

Cél a *Kamalj* magaslat elfoglalása, hogy így a feljebb, *Moravci* tói északra még a Ljig-parti állásukat erősen tartó szerbek hátába kerülhessünk s így kényszerítsük azokat is a visszavonulásra. Ezáltal válhatik csak lehetővé a Ljig-en túl maradt csapatok átkelése, amelyek ott a túlmeredek part s az őszi esőzések miatt magasvízállású Ljig-en nem voltak képesek kieroszakolni az átkelést.

*

Itt a *Kacér* patak mellett embereink szétszedtek egy kis vízi-malmot. Ebből akartak tüzet rakni, mert a nagy hidegtől már egészen elgémberedtek. Túlrozoga volt ez a vízimalom. Bontás közben össze-

dőlt. 5 emberünk sebesült meg, köztük az egyik, egy sebesültvivő honvédünk halálosan. Nyakukba szakadt az egész tákolmány.

*

November 26-ikán késő este megjön a támadási parancs. Rövid, nagy jelentőségű:

»A 30. honvéd gyalogezred támad a Kamalj 231. magaslatra s azt birtokba veszi.«

A szűkszavú parancs nem hagyott fenn kétséget. Az ezred támad és »birtokba veszi.« Haj, ez a pár szó de sok fáradságot, elszántságot és főleg vért jelentett és követelt!

Az éjszakai sötétben nagyrészt mindenütt megakadt az előnyomulás s mikor az ezred a támadási parancsot megkapta, annak ellenére, hogy a harci tevékenység a szomszédos kötelékeknél elpihent, rövid, megerőltető, éjszakai menettel vakmerően nekitámadt a szerbek Kamalj alatt levő állásainak.

Közvetlenül a Kamalj alatt húzódott a szerbek előretolt biztosító vonala. Ezredünk ezen meglepetésszerűen s úgyszólván ellenállás nélkül keresztülgázolt. A felriadt szerbek kétségbeesetten törtettek fel a Kamalj tetején húzódó fő védelmi vonalukba s rémülten kiabálva lármázták fel csapataikat, a szerémségi betöréskor ismertté és hírhedtté vált Timok-hadosztály ezredeit, amely hadosztály ugyan a Szerémségből történt kiveretése során úgyszólván teljesen megsemmisült, de azóta a szükséges pótlások által újból felállítást nyert.

Hasztalan igyekezett a szerb tüzérség gránátjaival és srappelljeivel az ezredet előretörésében három oldalról is feltartóztatni. Sem az éjszaka sötétjében még borzalmasabb erkölcsi hatású erős ágyútűz, sem a kapkodó, gyors és szünet nélkül ropogó gyalogsági fegyvertüzézés nem tudta pillanatra sem megállítani ezredünket.

Tüzes vonalak száguldtak az ijesztő, ködös égbolton. Vérfagyasztó bömböléssel csapkodott a gránát, feltúrva honvédeink lába alatt a földet. Gyilkos magja volt a ködnek. A folytonosan robbanó srappellek halálesője. Honvédeink arca márvánnyá merevedett. És a hősök mentek, rohantak, küzdöttek. Nem volt mód és hatalom ezredünk lendületét még csak csökkenteni is.

I. zászlóaljunk haladt az első vonalban, a halálra rémült szerbek nyomában és csaknem azokkal egyidőben érkezett meg a kamalj-i fővédelmi álláshoz.

Rövid, de annál elkeseredettebb kézitusa után a mieink kiverték az ellenséget állásaiból. Több, mint 1600 embert és két ezredtörzset fogott itt el ezredünk. Azonnal túlhaladt a kiépített szerb állásokon és hátbatámadta a tőlünk balra fekvő terepen még mindig kitartó ellenséget. Az általános rémület pánikszerű hatást váltott ki és itt is több mint 1000 szerb adta meg magát.

A rémségek éjszakája volt a Kamalj megvívásának éjjele. Tűz és ver. Gyilkos acélgolyók, halált berregő srappellhüvelyek fergetege. Tépte, marcangolta a honvédszíveket, a megerőltetéstől fáradtan lihegő férfimelleket. Az arcok sápadtan világlottak a halálos éjszakában. A szemek tágra meredtek s úgy vágtak neki fiaink a kamalj-i halálhegynek. 128 bajtársunk vére jelezte az utat, amely a hegyre felvezetett. És lihegték és törtettek embereink a nagyszerű diadalig.

Betegen senki nem maradt le. A láztól elkínzottak, ha lassabban haladtak is, de kitartottak a többi bajtárs mellett.

Amikor a szerbek a Kamalj-ról megszaladtak, mindenüket elhajgálták, hogy könnyebben és gyorsabban menekülhessenek. A földön mindenfelé szerb fegyverekbe botlott honvédeink lába.

Az ellenségből, aki csak tudott, – elfutott. Ezredünk ekkor a szerbektől elhódított s nagyszerűen kiépített állást foglalta el védelmi vonalul a *Kamalj* tetején.

Ez a páratlan vakmerőséggel végrehajtott támadás nemcsak a szerbek részére volt meglepetés, hanem saját magasabb parancsnokságaink számára is, mert a sötét éjszakában a dandár- és hadosztályparancsnokságokkal megszakadt az összeköttetés. Ezt csak másnap délelőtt sikerült helyreállítani. Így reggel, amikor a támadó csoport többi csapata felérkezett a *Kamalj-ra*, ellenállás nélkül jutott oda fel. Elsőnek a 29-es honvédek *Berty-zászlóaljja* érkezett fel, amely a Kamalj nyugati lejtőjén háromszoros szerb rajvonalom keresztül küzdött le magát. Nyomban utána érkezett a 6-os honvédek *IT. zászlóaljja Szász Ágost* százados vezetésével. Ez a zászlóalj azonnal északnak fordult s lecsapott *Moravci* községre, ahol 1000 főnyi szerb legénységet és 9 tisztet fogott el.

A felsőbb parancsnokság csak mindezek után értesült a diadalmas győzelemről, amikor még újabb és újabb erősítéseket küldött fel a *Kamalj-ra*. abban a hitben, hogy a végső döntést ezek a csapatok fogják kierőszakolni.

Alig sikerült az összeköttetést hátrafelé felvenni, már is megkezdődtek a szerb ellentámadások.

Ezredünk azonban felkészült a szerb ellentámadásokra. Minthogy az éjszaka folyamán a nagy megerőltetéssel járó támadásban maga ezredparancsnokunk is kidőlt, még az ütközetben *Artner Kálmán* alezredes vette át megint az ezredparancsnokságot. Az ezredparancsnokságban beállott változás nem hátráltatta támadásunkat. A századok csak reggel értesültek erről. Az eddig az *I. zászlóalj* élen álló *Artner* alezredes *Orphnides Gusztáv* százados, ezredsegédtiszt segítségével minden zökkenés nélkül vitte most már az egész ezredet a győzelemre.

Gyakran megtörtént a háború négy esztendeje alatt, hogy váratlanul kidőlt az ezredparancsnok. Ilyenkor mindig *Orphanides* százados, ezredsegédtiszt, volt az, akinek köszönhattük, hogy az ezred soha nem érezte meg az ezredparancsnok személyének változását. Ő volt a lelke és motorja az ezredparancsnokságnak. Az ő kezében futottak össze az ezredvezetés kényes szálai, és *Orphanides* százados több, mint három éven át jóban rosszban kitartott az ezreddel. Ha a szükség megkívánta, volt ő zászlóaljparancsnok, sőt átmenetileg ezredparancsnok is. amíg az újabb ezredparancsnok beérkezett.

Szerencséje volt az ezrednek, hogy mindig kiváló törzstiszt jutott az ezredparancsnokság élére. És a zászlóalj parancsnokok is a hadihelyzet minden keserves változásában kipróbált, jeles katonák voltak.

Itt a Kamalj-on is minden zökkenő nélkül megtörtént a parancsnokváltás. Reggel 6 órakor, amikor a szerbek első ellentámadásukat megindították, az éjszakai küzdelemtől meggyötört honvédek oly szilárdan tartották az állást, mintha hosszú pihenő után kerültek volna ütközetbe.

A szerb tüzérség minden erejét összeszedve, borzalmas tüzet

zúdított állásunkra. Belőnie se kellett magát. Hisz tegnap éjjel még az övék volt ez a frontszakasz. Méterre pontosan tudták, – milyen messze vagyunk ütegállásaiktól.

És a szerb tüzérek ki is használták ezt az előnyt. Mintha a pokol kénköves kapui tárultak volna fel. Háláit okádott a *Kamalj* minden talpalattnyi helye.

Egyre több lyuk tátongott állásunk körül. A gránátölcésérből tüzes vaszuhatag szökkent embereink közé. Minden tenyérnyi helyet pásztázott a szerb tüzérség. Gránáttal, srappal árasztotta el a vidéket, hogy aki elkerül az egyiket, azt terítse le a másik. Legénységünk összeszorított fogakkal bujt és keresett fedezékeket. És egyre jöttek idegtépő robbanással a gránátok. Egyre sűrűbben piroslott magyar vér a *Kamalj* tetején.

A feltúrt terepen a gránátölcésérekben hasalva feküdtek figyelőink, hogy idejében hírül adhassák a szerb gyalogság támadását.

És jöttek!

Embereink a borzalmas ágyútűz rettenetétől bódultan, iszonyú erővel vágták szuronyukat az előretörő szerbekbe, akik megtorpanva hőköltek vissza állásunk előtt. Minden képzeletüket felülmúlta az a vadelszántságú ellenállás, amelyet honvédeink a rohamozó tömegekkel szemben kifejtettek. Nem állták az iszonyatos öldöklést. Aki birt, az megfutott.

Az utolsó ellentámadást délután 4 órakor verte vissza ezredünk. A szerbek tömegesen adták meg magukat.

Az ellenség este visszavonulva, összes állásait feladta.

A *Kolubara-Ljig* menti ütközet fényes győzelmünkkel ért véget.

Honvédeink immár negyvennyolc órája pihenő nélkül voltak ütközetben. Közben-közben sietve, kapkodva falatoztak valamit, ami még a tartalékadagokból megmaradt.

A balkán haderők főparancsnoka. *Potiorek* tábornagy, késő este táviratban fejezte ki elismerését.

Ekkor már új kalandra indult századunk két szakasza *Mólos* István továbbszolgáló őrmester parancsnoksága alatt.

A sietve visszavonuló szerbeknek nem maradt idejük telefonvonaluk lebontására. *Mólos* őrmester osztagával a telefondrótok után igazodva elindult. Óvatos némasággal haladt embereivel és nagyszerű rajtaütéssel elfoglalta a szembenálló szerb ezred egész parancsnokságát, amelyet bekísért hozzánk. Majd rögtön újból útnak indult embereivel. Most gyorsabban haladtak. Már ismerték az utat. De akkor már tovább mentek. Kis falusi házhoz vezettek a telefondrótok, amelynek ablakából világosság szűrődött ki. Bekukucsáltak az ablakon. Fáradt arcú, borostás állú szerb tisztek görnyedtek a térkép fölé és halkán tanácskoztak.

Egyszerre csak felpattan az ajtó. Feltűzött szuronnal *Mólos* őrmester lép a szobába néhány emberével. Tisztelettudóan a szerb ezredes elé áll. Bakancsa sarkát kemény csattanással vágja össze:

– Ezredes úr, alássan jelentem, elfogtam az urakat! Tessenek velem jönni.

Egyik-másik szerb tiszt revolvere után kap, de a magyar szurony veszedelmesen simul oldalukhoz, mellükhöz.

– Ne tessék bolondozni, úgy is minden hiábavaló. És én ismerem a genfi konvenciót.

A szerb tiszték nem sokat értettek a magyar beszédből, de annál többet a magyar szurony okból. Engedelmesen hagyták magukat átkutatni és szó nélkül követték *Mólos* embereit. A honvédek hamar összenyalábolták a térképeket és megindultak vissza. Közrefogtak az elfogott: szerb dandártörzset.

Amikor *Mólos* újabb foglyait is szerencsésen leszállította, rimánkodva kérte, engedjék meg neki, hogy egy egész századdal harmadszor is elindulhasson.

– Most majd a szerb királyt magát is elhozom, – ígérte csillogó szemmel.

Derék bajtársunk! Nem fog el többet senkit. A magyar haza egy kitűnő fiával lett szegényebb, nem sokkal ezután, amikor 1914 december 5-ikén *Mólos* István őrmester szívlovást kapott.

A *grob-i* magaslat gyümölcsfái alatt jeltelen sírban alussza örök álmát. Hősiességét arany vitézségi éremmel jutalmazták. Emlékét ez a pár sor őrizze meg a kegyeletes utókornak. Ne feledkezzünk meg soha a derék altisztekről, akik között olyan kiváló hősök voltak, mint *Mólos* István őrmester.

Tovább előre

A *Kamali* megívásánál négy szerb ezred állott velünk szemben, amint ezt az elfogott szerb katonák vallották. Tehát négyszeres túlerővel szemben küzdöttünk és értünk el kiváló sikert. *Pedig a szerb katona a világháború legelső katonái közé tartozott.*

Nagyszerű diadal, fényes eredmény volt ez a Kamalj elleni sikeres győzelem, nagyjelentőségű is, de számottevő térnyerést nem jelentett.

Ezt a térnyerést ütközetnélküli menettel pótoltuk, mert még november 29-ikén *Lipljé-be* ment ezredünk s másnap is ott pihent. (Lásd az 5. sz. vázlatot.)

A házak zsúfolva, tömve voltak sebesültekkel, akiket a visszavonuló ellenség hátrahagyott. Alig lehetett őket számbavenni, oly nagy tömeg volt mindenütt. És halott! Mennyi halott! Szakadatlanul folyt a temetés. A kórházzá előlépett szerb parasztházakban egyre haltak a nehéz sebesültek. Most látták embereink először szemtől szembe, milyen rengeteg fajtája lehet a nehéz sebesüléseknek. Mert bár az előnyomulás alatt az ezrednél is csaknem minden faja előfordult a sebesüléseiknek, de így tömegben összegyűjtve nem láthatta a háború hajótöröttjeit legénységünk. A sok nehéz seb az ápolás és tisztaság hiánya miatt rosszindulatúvá lett, gennyesedett, üszkösödött.

Szerencsére a száraz, hideg idő megakadályozta a járványok fejlődését.

*

December 1-én tovább mentünk *Iwanová-ba*, ahol szintén két-napos pihenő volt. 1-én Istentiszteleten vett részt a legénység. Majd igyekezett elhelyezkedni a falu apró házaiban, ami főként az először jelentkező lábfagyásos esetek miatt volt fontos. Minthogy az ezred tartalékban volt, nagy disznótort rendeztek az emberek.

Az ittmaradt szerb lakosságtól hihetetlen olcsóáron vásároltak disznókat és jó alföldi meg bácskai recipe szerint készítették el. A

szerb lakosság valószínűleg azoknak a disznait bocsátotta árúba, akik előlünk elmenekültek. Ezeknek a disznóit a visszamaradtak etették. Úgy látszik, nem nagyon akarták már tovább tartani, azért adták olyan olcsó áron.

Jó is volt ez a nagy disznótor. Utánpótlásról hallani sem lehetett. Legénységünk legalább jól tele ehetett magát. Eleget koplaltak az elmúlt hetekben. Úgy festett a dolog, mintha az utánpótlás egészen beszüntette volna tevékenységét. Dohány nem volt. Már az idejét sem tudta senki, mikor hozták utoljára dohányt.

De nem volt semmi más sem. Még a legfontosabb dolgokat is nélkülözték az emberek. Tengődés volt ez az egész támadó hadjárat. Sínylődő, kínlódó emberek magukra hagyatva, önellátásra utalva.

És mindig csak tovább, előre! Bakancs is kellett volna, meg sokféle ruházati cikk. Ette a szerb vidék a bakancsot és az egyenruhákat.

S mi mentünk tovább. Rongyosan, szakadt bakancsokban.

Előre! Szólt a parancs. *Poljanicé-ra* tartunk, ahol már hallható és érezhető volt, hogy jobbra-balra heves ütközet folyik. Mi még mindig tartalékban vagyunk.

Este 7 órakor riadó!

Azonnal a grob-i magaslatához megyünk az ott harcoló 19-esek (honvédek) támogatására.,

Későn este 10-11 óra tájban érkezett ide az ezred. Több sebesülést okozott a srappellétűz, amelyben harchoz fejlődve az ütközetbe mentünk.

Hadosztályunk egész arcvonalán heves harc dühöngött. A szerbek pihent, friss csapatok tömegeivel egyik támadást a másik után intézik ellenünk. Három napon át tombolt a szörnyű küzdelem. Ezredünk a grob-i magaslatokon a szerbek kettős arcvonala ellen lendületes támadást intézett, amely a második szerb vonal birtokunkba jutását eredményezte.

És itt tartott ki legénységünk étlen-szomjam három napon át. A szerbek hasztalan kísérleteztek mindig újabb és újabb tömegek bevetésével eredményt kicsikarni. Csontvázig lesóványodott, végletekig kimerült embereink mindannyiszor visszavetették a támadó ellenséget. A folytonos tüzharc felemésztette a rendelkezésre álló lőszerkészletet. A legtöbb embernél már csak 20-30 drb töltény volt és lőszerutánpótlás egyszerűen nem érkezett. A gépfegyverek hűtőjében az erőltetett tüzeléstől nem egyszer felforrt a víz. Volt olyan géppuskánk is, amelynek hűtőjéből a víz egészen elpárolgott. A legénység vizeletét gyűjtötte össze s a gépfegyver megint löni kezdett. És lőtt, lőtt az utolsó töltényig.

Tüzérség nem volt. Semmi sem volt. Csak maga a gyalogság, előrevetve, magára hagyva. A karok reszkettek, a lábak rogyadoztak. A szemek előtt vörös karikák táncoltak az álmatlanságtól és kimerültségtől. S a honvédelegénység a hadosztály egész frontján megingás nélkül kitartott. Az ellenség még rohamtávolságig sem tudott előre jutni. Minden támadásuk visszapattant védővonalunkról.

Ha egy-egy rakatsz töltényt sikerült a rajvonalba kihozni^ az emberek a konyha után érdeklődtek. Zupa nincs? Nincs! Enni nincs! Hát mikor, végre már egyszer mikor lesz? Telefonálunk hátra. A parancsnokság megígéri. De a szakácsok csak nem jönnek.

– Mindent ezek zabálnak meg egyedül?
 – Nem lehet, emberek, lehetlenség ide élő embernek a konyhával feljutnia.

– Nekünk lehetett?

Örülni kell, hogy legalább lőszert kapunk. Az minden ennivalónál fontosabb.

Két nap alatt nem kevesebb, mint 24 támadást intéztek ellenünk a szerbek és legalább annyi jutott a szomszédos ezredeknek is.

Tartalék nem volt már egy ember sem. Ha valahová erősítés kellett, onnan vontak ki egy-két századot, ahonnan éppen lehetett, Aztán betömtek oda, ahol a legnagyobb volt a szükség.

És derék katonáink vigyáztak és harcoltak. Ha titánok lettek volna mind egyszálig, akkor sem állhatták volna nagyobb kitartással ezt a minden poklot elhalványító küzdelmet.

Ezen az arcvonalon, ellenünk az ellenség minden erőfeszítése ellenére sem tudott sikert elérni.

A szerb hadjárat összeomlása.

De mit ért mindez?

Kárba vesztett a honvédlegénység páratlan hősiessége. A minden nélkülözés közt való helytállás. A rengeteg megpróbáltatás elviselése. Nem volt elégséges tüzéréség. Nem volt ruházat. Nem volt kiegészítés. A zord hideg téli időben napokon át nem látott legénységünk melegtételt. A ruha sokakról már foszlányokban csüngött. A meleg téli holmit teljesen nélkülözték. A bakancsokból kékre fagyottan kandiáltak ki a lábujjak. Még azok voltak a szerencsésebbek, akik szerb bocskort szereztek maguknak valahonnan, mert sokan a decemberi téli hidegben meztelen talpukon jártak. Vagy rongyokba bugyolálták be lábukat. A századok létszáma ijesztően alacsonyra apadt. Még jó, ha elérte a 100 puskát. Az arcvonal egyre ritkult, egyre lazább lett.

De még így is egyik szerb támadást a másik után verték vissza hőseink.

*

December 6-ikán, délben, jött a parancs:

– *Vissza!*

Miért? Mi történt?

Bekanyarították a jobbszárnyat?

És hová vissza? És meddig?

Ki fogja kibírni a visszavonulást?

Némi remény csillan fel, mert délután újabb parancs jön:

– Maradunk az állásban! Holnap reggel támadás a *Mramor* magaslat ellen a 42. hadosztállyal együttesen. (Lásd az 5. sz. vázlatot.)

Aztán mégsem.

Visszamegy az utászosztag. Kiűrik a segélyhelyeket, a sebesültek elszállítását erőltetett ütemben teljesítik. Az utászoknak kell az utakat elszállításra valamelyest használhatóvá tenni.

Velünk most mi lesz? Maradunk vagy visszavonulunk? Mi ez a fejtelenség? Ez a kapkodó zűrzavar? Ez a magasabb hadvezetés?

Ott áll az ezred önerejére bízva, magára hagyatva. A szomszédos ezredek hajszálnyira ugyanilyen siralmas állapotban tengődnek. Ma már tudjuk, amit akkor senki, még az ezredparancsnokok sem tudtak, mert velük sem közölték, hogy a szerbek csúnyán megverték a kötelékeinkben harcoló cseh ezredekét. Az összmonarchia dédelgetett kedvenceit. Hiába vittük végig páratlan bravúrral az offenzívát, amelyet *Potiorek* tábornaszernagy teljes felkészületlenséggel erőltetett. Az agyoncsigázott, leapadt létszámú honvédezredek minden emberfeletti hősiességét is elégtelen volt. Elégtelen kellett, hogy legyen, amikor legutóbb tüzérségünk a téli támadás megindulásakor igen sok esetben ágyúnként csak 2-3 srappellel és gránáttal rendelkezett, amit egy rövidke óra leforgása alatt könnyűszerrel felhasznált és azután ott maradt a gyalázatosan rossz úton üresen. Se előre, se hátra. A lőszeroszlopok valahol hátul a sárban megrekedtek. Volt lőszer elég. Volt minden. Csak éppen hozzájutni nem lehetett semmihez.

A honvéd gyalogság meg ezután is eredményes ütközeteket vívott és az utolsó pillanatig tartotta védővonalát.

Sírtak a parancsnokok és a tisztek, látva a legénység borzalmas szenvedését. És nem volt lehetőség azt csak valamelyest is enyhíteni. A tisztek igyekeztek jó példával előljárni. Hiszen minden szenvedésből egyformán kivették velük részüket. Példát adni még csak lehetett. De kenyeret, melegételt, lőszert – sehogy.

Visszavonulásunkat nem lehetett az ellenség előtt eltitkolni. A szerbek rögtön észrevették. Mámoros örömmel vetették magukat visszavonuló csapataink után.

A visszavonulás fedezésére ezredünket rendelték ki utóvédül. És emellett még a lefogyott létszámú ezrednek kellett tartani az összeköttetést a 40. és 42. hadosztályok között is.

A visszavonulás általános iránya *Moravci* fejlé a Ljig-hez vezetett. Egyelőre a *Plandiste* magaslaton kellett újabb állást felvennünk. Az tarthatatlan volt. Tenát rögtön tovább *Gaj-ra*.

Hogy ezredünk visszavonulása teljesen rendezett kötelékekkel történhetett, az nagyrészen *Tower* János főhadnagy érdeme, aki állvány nélküli géppuskával és néhány emberével az előretörő szerbeket addig tartotta fel az üldözésben, amíg ezredünk teljes egészében végre nem hajtotta az előírt visszavonulást.

Csekély létszámú ütközetelőőrrel biztosította magát az ezred. Másnap reggel újból tovább vissza. Nyugat felé mentünk az úgynevezett műúton.

Ez bizony már nem annyira visszavonulás, mint inkább menekülés. Visszamenetelés közben szerb gyalogságra bukkanunk, mely éjjel szomszédaink helyén hátunkba került. Ezért észak felé kellett kitérni. Az úton vonuló nehéz ágyúkat megmenteni nem lehetett. Felrobbant ják és ott hagyják. Csak a hegyi tüzerek tudtak velünk jönni. Ők ágyúikat, lövedékeiket, felszerelésüket lóháton szállítják. És így nagy keservesen kikecmeregtek velünk együtt.

Ezredünk oly ügyesen mozgott, hogy a hátunkba került ellenség nem tudta elvágni a visszavonulásunkat. Így az ezred szerencsésen kikerült az egérfogóból.

Még rágondolni is rossz, milyen sors várt volna az ezredre, ha itt hadifogságba kerül.

De lehetségessé tette az ezred merész mozgása a kötelékek és csapatok rendezését is. A szerbek most óvatosak lettek az üldözésben. Nem akarták az eddigi sikert kockáztatni. Valószínűleg ők sem hitték, hogy milyen rossz bőrben vannak embereink. Mert a mi magasabb parancsnokságaink már hetek óta bizalmatlankodva fogadták az ezredparancsnokság jelentéseit a legénység kétségbeejtő állapotáról. A szerbek visszamaradtak. Így megszakadt velük az összeköttetés. Legalább nyugodtan telt el az éjszaka.

Másnap, 8-ikán, ezredünk még mindig utóvéd. A szerbek e napon utolérnek bennünket. Mi tehát a kényszerítő helyzet miatt és a kapott parancs értelmében vonulunk tovább vissza. Magaslatról magaslatra hátrálunk is harc nélkül egy dombot sem engedünk át a szerbeknek.

Aki valaha hegyvidéken járt, az tudja, mit jelent az: egyik hegyről le s a másokra fel toronyirányban vágni neki a hegységnek. Tetézte ezt egy fanatikus, vad nép izzó hazaszeretettől fűtött dühe, amely a gyűlölt *svabák-kal* szemben gyilkolásban nyilvánult meg.

Érezte legénységünk ezt a feneketlen tajtékezést a szerbek viselkedéséből.

És csak meghatottsággal lehet gondolni az egyszerű honvédekre akik ezekben a napokban egyedül tisztjeikben bíztak. Tisztjeikben, akik velük szenvedtek, tűrtek, nélkülöztek, kínlódtak. S akik egyetlen emberüket sem áldozták fel könnyelműen. Na valaki lemaradt, kidőlt, többedmagukkal visszafordultak, kimenteni a szerbek irtózatossággal kegyetlen vadságából.

Folytonos verejtékező kínlás volt ez a visszavonulás. Nehezen szedett lélegzetek. A tüdő egyre kapkod levegő után, mintha az embei melléből akarna kiszakadni. A szemek előtt piroskék karikák táncolnak a megerőltetéstől. És bukdácsolni tovább. Ha valaki elesik, kettenhárman is odaugranak. Felsegítik, támogatják. Pedig ők maguk sem állanak erősebben a lábukon.

És közben harcolni. Óvatosan célozva löni, ahol egy szegletes szerb sapka felbukkan, mert nem szabad könnyelműen tékozolni a kevés löszert, ami még megvan.

A szerb tüzésséggel senki sem törődött. Ha talál, csak találjon. A halál nem rosszabb, mint ez a szüntelen borzalom. Csak ne megsebesülni. Ha kell: meghalni, de nem terhelni a bajtársakat. A szerbek kezébe esni: attól Isten őrizzen meg!

Lehetetlenség nem a legteljesebb dicsérrel emlékezni meg legénységünkről. A rettenetes megerőltetés ellenére is példás fegyellemmel viselkedik.

És megyünk vissza! És megyünk vissza!!

Délután 5 órakor megáll az ezred. Arcba fordul. De este 7 órakor újabb parancs:

– Vissza tovább!

Későn este, 10 órakor érünk a *Kolubara-hoz*. Hej, nem olyan rég, milyen más volt errefelé diadalmas előretörésünk I (Lásd a 4. vazfatót).

A Kolubara vonalat sem tudjuk tartani. Nincs elég emberünk. És Slovac községtől északra, mintegy 2000 lépésnyire, újból védelmi állást veszünk, hogy a Kolubara hídján visszavonuló csapatunk átkelését biztosítsuk.

Sokáig tartott az átkelés, mert a legénység teljesen kimerült.

A legtöbb ember mar csak vonszolja magát. Hogyne, hisz napok óta tart a harc, a visszavonulás. Pihenő nincs. Az étkezés hiányos. Így természetesen sok a meneteképtelen.

A vonat és a tüzérség teljesen összegabalyodott. Az úton végig kidőlt, agyonlőtt lovak hevernek. Így egyik a másiktól nem tud menni. Ha az ágyúk vagy szekerek elől kidőlnék a lovak, gyorsan elvágják a kötőféket, istrángot. És a maradéklovak viszik tovább az egész terhet. Ha már nem bírják, agyonlövik a lovakat, felgyújtják a szekereket, vagy robbantják az ágyúkat.

Későn este kel át az ezred a *Kolubara* hidján.

Szabó András főhadnagy két századdal s egy géppuskás osztaggal megszállja *Nepriaava-tól* délre, *Slovac-tól* északkeletre a Kolubara felé kiugró magaslatot. Az egész osztag alig tesz ki kétszáz főt. A 19-es honvédektől jön erősítésre egy század és a 29-eseknek egy, fél százada.

Éjfélkor hidászaink felrobbantják a Kolubara hidját. A túlparton rengeteg jármű, lőszer, ágyú, eleségszlop, egész tréntelemek maradnak ott. Ezek offenzívánk alkalmával nem tudtak minket követni és most a visszavonuláskor is képtelenek voltak lépést tartani velünk. Amit nem lehetett megsemmisíteni, az a szerbek kezébe került.

És osztagunk őrtáll a magaslaton. A megáradt folyón egész éjszaka áthallik egyes lemaradt embereink halálos jajkiáltása, hátborzongató üvöltése. Egyre erőtlenebbé válva! Mindjobban elhalkulva. Alig egynehány tudott a jeges folyóvízen végső erőfeszítéssel átvergődni, bár osztagunk minden embere úgy lőtt, mint egy-egy Tell Vilmos.

A Kolubara jeges vizén úszott át néhány emberével *Dalló* István szakaszvezető. Ez a hetyke, rátarti magyar szándékosan visszamaradt, hogy a fáradtságtól kimerült embereinket segíthesse.

Mert aki betegen lemaradt és a szerbek a visszavonulás alatt elérték, gyalázatos kegyetlenséggel megcsonkítják. Borzalmas rémségeket mesélnek a megmenekültek a szerbek kegyetlenségeiről.

Reggel elcsitul a túlpartról a jajveszékélés. Ottrekedt bajtársaink fájdalmas panaszszava egészen elhal.

Nincs már életben a túlsó parton magyar honvéd!

*

Alig egyórás alvás után feliasztják ezredünk maradványát.

– Fel! Fel! Menet tovább!

És megyünk tovább. *Nepricava* mögé vonul az egész ezred. Délután végre kétnapos hajsza után pihenő és meleg főtt húsétel várja az embereket.

Estig pihenünk. Csak úgy a földre ledobálva magunkat. Este azután megint tovább *Ub-on* át *Misar-ra*. Az egész hadjárat eddig legvígasztalanabb, legsivárabb részlete volt ez a menet. Feneketlen sár. A bakancs egész elmerül benne. A több sorban kínlódo kocsioszlop elől a lovak kidőlnék. Az út jobbról-balról leszerelt kocsikkal van szegélyezve. Egész vonatlépcsők elhagyatva. Lovak, hajtókatonák nélkül. Felgyújtva, összetörve. Közöttük a még mozgásra-képes járművek, ütközet- és eleségvonatok. Rongyos ruhájú vonatkatonák káromkodva, rimánkodva vonszolják előre állataikat. Egy-egy nagyobb kátyúnál a szekér alá dorongokat tolnak emelől. Ezek még jobban

felszántják az agyonhasznált utakat. Mindenki ingerült, hangosan veszedő. Altisztek legénységüket szidják. Ezek meg szerencsétlen állataikat. Legénységünk kilométereken keresztül kínlódott, hogy a kátyús, latyakos, járhatatlan sártengerben a kocsik és szekerek között valahogyan előrevergődhessék.

Másfélnapos menetben volt részünk ilyen körülmények között. A (másfél nap alatt mintegy 30 kilométeres utat sikerült megtenni. December 11-ről 12-ikére virradó éjjelen ráadásul teljes készütségben volt az éjszakai pihenő. Sár, víz, fagy, nagy hideg. És a pokrócokkal nem szabad takarózni. A szigorú készütség miatt tilos a takarókat a hátiböröndökről levenni.

Misar-nál ezredünk a sabác-i utat fedezte, hogy hadtestünk zavartalan visszavonulását biztosítsa.

Hirtelen gyorsasággal állást épít ki magának legénységünk. Néhány srappellbiztos tetőt is. Csodálatos, honnan vettek még az emberek annyi energiát, ami az állás építéséhez kellett. Akkor, amikor mindenki tisztában volt vele, hogy ez az újabb nekifeszülésünk is csak órákig fog tartani.

De kellett is sietni. *Sabác-nál* még lázas tempóban folyt az átkeles és délben már megérkeztek a szerbek járőrei. Csakhamar javában állt a tűzharc. Legénységünk túlságosan meg fogyott lőszerkészlete miatt csak takarékosan lövöldözött. Majd egészen elhallgatott tüzelésünk. Embereink némán, halálraszántan néztek farkasszemet az ellenséggel.

Ki ismerne e néhány száz lerongyolódott, csontig lesóványodott emberben az augusztusi parádés, virágos 30-as honvédekre?!

Délután több zászlóaljnyi erővel rohamra indultak vonalunk ellen a szerbek. Ekkor legénységünk úgyszólván az utolsó töltényéig ellövöldözte lőszerkészletét. De még most utoljára is visszaverte a szerb támadást. Az ellenség visszavonult és csak nagy távolságból puskázott teljesen hatástalanul felénk.

Pedig ekkor már ezredünk egyedül állott szerb földön. Jobbról és balról rendetlenül vonultak vissza a szomszédos utóvéd csapatok. Ez a rendetlenség néhány pillanatra a mi ezredünk állását is meg-ingatta. A mi embereink egyrésze is megszaladt. Parancsszóra azonban mindenki megáll. Vissza is fordulunk és visszatérünk a védővonalba. Rövid ideig tartjuk még a frontot. Azután ezredünk is megkezdte a visszavonulást a legnagyobb rendben *Sabác-on* keresztül, a *Száva-n* át.

Sabac-ban nincs egyetlen ép ház sem. Csak felgyújtott, félig leégett, összerombolt épületek láthatók. Még elég sok katonát látunk a városban. Idegen ezredbelieket, akik csapatuktól lemaradtak. Ez a teljesen letört, demoralizált társaság túlnyomó részben részegen tántorogva járja be *Sabác-ot*. Minden épületet átkutatnak. Még mindig innivaló után vágyakoznak. Nagy nehezen lehet ezeket a *Száva* partra terelni, hogy az ott várakozó gőzhajóba szálljanak.

Ezredünk, amely első volt mindig a szerbiai harcokban, most legutolsónak szállt hajóra és a gyér sabáci lakosság gúnykiáltásai és gyalázkodásai között hagyta el a szerb földet és kötött ki december 12-ikén délután 5 óraker hazai parton.

Így ért véget négyhónapos szerbiai hadjáratunk. Mindaz, amit ez alatt a négy hónap alatt sikerült elérni, a sok ragyogó hőstett nagy-

szerű eredményeznem egészen egy hét alatt elveszett. Elveszett nem mi m&attunk. De elveszett. Hiábavaló volt a rengeteg hősi áldozat. A magyar vér tengernyi kiontott sokasága. A szenvedés végtelensége. A nélkülözések tömkelege. A vitézség és hősiesség minden csodatette.

Összeomlott a támadás, összeomlott a keblekben a szív. A lélek. Az erő, a hit. Csak az akarat, a szívósság maradt meg az emberekben, akik a legutolsó pillanattig bámulatotérdemlően tartottak ki. Kitarítottak még akkor is, amikor a fegyverek torka üresen tátongott az ellenség felé. Az élettelen lekopott, csorba, törötthegyű szuronyokkal még mindig tusára várták az ellenséget.

S aztán eljöttünk mi is. Szégyenkezve, lehajtott fejjel. Piruló arccal. De a teljesített kötelesség tudatában. Bennünket szemrehányás megrovás nem érhet. Többet és jobban embernek cselekednie nem lehetett, mint amit a 30-as honvédezred megtett.

A *Szává-n* való áthajózásunk után azonnal a teljesen felégetett *Klenak* faluba menetelt ezredünk. Erről a faluról csak úgy szóbeszéd formájában hallottunk. Hallottuk, hogy a *klenak-i* pópát hazaárulás miatt felakasztották. Ilyen hátvédünk volt nekünk a mögöttes ország-részben, amíg fiaink dicsőséges küzdelmeiket vívták az ellenséggel.

Szabadég alatt táboroztunk. És hosszú hónapok után először inertünk nyugodtan aludni.

*

Másnap, december 13-ikán korán reggel tovább mentünk *Pecinci* faluba. Itt végre, végre megint házakban szállásolták el a legénységet. Most már az étkezés is rendben volt. A leromlott, legyengült legénység oly bőséges étkezést kapott, hogy el sem tudta fogyasztani. De jó lelt volna még néhány nappal ezelőtt ennék a fele is!

Meg kell értenie mindenkinek, aki nem járt soha a háborús halálmezőkön, hogy a baka mindent megértett, mindent elviselt. De igen mérges volt, ha enni nem adtak neki, vagy ha a pipadohány elmaradt. Rongyos bakancsát fantasztikus tákolmányokkal pótolta. Határtalan leleményességgel foltozgatta össze lerongyolt ruházatát. Fegyverét szeretettel, féltve becézte és gondozta. De az ennivalót honnan tudta volna pótolni? A hideg, üresen szutyongó pipa is a legkeserűbb érzéseket fakasztotta. Nemtörődomség és elhagyatottság. És ez fáj, hogy így Iránnak vele, akinek ha mindig a kezét csókolnák, se tudnák soha az otthonvalók eléggé megköszönni, amit értük tett. És a magyar honvéd ott állt egyedül, magára hagyatva. Hej, könnyű hazulról rendelkezni, dirigálni! Könnyű ezer és ezer embert, mint sakkfigurákat, ide-oda rakosgatni! De más az: ilyen sakkfigurának lenni. Más. Ez a sakkfigura él. Érez. Gondolkodik. Ez a sakkfigura harcol. Győz. Az egészségét, életét áldozza fel.

Pecini-ből Mihajlovci-ra ment az ezred. Itt december 17-ig maradtunk. Alapos pihenő. Jó ellátás. Zsoldfizetés. Minden volt már itt. Csak szabadság nincs senkinek karácsonyra. (Lásd a 4. vázlatot.)

A lakosságtól legénységünk pénzért vásárolt magának egyetmást. Pótolni akarja egyszerre mindazt a sok nélkülözést, amiben az utóbbi hónapok alatt része volt.

A rettenetes erőfeszítés okozta fáradtság is most ütközik ki igazán az embereken. Rengeteg a lázas beteg.

17-ikén és 18-ikán kétnapos lassú ütemű, kényelmes menettel megyünk tovább és 19-ikén érünk *Mangjelos-ra*. Itt századonként 16 pár bakancsot kapnak embereink. Ez ugyan csak csöpp a tengerben, mert a legtöbb ember már meztláb járt. De a semminél mindenesetre jobb. Most már a rongyburkolatok is lekerülnek a lábáról. Pedig ehhez többen ragaszkodnak, úgy megszokták. A használhatatlanná vált köpönyegekből hasított csikokból csinálnak maguknak lábszártekerceket. Melegítőnek a tél hidege ellen.

Tabajdi Kálmán hadosztályparancsnok karácsony előtt megszemlélte az ezredet. Ezredünk legénységét a szerb hadjárat sok kiváló haditetteért megdicsérte:

– Fiúk! – mondotta többek közt – ti mindig büszkék lehetetek, hogy 30-asok vagytok. Én is büszke vagyok rátok! Ez az ezred a legfiatalabb ezrednek egyike. Alig él egészében három hónap óta, de annyit dolgozott, mintha 300 évet élt volna!

Mangjelos-on tölti ezredünk az első háborús karácsonyt. Fegyelmező gyakorlatok. Szükség volt erre a fegyelem fentartása végett.

Jönnek a szükséges pótlások és menetkiegészítések. Állandóan folyik a felszerelés. És január 9-én már ismét nagyszerű fegyelmezéssel harcrakész és harcraképes az ezred.

Itt *Mangjelos-on* egész idő alatt nem volt szabad vizet inni. Csak teát. Kolerajárványtól féltették az ezredet. Minden kút fertőzött volt.

Hallottuk *Mangjelosi* tartózkodásunk alatt, hogy a balkáni balsiker miatt *Potiorek* tábornagyot, aki öfelségének karácsonyra Szerbia meghódításával akart kedveskedni, elmozdították. Emlékirataink dolgozik. Hogy néki volt igaza és az ő elgondolása volt a helyes. Csak ép, hogy elvesztette a hadjáratot. Ezredünk pedig elvérzett. Elvérzett sok mas nagyszerű ezred legénységével, tisztikarával együtt... Semmiért.

Mi továbbra is harcrakészen állottunk. Vártuk a parancsot, amely megint a tűzvonalba szólítja az ezredet. A 30-as honvédeket, akik a szerbiai hadjáratban megedződtek, mint a tűzbetartott vas, acéllá. Megedződtek új harcra. Más harctéren védeni tovább a hazát. Küzdeni, harcolni és ha kell: vérezni tovább. Elvérezni egészen. Csak a haza, az maradjon meg!

Az orosz harctéren...

Az 1915. év január 10-ikén indult el az ezred a szerb harctérről az orosz hadszíntérre. Az egész országon át vágatott a vonat a magyar fiúkkal új küzdelmek, új szenvedések felé

Mikor *Mangjeloson* vonatra szállt az ezred, mindenkinek a lelkében ott volt az öröm, hogy legalább távolról röpké pillantást vehet az otthon, a család, a béke felé.

A honvédek a nagy hidegben is rendületlenül állottak a pirosra festett teherkocsik ajtajában.

S a negyven ember, aki egy-egy kocsiban utazott, külön kis társaság, valamennyien testvérek az elhagyatottságban, csendes pipaszó mellett nézték a vidéket, a téli hidegben nehezen gomolygó felhőket.

– Nézd, – szólt az egyik, egy sötétszürke nehéz felhőre mutatva, – ez alighanem hazulról gyűtt.

– Talán üzenetet is hoz a családtól, – teszi hozzá csendesen, elgondolkozva, egy másik.

– Vajjon látjuk-e még az otthonvalókat? – fűzi hozzá egy harmaduk.

S a szerbiai sok nehéz küzdelemben edzett katonák, most, itt az úton, békés parasztok, hazulról messzeszakadt iparosok lettek megint. Nem beszélnek a közelmúlt borzalmairól s a jövőben reájuk váró még súlyosabb feladatokról. A jövő küzdelmei még hátra vannak s ki tudja, sikerül-e azokat is túlélni, mint a szerbiai harcokat? Annál több szó esik asszonyról, gyerekről, öregszülékről, jószágról. A családról, melynek nyakára szakadt most az egész gazdaság, nyakába szakadt úgy, hogy a családfentartó gazda nem lehet odahaza.

– Csak legalább aratásra otthon lehetnének! – sóhajtanak nehéz szívvel.

A kerekek nehéz csikorgással gördülnek észak felé. Fel a Kárpátokba, ahol az orosz hadsereg már több helyen betört az országba.

Budapesten a Kelenföldi pályaudvaron tiszték, közhonvédek az ajtóknál, ablakoknál álltak. Aki tehetett, egy-egy percre le is ugrott, hogy talpa alatt érezze az ország szívének áldott földjét, ha csak pár pillanatig is. S ha mást nem, legalább egy pohár hazai vizet inni! Aztán tovább! A szem gyönyörködve siklott végig a Duna-part és a Gellért-hegy lámpáin. A házak ablakiból a békés élet aranyosan enyhe sugarai szikráztak ki a ködös, háborús éjszakába. A honvédek közé, akik harcolni és meghalni indultak.

Kőbányán át Szolnok, Debrecen az irány s Nyírbogdányon, Ungváron keresztül érkezik az ezred január 14-ikén *Kisberezsnára*, ahol a többnapos vasúti utazás után hatalmasakat nyújtózkodva száll ki a legénység.

Első gyalogmenetünk az Uncska patak völgyében a kirabolt, felégetett, meggyötört

Utcásra visz. A lakosság szemében ijedt, szinte állati gyötrődés tört fénye látszik. A betört oroszok kegyetlenségeinek irtózatos emléke. Ebben a nyomorúságos kis faluban nagyban folyik a készülődés. Gyorsan kiadott és még gyorsabban végrehajtott parancsok. Az ötnapos kényszerpihenő után mindenki lelkesen dolgozik. Itt kapnak az emberek új ruhát, bakancsot. Ezek nem érnek többet a régi elnyűtt, elhasznált holmikhál, bár a bakancsok szemre szépek. Akkor még nem

6. számú vázlat

lehetett tudni, hogy a bakancsok papírtalpa az első esős-havas napon gyalázatosan szét fog ázni. Hogy az új nadrág az első erősebb lehajlásnál végig reped. Ezt csak a hadiszállítók tudták!

A lőszer rendben. Élelmiszerkészletek kiegészítve. Mindenki egészséges.

– Előre! – szólt a parancs.

S az ezred megindult. *Görbeszeg, Harczos* a következő állomások. Ezek a kis falvacskák alig tucatnyi, magastetejű, nyomorúságos házacskából állottak, amelyekben az igénytelen lakosság sovány kecskéjével együttlakott. Itt mindenütt a szabadban, sátor alatt táborozunk. (Lásd a 7. számú vázlatot.)

I. zászlóaljunk külön válik az ezredtől és megmarad a 79. dandár kötelékében továbbra is, míg a N. és I.1 L zászlóalj a 102. népfelkelő ezreddel új dandárt alkot, a 128. számút,

A világháború hatodik hónapjában, négy zászlóaljra bővül az ezred. A harcolóvonal mögött időközben összegyűlt és még fel nem használt menetalakulatokból ugyanis felállítják a IV. zászlóaljat, mely túlnyomórészt az ezredtől különvált! működött. Amikor a N. és ill. zászlóalj az uzsoki szoros védelméért vívott harcok idején visszakerült a 79. dandár kötelékébe, a IV. zászlóalj továbbra is megmaradt a 128. dandárban és rövid vendégszereplésre tért vissza olykor az ezred kötelékébe.

Utcás-on az eddigi 33/4. menetszárad, az úgynevezett *Puha*-szárad, mely eddig a XV. hadtest vonatfödözete volt. bevonult az «ezredhez és ez képezte a IV. zászlóalj 13. századát. Csatlakozott hozzá a 36. Landwehr-ezred fél zászlóalja, mely két, egyenként 150 puskalétszámú, századból állott. Az egyik század legénysége Landwehr, a másiké osztrák népfelkelő volt. Ideiglenesen ez a három század volt a IV. zászlóalj, mely a *Byczok* magaslaton dandártartálékot képezett, Február elején lett igazán teljes a IV. zászlóalj, ekkor a két osztrák század egybeolvadt s lett a mi 16. századunk. A munkácsi 11. honvédegyalgezed egy menetszáradából alakult a 14. és a kassai 9-es honvédek VI. menetszáradjainak 4. cs 5. menetszáradjaiból a 15. századunk. (Lásd a 7. sz. vázlatot.)

Az ellátás kifogástalan, az idő szép s a nagy téli hidegtől eddig nem szenvedtek az emberek. Bár hideg van, de az idő száraz, nap-sütéses. A rajkályhákban pattogva ég a száraz fa.

Január 21-ikén irány *Újszék-re.* s innen másnap felmegyünk a falutól keletre fekvő hegyhátára. Hegyi-ágyútüteg támogatásával három oszlopban nyomulunk tovább kelet felé *Kicera-Patakófalú* irányában. Harcterület *Palfvüőfalú* erdőszegélye. Az ezred két részre osztva halad. A *Kicera* mit ellen *Artnér* alezredes parancsnoksága alatt támad az ezred zöme, míg egy zászlóalj *Raics* őrnagy vezetésével a *Cerny patak-Patakófalú-Határhegy* irányban lámád.

Első támadásunk az oroszok ellen.

Térdig érő hóban, nehéz, fárasztó terepen meneteltünk előre. Ehhez már Szerbiában hozzászokhattunk, de itt ráadásul a kietlen vidék még magas hóval is van borítva. Azonkívül némely emberünk

iszonyúan meg van terhelve. Rajkályhákat, kézigránátokat, hóköpnyegeket cipelnek. A hegyek meredek, csaknem járhatatlanok. Az utászoztag siet előre az utat úgy-ahogy járhatóvá tenni.

Nehezen lihegve haladnak az emberek. Szerencsére az oroszok Patakújfalut harc nélkül kiürítik. Ellenállás nélkül vonulunk Határhegyre, ahol táborba száll az ezred. Egyik kiküldött járőrünk megütközik az orosz utóvéddel és annak 35 emberét elfogja.

– Az első összecsapás szerencsésen sikerült, – örvendeznek honvédeink. Az orosz foglyok kíváncsian bámészkodnak.

Amilyen kitűnő katona a magyar honvéd a harcban olyan jószívű, amint vége az ütközetnek. Az ijedt, jámborképű oroszoknak mindenki ad valamit. Kenyeret, cigarettát. A két főkincset, amiből soha sincs elég s amit a muszkák hálásan fogadnak.

Másnap újból tovább, egyre kelet felé a kiesvölgyi magaslatokon át, 1000 méteres hegyeken keresztül, méteres hóban. Itt kapunk először orosz ágyútüzet. Az orosz gránátok azonban veszteséget nem okoznak. Délután újból tovább *Határszög-re*. Az előnyomulást megnehezíti a dandárvonat, mely az előhad és főcsapat közé ékelődött s az amúgy is nehezen járható ösvérutat egészen eltorlaszolja.

7. számú vázlat

Estére érkezünk be Határszögére. Itt már vár bennünket az értesítés:

– Oroszok Határszögtől keletre *Stinszka-Csorbadomb* vonalát tartják megszállva. (Lásd a 8. vázlatot is.)

Sűrű, nagy pelyhekben hull a hó fáradt honvédeinkre, akik egy konzerv elfogyasztása után kimerülten dőlnek le pihenni. Hogy ne fázzanak, a hóba ássák magukat.

A 25-ikére virradt éjszakán támadási parancs érkezik. A *Stinszka*

magaslat ellen kell mennünk. Ez 1200 méteren felüli gerinc. Tőlünk jobbra a 102. népfelkelő gyalogezred halad, azonban a rossz terep miatt keresztezi a mi ezredünk élőnyomulását.

Ez még nem komoly harc, csak borzalmasan fárasztó. Mikor a 102-esek bejönnek az ezred támadási területére, a fiatalabb század-tisztek még viccelnek is velük:

– Mi lesz itt? Civil le a pályáról!

– Óvás! Hol vagyunk? Az erdőben? – tréfál egy másik és igazán is van, mert erdős hegyháton, nehezen bandukolva halad az ezred előre.

Estére megállónk pihenni zárt előőrsök védelme alatt. Majd másnap a 68. gyalogezred vált fel és mi mehetünk vissza *Határszög*-re.

– Ezért aztán érdemes volt egész nap fáradtra kutyaolni magunkat! Most mehetünk vissza ugyanoda pihenni.

– Hászen, ha nem fárasztod ki magadat, ugyan mit pihennél most ki? – ugratja elégedetlenkedő bajtársát a másik.

Határszög-ön lehetőleg mindenki fedél alá kerül és hallatlan adag paszulyfőzeléket fogyaszt bennefőtt marhahússal. Ezután a jó melegre fűtött házakba oszlanak el az emberek, hogy a határszögi menetelés fáradalmait kipihenjék.

Pihenésünket egy csorbadombi kirándulás szakítja meg. Ebben az volt a jó, hogy a hideg, havas időtől nem nagyon szenvedtek az emberek, mert a vasúti alagúton át vonultak *Csorbadotuh-ra*, s így az út jórészt a föld alatt, a hidegtől védetten tették meg. Mire odaért az ezred, alighanem rendbe is jött ott minden, mert jóformán ki sem fűjták magukat az emberek, máris visszairányítottak bennünket *Határszög-re*, ahol erősítésnek a munkácsi 11. gyalogezred egyik menet-századát osztották be az ezred pótlására.

Január 30-ikán a vonatsozlopokkal zsúfolt műúton haladunk előre és *délután*. 1 óra 5 perckor átlépjük a magyar határt. A korán beállt alkonyat után már teljes sötétségben 6 órakor érkezünk meg *Sianki-ba*.. Egész idő alatt rettenetes a hideg. Húsz foknál is nagyobb. És szünet nélkül havazik. Ez a szerencsénk, mert *Sianki-ban* kevés a ház s így hókunyhókat építünk, ahol másnap egész nap pihen a legénység és hólabdával vív nagy ütközeteket. Egész jó volna a háború, ha veszélyesebb lövedékek nem érkeznének, – hangzik az általános vélemény.

– Főleg nyáron volna ez nagyszerű, – toldja meg egy honvéd, – akkor még hógombócokat sem tudnának a muszkák felénk hajigálni, – szűri le, általános tetszést keltve, a véghatározatot.

Az uzsoki hágó védelme.

Húsvéti harcok aKárpátokban.

Az 1915. év februárja a Kárpátokban dermesztő hideggel kezdődött. A süvítő jeges szél a csontokat hasogatta. A havas hegyek fehér tükristály felhőket engedtek ki ölükből a kegyetlen szél ostor-csapásai alatt. Nem lehetett védekezni a hideg ellen, örültek az

emberek, amikor indulási parancs jött. Menni, akárhová, csak nem egy helyen tétlenül terpeszkedni ebben a farkasordító hidegben. Közben, ha néha-néha kiderült az éjszaka, a telihold sápadt képe halotti mosollyal világított a roppant magasságú havas hegyekre. Minden kihalt és életnélküli volt. Csak hős honvédeink rettenthetetlen keblében, dobogott melegen a szív, a szív, amelyet a forró, piros magyar vér dobogtatott s amiből, Istenem, de sok ömlött ki a Kárpátok sziklás, erdős bércein! Elcsigázott, dermedt férfimellek feszültek az orosz tömeg felé és minden ércnél, sziklánál, páncélnál erősebbeknek bizonyultak. A magyar Alföld barna fiai: egyenként kicsinyek, cingárolc, meggyötörtek, örök időkre felejthetetlenül bizonyították be. ho^qy a magyar akarat, lelkinagyság és lelkierő diadalmasan tud győzedelmeskedni a pokoli szenvedések és emberfeletti megpróbáltatások között is. lia akar.

És itt, a Kárpátokban, 1915. télén akart!

*

Beniowa-ra irányították az ezredet a 8. hadosztály felváltására. Mi a 68-as közös gyalogezredet váltjuk fel. Ezek nagyot csodálkoznak, amikor századaink feltűntek állásaik mögött, őket ugyanis elfelejtették értesíteni, hogy mi jövünk helyükre. De természetesen nem haragudtak a váratlan felváltásért. Az egész háború alatt nem volt senki, aki haragudott volna azért, ha a tűzvonalból kivonják. Csak ha tartalékba kellett menni. Akkor már inkább a tűzvonalban maradni, mint hátramenni tartaléknak s aztán kireparálni, ha valahol fen ekéstől felfordult minden!

A hideg óriási. Jeges szél süvölt rémes füttyöléssel., A kegyetlen időjárástól irgalmatlanul szenvednek az emberek. Még az oroszok támadásának is örültek. Az ütközetet is jobbnak találták, mint a tétlen veszteglést. Az ütközet izalmában elfelejti az ember a rettenetes hűdeget. Az avval járó izgalom sebesebben hajtja az erekben a vért. Még fel is lehet tőle melegedni.

Az oroszok támadását könnyűszerrel, puskatűzzel vertük vissza. Közben korán beáll a téli éjszaka. A szélvihar szünet nélkül tombol. Alvásról szó sem lehet. Mindenki lehetőség szerint beburkolózik. De annyi meleg holmi nincs a világon, amennyit ez a hideg át ne járna. A sátorlap vízálló, de a hideg, ellen nem véd. Csontkeményre fagy ebben a sarki hidegben. Élire lehet állítani, olyan kemény, így aztán senki sem zúgolódik az éjszakai pihenő elmaradása miatt, mikor híre jár, hogy az oroszok éjjeli támadást akarnak védővonalunk ellen intézni. Ez azonban elmarad s így embereink nyugodtan dolgoznak a védőállások kiépítésén. Dolgozni, munkálkodni a végkiemerülésig. Csak nem pihenni. Mert akkor csak a szenvedés nő s a megfagyás következik.

Átszökő orosz foglyoktól tudjuk, hogy velünk szemben a 135. és 106. szibériai ezredek vannak., Ezeknek a 20 fokon felüli hideg nem szokatlan.

– Talán még panaszkodnak is, hogy nincs elég hideg, – véli egy idősebb népfelkelőnk s úgy didereg hozzá, mintha idegsokkos lenne.

– Ezeket a golya biztosan a Jegestengerből hozta.

– Hogy maradtak volna a gólyájuk csőriben! ....

A *Byczok* előtti magaslatok *Tureczky-nizne* és *Tureczky-wizne* közti részén, gondosan elkészített állásokban vannak az oroszok. Tehát velünk szemben igen erős orosz megszállás alatt van az ellenséges arcvonal. Így nem lehet egyebet tenni, mint várni és fázni. Főleg fázni. Ebben a hófűvésben lehetetlen hadműveletre még gondolni is. Szerencsére legénységünk nagyszerű ellátásban részesül. Aki nagyon fázik, forró feketekávé t kortyolgat, amibe jócskán öntenek rumot. Jó néhányszor felvizezhették, amíg ide kiérkezett.

8. számú vázlat

Sok a fagyásos megbetegedés. Mind többen és többen kerülnek le a segélyhelyekre lábfagyással. A gyalázatosan rossz minőségű bakancsok egyáltalán nem védenek a hideg ellen. És milyen borzasztó a megfagyás! Tudni, érezni előre. S védekezni ellene nem lehet. Aki leül, vagy lefekszik, vajjon tud-e még valaha is lábra állani? Lesz-e felébredés az álomból?

Összegömbölyödni, mint a sündiszó. A karok és lábak görcsöt kapnak az órák hosszat tartó összehúzózkodástól. Az embernek fáj a háta meg a válla. A mellen keresztül ezúr a kín. És folyton dideregni, vacogni. Mikor lesz már egyszer megint tavasz. És béke! Május. Nap-sütés! Otthon! De jó volna izzadó homlokkal odahaza a mezőn ballagni. Félmeztelenül a tűző napban aratni. A kezek és lábak lassan elhálnak. Fel kell ugrani. Topogni, ugrándozni. Térdet mélyen hajlítani! Aztán forró feketét inni. Meg forró rumot. És kezdeni előlről a pihenést. Hogy egy félóra múlva rémülten riadj fel, nem fagyott-e meg a kezed vagy a lábad?

A fáradtságtól és kimerültségtől félholtan is munkálkodnak embereink. Munkálkodással védekeznek a megfagyás ellen. Szorgalmas kezek a fagyos sziklákat vájják. Mások drótkadályokat fabrikálnak

Hosszú, békés tartózkodás ígérkezik. Tehát délben telefonon parancsot kapunk. Az *Obyczki* magaslatra vonulunk.

Hát csak vonuljunk, az Isten szerelmére! Menjünk! Az emberek egymást biztatják. Szalonnának, pálinkának nagy becsülete van.

A tiszteknek még kevesebb pihenő jut. Nekik nemcsak magukra kell vigyázni, de embereikre is. Éjszakánként felriadva végigjárják embereik sorát. Mint a gondos szülő, aki éjszaka is felkel megnézni, nem takarózott-e ki nyugtalanul hánykódó gyermeke.

Az *Obyczki-re* megyünk. Ott persze megint beássuk magunkat. Egész idő alatt a muszka tüzéség srappnellet lött bennünket és elég jelentős veszteséget okoz. Általában, ha nincs is ütközet, csak szórványos tüzelés, mindig kidől közülünk véresen pár emberünk.

Reggelre megint sok a lábfagyás. Ezen az éjszakán 33 ilyen súlyos betegünk volt. Ráadásul itt az *Obyczki-n* levő állásban a megkerülés veszélye is fenyegetett. A bekerítést rövid, de erős tűzharccal sikerült megakadályozni és visszatért az ezrecf régi állásába. Csak egy csomó derék emberünket vesztettük el ezzel az *obyczki-i* kalanddal. Néhány eseménytelen nap következik. A legfőbb esemény és téma változatlanul íez a borzalmas hideg. Fáztunk és dolgoztunk. Meneteltünk és állást építettünk. Közben lövöldöztünk is. E nélkül nem múlhatik el nap. Vesztettünk 14 halottat, 115 sebesültet és 66 emberünk került fagyással a kórházba. Az embertelen viszonyok között nem csoda, ha legénységünk teljesen kimerült.

Amíg az idő kicsit felenged, önkéntes vállalkozásokkal operaiunk, így egy 30 főből álló osztag a 746 melletti alagút vidékére indul. Másnap, harmadnap is újabb járőrök mennek ki az ellenség nyugta lanításár a.

Február elején ellenőrizhetetlen hírek keringenek, az oroszok megkezdték a visszavonulást. Kétkedéssel fogadjuk a hírt, mert hiszen a szembenlevő állásokból naponta tüzelnek. De hátha csak megtévesztő utóvéd dolgozik? Meg kell tudni. A parancsnokság látszat-támadást rendel el. A III. zászlóalj indul tűzbe. Hatalmas lendülettel rohannak a fiúk előre. Reggeltől estig erős tűzharc dúl. Tehát az oroszok nem hagyták el állásaikat. Sötét este van, mire megnyugszunk. De a látszat-támadás sok veszteséggel járt. Ebben a támadásban legtöbb vesztesége a 12. Kunez századunknak van. Súlyos fagyásokkal. megtépázva, és megfogyatkozva került vissza állásába.

Február 11-ikén és 12-ikén messzemenő járőrök indulnak el 5-6 napra. Céljuk az, hogy benyomuljanak az orosz állás mögé és ott zavart keltsenek. Az egyik ilyen járőrünk Szauer Mátyás tizedes vezetésével a turkai műúthoz jut el, ahol az orosz vonatoszlopban csinál nagy kavarodást, majd az oroszok állása mögött mintegy 8 kilométernyire jut el. Itt *Borynia* község közelében egy tüzéségi tábori raktár volt. Ezen *Szauer* 14 honvédjével rajtaüt. Óriási zűrzavar keletkezik az oroszok soraiban. Ezt honvédeink ügyesen felhasználják és észrevétlenül tovább (surrannak, hogy később egy tartalékban levő muszka századot támadjanak vakmerően meg. Az ellenséges századot szétugrasztja Szauer Mátyás tizedes, aki embereivel még napokig cserkészik az oroszok között és visszatérve igen értékes adatokat és fontos híreket ad le jelentésében.

Kiváló fegyvertényét hadvezetőségünk arany vitézségi éremmel jutalmazta.

Egy másik meszszemenő járőr *Sokoliki-he* megy. *Jávor-Jakubcsó* Sándor szakaszvezető parancsnoksága alatt. Ezek nehezen tudnak haladni. Rémesen rossz talajviszonyokkal kell megküzdeniök. De nehéz feladatukat honvéd hősiességgel oldják meg.

Február közepén több járőrünk vonul be igen értékes jelentéssel. Megtudjuk, hogy az oroszok három-négyszeres állást építettek ki. Tehát nehéz lesz itt keresztül törmünk.

Védőállásainkban aránylagos csend és nyugalom van, a naponkénti hosszabb-rövidebb ideig tartó ágyúzást leszámítva.

Mínhogy az idő továbbra is enyhébb marad, újabb meszszemenő járőrök indulnak ki. Ezekért a meszszemenő járőrszolgálatokért az ezredet a dandár- és hadseregparancsnokság elismerésben részesíti.

*

Az idő esősre fordult. Aki nincs szolgálatban, fedezékébe húzódik. Pipáznak, kártyáznak és főleg hazagondolnak az emberek.

*

A tisztí fedezékben nagy kártyacsaták dúlnak. A harctérnek megfelelően házardot játszanak. Itt szabad! Szabad házardjátékok játszani étellel és halállal. Hogyne volna szabad akkor huszonegy est, ferblit és ramslit játszani! Ezek a kedvelt játékok.

Az egyik ilyen kártyaszalónná előlépett tisztifedezékbe nevetve állít be az egyik hadapród. Civilben sohasem kártyázik. Elővesz egy ezüst ötkoronást.

— Tanítsatok meg kártyázni, ezt hallandó vagyok elveszteni, — csillogtatja meg bajtársai előtt az ötkoronást.

— Friss pénz, — nevetnek fel többen.

— Mutasd, szűz a kezéd? Mert a szűz kéz mindig nyer.

S megindul az oktatás. Úgy dolgoznak az oktatók., hogy szinte beleizzadnak. De az újonc játékos egyre nyer. Aki szolgálatba kerül, összesöpri pénzét. Helyét átadja a szolgálatot letevőnek, így mindig kitelik egy-két teljes parti.

Éppen csak: ebéd idején van egy kis szünet. Aztán újból megindul a csata. De nem boldogulnak az újonccal sehogy, ő meg vidáman simogatja hegyes hadi kecskeszakállát.

Általában divat lett a szakállviselet. Az egyik hosszú szakállt növeszt, a másik Kossuth-szakállt hord nagy fekete bajusszal. Otthon, a régi békevilágban, mind simára borotvált arccal jártak.

Este felgyúl az egy gyertyányi frontosillár. Belefáradták a kártyázásba. Mi következik?

Hát mi kö vétkezhetik?

Legendák a nőkről! Hihetetlen hódítások és kalandok elmesélése. Úgy látszik, mindenki Don Juan volt odahaza.

Felbuzog az erekben a vér. Az arcok kipirulnak. A szemek csillognak is maguk is elhiszik a soha meg nem történt kalandokat.

*

Február 25-ikén bevonul a VII. menetzászlóalj. Jó volt, hogy megérkezett. Több századunknál nem volt elég tiszt. Alig hogy beosztották őket, újabb 7 járőr indul hírszerzésre. Ez a hírszerző járőrszolgálat bizony veszélyes feladat. Az utóbbi napokban is 32 emberünk tűnt el a járőrlegénységéből. Majd egy-két nap múlva újabb 40

embernyi a veszteség. Az oroszok erősen kiépítették állásaikat. Úgy látszik, embereink az erős ellenséges drótakadályokon nem tudtak visszajutni. Valószínűleg fogságba jutottak.

A nagy hó miatt csak tüzéségi tűz van. És támadási tüntetéseket végez a *Szurmay*-hadseregcsoport.

Előnyomulni a hóval borított terepen csaknem lehetetlen. Ezen az arcvonalszakaszokon most az oroszok se nagyon mozogódnak.

*

Március 5-ikén komoly támadási paraincs jön. A főtámadási csoport *Raics* alezredes parancsnoksága alatt a védővonaltól jobbra eső szakaszon támad.

Éjfélkor kezdődik meg a támadás. A havas éjszaka sötétjében csak a nagy hó tömeg tompa fehér csillogása világítja meg a vidéket. A támadás a nagy hó miatt vontatottan halad előre. Reggel öt órára sikerül elérni a kitűzött vonalat. Az oroszok kitérnek a közelharc elől. Csak lövöldözés van a nehéz terepen. Meg sebesültek és halottak, így jutunk előre. Délutánra már a *sokoliki-i* magaslatot szállja meg az ezred. Különböző ezredektől nyolc század erősítést kaptunk ehhez a támadáshoz. Többek közt a 102-esektől két századot, a 79. ezredtől három századot és a 21. vadászászlóalj egyik frissen érkezett menet-századát.

A muszkák oldal- és keresztűz alá vették az előnyomuló csoportot. De az ellenség nem tudta a *sokoliki-i* magaslat elfoglalását megakadályozni. A síkos hegyoldalon vissza-visszacsúsztatva haladtak embereink. Sokan négykézláb másztak. De mentek előre. A fehér hó lucskos lesz a kiomló vértől. Véres csíkok szántanak, vörös barázdákat. Lihegő töltetes, keserves küzködés az út. Így jutunk fel a *sokoliki-i* magaslatra. Azonnal ellentámadásra jönnek az oroszok. Nagy erővel támadnak. A magaslatról akarnak minket visszazorítani. De honvédeink jól céloznak. Így tüzelésünk és az erősítésnek velünk jött századok gyors tüze visszazavarja őket. Ide-oda hullámzik a harc. Egyik helyen mi kerülünk fölénybe. Más helyütt időnként ők.; Fájó, vérző kigyó a rajvonal. Nehezen gyűrűzve löki le terhét – az ellenséget. És a hosszú vonal minden pontja egy kis külön világ. Egy-egy érző, vérző, szenvedő katona.

Késő délutánra sikerül a *Raics*-csoportnak csaknem a gerincig feljutnia. Elkaptott orosz foglyok bemondása alapján éjjeli ellentámadásra készülünk fel. Az *Obyczki-Byczok* vonalon várható a támadás. Ezt a vonalat a parancsnokság újabb erők bevetésével erősen megszállatja.

Éberem várunk és örködünk. Azonban az oroszok bejelentett éjjeli támadása elmarad. Pihenésünk így semmit sem ért. Riadt, fél-szemmel alvás volt ez. Minden zörrenésre kábult álmosan kap fegyveréhez a honvéd. Ez a legutóbbi erőfeszítés végsőkig kimeríti az embereket. Mindenki szeretne ledőlni. Pihenni. Aludni. De a csont-fagyasztó hidegben senki sem mer elaludni. Halálba alussza magát, aki már nem bírja tovább a rettenetes fáradalmadat. A forró fekete és forró pálinka is csak ideig-óráig melegít. Aztán megint érezni a kimerült tagokban a borzasztó hideg hasogató fájdalmát.

Reggel, alig hogy a ködön áttör a téli nap bágyadt fénye, serény imunka indul meg az elfoglalt állás megerősítésére. A korán beálló

téli estén továbbfolytatódik a támadás. A borzalmas sötétben még a hideg is dermesztőbb. A kezek a fegyverekre gémberednek. A didergő, vacogó embereknek lelkét is meg fagyaszt a a hegyvidék rettenetes éjszakája. Látni nem lehet. Vaktában nyomul a támadó vonal az orosz tüzelés irányába.

Szörnyű irány. A halál irány!.

És az ezred megy. Dacosan, elszántan. De sikertelenül. Az összefagyott legénységnek már nem maradt ereje az orosz állásokba való behatolásra. A támadás a muszka drótok előtt megakad. S később hasztalan újráz és erősít az ezred, csak a veszteség nő. Csak a vér csörgedezik szélesebb csíkokban. Az újabb támadás, az ismételt erőfeszítés is sikertelen maradt.

Az utóbbi napok kegyetlen időjárása miatt századaink hűléses és fagyásos betegekben átlag 30-40 embert vesztek. Ehhez járult a támadás alatt kidőlt bajtársak sokasága. Soraink kegyetlenül megtizedelődtek. A megfogyatkozott létszámú századokat túlnyomórészt lázas beteg tiszték vezetik, akik betegen sem hagyják el helyüket.

Szerencsére veszteségünk túlnyomó többsége sebesültek miatt van. Aránylag kevés a halottunk, bár a századok állománykönyvében már jelentékenyen szaporodnak a keresztjelek és a *megh.* vagy *eles.* bejegyzés. A rémületes éjszaka több századunk állományának csaknem felét elvitte. Így például a 13., század e napon mintegy 200 főnyi állományából 99 embert veszített.

Egyes századokra nézve a március 5-én kezdődő hét volt a kárpáti harcok legszörnyűbb megpróbáltatása. A támadás tulajdonképeni célja az volt, hogy tehermentesítse a körülzárt Przemysl-t. Tüzérségi előkészítésünk azonban nem sokat ért. Méteres hóban, 25-30 fokos hidegben, rettenetes hóviharban kellett a papírbakancsal és foszladó ruhával ellátott honvédségnek előrenyomulnia.

Mikor a támadás közvetlenül az orosz állások előtt megtorpant, a 12. század a sianki-i alagút tetején állott, ahol egyetlen bokor sem volt. Ez a század nyolc napon és nyolc éjjelen át hevert egy nyitott árokban, hős parancsnoka, dr. *Kuncz* Ödön t. főhadnagy vezetésével, mintegy kétszáz méternyire az oroszoknak magasabban fekvő és kitűnően megerősített állásától.

Ebben a rettenetes pokolban élelmezésről természetesen csak éjjel lehetett szó. De az oroszoknak sikerült felgyújtaniok a magyar állások mögött elhúzódó fatelepet s ennek a tűznek vörös fényében láthatóvá váltaik az ide-odamozgó alakok, kitűnő céltáblául a velük szemben álló szibériai lövészeknek. Ennek a szörnyű hétnak a borzalmait fokozta az a körülmény, hogy honvédeink itt ismerkedtek meg először az oroszok 21. cm-es messzehordó ágyúival, amelyeknek lövedékei épen a sianki alagút tetején robbantak. Az alagútban tartózkodott a 79. gyalogezred és az oroszok az alagút tetejét akarták beomlasztani. A vitézül kitartó 12.. század nagyon súlyos veszteségeket szenvedett.

*

Az ijesztőn csökkent létszámú ezred századkötelékeit hamarosan rendezni kellett. Keserves feladat. Az orosz tüzérség nehéz gránátokkal tartja állandóan tűz alatt védővonalunkat. Súlyosítja a helyzetet a mínusz 25 fokos hófűväsos hideg. Annái elviselhetlenebb ez, mert

a tűzrakás tilos, hogy kevesebb célpontot mutassunk az ellenségnek. A legénység erőállapota egészen legyengült. De a tőlünk jobbra támadó 7. hadosztály támadását nekünk balról mégis biztosítani kell.

Istenem! Mily sokat bír ki az ember! Az emberi akarat. A lelki-erő milyen szörnyű próbákon vizsgázik le a nehéz kárpáti harcokban! Minden egyes nap tetézi a teljesítmény fokozását. Meddig, óh, meddig lehet ezt kibírni? Megállás, szünet, pihenés nélkül?!

*

A 7. hadosztály támadásának könnyebb biztosítása végett a *Miakich* százados és *Koszorús* főhadnagy vezetése alatt álló csoportjainknak, amelyek tartalékul voltak hátravonva, előre keli jönniök a védővonalba. Az alagút bejáratát megfepetések elkerülése végett az utászoztag eltorlaszolja és más rendelkezésre álló csapatrészt hiányában biztosítja is.

Szánalmasan kevés a fegyverlétszám. Szekereken hozzák a 79. közöszeredei erősítésül. Ennek 3. százada azonban az éjszaka folyamán eltűnik a védővonalból. Valószínűleg az ellenséghez szökött át. Helyét a 21. vadászszázalajnak már korábban a védővonalba vetett menet-százada foglalja el. A vadászok helyére kerül a mi 10. és 11. századaink töredéke. Ebből a két századunkból ugyanis már csak szánalmasan kis töredékek vannak.

Kritikus a helyzet nagyon.

A nélkülözhető löszert hátrább szállítják.

Nem sok babérra van itt kilátásunk.

De azért kitarunk továbbra is!

Az össze-vissza kavardott rajvonalban erőtlenül lézengenek a teljesen kimerült emberek. Lefogyva. Dideregve. Beesett arcuk rémületkeltően sápadt. A szemek lázasan csillognak. A több napos borotvátlan szakáll még jobban kiemeli a vértelen arc beteges színét. Mindenki iparkodik valami rongyot összeszedni, hogy foszlott bakancsú lábai abba bugyolálja. A fegyverek táncolva lógnak a ványadt vaUakou. Az emberek olyan mélyen eldugják kezüket, ahogy csak lehet. Didergő, átfázott testükből így csikarnak ki még egy kis meleget. És ez így megy már napok óta. Ha nem lenne egya Italián ütközet, akkor lis csodálatos teljesítmény volna ezt a roppant szenvedést kibírni. És ehhez, ráadásul, még harcolni is kell. Nem védekezni, de támadni!

Az egész világháborúnak nem voltak számunkra ilyen kritikusan nehéz, veszélyes, inséges napjai. A minden emberi szenvedések és teljesítmények nősi eposzba méltó csúcsteljesítménye volt az, amit bajtársaink az 1915. év telén a *Kárpátok*-ban örök időkre felejthetetlenül teljesítettek.

A szomszédos 7. hadosztály nem tudta magát tovább tartani. Vissza kellett vonulnia a *San* innenső partjára. Így az általános helyzet ránk nézve is kedvezőtlenül alakult. Az irtózatoss szenvedések, csodálatos akarások és roppant erőfeszítések árán elért siker semmivé foszlott.

Vissza kell térnünk a régi *Byczok-on* levő állásunkra. Hát érdemes volt ilyen rengeteg magyar vért feláldozni? De mit tehattünk egyebet? Visszajövünk!

A visszavonulás leplezésére kisebb osztagok utóvéd gyanánt bátramáradva élénk tüzzel lövik a muszkát. Sikerül is zavartalanul visszavonulnunk. Alig félóra múlva már itt vannak az utóvéd osztagok is.

— No mi az? Elzavart benneteket a muszka?

— Jó gyerekek azok! Mikor ti eljöttetek, csudamód nekikezdünk a lövöldözésnek. Mikor aztán már meggyőztük őket, hogy rövidesen támadunk, összepakkoltunk és eljöttünk mi is.

Gyenge, vérszegény nevetéssel jutalmazzuk a sikerült trükköt.

Mikor az utóvéd már bevonult, elkészítjük az utolsó hét vesztes égkimitaitását. Ez bizony fájdalmas és szomorú. Egy tisztünk fogságba esett, négyen megsebesültek. Legénységünkől 100 halottat, 323 sebesültet, 63 eltüntet, 3 fogságba; esetet, 300 fagyásos és 200 egyéb beteget jelentenek. Tehát 999 főnyi az ezred vesztesége.

Ez a vérvesztés ezidőszerint pótolhatatlan. Fájó szívvel könyvezi meg minden ember az elveszett bajtársakat. A hazafelé tartó sebesülteket és betegeket mindenki irigyli. Még a súlyos sebekekkel és a nehéz fagyásokkal indulókat is. Minden mindegy volna. Csak lehetne valami jó meleg kórházba kerülni! Rendesen enni, inni. Egy kis ideig megint embernek lenni.

*

A sokoliki-i sikertelen támadás után néhány csendesebb nap következik. Ez alatt legénységünk némileg erőre kap, a *byczok-i* védőállást pedig bevehetetlen sásfészekké építi ki. A muszka most nem zavar. Kilométeres messzeségben maradt el tőlünk s jól kiépített állásaiban húzza meg magát.

Ekkor az ellenség már minden nélkülözhető erejét a szerencsétlen *Przemysl* ellen vetette. Hogy *Przemysl* hős védőinek titáni küzdelmét megkönnyítsük, újabb színleges támadásra indul az ezred. Az *Obyczki* alagút *Luschcany* vonal irányába törünk előre. Ennek a támadásnak kimondott célja, kényszeríteni az ellenséget, hogy *Przemysl* alól erőket vonjon el. Nem sok remény van rá. Nincs nekünk olyan erőnk, hogy attól a muszka megijedjen. Szőröstől-bőröstől bekap minket és azért *Przemysl*-t is tovább győtri.

Hasztalan volt minden erőfeszítés. *Przemysl* nem tudta tovább tartani magát. Az orosz tömegtámadásokat hősieen védték ki derék hajtársaink. De a sok nélkülözés, az állandó éhezés erősebbnek bizonyult és megtörte a vár hős védőinek erejét. Most bosszulta meg magát *Auffenbergnek* a háború első heteiben tett balkezes intézkedése. *Auffenberg* ugyanis az oroszok zsákmányává jutott készleteit *Przemysl* raktáraiból pótolta.

A mi ezredünket ezekben a napokban még nem érintette közvetlenül *Przemysl* eleste. Embereink lelkileg teljesen letörttek, amikor megkaptuk a hírt, hogy a védősereg csekély, még egészséges része kirohanással kísérelt meg áttörni az orosz ostromzáron. Ez nem vehetett sikerre s a több mint félévig tartó elszánt küzdelem vége hősi bukás volt.

Ez időben érkezett be VIII. menetzászlóaljunkkal az újabb pótlás. Ezeknek a századoknak az emberei a következő egy-két csendesebb napon nagyszerűen beilleszkedtek a harctéri kötelékekbe.

Most híre jön, hogy az ezredet kivonják a vonalból és máshová szállítják el. Még pedig vasúton.

Március 27.-én tényleg kikerkezik a vonalba a 21. vadászzászlóalj felváltásunkra. At is adjuk nekik a védővonalat. Az ezred *Fenyvesvölgy-ön* gyülekezik, illetve a III. zászlóalj Malomrétre indul.

A zászlóaljunk nem jött az ezred többi részével. Ezt a zászlóaljunkat ugyanis *Butlá-ra* különítették ki, ahol 8 napon keresztül igen rossz időben és nagyon nehéz terepszakaszon csaknem közvetlenül az orosz állások előtt pihenő és felváltás nélkül harcban állott az ellenséggel. Ennek a zászlóaljunknak kötelékében harcolt *Dalló* István szakaszvezető, aki néhány nap óta magas lázzal, hastífusztól gyötörve állta helyét. Sehogy sem lehetett rábeszélni, hogy kórházba menjen,

– Nem megyek el innen, csak sebesülten. Vagy itt temetnek el.

És úgy is lett! A védőállásban halt meg. Láztól elkínzott hős szíve nem bírta a megpróbáltatások szörnyű gyötrelmeit. A lélek erős volt, de a test gyenge. *Butlá-n* a védővonal mögött temették el bajtársai.

Mátyás János törzsrőrmester, egyik szakaszparancsnokunk, a *Jasiovice* magaslat ellen intézett támadást. Alig indult meg a támadás, karján sebesült meg. Be sem kötözteti magát, tovább vezeti szakaszát. Az orosz állás előtt újabb súlyos vállövést szenvedett. Alig hogy bekötözték, megrohamozza az orosz előretolt állást. Honvédeink betörnek a muszka vonalban. Itt a tusakodásban *Mátyás* János bajtársunk haslövést kapott és diadala helyén eszméletlenül rogyott össze. Óvatos léptekkel vitték emberei a segélyhelyre. Itt rövid időre magához tért és utolsó szavaival is törhetetlen kitartásra buzdította az embereket, néhány perc múlva hősi halált halt. Emlékét szeretettel őrizték meg bajtársai. Ezredparancsnokságunk arany vitézségi éremmel tüntette ki hősi halála után.

A II., III. és IV. zászlóalj *Fenyvesvölgyön* és *Malomréten* vonatra szállt be. Utunk *Izbugyu-Radványba* vezet.

Ungvár-on keresztül vitt a vonat *Ízbugya-Radvány* felé. Az ungvári állomás büfféjében féktelen mohósággal habzsolta fel a tisztikar és legénység az egész készletet, ami csak kapható volt. Hogyne! Fedél alatt, meleg szobában lenni! Igazi kályha, igazi tűz. Az asztalokon terítő. Forró tea, rummal! S egy nappal előbb még a borzalmak lavinája!

Az állomáson retegő, félő nép. Szemükben áhítatos tisztelet. Lesték a derék honvédeknek még a mozdulatát is. Könnyes szemmel, mosolygó arccal *együtrágtak* az éhes, sietve falatozó katonákkal. Akik egyetlen reménységük az orosz gőzhenger megállítására. Hogy az ő házuk tája, családjuk, ne kerüljön a brutális ellenség kezébe.

— Tessék! Egyenek, emberek.

— Hogy a jó Isten áldja meg magukat! Imádkozunk értetek. Lábatok nyomát is örök életünkön át áldani fogjuk...

— Úgy-e, vitéz urak, nem lesz baj?

— Nem lesz, ne féljenek, nem lesz addig semmi baj, amíg *élünk!*

Csakhamar tovább! Fájó szívvel búcsúznak a csendes, meleg állomástól. Nem jó a harcoskatonának belekóstolnia az otthoni élet nagyszerűségébe. Nagyon nehéz lesz tőle a szíve.

A csikorgó tengelyek Izbugya-Radvány irányába zötyögtenek bennünket.

Alig érkezünk ide, további részekre bontják az ezredet. A II. zászlóaljbat Bálintpusztá-ra tolták, a többi Izbugy-Béla-ra kerül.

Épen csak nekikezd az ezred a védelmi vonal berendezéséhez, már is újabb parancsot kapunk. Az ezred szálljon azonnal vonatra. Tovább szállítanak.

Kezdett tetszeni ez a sok utazgatás a legénységnek.

— No komám, így még csak kibírható a háború. Ide-oda utazgatni. Sehol nem maradni sokáig, — mondták egymásnak az öreg legények.

— Megbecsülik a szegény embert. Nem akargyák, hogy nagyon kifárasztuk magunkat.

— Úgy belegyüvünk a vasutazásba. — tódított egy idős honvéd, — hogy a végén nem akarózik majd leszállani rúlla.

— Mít tudjuk azt mink — füzte hozzá egy világosabb fejű altiszt, — mi van a sok utazás mögött. Nyugodtak lehetnek, nem a mi paksziózásimk kedvéért csinálja a vezetőség. Valahol nagy bajok lehetnek.

És voltak is!

Az arcvonal nem volt kellően megszállva. Nem tudjuk, miért, de nem állt elég erő rendelkezésre. Lehet, hogy ez időben a mögöttes országrészekben nem volt megfelelő számú kiképzett újonc. Lehet, hogy fegyver és ruházat sem állott kellő mennyiségben rendelkezésre. Tény, hogy az uzsoki harcokban egyes helyeken kilométeres hézagok tátongtak üresen a védőszakaszok között. S a pokol minden borzalmának kitett legénység gyatra felszereléssel, kezdetleges állásokban volt kénytelen az óriási orosz tömegeket lefogyott létszámmal, — agyoncsigázva, eredményében feltartóztatni.

*

Április 1-én *Tótalmádi-ra* menetelünk, onnan tovább *Koskócz-ra*. Az újabb vasútraszállás megkezdődött a már ott álló kész szerelvényekre. Sietni kellett. Nagy orosz tömegek voltak útbán. Ezek Przemyslnél szabadultak fel. És április 2-tól kezdve nagy erőfeszítéssel igyekeztek a muszkák az egész Szurmaj-féle hadseregcsoportot általános visszavonulásra kényszeríteni.

Mindenáron az *Ung* völgyébe akarlak betörni *Wolosate-Kies-völgyön* keresztül. Ez a borotvaélen táncoló helyzet vot az oka, hogy ezredünket a *Lahorca* völgyéből a csoportparancsnokság visszarendelte *Wolosate* alá.

Az V. hadtest egyre tért veszített. Már 14 kilométeres front hézag tátongott az V. és a XVIII, hadtest között.

Először az ezredtörzs, a II. zászlóalj és az egyik géppuskás osztag szállott vonatra. A III. zászlóaljnak csak egy százada fért még fel a szerelvényre. Az ezrednek ez a része rögtön útnak is indult, Homonnán keresztül Fenyvesvölgy felé.

Majd a III. és IV. zászlóalj következett.

Azonban!

A III. zászlóalj éppen hogy beszállott, a IV. zászlóalj még várt. Lihegő küldönc jelentkezik *Raics* alezredesnél, a csoport parancsnokánál.

Távirati parancsot kézbesít:

»Die noch nicht einwagionierte Teile der 128 Brigade sind sofort nach Izbugya-Belu zurückzuschieben.«

Tehát vissza!

– Erőltetett menet! Irány Izbugya-Bélá. (Lásd a 7. sz. vázlatot is.)

Egy-kettőre kinn van a vonatból a III. zászlóalj és a IV. zászlóaljjal együtt hajrá, ahogy csak lehet, sietve visszamenetel...

Így ez időben ezredünk háromfelé volt szakadva.

Az I. zászlóalj a *Buda-Ostry* vonalon harcolt. Az Artner-csoport – a N. zászlóalj négy százada és a III. zászlóalj egyik százada, továbbá egy géppuskás osztag két gépfegyverrel – *Wolosate-ra* ment. Az ezred harmadik része, a *Raics*-csoport, amelyhez a III. zászlóalj három százada és a IV. zászlóalj tartozott, – visszament Izbugya Bélára.

*

Az Artner-csoport Fenyvesvölgyig ment vasúton. Innen, mint a villám, *Wolosate-n* termett és a határon útját állta az oroszoknak. *Wolosate* északi kijáratánál le is zárta az oroszok előtt a magyar határt. Az ott felvett állás azonban *Halicz* eleste miatt tarthatatlan volt. Az oroszok már-már bekerítették az Artner-csoportot. Ezért Artner alezredes a kiesvölgyi határmagaslatokra vonta vissza embereit.

A muszka sereg csaknem teljes erejével az Uzsoki-hágó vidékére vetette magát. Emberek ezreit áldozta fel. Mindenképpen azon volt az orosz hadvezetőség, hogy itt, a legfontosabb ponton, döntő jellegű áttörést érjen el. Az egyre érkező orosz tömegek olyan vad erővel lámadtak, mintha a Kárpátokat akarták volna letarolni.

S a három részre szakított ezred csodálatos önfeláldozó hősiességgel küzdött. Kellett is, mert a Szurmay-hadseregcsoport a világháború legválságosabb napjait szenvedte át. Ha itt sikerül az orosz offenzíva, az *Alföldig nincs megállás*. És mindezek felett a Szurmay-csoport fegyverlétszáma, a laborczavölgyi események miatt szükségessé váló eltolások következtében, több mint 6000 puskával csökkent. Így az ott maradottakra nem kétszeres, de tízszeres feladat hárult. Küzdeni, küzdeni! És kitartani tíz ember helyett is a szörnyen silány ellátás mellett.

Április első napjaiban az Artner-csoport védővonalát átlépik a 33. hadosztály menekülő részei. Az oroszok csak tűzzel üldözték a visszavonulókat. Ezek harc szempontjából nem jöhettek többé számításba. Szerencsére a csoport erősítést kapott. A 68. közös gyalogezred II. zászlóalját.

Április 6-ikán, reggel 8 órakor az oroszok az Artner-csoport védővonala előtt a *Wolosadca* völgyben vonulnak fel. Az orosz felvonulás megakadályozásai a még mindig nem volt elég erős az Artner-csoport. Ezért a 37. gyalogezred I. zászlóalját vetik be a vonalba további erősítésül.

Már ebből is látható, hogy milyen gyengén állt ekkor a Szurmaj-hadseregcsoport taszálékok dolgában. Minden erősítés más és más ezred legénységéből kerül ki. Ahol épen akad egy-egy nélkülözhető csapatrész, azt vonják ki és dobják be oda, ahol a szükség megkívánja. Így a mi ezredünk itteni csoportjához is. Nagyon hiányoztak a szét-

szakított 30-as honvéd gyalogezred többi részei. Így természetesen ezen a frontszákaszon is.

Egész nap támadásban voltak ellenünk az oroszok. A *Krzemienkúpot* is elfoglalták. Öt rohamot sikerült visszaverni, de este 9 óra után 5. századunk jelenti, hogy jobbról a 29-es honvédek I. zászlóaljánál a muszkák a védelmi vonalat áttörték. Erre az egész Artner-csoport kénytelen a 789 magaslati pontra visszavonulni. Annál inkább, mert a tőlünk balra álló 68. gyalogezred II. zászlóalja is a nagy orosz nyomás miatt kénytelen volt vonalát visszavenni.

Lehetetlen volt az ellenállás. 8-10-soros vonaliján jöttek az oroszok. Hasztalan volt a leggyorsabb tüzelés. Megállás nélkül jött a muszka tömeg. A puskák áttüzesedtek... A lőszer minduntalan kifogyott.

Ennek a muszka támadásnak kivédése irtózatos, emberfeletti tusákkal volt súlyosbítva.

Lehetetlenül nehéz, sziklás, erdős, hóval borított hegyoldalak. Hideg. Esős, havas időjárás kínozza a testileg-lelkileg kimerült embereket. Állandóan az összeroppanás veszélye fenyegetett. Pihenőre gondolni sem lehetett. Étkezésről pedig csak az éhező emberek beszéltek.

Moist, most igazán minden ember katonai esküjének szószerint megfelelően állotta meg helyét. Itt tényleg éjjel és nappal, mindenkor és minden alkalommal harcolni kellett. Pótlásra, segítségre gondolni sem volt idő. Csak szoritani a fagyos kézben a forrócsövű fegyvert. Tüzelni, szűrni, ütni, lelapulni, gubbasztani. Felugrani és megint csak tüzelni, iszűrni és ütni. Verekedni, küzdeni. Egy percig sem pihenni.

És az oroszok csak jöttek, jöttek!

Ijesztőn! Feltartóztatlanul!

S mi mégis bízunk a győzelemben!!

*

A csoport-parancsnokság a *Ceremha-Kiesvölgy-Kinczik-Bukovszky* vonalat jelölte ki újabb védőállásul. A *Deutsche Súdarmee* parancsnoka, *Linsingen* tábornok, aki alá a Szurmaj-hadseregcsoporthoz tartozott, április 6-ikáról 7-ére virradó éjjelre rendelte el ennek az újabb védővonalnak megszállását. (Lásd a 8. sz. vázlatot.)

A mi ezredünk csoportja a részére kiutalt védőszakaszt el is foglalta, de a 7. és a 40. hadosztályok kénytelenek voltak régi állásukat még tartani. A járhatatlan utakon nem egykönnyen tudták tüzéségüket elszállítani.

*

S amíg az ezred egyik része *Wolosate* vidékén szerzett új dicsőséget a mjangar honvéd névnek, ez alatt *Raics* Károly alezredes a *Koskócz-an* április 2-ikán visszatartott III. és IV. zászlóaljából alakított csoport élén erőltetett gyalogmenetben a kapott parancs értelmében *Izbugya-Béfa-xiak* vette újból az irányt. (Lásd a 7. sz. vázlatot.)

Vadul menekülő trénoszlopok és ijedten hátráló ulánosok között keservesen haladt előre a Raics-csoport. Nem is annyira menetelés, iránt inkább bukdácsolás volt az útja. A jelekből ítélve, a helyzet itt is fenekestől fel volt fordulva. Itt is minden egy hajszálon lógott. Egészen bizonyos, hogy sokkal nagyobb erő kellett volna ide, mint a mi két csonka zászlóaljunk.

Éjjel két óráig meuetoszlopban haladt a csoport és csak ekkor engedélyezett *Raics* alezredes embereinek egy mély völgyben két-órás pihenőt.

Hajnali 4 órakor parancsot ad:

— Fel az egész! ütközetmenet!

— Előnyomulás! Irány északnak!

Eiől a IV. zászlóalj. Ezt követi a III. zászlóalj.

Mikor az *Vhlisko* magaslat elé érnek, *Hannos* Miklós százados, a IV. zászlóalj parancsnoka, *Klement* Sándor hadapródot szakaszával előre küldi felderítésre. Könnyelműség volna felderítés nélkül neki vágni a sűrű cserjével benőtt bozótos hegyoldalnak. A szakasz előre-megy. Kiküldött hírszerzői nem látnak ellenséget az *Uhlisko-n* s így a cserjés hegyoldalban elég erős ágyú- és puskatűzben rajvonalba fejlődve, oldalról nyomulnak a gerinc felé. Amikor az *Vhlisko* gerinc vonalától már csak 200-250 lépésnyire vannak, veszi észre *Klement* hadapród, hogy ott fenin húzódik végig a cserjés bokroktól teljesen eltakart orosz előretolt állás. Nincs haboznivaló idő. Most csak hirtelen rajtaütés hozhat sikert. A kora reggeli félhomályban a szakasz (megrohamozza az orosz állást. A muszkákat meglepi a támadás. S bár többen, mint háromszázan vannak, rövid tűzharc után megadják magukat.

Feltartott kézzel rohannak houvédeink felé a muszkák és már messziről kiabálnak:

– Nye puczáj! Nye puczáj, Bratye, nyé puczajte! – hangzik szüntelenül. Már tudnak bakáink annyit oroszul, hogy arra kéri őket a muszkák, ne lőjjenek.

Azonnal küldönc szalad hátra, jelenti az orosz állás sikeres elfoglalását. Maga a szakasz az oroszokat tereli össze: vissza is kíséri őket négy honvéd.

Már jön is fel IV. zászlóaljithk és közvetlenül mögötte nyomul fel rajvonlaiban a tetőre III. zászlóaljunk. Itt *Raics* alezredes kijelöli a századoknak a védelmi vonalját, amelyen azok sietve berendezkednek. Az orosz tüzéség, majd később az ellenséges gyalogság, mikor észrevette zászlóaljaink sikeres rajtaütését, – heves tüzeléssel igyekezett megsemmisíteni az elért eredményt. De kárba veszett az igyekezetük. Tagadhatatlan azonban, hogy igen erős veszteséget okoztak sorainkban. *Zajk-Znckmarm* Vilmos t. hadnagy, a 13. század parancsnoka, súlyos fejlődést szenvedett. Hat honvéd keservesen küzdöve szállította a segélyhelyre. Az orvosok maguk sem bíztak abban, hogy a másnapot megélje. És mégis kigyógyult. Súlyos sebbel kerültek hátra ugyancsak a 13. századtól *Reich* Ede és *Grossnimm* Vilmos t. zászlósok. Utóbbi pár nappal később a sternbergi hadikórházban behalt borzalmas sérülésébe. És mindkét karján súlyosan megsebesült-dr. *Kuncz* Ödön t. főhadnagy is, a 12. század parancsnoka.

*

Április 4-ikén, húsvétvasárnap hajnalán, további támadást rendelt el *Raics* alezredes. A *Kobila* 640 háromszögelési pont ellen. Rögtön megindul a csoport az újabb támadásra. Az uhlisko-i állásból rajvonlabban megyünk előre. Az orosz tüzéség haladéktalanul srappell-tűz alá veszi előnyomuló századainkat. A muszka gyalogság robbanógolyókkal igyekszik feltartani a támadást. Veszteségünk egyre nő.

Előnyomulás közben súlyos sebet kap *Magyar* Ede zászlós, hősi halált hal *Winkler* Adolf t. főhadnagy, a IV., zászlóalj géppuskásosztag parancsnoka, megsebesül *Sebestyén* Aladár t. hadnagy, aki már napok óta lázas betegen küzd. Szerencsés robbanógolyó-sebesülés volt az övé. »Gukkerezés« közben jobb vállába kapott robbanó golyót. Első pillanatban a fájdalmat nem érezte s azt hitte, valamelyik tréfás kedvű bajtársa viccelt vele, elcsapva jobbkarját, amelyikre támaszkodott. Honvédei ellenben rémülten veszik észre köpenyén a hatalmas szakadást, amit a robbanó golyó vágott. Akinek szerencséje van, az a békeidőben főnyereményt csinál, a háborúban pedig *köpenyegombján* robban az ellenséges golyó. *Incze* Sándor hadapród a fején sebesült meg, de nem robbanó golyótól. Ha véletlenül rá is robbanó golyót lő a muszka, biztos halál lett volna a sorsa.

Bálintpusztán túl voltunk már, amikor a sűrű cserjésben az összeköttetés a szomszédos csapatokkal, – a bajorokkal – megszakadt s ezért délben *Raics* alezredes »állj«-t parancsol. A rajvonala elért helyzetében beássa magát. Este 9 órára sikerül újból felvenni a bajorokkal az összeköttetést. De éjjelre már helyben maradunk.

Húsvét hétfőjén, korán reggel erős ellenséges ágyú- és puska-tűzben folytatjuk a támadást hegynek föl, völgynek le, a sűrű bokrok szűrős ágain keresztül vergődve. Nagy veszteségeket okoz nekünk az ellenséges tűz. Nemcsak sebesültjeink, de halottaink száma is ijesztően nő. Tiszti veszteségünk egyenesen megdöbbentő. Hét tiszti hősihalottat veszítettünk a *Kobila* elleni támadásnál.

Ennél a támadásnál saját tüzérységünk nagyszerűen támogat. Valóságos srappell- és gránátfüggöny védelme alatt törtetünk előre, így jutunk egészen közel az oroszok főállásáig. A kora délelőtti órákban gyors rohammal nekitámadunk a *Kobila-nak*. Mellettünk a bajorok rohamoztak. Az oroszok kézitusa nélkül megadják magukat. Mi maradunk az elfoglalt vonalban. A bajorokat csaknem azonnal pihenőre viszik hátra. Sört és vajat osztanak ki közöttük.

A mi legyengült legénységünk dolgozik tovább. Elismerésről, pihenésről senki sem beszél. Nekünk nem jön felváltás. A magyar honvédek mindig többet kellett a háborúban kiállania és tovább kellett kitartania, mint másnak.

*

A vonalból kivont bajorok a *Kobila* tövében temetőt rögtönöztek. Hősi halottaikat komor zeneszóval temetik el. Legénységünk félszemmél hátrasandítva nézi a temetést. Hatalmas négyzetet formálva állanak a bajorok a temetőnek kijelölt terület szélén.

Alighanem az oroszokhoz is áthallatszik a német katonabanda gyászzenéje. Csakhamar orosz repülők jelennek meg. Ezek a temetést végző németekre több bombát dobnak le. Meggrázóan lebilincselő volt, hogy a bajorok az orosz repülőkről tudomást sem véve, feszes vigyázzban állanak tovább is kis temetőjük körül.

Temetés után rögtön laktáborba mehetnek.

Másnap jobbra tolják el a *Raics*-csoportot. Itt újabb állást építenek embereink. Orosz tüzet kapnak egész nap, enni azonban csak egyszer. Akkor is keveset.

Április 7-ikén vonják ki végre a *Raics*-csoportot – a tűzvonal-

ból. *Izbugya-Bélára* menetelünk vissza. A kobilai támadáskor elesett hősi halottainkat itt temetjük el. Tiszti halottaink koporsóit a tisztbajtársak viszik vállukon. Az egyszerű gyalulatlan koporsókat tompa dörrenéssel eresztik le a hazai földre. A már említett bajtársakon kívül itt nyugszik *Dózsa* Jenő t. hadnagy és dr. *Orbán* Ferenc t. zászlós, aki súlyos sebesülése után is hőiesen kitartott szakasza élén. amíg holtan nem roskadt az önvéréből áztatott földre.

Dr. Orbán Ferenc t. zászlós hősi halála után kapta meg az arany vitézségi érmet és hadnagyi kinevezését.

Szívemarkolóan megrázó erejű volt végrendeletszerű levele, annelyet feleségének írt. Már a szerb fronton is szíve felett tartotta ezt a levelet:

»Szárítsa fel könnyeidet olyan tudat, hogy szerető férjed nem kínos kórágyon nyögve, de dicsőn, igaz magyarként dicsőült meg diadalmas csatában hazájáért, királyáért, szeretteiért. Nagy érdem Istentől dicsőn elhunyni. ... «

»Még nem ismeri apját, kit szíved alatt hordasz és nem engedte nieg sorsom ölembe venni s megcsókolni gügyögő ajkát. Neveld helytem is őt. Neveld bele arany szíved, fenkölt gondolkodásod. Mesélj neki a boldogságról, mesélj tündérmesét, hogyan éltünk, mint két bűgő gerlice. Mesélj rólam neki, ki elhullott a csatán dicsőn., Oltsd belé szívem minden szeretetét, az emberbecsülést, szülő-haza-és királyszeretetet, hűséget, megalkuvást az étellel, szerénységet. ... «

Boldog az a nemzet, amelyiknek ilyen fiai vannak. Bárhogy verje is a balsors viharja, ha dr. Orbán Ferenchez hasonló magyarok tesznek e hazában, a haza boldogulni és virulni fog.

Ezt a levelet feleségéhez írta, de a levél mindenkinek szól. Megérti, átérzi ezt mindenki, akiben magvai szív dobo-r.

Tavaszi harcok az uzsoki hágnál

Mínthogy a Laborcza völgyében a 30-as honvédek sikeres támadásai következtében a feszültség megszűnt, a Barcs-csoport *Tótalmádi-ra* menetelt, ahol vonatra szállt és az uzsoki szoroshoz, *Tfajasd-ra*. utazott vissza, *Halasd* állomásról zuhogó havas esőben menetelt az uzsoki szerpentínúton keresztül a galíciai *Sianki-ra*, az ottani fűrészmalomhoz. Ez a menet oly kimerítő volt, hogy tölcsigázott legénységünk közül többen nem bírták végig az utat, hanem az út sarába dültek ki. A IV. zászlóalj még *Fenyvesvölgyön* kiszállt a vonatból és a szakadó esőben *Kiesvölgyre* ment, ahol az *Artner-csoport*hoz csatlakozott. Még pedig a IV. zászlóalj két százada *Kiesvölgytől* nyugat felé, a magas hóba tiport gyalogsövényen a *Ceremhá-hoz* ment a 19-es honvédek szárnyát erősíteni *Ilartios* százados parancsnoksága alatt. A másik két század *Vermes* hadnagy vezetésével szorosan csatlakozott az *Artner-csoport*hoz.

És megindult a támadás. Kevés eredménnyel, sok veszteséggel. Ebben a támadásban IV. zászlóaljunk 7 halottat, 18 főnyi sebesültet és 17 eltüntet veszített. Így sorvadtt, fogyott szüntelen a létszámunk.

Raics alezredes zászlóalját, a III. zászlóaljat *Szurmay* altábor-

nagy, hadseregcsoportparancsnok, a 40. hadosztályhoz osztotta be erősítésül.

Érdeemes a helyzet jellemzésére szószerint idézni a hadseregcsoportparancsnokság OP. Nr. 115/23. sz. parancsából, amelyet április 11-ikén délután küldött a hadosztály parancsnokságnak:

»Alárendelem *Raics*-zászlóalját azon figyelmeztetéssel, hogy egy ember tartalékom sincs többé, tehát úgy gazdálkodni erővel, hogy azzal minden eshetőséggel szemben megtarthassa állását, sőt esetleg támadásba mehessen.«:

*

A védővonal tarthatatlan volt. Ennek megszállására a rendelkezésre álló erők elégtelenek voltak. Tízszeres orosz túlerővel kellett megküzdeni s így a muszkáknak sikerült a *Ceremhán* benyomulni a szomszédos 102. gyalogezred állásaiba. Ezek az ellenséges nyomás hatása alatt vissza is vonultak *Kiesvölgyre*. A mi, szomszédos Pokonándy- és Waldberg-szazadaink ennek ellenére továbbra is kitarítottak helyükön.

Április 8-ikáti korán reggel 5 órakor ellentámadó csoport alakult. Tényleg itt alakul meg az ellen támadó csoport a vonalban. Mert erősítést csak kérni lehetett, de kapni nem. Az összes tartalékok be voltak már a harc vonalba vetve. Ezért a rajvonalból minden második embert kivontak. Az így összegyűjtött osztag indult a *Ceremha* visszafoglalására. Útját halottak szegélyezték, sebesültek kínlódó hörgése, jajveszékeltése, sóhaja kísérte.

A 102-esek egyik zászlóalja is feljött *Kiesvölgy-ről* s járőrökkel tartotta fenn az összeköttetést a 68. gyalogezreddel. 9-ikén hajnalban sikerült az oroszok támadását visszaverni. Majd, hogy balra legyen az összeköttetés, a raj vonalat kiterjesztik. A csatárköz újból jnagyobb lett. Nagyobb lett ez a csatárköz, egyre nagyobb, már hosszú idő óta. Sok derék hős bajtárs dőlt ki a sorból s nem volt senki, senki, aki helyükre álljon.

*

A szélvihar oly erővel tombolt, hogy feldöntötte az embereket, ezeket az agyoncsigázott, derék magyarokat, akik ebben a kétségbeejtő, teljesen letört s végsőkig kimerült állapotban bódult közönnyel várták az újabb orosz támadásokat. *És védték a hazát.*

*

A hadrendi kötelékek teljesen felbomlottak. A legénységet a kényszerítő helyzet szüksége miatt ide-oda vitték, mindig a legveszélyesebb pontra, hogy legalább a túlveszelyes pontokon nagyobb létszámú csatárt tudjunk harcba vinni.

Nincs az a Dante, aki a pokol szenvedéseit úgy le tudná írni, mint amilyen borzalmakat bajtársaink ezekben a napokban végigszenvettek.

Ezt csak átélni, átküzdeni lehetett. De elbeszélni nem!

*

Április 11-ikén a muszka az *Artnér*-csoport balszárnyán álló *Holmok* Sándor hadnagy századának hátába került egy mély szakadékon át. Az oda kiállított néhány figyelő őrszemet az oroszok nagy tömege könnyen ártalmatlanná tette. Hirtelen kisebb osztagot ren-

deltek oda. *Homlok* hadnagy pedig lel századával szabályos hátraarcot csinált. Szembefordult a hátába került oroszokkal. Sikert is embe-
reinek bámulatos hősiességgel megsemmisíteni a védővonalon átjutott oroszokat. Kétszáznál több orosz maradt állásaink mögött halottan. És száznál többen fogságunkba estek. Ebben a küzdelemben *Bodnár* Ernő szakaszvezető a főérdem, aki páratlan vitézséggel vezette embereit a hátunkba került oroszok ellen.

Újabb orosz támadás következett. Ezt is sikerrel verték vissza mindent kibíró honvedeink. Így végre a *Cercmha* védővonala megbízhatóan a miénk maradt. Lehetett a kötelékeket rendezni. Ki-ki visszatért saját századához. Már aki e szörnyű borzalmak fekete napjai után még harcképes volt.

A muszkák nem adják fel a küzdelmet. Roppant tömegükkel akarnak bennünket megfojtani. Ijesztő látni, hogy az ellenség nem fogy és nem fogy. Mintha mindig többen lennének... Hiába tüzel nagyszerű legénységünk. Csak jönnek és jönnek. Kétszáz, sőt egyes helyeken ötven-száz lépésnyire közelítik meg védőszakaszunkát. Legénységünk céloz és tüzel. Fegyvere éjjel-nappal közben van. A vállak fájnak. A fegyverek erősen visszarúgnak. A huszonöt fokos hidegben a balkezet jólesően melegíti a forró cső. Rövidke pillanatokra abbahagyják embereink a lövöldözést, hogy gémberegett jobb kezük is szívhasson magába a forró csőből egy kis meleget. Aztán újból tovább. Folytatni a lövöldözést.

És reggelre orosz hullákkal volt borítva az állásunk és az ellenséges vonal közt a terep.

*

Az uzsoki hágótól jobbra, északkelet felé a *sianki-i* fűrészmalomnál állott a *Raics*-zászlóalj. Április 12-ikén reggel 7 órakor ez a zászlóaljunk riadókészültségbe lépett. Ugyanis a jobbszárnyon az oroszok a 19-esek ott levő zászlóalját visszanyomták s a 782 magaslati pontot elragadták. Az ellentámadásra küldött 21. vadászzászlóalj sem boldogult. Nem volt képes az elfoglalt kúpot a muszkáktól visszaszerezni.

Mint utolsó tartalékra került sor a mi *Raics*-zászlóaljunkra. *Raics* alezredes szemügyre véve a terepet, arra a meggyőződésre jutott, hogy az elrendelt ellentámadás nem járhat sikerrel. Az ő gyenge létszámú, megviselt, három századból álló zászlóalja a teljes, de céltalan megsemmisülésnek néz elébe. Akkor pedig az oroszok a *Sidnki-Uzsok* vonalon át feltáitózhatatlanul beözönlenek az országba, Ezért zászlóaljával a *Kicera-Sianki* dombot szállta meg a *San* folyó jobbpartján, erős ellenséges ágyú- és géppuska tűzben. Az orosz a *San* balpartján maradt. Honvedeink sietve védőállást rögtönöztek maguknak. Még drótkadályokat is hevenyésztek. Az állás megszállása és kiépítése közben maga a zászlóaljparancsnok» *Raics* alezredes is kidőlt a sorból. Haslövést kapott. Honvédeinknek sikerült a hőparancsnokot a *sianki-i* út mellett egy kis parasztházban levő segélyhelyre hátraszállítani.

Másnap, amikor az állás már teljesen ki volt építve, visszavonták

ezt a zászlóaljunkat *Sianki-ba* csoporttartaléknak. Két napos pihenő után újból ki a védővonalba! A beteg és végsőkig kimerült 19-es honvédek állottak megint fel. Pár napos pihenő után ismét a 19-esek jönnek előre s felváltják a mi III. zászlóaljunkat.

Ez alatt az idő alatt nagyobb harci tevékenység nem volt. Csak a figyelők álltok helyükön és időnként hangzott el egy-egy lövés. A többi ember az árokban pihent.

Április 15-ikén, a 44-es somogyi »rosseb« bakáknak adtuk át védővonalunkat; III. zászlóaljunk dandártartalék lett. Pihent. Ráfért nagyon!

*

Ezredünk még mindig háromfelé szakítva, teljesíti kötelességéi.

Április 19-ikén megerősödünk, megérkezik a IX. menetzászlóalj. Kellett már nagyon a pótlás, szörnyen megfogyatkoztak a századok, főként a 15. és a 16. század. Alig 20 puska volt az ütközetlétszámuk. Szerencsések ezek a most jött újoncok, nem kerülnek azonnal tűzbe. Így alkalmuk van megszokni a harcteret. Mohó kíváncsisággal lesik az öreg harcolok tanítását.

*

Április 21-ikén újra teljes heveséssel lángol fel a harc. Az ellenséges tüzéség hajnali pirkadattól kezdve zúdítja állásainkra mindenféle kaliberű lövedékeinek ferge tegét.

Reggel 9 órakor csaknem ugyanabban a pillanatban egyszerre jelenti a II. zászlóaljparancsnok és a 9. század parancsnoka, hogy az oroszok bent vannak a 8. század vonalában. Hogy ez miként történhetett meg, senki sem tudja. A 8. század parancsnoka, *Aczél* főhadnagy pár perccel előbb telefonon még azt jelentette, hogy az ő arcvonalán minden rendben van.

A későbbi vizsgálat is csak annyit tudott megállapítani, hogy a 8. század az ezred jobb szárnyán, a 102-esek balszárnyával állott csatlakozásban, közöttük egy szakadékos völgy húzódott. És ezen a csatlakozó ponton jutottak át egyes orosz osztagok. A 102-esek kisebb csoportja megadta magát. Az ezen a résen átjutott muszkák egyszerűen hátbatüzelhették 8. századunkat és lekapcsolták. Mintegy 180 fő volt itt veszteségünk, a 8. század teljes állománya.

Azonnal ellentámadás indult, melyet 16. századunk és a 37. közös ezred 1. százada hajtott végre., A 6. század parancsot kap, hogy vegye oldaltűz alá a benyomuló ellenséget.

Az ellentámadó 16. század parancsnoka, *Clementis* Győző t. hadnagy, lázas betegen indult százada élén. Alig tesz pár lépést, orosz gránát vág bele és *Clementis* t. hadnagy hősi halált hal.

A 6. század hősiesen tartja helyét. *Szindek* főhadnagy puskát ragadva egyedül veszi tűz alá az ellenséget. Az a hirtelen tüzeléstől megtorpan. Majd a harántgátat védő *Zentay* (Augusztin) Ágost önkéntes tizedes rajának embereivel eltorlaszolta az oroszok felé a védővonalat is a harántgát mögül oldaltűz alá veszi a betört muszkákat.

Sikerült a bekerítést megakadályoznia.

Clementis t. hadnagy hősi halála megingatja az ellentámadó csoportot. Ekkor szerencsére megjelenik *Orphanides* százados, ezredpegédtsizt, egy újabb ellentámadó csoport élén. Az utászosztagot s az ezredtörzs tisztiszolgáit szedte össze hirtelenében s azokkal jött ellen-

támadásra. Teljes sikerrel járt. Embereink önfeláldozó hősiességgel küzdöttek. *Gyuricza* Mátyás szakaszvezető sebesülése után is részt vett a harcban, hogy embereinek példát mutasson.

A 6-os honvédeknek és a 68-as közösöknek később iderendelt oisztatgai már tiszta helyzetet találtak és csak az állást kellett megszállniok.

Az ellentámadás eredménye: hősiés önfeláldozással, igen súlyos veszteséggel sikerült az oroszokat feltartóztatni. Helyenként vissza is szorítjuk őket. Az uralkodó lejteik mindenütt birtokunkban maradnak. Az orosz betörés helyén kisebb vargabetűt képezett védővonalunk s így sikerült az oroszok előtt a további előtörés útját elzárni. A tőlünk jobbra álló 102-esekkel is sikerült az összeköttetést helyreállítani. De hézagois volt nagyon ez a védővonal.. Olyan nagy a csatárköz, hogy a honvédek jóformán csak kiabálva beszélhettek egymással. Fellélegzett mindenki, mikor a 44. közös gyalogezred IV. zászlóaljának két százada erősítésül beérkezett. Este 8 órakor pedig a 6-os honvédek III. zászlóaljját kaptuk erősítésül. Így közelebb jutottak egymáshoz az emberek.

Aliít osztották el a most érkezett századokat a védővonala, máris ellentámadási parancs jött. A támadást tőlünk jobbra a 102-esek és a 24. honvéd gyalogezredbeliek indítják meg. Mi a jobbszárnyunkon levő 6-os honvédek III. zászlóaljához balról csatlakozva veszünk részt az ellentámadásban.

Április 22-ikén, hajnali 2 órakor, me^ szürkület előtt indult meg a támadás, a gyilkos keresztűz miatt azonban sikertelenül összeomlott. Ezért hamarosan visszatérünk előbbi védővonalunkba. A rettenetes erejű ellenséges tűzben, csak elpusztulni lehetett volna: egy szálíg, de eredményt, sikert elérni nem lehetett. Amikor régi állásunkba visszatérünk, jobbra és bálira járörök mennek ki az összeköttetés helyreállítására.

Napközben előrejönnek a 68-asok és felváltják a jobbszárnyunkon levő 6-os honvédeket. Alig történik meg a csere, máris az oroszok jönnek támadásra. De most mi fogadjuk őket olyan borzalmas tűzzel, hogy rémulten futnak vissza, árkaikba.

*

Így jutunk egy kis pihenőhöz. A visszavert oroszok: nem kísérelnek meg újabb támadást. Állásukat építik ki. Mi is. Pótlást is kapunk, a 20. gyalogezred egy menetszázadát. Ennek embereit a legjobban megfogyatkozott létszámú századainkhoz osztják be.

*

Április 25-ikén *Artnér* alezredest betegen kórházba szállítják. Teljes idegösszeroppanás állott be nála a válságos hetek megpróbáltatásai miatt. Sok esetben bizony csak az ő kimeríthetetlenek látszó energiája tartotta bennünk a lelket. Minden tiszt, aki alatta szolgált, bálványozott parancsnoka példáját igyekezett követni. S a tisztek hatása alatt legénységünk is kitartott minden szenvedésen keresztül hősiésen, vitézül. Így igazolódott be, hogy a jó parancsnok bátor magatartása az egész csapat teljesítményét döntően tudja befolyásolni. A jó példa mintegy megbabonázza az embereket. De a rossz is!

És ha valamely ezredben olyan kiváló képességű legénység van, mint volt a mi ezredünkben természetes, hogy az ilyen nagyszerű

példa hatása miatt az ezred az emberi teljesítőképesség határán túl is cselekedni tud. Mert hogy néha milyen idegleromlottság vett erőt némelyeken, annak igazolására csak annyit, hogy egyik főhadnagyunk egy ízben *Artnér* alezredeshez azzal a kéréssel fordult, löjje őt föbe. Tovább már nem bírja ezeket a pokoli szenvedéseket. Nem haza akart menni. Meg akart halni. Azonnal. Természetesen nem teljesítették kérését. Néhány napig pihent hátul, a konyhánál. Azután újból a vonalba kérezkodott ki. A jó parancsnoknak ilyen esetekben is tudni kell, mi a szükséges teendő.

A beteg *Artnér* alezredes helyett az ezredparancsnokságot ideiglenesen *Nidgel* Manó alezredes veszi át, tőle később *Rubint* Dezső ezredes.

*

Április végéig arcvonalunkon változatlan a helyzet. Eseménytelen tűzharc folyik. Nappal szórványosan, éjszaka időnként hevesebben. Néha-néha tüzérségi párbaj is folyik.

Ez a nyugalmi állapot lehetővé teszi, hogy 29-ikén bizottság szálljon ki és a 8. századdal kapcsolatos 21-iki események miatt az eljárást lefolytassa. Ez se tud újabbat megállapítani.

A harcszünet következtében a 24-es honvédeknek a mi állásrészünkben levő három századát kivonják. Most nem kell nekik itt bennünket tovább támogatniuk.

Ilyenkor, amikor nincs ütközet, a feszültség rögtön enged. Az emberek csendesen dolgoznak. Egyesek az állást javítják. Gyéptéglákat vágnak s a lövészárkok mellvédjét erősítik velük. A lőrésekben a fegyverek lövésre készen fekszenek. Esetleges zord idő miatt papírral vagy rongydarabbal vannak letakarva. A figyelő őrszem ki-kitekint az ellenség felé. Ha orosz katonát lát magányosan mozogni, nem bántja, ütközetten kívül nem vadásznak egymásra a figyelőőrsők. Csak ha valami komolyabb célpont mutatkozik, dördül el egy-egy fegyver. Aki pedig nincs szolgálatban, az rendszerint alszik. Most már jó, lehet lepihenni és aludni a gyors megfagyás veszélye nélkül. És az utóbbi időben annyi fáradtság merítette ki az embereket, hogy talán soha sem lesz lehetséges azt kipihenni. A pipa mindenkinek a szájában lóg. Esetleg csak úgy üresen, hidegen szutyakolják. Néhányan, egy falból való, vagy a harctér zivatarában jobban összesodródottak, halkán beszélgetnek. Van, aki haját nyírat, vagy borotválkozik. A borbély itt drágább, mint otthon. Tisztek jönnek, mennek. A vonalat vizsgálják. A jókedv általános.

Alig hogy megszűnik az ütközet és elhallgat a tüzelés, a megmaradottak gyerekes, bohókás jókedvvel viccelődnek. Erős férfinevetéssel húzzák egymást. Csak olyankor hallgatnak el, ha az efesettek kerülnek szóba. A hősi halottak, nehéz sebesüléssel kidőltek. Akik tegnap még köztünk voltak. S csak véletlen szerencse, hogy mi is nem vagyunk köztük.

A magányosságot kedvelők dúdolnak, fűtyörésznek, vagy szájharmonikáznak. Esetenként maguk elé bámulva szóltanul üldögélnek. Mások nehéz kézzel írják a rózsaszínű tábori lapokat, haza a családnak. És várják a konyhát. Ez talán a legfontosabb. Vajon mi lesz ma a zupa? – Lesz-e vacsora? – Hoznak-e postát? – Összeszedik-e a

szakácsok a mi leveleinket? – Kapunk-e dohányt? – Csupa fontos kérdés! És írnak-e hazulról? – »Kedves párom, kívánom, hogy ezen fèvelem jó egészségben találjon.« – A sváb származású honvédek és családjaik mindig »Dicsértessék a Jézus Krisztus«-sal kezdik az írást.

És mennyi takarítani, tisztogatni való akad! A sok rongyos holmi. A nehéz, ekéhez-fegyverhez szokott kézzel varrni, foltoztatni. Néhol egy pakli mocskos zsíros kártya kerül elő. A játékosokat egész sereg kibic veszi körül.

Aztán vége a pihenésnek. Jön a szolgálat. Megint más áll a figyelő részhez. Mások tatarozzák az állást, javítják a drótakadályokat. Készítik a spanyollovakat..

Így megy itt az élet.

Hazamenetelről, a háború végéről senki nem beszél. Hirtelen kérdésre nem is tudnánk megmondani, miért szűnjön meg a háború? Mikor olyan jól berendezkedtünk már rá! A mi sorsunk: a harctéren lenni. Azok pedig, akik otthon vannak, más világban élnek.

– Milyen is lehet az, otthon élni? Nem tartani a srappellettől, nem félni a gránáttól. És nem rettegni a gépfegyverek örjítő kerepelésétől!

Éjszakánként nem riadni fel az álomból. Nem *hallani* szünet nélkül a fülekbe csengő fegyverropogást, még a legnagyobb csendben tis! Megint embernek lenni. Békés, szántóvető parasztnak. Falusi szabónak. És az asszonyt megölelni.

*

Tovább szabdalják az ezredet. Elviszik megint a IV. zászlóaljat, *Papp-Váry* Elemér alezredes csoportjába osztják be. Ott legalább mindjárt tisztességesen felszerelik őket. Köpenytől kenyérsákiig mindent osztogatnak az embereknek.

*

A *Szurmay* Sándor altábornagy parancsnoksága alatt álló hadseregcsoporthoz hősi helytállása az orosz tömegtámadásokkal hajsolt támadás teljes összeroppanását eredményezte. Fiaink páratlan vitézsége és önfeláldozása a Kárpátok sziklabérceinél megállította az ellenség mindent elsöpréssel fenyegető áradatát. Hazánkba csak átmenetileg, egyes kis szakaszokon tudott a muszka betörni. Ez az egész világháborúban páratlanul álló vitézi teljesítmény tette lehetővé, hogy *Mackeinsen* német tábornagy a híres *gorlice-i* áttörést sikerrel keresztül vihette. S amíg a muszkák teljes erejükkel az Uzsoknál harcoló magyar csapatokat marcangolták, Mackensen május elején elkapta Gorlicénél az orosz hadsereget. Döntő győzelmet arathatott így felettük.

Szurmny Sándor hadseregcsoporthoz parancsnokunkat öfelsége a kárpáti téli harcokért »uzsoki« előnévvel, nemességgel jutalmazta s a Mária Terézia-rendet is megkapta a magyar bárói méltósággal.

A galíciai támadás

Május első hetében csendesesen pihenünk. Védelmi vonalunk csaknem tökéletes. A lövészárók mély. A magas növésű emberek sem igen

látszanak ki belőle. Különösen ha egy kicsit meghajolva járnak. A fedezékben vastag fatörzsekre döngölt földréteg véd a srapel! ellen, A bejárati nyíláson sátorlap lóg, hogy a »szoba« tökéletesebb legyen.

A gorlicei áttörés után a központi hatalmak lépnek fel támadólag az oroszok ellen. 8-ikán mi is előremozdulunk. Az oroszok éjjel elhagyják állásaikat. Kényelmes tempóban a *Shiroky Wrch-re* menetelünk. Itt még van elég hő. A jéggé fagyott havon sebesen lehet le-siklani. A nadrágok feneké a szánkó, csak az a baj, hogy a jég átköszörüli a nadrág szövetét. Szinte szikrák pattognak a szánkázók nyomában.

Itt egyesülünk kikülönített zászlóaljunkkal.

*

Másnap *Bukoviec-en* keresztül *Beniowá-ra* menetelünk. Ide tart IV. zászlóaljunk is. *Wolosate* keleti szegélyén gyülekezik a 128. dandár. IV. zászlóaljunk továbbra is ennek kötelékében marad. Ezredünk pedig eredeti beosztásában, megint a 40. honvédhadosztály 79. dandárát alkotja, a 29-es honvédekkel együtt.

16 órán át tart a menet. Úttalan utakon haladunk keresztül. Annyit járunk ide-oda, hogy komoly elhatározás ébred valamennyiünkben: otthon egy lépést sem fogunk tenni gyalog. Csak kocsin. Egész életünkre kísétáljuk magunkat. Kigyalogoljuk itt magunkat. Nem hiába vagyunk gyalogezred!

Megyünk tovább megint: a 952 és 945 magaslati pontok közötti vonlaira. A 80. dajndár két ezredét, a 6-osokat és 19-eseket váltjuk fel. A felváltás minden zavar nélkül megtörténik. Amikor már az állásban vagyunk, nekilátunk a védővonal teljes kiépítésének. Egész éjszaka dolgozunk.

De sok földet kellett túrni a háború alatt! Már olyan könnyen és természetesen mozog kezünkben a gyalogsági ásó, mintha azzal jöttünk volna a világra.

Ásója minden embernek van. Ez a legfontosabb. Talán még a puskánál is fontosabb. Soknak van kézi szekercéje is. Nincs is más az emberek felszerelésében, mint a laposra lötytyedt hátizsák. Legfeljebb valami fehérenemű van benne. Meg egy-két földszínűre mosott törülköző. No; meg a csajka. Az is igen fontos. A kenyérzsákban a kenyér, ha van. Többnyire nincs! Esetleg némi konzerv, dohány. Az újabban jötteknél csokoládé is.

Meg lőszer! Az irgalmatlanul sok van. Nemcsak a tábori adag. Ha lehet kapni, annál sokkal több is. Nem egy ember 300-350 *élest* is cipel. Pedig ez jókotra súly! Főleg menetelésnél érezni meg. Majd lehúzza az ember oldalát.

Fantasztikus hevederekre szíjazva csörömpölnek a kulacsok. Ez sok kell. Vizes kulacs, meg feketekávés. Soknak négy-öt kulacsa is van. Ki tudja, hogy honnan kerül, de gyertya is akad mindig. Villamos zseblámpákkal nem lehetne győzni a háborút. Alig égneek ezek egy-két órán át, már is csak vörösén pislákolnak.

A tisztelnél persze ismétlő pisztoly van, meg látcső. És néha, nagyritkán, fényképező gép.

Sokan használnak hajlékony, hosszú husángból faragott botot. Olyasmit, mint amilyen mostanában a cserkészeknek van. Csak nem

szöges a vége. De a faragás annál szeszélyesebb rajta. Attól függ. mennyire érti gazdája a művészetet.

A sapkák mélyen ülnek a fejen. A sok esőzés, hólé jól kitágította. Ha a fülek nem tartanák fel, az emberek nyakig benne volnának a sapkában.

Az előírást nem veszik szigorúan. Mindenki olyan fantasztikusan öltözködhetik, ahogy akar.

Tisztek és legénység között sem olyan merev az érintkezés. A sok közös szenvedés közel hozta az embereket. Nemcsak a sarzsit nézik a tisztbein, hajnem az embert. Elsősorban azt. Általában a legénység nagyon megbecsüli tisztjeit. A tisztnek nagyobb a felelőssége. A tiszték szeretik embereiket. Féltik őket és vigyáznak rájuk.

*

Érdekes megfigyelni: meneteléskor, ha pihenő van, a legénység javarésze rögtön lehever. Így azután a menetoszlop végén menetelő tiszt, alig győző figyelni, hogy az emberek le ne maradjanak, amikor; tovább folytatódik a menetelés.

És egy újabb állásban kezdődik minden előről.

*

A 11-ikére virradó éjjel *Sávoly* zászlós szakaszával felderítő járőrbe megy. Megállapítja, hogy velünk szemben sok a muszka giéppaiska. Az ellenséges állás is erősen meg van szállva. Tüzérségük nekik se sok lehet. Talán 8-10 ágyújuk van mindössze.

Legújabb állásunkban alig hogy berendezkedünk és pihenünk egy keveset, már is jön a támadási parancs.

Május 11.-én délután 6 órakor az út mindkét oldalán támadunk az *Ostry*-magaslat ellen. Jókora tüzet zúdít nyakunkba az ellenség. A szemközti két orosz üteg is hatásos tűz alá vesz bennünket. Azonban aránylag kevés veszteséget okoz. Ahogy az orosz állás felé közeledünk, a tüzelés ellanyhul. Csakhamar egészen megszűnik. Közeledtünkre az oroszok kiűrik állásaikat. Be sem várnak minket. Az orosz állásban mindig van egy csomó ember, aki megadja magát. Egyébként elhagyott az orosz lövészárók. Rendetlen összevisszaságban hevernek ott a visszahagyott felszerelési tárgyak. Ásók, kulacsok, *fegyverek*, főző edények, lőszer, ruhafélék. Meg halottak. Halott minidig van. És piszok. Messziről büzlik a szalma. Mihelyt odaér az ember és az orosz szagot érzi, már is vakarózni kezd.

Ez a kis jelentőségű ütközet éjjel két órára fejeződött be.

*

IV. zászlóaljunk május 11.-én a verseci 7-es honvédektől fél menetszázadot kapott erősítésül két hadaproddal s hosszú menetben indul útnak *Tureczkynizné-n-Rozlucz-on-Stronna-n* át *Uniatičze-he*. Itt bevárják a *Vidovich* Antal hadnagy parancsnoksága alatt *Sprynia-ig* küldött 14. száza dot, mely hírszerző különítménynek ment ki. Azután tovább miemetel *Dobrovlany*-ba, ahová május 16-án érkezik be.

Turha-Stari-Sambor irányában indultak el és *Drohobycz-nál* kerültünk megint szomszédságba.

Ezredünk napokig tartó üldözéssel megy az oroszok nyomán.

Ezalatt csak a muszka tözéség lő szórványosan felénk. Sok ideje nincs a lövöldözésre. Nem hagyunk nekik időt arra, hogy állást vegyennek fel. Egyre a nyomukban vagyunk.

Menetelés közben, hogy könnyebben essék a gyaloglás, énekelünk. Parádés éneklésünket mindenki megcsodálhatja, aki hallja. Kár, hogy nincs hallgatóságunk. Nem jön erre a vidékre nézőközönség. Pedig a legújabb slágereket is daloljuk. A menetpótlásoktól mindig eltanuljuk a divatos új nótákat. Újabbán a »Hallod Zsuzsika, hallod te édes« járja. Nagyszerűen lehet rá lépkedni. És új bakanóták is közismertek lesznek. Egy-két ember kezdi azokat énekelni. Rövidesen már az egész társaság fújja:

»Jaj Istenem, hol fogok én meghalni,
Hol fog az én piros vérem elfolyni.
Lengyelország, Galícia közepén lesz sírom,
Arra kérem, édes anyám, ne sírjon.«

Meg a »százados úr« is sokat szerepel a nótáiban. Hogyne, mikor mindig el akarja szeretni a 30-as honvéd- baka babáját. Még szerencse, hogy ez olyan hűséges. A viláért se hagyná el bakáját a sötét pejpáripán lovagló százados úr kedvéért.

És nagyokat mulatunk még a legostobább élcen is. Van, akinek a szépnem nagyon hiányzik.

– Az a legrosszabb a háborúban, hogy csupa férfi ember van egy rakáson.

– Volna itt élet, csak nők is lennének a katonák között!

Fel is hangzik erre a nóta:

... Bár csak lányokat is soroznának ...

*

Míg az ezred *Jelenovaty* felé üldözi az orosz, IV. zászlóaljunk A *Mochate* magaslatról az alagút feletti 707-es magaslatra támad. Itt olyan bozotos és sűrű cserjével borított a terep, hogy a nagy kavardásban a daindártartalékot képező IV. zászlóaljunk került az első vonalba. Komjikusá tette a helyzetet, hogy egyes helyeken ez előtt laz első vonalunk előtt máhás lovak kódorogtak hajtóhonvédekkel.

Szerencsére nem lett semmi baj. Az oroszok az éj leple alatt innen is megléptek. Este még erősen tüzeltek, nehogy a; mieink gyanakodjanak. Azután óvatosan kiürítették állásaikat. (Lásd 9. sz. vázlatot.) *Dobrowlany* előtt *Zagacie* község ellen kísérelt meg támadást IV. zászlóaljunk. Ez azonban nem járt sikerrel. Elakadt a nagy orosz tűzben. A veszteség nem túlnagy. Két hadapródunk sebesült meg, *Kubinyi* Imre és *Madarász* Elemér. A legénységből 21 fő sebesült és 4 hősi halott a veszteség.

Május 19-ikén a menetpótlással ez a zászlóaljunk is újabb erősítést kapott. 17 tiszt érkezett 343 fő legénységgel.; Minthogy a rajvonalt napközben erősen tűz alatt állott, csak későn este lehetett a menetpótlást bevinni.

*

Az ezred maga, az I., II. és III. zászlóalj, harc és ütközet nélkül üldözte napokon át az ellenséget. Ezalatt az üldözés alatt alig

volt sebesülés. Ami veszteség akadt, az túlnyomórészt a fátalmaktól kidőlt emberek miatt volt.

Hosszan elnyúlt az ezred menetoszlopa. Sokan nem tudták a menet ütemét átvenni s egyre jobban lemaradtak. Az izzadó embereket vastagon lepi el az út szürke pora. A verejték sáros csíkokban csurog az arcokon. Többen már támolyognak. Hogyne! Nem csekélység napokon keresztül úgyszólván megállás nélkül loholni a muszkák után. A bosszú, kegyetlen tél s a Kárpátok havas rengetegei után a tavaszi meleg váratlanul köszöntött ránk. A bakák nekikeseredetten szidják a muszkákat. – Az anyjuk keservit, megállhatnak már! – jól nézünk ki, ha ezek hazáig futnak! Ugy neki hajszoledunk, talán Moszkváig meg sem állunk.

— Most még csak az hiányzik, hogy a muszkák hirtelen megálljanak is aztán verekedni kellessék velők.

— Legalább egy napot keresztül alhatnánk. De sem enni, sem pihenni. Ami keveset meg iszik az ember, azt egy-kettőre knzzadja.

Így vágatunk *Wolosianká-n* és *Opaka-n* keresztül *Borislav-ba*, majd innen *Drohobycz-ha*. Ez a vidék koromfekete. Aki leül, vagy lefekszik a földre, szutykos lesz. Vastagon tapad minden fűszálon a petróleum-korom. Az oroszok jóformán az összes petróleum kutakat felgyújtották. A sűrű fekete füst szünet nélkül gomolyogva csapódik a földre.

9. számú vázlat

Drohobycz-ban rengeteg ennivaló van felhalmozva. Vagonszámra maradt vissza a sok fehér liszt és minden egyéb jó. Az élelmes lengyei zsidók kaláccsal traktálnak bennünket. Olcsó pénzéit lehet tőlük vásárolni. Könnyű nekik olcsón adni, ők egy fillért sem, adnak a hozzávalóért. Csak cukor van kevés., A rétest mézzel sütik. Cigaretta is van rengeteg. Hosszú szopókás orosz cigarettát árusítanak az utcán a gyerekek. Szeszféle, az azután nincs egy pohárkával sem. Inni legfeljebb tejet lehet. A lakosság egy-kettőre megnyugszik és kényelmesen korzózik a városka főterén. Kedvesek és előzékenyek.

Az ellenség a Slari-Sambor-Dobrowlany-Hrusow-Drohobycz-

Bolehowce vonalon állott meg. Itt alighanem erős összeütközésre fog sor kerülni

Az ezredparancsnokság Drohobycztól keletre az ott elfutó vasútvonal mentén egy örházban van. A terep nyílt. Sima mezőség. De azért nyugodtan folyik a rendelkezés. Persze minden pillanatban várjuk, mikor csap le közénk az orosz gránát.

I. zászlóaljunkat kiküldönitük *Mihalovice-re*. Ott kisebb orosz erők vannak. Azokat kell onnan elkergetni és a 75. dandárt szükség esetén tájmlógiatni. A II. és III. zászlóalj ez alatt előörsökkel biztosítja a 40. hadosztályt.

Majd felfejlódik az egész hadosztály s a Mihalovice-Zydzacow közti magaslatokon fekvő oroszok ellen támad. Több tiszti és elég sok legénységi halottat veszünk. A honvédek kis lövészteknőket ásnak. Percek alatt magas, de vékony földsáncot emelnek, ami nem véd a golyó ellen.. De fanatikusak. – Ha a jó Isten akarja, akkor felesleges vesződni vastagon hányt mellvéddel. Tisztjeink közül itt esett el többek közt *Tower* János főhadnagy, aki már Szerbiában is harcolt. *Tower* főhadnagy az egész ezred becézett kedvence volt. »Janika főhadnagy úr.« Így titulálta őt mindenki. Ideálja volt a jó katonának, eszmény a bakák szemében. Mosolygó, jókedvű. A legnehezebb pillanatokban is vidáman fütüörészett. A drohobyczi parkban temették el.

20-án, az ezred északkeleti irányban támad. Reggel 5 órakor kiküldönített I. zászlóaljunk egyik százada, a 2. század közvetlenül a dandártól külön harci feladatot kapott. I. zászlóaljunk szomszédságában két 29. honvéd zászlóalj volt állásban, a II. és III. zászlóalj. A mi 2. századunknak feladata volt *Bolchowce* községtől északra a *Slonica* patak hídján a két 29-es zászlóalj mögött átkelni és azután jobbra térve a 29-esek mögött a 21-es honvédek I. zászlóaljjával egyesülve a községtől keletre fekvő *Garb* erdőt megszállni s azt az ellenségtől megtisztítani.

Alig kell át 2. századunk a *Slonica*-patak medrén, a század parancsnoka, *Rumy* Lajos hadnagy megdöbbenve látja, hogy a túlerejű ellenség a 29-eseket visszavetette és azok délfelé gyors ütemben visszavonulóban vannak. A helyzet kritikus.. *Rumy* hadnagy a kapott parancstól eltérően nem a 21-esekhez csatlakozik, hanem öntevékenyen a fenyegető helyzetben levő 29-esek támogatására siet.

Felfejlődött századával a patak medréből kilépve igen heves tűzrajtaütéssel a túlsúlyban levő ellenséges csapatokat előnyomulásokban nemcsak megállította, de irtózatos gépfegyver és ágyútűzben hátrálásra is kényszeríti. Ez által a két 29-es zászlóaljnak ideje van rendezni a visszavonulás közben felbomlott kötelékeket és kedvező védőállást elfoglalni *Bolchowce* községtől keletre. Így viszont egész hadosztályunk jobb szárnya nyert biztosítást a jobbról fenyegető bekerítés ellen.

Rumy Lajos hadnagyot nagyszerű fegyvertényéért a tiszti arany vitézségi éremmel tüntették ki

*

Ezredünk mai támadása újból áldozatokat követel. Sok emberünk dől ki véresen. De szerencsére mind csak sebesült. Halottunk egy sincs. Hajnali 3 és 4 óra között be is vesszük az ellenség állásait. Az ütközet kiadós tűzharcból áll. Majd rohamnak lendül neki

az ezred. Ezt az oroszok nem várják be és megfutnak. Tovább üldözzük őket, csaknem egészen északnak fordulva.

*

Mialatt az ezred három zászlóaljja a Drohobycz-Mihalovice vonalon, harcolta ki az előnyomulást, IV. zászlóaljunk véres ütközetet vívott *Hruszow-nál, Zagacie-nél*.

Ez a zászlóalj is gyors, erőteltetett menetben, hellyel-közzel ellenséges ágyútűzben üldözte az oroszokat, akik az egész vonalon visszavonulásban voltak. De *Hruszow-nál* megint megvetették lábukat. Sikertült a községbe bejutnunk. Itt a házak között az vitákon és keiteken keresztül vonult a rajvonala. Az oroszok két házsorral arrébb vettek állást is gyilkos tüzzel akasztották meg a IV. zászlóalj további előnyomulását. Hiába kísérel meg a zászlóalj másnap újból a falu elfoglalását. Most sem sikerül. Tüzérségünk gránátjaival felgyújtja a falut, de az oroszok az égő házak mögött is kitaranak. Ott futkároznak az égő házak közt. Előre jönnek és jobboldalról zászlóaljunk hátába akarnak kerülni. Nagy veszteség árán sikerült az ellenség szándékát megtörni és a bekerítés veszélyét kivédeni. Az ellenséges erőkkal fezemben elégtelen az itt küadó 128. dandárnak az ereje. Felváltják őket. A 102-esek három zászlóaljja és a mi IV. zászlóaljunk helyébe egy egész közös gyaloghadosztály jön felváltásra. Miért kellett akkor először evvel a gyenge erővel kísérletezni? Csak azért, hogy haszontalanul pocskékolódjék a magyar ero. Vagy megint újabb remek bravúrra számított a hadvezetőség? A szokásos magyar hősiességre, amely a legnehezebb és leghetetlenebb feladatoknak is bátran nekivág?

*

Május 21-ikén *Dolawa* előtt egyesül a IV. zászlóalj az ezreddel. Végre hónapok múltán együtt vagyunk. A másik három zászlóalj már hajnalban támadásra indult az ellenség ellen. Szakadozott vonalú előnyomulássai közelítjük meg az orosz állásokat. IV. zászlóaljunknak *Hrusownál* megfogyatkozott századai támadásunk elindulása után érkeznek meg is így ők adják a hadosztálytartalékokat.

Támadásunk útvonalán végig halottak és jajgatva fetregő sebesültek" között jutunk előre. A rendes megszokott nota. Bújni, hasalni, kúszni Egv pár lépést rohanuL Azután levágódni a földre. A gyalogsági ásó ugyanabban a pillanatban már feltúr a fej elé egy lapátnyi földet. Egy-két gyors ásónyomás s a honvéd már fedve fekszik. Céloz és lő. Inkább csak lő, mint céloz. Így erősen lihegve, még fekvő helyzetben és feltámasztott karral se nagyon lehet célozni. Amikor az ellenséges célpont már a célgömbön ül, a fáradt tüdő nehezét zihálva kapkod levegő után s a fegyvergolyó valahová a madarak közé száll. Majd megint felugrani. És kezdeni előlről. Futni, bújni, kúszni és ásni. Az ásó vasa fényes. A folytonos használat ragyogóra csiszolja. És a széle éles! Nem kell külön kiköszörülni.

Akit golyó talál, az jajgat, imádkozik. káromkodik, sír vagy röhög. Vagy hallgat. Hallgat örökre. Micsoda jajjok, üvöltések, sóhajok! Mennyi magyar lélek száll fölöttünk! Még a meleg szívdobbanás is bennök lüktet.

Már 130-150 lépésnyire közelítettük meg az ellenséget.

– Roham!

- Rajta! Rajta!
- Utánam!
- Előre! Hajrá! Hajrá!

Gyilkos keresztútúzenet összeomlik a roham. És megint ver, jaj és halál! És ásás! Sietve beássuk magunkat. Kell, mert most az oroszok jönnek ellentámadásra. Sok embert szedtek össze ide az oroszok. Annál nagyobb pusztítást visznek végbe soraikban honvédeink.

Egy fiatal honvédünk szélesen vigyorogva szól a mellette fekvő szakaszparancsnokához:

— Hadapród úr, nincsen töltényem. Tessék nézni és megfogni a puskám csövét. — És boldog büszkeséggel nyújtja a fegyvert. A cső faburkolata is forró. Egy rövid óra alatt vagy kétszáz töltényt lőtt ki az ellenségre. S most nyugodt lelkesemmel pihen és vár. Amíg a lőszerpótlás valahogyan kikerkezik hozzánk.

A sikeresen visszavert orosz ellentámadás után védő vonalunkat tisztességesen kiépítjük. Rendes állást készítünk belőle. No, nem egészen rendeset. De tűrhető. Még egy sor alacsonyan fekvő drót is kerül eléje. Sok helyen spanyollosas. Este vonalunk előtt táboriörsökkel biztosítjuk magunkat. Az oroszoktól járőrök jönnek ki éjszaka. Egyik ilyen muszka járőr megtámadja 2. századunk örsét. *Steinfeld* Nándor önkéntes szakaszvezető pár honvédjével elkeseredett tüzharcral visszaveri őket.

Éjjel a szomszédunkban fekvő két német századot felváltják, így tudjuk meg, miért nem sikerült a mi támadásunk. Ők ugyanis ránk bízták az egészet. S támadásunk alatt szépen vonalukban maradnak vissza. Hivatalosan közlik, hogy parancsnokaikat azonnal letartóztatták. Nekünk rengeteg vérbe és hősi áldozatba került a két német század engedelem-megtagadása. Furcsa eset! Amint mesélik, poroszkok voltak. Azok pedig csodásan fegyelmezett, jó katonák. Derekasán állják meg helyüket. Nem szoktak ilyen *csehesen* viselkedni. A parancsnok személyében lehetett a hiba.

Az oroszoktól 100-150 lépésnyi távolságban most már egészen komoly védőállást építünk ki. Embereink ki vannak merülve. Ilyen kimerültséget a háború előtt elképzelni sem lehetett. De ennyi szenvedést sem, mint amennyi itt nap-nap mellett kijut. A németek visszamaradása miatt legénységünk erkölcsileg letört. Nincs meg az az elszántság, ami a siker kivívására feltétlenül szükséges.

Másnap viszonylagos csend. Csak a halottak száma nő. Az 5-ös szibériai lövészezred van velünk szemben. Ezek jól céloznak. Az egyik gépilegyver páncélja mögül a fegyvercső és a páncél között levő nyíláson négy figyelőt lőttek fejbe. Sok a dum-dum golyó. Veszteségünk nagyobb része halottakból áll. Máskor a sebesültek vannak túlnomó többségben.

A gondosan célzott ellenséges golyótól *Molnár* zászlós fejlövést, *Mokossinyi* Gábor hadapród szívlövést kapott a mellvéd lőrésen keresztül.

Mi is viszozzuk a muszkáknak a gondosan célzott lövöldözést. A legjobb lövők állanak a fegyverek mellé. És ha az ellenséges állásban valahol csak egy szempillantásra is feltűnik egy orosz katona, a következő minutában már holtan bukik le. Mi ugyan nem vagyunk lövészezred, de azért megmutatjuk nekik. Nem hagyjuk magunkat a fellövésben sem felülmúlni.

Csak dum-dum golyóink nincsenek. Még belövő patronokat sem tudunk keríteni. Valaki kitalálja, hogy a töltényhüvelybe hegyével befelé szorítja be a golyót és lapos ólomvégével előre lövi ki. Ez is jó lesz megtorlásul a muszkáknak a sok dum-dumért. Az ólom puha és széjjel lapul, ha célba talál. Így nem szorítja le a golyó acélköpenykéje.

Gondosan látcsövezzük az orosz állást. Megkeressük az ő géppuskáikat. És megkezdődik az ellenséges géppuskás figyelőkre a vadászat.

A muszka gépfegyver löni is kezd:

– Pak-pak-pak; pak... Pak-pak... pak... pak...

Nagyon akadozik a tüzelésük üteme. Olyankor váltani kell náluk az embert. Mert aki előbb lőtt, azt már vihetik temetni.

Azután egészen elhallgat a muszka gépfegyver. Semmi mozgás sem észlelhető körülötte. Nagyon veszélyes volt nekik mellette a szolgálat.

Egyszerűen magára hagyták géppuskájukat.

A mi embereink kacagnak. Sikerült. Jó étvágygal fogyasztják el a soronkívül kapott konzervákat. Ez volt a céllövészet díja, amit azonnal kiosztottak közöttük.

*

Május végéig nincs változás. Pihenünk. És az állást tökéletesítjük, Az, hogy egész idő alatt több-kevesebb megszakítással erős tűzharc folyik, nem esemény. Az se, hogy néha a tüzéség is nekikezd. Hol a mi tüzéségünk püföli őket, hol az orosz tüzéség ereszt meg egy kis gránátózást. Vagy srappnellet keresi a mi tüzéségünk állását.

Az árok tökéletes kiépítése mellett a drótkadályok készítése is erősen foglalkoztatja bakáinkat. Legutóbb volt olyan állásunk is, amely előtt egy szál szögesdrót volt végig húzva a rajvonal előtt a földtől egy jó arasznyira. – No, aki ezen fennakad, az nem is akar komolyan hozzánk eljutni! – Valaki elkeresztelte ezt a torz drótkadályt *bukantó-nak*. Még utóbb a muszkák felkarcolják vele a lábukat.

Most ellenben komoly akadályokat készítünk. Minthogy védővonalunk sík terepen van, benn a lövészárokban epanyollosokat készítünk. Azokat rövid úton kivágyjuk az állás elé. Olyan már a mező előttünk, mintha óriási sündisznó csorda kóborolna rajta. A lövészárak csaknem tökéletesen ki van már építve. És berendezve. Ahogy a tankönyvekben van. Negyvenöt fokos szög alatt hajlik a futóárok hátsó fala. Ötven lépésnyi távolságokra hatalmas harántgátak vannak kiásva, llajtuk a föld magasra hányva. Olyanok, mint egy kis tömör torony. Az ellenség felé eső oldalon a srappnelbiztos fedezékek sora. Minden rajnak vagy félszakasznak jut egy.

A nap könnyű szolgálatból és még könnyebb látogatásból áll, Előkerülnek a szájharmónikák. Viccelődés. Semmittevés.

A konyha éppen kiérkezik. A koszt jó és elégséges. A tiszt menázi azonban, mire kiér, egészen hideg. A legénységé annál jobb. Többnyire húsleves van, vagy gulyás. És valamilyen főzelék. Kenyér, cigaretta vagy pipadohány is mindig elég érkezik ki. A tisztikonyhával palacsintát hoznak. Persze üresen. De a palacsinta legalább hüvelynyi vastagságú.

Május 25-ikén *sappe*-támadásra kapunk parancsot. Ez elég érdekes szórakozás, csak a sok kubikolás unalmas.

Abból áll a sappe-támadás, hogy merőlegesen, árkot ásunk előre. Közönséges, gyatra futóárkot. Ezeket azután, ha már 40-50 lépésre ki vannak ásva, jobb és balfelé összekötjük. Ide előrejön az egész társaság. Ismét mások mennek előre árkot ásni. Patakokban csurog a bakákról az izzadság. A melegen tűző napon meggörnyedve ássák, hordják a földet. Muszáj görnyedni, mert az alacsony árokból különben nagyon kimagaslanának. Szerencsére a talaj puha televényföld. Köves, sziklás talajon meg lehetne szakadni bele. Ásunk egyre és hanyjuk a földet.

A muszkák nem csináltak ilyen sok teketóriát. Pár száz méterrel hátracurukoltak. Egy este visszafutottak majd egy fél kilométert és ott ásták be megint magukat.

Másnap, május 26-ikán színleges támadásra kapunk parancsot.

Gaje-nizne irányába vezet a főtámadás. Az itt támadó csoportnak a helyzetét kell szörnyű puffogatással megkönnyítenünk, hogy azt h így je a muszka: mi is támadni készülünk. Akkor nem mer innen erőket elvonni, hogy Gajenizné-hez vigye. Egyébként az is parancsba jött, hogy később mi is csatlakozunk a támadáshoz, jobbszárnyunknál kezdve. Egyelőre gyalogsági tűz van csak soron. Honvédeink hihetetlen gyorsan lövöldöznek. Egyre újabb töltényrakaszok érkeznek hozzánk. Nem egy emberünknek várnia kell, amíg izzó forróra melegedett fegyvere annyira lehül, hogy ismét tüzelhet vele. Bakáink nevetve versenyeznek egymással, melyikük lő ki hamarabb 240 élest.

Sikerült a muszkát becsapni! Tüzelésünket komoly nekikészülődsnek veszi. Dehogy is von ki innen csapatokat a vonalból. Ellenkezőleg! Látjuk az orosz tartalékok bevetését. Velünk szemben erősítik meg az állásukat. Színleges támadásunk így teljesen sikerül. Az orosz tüzérség tüze is a mi írontszakaszunk ellen fordul. Gajenizne ellen támadó csapatainknak mindenesetre megkönnyítettük a helyzetet.

– Ezeken ugyan kiadósan segítettünk. Most ippeg minket püföl majd végig a muszka!

Felsőbb parancsnokságunk azonban elégedett. Mi is: alig pár embernyi veszteségünk van ebben a *színleges* támadásban.

Újból nekilátunk az árkász-támadásnak. Pár hosszúnyelű szerszámot is kapunk. Ásót, meg csákányt. Földműves legénységünk passzióval túrja a földet.

Az árkásztámadás sikerült. Kétszáz, egyes helyeken száz lépésnyire közelítettük meg a muszkát árkászmunkánkkal.

Most megint kevesebb lesz a móka. Újból vérre megy a játék. Mikor túlközel kerülünk az ellenséghez, fanyarabbak lesznek a viccek. Az arcokon kiütökzik a tűzvonal hatása. Már nem előre ásunk, hanem az elől levő árkot mélyítjük. Így legalább ha majd rohamra kell menni, nehezebb lesz kiugrálni belőle. A hátravezető futóárokból is szeszélyes kacskaringókat, kiugrókat építünk. Ne tudják az oroszok hosszában végig löni.

Dandárparancsnokunk egészen előre jön, helyszíni szemlére. Megnézi munkánkat. Igen tetszik. Nagyon meg van velünk elégedve.

A muszkák sem nézik tétlenül a mi mesterkedésünket. Fantasztikus szalmatetőt eszkábálnak össze. Az alatt szeretnének hozzánk

lopakodni. Világítópisztolyból rakétát lövünk bele. Pillanat alatt lángba borul a száraz szalma. Az oroszok meg szaladhatnak vissza.. Ezzel az ötletükkel ugyan nem nagyon dicsekedhetnek!

Május utolsó napján tüzzel rajtaütöttünk az oroszokon. Roham volt tervbe véve. És azt akartuk megtudni, nem vontak-e ki a muszkák jelentékenyebb erőket a rajvonalból. A gyönyörű napsütéses tavaszban meleg földszag szállott fel a légből, ahol a magasban pacsirta trillázott. Ezt hallgattuk. Azután ki-ki kezébe vette fegyverét s egyetlen vezényszóra szapora, heves tüzzel örvendeztettük meg az ellenséget. Csodamód megriadtak a muszkák. Nem tudták hirtelenében, mire készülünk ellenük. Nyüzsögtek, mint a férgek! Majd ők is nekikezdték. Tüzelésük erejéből megtudtuk, hogy nem vittek el a velünk szemközt levő állásukból számottevő erőket. Így a tervezett roham el is maradt.

Estére aknával puhítottuk őket. Több aknavetőt hoztak előre vonalunkba. Volt közöttük 22-es kaliberű is. Az egyes aknarobbanások közti időt gyalogsági tüzzel tettük változatosabbá. Fokozódó erővel fortyogott fel a puskatűz. Azután hirtelen elhallgatott. A következő pillanatban már az aknák hatalmas döreje reszkettette meg a levegőt.

Ezen az éjszakán át mégis csak megpuhulhatott az ellenség! Ezért másnap, június 1-én, délelőtt 10 órakor rohamra kapunk parancsot. A rohamot kezdő szakaszokat az állásban visszamaradok tüzzel támogatják. El is foglaljuk az orosz állást, amelyben ekkorra már csak csekély erejű utóvéd van. Ez megadja magát. Körülbelül egy kilométerrel hátrább, az erdő szegélyén, vesznek újabb állást az oroszok. Újabb nekitámadásunk alatt innen is megszaladnak. Kiűrtik az egész vidéket. Utóvéd-századaik megadják magukat.

Megindul az üldözés Dolhe irányába a 317-310-321 magaslati pontok közötti területen. Tőlünk jobbra a 6-os honvédek, balra a 19-esek nyomulnak előre. Úgy látszik, most a 29-esek adják a hadosztály-tartalékot.

Dandárparancsnokságunk velünk van. Vezérkari tisztünk, nagybacsoni Nagy Vilmos, a kiváló vezérkari százados, vidám arccal dicséri csapatainkat. Mi nagyon fáradtak és éhesek vagyunk. De azért jókedvünk van nekünk is. Alig egypár sebesült. Csak olyan kutya-fáradtan ne kellene még üldözésre indulni. Még is inkább mi üldözzük az oroszokat, semhogy ők üldözzenek bennünket!

*

Egykettőre menetoszlopban állunk. Gyerünk! Ütközetmenetben megyünk az oroszok után. Dolhe északi szegélyének vonalát este 10 órára sikerült elérni. Itt talán majd aludni is lehet. Csak épen hogy előbb még beássuk magunkat.

Másnap Ugalsberg ellen vonulunk tovább. Ezt a falut az oroszok erősen megszállották. Közvetlenül a falu szélén van a nagyon megerősített is jól kiépített muszka állás. A falu egy alacsony dombháton fekszik. Mi meg az előtt lenn a magas razsvetésben Díjünk meg. Itt újból beássuk magunkat.

Amíg idejutottunk, Ugalsberg közelében több patakon és mocsaras területen gázoltunk át. Néhol majdnem der élvíg belesüppedtünk a mocsárba. Most kiröhögjük az orosz gránátokat. A mély mocsárba huppogva fulladnak bele. Csak fejbe ne kólintson valakit egy muszka gránát, mielőtt a mocsárba lecsap és bedöglük. Bár ez nem nagyon

valószínű. Még nem hallottunk ilyen esetről. Hiszen annyi levegő van körülöttünk. Ott kényelmesen elférnek. Mindenesetre sokkal több a levegő, mint a honvéd.

Ugarlsberg előtt nyugat-keleti irányban a szántóföldeken vonul végig rajvonaíunk. Kis lövészteknőkben fekszünk és átdiskurálunk egymáshoz. Mozogni napközben nem lehet. Nagy célpontot mutatnánk. S ez életveszélyes. Így unalmas a heverészetünk.

Vízünk sincs. Az ásástól kezünk egész maszatos. Jó fekete agyagos föld van itt. Úgy ragad az ember kezére, hogy le sem lehet dörzsölni. Mosdani nincs mivel. Még inni se nagyon tudunk. Pedig az nagyon elkelve a nyári melegben. Mögöttünk egy kis patak folyik. Néhány kulacsot sikerül abban megmeríteni. Ronda egy víz. Valamelyik petróleum finomítónak a kanálisa ebbe folyik bele. Lilás, szivárványos hártya úszik a víz tetején. Oldalra kikülönített századunk, a 4. század bele is mosdik. Ki a lábát mossa bele, ki a szutykos alsóruháját, Van, aki a nagy melegben egészen megfürdik. De ez nem zavarja az inni akarókat, hogy a kulacsokat meg ne merítsék.

Közben egyre pattognak a lövések.

Baloldalunkon a 73. közös ezrednek egy félszázada van. Egyik őrnesterük fejlődést kap. Éktelenül üvölt, amikor a vér előtti az arcát. Odaugrunk. Nem esik össze. Rendesen beszél és gondolkodik. Csak a vér folyik közben végig egyre az arcán. Az egyik szemét nem is tudja nyitva tartani. Homlokán ment be a golyó és hátul a koponyáján jött ki. Az egész háború legszerencsésebb fejlődése. Ezer és ezer bajtárs egy szempillantás alatt meghalt ilyen lövéstől. Neki a bőre és fejsontja között futott végig az orosz golyó. A nagy zavarban azt sem tudják, hol van a segélyhelyük. Hátul jobbfelé, egy szénakazal tövében van a mi egyik segélyhelyünk. Oda megy.

Előrenyomulunk az orosz állások felé.

Este 10 óraker indulunk rohamra. Az erős orosz tűz miatt nem sikerül az orosz állásokig jutni. Éjfélkor újabb rohamra megyünk. Ez sem sikerül. Veszteségünk óriási.

3-ikán reggel megint parancsot kapunk. Újból meg kell az oroszokat rohamozni.

Kürtösünk hatalmas erővel fújja trombitáját:

— Ká-á-poszta, ká-á-poszta,

— Hús is főtt benne.

Meglepetve, vidáman figyelünk fel a kürtszó ismerős dallamára. Sokan vele éneklük roham közben a »szellemes« szöveget.

Az oroszok most alig tüzelnek. Sikerül is egészen az ellenséges állásokig eljutnunk. Akkor azonban böszülten lövöldöznek ránk. Majd a magas rozsvetésben elénk jönnek.

Nagy a zűrzavar. Sokkal több az orosz, mint a honvéd. És azok kiabálnak:

— Dole puski!

Már hogy dobjuk el a puskákat, Öten-hatan rohannak egy magyarra.

— Nye bojsze magyarszki!

A verseci 7-es honvédektől kapott szerb nemzetiségű legénység, akiket nemrég osztottak be IV. zászlóaljunkhoz pótlásul, jól érti az orosz beszédet. Néhányan meg is adják magukat. Saját honvédeink már nem ilyen könnyű gyerekek.

– Nye bojsze az anyád!

Dühösen csapnák a puskatussal a tolakodó kezekre.

Nagykeservesen visszajutunk saját állásunkhoz. De sok emberünk ott veszett az ugartsbergi három rohamnál!

Estefelé eltolnak minket. Itt már eleget kínlódtunk. Most sétálhatunk másfelé. A hátravonást az orosz nem veszi észre és nem zavarja. Nyugodtan gyülekezünk az ugartsbergi domb előtt húzódó kocsíúton. Lövések jönnek, de ezek nem nekünk vannak szánva. Bár azért köztünk csapnak be. Vonatbeli katonák is baktatnak az íton málhás állataikkal. Most már kényelmesen lehet sétálni, mert kezd besötétedni.

Útirányunk célja *Bilce. Medenicé-n* keresztül visz utunk. Ezen túl keletfelé párszáz lépésre egy réten rendezik a századokat. Azokat mindig rendezni kell. A nagy rumliban mindig összekeveredik a társaság

Éjjel két órakor megesszük a tegnapi ebédünket. Már épen ideje volt. Cudar éhesek voltunk. Azután tovább. Reggel hat után érünk *Bitcé-re*. Ott délelőtt 11-ig pihenünk. Az egész ezred azonnal földre heveredik és kimerülten hortyog.

A Dnjeszter-vidéki harcok A június 8-iki bekerítés

Megyünk tovább. Az ezred útja, *Tejsarowba* s onnan *Pezany-ba* visz. (Lásd a 9. sz. vázlatot.)

IV. zászlóaljunk, amelynek 950 emberéből Ugartsberg után már csak körülbelül 250 volt a létszáma, újból a 128. dandár kötelékébe megy vissza. *Derzow-ban* csatlakozik dandárjához éjjel két órakor.

Mi útközben erdőn megyünk keresztül s nagy nyári zápor zuhog a nyakunkba. Bőrig ázunk. A ruhánk teleszívja magát vízzel. Tapad ránk. Alig lehet lépkedni benne.

Éjjel egy vasúti töltésen menetelünk. A sínek között bukdácsolva haladunk előre. A keservit ennek az útnak! Legalább már ne gyalogosan kellene a vasúti töltésen haladni!

Reggel kozákjárőrökkel van kisebb csetepaténk. Lövöldözés. De sebesülés nincs! Délután megint tovább. *Lowczyczé-re* tartunk. Este érünk a *Stryj* folyóhoz. Itt gázlón kelünk át. A gázlónál természetesen nagy torlódás van. Amíg sor kerül ránk, ledülünk pihenni. Kéjesen nyújtózunk a partmenti éles köveken. – Mégis csak fura dolog ez a háború, urak! – Miért? – Mert sokan vannak közöttünk olyanok, akik odahaza aludni sem tudtak. ha a lepedőjükön ránc gyűrődött. Itt meg boldogok vagyunk, hogy ezekre az éles kövekre ledőlhetünk egy kicsit.

IV. zászlóaljunk az *ivfinowce-i* hídfőhöz kerül. Nincsenek tőlünk messze. A Dnjeszter-vonal lezárására van parancsunk. *Kijowiecz-től* a *Stryj* folyóig tart ez a vonal. Elég hatalmas feladat a 238 puska-létszámú zászlóalj számára.

Mi még, ahogy sor kerül ránk, belegázolunk a sebesen folyó Stryj-be. Csaknem hónaljig ér a víz. Nagyokat röhögünk, ha egy-egy ember elveszti egyensúlyát és belehasal a vízbe. Olyanok vagyunk, mint az ázott ürgek.

A folyón való átkelésünk sok vidámsággal történt. Élveztük a sok apró, humoros kalandot, ami közben előadódott.

Egyik hadapród bajtársunknak nagyszerű csizma van a lábán. Átkelés előtt nagyokat kuncogott a markába.

— Minek örülsz pajtás?!

— Annak, hogy nektek csuromvizes lesz a lábatok. A bakancsok és vikngamáslik rögtön átengedik a vizet. Nekem meg vízhatlan a csizmám.

— Te pancser! – szól közbe most egy harmadik, – arra nem gondolsz, hogy a Stryj vize magasabb, mint a csizmád szára?

— Hát aztán!

— Azt mondd, a te csizmád vízhatlan. Tehát nem fog belőle kijönni az a víz, ami felülről a csizmaszárnál csurog be.

Így is lett. Bajtársunk kegyetlen káromkodással kínlódott, amíg vízzel teli csizmáját három honvéd valahogy leráncigálta lábáról. Csak úgy dőlt belőle a víz. Mi meg egyszerűen csak leráztuk magunkról a vizet. Amint azt otthon, boldog békeidőben, a kutyáktól láttuk. Lépegettünk néhányat. Bakancsunkból a fűzősúlylyukaknál kiszörtögtött a víz.

— Te, jó egy ilyen vízmentes csizma?

— Add meg a susztered címét. Ilyent én is fogok magamnak csináltatni.

Mezítláb ment tovább egy jó darabon, amíg csizmája valahogy kiszikkadt. A sötétben valami újfajta fegyvernek nézett ki a két fekete csizmaszár. Mint valami nagykaliberű fegyver csőve.

– Ajnye, de veszélyes egy fegyvert céloz ránk a hadapród úr! – vicceltek a bakák a pipaszár mellől. De halkán, nehogy meghallja a parancsnokuk.

És megyünk tovább. Kicsinyt didergünk. Az éjszaka június elején itt még elég hűvös volt. S a hűs éjszakai szél a vizes ruhákban megdiderget bennünket.

És megyünk éjjel és nappal. A szakácsok tán a vízbe fúltak, mert konyha nem jön utánunk. Legalább is mi nem kapunk enni. Hagymaföldek mellett megyünk el. A fokhagyma most kezdi a fejét növeszteni. Teleszedjük tarisznyáinkat fokhagymával. Két napig fiatal fokhagymán élünk. Kenyerünk persze nincs hozzá. Viszont sónk sincs. Víz ellenben útközben többnyire nem találunk. Cudarul égeti szánkát a kilószámra elfogyasztott fokhagyma. Versenyezünk, melyikünk szája szaglik jobban tőle. Erősen holtversenyben végződött a nemes viadal.

Június 7-ikén *Zurawno-ba*. érünk. Itt a Dnjeszteren már híd van verve. Azon át megyünk *Molodincé-re*.

Alig keltünk át a Dnjeszteren, egy határ muszka jön velünk szemben. Persze foglyok. Kettősrendekben jönnek tisztjeik vezetése alatt. Volt vagy egy hadosztályra való orosz fogoly.

A mi feladatunk itt a németeket felváltani. Egész napi menetelésünk után késő éjszaka csuda-nagy erdőbe érkezünk. Libasorban jmegyünk át azon. Koromsötét az éjszaka. Lángot gyújtani, cigarettázni tilos. A villamos zseblámpákat sem szabad felgyújtani. Nekimegyünk

a fáknak, felbotlunk a gyökerekben, egymáson. Hempergünk. Káromkodunk. És fáradtak vagyunk. Már alig állunk a lábunkon. Az erdőn túl rendezni kell az ezredet. Teljesen össze vagyunk kavarodva.

Azután rögtön tovább. Századok éleikkel egy magasságban. Hol a fenében vannak ezek a németek? Hol? Egyszerűen nem vártak meg minket. Így rásétálunk *Molodincé-nél* az oroszokra. Ezek veszett tüzzel akasztanak meg bennünket. Gyorsan vissza egy alacsony dombvonulat mögé.

Itt: Rajnyal! Kúszva megyünk fel a dombhátra, ahol holtra-fáradtan beássuk magunkat.

Reggel azután kezdődik a tánc. Egész nap lövöldözés. Mi is szaporán tüzelünk. Tüzérségünk nem sok. Annál több van az oroszoknak. Jobbra tőlünk a 6-os honvédek állanak. Van közöttünk vagy három kilométeres hézag. Telefonálunk a hadosztálynak. Nem tudnak segíteni. Saját csapat itt nincs több. Húzódjunk széjjel. Így lecsökken (a hézag egy kilométerre. Ezt a térközt néhány tábori őrssel biztosítjuk. De balra! Balról sehol senki! Lesz. ami lesz. Mi többet nem tehetünk, mint amit megteszünk.

Hogy hadosztályunk baloldala legalább is a legszükségesebb mértékben védve legyen, még tegnap, – 7-ikén, – délután *Mihók* Géza századost az 5. és 6. századdal kikülönítették a balszárny biztosítására.

Erinek a Télzászlóaljnak 152 puskája volt mindössze! A Dnjeszter-liez közel fekvő Bortniki községet is el kellett foglalnia, sőt azon túl-inenőleg az attól észak és északkeletre fekvő magaslatokat is meg kell szálla ni a.

Elég rendes feladat ez! Bár, ha sikerül, balszárnyunk felől biztonságban lehetünk.

A *Mihók*-félzászlóalj tőlünk 5000 lépésre volt. S most így festett ezredünk helyzete:

Mihók százados két gyenge századával neki is támadott a *Bort-iiki-t* megszállva tartó erős orosz csapatoknak s azokat elkeseredett tűzharc és roham árán a faluból kiverte. A muszka sem hagyja magát, ellentámadásra indul. Ezt egy darabig sikerül feltartóztatni, bár az oroszok állandóan előbbre szivároghatva, a falut újból megszállják, a mieink közül többet elfognak, úgyhogy a félzászlóalj állománya e pillan»tban már csak 70 puska. Közben elfogy a lőszer. A sebesültektől és halottaktól szedik el embereink a löszert, hogy az ellenséget tűz alatt tarthassák. Közben az ezredparancsnoksággal helyreáll az összeköttetés és *Gáspár* Béla hadapród 36 emberrel erősítésül jön. Lőszert is hoznak.

Azonban az oroszok is erősítenek. Sokkal több embert vetnek be a tűzbe. Egyre-másra érkeznek a muszka csapatok, amelyek balról teljesen veszélyeztetik már félzászlóaljunkat. Egyre több halottunk és sebesültünk van.

Mihók százados jelenti is délután fél 2 órakor:

»A hadosztály balszárnyának bekerítése befejezett tény. Sürgősen kérek legalább 2 századot és egy géppuskás-osztagot, különben a bekerítés katasztrofális lehet a hadosztályra nézve. Bortnikin körülbelül egy ellenséges dandár áll.«

Tehát egy muszka dandárral szemben nem egészen 100 emberünknek kellene sikerrel győzedelmeskednie. Mert erősítést nem kaphat *Mihók* százados. Nincs miből adni.

Most újból vad erővel támad az ellenség. Rettenetes hevessegű fegyver- és kézigránálttűzzel.

Pár perc alatt igen sok emberünk pusztul el. Elesik *Molnár* zászlós, *Pintér* hadapród.

Egyre hevesebb a támadás, egyre kevesebb a magyar honvéd. Már csak 30 emberünk van itt s az oroszok rettenetes erővel támadnak folyton. Legyűri őket az orosz tömegtámadás hulláma s *Mihók* százados *Herlinger* hadnaggyal, *Simon* zászlóssal, *Gáspár* és *Katona* hadapródokkal s mintegy 24 honvéddel fogságba esik.

A többi meghalt és sebesült.

Így a baloldalunk egészen fedetlen, védtelen lett. De mi erről mein tudunk még semmit. Nyugodtan álltuk az ütközetet.

Szomjasak vagyunk. A legények a közeli faluba mennek vízért* Hírül hozzák, hogy sok tyúk szaladgál az üres faluban elhagyottan. No, ugorjatok csak be a faluba, ne legyenek ezek a szegény tyúkok olyan elhagyatottak. Már előre éhezünk a mai ebédet. Megint rendes étel kerül gyomrocskánkba.

De tévedtünk!

Délben jelenti balszárnyasaink, *Vékes* Sándor t. főhadnagy százada, hogy valakik jönnek. Vagy oroszok, vagy németek. Még nem lehet jól látni őket. Messze vannak. Az orosz tüzéség lövi őket.

Azután megláttuk.

Oroszok voltak.

8-10-szoros rajvonalba jöttek felénk. A rajvonalak mögött még egy rendetlen tömeg. Saját tüzéségük srappnellet lövöldözött mögéjük. Nyilván, hogy nagyobb kedvük legyen felénk jönni. És hogy elvegye kedvüket a visszafordulástól.

S a mi baloldalunk egészen védtelen. A *Mihók*-félzászlóalj töredéke ekkor már orosz fogságban volt.

Lassan belevesznek a muszkák a mögöttünk levő erdőbe. Szóval a hátunkba kerülnek. Eddig rendben volna a dolog. Telefonálunk

10. számú vázlat

hátra, mi a parancs? Kitarítani az utolsó emberig! Hát tartunk ki. Rövid pergőtűz. Sok telitalálat a vonalra.

– Hurrá! Hurrá!! Előlről is nyakunkon á muszka. Nem bírunk a rettenetes nagy tömeggel végrehajtott ellenséges rohamoknak ellenállni. Megszaladunk. Be a faluba, *Molodyncze-be*. Itt kínosan keserve- sen sikerül a legénységet összeszedni. S arcot fordítunk az oroszok felé. Egyszerre csak a szélső házak közül nyakunkba zúdul a hátunkba kerülő muszka. Tömértelen sokan vannak. Ellenállásra gondolni sem lehet. A falu közepén, ahol egy kis patak folyik keresztül, összekeveredünk az oroszokkal egészen. Tíz muszka, egy honvéd. Kézze- l, lábba- l, fogga- l, körömmel, puskáva- l, ásóva- l verekszünk. A hosszú orosz szuronyok eset- lenebbek, mint a mi rövid szuronyunk. Sok emberünknek a puszka a hátán van keresztülvetve. S csak a szurorryát szorítja kezében. Késel vele. Mások a szuronyos fegyverrel vívják a tusát., Néhány bakánknak még ahhoz is van lélekjelenete, hogy amikor szuronya már az ellen- ségbe belehasít, a fegyverét is elsüti. Hogy az eredmény biztosabb, legyen. Sok muszka csak úgy találomra puffant bele a tömegbe. Nem törődik vele, kit talál. Minket-e, vagy saját bajtársát?

A muszkák most is *robbanó* golyókat használnak.

A patak medrét egészen széjjel tiporjuk. A sáros latyakban lihegve küzdünk. Éhesen, fáradtan. Szilajull Szörnyű sebekkel hul- lanak az emberek. Van, aki balkezével tartja jobbkarját. Jobb keze- feje erőtlenül, csüngve lóg. Két karcson- tja törötten kandikál ki. Vére vastag sugárban ömlik, üvöltő jajgatással rohan. Egy muszka hátába vágja szuronyát.

Robbanó golyótól találva, vérző tüdővel esik le másik. Vörös tajtékkal habzik ki a vér oldalán. Egy szegény bajtársunknak hasát vágja fel az ellenség szuronya. Belei a földre omlanak. A vad tumul- tusban teljesen összetapossák.

Az oroszok főként a tisztekre vadásznak. Elsősorban azokat akar- ják elfogni.

- Officziarszko! – kiabálnak, ha arany csillagot látnak. Egy hatláb magas muszka *Kálmán* Sándor főhadnagy vállára teszi kezét, ő revol- verét rántja elő. Az orosz két ököllel ugrik mellé- nek. Nehezen kapkod levegő után. Két honvédje ugrik oda s leütik a muszkát.

Nem lehet tovább ellenállani. – Fusson, aki merre lát!! És futunk. Aki a falu temetőjén keresztül menekül, kikerül az egérfogóból. Aki a hátrakanyarodó úton szalad, azt az oroszok mind elfogják. Az úton végig oroszok állanak. Tárt karokkal kapják el a honvédeket.

S mi futunk. A temetőből rozsvetésbe. Rozsvetésből erdőbe. Egyre tovább. Az erdő szélén áll *Bredl* István hadapród a tartalék géppus- kás-osztagáva- l. Két géppuskája elő van készítve. Csakhamar berregve kaszálja az oroszokat.

Sűrű rendet vág- nak a gépfegyverek az oroszok között. De ezek egyre jönnek felénk. Megállás nélkül.

Futunk tovább.

De meddig?

Egyszerre németekkel találkozunk. Most már meg lehet állani. Úgy latszik, az ellenség is megállott. Furcsa, de nem mertek tovább üldözni bennünket. Talán cselvetéstől feltek. Csak tudták volna, milyen kevés emberünk van ezen a helyen! Katasztrófális vereséget mérhet- tek volna ránk.

Hegy Andor századost a bakái fegyverekre fektetve hozzák.

A térdét lőtték keresztül. Lépni nem tud. De honvédei nem akarták ott hagyni a muszkák prédájául.

Egy kis falusi majorságban verődünk össze. Pontos ezredlétszám 91 fő. Kétezerből. Lassanként szállingóznak minden irányból embe-reink, akik valami csoda folytán ki tudták vágni magukat. Így szá-munk 248-ra emelkedik. A legtöbbnek nincs köpenyege, hátzísákja. Ezeket futás közben elhajigálták. De a fegyvere mindnek megvan.

Rendezik az »ezredet«. Egy századba állanak fel az emberek. 1. szakasz I. zászlóalj, 2. szakasz II. zászlóalj, 3. szakasz III. zászló-alj. Van századunk, a 4. század, melyből *Zádor* Endre hadnagyon kívül csak az egyik szakaszparancsnok, *Szereday* Miklós hadapród maradi meg és egy sebesültvivő honvéd. Más, több senki. Rengeteg veszte-ségünk van halottakban, sebesültekben és főleg eltűntekben. Ezek valószínűleg mind orosz fogságba estek.

Nyugodt menetben egy kis társaság bukkan elő. A faluba kül-dött legények főző edényekben hozzák a paprikás csirkét. Kis inasunk, *Dezsőke*, egy 12 éves kis fiú, aki mindenfelé velünk jár, – vette észre leghamarabb a hátunkba került muszkákat, mikor a kútra vízért küldték. Így a legényeknek elég idejük volt jókor meglépni, az ebéddel.

*

IV. zászlóaljunkat a 128. dandárral félnappal később érte el az orosz támadás hulláma, *Iwanovce-nál*. De őket is szétmorzsolta. A 102-eséknél 8-ikán, majd 9-ikén reggel betörték az oroszok. A mieink oldalba támadták az ellenséget. De csak rövid időre sikerült feltar-taniuk az orosz áradatot. Azután a *Stry*-jen átgázolva menekültek el.

9-ikén délután félháromkor érte el tetőpontját a tűz hevessége. Az orosz tüzéség mindenféle kaliberű ágyúból lőtt. És volt itt erős puskatüz is. Meg akna és gépfegyver. (Lásd a 9. ez. vázlatot.)

Wierczany-ban verődtek össze. Ebből a zászlóaljunkból 90 ember és 9. tiszt került ki épségben a szörnyű kalandból.

Június 10-én *Lisatycze-ben*. gyülekezett a 128. dandár. Innen ment *Tejsarow-ba*. *Tumdi-ig* kellett volna mennie. De csak *Cucu-lovce-ra* jutott el. Itt jobb szárnya a mi zászlóaljunk mellé került.

Ezredünk a *nolodynce-i* csúfos kudarc után rendezetten vonult már vissza. *Lengerer* ezredes, a megbetegedett dandárparancsnok helyett *Rubint* *Dezső* ezredes, a mi ezredparancsnokunk, – lesz a dan-dárparancsnok. Ezredparancsnok pedig ideiglenesen *Orbán* százados. Amint összeszámoljuk, az egész hadosztály fegyverlétszáma alig ha-ladja meg a 800 puskát. Rendes körülmények között egy zászlóalj is erősebb.

Az oroszok üldözés közben 24-es ágyúkkal lőnek bennünket. De azért egy újabb orosz támadást véresen visszaverünk. Azután hátrá-lunk *M. H. Bakoczyn-ig*.

9-ikén éjjel két óraker megint megyünk tovább. Keserves dolog ez így nagyon. Maroknyira fogyva csinálni frontot. Rajvonal! Beásás. Szapora lövöldözés. S amikor az oroszok megtorpannak, mi indulunk neki. De visszafelé! Most is az éjszaka sötétjében hátrálunk. A *Dnjeszter-hez* érünk el. A folyón, közvetlenül a mellett a hadihíd mellett, amelyen átjöttünk, egy nagyobb, erősebb híd áll. A 30.5-es

részére készült. Az első hid ugyanis nem volt elég erős, hogy a nehéz motoros monstrumot azon lehetett volna átvinni. Ezen ugyan nem fog már átjönni a 30.5-es. Mind a két hid szalmával van felhíntve és petróleummal leöntve. Amikor utolsó emberünk is a Dnjeszter innenső partjára lép, egy német katona – német hidászok csinálták a hidakat – meggyújtja a szalmát. Egy pillanat és lángban áll mind a két hid.

Mi meg megyünk *Kmckow-ha*, onnan *Zyzavá-ba*. Onnan június 11-ikén reggel *Zablotowce*-ra. Itt megint beássuk magunkat és a forrón tűző napon sülünk. Kozák lovasok tűnnek fel. Az orosz tüzérség szórványosan lő vonalunkra. Néhány emberünk megsebesül. Majd megint fel. Gyülekezés közben hátulról a faluból kartácstűzet kapunk. Mi az? Már itt is oroszok vannak? Hogy kerültek ezek ide? Nem oroszok voltak, hanem németek. Tévedésből lőttek belénk. Ők meg minket gondoltak muszkának. Nagyon ideges errefelé mostanában mindenki. Az a molodyncei eset nagyon rágódik mindnyájunk lelkén. Csakhamar a valódi orosz tüzérség is nekikezd. Két honvédünk és *Stein* Jenő hadnagy hősi halált hal. A zablotowcei templom oldala; mellett a templomkertben temetjük el őket,

12-ikén *Zydacow-ra* tolnak el minket. Délután 2 óraker pedig *Hnizdicow-ra*. Itt délben nagyszerű malacpecsenyét eszünk. Hatalmas porcellántálon *Kiss* őrmester szervírozza. Hogy honnan szerezték, azt a világért nem árulná el. Van. Vették? Nagyon nevetünk és jóízűen megesszük. (Lásd a 9. sz. vázlatot.)

Délután az orosz tüzérség a szomszédunkban levő németeket vereti. Néhány telitalálata van a muszka tüzereknek. Az egyik szerencsétlen németnek mind a két lábát tőből letépi az orosz gránát. Lehetetlenség bekötözni. Mi az a „kis. sebkötöző csomagocska ilyen iszonyatos sebesülésnél. Más meg nem áll rendelkezésre, örületes ordítással jajgat szegény feje. Az egész vidéket betölti kétségbeesett üvöltése. A borzalom fagyos hidege futkos hátunkon. Ilyent még nem igen hallottunk. Majd mindjobban elhalkul hangja. Már nem is nyöszörög. A szó szoros értelmében kiszenvedett.

Este 11 óraker a *Stry-jen* keresztül Cuculovcen át *Turadi-ra* megyünk. 13-ikán hajnalban *Ivanovce* közelében veszünk újabb állást, zen a vidéken a közelmúlt napokban a mi IV. zászlóaljunk harcolt. A hídfőtől nyugatra az erdő szegélyét szálljuk meg Ezen az éjszakán a folytonos menetelésen kívül háromszor kellett magunkat beásni. Csak azért, hogy 14-ikén megint Cuculovce-ra menjünk. Itt erős ellenséges ágyú- és puskatűzben ássuk be magunkat. Még kezdetleges drótakadályt is húzunk. Gyatra kis állásunk van. Alig térdig érő árok. Ide érkezik meg a XI. menetzászlóalj, amely tegnap még beérkezése előtt tőlünk különállóan ütközetben vett részt. A nyitrai 14-es honvédektől és a 6-os honvédektől is kapunk pótlást.

Korán délután a 29-esek arcvonalát, tőlünk jobbra, áttörik az oroszok. A túlnyomórészt újoncokból álló ezred javarésze még nem szagolt puskaport. S mindjárt kezdetnek ilyen nehéz helyzetbe kerülnek az újoncok. Természetesen nem bírják jól az erős tüzet. Odahaza csak vaktöltéssel puffogtattak. A legtöbb közülük itt hallott először ágyúlövést. És a közöttünk levágó gránátokkai és a fejünk felett

robbanó srappellel is megismerkedhetnek. Jelentékeny veszteségünk van. Hósi halált halt: dr. *Énekes* András zászlós, *Urban* Mihály és *Szabó Fekete* József hadapród.

Az újoncok nem állják helyüket. Mikor az orosz ellenünk támad, – megszaladnak. Tisztjeinknek sikerül őket megállítani. *Cnculovce* északi szegélyén foglalunk el újabb állást.

Itt *Cuculovcen* 12 parasztot rövid úton felkötnek. Árulók voltak. Ez a vidék hemzseg a kémektől és árulóktól. Elég gyakran sikerül nyakon csípni őket. Nem sok formassággal jár és már is lógnak.

Van közöttük mindenféle típusú ember. Sőt asszony is. Lengyel parasztasszonynak maszkírozva. Orosz kém honvédhuszár uniformisban. Egy honvédhuszár, aki mukkot sem tud magyarul!

Este világító rakéták fénye mellett támad az orosz. Mi meg visszavonulunk. *Tejsarow*-ba megyünk. Itt is jártunk már. Az itten még meglevő volt állásainkban helyezkedünk el. Az oroszok vagy két kilométerrel elmaradnak tőlünk.

IV. zászlóaljunk is *Tejsarow-ba* került. Ugyanis mellettük is áttörte az ellenség a vonalat, a 19. Landwehr-ezred állásainál. IV. zászlóaljunk ellentámadást kísérelt meg. De ez sem hozott lényeges eredményt. Vissza kellett nekik is vonulniok. Így jutottak el ők is *Tejsarow*-ba. Innen június 19-ikén *Pietnicsciny-ba* mennek hadsereg-tartaléknak. Másnap *Derzow*-ba, ahol az ellenséges ágyútűz miatt a falun kívül táboroznak le. Azután néhány napos menettel több falun keresztül *Hunaczow-ba* mentek. (Lásd a 11. ez. vázlatot is.)

Mi június 17-ig maradtunk *Tejsarow-ban*. Akkor a 38. hadosztály váltott fel minket. Onnan *Kawczmat* községbe megyünk. Itt újjáalakul az ezred. Két zászlóaljból áll. Mindenikben három század van. Azonban a századok is csak három szakaszosak.

Este *Szurmay* Sándor gyalogsági tábornok, hadseregparancsnok, látogat meg minket. Két napos pihenőt kapunk. Fegyelmező gyakorlatokkal. Ez kellett. A isok mindenfelől jött embereket egy kicsit össze kellett kovácsolni. Egy egységbe. A 30-as honvédek közöseégébe.

Azután *Pienicziany-n*, *Bilcze-n* át *Cerniká-ra* megyünk. Itt egy orosz járőr valahogy a hátunk mögé kerül és belénk lövöldöz. Sikerül elfogni őket.

Cernikán a község északi szegélyét támpontszeruleg megszálljuk. A falusi lakosság segítségével még srappell-tetőket is csinálunk. Drót-akadálynak meg spanyolbakokat. Van néhány ház, amelynek léckerítése van. Egyszerűség kedvéért azokat szedik széjjel honvédeink. Így legalább nem kell kifaragni a spanyolbakokhoz való fát, csak összeácsolni.

A Lemberg-körüli harcok

A jakimowi véres napok

Junius 19-ikétől a *Dnjeszter* mocsaras partvidékén vagyunk állásban. Járóreink a folyót kerülgetik. Nem lehet-e könnyűszerrel átgázolni rajta? Napokon át egy ember veszteségünk sincs. Még sebesülés sem Akad. Szóval pihenünk.

Pihenünk?

Az állásokat építjük ki egyre jobban. Az árkok mélyebbek lesznek; A forró napsütés ellen sűrűn építjük ki az újabb srappnell-tetőket. Így két legyet ütünk egy csapásra. Nem csak srappnell ellen szerzünk; oltalmat, de a tűző napsugár ellen is.

Egyszer csak híre fut: *Lemberg* újra a mienk. Csapatainknak sikerült visszafoglalni. Mindenki egyszeriben jókedvű lesz. Hogyne! Hiszen elfoglaltuk Lemberget. S az utóbbi időben úgysem sok örömben volt részünk.

Telefonértesítés jön Lemberg visszafoglalásáról. Ez már hivatalos! Öröm, féktelen nevetés, víg énekszó veri fel a *Dnjeszter* partját. Az erdő visszhangzik vidám kurjongatásunktól. Bizonyára meghallják odaát az oroszok is. Most már alig várjuk a támadási parancsot.

Egyelőre csak arra jön parancs, hogy járőröket kell kiküldeni a gázlókat keresni a folyón. A gázlókon a járőrök átkelnek, kikémelelik; nem vonul-e vissza az ellenség.

Branich József hadapród megy ki szakaszával járőrbe. De nem sikerül megoldani a feladatot. Az oroszok robbanó golyóval lövik a járőrszakaszt, *Branich* fejlődést kapott, mely agyát teljesen szétromcsolta.

Később csak kéttagú járőr megy ki. *Strasser* László önkéntes tizedes és 1 honvéd. Nekivágnak a nyári melegtől langyos folyó vizének. Átúsznak a túlsó partra. A parti füzes mellett a rozsföldön húzódó orosz állás már üres. Mindenütt sietve végrehajtott visszavonulás nyomai. A közelben van *Rozwadow* lengyel falucska. Járőrünk bemegy a faluba. Az ott maradt és túlnyomórészt lengyel zsidó lakosság örjögő örömmel fogadja a magyar honvédeket. Nemsokára egy huszárjárőr is megjelenik. Épen idejében. A visszavonló oroszok utóvédje a falut akarta felgyújtani. A rettegett huszárok megjelenésére egyszeriben megszaladnak. (Lásd a 9. sz. vázlatot.)

Közben nagyszerű utászaink hidat rögtönöznek a folyón. (Lásd a 11. sz. vázlatot.) Délután kel át az ezred és a *choctorowi* úton táborozik. A következő napokon roppant forróságban, erőltetett menetben megyünk. *Mikolajow*, *Winniki-n* keresztül *Ceperow* felé. Sajnos, utunk elkerüli *Lemberget*. Naponta 30-40 kilométert teszünk meg. Csaknem egy hétig tartott a kimerítő menet. *Ceperow-on* túl veszélyes srappnell-tűzet zúdit a muszka tüzérség az ezredre. Szakadozott menetben megyünk tovább a felesleges veszteség elkerülése végett. *Jakimow* utunk célja. Ott fogunk védőállást venni. Az ellenség most ugyanis *Jukimow-ra* veti magát. Ha sikerül azt elfoglalnia, elvesztjük *Lemberget* is. Tehát *Jakimow-ot* nekünk feltétlenül tartanunk kell. Lemberg kulcsa *Jakimow*. – Lemberg kulcsa a kezünkben van.

Most már tudod, komám, miért vagyok olyan dögfáradt. Ekkora kulcsot kell cipelni. Hogy sülyednének el a muszkák fiastul!

Június 29-ikén érkezünk a Lemberg-től északkeletre fekvő Jakimowba. A legénység az egész heti kimerítő menettől holtfáradt, de mégis nagyszerűen tartja magát.

*

IV. zászlóaljunkat, amely felállításától óta csaknem állandóan az ezredtől különváltan volt a 128. dandár kötelékében, most megint elviszik tőlünk s a 11. közös ezredhez osztják be. Ez cseh ezred. Ez a zászlóaljunk gyalogmenetben *Hanaczow* felé indul.

Jakitnow-ban megérkezésünktől kezdve ellenséges ágyútűzben vagyunk. Éhesen. A konyha most is lemaradt. Ma ebédre az oroszok tálnak nekünk. Gránátot srappell-körítéssel.

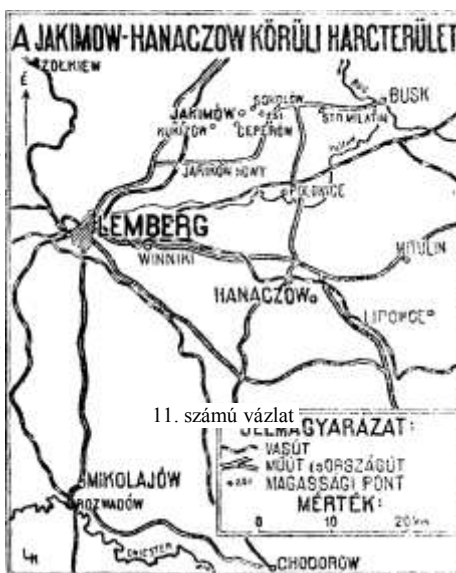
– Megen csak a szakácsok híznak kövérebbre, – morfondíroznak a bakák és szorgalmasan kotorásznak tarisznyájukban egy konzerva, vagy egy darab kenyér után.

Délután már az orosz nehéz tüzérség is akcióba lép ellenünk. Itt is, ott is kidől valaki a sorból. Végre, mikor a nap már hanyatlani kezd, saját tüzérségünk is közbelép.

Tüzérségünk védelme alatt ezredünk előnyomulásba kezd. Egymás után több raj vonalunk halad előre. A nap sugarai már egészen ferdén esnek ráink, mikor elérjük a *Sokolow* keleti szegélyén levő háttat, a falun túl. Most már egészen előttünk vannak az oroszok. Szuronyt szegezve megy előre az ezred. A muszka hátrál. Estére a 251. magaslati pont nyugati lejtője is birtokunkban van. A muszkák kézitusa bevárása nélkül visszavonultak. Közben heves puskatűzzel igyekeznek az ezredet előnyomulásában feltartóztatni.

Jaczik hadnagy százada megy előre azonnal. Első halottja az előnyomulásnak maga a századparancsnok, *Jaczik* János hadnagy. Éjfélután az egész ezred rohamra indul az oroszok ellen. Éjfélig pihentünk. Csakhamar *benn* is vagyunk a muszka állásban. Ezek megfutnak és csaknem azonnal ellentámadásra lendülnek. De csúfosan visszaverjük őket. Hasztalan indítják egyik ellentámadást a másik után vonalunk ellen. Mindannyiszor véres fejjel zavarjuk őket vissza. Mellettünk a 29-esek vannak a vonalban. Sok a veszteségünk *nagyon*. A segélyhelyre vezető úton véres sárban cuppog a honvéd bakancsa.

Hajnalgig négy orosz rohamot gyűrt le kiváló legénységünk. Igen

nagy veszteségeink voltak a rohamok alatt. De a túlerővel szemben is tartjuk az elfoglalt orosz állást. Honvédeink szuronnal, puskatussal, gyalogsági ásóval küzdenek a kézitusában. Hat századparancsnokunk volt. Ezek közül öten sebesültek meg az éjszaka! Elsőnek halálos sebbel *Jaczik* János hjadnagy, majd *Tolniáts* István hjadnagy szenvedett halálos haslövést s 18 éves korában a ceperow-i kórházban halt meg. A gyerekarcú hjadnagy. Mikor nehéz sebével hátraszállították, csaknem sírt: – Viszontlátásra! – búcsúzott el századától.

Amikor a nap felkel, ziháló, fáradt századaink sorait sikerül úgy-ahogy rettidezni. Az elfoglalt orosz állás mögé embereink gyorsan mellvédet hánynak az ellenség felé eső oldalon. Sietni kell. Nincs sok idő a berendezkedésre. Az oroszok nagytörnegű pihent csapatokkal újra támadnak. Ezt is visszaverjük. Az ellenséges tüzérség dühösen lövi a tőlük elhódított állást. Embereink fásult elszántsággal, mindent kibírva, kitartanak. Kell is, mert tartalékaink nincsenek. Mindenki a vonalban van. Az ezredtörzs és az utászosztag látja el a sebesülteket és gondoskodik a löszerpótlásról.

Estére újabb tüzrajtaütéssel kísérletezik a muszka. Újból eredménytelenül:

Késő este parancsot kapunk a dandártól:

– Az állást feltétlenül taitani kell.

Tartjuk is. Sőt be is rendezkedünk. A századkötelékeket túlnyomórészt alvó emberek között rendezik. Siet mindenki. Állást építeni, termi, aludni. Nagy az öröm! Nemcsak löszert, de meleg ételt is kapnak az emberek. Húslevest és babfőzeléket. Sok jut egy emberre, Igen nagy veszteségeink voltak és a szakácsok még az ütközet előtti létszámra készültek. Oh, bár sokkal, nagyon sokkal kevesebb jutna közülünk egy-egy emberre! Sok bajtársunk vére ömlött ki a jakimowi napok borzalmaiban.

Estére a végletekig kimerült ezredet a 19-es honvédek váltják fel. Jakimowba, a faluba vonulunk pihenni., A pihenést elviselhetlenné teszi másnap az orosz tüzérség. Délután tovább is vonulunk Jiari&ow-Nowy-ba. Egyenként, szakadozva, nagy térközökkel mennek az emberek s minthogy a terep nyílt, nagy kerülőt kell Kukizowon át tenni. Késő éjszaka van, mire az összeroskadás előtt álló legénység lepihenhet.

Július 1-én ide érkezett meg hazulról két századnyi pótlás *Török* Gyula hjadnagy vezetésével.

Az ezred alig tett ki megint egy gyenge létszámú zászlóalj, mire Jakimowból tovább került, *de Lemberg a mienk maradt.*

*

IV. zászlóaljunk július 1-én este 7 órakor *Hanaczow-t6*[délkeletre csatlakozott a esetiekhez. A 11. közös gyalogezred kötelékében vette fel új védővonalát a hanaezovi műút és attól északnyugatra levő vadászházig. (Lásd a 11. sz. vázlatot.)

Éjfélkor már támadásba is indultak az erdőszegélye előtt húzódó vasútvonal birtokbavételért. Az éj sötétjében még ijeszítőbben ható ellenséges tűzben nagy veszteség árán sikerült a vasútvonalig előre jutniok. Ott hevenyészve beásták magukat. Reggel legnagyobb megdöbbenésükre azt veszik észre, teljesen magukra hagyottan fekszenek a vasúti töltés oldalában. A csehek az éjjeli támadásban nem vettek

részt. Közömbösen nézték zászlóaljunk rettenetes helyzetét. Mozdulni nem lehetett itt egész nap. Az eredeti védővonalba való visszatérésre gondolni sem lehetett. Fényes nappal a nyílt, fedetlen terepen való visszatérés az öngyilkosságnál is több lett volna. Meg kell az éjszakát várni. Étlen-szomjan. Mert arra gondolni sem lehet, hogy ide valaki vizet és ennivalót kihozhasson. És fiaink várnak. Közben naphosszat veri őket az orosz tüzéség. Erősen oldaloz. De sok magyar vér ömlik ki céltalan pazarlással a csehek aljas, gyáva magatartása miatt!

Éjfélkor, amikor a hűld sem világít, a csillagok bágyadt, pislákoló fénye mellett zászlóaljunk óvatos sietséggel visszavonul előző védővonalába. Az oroszok csaknem azonnal támadnak.; Ezt sikerül heves tűzharc árán, az ellenségnek nagy veszteséget okozva, – feltartóztatni. S a negyvennyolc órai harci küzdelemben kimerült legénység egy keveset pihenhet. De enni a csehektől ma sem kap.

3-ikán végre van ebéd. Déli egy órakor jön a konyha. Embe-reink hatalmas étvágygal falják az ételt. Közben azonban a kanalát sűrűn le kell tennij, s a puskát venni a kézbe. Az orosz csaknem állandóan tűz alatt tartja a vonalat.

Másnapra az oroszok kiürítik állásaikat. Kiküldött járőreink vonulnak be ezzel az örvendetes hírrel. Biztosan nem a csehek világrengető vitézsége elől hátráltak meg.

Zászlóaljunk útra kél. *Lipowce Mitulin* községbe megy, ahol 12-ikéig laktáborban pihen. Akkor tovább vonul *Polanice-t* s onnan 13-ikán *Simli Milatin-ba*. Itt megható búcsút vesz zászlóaljparancsnokától, *Harmos Miklós* századostól, akit nagybetegen kórházba visznek. Helyette *Harpra Ferenc* főhadnagy veszi át a zászlóalj parancsnokságát.

Végre jó hír!

A cseheknél eltöltött rövid, de annál kellemetlenebb időszak után megint változik a zászlóalj sorsa. (Lásd a 12. sz. vázlatot).

Most egészen és *végleg* elkerül az ezredtől. A folyton különrán-cigált IV. zászlóaljunkat, az »oroslánzászlóalj«-at, – ahogy *Szurmay Sándor* hadseregcsoport-parancsnok elnevezte, a 305-ös honvédegyalog-ezredbe olvasztják be. És ez az egyetlen, ami fáj. Nem fontos a be-olvasztás ténye. De legalább a 30-as ezred kötelékében lehetne meg-maradni!

Még az a jó, hogy a fiúk legalább honvédezdred kötelékébe kerülnek. Nem olyan piszkos, gyáva társaságba, mint legutóbb a 11-esekhez,

A zászlóalj felerészben a 407. es felerészben a 411. zászlóaljakra olvadt bele. A 13. század tisztikara együttes beosztást kért új ezredében, így *Deutsch Sándor*, dr., *Mike Gyula*, *Strasser István* zászlósok, *Nagy Ödön* önkéntee őrmester és *Lokaiósek Bonifác* hdpj. őrmester régi harcos bajtársaikkal együtt léptek be a 305-ösök kötelékébe.

Bizony, nem sokan maradtak meg a sok, több ízben kapott pót-lások ellenére sem. Alig volt nagyobb a zászlóalj létszáma egy hadi-létszámú századénál. 283 puskát tett ki mindössze. Ennek megosztása a következő: 13. század 7 tiszt és 107 fő legénység; 14. század 2 tiszt 36 fő legénység; 15. század 5 tiszt 72 fő legénység; a 16. század tiszték nélkül 68 fő legénység volt.

*

S az »oroslánzászlóalj«, – a 30-as honvédek IV. zászlóalja

immár a dicső múlté. Sok nagyszerű hőstett ragyogó emléke fentartja hírét, dicsőségét az idők végéig. – 30-as honvédek voltak!

12. számú vázlat

A Bug partján

Julius 3-ikán *Dalnice-ra.* megyünk. Itt este laktáborba szállunk. Másnap *Zubowonosty-n* keresztül *Rozunká-ra* menetelünk., ahol a németeket váltjuk fel.

A németektől átvett állást átrendezzük. Felderítő járőrök mennek ki. Azután előkelő vendégeket fogadunk. *Szurmay* Sándort, a hadseregparancsnokot, *Festi* altábornagy hadtestparancsnokot ée *Helle" bront* tüzérezredesi De jó volna pár szót szólni neki, hogy többet tüzei-tesse az érdekünkben.

Járőreink jelentik:

– Ellenséges őrsvonal a *Zbronce-Granica* vonalon.

Tudomásul vesszük és nyaralunk.

Július 12-ikén XII. menetzászlóaljunkkal érkezik be 16 tiszt és 700 fő legénység *Nagy Béla* százados parancsnoksága alatt. Csóda-nagy szájunk lesz egyszerre. Több mint másfélezer puská az ezred létszáma. Megint komoly ezred lett belőlünk. Pláne a menettel jött legénység tekintélyes része már megjárta a harcteret.

14-ikén *Mosty-Wielkiw-re* megyünk helységi táborba. A mi nagy-szerűen kiépített állásunkat a 36. Landwehr-ezrednek adjuk át.

Jót tett az utóbbi pár csendes nap. No, meg a menettel nemrég érkezettek előtt sem lehet szégyenben maradni. A *Leszczow-ra* vezető hosszú ütközetmenet alatt egyetlen lemaradozónk sem volt. Másnap Szychtory-ba megyünk a nemetek 82. tartalék hadosztályának felváltására. Este 11-re a német sógor már el is sétálhatott hosszú pihenőre.

13. számú vázlat

Mi pedig alig helyezkedünk el a nemektől átvett állásokban, a terepet vesszük szemügyre. Közel vagyunk a *Bug* folyóhoz. Annak balpartján Galícia legészakibb sarkánál fekszünk. Meg kell állapítani, milyenek az átkelési lehetőségek. Járőreink előre cirkálnak. Szabadon mozoghatnak, mert az orosz a túlsóparton van. Így nem kelí tartani meglepetésektől. Ha csak nem jut eszükbe nekik is járőröket küldeni erre az oldalra. De orosz járőröknek semmi nyoma. Nyugodtan köszálnak járőreink az állásunk és a *Bug* folyó között.

Nagyobb baj nem történhet, mint hogy a túlsó partról lepu-fantják őket a muszkák. Ez a csekély eshetőség azonban teljesen elhanyagolható.

Éjjel 2 óraker a 29-eseket a Bug-partig viszik előre. Mi csatlakozunk hozzájuk. Közvetlenül a folyóparton van most rajvonalunk. A délutáni járőrportyázások eredménye, hogy az átkelési helyek pontosan ki vannak jelölve. Hidat nem fogunk verni. Minek? Átmegyünk mi híd nélkül is a *Bug-on*.

Egy raj még az éjszaka folyamán átkel s a túlsó parton hídfő-szerű állásban biztosítja az átkelési pontot. Egészen kellemes volt a rövid, fürdő a folyó vizében. Elvégre július közepén vagyunk.

Ez a raj panaszos jelentést küldött hátra. Ruhájuk csupa sár es maszat lett, amikor a folyón átkelve, rögtön ásnik kellett és azon vizesen helyezkedtek el a rajvonalban.

Ezért másnap, 19-ikén, amikor az egész dandár átkel a Bugon,

az ezredparancsnokság elrendeli, hogy még se gázolva menjünk át. Hogy ruházatunkat kíméljük, hidat vernek. Valahonnan néhány csónakot kerítenek, meg pár szál deszkát. Fantasztikus börtömlők is kerülnek elő. Így részint csónakokon fuvaroznak át minket, részint keskeny bürük készülnek a hajlázó deszkából, amiket a felfújt tömlők ringatnak meglehetősen bizonytalansággal a vízszínen. Utoljára »Himfy szerelmei«-ben találkoztunk a bürüvel. Az iskola padjaiban nem gondoltuk volna, hogy lesz még idő, amikor mi is »bürün átkelünk a folyónak mentében«. Az igaz, velünk nem voltak olyan kedves szép fiatal hölgyek, mint Kisfaludyval. Mi öreg népfelkelőkkel es agyonhasznált puskákkal kelünk át. Matározottan jobb volna, ha i iatal lánykával andaloghatnánk.

A túlparton rögtön beássuk magunkat. Már nem is tudunk lefeküdni a földre, hogy lövészárkot vagy legalább is lövészetknőt ne lássunk. Amilyen természetes volt a régi jó világban, hogy ha lefekszünk, a paplannal az orrunk hegyéig betakarozunk, olyan természetes, hogy most, amint a földdel érintkezésbe jutunk, már is ásunk. Szinte ösztönszerűleg mozog a kezünk. Egészen megszokottá vált. Lefekszünk a földre, már kezünkben az ásó. És ásunk. Mindenki megássa magának naponként a sírját.

Két szárnyunkkal a folyópartra támaszkodunk. Közben tüzéségünk nagytakarítást csinál. Kipucolja a muszkákat állásaikból. Nekünk nem is akad velük semmi dolgunk.

Embereink mind a folyóhoz rohannak. Felhasználják a nyugodt napot, hogy tisztálkodhassanak. Fürdő, nagymosás az ezred napi programja. Aki szolgálatba kerül, az siet. Ezek helyére azok jönnek, akik a szolgálatot leteszik.

Vannak sokan, akik meztelenre vetkezve a folyóparton sűtkéreznek. De furcsák így a bakák! Most nem is bakák. Csak emberek. Barnára sült arcú, fehértestű sovány emberek. Csodálatos, hogy ezek a sovány lábak, vékony karok milyen megerőltetésre képesek! Szinte kimeríthetetlen energia van bennök. Komótosan, módosan tesznek-vesznek honvédeink. Angyali nyugalommal. Meglepetéstől nem kell tartani. Figyelőink jókor jelezni fogják, ha az oroszok mozgolódnának. És olyan jól esik fürdeni a hűs vízben és egy kicsinykét kiszellőztetni magunkat.

*

Másnap, 20-án. ebédután parancsot kapunk, térjünk vissza az innenső partra. Ez nagyobb veszteség nélkül sikerül. A muszkák tüzzel üldöznek, és járőröket küldenek a nyakunkba. Három századunk marad a vonalban, ők fedezik az ezredet. Mikor az ezred már visszajött, utóvéd-századaink is nekivágnak a folyónak. *Schadl* Ernő hadnagy 14 emberével eltéveszti az irányt. Túlsúlyban levő oroszokkal kerülnek szembe. Ezek elfogják őket. *Szirt* Oszkár hadnagy pedig a visszavonulás alatt kapott halálos sebet.

Az innenső parton régi állásunkban maradunk július végéig, ütközet egész idő alatt nincs.

Tőlünk keletre a 68. közösezred jön a védővonalba.; Azokkal felvesszük az összeköttetést. És egy-két nappal később támadásukat iszapora tüzzel támogatjuk. Veszteségünk nem igen van. S ami van, az is jobbra eltévedt golyótól. *Orbán* László százados is egy ilyen

messziről jött, eltévedt golyótól szenved haslövést. Súlyos sebesülésével, kívánságára, hazaszállították. Meghalni jött haza.

Alapos pihenőben volt részünk július utolsó hetében. Fel is váltanak bennünket. A 38-as Mollináry-bakáknak adjuk át állásrészünket. Ezek nagyon örülnek a nagyszerűen berendezett állásnak. Nekik csak lakni kell itt és nem épitkezni.

*

Augusztus 1-re virradólag indulunk újabb utunkra. *Wola-Potur-zynszkája-ra*. Délután 6 órakor érkezünk meg ide és laktáborba szállunk. Állandóan nem szeretnénk itt lakni *Polurzinszkaja-n*. Még la nevé sem tudjuk kimondani rendesen ennek a falunak. Hajnalban tovább megyünk *Golubie-ra*. Ilyenkor jobb a kora hajnali órákban menetelni, Inint később, amikor a nap már magasra hág az égbolton. *Golubic-hó\ Mihali-ha* kell mennünk. Hadseregpartaléknak. Itt halljuk meg, hogy alig jöttünk el a Bug-partról, az oroszok kiűrtették ottani állásaikat. Talán nem bírták ki társaságunk nélkül.

A Bug-tól az Ikwa folyóig

Mihali-n a német 8. dragonyos ezred és annak vonata is ott volt. Jófajta sörrel kínálnak meg szövetségeseink. A sörös palackokat a kútakba engedjük le. Mikor már hideg a sör, dűslombú fák alatt jókedvűen ürítjük ki a palackokat.

Másnap, augusztus 4-én, tovább megyünk *Wladimir Wolinszky-ba*, ahova éjfél után érkezünk. Laktáborban pihenünk le. Egy osztagunk *Szabó Bódog Árpád* hadapród parancsnoksága alatt sietve megy *Wladimir Wolinszky-n* keresztül és annak túlsó szélén vesz fel állást és biztosítja az ezredet. A muszkákat keli távoltartaniok. Az ezrednek más része szorgalmasan oltja a tüzet. A muszkák kivonulásuk előtt minden házat, amit csak lehetett, felgyújtottak.

Jó volna pihenni itt. Hadvezetőségünk azonban nem sok időt enged tétlenségre. Hídfo építésre vezénylik ezredünket. Jó is volt a hídfoállást kiépíteni, mert az oroszok visszanyomták az előretolt lovasdandárt. Mi tehát megszálljuk a védővonalat. *Havas* Rezső hadapród szakaszával megrohamozza a muszkák egyik előretolt osztagát. A vitézül végrehajtott rohamban maga is megsebesül. A szakasz több embere kapott e hőstettért kitüntetést. *Havas* hadapródot az I. osztályú ezüst vitézségi éremmel tüntették ki. Az oroszok tőlünk vagy két kilométernyire vannak. Nem sok bajunk van most velük. Tőlünk lovasjárőrök mennek ki. A muszkáktól is. Ezek csetepatéznak. Mi meg kényelmesen elnyújtózkodva gyönyörködünk a háborús játékban. Augusztus 7.-től 11.-ig olyan nyugalom volt, hogy egyetlen emberünk sem esett el. Ami nagy szó. Általában az úgynevezett csendes napokon is sokott lenni mindig veszteség. Amikor semmi sem történik. Csak a figyelő őrszemek lövöldöznek. Meg néha-néha a tüzerek, hogy be ne roszdásodják az ágyú toroka. Ilyenkor is mindig szokott lenni néhány sebesülés. És legtöbbször egy-két halott is. 12.-én, amikor tábori őrszemeink orosz járőrökkel ütköznek meg, két derék bajtársunk halt hősi halált. 17.-ig változatlan körülmények között vagyunk az állásokban. Akkor felvált minket a 24. közös dandár. Csehek. Bennünket *Tysz-*

kieviczy-re visznek. Azt mondják, felsőbb utasítás van rá, cseh ezredeket rakni oda, ahol nyugalom van. Nagyritkán nekünk is kijut egy hosszabb, csendesebb periódus. De ez többnyire a véletlenen múlik. Ha verekedni kell, a magyarokat viszik oda. Pihenni meg a cseheket. Erre büszkék is lehetnének. Hogy mi olyan jó katonák vagyunk, akikre minidig és mindenütt szükség van. De nem igazságos, hogy mi verekedjünk a monarchia hű cseheiért. Vajon lesz-e érte köszönet a háború után? Mert azt mondják némelyek, egyszer a háborúnak is vége lesz. Mi ugyan nem hisszük. Miért lenne vége? Már az egész világ úgy berendezkedett a háborúra, hogy nem is lehet nélkül meglenni. Mi még csak meglennénk valahogy háború nélkül is. De azok, akik nem véreznek, akiknek ez csak üzlet, azt se bánnák, ha örökké elartana. Humoroskedvű bajtársak egy újabb harmincéves háborúval vigasztalják a türelmetlenkedőket. Hosszú ősz szakálunk a mellünket veri, mire majd hazakerülünk és leszerelünk a nagy lefűvés után!

Augusztus második felében *Tyszkiewiczzy-n* arat az ezred földműves legénysége. Lekerülnek a zubbonyok. Kasza a kézben. És aratunk. .. Otthon vajjon ki arat nekünk? Akinek nem kenyere a szántóvető élet, az báméskodik. És ugratja az aratómunkásnak felcsapott honvédeket. De ezek úgy szeretik a földet, a mezőt az érett búzalkalász illatát, hogy semmivel sem törődve, mámorosan vágják a rendet.

Egyik Őrvezetők – csalafinta legény lehetett civilkorában, mert csak a kisbírói hivatalt bírta ki a faluban -* kizárólag a marokszedő fehérség után érdeklődik. A példa ragadós. És honvédeink minden learithatót learithatnak. Kézitusa nélkül aratnak győzelmet.

*

Augusztus 22.-én *Swiniuchy-nál* van ezredünk. Itt könnyű ütközetünk van. Az oroszok ugyanis visszavonulnak. Csak kozák utóvédek maradnak az állásban. Azok lovaikat a mögöttük levő erdőben rejtik el. Csapatunkat tűzharccal feltartják, amíg főcsapatuk megfelelő egéret nyer. Akkor beszaladnak az erdőbe s lovaikon elszáguldanak.

25.-én, III. zászlóaljunk és géppuskásosztaga újból külön feladatot kap. Egy tábori ágyús üteggel előremegy, hogy a hadosztálynak a IrMgrfi-patakon való átkelését előkészítse és támogassa.

Már több mint egy esztendeje tart a háború. Mi megyünk és harcolunk. Tovább, egyre tovább. És előre. Változatlan erővel és változatlan energiával. Ütközetmenetben vonulunk *Goryczew-re*, és innen 27.-én *Kumája-Gorá-ra*. *Sielec-nél* átkelünk a *Lugá-n*. Az oroszok (megint kitérnek előlünk. *Cewelicy-i* állásaikat harc nélkül kiüritik, így ellenállás nélkül érünk ide. Innen tovább megyünk *Swiniuchy-ba*, de most már erős ellenséges tüzet kapunk. A muszka tüzéség is erősen srappellezi ütközetmenetben vonuló ezredünket. (Lásd a 13. az. vázlatot.)

Tőlünk jobbra volt a 19-es és halra a 29-es honvédezred. Mint-hogy mindakét ezred lemaradt, rajvonalba fejlődik fel ezredünk és beassa magát.

Augusztus 28.-án, délután 6 órakor támadásra indulunk. Az ellenség az *Luga-patak* déli partjára vonul vissza. I. zászlóaljunk a patak előtt megakad. Roppant erős az orosz tüzelés, a terep pedig nyílt. Különítmény megy ki oldalba támadni az oroszokat s ha lehet, a hátukba is kerülni. Az éjszaka sötétjében még csak ment valahogy

a megkerülés, de másnap napvilágnál bizony elakadt. Jól célzott gyalogsági tűz verte különítményünket. Ennek emberei széles távközökre szakadtak egymástól. Egy darabig így vergődtek előre. Itt is ott is felugrott egy ember. Előre rohant néhány lépést a megint a földre dobta magát. Szorosán tapadt a földhöz. A tarló keresztülböki a ruhát, de ez nem baj. A fejek bemélyednek a, barázdákba, amennyire csja k lehet. A száraz föld pora csiklandozza az orrokat és a tdrkot. A lihegő tüdő mély lélekzettel sok port szippant be. A fáradtan ziháló honvédek csendes irigységgel nézik a barázdákban mászkáló hangyákat. Ezeknek jó! Nem kell háborúskodniok. Nem tudják, mi az a rajvonal? Meg roham. Fogalmuk sincs a japán módszerű előnyomulásról, amellyel most a különítmény előre megy. Most már nem is ugrálnak fel az emberek. Négykézláb és hason csúsznak. Már fenn vannak egy kis domb tetején.

Ezen a vonalon nem lehet élve túljutni. Olyan erős tűz alatt tartják az oroszok.

Küldönc jön. Parancsot hoz.

– Elért állásban kitartani!

Kitartunk.

Érdemes volt!

Éjjel az oroszok kiürítik állásaikat.

Így a 252 háromszögelési magaslatoat további veszteség nélkül szálltuk meg. Az ellenség a 259 háromszögelési pont és *Koritnicá-tól* délkeletre fekvő, előre elkészített állásba vonul vissza. Következő éjjel a muszkák ezt az állásukat is elhagyják.

Augusztus 31.-én napkeltekor azonnal üldözésükre indulunk a 259 háromszögelési pont és *Pustomny* irányában. A muszka azonban fürgébb nálunk. Sikerült kivonnia; magát hatáskörünkből. Tovább me- az ezred zöme pihenhet. Ilyenkor járörbe menni nem nagy élvezet, egész! Menet tovább *Bykany-va*. Járörök futnak ki körülnézni. Addig gyünk *Spruchy-ba*. De az oroszokat nem értjük utol. Újból fel az A sok gyaloglástól az emberek teljesen ki vannak merülve. És meg- állás, pihenő nélkül neki vágni a teljesen ismeretlen terepnek. A jár- örök megállapítják:

Ellenség a *Styr* keleti partján.

Alig hogy a járörök bevonulnak, az ezred megszállja a *Styr* nyugati partján levő terepet *Luczycy* re *Podloscy* között. Újabb járörök mennek ki. Az átkelési lehetőségeket kell megállapítani. II. és III. zászlóaljunk van a védővonalban. A jobban igénybevett I. zászlóalj az ezredtartalék.

Szeptember 2.-án II. zászlóaljunk *Podloscy-nél* átkel a folyón. A túlsóparton hídőállást épít. Most már lehet hidat is verni. Had- osztályunk ezredei baj nélkül át is jutnak a folyón.

A 80. dandár és a 29-esek *Malo Dorogostaj* magaslatain harcba kerülnek az ellenséggel. A mi ezredünk hadosztály-tartalék. A had- osztály támadása sikerrel jár. A mi ezredünket vetik most ütközetbe. Az ellenség íaz *Ikwa* mély vonalától keletre fekvő terepen vesz fel újabb állást.

Szeptember 3.-án, hajnali 4 órától kezdve erős tűzharcban va- gyunk az ellenséggel. I. és II. zászlóaljunk is tűzvonalba megy az ott küzdő közös gyalogezred segítségére. Csak III. zászlóaljunk marad tovább is tartalékban. Egész nap heves tüzelés van. I. zászlóaljunkat

később kivonják a rajvonalból. Gyülekezése a nagy és veszélyes tüzelés miatt lassan megy. A zászlóalj, amikor összevonták, *H aber* tábornok csoportjához vonul. Azt erősíti. Így tőlünk most a vonalban csak a II. zászlóalj marad *Pintér* százados parancsnoksága alatt.

A tűzharc alábbhagy. A lövöldözés szörványos lesz. Majd egészen elhallgat.

Néhány napig változatlan helyzet mellett csendben éldegélünk.

9.-én, este későn járőr megy ki felderítésre. A muszka feltűnően csendes lett.

Megint kiürítették állásaikat!

Az ezred szeptemberi véres harcai

Nehéz, véres ütközet lesz ennek még a vége! Igen sokat hátrál a muszka. Valahol azután előre kiépítenek védőállást és mire a futó ellenség után odaérünk, erősen meg is lesz az a vonal szállva. Elkészülhetünk rá, a közeljövőben nagy túlerővel végrehajtott orosz ellen-támadásban lesz részünk.

Egyelőre üldözzük az ellenséget. Ezredünk a dandár menetoszlopában a 29-esek mögött menetel. Hajnal felé külön menetszlop leszünk. II. zászlóaljunk két százada előresiet hírszerző különítményül. Szükség esetén erőszakos felderítést fognak végezni. Menetcél a *Subla*-patak.

Hírszerző különítményünk az ellenséget *Korablisczere* – 209 – *Molodowa* vonalában állapította meg. Parancsot kapunk: *Pogorelczy*-től keletre vegyünk állást.

Rendes szokás szerint, amikor a hosszú és fárasztó menet után védőállásunkkal elkészülünk, felváltanak bennünket. Megint mások számára dolgoztattak meg minket. Szeptember 11.-én az est beálltával a 46. közös hadosztály váltja fel a mi hadosztályunkat. Mi védőszakaszunkat a 13-as Landwehr-ezrednek adjuk át. Szóval megcsináltuk az osztrák sógornak a kényelmes helyet.

Másnap, szeptember 12.-én, hajnalban közvetlenül a 46. hadosztálynak átadott állásaink mellett támadásra vetnek be minket. *Pogorelczy* magaslata ködbe van burkolva. Könnyen tudunk támadásra csoportosulni. Béggel 6 óraker baj nélkül beássuk magunkat.

Tüzérségünk előkészítésbe kezd. Rendes munkát végez. Ha mindig volna mögöttünk tüzérség s az mindig így tönkre püfölné az ellenséget, tizedrészt annyi veszteségünk se volna. A muszkák támpontszerű állásukból egyenként szökődnek hátra.

Délután 3 óraker kezdünk neki a támadásnak. Lassan, keservesen jutunk előre. Megint oldalról lődöz belénk a ruszi! Jött ide gránát, srapel, puskagolyó. Minden. A 46. hadosztály alaposan lemaradt mellettünk. Sőt! Harcvonala jobbszárnyunkon hátra húzódott. A mi *Pokomándy*-zászlóaljunk így nem tud tovább előnyomulni. Már hátba lövi őket a muszka.

Este 7 óraker beszűntetik a támadást. 200 lépésre az oroszok előtt beássuk magunkat. Itt gubbasztunk hajnali 3 óráig. Akkor visszarendelnek bennünket a régi állásba.

Megint sokkal szegényebbek lettünk. 305 főnyi legénységünk vérzett el, *Harczekovits* és *Sándor* hadapródok megsebesültek.

Megmaradt embereink a teljes kimerültség határán roskadoznak. Nem volt elég a sok küzdelem, borzalom, fáradtság, de sem enni, sem inni nem kapott a legénység.

A 6-os honvédek váltanak fel bennünket. Az ezredet hadosztály-tartalékba rendelték, hogy kipihenhesse magát. Nagy Béla százados zászlóaljával a 80. dandár mögé megy. A másik két zászlóaljunknak M. H. Krasnica-hoz kellett volna hátravonulnia. Itt volt kijelölve a hadosztály-tartalék helye. Rubint Dezső ezredparancsnok azonban a koromsötét éjszakában az immár harmadik napja percnyi pihenőhöz sem jutó embereket nem indította azonnal útnak, hanem a harcoló vonal mögött kétezer lépésnyire fekvő erdőben akarta pihentetni legalább a reggeli szürkületig, mert az ezred már túl volt az emberi teljesítő-képesség határán.

14. számú vázlat

Éjfél után vánszorgott az erdőbe az ezred. A legénység holt fáradtan roskadt le pihenni, aludni.

Alig egy óra múlva, három óra tájban éktelen hurrázás, vad lövöldözés riasztotta fel a fáradalmaktól kábult embereket.

– Hura! Hura!

Hangzott az oroszok hurrázása. A lövések szüntelen jöttek. Látni semmit sem lehetett.

Az eléig erős szeptemberi ködben Rubint ezredes és Orphanides százados maga szaladt az erdő szélére tájékozódni.

Nem mcsze elől nagy, elkeseredett kézitusában küzdő tömeget

lát gomolyodni. Nincs idő hosszas fontolgatásra. Azonnal Cselekedni kell!

— Riadó!

— Mindenki fel! Fel!

— Ellentámadás! III. zászlóalj irány keletre a mély vonal mentén. *Koszorús* főhadnagy úr! Az 5. századdal északkeleti irányban támad! 6., 7. és 8. századok! Irány utánam! Rajvonal! Előre!

Félnégy kor már megindul az ellentámadás. Az első ellentámadást *Nagy Béla* százados vezeti. A támadás nagy veszteséggel jár. Maga a zászlóaljparancsnok is megsebesül. Három századunk *Rubint* ezredes személyes vezetése alatt az erdő szegélye felé tart a kézitusába keveredett 6-osok támogatására.

Álomittas kábulatban ragadnak honvédeink fegyvert. A fáradtságtól félig öntudatlanul, gépiesen követik parancsnokaikat.

Mikor az erdő szegélyére érnek, látható, az oroszok a 6-osokat nyugat felé szorítják vissza. Azok elkeseredetten küzdenek az ötszörös túlerővel szemben. De egy fáradt honvéd minden hősi akarata megbénul öt pihent muszkával szemben.

Az erdőszegélyen, a homályban, osonva lopakodó muszkatömeg settenkedik. A 6-osok hátába akarnak kerülni. *Matkovics* Béla hadapród két szakasszal segítségükre fut. A muszkatömeg szinte feltartóztatlan. A mieink sorát is megingatja. Egy bunyevác parasztfiú honvédünk puskatussal tartja vissza társait. Hibás magyarsággal kiabál:

– Honvéd nem félsz. Honvéd világ katona vagy. Honvéd ellenáll. Honvéd nem hátra. Csak előre!

Honvédeink szeméből egyszerre elszáll az álmoság. És nem mintha három napja nem aludtak volna, de mintha három napi pihenő után lennének, leszegett fejjel az orosz csatárlánkra vetik magukat. Legázolták az ellenséget. Feltörnek a dombhát gerincére. Közben az erősítésnek előrevágtató lovas kozákok támadását is vad lendülettel visszaverik.

A gerincen jól látható a kézitusaküzdelem ijesztően borzalmas minden rettenetessége. Réműltre meredt arcok. Kűszáltan csapkodó fegyverek. Artikulátlan rikoltások. Marakodás, szűrés, dőfés. Bajíársaink már nem bírják tovább a szörnyű rohamot. A dombvonulato egy nagyobb csoport nyugatfelé gyors ütemmel hátrálni kezd. Már az erdőből, lahol az előbb mi voltunk, jönnek ki az orosz osztagok. A visszavonulók útját akarják elvágni.

Rubint ezredes a legközelebbi század elé ugrik:

— Roham! Előre! Utánam!!

— Hajrá! Magyarok előre!!

Az oroszok legveszélyesebb csoportját embereink részint felkonolták, részint szétverték.

A 6-osok azonnal megérezték a váratlan segítséget. Dacosan megvetették lábukat és sikerült is nekik az előttük levő magaslatot megszállaniok.

Koszorús főhadnagy századával túlerejű ellenséggel találkozott s ezért kénytelen volt az erdőtől nyugatra fekvő *Dniny* magaslatra hátrálni. Szenvtelen halálmegvetéssel vezette századát az erdőből a *Dniny*-magaslatra. Mást nem ie tehetett. Ha tovább kitart az erdőben, századát utolsó emberng megsemmisülésnek tette volna ki. És itt a *Dniny*-magaslaton dacosan megvetette lábát. Hasztalan rohamozott, támadt

nekik újra és újra a muszka. Hősiesen állták helyüket. *Koszorús* főhadnagy emberei élén súlyos sebbel rogyott a véráztatta földre.

III. zászlóaljunk helyzete volt a legkeservesebb. Még mielőtt az erdőből kijutott volna, sokszoros túlerejű ellenséggel került összeütközésbe. Elkeseredett küzdelem fejlődött ki. A fák között még rémesebb volt ez a ködös hajnalban {tohögő tusa, mint a nyíltabb helyen küzdő ezredrészek küzdelme. Áttekinteni sem lehetett a terepet. A tusakodásban teljesen összezilálódtak a századok. Csak azt nézték az emberek, hol az ellenség. És rávetették magukat. *Gyuricza* Mátyás szakaszvezető összekötő altisztünk egy gyenge félszakasznyi honvédet sebtében összeszedve megrohmozott egy nagyobb muszka-csoportot, amely közel száz emberünket már fogságba ejtett és összezterelve hátra akarta vinni őket. Honvédeink nekirontottak az oroszoknak. Sikerült is az elfogottak nagyobb részét kiszabadítaniuk. *Gyuricza* szakaszvezető három súlyos sebbel fogságiba esett, de a rábízott ezredirátokat még sikerült neki megmentenie.

Az előző napok roppant fáradalmainak hatása azonban hamar ímegmutatkozott. Még pihent fizikummal sem lehetett volna birni ezt az összecsapást, öt-hat orrosszal kellett minden honvédünknek megküzdenie. Már nem a győzelemért folyt itt a harc. Hanem az erdőből való kijutásáért. A lábak rogyadoztak a kimerültségtől. A fáradt kezek alig bírják a fegyvert tartani, ütni, vágni nem tudnak már a karok. Az agyongyötört szívek pattanásig feszülve lüktetnek. A vér szédült iramban nyargalászik az erekben. A tüdő zihál, liheg. Kapkodva, fűtyülve nyeli a levegőt. – Csak ki, ki innen! – De merre? Melyik a helyes irány? Csekély töredék tud csak kivergődni. A zászlóalj nagyobb részét legyűri az ellenség. Fogságba esnek.

Tisztjeink közül hősi halált halt *Herczog* Ferenc zászlós és a szerb hadjárat alatt egy ízben már megsebesült *Lesslauer* Béla főhadnagy, aki itt *Pogorelcynél* segélyhelyünkön pihent. Az oroszok a segélyhelyet is bekerítették és lekapcsolták, dr. *Politzer* Zoltán főorvossal, a zászlóalj orvosfőnökével együtt, aki később orosz fogságban tífuszban meghalt. *Lesslauer* főhadnagy revolverrel a kezében egyedül ugrott a muszkanak. Kilátástalan volt hősi elszántsága. Előbb megsebesült, majd egy orosz szurony a mellét döfte át. A pogorelcyi templomkertben alussza hősi álmát.

A *Pogorelcynél* melletti ütközetben haltak még hősi halált dr. *Sztevák* József, *Klepeisz* Lajos hadnagyok, *Thomka* Áron zászlós, *Joós* György, *Romsits* István, *Zajos* Zoltán hadapródok és *Kosztzky* László hadapródjelölt. És rajtuk kívül még sok, nagyon sok derék magyar honvéd.

Hátrálásban vagyunk az ellenség elől. Lassan, nehezen küzdve engedünk át minden talpalattnyi helyet és ha rengeteg áldozatot követelt is meg ez a hajnali ellentámadás, de az orosz tervet felborítja. Nem sikerült nekik a gyors iramú bekerítés. Legénységünk hihetetlen szívósságával az orosz előretörésnek gátat vetett. Az arcvonal nem szakadt be. Csak a 19-esek és a 71. dandár között ívalakban visszahajolt a szárnyaktól.

Így vált lehetővé, hogy a 29-eseknek idejük legyen újabb támadásra felkészülni, ők hadtesttartalékból jöttek előre. Testvérezredünk

az alatt a rövid idő alatt, amíg agyoncsigázott legénységünk az orosz áradat mindent elsöpréssel fenyegető hullámát megtörte, nagyszerűen neki készült az újabb ellentámadásnak. A 80. dandár parancsnoka, akinek a hadtestparancsnokság a 29-eseket alárendelte, az ellentámadás vonalául a Dniny 261 magassági, pont és az erdő északi szegélye közötti területet jelölte ki.

Rubint ezredes, mikor a 29-esek III. zászlóaljja reggel 5 órakor a *Dniny-magaslat* elé ér, ezt a zászlóaljat ezredünk vonalánál rendeli ellentámadásra. A 11/29. zászlóalj pedig *Gora Czeresznia-n* át nyomul előre. Ezek az aránylag pihent, friss erők magukkal rántják ellentámadásuk során úgy a mi összekavart kötelékeinket, mint a nagyon szorongatott 6-os honvédeket is.

Az oroszokat meglepte a magyar honvédek friss erejű támadása. Rövid tűzharccal kísérleteznek még csupán, azután általános visszavonulásba kezdenek. A hajnalban tőlünk elhódított védelmi vonalig, sőt déli irányban az ő eredeti állásukig vonulnak vissza. Még 150 fogoly is maradt kezünkön. Egy csepp öröm a sok ürömben. Nekünk sokkal több emberünk került az ő kezükre.

De a célt elértük. Nem tudott a muszka átgázolni rajtunk!

Hadosztálytüzérségünk nagyszerűen támogatott bennünket ezalatt a kilátástalan harc alatt. Az I. honvéd tábori ágyúsüteg addig lötte az oroszot, míg az csaknem ütegállásukig jutott. Közvetlen közlől pusztított kartácstüzzel szántott végig rajtuk. Egyes ágyúk kiszolgáló legénysége és tisztjei karddal, pisztollyal verekedve vágták keresztül lövegüket a már hátukba került ellenség.

Így vetek fel hátrább állást s támogattak minket továbbra.

*

A 29. ezredre most is megbízhatóan számíhattunk. Mint már oly sok ízben, most is nagyszerűen küzdöttek együtt a 30-asok és a 29-esek. Minit két szerető testvér, úgy álltunk a szörnyűséges négy hosszú esztendőn keresztül egymás mellett. És segítettek egymást, kölcsönösen, ha valamelyikünk bajba jutott. Az eredmény mindig dicsőséges volt. Dandárunk dicsőségét hősi halottaink hosszú, nagyon hosszú sora ékesíti.

*

Mínthogy az utóbbi napok szakadatlan küzdelmei miatt a teljes lelki és testi összeroppanás előtt áll ezredünk, szeptember 15-ikén este, kivonnak bennünket a rajvonalból. A nehéz harchelyzet és a telje&eni összezilált kötelékek miatt nehezen megy a kivonás. Egyenként. Óvjatosan. De ezáltal könnyű volt közvetlenül a harcolóvonal mögött a századkötelékeket rendezni. Mindössze öt századot lehetett összeállítani. Egy-egy századnak mintegy 100 puska voft az állománya. Tizenkét századból öt maradt meg. Hét századra való elsorvad az ütközet pusztító tüzeben.

Dandártartalékul megyünk hátra. És várjuk a pótlást, mert ez az agyongyötört öt kis század nem képez teljes harciértékű ezredet. A pótlás másnap, 16-ikán, már az ütközetvonalnál van és 17-ikén eléri az ezred álláshelyét. Ugyanekkor a 2-es honvédektől is kapunk egy menetszázadot erősítésül. A 2-eseknek a mi pótzászlóaljunk küldözget odahaza embereket. Főként tisztjelöltek és önkéntesek mentek át hozzájuk. Most gavallérosan törlesztik adósságukat.

Megint komoly létszámú ezred lettünk. All mind a három zászlóalj, bár össze-vissza csak 10 századunk van. De a létszám 1300 puszka. Három géppuskásosztagunknak 7 géppuskája van.

Rövid ideig tartó iskolázással igyekeznek tisztjeink az újonnan érkezett embereket egységbe gyúrni. A harctér szellemét kell azonnal beléjük oltani. Mert most, fiogy ilyen tekintélyesre nőtt létszámunk, megszűnünk tartalék lenni. Körülbelül hatszázadnyi csoport a védővonalba megy erősítésnek a délután folyamán. Az orosz megint dühösen nekitámadt vonalunknak. És természetesen kevés ott az ember. Két századunk ezredtartalék, másik két század dantártartalék.

Az oroszok támadásaik során benyomultak állásunkba. De sikerül kiverni őket.

Öreg bakáink szép példát mutattak az újoncnak. Az orosz támadás meg is hiúsul. Fontos ez nagyon. Semmi sem emeli az újonc csatár önbizalmát jobban, mint na első összecsapása az ellenséggel sikeresen végződik. Talán tüzérségünk is megérezte ezt. Elsőrangúan segített bennünket az orosz támadás legyűrésében. A muszkák megszaladtak vonalunk elől. Vagy egy félkilométerrel hátrább ásták be újból magukat.

Szó, ami szó, ez a helyzet itt azért cseppet sem rózsás. A pár nap előtti áttörést és hajnali ellentámadásokat nem bírjuk egykönnyen elfeledni. Akármilyen hamar is felejtí az ember kinn a harctéren a kellemetlenségeket.

Különös ideghatása van egy-egy érkező gránátnak. A hideg futkos végig a hátunkon. Mintha ott akarna a gránát végigszánkázni. Érezzük, hogy ez az arcvonalrész így, ahogy van, nehezen lesz tartható.

De nini! A magasabb parancsnokság is ezen a véleményen lehet. Este 8 óraker parancsot kapunk a visszavonulásra.

Az újonnan jöttek nagyszájúak. – Minek köll innen elmenni. Olyan könnyen pofoztuk vissza a muszkát, hogy no!

— Ne jártasd a szádat, bikfic! Mit értesz te a magasabb haditudományhoz? – utasítja rendre az öreg baka újdonsült harcostársát.

— Mi már olyan nehéz eseteket megúsztunk, amikről otthon nem is hallottatok.

— Még éppeg csak megen egy ojjan éccaka kék, mint a minapában.

Hencegnek a vén csontok. Az újonc meg áhítatos restelkedéssel elhallgat.

A tűzvonalból való kivonás megindul.

Először a mi ezredünk századai mennek hátra. Ugyanis bennünket *Mlynow-tól* keletre a műút elágazásához rendelték utóvédállásra.

Így alkalmunk van még az éjszaka folyamán újból beáshatni magunkat.

*

Itt a 15-ös Landwehrek II. zászlóaljával együtt huszonnégy órán át kitarunk. Azután *Mlynow-on* át *Smordwá-ra* megyünk. *Mlynow-nél* néhány emberünk, köztük több nemrég érkezett bajtársunk is, lemarad.

Örökre lemaradtak.

*

Smordwá-nál mi váltjuk a 29-eseket. Két századunk *Dobralyn-*

hoz, illetve *Beregi-hez* megy előre. A többiek serényen építik a védővonalat. Vajjon hányadik állás ez, amit a háború alatt megástunk? pár annyi hold földem lenne odahaza. (Lásd a 13. sz. vázlatot.)

Sokkal nagyobb erővel rendelkeznek a muszkák, mint mi. Ezért könnyűszerrel átjutnak az *Ikwa-n*. Előretolt századainkat az ezredparancsnokság vissza is rendeli. Kár volna őket feláldozni.

Mellettünk a 37-es közösök vannak. Minthogy őket jobbra eltolják, mi is arrább húzódunk. Balszárnyállásunkat a 19~eseknek adjuk át. A most megszállt védővonalunkból észlelhetjük, hogy az ellenség *Pareweredow* 192 magaslati pont környékén, közel az erdő szegélyéhez, erős biztosító osztagokat tol előre.

Másnapra, 24-re, már kézzel fogható az orosz mozgolódás. Hajnalban igen heves támadással ugranak nekünk a muszkák.

Egy kicsit majd megmarkolásszuk a nyakukat.

De gyenge a kezünk. És nagyon kevés a kéz, mely a muszkát szorongathatná.

Be is törnek 8. századunk vonalába.

Rajvonalfelsodródás veszélye fenyeget. A *Holmos* és *Császár*-századok, a 8. század szomszédai, megakadályozzák a védő vonal felsodorítását. Az együttesen véghez vitt ellentámadással sikerül eredeti állásunkat visszafoglalni.

Olyan jóleső érzés megint a régi állásban lenni! Ha csak egy-két napja vagyunk is itt. Néha egy göröngy, csenevész bokor, vagy fűosomó minden jel, ami a lelkekben az otthon érzetét kelti, itt a fronton, ahol a honvéd beletúr ásójával a földbe, már otthon van. Lélekbetépő, ha ezt az ideiglenes otthont hátrálással, visszavonulásközben kell otthagyni.

Cudarul szeszélyes, veszélyes otthon ez. De most ez a mi házunk, földünk. A bajtársak a testvérek. Sokaknak a temetője is itt van. Nem fényes ceremóniával, hanem honvédvérrel szentelt temetők ezek.

— Embjerek! Ki vállalkozik járőrbe menni?

— Én! Én!! – nyúlnak fel a kezek.

— Ki tart velem?

Óvatos cserkészzel két járőr megy ki az ellenséget kifürkészni. Jó hírrel térnek vissza. Az oroszok az *Ikwa* déli partjáról visszahúzódtak. Dobratynt és Beregit kiűrtették.

Megint kimegy ide egy-egy század. Akik egy hét előtt már ott voltak. Azok ismerősök azon a vidéken.

Nemcsak felderíteni kell. A hídverés biztosítása is rájuk vár.

Smordwai harcunkban sok derék honvédünkkel együtt liősi halált halt *Márton* Jenő hadnagy, *Schmidt* Hugó zászlós és *Volenszky* Béla hadapród.

Őszi pihenés

Ütközet nélkül a harctéren

A trónörökös szemléje

Most aztán gyöngyület következik.

Ilyen nagyszerű dolgunk a háború alatt még nem volt. Egészen az év végéig ütközet nélkül vagyunk. Sétálunk, menetelünk, dolgozunk. Csak az elemekkel harcolunk. A muszkákkal nem kerül komoly összeütközésre a sor. Így igazán kibírható a háború.

Szeptember 28-ikán Smordwára kerülünk csoport tartaléknak. Hogy ne legyen fenéig tejföl az életünk, ütközet nélkül is igyekeznek az megkeseríteni. Nehogy a bakák ellustuljanak és később sokalják a hosszú kutyagolásokat.

Innen elvisznek bennünket Beregire. Beregin a falutól nyugatra, egy gyenge kilométernyire sátrakat verünk. Az ezredparancsnokeág ia faluba szállásol. Segélyhetyünk is ott van. ütközetvonatunk *Pere-weredow-on*. Az élelmezési lépcső, meg a konyha? Azt nem tudjuk. Olyan szerény gyerekek a szakácsok, hogy no. Az ibolya elbújhat mellettük. Nem egyszer úgy csinálják a kosztal, mintha könyöradományt adnának.

Nagy igényeink nincsenek. Elég, ha napjában kétszer-háromszor kedvünkre jóllakhatunk és pőfékelhetünk egész nap. Még van jó adag abból a károshatású alkoholból. A szeszes italok kártékony és romboló hatását készséggel és boldogan elviseljük. Mindenesetre sokkal szívebben, mint a 24-es gránátokét.

Október 6-ikát az aradi vértanúk emlékének szerettük volna szentelni. De nem volt rá módunk. Kivittek bennünket a raj vonalba. Először csak a 6-os honvédek állását segítettük tökéletesíteni, de másnap, 8-ikára virradólag átvettük tőlük az egész berendezést. S most mi vagyunk a tűzvonalban. Nem sajnáljuk a 6-os komáktól a pihenést. Mi a védővonalban pihenünk. Aki véletlenül elsüti a fegyverét, szegyenkezik miatta. Semmi ok sincs rá.

Október 16-ikán bennünket váltanak fel. A 15-ös Landweh rek. Mi meg *Dobratyn-ra* megyünk éjjelezni. Másnap a Kol. *Breszcza* előtti védelmi vonalat szálljuk meg. – Mi az? Csak nem lesz itt megint komoly háború?

Mindenesetre három napig építjük az állásokat. Amikor az egész-szel megvagyunk, kistül, hogy rossz a védőállás. Mi az, hogy rossz? Tökéletlen. Átépitjük arrébb az egészet. Három napig potyára szóraztunk.

Október 23-ikán hadseregcsoport-parancsnokunk, *Szurmay* gyalogsági tábornok, meglátogat bennünket.

Valami titokzatos készülhet ezen a tájékon. Hosszúnyelű szerszámokkal jön egy munkás század. Mi az? Csak nem fogják ők *nekünk* az állásokat megcsinálni? Még utóbb nekünk majd csak pipálni kell. De bizony! Megcsinálták. Remekbe készült a védővonalunk. A 29-esektől jön két század, ők meg drótakadályainkat készítik el. Ni csak! minden munkát más végez el helyettünk! Nekünk meg pucolkodni kell.

A ruházatunkat is rendbe szedik. Soronkívül új holmikát is osztanak szét köztünk.

Október 26-ra megoldódik a rejtély. Kol. *Malewanká-n* a trónörökös öfensége tart szemlét. Büszkén feszítünk a fenséges úr előtt. Csak az a kár, hogy olyankor nem mutathatnak meg bennünket, amikor a küzdelem a legforróbb, a nélkülözés a legnagyobb.

Öfensége személyesen tűzte fel néhány emberünk mellére a kitüntetéseket. *Koncz* András és *Molnár* Mihály őrmesterek, valamint *Szűcs* György szakaszvezető II. osztályú, *Szabó* Mihály szakaszvezető és *Krausz* József őrvezető I. osztályú vitézségi érmet kapott.

Nagyszerű beszédtemánk van. Most a fenséges úr is megismerhette személyesen a magyar honvédeket. Csodára bizakodunk benne. Ilyen megértő Habsburg még nem ült Szent István trónján, mint amilyenek ő ígérkezik. Csak ne kössék meg a kezét az irigy osztrákok és az aljas csehek! Hova tovább fantáziálni kezdünk. Milyen megbecsülésben lesz részünk, ha majd egyszer a háborúnak véletlenül vége talál szakadni!

*

Egyelőre nem kell ettől tartanunk. Nem talál vége lenni. Még véletlenül sem. Nem fognak minket váratlanul haza-zavarni. Hogy békés polgárok legyünk, akik elszörnyűködnek, ha a vihar egy háztetőt valakinek a fejére sodor. Talán nem is volna érzékünk szörványos balesetek felett sopánkodni. Mostanában – időtlen idők óta – tömegével hullanak el az emberek. Száz és ezerszámra a legszörnyűbb sebesüléseket látjuk. Mi magunk is pusztulunk folytonosan. Véletlen szerencse, hogy még egyáltalában életben vagyunk.

*

November 1-ig szorgalmasan folynak a védőállásban a munkálatok. Mái olyan tökéletes lövészárkokat csinálunk, hogy bármely nemzetközi kiállításon díjat nyernénk vele.

Most helycsere következik. A 29-esek jönnek helyünkbe és mi (megyünk tartaléknak. Dandár- és csoporttartalék vagyunk.

A vonalban nincs ütközet. Nem kell tartanunk, hogy váratlanul ellentámadásra rendelnek bennünket. Ezért a tartalékban levő zászlóaljaink is szorgalmasan dolgoznak. Közeledik a második háborús tél. Barakkokat építünk. Illik is, hogy a csoporttartalék ne a szabadban ázzék-fázzék. Még arra is van. időnk, hogy faanyagot gyűjtsünk a 29-esek számára, akik a rajvonalban vannak.

A fűrésztelepet üzemképes állapotba helyezük. Hasogassa a fákat. Az itteni szeszgyárból meg fürdőt csinálunk. Nagyszerű meleg zuhanyokat élvezünk ottan. Kínosan tisztára síkáljuk le testünket. Több-szöri zuhanyhasználat után egészen lemosódik rólunk a frontszutyok.

Észre sem vesszük az idő múlását. És csodálkozunk, mikor újabb menetpótlás érkezik. November 22-ikén jön meg a XVI. menetzászlóalj. Az ezred létszámán meglátni a hosszú harcszünetet. Hej, régen voltunk ilyen sokan együtt az ezredben! Az eddig hiányzó 4., 6. ce 12. századokat újból felállítják, ütközetlétszámunk meghaladja a 2300 puskát.

A régi legénység útjavítási munkálatokkal foglalkozik. S november 24-ikén a fűrésztelep is teljes üzemmel kezd működni.

A most érkezett menetzászlóalj legénységét különválasztják. Harc-

szerű kiképzésre. Bár mostanában a menetpotlások már nem csupa újoncból állanak. Sokan vannak, akik már megjárták a harcteret. Olyik már harmadízben jön ki.

November 26-ikán komoly téli idő köszönt be, hatalmas havazással. De meg sem közelíti az elmúlt tél szörnyű hidegét, amikor ezredünk a Kárpátok rengeteg bércei között fagyoskodott.

Elkészültünk minden munkával. Tartalékállásunkban nyugodtan, kényelmesen pihenhetnénk.

Természetes tehát, november 27-ikén menetparancsot kapunk. Szitkozódnak a bakák, miért nem hagyják őket egy kicsinyt munka nélkül lebzselni. De hát parancs: parancs. Felkészülünk és 28-ikán neki indulunk. *Rudlowo-n* keresztül *Kniaginín-ba*. Cudar, szeles, hideg estén érkeztünk meg. Szerencsére itt mindenki fedél alá kerül. Még a lovak is. 20 emberünk ugyan lemaradt útközben, de mire vacsora-szétosztásra kerül a sor, beérkeztek azok is.

Két nap alatt úgy berendezkedünk itt, hogy akár húsz évig is ellakhatnánk. Minden lukszus és komfort megvan.

Van legénységi és tisztí fürdő. Fertőtlenítő és ruhamosó. Ezredünk legénységében mindenféle foglalkozási ágból akadnak emberek.

Tehát aki békében pucérajos volt, az itt hasznosíthatja szakértelmét. Mérnökeink a fertőtlenítő berendezését konstruálják meg. Egy szóval mindenki megmutatja, hogy milyen kiváló ember volt ő a béke boldog korszakában.

Vannak azonban köztünk, akik eltagadják, hogy valaha is mással foglalkoztak, mint háborúskodással. Ezeknek a harcosélet az elemük.

Egyes csoportokat hírszerző különítményül képeznek ki. Még a tartalék géppuska- és aknavetőosztagok kiképzése is megtörténik. Bővelkedünk haditapasztalatokban. Nem úgy, mint Szerbiában. Akkor a szerbek hozzáértését csodáltuk. Be nem vallottan is. De ez a másfélév, ez kitanított bennünket. Olyan iskolán mentünk keresztül, amely minden helyzet megoldására képesít. Már nem igen történhetik meg olyasmi, amiben legalább egyszer ne lett volna részünk.

Csak egy *nem* jutott nekünk soha: a tétlen pihenés. Ahhoz nem jutottunk hozzá. Azt mindig, az egész idő alatt nélkülöztük. Most sem henyélünk. Amikor nincs más dolgunk, a szomszédos utakat tatarozzuk, javítjuk. Úgy karban vannak tartva, hogy senki előtt nem valunk velük szégyent.

Amikor már minden utat kijavítottunk, III. zászlóaljunk autótutat épít *Kniaginín* es a műút között.

Így fogadjuk *Nagy Pál* tábornokot, hadosztályparancsnokunkat, aki december 4-ikén körletszemplét tart. Nagyon szeretjük őt. Mindenki *Nagy Pali-nak* becézi. Persze csak a háta mögött. De ő is meg van velünk elégedve. Hát lehet elégedetlen? A harmincas honvédek nemcsak útközben állják meg helyüket.

Ezredvonatunkat most megint kocsizó vonattá alakítják át. Szekereket kapunk csues lovaink nagyrésze helyett. Sajnáljuk málhásállatainkat. Hűséges barátok voltak a megpróbáltatások idején.

Hosszú munkálkodásaink jutalmául december 5-ikén a misén és

istentiszteleteken kívül más foglalkozás nincs. Ezt a napot a honvédek ajándékba kapták. Mindenki azt csinálhat, ami neki tetszik.

Embereink túlnyomórészt semmit sem csinálnak. Pihennek a jó melegre fűtött szobákban. Pipálnak, beszélgetnek.

*

Minden berendezés kész. Mind hibátlanul működik. Különösen a fürdők és fertőtlenítők megy jól az üzeme. Honvédeink azt a kevés férget is maradéktalanul kirtják, ami még eddig megmenekült a különböző tisztogatásokból.

Általában meglepő nagy tisztaság volt nálunk mindig. Most meg pénzért sem lehet tetűt kapni. Igaz, vevő sem igen akad rá.

*

December közepére óriási esők jöttek. A lucskos, nedves idő, ha nem is volt túlhideg, de azért alaposan elcsigázta az embereket. Büszkeségünk, a sok szépen helyrehozott út, mind tönkrement. A sár feneketlen. T. i. majdnem térdig ér. Alaposan beleragadt, aki kiment. És ki kellett menni. Az utakat megint megjavítani. Nemcsak szekerek, de autók számára is. Ezek nagyon kezdenek szaporodni az utóbbi időben. Igen előkelő lesz a háború pár év múlva. Nemsokára harcolni sem kell. Csak meghalni.

December 19-ikére körletünkben mindent rendbe hoztunk. *Kniaginintől* egészen *Dublany-ig* tökéletesek az utak. Az emberek aránylag csinosan vannak öltözve. Fegyverek rendben. Alkalmasak a legnehezebb harcokra is.

Egy két napig iskolázni lehet. Nagyszerű elméleti és gyakorlati oktatás van. A leggyengébb fejű baka is fújja már a háború magas iskoláját. Száz évig is elverekszünk, ha közben meg nem halunk.

December 22-ikén a 80. dandárt is kivonják a védővonalból. Most már az egész 40. hadosztály pihen, ütközetre nincs kilátás.

A 80. dandár kivonása miatt megváltozik elhelyezésünk. Csak az ezredparancsnokság marad *Kniaginiban*. I. és III. zászlóaljunk elmegy *Swiszczew-re*, II. zászlóaljunk pedig *Dublany-ba* kerül. Itt a közelgő szent ünnepek miatt gyorsan elrendezzük a körletet és 24-ikén délután 3 órakor mindkét helyen bensőséges áhitattal ünnepljük a kis Jézus születését. (Lásd a 13. sz. vázlatot.)

Zászlóaljaink karácsonyfát is állítanak. Nem csillog rajtuk sok édesség, dísz és ajándék. Csak néhány gyertya hirdeti a fény órácskákon az örök szeretet ünnepét. Szívünkben él az Isteni Gyermekek szeretete. Az öreg népfelkelők s a máskor féktelen fiatal honvédek meghatottan énekelnek.

Dörmögő férfihangon száll magasba az ének:

– Békesség földön az embernek...

Békesség a földön most csak a mi szívünkben van.

Karácsony ünnepére teljes pihenőt élveznek embereink. A hazulról jött leveleket olvasgatják. Vagy hazaírnak. Csendesek, szelídek. A megszokott évődés is elmarad ma. Az isteni Szeretet megtestesülésének felsége láthatatlan fény ragyog Felettünk.

Ünnep másnapján újból nekikezdünk a munkának. A XVII. nemzetzászlóali most fog megérkezni. Körletünkben férőhelyet készí-

tünk számukra is. Lássák, hogy milyen szeretettel fogadjuk őket. Hosszú idők óta most éri el ezredünk megint a hadilétszámot. Még túl is haladja. Vajjon, meddig leszünk ilyen sokan?

De nemcsak: férőhelyeket készítünk. Pár napon át továbbképző tanfolyamok létesülnek. Azoknak is külön iskolahelyiséget biztosítunk. Van legénységi, altiszti és tisztii iskola. A hadapród jelöltek részéről tisztii továbbképző tanfolyam.

Gyorsan halad a tanítás. Közben kiigazítjuk az utakon előforduló apróbb hiányokat. Mikor az ezredparancsnokság épülete mellett a főőrség faháza kigyullad, tűzoltással is vesződünk. De ehhez nem vagyunk felkészülve. Le is ég az egész pajta földig.

Már-már reménykedünk, hogy az új esztendő is itt érjük meg. De december 30-ikára váratlanul menetparancsot kapunk. Reggel indulunk s este sötétben érkezünk meg *Boratyn-ba*. Útközben vagy egy féltucat jelentéktelen falucskán megyünk keresztül.

A hosszú pihenő és egyszerű kondíció ellenére is 84 emberünk maradt le az egésznapos, hosszú menet alatt. Késő éjszaka volt. amikor beértek bennünket. Nem meglepetés a lemaradók nagy száma. Ate eső egész nap zuhogott. Az út végig sár és víz. És megint sár és víz. Több helyen bokán felül dagasztunk az iszapos, ragadós, nyúlós sárban.

Mínt hogy *Bomtyn-ban* nagyhatár szalmát találtunk, s ház is van elég, kitűnően elszállásoljuk magunkat. A konyha persze lemarad a sárban. Egyszer történnék meg, hogy mi maradunk le, a konyha meg elérné a kitűzött helyet!

– Aztat kéne megcsinálni, hogy a konyhának muszájja mindig a századdal lenni. Kössék ki őket két órára, ha a bakanépség éhenmarad. Ne ehessenek ők előbb, csak ha a századok már jóllaktak!

Nem valószínű, hogy a konyha még a mai nap folyamán utolérjen bennünket, ezért este 8 órakor emberek, lovak elfogyaszthatnak egy-egy tartalékadagot.

Szilveszter reggelén tovább megyünk *Boratyn-ból Plaszewá-ba*. Igen jó időnk van. Fagyos, de nem túlhideg. Az út annyira kemény, hogy jó ütemmel lehet haladni. Az egész ezred sem tudja feltiporni és sárrá gyúrni. Így korán érkezünk be. Lemaradózóink nincsenek. Ellenben annál siralmasabb *Plaszewá-n* az elhelyezésünk. Szalma úgyszólván egy szál sincs. A csűrök, amikbe beszorulunk, rosszak. Falaik javarészt hiányoznak. Csuda házak vannak itt. Mit akartok? Egész rendes házak ezek. Csak ippeg, hogy a tetején besüt a hold! – No meg az oldalfal is egészen hiányzik. Téli szállásnak mindenesetre elég szellős. Olyan hektikás embernek való házak ezek.

De az étkezés annál remekebb. Rumot is kapunk a vacsorához. Vig hangulattal ünnepejük az újév beköszöntését.

Ehmann József ezredes, dandárparancsnokunk, este megszemlélte elhelyezésünket. Bizony csóválta fejét szállodánk láttára. De segíteni ő sem tud. Senki sem tud. Építkezésre nincs idő.

Ehmann ezredessel kezdtük a liáborút Szerbiában. Akkor eleinte mindig az ő csoportjának kötelékébe tartoztunk. A híres kulistei útközetek alatt is. Ezekért ő a magyar nemességet is megkapta »kuliste-«i előnévvel.

Ezredparancsnokságunk szívélyesen invitálja meg Szilveszter-estére dandár parancsnokunkat. El is fogadja a meghívást.

Mikor a karkötő órák az éjfélt mutatják, koccintva köszöntik a jelenlevők egymást, az otthonvalókat.

S 1916-ot. Az Új esztendőt.

Vajjon meghozza-e a békét?!!

Az 1916. újévi harcok Ezredünk hősiei küzdelmei Barance-nél Az «Obstgarten» (Gyümölcsös)-ben

Az 1916. Újév napja úgy mutatja, nem lesz változás helyzetünkben. De mégis! I. zászlóaljunkat rossz elhelyezése miatt *Kol. Mokryje Gaj*-ra tolják el. Eddig sem volt érdemes ezekben a rozzant csűrökben tanyázni. A tífzokos hidegben igazán mindegy, hogy ezekben az úgynevezett *házak-ban* vagyunk-e, vagy a szabad ég alatt. Délután, mire kezd besötétedni, I. zászlóaljunk már meg is érkezik új elhelyezési körletébe. (Lásd a 13. ez. vázlatot.)

Alig mennek ők el, beérkezik XVIII. menetzászlóaljunk *Plaszewa-ra*. Ők kapják I. zászlóaljunk volt szállását. No, valami rangos jó móddal nem fogadtuk ezt a menetet. De mit csináljunk? Nekünk sincs itt jobb sorunk.

Megkezdődik az ismerkedés, komázás. Folyik a kérdezősködés az otthonvalók felől. Ki hogy van? S mit hallani, lesz-e béke? Béke? Mi az? – Ja, laz egy olyan korszak, amikor nincs háború! Hát az nem lesz. Béke ebben az esztendőben csak akkor lesz, ha pocsékká verjük az ellenséget. Megköpjük jól a markunkat, megszorítjuk a puskát és a szuronyt. S úgy elpüföljük a ruszkit, hogy hazáig füstolni fog hátul a nadrágja.

Január 2-ikán menetparancsot kapunk. A menetpótlást is készültség közben osztják be véglegesen kötelékébe. Az ebédet is készültséghez illően percek alatt fogyasztjuk el.

Délután 2 óráig vagyunk menetkészültségben. Akkor újabb parancs jön s a készültség megszűnik. Alig hogy megszűnt, megint parancs jön. A menetkészültséget újból fel kell venni. Este 9 órakor végre megjön másnapra az indulási parancs.

Január 3-ikán reggel jókor nekndulunk. *Rudnia* vasútállomásra megyünk. Az előző napi parancshoz képest három lépcsőben. Ott már hosszú szerelvények várnak ránk. Beszállunk. De utunk végállomását még nem tudjuk.

– Valami jó dolgunk nem lesz a közeljövőben. Ilyen hosszú pihenő után vasúton menni! Csuda egy vigalomba fogunk belekerülni.

Sokat ácsorgunk a vasútállomáson. Az első lépcső 10 órakor indul *Brody* felé. Annyit mar tudunk, hogy ebédet ott kapunk. De hogy onnan hova s merre visznek, az még titok. Később ezredünk többi része is vonatraszáll. A harmadik szállítmány elég későn indul. Ez is vacsorára fogja *Brody*-ban az ebédet megkapni.

Először *Lemberg-be* megyünk. Onnan *Stanislaw-ra*, *Kolomeá-n*, *Czernowitz-on* keresztül *Zuczka-ig*. Itt kivagoníroznak minket. Tehát

Czernowitz megvédelmezése lesz a feladatunk. Feltétlenül helyt kell állani. Halljuk, hogy *Pjlanzer-Baltin* gyalogsági tábornok, hadseregparancsnok, személyesen adta ki rá a parancsot. A kijelölt állást tartam kell, ha mind egy szálig ott pusztulnak is az emberek.

Neu-Zuczka-ba megy az első lépest). Ehhez az ezredparancsnokság, utászosztag, hírszerző különítmény tartozik és az ezred eleség- és ütközetvonata. A szűkebb ezredtörzs a hadosztálytörzs gyalogszázadával együtt az ottani leányiskola közelébe megy szállásra. A leányiskolában van a hadosztályparancsnokság. Vonatoszlopunk az altzuezkai úton egy udvarban éjjelezik. A szállítmány többi része pedig az ottani ulánuslaktanyában helyezkedik el.

Január 5-ikén és 6-ikán. érkezik be az ezred többi része. És megjönnek a 29-esek is. ők *Rohozna* községben kapnak elhelyezést.

A hosszú pihenő után erőtlően duzzadnak embereink. Határtalan

tettvágy hevít minden embert. Végre megint tevékenyen beavatkozhatunk a háborúba. Nemcsak kódorgunk jobbra-balra, meg utat javítunk, mint egy munkásztag. Szembeszállunk bármilyen nagy túlerővel is. Győzni akarunk! Megmutatni az oroszoknak, az egész világnak, hogy a magyar honvéd vitézsége, a fanatikus magyar fnt képessége tesz nagy számbeli fölény ellenére is a diadalmas helyállásra.

Január 7-ikén kapjuk az ütközetparancsot a hadosztálytól. Most alkalmunk lesz a közelmúltban kiosztott rohamfokosokat is használatba venni. Ettől a fegyvertől döntő sikert remélünk.

Délután félháromkor indultunk útba *Rarancze* felé. A. 186 magassági és *Saryhora* magassági ponton keresztül, attól keletre érünk *Barancze-ra* délután 6 órakor. (Lásd a 16. sz. vázlatot.) A korán beálló téli est sötétjében foglaljuk el szállásunkat. Ez bizony csak riadószállás. Nem is kell külön parancsba adni a riadókézsültséget. Itt a harcolóvonal mögött, közel a tűzvonalhoz a folytonos fegyverropogás, az ágyúk öblös csattogásai gondoskodnak az éber figyelésről. Az utóbbi hetek gondtalan arckifejezése megszűnik. Minden arcon a harctér hatása látszik. A vonások keményebbek. A ráncok mélyebbek. A homlokokon a szemöldök között erősvonalú barázdák. A nevetés kényszeredettebb. Könnyű remegéssel fut át a tagokon a harctérláz hevülete, miní egy nyolcezer nehéz gránátot és srapelit pazarol reánk.

Január 8-ikán hajnalban a 42. hadosztály mögé megyünk. Mindhárom zászlóaljunk egy-egy csoportnak a tartaléka. Ezt az állapotot nem nagyon áhítozzuk. Nem jó tartaléknak lenni. Főleg nehéz ütközetek alatt. Könnyebb tartani a védővonalat, mint ellentámadással visszavenni. És nem kerül akkora áldozatba sem. De nem mi rendelkezünk a saját sorsunkkal. Ha tartaléknak vagyunk rendelve, hát teszünk tartalék.

Ezredparancsnokságunk megmarad tegnapi riadó-szállásán, az

15. számú vázlat

utászosztaggal, aknavetőkkal és hírszerző különítménnyel. Csak a három zászlóalj megy a tartalékállásba a géppuskásokkal. Ez a felvonulásunk 5 sebesültünkbe kerül. Zászlóaljaink parancsnokai: az I. zászlóaljé: Zöld Márton alezredes, a II. zászlóaljé Szepesy András százados, a III. zászlóaljé pedig Haby Zoltán őrnagy.

Reggel 7 órakor már helyünkön vagyunk és várunk. Várunk egész nap. De ma nincs a mi közbelépésünkre szükség. Megvizsgáljuk gondosan a fegyvereket, lőszert. És a fokosokat.

Másnap, 10-ikén újra rendezik a tartaiekállásokat. Közben I. zászlóaljunk körletében két elásott géppuska kerül napvilágra. Vajjon kik ásták el ezeket? Egész nap ezt a szenzációt tárgyaljuk. Este I. zászlóaljunktól egy század előremegy a vonalba erősítésnek. Ellenséges támadás van jelezve.

Még mindig nincs komoly ütközetben részünk. Újra átcsoportosítják a tartalékban fekvő ezredet. Majd megjön a hadosztályparancsnokságtól az értesítés:

– »A 30-ik honvédgyalozezred az új folyamán felváltja a védővonalban az 50. közös gyalozezredet.«

Keleti irányban megyünk a csupasz fák alatt és elfoglaljuk a nekünk kijelölt védőszakaszt.

Gyorsan körülnézünk új állásunkban. Bizony lehetne kényelmesebb is. Mi rendesebben szoktuk vonalunkat kiépíteni. A mellvédek kezdetlegeseek. Az árkok alacsonyak. A hátravezető futóárkokban alig találni takarást. A drótakadályok elégtelenek. Lesz itt nekünk elég munkánk! Minden szakasz részére gránátbázis támpontot csinálunk.

11-ikén, reggel 8 órakor roppant heves előkészítésbe kezd az orosz tüzéség. Eltart délelőtt 11 óráig. A havas, fagyos föld nyögve reszket a muszka gránátok becsapódásától. Mindenfelé tüzes vulkánok és gyilkos szökőkutak vágnak fel előttünk, mögöttünk és közöttünk.

Saját tüzéségünk is ugyancsak nekikezd. Az orosz tüzéséggel nem tudják egymást legyűrni. Eldöntetlen közöttük a párviadal. Az a kár, hogy a mi tüzéségünk tűzhatását nem igen tudjuk észlelni. Csak a muszkaét. De azt annál jobban. A faluból idelátszanak az égő házak. Egyik a másik után gyullad ki. Annyi ég, hogy oltani sem érdemes. Saját tüzéségünk becslése szerint az orosz tüzéség e napon mintegy nyolcezer nehéz gránátot és erapnellt pazarol reánk.

A gyümölcsössel szemben a fák rettenetes reccsenéssel dőlnek ki, ha gránát tép beléjük. A kopasz ágakat is feborotválja a fatörzsekről a muszka ágyútűz. Fölöttünk az ellenséges srapneleknek valóságos esője zuhog. Mindenfelé a srapnellrobbanások jellegzetes apró fehér füstfelhőcskéje.

De halljuk fejünk felett a saját gránátok süvöltését is. Pokoli hangversenny ez. Csodálkozunk, hogy soha nem ütköznek össze a levegőben a mi gránátjaink az oroszokéval. Pedig rendkívül nagy számban száguldanak. Az ellenséges állások felett piros-fehér füstfelhőcsék ropognak fel. A mi srapnelljeink ismertetőjele az. A muszka sem panaszkodhatnak, hogy elunják magukat állásukban.

Vezetőségük nem sok időt hagy nekik a töprengésre. Rohamra indítják őket ellenünk. Nagy tömeggel vetik magukat állásunk felé. De embereink gyilkos erejű tüzeléssel fogadják a felénk törő ellenséget. Ezen a napon, január 11-ikén, kilenc rohamot vert vissza ezredünk. Az ellenség a legcsekélyebb eredményt se tudta elérni.

Védőállásunk előtt mind a kilencszer összeroppant az orosz roham. Hiába készítettük kezünk ügyébe a rohamfokost. Nem került kézítésre a sor. Hogy milyen tülerővel támadott ma az orosz, azt elképzelhetjük, ha arra gondolunk, hogy I. zászlóaljunk ellen, 350 lépés szélességben, 4 teljes ezreddel támadtak az oroszok.

Tőlünk jobbra álltak a 6-osok. Azokkal a nagy tumultusban megszakadt az összeköttetés. *Bondor* Antal törzsőrmester szakaszával jobbszárnyunkra ment. Parancsa volt erősíteni azt és a 6-osokkal az összeköttetést helyreállítani.

Amikor kijelölt helyüket elfoglalják, látja, hogy a 6-osokkal azért szakadt meg az összeköttetés, mert ebben az állásrészben alig néhány élő 6-os honvéd van csak. S az állás nagyobb részében oroszok hemzsegnek:

Bondor rögtön rendelkezik:

– Félszakasz rajvonal! Célzott egyes tűz. Vigyázatok nagyon, a fejünk fölött fogtok löni. És nehogy a 6-osokat találjátok el a muszkák helyett. Másik félszakasz roham! Hasoncsúszva az állás felé!

Mikor odakúsznak, néhány kézigránátot dobnak a meglepett muszkák közé. Ezek megszaladnak. Aki ellenállást kísérelt meg, azt *Bondor* emberei pucolták ki az állásból.

*

Másnap. 12-ikén, 1. és 4. századunk *Zádor* Endre főhadnagy parancsnoksága alatt északi irányban lett kitolva. Reggel 6 órára már raeg is történt ez a szárnyhosszabbítás. Az oroszok hasztalan igyekeztek ágyútűzükkel megakadályozni.

Mai nap is szüntelen folyt a tűzharc. Belefásulva tűrjük és szaporán lövöldözünk minden irányba. Ahol csak ellenséges célpont mutatkozik.

Dél előtt féltízkor kétórás pergőtűszerű előkészítés után roh a nioztak az oroszok. A mieink felkészülnek a roham kivédésére. Még egy utolsó oroszgránát vág be. *Bartha* József szakaszvezető t, egyik géppuska-irányzókat, három honvéddel együtt, betemeti a gránát által felvágott föld. Bajtársaik odaugranak. Kiássák őket. *Bartha* fején hiárom helyen is megsebesült. De nem hagyja el helyét. S *míg* a vér vastag csíkokban csurog róla, gondosan célozva lövi a rohamra jovo ellenséget. Azután megmeredve hullanak le karjai. Súlyos lejsében megalvad a vér. Ezredünk hősi halottainak száma ismét növekedett vitéz bajtársunkkal.

*

Nagyon kell vigyázni. Közel vannak hozzánk az oroszok. A M. II. Bucz-ra vezető úton levő állásrészlegünk előtt alig száz lépésnyire. Sikerül itt az ellenségnek géppuskát állítani be ellenünk. De nem 60³/₄ célpontot mutatunk nekik. Így állásunk mellvédjét veri a muszka géppuska.

Balszárnyunk előtt *sappé-kat* ásnak felénk. A haránt ásott orosz árkot hosszában végig löjjük.

Nagyon mozgalmas a harctér. Egy órányi pihenő időnk sincs. Mindenki állandóan fel van készülve az ellenséges roham kivédésére. Az ezredparancsnokság 9. és 10. századunkat ezredtartaléknak rendelí. Védővonalunk közepe mögött bújnak meg. Még nem lehet tudni, hol lesz szükség a tartalék bevetésére.

III. zászlóaljunk géppuskásosztága is bejön a Vonalba. A hadosztály parancsnokság rendeletére a *Zádor*-csoporthoz kúsznak. És III. zászlóaljnak két százada előre jön a futóárokba *Cseresnyés* Zoltán, őrnagy vezetésével erősítésnek.

Az orosz gépfegyverek szapora pak-pak-pak-pak-jára komoly hangon felelnek gépfegyvereink:
Ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta.

Nem sok örömük volt benne a muszkáknak. De kellett ez most itt nagyon. A *Zádor*-csoport s az oroszok közt egyes helyeken alig pár lépés távolság volt. Annyira közel voltak, hogy az árokban az egyik előretolt őrszemünk óráját, melyet maga elé kitett, a szemközi orosz figyelőposzt ellopta. Kinyújtott karral át lehetett érni az állásunkba!

Hadosztálytartalékot adó 11. és 12. századunk *Haby* őrnagy parancsnoksága alatt a 255-ös keresztnél ássa be magát.

Jó ez így nagyon.

Minden eshetőségre felkészül parancsnokságunk. Megnyugodva érezzük, hogy feltétlenül állani fogjuk helyünket. Nem is sokat törődünk, ha parancsot kapunk és menni kell valahová, vagy valahol új állást kell építeni. Nekünk nincs az egész terepről áttekintésünk. Nekünk nem kell a magasabb egységek beosztásán sokat gondolkodnunk. Csak engedelmeskednünk kell. És engedelmeskedünk is habozás nélkül. Vakon bízunk parancsnokságunkban.

Az ellenség minden mesterkedése hiábavaló.

Kiváló fegyelemmel hajtjuk végre a kapott parancsot. S rendületlenül állunk helyünkön. Délben egyórás pergőtűz után megint rohamra jönnek ellenünk. De nem jutnak el állásainkig;. Honvédeink lekaszálják őket.

*

Ezredünk védőszakaszát *Kónya* tüzérszázados 4 üteggel támogatja. Két tüzérségi megfigyelő van tőlük bálunk a vonalban. Egyik a *Zádor*-csoportnál, a másik a gyümölcsössel szemben. Szerencsére a mögöttük levő ágyúk nincsenek még agyonhasználva. Így nem túl nagy a szórásuk. Csodamód belevágnak a lövedékek az ellenségbe. De mindig közéjük és nem hozzánk! Pedig közel vagyunk. Helyenként alig ötven lépés a távolság. Védőpajzsok mögé bújva közelítették meg védővonalunkat ennyire. Ez sem lehet valami túlkellemes. Ilyen nehéz acélpajzsot cipelni, tologatni hasonfekve. Olyan ez a védőpajzs, mint a géppuska pánca. Csak nincs a közepe kivágva. Elég kár! Legalább könnyűszerrel kilövelhetőnének mögüle az ott kuporgó muszkákat.

Mikor tüzérségünk telitalálatot csinál, felbillen egy-egy ilyen pajzs s a muszkák vére pirosra festi a sötétszürke acéllemezt.

*

Délután kapunk enni. Majd lenyeljük a kanalat, meg a csajkát, úgy összerezzünk, amikor váratlanul muszka akna robban mellettünk. – Hejnye! A nemjóját! Legalább enni hagynának bennünket nyugodtan! Hun a mi aknavetők? Itt van már! Durr bele! Rettenő nagyokat robban az oroszok nyakában a tőlünk átvett akna. *Mandics* őrmester kezeli az egyik aknavetőt. S az állásunkba betört, ottszorult muszkákat is elfogja. Számszerint vagy hetvenet.

A január 13.-ra virradó éjjelen, már jócskán éjfél után, támadásra

indul az orosz a *Zádor*-csoport ellen. Világító rakéták fénye mellett látjuk mozgolódásukat. 1. és 4. századunk emberei roppant heves tüzet zúdítanak feléjük. A világító rakéták fénye hamar kihuny, de a puskatííz szakadatlanul ropog az észlelt irányba. Az éjszaka vaksötét-ségében még ijesztőbb tüzelésünk hatása, össze is omlik tűzünkben az orosz támadás. Ész nélkül vissza menekülnek állásaikba az előretörést megkísérlő oroszok, már aki bír. Több mint 800 orosz hullá hever előttünk.

Balszárnyszázadunk, a 4. század, az utolsó huszonnégy órában sokat kiállt. Hadosztályparancsnokságunk a 6-os honvédek 11. századát és 9. századunk két szakaszát küldi helyükbe. S ők hátra-mennek pihenni.

*

Még a hajnali szürkület előtt egyes orosz lövészek hasoncsúszva akarják II. zászlóaljunk arcvonala előtt vonalunkat megközelíteni. Nem sikerült! A vakmerően előrelopakodó muszkák legnagyobb; részét embereink puskatüze örökre ártalmatlanná teszi. A többi riadtan hátrál.

Az oroszok tüzérsege megtorlaskép erős tűz alá veszi állásunkat, Különösen II. zászlóaljunk szakaszán. Újabb, kedves háborús talál-mánnyal. Srapnell-gránátokat lő. Ezekben mind a két fajta lövedék egyesítve van. Először a levegőben robban, mint srapnell, hogy azután bevágódják és robbanjon, mint a gránát. Órákon át tart szüntelenül az ágyútűz.

Közben az orosz gyalogság is nagyon nekikezd. *Szepesy* százados, 11. zászlóaljunk parancsnoka, egészen előremegy. Sűrűve, dörrenve újabb srapnell-gránát érkezik a muszkáktól. *Szepesy* András százados, ezredünk egyik legvitézesebb tisztje, a katonai Mária Terézia-rend lovagja, összeroncsolt testtel roskad a véritatta földre.

A harcok forrongó forgatagában nem sok időnk van elesett bajtársainkat megsiratni. Ha valaki kidől, más bajtárs áll helyére. *Szepesy* százados után *Terstyánszky* Ödön százados veszi át a zászlóaljparancsnokságot.

S töretlen kitartással áll ezredünk a helyén.

Úgy látszik az előrekúszás a muszkáknak legújabb harcmodora. A *Zádor*-félzászlóalj előtt is ezzel akarnak vonalunkba betörni. De eredménytelen marad kísérletezésük. Holtan fekszenek a vakmerő kísérletezők állásunk előtt.

*

A kudarc dühre ingerelte az ellenséget. S mivel eddig sehogy sem sikerült neki vonalunkat áttörni, fokozott erővel zúdította tüzet védővonalunk ellen. És három hadosztálynyi pihent erővel ugrott nekünk.

Január 14-én, kora reggel 5 órakor kezdődött az újabb orosz támadás. Órákon keresztül pergett a; pokoli dobolás. Az ágyúszörnyetegek harsogó üvöltéssel verték, tépték, szaggatták állásainkat. Mintha az ég s föld készült volna leszakadni, összetörni. A borult, felhős égboltozat alatt a halál süvített, süstörgött ránk. A föld felnyög lábunk

alatt a kegyetlen marcangolástól. Egyetlen roppant süvöltés fölöttünk a levegő! Szüntelen érkeznek az orosz gránátok. Állásunk körül őrzöngő szökőkutak szökkelnek fel szakadatlanul, üvöltés, sivitás, dörrenés, robbanás. Rombolás, találat. Halál. Vér. Sok vér. Meleg, piros, magyar honvédvér. Sürrögés, durranás. Bevágódás.

Közben honvédeink elég egykedvűen várnak. Egyebet úgysem tehetnek. Ez elől elbújni nem lehet. Sokan nagy Ielkinyugalommal pipálnak. Mintha csalt otthon a tornácra üldögnének az egész napi fárasztó munka után. Es csendesen diskurálnak:

– Ez a kalamajka már kezd túlsoká tartani.

– Abbizon! Nem is tudom mi lesz velünk. Ma aligha jön fel a konyha a menázsival.

– Vajjon kik zabálják meg ilyenkor a mi ebédünket?

És egyre *döng*, dübörög a föld. üvölt, jajgat a levegő. Az összes állásokat közlekedő árkokat előzőnli a tűzorkán. Egyre tart ez a szünet nélküli örületes tombolás. Mintha szörnyű óriások vernének rettenetes csapásokkal roppant méretű dobokat.

Már nem hallunk, nem érzünk. Csak várunk. Dühösen, kitarítón. Ugrásra készen. Visszaadni az ellenségnek a rettenetességek egész orkánját. A fokosok éle csillogva szikrázik. Sok orosz halála lesz az ára ennek a szenvedésnek.

Tisztjeink a legszörnyűségesebb zengésben is embereink sorát járják végig. Kitartásra buzdítják legénységünket.

Pádoba Sándor tizedes szalonnát, kenyeret vesz elő. Nyugodtan falatozik. És kínálhatja az éhes bajtársakat.

*

Különösen balszárny-állásunkat és az I. zászlóalj védőszakaszát csapkodta bőszülten az orosz pergőtűz.

Nem nehéz kitalálni, hogy ezen a két ponton fogja az ellenség az áttörést megkísérelni. Mikor már rohamra készülődtek fel az oroszok tüzéréjük még mindig lőtte, verte vonalunkat.

És megindult az orosz rohamok árja!

***

Hatszor rohamoztak meg bennünket.

Hatodszorra sikerült állásunkba betörniük. De a két *Zádor*-század önerejéből kiveri őket. Különösen *Bondor* törzsőrmester jeleskedett az ellentámadások során. Hajnalban 4 óra tájban kapta a *Zádor*-század a parancsot, hogy a 93-asokat váltsa fel. *Bondor* törzsőrmester ugyanóda került szakaszával, ahol 11-ikén vívta a harcot. A 93-asok szakaszparancsnoka elfelejtette a mieinket értesíteni, hogy az oroszok előredolgozták magukat és szürkületkor meglepetve látta, hogy 30-35 méternyire mintegy 120 méter hosszúságú előredolgozott állása van a muszkáknak. Ez a mi előretolt állásunk volt még két nappal előbb. $1\frac{3}{4}$ futóárok köti össze még mindig a mi védővonalunkkal. A 93-asok nem torlaszolták ezt a futóárkot el s így azt a muszkák hosszában végiglövik. *Bondor* törzsőrmester több kézigránátot ragad kezébe s a futóárkon előrelopakodik a muszkákhoz. A magával vitt kézigránatokkal rajta üt az ellenségen s ezt a több mint 100 méter hosszú állásrészt teljesen egyedül az ellenségtől megtisztítja.

Vitéz magatartását később arány vitézségi éremmel jutalmazták.

Véres, kegyetlen tusákat vívott e napon legénységünk. Elkese-redett párharcok folytak az árkokban. Többször feltűnően hosszú ideig tartottak ezek a viaskodások. A fokosok nagyszerűen beváltak. Recsegeve roppantak, törtek a muszkakoponyák az irtózatossá erejű fokoscsapások alatt, Felviharzott a lelkekben a jlüh. Az elszántság. Nem törtek meg a honvédek. Még keményebbek lettek. Sziláján estek neki az ellenségnek. Tágult orrlyukkal, dühösen fujtatva verték, sújtották, tépték, marcangolták, ölték az ellenséget. Eltorzult arccal, halálos elszántsággal mindenki a legsűrűbb tömegre vetette magát. Megtorolni. Bosszút állani! Pusztítani. Hazát védeni. Győzni!!

Bátor elszántsággal várták honvédeink a túlerőben levő ellenséget. Áhítóztak a kézitusát. A kézigránatok tömegével ellátva, fokossal a kézben szinte örömmel várták a rohamozó muszkákat.

Suttogva adják szájról-szájra a szóbeli parancsot. Senki sem tudja, ki adta ki;

— Fogoly nem szükséges.

— Nem is lesz itt fogoly, csak hulla. Bár gyünnének mán. Annyit ütök a fejükre, ahányat ránk lútték.

Össze is omlott a muszka támadás mindakét helyen.

Ekkor aztán rákezdedt a mi tüzéségünk!

Már volt alkalmunk néhányszor megfigyelni saját tüzéségünk működését. Amit azonban a mai napon produkáltak, az egyszerűen csodáUatoíS. Két tüzéségi csoport működött. Nyugati és déli irányból egy-egy. Mintegy 50 ágyúval. Tüzéséggel soha nem voltunk elhalmozva. De most pozdorjává zúzta az ellenünk még támadó oroszokat.

A szakadatlan ágyúzástól nem érezzük, helyén van-e még a fejünk. Füilünkbfen a tomboló harsogás orgiája. Nehéz kábulatban, támo-lyogva állunk helyünkön.

*

Szerencsére néhány órára alább hagy a pokoli zsvaj. Agyunk kissé kitisztul. Már gondolkodni is tudunk. Beszélni. Hallani. Meghalljuk, amit egymásnak mondunk. Anélkül, hogy üvöltöni kellene.

Hatalmasakat nyújtózunk. Nagyokat röhögünk. És boldogok vagyunk.

Örülünk.

Örülünk, hogy élünk!

*

Túlsok örömet nem engedélyez a muszka. Szórványos ágyútűz után délután 5 órakor megint teljes erővel lángol fel az újabb pergötűz. Egy teljes órán át zeng, zúg, viharzik körülöttünk a mindenség.

Kezdünk ehhez is hozzáedzodni. Mikor 6 óra után elcsitul a tüzelés., csodálkozunk, hogy ez a szörnyűséges tüzzivatar csak 3 halot-tunkba és 40 sebesültbe került.

A következő napokon rendszeresíteni kezdik az oroszok a pergötűzet. Hosszabb-rövidebb ideig különböző arcvonalszakaszainkra zúdítják az acéllavinát. Még szerencse, hogy nem egyszerre veretik végig állandóan az egész védővonalunkat. Így mikor egy-egy rövidebb tar-tamú pergötűz kezdődik, elkotródunk onnan, ahova a lövedékek

tömege jön. Lehetőleg egy csendesebb szakaszra. Később, mikor a pergőtűz arra a vidékre terelődik, visszamegyünk régi helyünkre. S azok a bajtársak jönnek át látogatóba.

A járás-kelés ugyan nem ilyen egyszerű. TNehezen bukdácsolva kecmergünk a gránátölcsérek tömkelegében.

*

Közben néhányszor úgy látszik, kifogy a muszka tüzérek gránátja. Főleg srapnelleket okádnak felénk. Egy-egy ilyen srapnellezés után, ha kitekintünk, meghökkenünk. Mintha valami furcsa jégeső záporozott volna végig felettünk. A föld feketéllik a srapnell-golyóktól. Lejtős helyre nem lehet leülni. Golyós csapágyon gurulunk lefelé.

És hogy csinálják a muszkák ezeket a pergőtűzeket! össze-vissza. Meglepetésszerűen csapnak ránk. Rendszertelenül.

Január 15-ikén reggel észre vesszük, hogy a balszárnycsoport mögötti futóárokból tegnapról egy csomó muszka ott rekedt. Aknavetőink nekilátnak és kezdik őket onnan kipucolni. Menekülnek is eszeveszetten. Egyenesen 4. századunk fegyverei elé. Ennek a századunknak lövészbojtos emberei beigazolják, hogy nem érdemtelenül kapták a lövészbojtot. Csaknem egy szálíg leszedik a muszkákat.

Egyébként ma viszonylagos nyugalom van. Csak II. zászlóaljunk kapott egyórás erős ágyútűzet. Meghalt 10 emberünk, megsebesült 22.

Immár egy hete vagyunk szakadatlanul védővonalban. Ránk frme egy kis pihenő! De nem tartaléknak menni a védővonal mögé, hogy jazutá.ii nekünk kelljen nagy kínlódással betönni valahol a lyukat. Egy olyan jó finom, fűtött szoba jú laktáborozás után sóvárunk. Amikor legfeljebb az utakat kapargatjuk egy kicsit.

*

De csak az I. zászlóaljat váltja fel a III. zászlóalj. Még 16-ikára virradóan. II. zászlóaljunkat és a hozzájuk beosztott 12. századot a 29-es honvédek III. zászlóalja váltja fel.

I. és II. zászlóaljunk dandártartalék lesz. Az egész napos szórványos tüzelésben este 8 órára foglalják el kijelölt helyüket. II. zászlóaljunk a 244-től délre hever le. I. zászlóaljunk a gyümölcsösben marad. Egyetlen ember veszteségünk sincs. (Lásd a 16. sz. vázlatot).

A sötét téli hajnalban III. zászlóaljunk a 80. dandárparancsnokság parancsa értelmében a védővonalhoz közel férközött oroszok ellen aknatámadásba kezd.

Sűrűn zuppognak aknáink a muszka futóárokból. S mert nagyon ficáncolnak tőlük az oroszok, embereink k eziffra nátokat vagdálnak hozzájuk. Néhányan közülünk sportszerű versenybe kezdenek., melyikük tudja messzebbre hajítani a kézigránátot. Regyujtás után senki nem Számolja az előírt »huszonegy, huszonkettő, huszonhárom.« Tempóérzékéből tudják a kellő pillanatot, mikor kell a kézigránátot elhajítani, így aztán pont abban a minutahan robban, amikor az ellenséges futóárokból lecsapódik.

Bernya János szakaszvezető a bajnok. A mellvédre feltérdelve hajtja a kézigránátokat, ő dobja azokat legmesszebbre.

Eredményes is ez az akciónk. Sikerül az oroszot itt tisztos távolba visszanyomnunk Ideje volt. Már úgy a nyaßunkra jöttek, lélekzeni is afig lehetett tőlük.

Gyorsan spanyolbakokat vetnek honvédeink az állás elé.

Megtorlásul a muszka tüzérség negyéórás pergőtűzet zúdítt a III. zászlóaljunkra s a mögötte levő tartalékállására.

16. ezámú vázlatot

Estefelé az egész napon át tartalékban pihent II. zászlóaljunktól egy és fél század a 29-esekhez megy állásépítési munkálatokra.

*

Innen-onnan halljuk, hogy *Rarance* községet kiűrtették. – Vaj-

jon miért? – Újabb szörnyűségek következnek? – Vagy talán sok volt ott a kémgyanús civil.

Másnap, január 18-án, már kezdjük sejteni: az csak lehetséges, hogy sok kém volt a faluban, de hogy újabb orosz főmegettámadást várhatunk, az bizonyos. S minthogy mi nem vagyunk kémgyanusak, minket nem ürítenek ki helyükről.

Arcvonalszakaszunk két szárnya a gyümölcsösben s a 2554-nél egész nap ellenséges nehéz ágyútűz alatt sínylődik. Saját tüzérségünk délután 4 órakor csinált tűzrajtaütést a muszkák nem vagy öröme.

Este sötétben az orosz tüzérség egyre fokozza tüzet. Egész éjjel viharzott a borzalmak lavinája. Éjféltájban már pergőtűzzé fokozódik. Szünetnélkül száguldott, süvített, csattogott, dördült, robbant. *Zúgva* sziszegett cs sziszegve zúgott a tűzorkán. Legalább száz orosz ágyú tombolt ellenünk.

Izzó vulkán fenekén hanyódnak. A szemek tűzkarikákat látnak. Az emberek agya is rázkódik a bődületes halálzivatarban. Mindjobban érezzük törpe fereg mivoltunkat. Irtózatosan lever a szörnyű nyomás. Nehéz süllyal fekszik ránk. Karjainkat is alig bírjuk már megemelni. És miéng m'ndng egyre tart a pergőtűz. Az éjszaka sötétjében még rémületesebbek a nalálzuhatagók. És röpköd és robban. Rázkódik alattunk a föld és vonaglik.

Furkas Ferenc szakaszvezető végigmegy szakasza vonalán. Ha valamelyik emberét nagyon lekókkadt fejjel látja gubbasztani, szerető erőszakossággal cigarettát dug szájába.

Felvillanyozóan hat a homályos reggeli szürkületben, amikor felhangzik a figyelők szava:

– Ellenséges gyalogság előttünk!

Kifogyhatatlan tömeggel támad nekünk a muszka 19-én hajnalban. III. zászlóaljunk vonalába a 10. század szakaszán sikerül is betörniök. De zászlóaljunk saját tartalékjával kétízben is kiveri őket a vonalból.

A túlerőben levő orosz nem hagyja magát .

Harmadszor is nekünk támad. 14-16-soros rajvonásban támadnak ellenünk. Újból sikerül bejutniok védőállásunkba III. sz. zászlóaljunk szakaszán. Most már II. zászlóaljunk is segítségre jön ide. Egyesült erővel verik ki harmadszor is a muszkát. Hej, a rohamfokos! De kiváló szolgálatot teljesített most! Ijesztő fegyver az oroszok szemében. Ismeretlen nekik. De igen hatásos. A jámbor muzsikok neki-vadulva negyedszer is betörnek vonalunkba, *Terstyánszky* Ödön százados személyesen vezeti az ellentámadást. Negyedszer is legyűrjük az ellenséget. Aki orosz állásunkban ott maradt, az halott. Közülünk az első sebesült ma *Seidner* hadnagy bajtársunk, ő a legidősebb köztünk. 53 évével, ősz fejjel jelentkezett önként hadiszolgálatra. A harctérre. A hazáért küzdeni.

A 6-os honvédek két zászlóalja is mögénk jön tartaléknak. Az ő bevetésükre azonban már nem kerül sor.

Sikerült régi harc helyzetünket megtartani. Dél előtt 9 órakor a kötelékek is úgy-ahogy rendezve vannak. Két csoportba vagyunk

osztva. Az egyiknek, az úttól északra, *Haby* őrnagy, a másiknak, attól délre, *Zöld* alezredes a parancsnoka. A szoros csatlakozást is helyreállítjuk. Északfelé a 19-es, a déli szárnyon a 29-es honvédekkel. Vonialparanosnokunk *Zöld* Márton volt, aki a raramoei harcok alatt tanúsított vitézségeért a III. oszt. Vaskorona rendet és »síóagárdi« előnévvel a magyar nemességet kapta kiváló hős magatartásáért.

Saját II. zászlóaljunk a 258 magassági pont mögött van most tartalékban. A nagy fergetegben vidám események is előfordulnak, Afeniig II. zászlóaljunk kijelölt helyén tartalékban volt, megjött a konyha.. S a konyhával a posta is. Nemcsak leveleket hozott. Csomagokat is. Sok-sok mindenféle hazai jóval telerakott csomagokat kaptak embereink.

Alig volt meg az étkezés és alig osztották szét a csomagokat, ellentámadási parancs jött. 6. századunk a 29-esekhez megy segítségre a 258 magaslati ponthoz, 8. századunkat pedig a futóárokba rendeli az ellentámadási parancs.

Bakáink sietve gyömöszölik be csomagjukat hátizsákjukba. És megindulnak. Süstörögve száguldanak a gránátok. Egyik-másik lecsap. Egyszer csak meginog a sor. Huszonöt-harminc baka egyrakáson vágódik hasra. Tisztjeik riadtan szaladnak oda. Nincs semmi baj! Az egyik bakának nehéz csomagja leesett a földre. S a sok finom hazai szertegurult. Azt kapkodták fel a közelben levők. Egy pogácsát sem hagynak elveszni. És így mentek tovább előre az ellentámadásra.

A 258 magaslati pont az orosz támadások egyik főcélja, bár a mai muszka előtörős közel ötkönméteres arcvonalon folyik. Parancsnokságunk ügyesen osztja el a rendelkezésre álló aránylag csekély erőt.

Kolosszális sakktábla a harctér! Lenyűgöző látvány lehet valahonnan a felhők közül figyelni ezt az óriási mérközést.

A 258 magaslati pont minden irányból körül van bástyázva.

S az orosz újból és ismételten támad.

*

Már nem is tudjuk, hányadszor tört be az orosz állásunkba dél előtt 10 órakor. Hiszen hajnal óta tart ez a roppant arányú küzdelem.

6. századunk csinál most ellentámadást. Alig indulnak neki, a ezázadparancsnok, *Reich* Ede t. hadnagy, hősi halált hal. *Hadházy* Dániel zászlós veszi át a századot. Ő is megsebesül súlyosan. S az ellentámadás elakad. *Pollák* Jenő tizedes, a század távbeszélőjárőr-parancsnoka buzdítja társait. Eléri a vonalat. *Pollák* tizedes *Sashegyi* (Szémann) honvéddel együtt orosz géppuskát is zsákmányol. De ez mind kevés most.

5. századunk élén *Császár* Géza hadnagy jön az ellentámadásnak újabb lökést adni. Elszánt, vakmerő honvédeink a 29-esek III. zászlóaljának jobbszárnyán benyomult oroszokat öldöklő dulakodásban páratlan bravúrral kiverik. *Császár* Géza hadnagy, az ellentámadó század parancsnoka, még az ellentámadás elején halálos sebet kapott. A mindig vidám fiatal hadnagy most is mosolyog. Csak arca sápadtsága árulja el nagy kínjait. Utolsó szava embereihez száll:

– Fiúk... nincs semmi... baj .. . csak... meg ... sebesültem ... Megyek. .. me ... gyek... már... én... is... e... löre...!

Utána Révész György hadapród áll a század élére. Erős szóval buzdítja embereit: »Utánam emberek! Előre magyarok!«

Pár lépést tesznek, de Révész hadapród nem megy tovább velük. Századparancsnokát, Császár Géza hadnagyot, követi az örök dicsőségbe!

Az 5. század parancsnokságát most egy fiatal hadnagy veszi át, aki a Ludovikából egyenesen az arcvonal legveszélyesebb pontjainak egyikére kerül, *Simonyi* Jenő, a bravúros lövész, aki legelső vezénylési napján bronz Signum Laudist nyer.

Az 5. század fényesen megállotta helyét.

*

A védőállásunkba betört oroszok alig 50 lépésnyi szélességben, két harántgát között tudják magukat tartani. Két órán keresztül tart itt a tusakodás. Déli 12 órakor 7. századunk siet ide ellentámadásra. Délután 2 órára sikerül vonálrészünk teljes visszafoglalása. Ez az árok-rész a mi II. és a 29-esek III. zászlóaljának birtokában marad.

Hasztalan újít az orosz. Védővonalunkba sehol sem tud már betörni. Emésztő tűzünkben minden további kísérlete kudarcba fullad.

Rendes szokás szerint az ellenség iszonyú ágyútűzzel akarja vitézül küzdő fiaink világraszóló hőstettét megtorolni. De mi ez már a mi legénységünknek! Ezeknek a nagyszerű, kiváló magyaroknak, akik ma 23 orosz rohamot vertek vissza hadosztályunk arcvonalán.

Minden magyar honvéd egy Kinizsi Pál, egy Toldi Miklós. Hullahfegyeket áldoz, az orosz a sikerért. S az esti szürkületkor védővonalunkban a mi fiaink énekelik a magyar Himnuszt ujjongó lélekkel, diadalmi, imádságos szívvel.

Vérzett az orosz szája. Elsenyvedei karjában az erő. Megállt a szíve dobbanása.

Még egy utolsó kísérlet. Egy utolsó erőfeszítés.

Este 6 órakor a Hírh. 264-nél gyülekezni kezd az orosz. Tűzrészünk ízekre szabdalja 3ket. A magyar honvéd vitézségének szikláján Véres tajtékot vetve torpant meg az orosz tömegettámadások áradata. (Lásd a 16. isz. vázlatot.)

Ennek a szörnyű küzdelmekkel teli napnak minden eredménye, sikere, dicsősége a mierik. 31 tisztünk és közel 700 főnyi legénységünk vérebe került. Az áldozat nagy. Túlságosan, fájdalmasan nagy. Lelket marcangoló. De a magyar történelem a mai napon új arany lappal lett gazdagabb. A magyar ősök lelke kelt itt ma életre. Az utódoknak mutatott a magyar honvéd olyan ragyogó példát, melyet felülmúlni talán nem is lehet.

Az erről az ütközetről január 21-én kiadott *Höfer* jelentés is kiemelte ezt a hőstettet:

»A Beszarábia határán folyó új csata hevessége növekedett. Hősies csapataink és vafőmennyi között legelői a *budapesti honvéd hadosztály* a tegnap vívott támadásoknál, melyek mind a legkorábbi reggeli órákban zajlottak le, késő délutánig csaknem óránként tülerőben levő haderő szívós támadásait verte vissza, – *Toftoroutz és Bóján* közt különböző helyeken. Az ellenség a harcok folyamán néhányszor behatolt lövészárkainkba, de mindig kézitusával vertnk vissza. Ez esetben lendületei ellentámadással a 6. és 30. honvéd gyalogezredek. Az oroszok

súlyos veszteségeket szenvedtek. Hadállásaink előterepét orosz hullák borítják. Egyes harc vonal-szakaszokon 800-1000 orosz hullát számláltak össze stb.«

*

Nemei Nagy Pál tábornok, hadosztályparancsnokunk ennek a ved e/állásnak hős parancsnoka, hadosztályparancsában meghatott szavakkal emlékezett meg január 19-iki *rarance-i* ütközetünkről:

»Üdvözlöm a védőszakasz derék csapatait. A nap dicsősége ismét teljességben a miénk. Az ellenség minden erőfeszítése hiábavaló volt. Egy lépés tért nem nyert, de vesztesége iszonyatos. A védőszakasz neve immár a történelemé. Ma már az egész világ ismeri azt. Büszkén tekinthettek mindnyájan tetteitekre. Drága elesett hőseink emlékét soha el nem múló dicsőség fénye övezze.

*Hála és dicsőség a Mindenhatónak.
Bajtársi köszönetem Nektek, Vitézeim!«*

Tényleg világhírre emelkedett a Toporoutz-Rarance melletti ütközet. A rarancei gyümölcsöskert. Az Obstgarten.

Nemcsak szövetségeseink, így elsősorban a németek legnagyobb lapjában, de francia és angol lapokban is, jelentek meg cikkek. Így többek között az angolok legtekintélyesebb lapjában, a »Times«-ben és a párizsi »Le-Journal«-ban. A magyar honvédekről és a magyar népfölkelőkről. Vagy ahogy azokban írták, »The honveds« (az angoloknál), »les honveds« és »les nepfoelkeloek« (a francia lapokban.)

*

Napilapjaink haditudósítói emelkedett szellemű tudósításokat küldtek ezekről a napokról haza. És színes riportok jelentek meg a gyümölcsös melletti ütközeiteinkről. *Jage Madelung*; a németek világhíres írója, a »Berliner Zeitung«-ban »Der Obstgarten« címen írt gyönyörű cikket.

Vándor, ha egyszer a piros virágú gyümölcsösben jársz, – írja többiek között – gondolj a hősökre, akik itt érted és értünk elhullottak.«

A roppant nagyságú mérközés arányairól talán elég annyit mondani jellemzésül, hogy hivatalosan megállapítást nyert, miszerint január 19-ikén hadosztályunk frontjára az oroszok több, mint 40.000 gránátot lőttek és 20.000 főnyi lovasságot vontak össze, fiogy az áttört fronton azonnal keresztülgázolva, mindent letiporjanak.

Egy elfogott orosz századparancsnok vallotta:

– 17 emberre fogyott le századom a megismételt rohamok következtében. Pedig négy nap alatt hétezer kapott kiegészítést. A pótlások is mindig elvereztek. És január 19-ikén ismét jött a kegyetlen parancs;

– Előre!
 — Nem lehet! – felelem én, – tizenhét emberem van mind-össze.

— Előre! – hangzik könyörtelenül. Na csak egy ember van, akkor is!

– Emberek. – szól most katonáinak az orosz százados, – menjünk előre. Meg kell itt most halnunk valamennyiünknek!

Szemüket befogják a kezükkel és előre rohannak állásaink felé.

– Meg kell halni! – mondja még egyszer.

És megteszik. Az orosz százados, maga is súlyosan sebesülve, negyedmagával került fogságunkba.

Tehát ennek a századnak kötelékében az oroszok támadásaik során körülbelül egy teljes zászlóaljnak megfelelő veszteséget szenvedtek.

Nekünk nem volt ilyen sok emberünk a védelemre. Mi egyre fogyva, egyre kimerültebben változatlanul helyünkön maradtunk. Ezekben a napokban itt kizárólag magyar csapatok harcoltak. A mögöttünk) levő, sokkal nagyobb létszámú nem magyar ezredeket nem is vetették be az ütközetbe. A Halálgyümölcsösben magyar fiúk véreztek. A *raranoe-i* haláldombon magyar honvédek vére patakzott.

Még mindig nincs felváltás. Mi maradunk a védővonalban a harci tevékenység elosutulása után is.

Telefonon hallgattuk, hogy volna itt csapat, amelyik bennünket leválthatna. Vannak itt osztrákok, horvátok, morvák, csehek, oláhok, isztriaiak. De nem hozzák őket addig ide, amíg nem válik bizonyossá, hogy az oroszok felhagynak támadásaikkal. Mi, magyar honvédek, maradunk az állásban. Megfogyva. Elgyötörve. Mi, a monarchia mostoha gyermekei.

Szomorú és szégyenletes kimutatást látunk napok múlva hadosztályunk és az ezen a vidéken levő többi csapat veszteségéről. A mi hadosztályunk, – négy magyar honvédgyalagezred, – elveszített ezekben a napokban 13 tisztet és 518 főnyi legénységet hősi halottakban, 50 tisztet és 1781 fő legénységet sebesültekben, összesen tehát 63 tiszt és 2299 legénység a veszteségünk. A monarchiának a harctér e szakaszán levő egyéb csapataiból tiszti halott egy sincs, legénységi halott 39, sebesültekben 2 tiszt és 106 fő legénység a veszteségük. A miénknél sokkal nagyobb létszám mellett.

Nehéz, veszélyes terepen, döntő jelentőségű harcokban következetesen magyar ezredeket vetnek a küzdelembe. Magyarok véreznek. *Nekünk* kell ezt a háborút megnyernünk az egész monarchia számára?

*

Másnap, január 20-ikán. jókor reggel átadjuk védővonalunkat az 50. közös gyalagezrednek. Ezek nekiláthatnak egészen új állást építeni. A mienk romokban hever. Csodálkozunk, hogyan lehetett itt ezt az állást a roppant orosz tömeg ellenében megtartani? Kopár hepe-hupa az egész tájék. Mintha gigantikus vakondok túrták volna fel.

Raranoe keleti szegélyén a műút 177-nél, a patak partján gyülekezünk. Az egész 79. dandárt, tehát a 29-eseket is, kivonták a rajvonalból.

Mit tagadjuk, ránk fér a pihenő. Az utolsó öt nap alatt összevéve sem aludtunk 5 órát. De most már kezd az arcunk is helyrejönni. Ebben a tegnapi öldöklő küzdelemben, a riadtság kábulatában, a ropant erőfeszítések alatt bizony kimentek arcvonásaink a helyükből. Többnyire csak az alakból, a ruházatból találtuk ki melyik bajtársunk is áll mellettünk. Mert az arca mindenkinek el volt torzulva,

S most pihenünk, Elernyedve. Elnyújtózkodva. Minden porcikánk sajog a kimeirülőégtől. Vajjon ki lehet-e pihenni ezt a fáradságot?

*

Megkíséreljük a kötelékeket rendezni. A századok maradványait úgy-ahogy összetákoljuk. És ahogy jobban körülnézünk, látjuk, hogy milyen kevesen maradtunk. Rarance gyümölcsoskertjében véres *aratása* volt a halálnak. Fájó gyümölcsök értek. Szerencsénkre ép most érkezik ki az újabb menetpótlás.

*

A kötelékek rendezése után konzervákat adnak és friss töltényrakaszok érkeznek. Szemet hunyunk, ha valaki nem csak a szabványos konzerv adagot vételezi fel. Megérdemelték az emberek egy kis ráadást.

Délután 5 óráig teljies pihenőt élvezünk. Akkor *Alt-Zuczka-ra* menetelünk. És itt félkilenckor laktáborba szállunk.

21-ikén is egésznapots pihenők van. Délelőtt utánunk jönnek géppuskásosztagaink, amelyek még a rarancei állásban maradtak. Már csak aknavetőink vannak a *rarance-i* pokolban.

Napokig pihenünk most. Közben 23-ikán báró *Pflanzer-Baltin* gyalogsági tábornok, hádseregparanosnok délelőtt megszemléli a 79. dandárt. Szép beszéd kíséretében hádseregparancsnoki elismerését és köszönetét fejezi ki. Nem nagyon értjük beszédét. Németül beszél. A kezünk nagyon fázik. Keztyű nélkül állunk a szemle alatt. Hádseregparancsnokunk sem húzott keztyűt. Nem tudjuk, vajjon arra volt-e kíváncsi, kibírjuk-e keztyű nélkül a januári hideget? Kibírjuk! Már sokkal különb dolgokat is kibírtunk. De nem tetszik, hogy mindig próbára tesznek bennünket. A magyar honvéd ezer évre letette a próbáit a háború alatt. Inkább új bakancsot kapnának az emberek. Bár ebben is kibírjuk a januári hideget. Viszont új bakancsokban sokkal jobb volna.

A nagy hideg miatt sok a lázas megbetegedés. A II. zászlóalj körletében gyengélkedő szobákat rendezünk be nekik. Gyorsan kell meggyógyulniuk.

Január 27-ikén délután ismét visszamegyünk *Rarance-ra*. Hadosztálytartalék leszünk. Riadó készségben. Két géppuskás osztagunk a 29-esekkel együtt bemegy a védővonalba. Másnap délután II. zászlóaljunk két százada a 29-esek mögé megy a 100 méteres-be, *Cseresnyés* százados parancsnoksága alatt. Esetleges orosz betörésekre számítva ugyanis a védővonalt mögött körülbelül száz méternyire egy második állás van építve.

Január 30-ikán délután 3. és 4. századunk is előremegy a 29-esek mögé a 177-as hídtól északra levő 100 méteresbe. A III. zászlóalj három százada és az I. zászlóalj másik két százada műszaki és védelmi munkálatokra bemegy a védővonalba. Így csak 1-1 század marad a II. és III. zászlóaljból készségnek.

Január utolsó napján is hadosztály tartalék vagyunk. Délben a 211 magaslatra szóró tüzet ad az orosz tüzérség. Vajmi kevés eredménye van ennek.

Délután 2 órakor érdekes telefonértesítés jön.

– Nem kell megijedni. A 211 magaslattól délre az országút mentén álló 30.5-es mozsarunk több lövést fog adni.

Kényelmes, mély bűgással szántott felettünk a 30.5-es lövedéke. De amikor bevágott! Huj, de csendesek lettek a muszkák! Olyan hatalmas gödrű tölcseréket szakított a 30.5-es, hogy egy kisebb falusi házacská mindenestül elférne benne. Ebből kellene ide vagy egy tucat. Aztán adna le mindenik 10-15 lövést a muszkára. Hazáig elfutnának, ha még tudnának futni.

A nagy muszka lecsöndesülést örömmel vesszük tudomásul. Zászlóaljanként egy-egy század marad szolgálatban. A többi szabad. Természetesen, aki csak teheti, elmegy közelről megnézni a 30.5-es mozsarunkat.

Iszonyú nagy monstrum ez a 30.5-es. És milyen úri dolga van a kiszolgáló személyzetének! Állandóan autón járnak. Mindenük megvan, Ez az iromba nagy ágyú olyan tekintélyt ad nekik, hogy no!

Azután elkergetnek onnan bennünket. Nem szabad közönséges földi halandónak a közelben maradni, ha a mozsárral lőni akarnak. Az is igaz, hogy egy kisebbfajta mennydörgés eltörpül mellette, mikor ennék a torka tüzet okád. Már 1915. tavaszán is volt vélünk 30.5-es. De akkor nem csodálhattuk mes ilyen közelről.

Védőállásban Rarance-nál

Állóharc

1916 februárjában *rarance-i* állásunkban vagyunk. Hol mi adjuk a tartalékot s (akkor a 29-esek vannak a védővonalban, hol ők képezik a tartalékot s akkor mi vagyunk elől.

I-én ránk kerül a sor a védő vonalat tartani. Felváltjuk a testvérezredet. Három zászlóaljunknak egy-egy százada zászlóaljtalalék. A másik három a vonalban van. Sőt III. zászlóaljunkból a 10. és 11. századok az új 100 méteresbe vámnak előretolva. Ez az új százméteres a védővonal előtt készült. Ha tehát itt betör a muszka, az eredeti fővédelmi vonalban fogjuk flegtartóztatni. De most nem igen szándékozik az ellenség betörésekkel próbálkozni. Szórványos tűz és nagy nyugalom van a mi vidékünkön.

Éjszaka puskatüzelés lángol fel. Hogy miért, azt senki sem sejtí. Tialán, hogy igazolva legyen, hogy háború van s mi a harctéiren vagyunk. A muszkatüzérség 2-ikán reggel lőni kezd. Szenzációs dolgot találtak ki. 8 pernyi szabályos időközökben egy srappellit lőnek ki tartalékaink irányában. Ennek persze semmi hatása. Az ellenséges

géppuskások a műszaki munkát végző századokat zavarják. II. zászlóaljunk védőszakasza aknavetést is kap.

Ez a semmi, ez a céltalan lövöldözés csak arra jó, hogy elveszítünk 3 hallottat és 8 sebesültet.

Általában egész februárban nyugalom van a védőszakaszunkon. A helyzet változatlan. Semmi jelentősebb esemény nem történik. Csak éppen mindennap egy-két bajtársunk dől ki holtan, vagy sebesülten.

Az ütközet most tőlünk délfelé von valamerre. A csatazaj elhallatszik hozzánk. A jellegzetes fortyogás a gyalogsági tűzharcot bizonyította. Mijnta óriási fazekakban főtt vlólina valami. És mellé a halál motorjainak berregése. A géppuskák ismerős kepelése. Most az orosz géppuska tüzel. Most meg már a mienk. Megismerjük a hangjukról.

*

5-ikén és 6-ikán nagy köd, is a 29-esek felváltanak bennünket. Mi meg *Rarance* keleti részén riadókészültségbe helyezkedünk. A köd 7-ikén is tart. S a sűrű ködben tartalékállásunkban elvesztünk 1 halottat, 3 sebesültet. Másnapra hó is jön. Az ellenséges ágyútűzre saját tüzéregünk válaszol.

*

11-ikén változatlan a helyzet. II. zászlóaljunkat kivonják a védővonalból. Egyidejűleg ér ki a XVIII. menetzászlóalj. Ennek embereit másnap osztjuk szét. A IV/7. népfelkelő zászlóaljtól is kapunk pótlást, 94 főnyi legénységet. Ezredparancsnokunk most *Zöld Márton* alezredes lesz a beteg *Rubint* ezredes helyett.

Hosszú beiteken át eseménytelen állóharcban telik az idő. Csendes nyugalommal dolgozunk az állásban. Csaknem kizárólag figyelő szolgálatban mejrül ki tevékenységünk. Tüzéreink, a géppuskások, meg az aknavetők durrogatnak időnként a muszkákra. Azok ugyanúgy felénk. Jóformán nein múlik el nap sebesülés nélkül. Fásult egykedvűséggel vesszük tudomásul a háborúnak ezt az újabb fejezetét.

Nincsenek nagy események. Nem kell, de nem is lehet virtuskodni. Taposómalom-munka ez. Gályarab-élet a lövészárókban.

Ilyen főbb események történnek mostanában nálunk: Budapestről egy géppuskás menetoszttag érkezik február 13-ikán. Most 4 osztagunk van, összesen 10 puskával.

Esetenként négy század az ezredtartalék, olykor csak kettő. Azután egy zászlóaljunk dandártartalék. Vagy hadosztály tartalék.

Néha az ezredtartalék előrejön a 100 méteresbe.

Szenzáció: elviszik a 22-cmes aknavetőt, s kapunk helyette 10.5-es légnyomós aknavetőt.

Újabban nagyon divatba jött az aknaharc. Kölcsönösen. Aknákat hajigálunk a muszkáknak, ők meg a mi nyakunkba.

Szívből utáljuk az aknát. Szörnyű nagyokat dördül és csodanagy repeszdarabok búgnak és csapkodnak közénk.

Az orosz nehéztűzéréség 24-cmes gránátokkal serkenti sűrű vérünket szaporább keringésre. Olykor a mi tűzéréségünk is életjelt ad magáról. Az orosz aknavetőket csitítgatja. Akik például február 17-ikén az »A« futóárokba is belevágnak 14 nehéz aknát. Több sebesültünk van. Köztük *Simonyi* hadnagy, az 5-ik század hős parancsnoka, akit

súlyos vállsebbel visznek a kötözőhelyre. A kis ludovikás hadnagy csak azt kéri az ezredorvostól, hogy ne vágja le a karját, mert akkor soha sem jöhet vissza az arcvonalba.

Több orosz katona szökik át hozzánk. Könnyű megállapítani, hogy a 42-es és 43-as muszkaezredek vannak velünk szemben. Az átszökök lengyelek. Testvéri szeretettel fogadjuk a lengyeleket.

Az ellenséges tüzéség egyszer *Rarance* keleti szegélyét veszi szórótűz alá, máskor a nyugati felére terjed jóakarató figyelme.

Közben folyton ez az utálatos aknaharc. Naponként. Veszteségünk hol nagyobb, hol kisebb. Van nap, hogy 9 sebesültünk is van, így 18-ikán. Másnap csak egy. Pedig most napok óta megint mi vagyunk tartalékban. 20-ikán délután a 29-eseket váltjuk fel a védővonalban. Két halottunkba és négy sebesültünkbe kerül ez a felváltás.

Bosszantó ez így nagyon. Egy szép napon majd arra ébredünk, hogy lassacskán egészen elfogyunk, ödöngünk az állásokban, előre, hatra. És fogyunk, pusztulunk. Lassan, de biztosan.

Február 21-ikén aztán minden tárgytalan lesz. Nagy havazás kezdődik. Estefelé hóviharrá fokozódik. És bár kapunk egy századot a tartaléktól munkára, nincs látszatja az erőlködésünknek. Olyan tömeggel hull a hó, hogy nem győzzük az állásból kitakarítani.

Lassacskán már kilövés sincs az állásból. Talán egészen eltemet a hó minket és majd a tavaszi olvadáskor fognak csak ránk akadni.

Még két század jön előre havat hányni.

Höfer jelenti: » .....frontszakaszon a nagy hóvihar miatt teljes csend és haroszünet.«

Ebhen a teljes harcszünetes csendben elesik egy honvédünk és megsebesül nyolc.

*

Február 22-ikén hóköpenybe burkolózva kúszik előre egy járőr. Kicsit körültekinteni a muszkáknál.

— Mit csinálnak az oroszok? Kérdjük a visszatérő járőrtől.

Nem nehéz kitalálni a feleletet:

— Szorgalmasan havat hánynak ők is és az állásukat tatarozzák.

Egész éjjel havazik. A tájék gyönyörű fehér. A hideg nem túl nagy. Így gyönyörködhetünk a téli táj szépségében. De már elég volna ebből a gyönyörűségből.

A 29-esektől is *előrejön* két század, meg két munkásosztag havat hányni.

— Egy részt jó volna nyárára eltenni, ha majd nagy lesz a meleg. Oszk akkor elővenni.

De a hóvihar tovább tart,

Meg a csend.

A harcszünet.

És ismét elesik két honvédünk és megsebesül hét.

*

Lassan megszűnik a hózivatar. Kitakaríthatjuk házunk táját. A muszka is.

Az orosz tüzéség srappellezni kezdi *Rarance* keleti szegélyét.

*

Százéves háború lesz ez a mostani. Már beletörődünk, hogy

életünk végéig itt rostokolunk. Esetleg sebesülten, betegen naza megyünk. Onnan megint vissza. És ha nem halunk meg közben, hoisszú orosz bajuszunkat a fülünkre tekerjük. És úgy fogunk otthon unokáinknak mesélni, amikor szabadságra néha nagyritkán hazakerülünk. Csak honnan veszünk unokákat?

Új francianégyes figurákat is tanulhatunk. Ravaszul mindig más-kép helyeznek el bennünket a védőszakaszban, meg a tartalék állásokban. Február 24-ikén ez az elhelyezésünk: I. zászlóalj dandártartalék. Az 1. és 4. század a »C« futóárookban, a 2. és 3. század a 255-ös keresztnél levő vízmosásban. II. és III. zászlóalj hadosztály tartalék *Rarance* keleti szegélyén, riadószállásban. Aknavetők és géppuskások a védővonalba.

Alaposan fázunk, mert másnapra hatalmas szél kerekedik roppant hófúvással. 27-ikére megszűnik a hóvihár. Aztán mi megyünk a védővonalba és a 29-esek lesznek tartalék.

Megint átszökik egy-két lengyel barátunk a muszkáktól. Ezek mesélik, hogy velünk szemben még mindig a 42. és 43. ezredek vannak, A mi védőszakaszunknak megfelelő ellenséges vonalba. Tehát még-egyszeres túlerő, őket nem váltogatják. Már február 9-ike óta nem volt náluk felváltás. Esetleg jutalmul vannak itt ilyen hosszú ideig felváltás nélkül, üdülés és nyaraltatásszámba megy ez náluk. Mi a kutyának sem kívánjuk ezt a cudar, zord időt. Nekünk megfelelne otthon a májusi napsütés is. Orgonával, és gyöngyvirággal. Hogy jobban essék a muszkáknak a téli nyaralás, aknavetőink egész éjjel gyúrják őket.

Minket meg az ő tűzérégük boldogít. Most éppen *Rarance* középső részét veszi kezelés alá. Egy orosz gránát teli találattal a 79. dandárparancsnokslág egyik istállójába vág be. Hat derék bajtársunkat, akik ott melegedtek, darabokra tépte és az oda bekötött öt lovat is. Egyik géppuskánkat pedig hasznavehetetlenné teszi egy orosz lövedék.

- No, vihetitek ezt is az ócskásokhoz.
- Vagy a spítálba.
- El is vinném én bion. Vissza sem gyünnék, amíg ki nem gyógyíjják a doktorok.

.*

Március óriási széllal és hófúvásos viharral köszöntött be. És beköszöntött az újabb pótlás is. 3 tisztjelölt jött 207 fő legénységgel. A 7. ezredtől egy tisztet és 69 fő legénységet kapunk. 4-ikén bevonult a XIX. menetből egy hadapródjelölt és két orvosnő vendek. Meg utászok és géppuskások. Azonkívül nehéz kód is jött és sűrű hóesés.

*

Nemsokára lassanként javul az idő. Előbb-utóbb itt is lesz tavasz. S mi változatlanul helyünkön maradunk. Egészen május végéig. Közben az ezredparancsnokságot még márciusban *Fejes* Kálmán ezredes vette át. A régi védőállásban *Rarance-nál* s attól keletre levő magaslatom és a híressé vált gyümölcsösben vagyunk, nagyszerűen kiépített állásainkban. A világhírű »*Obstgarten*«-ben.

Most úgy van a szolgálat, hogy egy zászlóalj van a vonalba, egy másik a dandártartalék, a harmadik a hadosztálytartalék. Ezek háromnaponként váltják egymást. Akik a vonalba vannak az állást tata-

rozzák. És néha szórványosan tűzharcot kezdenek az oroszokkal. Aknavetőink kedvenc működési ideje az éjszaka. Bizony felriogatnak bennünket. Szerencsére nappal is lehet aludni.

A csend és nyugalóim tovább tart. Változatlan a helyzet. A naponkénti néhány sebesülés, meg egy-két halott is változatlanul megvan.

Írunk haza szorgalmasan. És várjuk a postát hazulról. Énekelünk, játszunk. Egyszóval nagyszerűen érezzük magunkát. Csoda sok energia halmoizódott fel bennünk. Jó volna egy kicsit már levezetni. Nem is ragaszkodunk véres ütközetekhez. Fiatal, de csinos fehérnép is megfelelne.

Harckészség és erőállapot kifogástalan és elsőrangú.

Az ezred hősie megsemmisülése

Június elsején ment el ezredünk a rarancei védőállásból. A *Horosulz-Oobronoutz* vonalat jelölték ki új harcterületül. 2-ikán este érkezünk meg ide és 3-ikára virradóra foglaljuk el az új állást. Mindjárt nekilátunk a védővonal kellő kiépítésének. (Lásd a 16. sz. vázlatot.)

Ebben az időben indult meg teljes iramával az oroszok nyári offenzívája, melyet vezénylő tábornokukról röviden *Brussilow-offenzívának* neveztek el.

*

Új védőállásunk sietve készül. Az elkövetkező események előre verik árnyékukat. Szabadság, bár sokaknál régen esedékes, nem igen van. Többen vezénylésüket várják. Majd egy pár nap múlva. Ha a helyzet tisztázódik. – így mindenki maradni kénytelen. Baj lesz? Hát lesz! – Mit tehetünk ellene. Már máskor is voltak bajok. Nem eszik a kiásat olyan forrón, amint főzik, – vigasztaljuk magunkat.

És dolgozunk. Tisztában vagyunk ugyan azzal, hogy ez a védővonal lehetetlenül rossz. Tudjuk azt is, hogy hátrább egész tűrhető védőállások vannak. *Kedvezőbb terepen.*

Tehát maradunk.

Ebben a lehetetlen állásban, ahova 24 órával előbb kerültünk, mintsem a Brussilov-offenzíva megindult s ahonnan kilövés sincs. De talajvíz, – az legalább van.

A pergőtűzek tanúságát mindenesetre levonjuk. Mély földalatti üregeket vájunk. Rókaljukakat. Erősen vannak ezek boltozva. Ide még vad pergőtűz alatt sem tud betörni a gránát.

I. és III. zászlóaljunk van állásban. A II. zászlóalj a tartalék. *Harmos* Miklós és *Terstyánszky* Ödön századosok, az állásban levő zászlóaljak parancsnokai, szemügyre vételezik védőszakaszunk terepét.

Ezt a frontszakaszt nem túlerősen tartjuk megszállva. Úgy hús lépésenként van egy-egy csatárunk. A terep maga is rossz.

Az egész védővonalban ideges nyugtalanság fodrozik. Senki sem tud semmi biztosat. *Érezzük*, hogy valami lesz.

Június 3-ikán ízelítőt kapunk az elkövetkezőkből. Az orosz tüzérség lő ránk. Nem túlsokat. És nem nagy kaliberű lövedékeket. De

össze-vissza. Minden terepszakasz megkapja a maga részét. Nagy hadi-tapasztalatunkból azonban tudjuk, hogy ez belövés volt.

Ha jól megy, még huszonnégy óráig lesz nyugvásunk.

És vizes, nyirkos az egész állás.

Beletörődünk a változatlanba. Iparkodunk a védelmet lehetőség ezert jól megszervezni. Fegyverlétszámunk a nagy kiterjedéshez mérten elenyésző.

*

A századoknál nagy megbeszélések folynak. Felosztjuk a teendőket. Ha az orosz tüzérség lőni kezd, a rókaljukba bújunk meg. Csak a figyelők fognak kinnmaradni. Félórás váltással.

Okosabbat nem tehetünk, mint korai vacsorázás után lefekszünk aludni. Holnap, ha lesz még idő rá, állásunkat fogjuk jobban kiépitni. Figyelőink vigyáznak ránk. Nem kell meglepetéstől tartani.

*

Az égen halvány fénnel reszketnek a csillagok. Elábrándozva nézzük az ismerős csillagképeket. A Gönczölszekeret, meg a Kaszást. Szemünk le-lecsukódik. Békés szendergéssel alszunk el. Figyelő őrszemeink csendesen pipázva néznek a nyári éjszakába az oroszok felé. Ott is csend és nyugalom honol.

*

Kora hajnalban megrázkódik alattunk a föld. Lecsap közénk váratlanul, irtózatos hevességgel az orosz tüzérség pergőtüze. Gránát gránát mellett. A srapnellek sorozatosan jönnek. *Rarance-nál* már egy sereg pergőtüzet *élveztünk*. De ehhez képest az csak gyerek-játék volt.

A végítélet harsonái sem fogják talán ezt a vén sárgolyót jobban megrázní, mint ez a ránkzúduló pokol fürgeteg. Csaknem nyekereg, recseg, ropog ereszteikeiben lábunk alatt a föld. Hányódunk, mint pusifctító orkánban a falevél.

Csak egy-két figyelő marad fenia a vonalban. Mindenki a rókaljukakba bújik meg. De addigra is sok veszteségünk van. Sebesült-vivőink derekasan viselkednek. Ebben az örületes vér- és vaszivatarban halált megvetve látják el a sebesülteket.

A rókaljukakban bújnak össze az emberek. A nyirkos, dohos, levegőtlen, mély gödrökben szótlanul ülnek a vén csontok. Ez a leg-örjítőbb. Így gyámoltalanul, tehetetlenül kuporogni. És várni. Vajjon tényleg elég erős-e a fedezék? Kibirja-e az oroszoknak ezt a pergőtüzet? A rókaljukak falán lefolyó nedvesség vékony erecskéit nézzük. Talán ez a soha nem tapasztalt méretű pergőtüz préseli ki a földből ezt a nedvességet, ami itt leosorog. A föld könnye ez. Sír a föld is ettől a kegyetlen marcangolástól.

*

Szájunkban a pipa, vagy a cigaretta. Néhányan meggyújtani is elfelejtik. Mások mohón szívják a füstöt. Itt benn kevés a levegő. Rossz. Elhasznált. Mély lélegzettel kapkodunk levegő után. De senki nem vágyik fel az állásba friss levegőt szívni.

Szakadatlanul robajoznak az irtó dördülések. Fejünk tetején érezzük a zúfiogást. Úristen! Mi lehet ott künn?

– Felváltás! A soros figyelők kimennek és felváltják a szolgálatban levőket.

Nehéz szívvel lódnak neki a kijelöltek.

Nem volt ott jóformán senki, akit felváltani lehetett volna. Imitt-amott egy bajtárs borzalmasan összeroncsolt teteme. És vér! És vér! Újabb figyelőink fakó fiarccal állanak helyükre. Mereven figyelnek az ellenség irányába. Mindenfelé a halál szánt, a halál arat.

S a magyar honvéd áll a helyén hősiezen.

És dübörög a föld. Dübörög a levegő. Szédítő, őrlítő robbanások. Ha a pokol rémségeinek lehet fokozása, az itt van. És veri vonalunkat a tűzár. Egyetlen szörnyű, bögő üvöltés minden. Minduntalan megnyílik a föld. És zuhog a fergeteg. Viharzik a haláleső.

*

Aztán alább hagy. Váratlanul és indokolatlanul. A rókalyukakból kiszaladnak az emberek, a vonalba. A vonalba? Ahol előbb az állásunk volt, most össze-visszatúrt tölcsepek tömkelege. Néhol egy-egy figyelőnk áll. Hogy ezek miként maradhattak életben, azt elképzelni sem lehet. Drótakadályaink összetépve. Gúnyként vonaglik, himbálódzik helyenként egy szöges drótcafat.

Alig érünk ki, alig foglalják el embereink helyüket, az orosz tűzéréség újra rákezd. Agyúik torka az előbbi rémségeket akarja elhalványítani. Rengeteg emberünk dől ki véresen.

– Vissza mindenki a rókalyukakba!

– Csak a figyelők maradhatnak kinn. Századonként két honvéd. Sebesültvivőink is kinmaradnak. A hordágyak elégtelenek. Sátorlapokra veszik fel a súlyos sebesülteket. De nincs hova szállítani őket. A segélyhelyre lemenni ebben a szörnyű pergőtűzben lehetetlen. A századparancsnokok fedezékeinél helyezik le egymás mellé a szerencsétleneket.

Századainknak egyikét-másikat a pergőtűz csaknem teljesen megsemmisítette. S egy-egy század védővonala 6-800 lépés kiterjedésű. 2. századunk összlétszáma e pillanatban mindössze 13 fő. Tizenhárom puská véd a hazát egy körülbelül 700 lépésnyi vonalon. És szemközt velünk az oroszok mérhetetlen tömege.

Telefonálni akarunk hátra az ezredhez hírekért. Nem lehet! A telefonvonalak mind elszakadtak.

Órákon át tartott már a pergőtűz. – Hát sohasem lesz vége ennek? – csattan fel bennünk az elkeseredett kérdés.

Aztán, aztán ennek is vége lett.

Egy perc alatt mindenki a helyén áll.

*

S a muszkák jöttek!

Jöttek!

De nemcsak szemközt velünk!

Hátulról is.

A szomszédos 42. hadosztály vonalát törték át. Ott kerültek be a mi hátunk mögé. Mi még tartottuk a vonalat, századaink még; hősiezen harcoltak, amikor az ezredparancsnokság már az oroszok fogságában volt. És fogságba jutott tartalékban levő II. zászlóaljunk is fogságba kerültek segélyhelyeink.

Az ellenséges tüzérség az utolsó percig lotte állásainkat. Hős honvédeink maroknyi csapata pillanatról-pillanatra fogyott.

Géppuskásaink tüneményesen dolgoztak. Dr. *Brédl* István zászlós, az I. géppuskásosztagunk parancsnoka, mikor az utolsó kezelő honvédje – *Iricz* Ferenc szakaszvezető – fejlődéssel holtan összerogy, maga ugrik a géppuska mellé. Pedig már az ő válla is muszka srápnél golyójától vérzik.

És elfogy a lőszer. Elhallgatnak a puskák és a gépfegyverek., üresek a töltényrakaszok. Eldobott rongyként hevernek a töltényhevederek.

S az oroszok jönnek.

11. és 12. századunk *Haby* Zoltán őrnagy parancsnoksága alatt ellentámadásra siet. Az ellentámadás öntevékenyen indul, mert az ezredparancsnoksággal az összeköttetés megszakadt.

A reménytelen küzdelem nem tartott sokáig.

Humos Miklós százados az I. zászlóaljából egy töredéket akar összevonni. És kitörni az oroszok fojtogató gyűrűjéből. Nem sikerült. Alig tesz pár lépést, a muszkák golyói leterítik. Hősi halált hal. Segéd-tisztje; *Litemy* Ervin hadnagy, súlyos sebbel roskad mellette a földre.

Terstyanszky Ödön százados, a népszerű »Trityi« is megkísérli, a lehetetlent, összeszedi embereit. Az ő fedezékénél gyűl össze egy maroknyi csoport. Vadul, elszántan lövöldöznek a közeledő muszkákra. Elfogy a lőszer. S az oroszok tömege kifogyhatatlan. Egymásután gyűrlik le embereinket, akik üres fegyverüket eldobva rohamfokosukat használják. Az egyenlőtlen küzdelemben tisztjeink legénységükkel együtt folytatják a tusát. Maga *Terstyanszky* százados is ellövi revolveréből az utolsó töltényt. Akkor ő is fokosát ragadja kezébe. A rettegett fokosok szörnyű csap ásaitól halomra hull az ellenség. De minden elszántság, hősiesség kevés. Egyre fogy a magyar. Szinte csodálatos, hogy a vértől nekivadult muszkák csak fogságba hurcolják A mieinket. És nem koncolják fel őket. *Terstyanszky* Ödön is sebesülten kerül fogságba. Talán vitéz honvédeink tüneményes hősiessége hatott úgy az ellenségre, hogy amikor kezükre jutnak embereink, lenyűgözve; a magyar honvéd emberi képzeletet felülmúló dicső vitézségétől, nem merik bántani őket. Így maradt meg a hazának ez a nagyszerű bajnok, hogy ékkel később a hadifogság kegyetlen megpróbáltatásai után, az 1928-iki amsterdami olimpiászon karddal kezében szerezzen újabb dicsőséget a (magyar névnek, megnyerve a kardvívás olimpiai bajnokságát.

Honvédeink az utolsó pillanatig küzdenek.

Halálfélelem nélkül rontanák neki a muszkáknak. Sikertelenül! Legyűrték őket!

A muszkák az egész környéket előzönlötték roppant tömegükkel.

Dinnyés tizedes egy rakasz kézigranát mellé térdel s azokat egymásután hajtja az oroszok legsűrűbb tömegébe, amíg a neki dühödött muszkák fel nem koncolják.

Ebből a reménytelen dulakodásból, a tűzvonalból, – *egyetlen emberünk sem menekült ki.*

Nincs az a csapda, mely biztosabban fogja az egeret, mint ez a halálos szorító, amelyikben itt vergődünk.

Ezen a frontrészen hadseregünk közel 30.000 főnyi emberét vesz-

tette el. Köztük ezredünket is. Hasonló sors érte dandárunk testvérezredét, a 29-es honvéd ezredet is.

Ütközet- és eleségvonatunk az utolsó pillanatban menekült el, amikor az-orosz áradat zuhataga hozzájuk is eljutott, odaért a tűzvonalból lihegve érkező néhány emberünk. Ezek *Polyakovits* alezredes parancsára nekitámadtak az ott gyülekező muszkáknak.

Polyakovits alezredes nem tudott jól magyarul:

– Nem féli honvéd! Fokoschok kézbe! Vorwärts, előre!

És nekirontanak az ellenségnek halálra szánva. A muszkák kezére jutott tábori konyhákat kiszabadítják. Vonatoszlopunk a vakmerő támadással megmenekül.

Ezredünk legalább nem semmisült meg úgy, hogy hírmondó sem maradt belőle.

Rady Albert gt. százados gyorsan összegyűjti az épkézláb embereket. A isegélyhelyek néhány sebesültvivője, lovászok és küldöncök, szakácsok és tisztiszolgák, telefonisták és hajtóhonvedek ragadtak fegyvert kezükbe. Akik rendes körülmények között nem harcolnak. Orvosok, egészségügyi tiszték vezetése mellett rohamozták meg az óriási túlerejű ellenséget.

Csak az átélt borzalmak miatt érzett elkeseredés okozhatott ilyen hihetetlen vakmerőséget. Ezredünk hősiesség megsemmisülése után *ellentámadást* intézni a roppant számbeli fölényű ellenség ellen. *És eredményesen!*

A 30-asok fogságba került, megviselt részét az oroszok gyors fennetben hajszolták a vasútállomásig, – *Kamienicz-Podolszky-ra*. Vagonokban zsúfolva szállították őket a *Kiew* melletti *Darnicá-ra*. Itt elosztották őket. Külön kerültek, a törzstisztek, a tiszték és a legénység.

Amíg a hősiesség küzdelemben megsemmisült ezredünk fogságba jutott embereit összezsúfolva vitte a vonat a rosszhírű és újabb borzalomhozó fogság felé, már szólt a telefonon, kopogott a távíró. Jött a fájdalmas, szomorú hír. Jött a sürgős parancs. Pótzászlóalj-parancsnokságunk elsőnek kapta meg a kétségbeejtő híradást a rémületes katasztrófáról.

Azonnal lázas tevékenység kezdődött idehaza. És csakhamar útna volt az új menet a tűzvonal felé. Önként jelentkezett tiszték és legénység indult a harctérre. A betegek és lábadozók egészségeseeknek vallották magukat. Csak mehessenek a harctérre! Az ezred kötelékében küzdeni a hazáért. Mert az nem lehet, hogy 30-ae honvéd ne legyen a fronton!

Június 5-ikén szomorú kétségbeeséssel gyülekezett ütközet vonatunk és eleségszlopunk *Siadagom-n*. Nem volt kinek szállítani lőszert. Nem volt, aki zúgolódva várja a konyhát. Nem volt senki és semmi. Csak fájó, hatalmas úr. Keshedt igáslovaival jelentéktelen számú rozszant kis szekér, ami vonatoszlopunkat alkotta. A hajtóhonvedek, meg a beosztott legénység.

A 30. honvéd gyalogezredből csak ez a csekély töredék maradt.

Mellettük, közöttük ténfergett, lézengett az a néhány szál hon-

védünk, aikkik ebben a pillanatban a 30-as honvédezredet jelentették.

A *dobronoutzi* hősiesség megsemmisülés után csak ez a maroknyi kis csoport jelezte és képviselte ezredünket. Nem volt ezredparancsnok, sem ezredtörzs. Nem voltak segélyhelyek, zászlóaljok és századok.

Csak még több magyar fogoly Szibériában.

És jeltelen honvédsírok a *dobronoutzi* völgyben.

Újjászervezett ezredünk

Június 6-ikán az arcvonal mögötti kiképző csoporttól sietve jött előre a: 30-asok XXI. menetzászlóalja, amelyből *Polyakovits* alezredes ideiglenes parancsnoksága alatt két nyúlfarknyi zászlóaljjal újjászervezik ezredünket. A két zászlóaljban négy század volt. A századok létszáma 100-120 ember. Hogy addig is legyen valamilyen ezred a 30-aisoktól, amíg *Artnér* ezredes hazulról az azonnal útbaindított többi menetpótlásisail megérkezik.

Kis létszámú ezredünkkel június 8-ikán már gyors menettel *Korofiec* irányába tartunk. Itt 9-ikén sikeres ellentámadást indítunk a község melletti magaslatok ellen. Délután 5 órától másnap reggel 6 óráig tartó ütközet után sikerült a falut elfoglalnunk. A *koropiec-i* állásokat sietve rendezzük be védelmi vonalul. Látjuk tehát, hasztalan volt az oroszok tömcgtámadása, mely megsemmisítette ezredünket. Mint a fönixmadár, mely porraiból éled új életre, ezredünk egy-kettőre újból állt. Összeállott közülünk egy csoport bajtárs, akik kimondották:

a továbbiakig mi vagyunk a 30. honvédgyalozezred. És harcoltak, küzdöttek bátran, vitézül. Olyan hősiessen és eredményesen, mintha teljes hadilétszámú ezred lett volna a küzdelemben. Ez a szellem diadala volt. A tudat, hogy a név és a múlt kötelez.

*

Június 12-ikén a hazulról érkezett pótlásokkal rendszeren kiegészültünk. Újból áll ezredünk. Büszkén, önértzetesen.

17. számú vázlat

Ezredünk tisztikara most a következő:

Ezredparancsnok: Artner Kálmán ezredes
 Segédtszt: Orphanides Gusztáv százados

Beosztva: Ruef Ede főhadnagy

Utásztiszt: Vékes Sándor t. főhadnagy

Vonatparancsnok: Rády Albert gt. százados

Élelmező tiszt: Szeifried Jenő gt. főhadnagy

Beosztva: dr. Ladányi Jenő t. főhadnagy

Ezredorvoisf önök: dr. Smóling Jenő ezredorvo

Lelkész: Kun László t. táb. lelkész

Állatorvos: Szűcs István t. állatorvos

Ezredtörzshöz beosztva: Kostyál István hj., Császár Pál hj., Hlavaty István törzsörmester.

I. Z á s z l ó a l j :

Parancsnok: Farkas Ferenc százados

Segédtszt: Sági István főhadnagy

Beosztva: Vadas Rezső t. hadnagy

Géppuskás osztag:

Parancsnok: dr. Ordódy Vilmos np. fhdgy

Beosztva: Százuj Jenő t. hdgy.

Orvosfőnök: dr. Jakobovics Béla t. főorvos

Beosztva: Rozs Kálmán t. eü. hadapród

Gazdasági hivatalf önök: Rády Albert gt. szds.

1. század: Botos Ernő t. hadnagy

Schwartz Béla t. zászlós

Pintér József t. hadapród

Meister Marcell e. é. örmester

Lovas Zoltán hadapródjelölt

Valentiny Ferenc hadapródjelölt

2. század: Hudák György t. hadnagy

Epres Lipót t. zászlós

Heincz János t. zászlós

Pala Sándor e. ü. örmester

3. század: Nem lett most felállítva.

4. század: Kunszabó Ferenc t. hadnagy

Fodor Kálmán t. hadapród

Koosák Béla t. zászlós

Rézbányay László hadapród jelölt

/ . zászlóalj aknaveiőosztag:

Holló Gyula t. zászlós

Kmejtykó Károly t. hadapród

II. Zászlóalj:

Parancsnok: Zalay-Zechentmeyer József al ezredes
 Segédtszt: Platschek Andor t. hadnagy
 Gpo: Kardos József tiszthelyettes
 Orvosfőnök: dr. Forrai Péter np. főorvos
 Beosztva: Solymossy László eü. zászlós
 Rausch Zoltán t. eü. zászlós

5. század: Szigethy Lajos t. fhdgy.
 Simon István t. hadnagy
 Szüle Péter t. zászlós
 Guttmann Zsigmond hadapró
 Prettl József t. hadnagy
6. század: Szombathy Tibor t. hadnagy
 Farkas Sándor t. hadapród
 Sahin-Tóth Rafael t. hadnagy
 Böck Béla hadapródjelölt
 Surján János törzsőrmester
7. század: Heim József t. hadnagy
 Pécsi Miklós t. zászlós
 Schmidt Ferenc hadapródjelölt
 Molnár Béla hadapródjelölt
 Borbás Lajos hadapródjelölt
8. század: Kálmán Sándor t. főhadnagy
 Bartha Gábor tiszthelyettes
 Katz Salamon hadapródjelölt
 Korányi Nándor hadapródjelölt
 Baky András hadapródjelölt

Június 12-ikei a *Danylo* 394 háromszögelési ponttól északra, mint hadosztálytartalék helyezkedünk el. Ez a hadosztálytartalék-viszony lehetővé teszi, hogy a hazuról jött menetpótlások a kiképzőcsoporttól kapott kiegészítéssel összebarátkozva egységbe forrjanak.

Sietni kell a nekikészülődésnek. Az orosz támadások miatt. *Brusilow* orosz generális, aki az 1916-iki nyári orosz offenzívát olyan nagy arcvonalon és olyan brutális kegyetlenséggel bedobott hihetetlen muszkatömegekkel erőszakolta ki, valószínűleg nem sok időt fog hagyni nekünk a tétlenkedésre.

Egyes csapatrészek előremennek a védővonalba, hogy a védelmi berendezkedések hamarabb elkészülhessenek. Június 14-17-ig a had-Oisztálytartalékot képező ezredünk egy hátrább fekvő második védelmi vonalat épít ki. Majd 18-ikán *Novosielka-Koroniecka* községbe megy hadtest-tartailéknak. (Lásd a 17. sz. vázlatot.)

19-ikén újabb pótlás érkezik. Csak egy századnyi, *Nagy* Béla százados vezetésével. Visszajött *Simonyi* Jenő hadnagy is, akinek sebe még szivárgott, de boldogan mutatta, hogy *Dollinger* tanár kiszedte vállából a gránátzilánkokat és karját nem kellett amputálni.

Június 21-ikén gyors ütemmel vonatra száll ezredünk. Az oroszok-

nak *Czanowitz* elleni offenzívája sikerrel járt. Az ott harcoló *Papfi*-dandárt az orosz gőzhenger összezúzta. A *Papp-dandár* részeinek fel-fogása végett vitték ezredünket *Mestecanesti*-be, hogy innen a román határig terjedő szakaszt védelmezzük. A győztes orosz sereg feltartóztatása volt ezredünk feladata. Az orosz sereg már-már Mármaros határát dőngette,

Borsán, Kiriluván keresztül 24-ikén érkezünk meg nagy-gyorsian /aco&ám-re. Még az éjszaka folyamán megszállja az ezred a *Jacohény* melletti *Mesteanesti* védővonalat. Itt másnap alaposabban berendezkedünk. Csak azért, hogy 26-ikán felsőbb parancsra kiterjesszük a védővonalat.

Szóval megint kevés saját csapat van ezen az arcvonalon. Csak ne ismétlődjék meg a dobronoutzi eset. Ott is sokkal nagyobb védőszakaszt kellett tartani, mint amennyire erőnk elégséges volt.

A helyzet-parancsolta kényszerűség nem sok válogatni valót hagy. Tehát támpontszerűen építjük Id megnagyobbodott védőszakaszunk vonalát. S az összeköttetést sűrűit küldött járőrökkel tartjuk fenn a támpontok között. Ha azután a hadszerencse, sőt hadszerencsétlenség újabb »*Dobronoutz*« -cal sújt bennünket, megsemmisülünk, de a helyünket itt is utolsó lehelletünkig tartani fogjuk.

Óvatosak vagyunk. Az ellenség szándékának kikémlésére *Deutsch* Sándor t. hadnagy 80 főből álló különítményével erőszakos felderítésre megy ki. Az előtörés sikeres. Megállapítja, hogy velünk szemben a

418. orosz ezred áll, mely a mi hadseregünktől zsákmányolt fegyverrel és lőszerrel van felszerelve.

Biztonság kedvéért június utolsó napján hadvezetőségünk eltávolíttatja a polgári lakosságot erről a vidékről. Ne lehessen meg a muszkáknak az az előnyük, hogy minden lépésünket russzofil parasztoknál elbújt kémeik azonnal tudtukra adják.

Július első napjaiban igen erős járőr-tevékenységet folytatott ezredünk, amely végig sikeres volt. Ezeknek a járőröknek felderítéseiből teljesen megismerhettük az előttünk fekvő terepet. A muszka állások pontos helyzetével és az ellenség hozzávetőleges számszerű felbecslésével együtt.

Közben az orosz tüzérség néhányszor lötte állásainkat. Ők is a mi lőszerünket használták. Ennek megállapításához járőr sem kellett. Az orosz srappell nem robban piros-fehér füsttel. Ez a mieinknek jellegzetessége. Csak az a kár, hogy pár ágyú nem került a közelmúltban tőlünk a muszkák kezére. Akkor biztosan azt használták volna.

S lakkor ők is saját csapataikat verték volna végig. Ugyanis mostanában már kellemetlenül gyakran előfordul, hogy saját tüzéségünk közibénk durrant. S ha ezért szemrehányást teszünk tüzeinknek, azzal mentik magukat, hogy nem tehetnek ellene semmit. Ágyúik csöve ki van löve. Ezért kiszámíthatatlanul nagy a szórásuk. Bár pontosan az orosz vonalra állítják be lövegeiket, előfordul, hogy ennek ellenére is közénk szór. De nem értjük, hogy az orosz ágyúk miért nincsenek úgy kilöve, mint a mieink? A lőszer jó. Azt nem szidhatják a tüzeink. Azt érezzük a hátunkon. A muszka tüzéség a megbízhatatlannak minősített lőszerrel csodára telibe tud találni minket.

Saját tüzéségünk most jobban vigyáz. Erős tűz alatt tartja a *Valehutna* völgyet.

Ez megkönnyíti a mi július 7-iki előtörésünket.

A támadáshoz előző nap, 6-ikán, este újracsoportosítanak bennünket. Így ha van is kém ezen a vidéken, már nem tudja támadásracsportosulásunkat az ellenségnek hírül adni. Parancsnokságunk mostanában még fokozottabb gondossággal vigyáz legénységünkre. Ennek soraiban ugyanis többségben vannak az öregebb népfelkelők. És mindeképpen nagyon vigyáz rájuk felsőbbségünk.

Július 7-ikén, hajnali 4 órakor indult meg támadásunk. Ez sikeres. *Valehutná-nál* beassuk magunkat is azonnal felderítő járőrök mennek előre *Neu-ltzka* irányába.

Járőreink hírül hozzák, hogy nagy ellenséges erők érkeznek egyre-másra a velünk szemközt levő ellenséges vonalra. Ezért gondosabban kiépítjük védelmi vonalunkat. Újabb járőreink további muszka erősítésekről adnak hírt. Ezért július 10-ikén hadtestünk kitér a nagy túlerejű ellenség elől. Visszarendelnek minket eredeti állásainkba. Itt két napig serényen dolgozunk az állás tökéletesítésén.

*

12-ikén parancs jön. Felváltanak bennünket. Ezt csaknem természetesen találjuk. Mindig úgy szokott az lenni, ha valahol kiépítünk egy rendes védőállást. És csend van.

Másnap meg is történt a felváltás. *Jacobenya* megyünk. Innen 14.-én *Poejta-Mcdnailla-Runcul* magaslatok vonalaira. Új állásunkat telje« erővel igyekezünk védhetővé tenni. S a járőreink által jelzett várható orosz támadás s a megélenkült tüzéségi tevékenység miatt 16-ra virradólag teljes készségben vagyunk. (Lásd a 19. sz. vázlatot.)

*

Július 16-ikán lovas kozákok támadták meg 5. számú tábori őrsünket a *Piric* magaslaton. Annak négy embere közül hármat megölték. *Rác* Ferenc honvédünk utolsóinak életben maradva felvette velük a kilátástalan küzdelmet. A kozák sok volt, honvéd csak egy. Ez az egy szál honvédünk három kozákot legyűrt már. Hatan megfutottak. Egy még ott maradt. *Rác* honvéd nekítámadt ennek is. Puskatusával leüti a lóról. A halálos sebbel lezuhanó kozák pikájával a hős honvéd mellét keresztülszúrja. S az 5-ös tábori őrsünkön nyolc hialott hever. Négy honvéd, négy kozák. Most már békességgel megférnek egymás mellett.

*

20-ikáig felderítéseket végzünk. Egyes átszökő foglyoktól és

járőreink által lekapcsolt muszkáktól tájékozódunk az ellenséges helyzetről. Kölsönösen folyik a járőr-tevékenység. Az oroszok esetenkénti gyülekező kísérletét tüzéségünk hatásos tűzzel hiúsítja meg. Most a 410. és 411. orosz gyalogezerdek Alánnak velünk szemben.

A június elején útbaindított pótlásból 19-ikén érkezik he 77 ember *Fejér* főhadnagy parancsnoksága alatt, *Pick* Manó főhadnaggyal és *Mahler* Károly hadnaggyal a kiképző csoporttól. Menetzászlóaljunk másik csoportját a mögöttünk tartalékban levő 29-esek kapják.

Ennek a csoportnak a montenegrói hadifogságból hazatért *Jónás* István népf. főhadnagy a parancsnoka. Tisztjei: *Rónai-Rosenberg* Viktor, *Báthory* Kornél, *Heiler* és *Tóth* Kálmán t. hadnagyk és *Erényi* t. zászlós voltak.

*

A most kapott pótlással megerősödött ezred tovább folytatta a vedőállás kiépítését. A támpont »kofferek«-et erősítettük meg. Ezek mélyein leásott vastag földsánc-mellvéddel ellátott, harántgáttal kiképzett fedezékek. Belefér egy szakaszra való ember. Persze golyófgjogó tető is van rajta.

Előttünk vonul végig tábori őrsaink vonala. A tábori őrsök támpontjait futóárok köti össze egymással és hátra. S a tábori őrsök alkotta eszmei vonal előtt húztuk ki drótakadályainkat. Rendesen és erősen.

Kevés emberünk természetesen rengeteget dolgozott, amíg támpontjaink úgy-ahogy elkészültek. És éjjelenként mindig teljes készült-ség volt. Nem csoda, lia embereink a kimerülés határán vannak. A szolgálat általában most túleröltető. Egy-egy szakasznak közel félkilométernyi védőszakasza van. Ezt mintegy 40 ember tartja. Ennyi egy szakasz átlagos létszáma. A legénységről csak könnyes szemmel lehet beszélni. Csaknem pihenés nélkül, éjjel-nappal szolgálat, készült-ség, állás épít és.

Munkálkodásunkat az ellenség erős tűzzel zavarta. Ez főként a *Runcul* magaslati állásrészünkön volt veszélyes. Itt a muszkák túlközel voltak hozzánk.

Ezért 4. századunk egy osztaga *Kommidorovits* István törzsör-mester vezetésével a szemben levő előretolt ellenséges csoportot vakmerően megrohamozta. Egy részét felkoncolta s aki nem menekült közülük elég gyorsan, a mieink fogságába került.

Az oroszok jelentékeny erejű osztagokkal nyugtalanítják vonalunkat. Kísérletezéseiket azonban tábori őrsaink erős tűzzel megzavarják.

A muszkák tehetetlen dühükben gyalogsági és ágyútűzzel árasztják el vonalunkat. Főleg *Bream* irányából lövik erősen a *Fontana Col-beuz-i-n* levő szakaszt.

Nem sok kárt tesz sorainkban az ellenséges lövöldözés. Védővonalunk túlnyomórészt üres hézagoktól tarkáilik. Támpontjaink előtt tábori őrsaink laza vonala őrzi a hazát.

*

Volt egy szerencsés kimenetelű, érdekesen mulatságos esetünk. A magyar honvédet kitűnően jellemzi. Egyik pihenő honvédünk a

földön elnyúlva csendesen pipázgat. Egy muszka gránát süstörögve pont alája vág be. Feldobja a levegőbe. Négyszeres bukfencet vet röptében a honvéd. Nagyon nyekkenve pottyán vissza az anyaföldre. Felkel. Hátulsóját simogatva keresi pipáját. Azután megint leheveredik. És pipázik tovább rendíthetetlenül.

*

Nagyon kevés júhenő jut ki embereinknek. Nehéz feladat ezt a hatalmas védőszakaszt berendezni. Reggeltől ebédig van az alvási idő. Délután és éjjel a munka folyik. Félserényen. Nem bírják a honvédek a gyorsabb iramú munkát. Amit éjjel még a készültség is nehezebbé tesz. Az orosz tüzéségtől senki sem tart. Átlag a fele nem robban fel gránátjaiknak. Náluk még a löpört is ellopják. De ez jó nekünk.

Július 29-ikén felállítják III. zászlóaljunkat is. Ennek parancsnoka *Cseresnyés* Zoltán őrnagy lesz. Egyelőre az 1447 magaslát mögött tartalék-viszonyba kerül III. zászlóaljunk, Menetpótlásból kapott légénysége közvetlenül a harcfront mögött részesül továbbképzésben.

Ezredünk tisztikura most a következő:

Ezredparancsnok: Artner Kálmán ezredes

Segédtiszt: Orphanides Gusztáv százados

Beosztott tiszt: Ruff Ede főhadnagy

Wagner Lajos t. hadnagy

Utásztiszt: Vékes Sándor főhadnagy

Voniatparancsnok: Rády Albert százados

Élelmező tiszt: Szeifried Jenő gh. főhadnagy

Ezr. orvosfőnök: dr. Perics Áron főorvos

Ezred lelkész: Kun László táb. lelkész

Állatorvos: Szűcs István főállatorvos

I. Zászlóalj:

Parancsnok: Farkas Ferenc százados

Segédtiszt: Sági István t. főhadnagy

Gpo. parancsnok: Szegedy István t. zászlós

Zászlóalj orvos: dr. Hartwich Sándor np. s. o.

Leiner Alajos t. eü. zászlós

Erhardt Tivadar t. eü. hj.

Gh. főnök: Láposy Gyula főhadnagy

1. század: Harkay-Haspra Ferenc főhadnagy

Pick Manó t. főhadnagy

Quitt László t. hadnagy

Schwarz Béla t. zászlós

Eifert János t. hj.

2. század: Biró Dezső np. főhadnagy

Mahler Károly t. hadnagy

Lovas Andor t. hadapród

Rab Andor t. hj.
Szilágyi József őrmester

3. század: Zimmer Ármin t. hadnagy
Marx Rezső t. hadapród
Horváth József hadapródjelölt
Gruicis Gábor tiszthelyettes
Brand Ignác őrmester

4. század: Kuniszabó Ferenc t. hadnagy
Varga Endre hadapród jelölt
Fodor Kálmán hadapródjelölt
Szebényi Imre hadapródjelölt
Kommandorovits István törzsőrmester

Aknetőosztag

Kmetykó Károly t. hadnagy
Holló Gyula t. zászlós

II. Z á s z l ó a l j:

Parancsnok: Zalay-Zechentmayer József alezr.
Segédtsizt: Platschek Andor t. hadnagy
Gpo. osztag: Weisz Emil t. hadnagy
Androvits László t. hadnagy

Orvosfőnök: dr. Jakobovios Béla t. főorvos
Solymossy László eü. zászlós
Rozs Kálmán t. eü. hadapród
Gh. főnök: Biewel Ferenc százados gt.

5. század: Kálmán Sándor t. főhadnagy
Váczi Béla György t. zászlós
Deutsch István t. hadnagy
Bárány Emil t. hadnagy
Nagy Lajos hadapródjelölt
Berger István törzsőrmester

6. század: dr. Paprika Antal t. hadnagy
Bottka János hadapródjelölt
Farkas István hadapródjelölt
Czabaffy Dezső hadapród jelölt
Fischer Péter törzsőrmester

7. század: Simonyi Jenő hadnagy
Hadházy Dániel t. zászlós
Krakkauer Jenő hadapródjelölt
Kiszely László t. zászlós
Vécsei Géza hadapródjelölt

8. század: Malik József főhadnagy
dr. Barcza Ferenc t. zászlós
Loosák Béla t. hadnagy
Farkas Sándor t. hadapródjelölt
Breitenbach Antal törzsőrmester

III. Zászlóalj:

Parancsnok: Cseresnyés Zoltán őrnagy
 Segédtsizt: dr. Ladányi Jenő t. hadnagy
 Vadas Rezső t. hadnagy
 Gpo. parancsnok: Molnár József t. hadnagy
 Romies Vince t. zászlós
 Orvosfőnök: *nincs.*
 Cseley József t. eü. zászlós
 Rausch Zoltán t. eü. zászlós

9. század: Szilvássy Rezső főhadnagy

Domokos László t. hadnagy
 Vályán Lajos hadapródjelölt
 Krisztios Árpád hj.
 Tolnai József őrmester

10. század: Fessel János t. hadnagy

Tahy István t. hadnagy
 Szász Elemér hadapródjelölt
 Krámer Lajos e. é. őrmester
 Hajdú Ferenc őrmester

11. század: Ábrai Vilmos t. hadnagy

Szüle Péter t. zászlós
 Kunczy István hadapródjelölt
 Osatalinác Marnn őrmester
 Gillian István őrmester

12. Század: Szűcs Lázár t. hadnagy

dr. Jagicza Antal hadapródjelölt
 Szentgyörgyi Lajos hadapródjelölt
 Szemáry Lajos őrmester

*

Már napok óta borult, ködös, esős az idő. Bár a nyár derekán lennének, mégis sokat kell fázni. Itt fenn a hegyekben állandóan hideg víaji. Elkel a fűtés nyáron is. Fa – szerencsére – van elég az erdőben. De nem rakhatunk kedvünkre tüzet. Nagyon felhívná az oroszok figyelmét azoknak lángja, füstje.

Vigyázni kell és erősen figyelni. Az éjszakák koromsötétek. A köd még a csekély éjszakai félhomályt is elnyeli. S velünk szemben az ellenség közel van.

Hogy félrevezessük a muszkákat és ne sejtsek, milyen gyenge erővel tartjuk megszállva vonalunkat, a tábori őrsök között állandóan járőrök cirkálnak ide-oda. Ezek időnként útközben lövéseket adnak le az ellenség felé. Így olyan benyomást keltünk, mintha végig egyenletesen volna megszállva vonalunk.

Július 29-ikén, későn este a sötétség leple alatt az oroszok előre-kúsznak állásaink felé.

1. számú tábori őrsünk veszi észre az ellenség közeledését. Tűzzel fogadja őket. Meglepő heveséggel válaszol a muszka. Ennek a tábori őrsnek a panainosnoka a mögöttük levő harántgát mögül világító raké-

tával akarja a terepet megvilágítani. E pillanatban nagy muszka-tömeg veti rá magát tábori őrünkre.

Balra a futóárokban utánam! – kiált oda a parancsnok embereinek. És roham a 2. számú tábori őrre felé, azokat kellő időben figyelmeztetni, hogy együttes erővel kísérelhessék meg az ellenség visszaűzését.

Emberei azonban már nem tudják őt követni, A muszkák legyűrik őket.

Drótakadályunkat e helyütt sikerrel vágják szét az oroszok is csaknem akadálytalanul özönölhetnek be a résen. Már-már 2. számú tábori őrünket fenyegetik pusztulásig. Ki is szorítják őket helyük-ből. Ennek emberei azonban rendezetten tudnak visszavonulni s a többi tábori őr oldalát védelmezik.

Éjfélkor működni kezd tüzéségünk is. Zárótüzet ad a megroggalt drótakadályok tájkára, hogy a további muszkabetörést megakadályozzuk.

Szilvássy Rezső főhadnagy a 9. század két szakaszával egy géppuskával s egy aknavetővel ellentámadásra indul.

D. Tóth Kálmán, t. zászlós, a géppuska parancsnoka ingujjra vetközve, gépfegyverével a szükséghez képest ide-odafutva lövi a muszkát. Jobbszárnyunkon azonban zavar támad. *Mühlhauser* zászlós megsebesül, a lőszer is elfogy. *Szilvássy* főhadnagy a reménytelen helyzetben, is kitart helyén. Gyors telefonüzenet hátra. Es már jelzik is: *Fejér* főhadnagy parancsnoksága alatt egy félszázad futólépésben jön segítségül. Friss töltényrakaszdkat is azonnal küldenek. Így *Szilvássy* főhadnagy helyét minden körülmények között tartja.

A helyzet jazonhalm hajszálon lóg. A muszkák sem tétlenek. *Hadházy* Dániel zászlós, a támpont »Koffer«-parancsnoka szakasza elé ugrik:

– Roham! Irány utánam! Előre!

– Rajta! Rajta!! – kiáltanak a szakasz emberei. És neki ugranak az ellenségnek.

Alig 50 főnyi csoportunk vakmerő rohama a több századnyi ellenséget visszaveti. Százon felül maradt állásunk előtt orosz halott, még több volt a sebesültjük. A roham teljes sikerrel járt. Több mint 300 fő vesztésébe került az ellenségnek ez a kudarcba fulladt támadás.

Tisztjeink újból beigazolták, hogy a legválságosabb pillanatban is helyén van a szívük. Ezért követte az egész háború alatt legényiségünk oly vak bizalommal tisztjeit. Tisztjei után bátran ment.

Hadházy Dánjel zászlóst parancsnokságunk ezért a fegyvertényért arany vitézségi éremmel tüntette ki.

Az oroszokat visszaűzve honvédeink az eredeti védővonal támpontjait a sikeres ellentámadás után újból megszállták.

*

A nagyszerű teljesítmény jutalmául ezredünket kivonták a védővonalból s a *Kirlibabától* délre fekvő *Lajosfalvám* küldik pihenni. Helyünkbe ide a 20. népfelkelő ezred jön.

Nem sokáig tartott a pihenő. Augusztus 2-ikán adtuk át állásunkat a 20-as népfelkelőknek¹ s augusztus 3-ikán már újabb parancs jött. *Kirlibabától* nyugatra a műuton a *Cibórvölgy-Kirlibaba* útkeresztezéshez, az őrházhoz menetel II. zászlóaljunk, s ott tartalék-állást vesz

**A 30. H.G.Y.E. HARGTERÜLETEI
JAKOBENY ÉS KIRLIBABA KÖRÜL
1916.VI.24.-1917.VII.30.**

19. számú vázlat

fel. Másnap másik két zászlóaljunk is követte a II-ikat. Sőt 6. századunkat a védővonalba vitték mindjárt előre. Itt a 19-esek rajvonalát sűrítette s velük együtt 5-ikére virradólag elfoglalta a *Capul* 1312 magaslatot.

I. és II. zászlóaljunk *Cimbroslava-Wielká-ra* menetelt, ahol a 29-esek 2. százada jött minket erősíteni. Külön örömünk volt abban, hogy ennek a 29-es századnak parancsnoka *Jónás* István népf. főhadnagy ezredünkbeli bajtárs, aki most a 29-eseknél vendégszerepel.

Itt egész nap roppant heves ágyú- és gépfegyvertűzben felderítést végzünk.

A következő nap hajnalán megindul támadásunk. Honvédtűzér-ségünk nemekbe szabott előkészítése után kezdjük meg a támadást. Egész nap tartott a rettenetes hevességű ütközet. A nagy veszteségek ellenére is töretlen bátorsággal és szilárd kintartással harcolnak embereink. 8. századunk *Malik* József főhadnagy parancsnoksága alatt a 29-esek kötelékében a *D'Ormului* elleni támadásban vesz részt s azt egy merész: oldaltámadással elsőnek foglalja el. 155 orosz foglyot is ejt ez a századunk.

Támadásunk főiránya a *Cimbroslava Mala* ellen irányul. Rohamunk sikerül. Elfoglaljuk a *Cimbroslava Malét*. Négy támadást vívtak itt a mieink. Negyedszerre sikerült a muszka vonalba betörni. Nekünk aránylag könnyebb most a helyzetünk. Az ellenséges ellentámadásokat nem kapjuk közvetlenül. A *D'Ormului-n* álló 29-esek vonala ellen törnek az oroszok. Dandártestvérünk azonban kilenc muszka ellentámadást ver vissza. Pedig az orosz most is túlerővel jött ellenünk.

*

Az utóbbi napok ködös, szemetelő esőzése 8-ikára sűrű esővé változik. Ezért viszonylagos csend van végig, amerre csak látunk. Ha már bőrig ázunk, legalább pihenhetünk. Kell ez a pihenő nagyon. Borzasztóan ki Vannak merülve embereink. A legutóbbi napokban nem jutott jóformán egy pernyi pihenő sem. S most sokan el sem akarják hinni, hogy aludni is lehet.

— Mi az? Csak nem fogunk aludni az éjjel?

— Aludni?!! Nagyszerű!!

— Igazán? – Csodálkozik egy harmadik, – márt azt hittem, lassanként egészen leszokunk az alvásról.

Az bizonyos, hogy ebben a szakadó, záporosűrűségű esőben gondolni sem lehet hadműveletekre. Másnapra valamicskét javul az idő. II. zászlóaljunk részei a 29-esektől visszajönnek hozzánk.

Kellettek most ők nálunk is. 9-ikén este újabb feladatot kapunk. Közel éjfél mutatnak a karórák, amikor a támadási parancs megérkezik. Eszerint 10-ikén reggel az egész hadosztály támadásra indul. A mi feladatunk a *Magura-Stara* Obczyna vonalon visszavonult oroszok ellen a 29-esek és 19-asek között részt venni a támadásban. Cél: A Sílara *Obczyna* 1487 háromszögeilesi pontot és a *Magura* 1438-a) előkúpját elfoglalni, Majd, amint ez birtokunkba került, a *Magura* északkeleti 1566 magaslati pontját foglalni el. Csekélység az egész! Igly pár sorban leírva nem is látszik nagy feladatnak. De hát tudja a vezetőség, hogy a 30-as honvédek már nehezebb és lehetetlenebb feladatokat is megoldottak.

Támadó előnyomulásra indulunk tehát 10-ikén délelőtt 10 órakor a *Stara Obczyna* és a *Magura* előkapujára. Előnyomulásunk alatt helyenként váratlanul erős ellenállást fejt ki a muszka. II. zászlóaljunk támadó csoportjának parancsnoka *Malik* József főhadnagy, aki embereivel roppant erőfeszítéssel veszteséges tűzharc árán kieroszakolja a Cíeo-piatakon az átkelést, melynek során maga *Malik* főhadnagy is súlyosan megsebesül. Mielőtt a *Stara Obczyna* és *Magura* ellen támadhattunk volna, előbb a *Cibóvölgyi* előretolt orosz védelmi vonalat kellett visszaszorítani a hegyháton levő ellenséges főállásokig.

Malik főhadnagy után *Kálmán* Sándor t. főhadnagy veszi át a csoport parancsnokságát.

A patak túlpartján rögtön beásuk magunkat és pihenés nélkül másnap egész napon át sűrűn ismétlődő orosz ellentámadások visszaverése közben megingás nélkül tartjuk elért vonalunkat.

13-ikán különösen nagyerejű támadásokat intéz ellenünk az orosz. A *Cimbroslava Mala-t* szeretné tőlünk visszaszerezni, így könnyebb volna nekik a *Magura* megtartása. Vonalunkon megtörik az orosz támadás. Tűzzel verjük azt mindig vissza. Kézitusára nem kerül a sor. II. zászlóaljunk az orosz támadások elcsendesülése után a *Cibó*-patakon túl a *Magura* erdős lejtjére támad. Sikerral! így I. zászlóaljunk átjut a *Cibóvölgyön* a *Stara Obczyna* felé. Ennek a zászlóaljunknak hátát egy utászszakasz biztosítja a *Cimbroslava* patak *cibóvölgyi* torkolatánál.

Egész nap és egész éjjel tart a roppant heves ütközet. De harcban álló két zászlóaljunk minden nehézség ellenére a maga erejéből is bírja a harcot. Nem kell tartalékban levő III. zászlóaljunknak beavatkoznia. De nagy veszteségeink vannak. Sebesültvivőink nem győzik a sziklás terepen sebesültjeinknek a segélyhelyekre való hátraszállítást. A zászlóaljunk utászai rögtönzött hordagyakkal segítenek nekik»

Szíerencsére a napok óta tartó mozgó harc lehetetlenné teszi az ellenségnek, hogy túlerős tűzérési tűzzel akadályozzon minket. Géppuskájukat a mi kis gyalogsági ágyúink bírják mérsékletre. Így főleg puskatűzben folyik támadásunk.

Ezredünk most a *Magmától* balra áll. A *Cibó* és *Cimbroslava* patakok összefolyásától északra. II. zászlóaljunk van jobb szárnyunkon. Attól balra a *Stara Obczyna*-va\ szemben küzd I. zászlóaljunk, NI, zászlóaljunk pedig dandártartalék. Tőlünk jobbra a 29-esek vannak a *Magura* gerincével szemben. Balra a 19-esek, azokon túl a kárpáti német hadtest részei vannak. Úgy látszik, a 6-osok adják a hadtest-tartalékol.

Általános támadást szeretnénk végrehajtani. Egyelőre nem lehet. A terep kutyarossz. Meredek hegyoldal. És elég nyílt. Csak helyenként vannak fedezetet nyújtó sziklák, bokrok. Erős tűzérési előkészítés után azonban sikert érthetnénk el.

Jó volna egy olyan pergőtűzet végig élvezni, amit a mi tűzérésünk dobol a muszkák állásain. Mindjárt könnyebb volna a mi előnyomulásunk is.

*

Csak kívánni kellett! Estefelé tűzérésünk csodáshatású előkészítést csinál. I. zászlóaljunknak sikerül is támadását a *Stara-Obczyna* ellen tovább vinni. 15-ikén hajnal felé szerette volna a muszka elért

sikerünket gyorsan megismételt támadásaival letörni. I. zászlóaljunk az erős orosz ellentámadásokat sikerrel felfogja. A 1438 magaslati pont előtt *Harkay-Haspra* Ferenc főhadnagy van századával.

II. zászlóaljunk ellentámadást intéz az oroszok ellen. Többszörös rdhammal elfoglalja a muszkák harmadik védelmi vonalát is. Ezt a vonalat a másnap meginduló orosz támadások ellen szilárdan tartja. I. zászlóaljunk ezalatt német csapatrészekkel megerősítve élőreküzd magát egészen a *Stara Obczyna-n* levő ellenséges állásokig.

A *Slam Obczyna* elfoglalása nagy fontosságú. Ha ez kezünkbe kerül, II. zászlóaljunk számára lehetővé válik a *Magura* elfoglalása.

Idegesen szívjuk éjjel egyik cigarettát a másik után. Nehezen száll álom a szemekre, A másnapi támadás kimenetelétől függ a teljes siker.

Szörnyen áhítozzuk a győzelmet. Minden porcikánk hevül a vágytól, hogy visszaadhassuk az ellenségnek a *dobronoutzi* csapást. Azt még mindig nem felejtettük el.

*

I. zászlóaljunk közel van a muszka állásokhoz. A figyelők ébren örködnek. A világító rakéták süstörögve surrannak az augusztusi égbolt csillagjai felé. Fényük nyugodt tájékoz sugároz be. Alig van mozgás a vonalban.

17-ikén reggel ideges, óvatos készülődés. I. zászlóaljunknak az első porosz gránátos ezred adott erősítést. Versengeni fogunk velük. Melyikünk különb katona? És délelőtt 10 órakor véseit berregéssel csapnak géppuskáink az oroszra. Jó volna egy kis tüzérségi támogatás is, de azt nem kérhetünk. Túlközel vagyunk a muszkákhoz. Így ígeu jó esélyünk volna a tüzérségi »támogatást« nekünk kapni helyettük.

Gépfegyvereink tüzelésére a muszkák megbújnak állásukban.

– Tovább adni! Tíz óra húsz perckor roham!

Embereink ugrásra készen kuporognak helyükön. Sapkájukat lerántják szemükre.

— Roham!

— Előre!!

— Utánam!!

— Rajta! Rajta-a-a-a!

Derék honvédeink neknamodnak. Be az orosz állásokba! Megelőztük a németeket!

Vad marakodással ugrunk össze az ellenséggel. Zuhognak a nehéz csapások. Sűrű izzadság csorog az arcokon. És vér! De az oroszot letíporjuk. Aki tud, megfut közülük. Mi maradunk az ő állásukban. Két muszka gépfegyvert és sok emberüket fogtuk el. Az ellenség nem kísérelte meg ellentámadással. Alaposan rájuk vertünk...

A Magura elfoglalása

A *Slam Ohczyna* elfoglalását követő másnap, augusztus 18-ikán, vau Őfelsége születésnapja. Reméljük, kihoznak nekünk valami rendes szeretetadományt. Főként italt volna jó kapni, meg trafikot. Mi meg a *Magúm* elfoglalásával akarunk kedveskedni Legfelső Hadurunknak.

Hajnali szürkületre elfoglaljuk helyünket. Ép most érkezik egy menetszázad erősítés is. A 7. rendkívüli menet emberei, 5 tiszt és 157 főnyi legénység. Alig hogy be lehet őket osztani az ezred kötelékébe, már is kezdődik a támadás.

Bjaltzárnyon a németek támadnak. Mellettük az I. és azután a II. zászlóaljunk van a fámadó vonalban. A mi támadási területünk a *Magura* baloldali gerincvonala, irányunk az 1556 magassági pont ellen vezet. Mellettünk a 29-esek támadnak, tőlük jobbra a 19-esek.

Reggel 8 órakor kezdi tüzérségünk a *Magurá-n* levő ellenséges állásokat veretni. Borzalmas tűzár önti el előttünk a terepet. A folytonos süvítés-dörrenésben nem tudjuk az egyes lövedékeket külön figyelni. Csak látjuk, hogy a *Magurá-n* minduntalan friss kráterek buggyannak fel.

Az oroszokra zuhog a haláláradat. A földön mindenféle új sebek nyílnak. És ordít és őrzöng a halálvijjogás. Tép, zúz, tőr, tör. Tágult orrcimpával, lihegve figyelünk. *Nekünk* dolgoznak tüzeink.

Most beleszólnak géppuskáink is. Támadásunk vonalán vagy 40 gépfegyver zakatol. A *Magúra-n* az oroszok mozdulni sem tudnak.

9 órakor negyedórás pergőtűz fergetegét zúdítja még tüzérségünk az oroszokra. Azután kezdi meg ezredünk a rohamot.

Már fenn is vagyunk a hegyen. Az 1544 magaslati pont vonalán. Már-már az orosz állásokig érünk. Oldalról váratlan ellentámadással ugrik nekünk a muszka. Az átszenvedett rémület kétségbeesése hajszolta őket ellenünk.

Izgatott, gyors parancsok. Szakgatott félmondatok. Heves karlejtések. Nekilendülünk. Feltörni a végső célíg. Nehéz küzdelemben az 1556 magaslati gerinc vonaláig küzdjük fel magunkat.

Az orosz ellentámadás elakad, mielőtt vonalunkig jutott volna. Szétrebrent tömegük az északi lejtő erdős területére fut rémülten.

És fennállunk a gerincvonalon!

A *Magura* a mienk!

Körülnézünk. Vajjon mi volt az orosz ellentámadás megghiúsulásának oka? Boldog örömmel rikoltunk. Jobbra tőlünk az 1435-ös magaslati ponton fenn van már *Jónás* István ezredünkbeli főhadnagy századával, ő ezidőszert a 29-esekhez van beosztva és századával tartalékba volt rendelve. Mikor látta a kedvező helyzetet, parancs nélkül megrohanta a *Magura* középső lejtőjét. Ott nem vártak az oroszok támadását. *Jónás* főhadnagy kihasználva a kedvező helyzetet s a jó terepviszonyokat, a gyengén védett középső lejtőn, a cserjés bokrok között bújva megrohanta a mit sem sejtő muszkákat. Valamivel előttünk érkezett fel. Éppen jókor. Az ellenünk intézett támadást ő fojtorotta el. Nélküle bizony a mi támadásunk sikere is kétséges lett volna. *Jónás* főhadnagy ezért a fegyvertényéért a Mária Terézia rendtiszti arany vitézségi érdmet kapta kitüntetésül.

Mintegy negyedórás puskatüzet kapunk még. De ez nem zavar. Végleg megszálljuk a gerincevonalat.

Reggel 8 órkor kezdődött meg támadásunk és délelőtt 11 órakor már a magyar honvédek álltak a *Magurá-n*.

A szoanszédunkban harcoló németek »bravo honved« kiáltásokkal üdvözölték fiaink nagyszerű bravúráját.

Az orosz tüzéség meg dühös ágyúzással felel. Kézlegyintéssel intézzük el őket. Nem érdekel bennünket lövöldözésük. Roppant önbizalom van bennünk. Nincs az a muszka sereg, amelyik most innen minket le tudna verni.

Hasztalan kísérletezik ellentámadással az ellenség. Bakáink fegyvere jó kezekben van. S az ellentámadó muszkák sűrű tömege ijedten fut meg honvédeink heves tüzelése elől.

Az utóbbi napok sok harca s a *Magura* elleni támadásunk nagy veszteséget okozott. Ezért III. zászlóaljunk megint megszűnik. Újból csak két zászlóalj van ezredünkben. Hasonlóképen vannak a 29-esek is. Természetesen két meglevő zászlóaljunk is erősen a hadilétszám alatti van. Fáradtak is vagyunk. Szívesen hátramennénk pihenni egy-két napig. De erről szó sem lehet. A németek kifejezetten kérték, hogy hagyjanak meg bennünket mellettük a vonalban. Tehát maradunk, öfelsege születésnapját az állásban ünnepeljük meg.

Sikeres támadásunk következtében nyugodtan ünnepelhetünk. A konyhával szeretetadományt is kapunk. A legénység fejenként egy-egy kulacs rumot. A tiszték meg egy-egy üveg Vörös ördög márkájú pezsgőt. Ismeretlen ez a márka, de azért olyan élvezettel szürcsöli mindeki, mintha a legfinomabb francia pezsgő lenne.

*

I. zászlóaljunk másnap tovább támad, a *Stara Vipcina* ellen. De »ok ott az orosz. És nem boldogulnak. Pedig a *Cibó-völgyben* hemzsegnek a tüzerek. Szorgalmasan lövik a muszkát. A vérmesebb fantáziájú bajtársak 100 saját ágyúról beszélnek. Valaki hátratelefonál. (Mégkérdezi a tüzérdandártól az ágyúk pontos számát. 76 darab különböző kaliberű löveg van mögöttünk. 76 ágyú? – Az is elég nekünk! De ezek csak a mi ágyúink. A mi tüzereink mellett német ütegek is vannak. Azokkal együtt vagy kétszáz ágyú okádja az oroszokra a tüzet és a halált ezen a szakaszon.

De az oroszok is jól el vannak látva tüzéséggel. Emiatt és a nehéz terepen végzett támadás miatt rettenetes veszteségeink vannak. I. zászlóaljunk, amelyik a támadás tengelyében van, csaknem egészen elvérzik. Alig tesz ki egy félig-meddig rendes századot az egész zászlóalj létszáma.

Hogy a mi sikeres támadásunkat megakadályozzák, az oroszok ellentámadásokat indítanak. Ezek a szomszédos 29-esek ellen irányulnak. De ők 3-4 orosz támadást vissza is vernek.

*

Szent István napján – épen most van két éve, hogy ezredünk a szerb harctéren először tűzbe került. I. zászlóaljunk újból támad a *Sima-Vipcina* ellen. Annak déli lejtőjéig sikerül előre küzdenie magát. De onnan nincs tovább. Ezért embereink beássák magukat és hősiessen kijártainak. Az ellenség a tetőn van fenn. Onnan végig látja vonalunkat. Mozdulni sem lehet. A muszka a legkisebb mozgásra is

gépfegyver-tüzet áraszt. Dum-dum golyót használnak a muszka gépfegyveresek is. Nagy vérveszteséget szenvedett I. zászlóaljunk emberei az összeroiskadás határán vannak. A nehéz helyzet miatt napok óta szigorú készség van s így az emberek nem tudnak pihenni. Éjjel-nappal megszakítás nélkül szolgálat. A pokrócokat éjszaka sem szabad levenni a hátizsákról. Csak cipelni. Azt is, meg a sátorlapot. A teljes felszerelést. Meg rengeteg löszert. A szigorú készségben nincs pihenés. Csak ütközet. Támadás. Ellenállás. Tűzharc. És roham! Agyoncsigázva küzdenek honvédeink. Eves, ivás nélkül. Mosdani nem tudnak. Ruhát váltani lehetetlen. De minden emberünk kitart helyén. Még tréfálkozni, nevetgélni is van kedvük. E nélkül talán megőrülnének.

*

Most a *Magura* gerincén álló II. zászlóaljunk ellen támad az orosz. Szeretnének minket onnan levetni. Akkor I. zászlóaljunk is kénytelen lenne védővonalát feladni.

A muszka tüzéség alaposan gyötör minket. Tűzzel árasztja el egész arcvonalunkat. S amikor gyalogságuk ellenünk intéz támadást, áriákon át lövi a szomszédos csapatokat. Tűzzel köti le, hogy ne tudjanak nekünk segíteni.

De az oroszok támadását mi a saját erőnkől is visszaverjük. Az éjszaka sötétjében honvédeink sietve drótakadályt húztak állásaink elé. Az oroszok éjszakai támadással kísérelték meg vonalunk áttörését. S bár hatásos puskatűzzel fogadtuk őket, egy részük eljutott drótakadályainkig. De azon már nem tudtak áthatolni.

Diótakadályainknál irtózatossal kézigránátóval fogadtuk őket. Lőszeroszlopaink alig győzték az utánpótlást, olyan tömeggel zúdítja legénységünk a felénk törő ellenségre a kézigránátót.

És várjuk, várjuk a felváltást. Zászlóaljaink augusztus 8-ika óta vannak szünet nélkül küzdelemben. Azóta jóformán nem láttak meleg ételt sem az emberek. Víz többnyire csak felülről csurog a nyakunkba. A haja mindenkinek nagy és borzas. A borotvátlan állak, gondozatlan szakállak miatt legtöbb emberünk ijesztő kinézésű. Az állandó vízhiány miatt mindenki mocskos. Kezünk olyan már, mint a föld. Csupa sár és piszok mindenünk.

Csak a kedélyünk. Az aranyos. Jókedvünket semmivel sem lehet elrontani. Amikor csend van, fekszünk és beszélgetünk.

Sok az eső. Amikor a harchelyzet megengedi, sátorlapjukba burkolóznak az etmiberek. A sátorlap fele a földre kerül. Maga alá teríti a honvéd. A másik felével meg betakarózzik. Egy porcikája sem látszik ki alóla. Kis kupacok hevernek egymás mellett. Mindenik kupac egy-egy ember. A legtöbb kupac füstölög. Pipáznak a vén csontok. Csak az a baj, hogy nagyon kevés ilyen kupac domborodik *Stara Opczirin-nál*.

*

Augusztus 21-én és 22-ikén végre kivonnak minket a tűzvonalból. 21-ikén II. zászlóaljunkat váltják fel a 29-esek s ez a zászlóaljunk hadosztálytartalék lesz a *Magura* nyugati lejtőjén, 22-ikén pedig a porosz gránátosoknak adja át I. zászlóaljunk az ő arcvonalát. Ezt a zászlóaljunkat a *Cibó*-könyökbe vonják vissza. Ugyancsak hadosztálytartalékul.

Most a németek folytatják a *Slam-Opczina* ellen az általunk megindított támadást. Tartalékba került zászlóaljaink pedig pihennek.

Fura egy társaság a baka-népség. Alig hogy egy kicsit ki vakaródnak, nem fekszik le aludni. Pedig az emberekre nagyon rájuk férne a pihenés. Már régóta sóvárogtak egy kis nyugodt alvás után. Most meg ináskárnak össze-vissza. A német tüzéséget tanulmányozzák. A *Cibó-völgy* zsúfolva van ütegekkel. Ezek most olyan pokoli koncertet csapnak, hogy dobhártya legyen, amelyik kibírja. De ember legyen az; is, aki aludni tud. Érthető, hogy az emberek, ha már aludni nem tudnak, össze-vissza esetlen ek-botlanak a tüzerek között. Ezek mérgesek is a sok »idegen«-re. Embereink azonban angyali nyugalommal ténferegnek tovább is közöttük.

23-ikán zászlóaljaink egy-egy századnyi pótlást kapnak. S felcserélik egymással helyeiket.

Az ilyesmit sehogy sem tudjuk megérteni. Ugyan, nem mindegy az, hogy az I. zászlóaljunk van-e a *Cibó-völgyben* vagy a II? Vagy talán a muszkákat akarják így félre vezetni? Hátha valamelyik kém leadta nekik, hogy II. zászlóaljunk a *Magura* lejtőjén van s milyen nagy lesz a meglepetésük, ha azután jusst is az I. zászlóaljunk fog ott rájuk verni!

Nekünk mindegy, hogy melyik zászlóaljunk áll itt vagy amott. Pláne, ha mindkettő egyformán el van csigázva.

Augusztus végéig maradunk tartalék-viszonyban. Előttünk most elég csend van.

Augusztus 28-ikán érkezik hozzánk a román hadüzenet híre. Szidjuk az alattomos oláhokat, mint a bokrot.

Csak kerülhetnénk velük össze. Hej, de levernénk rajtuk mindazt a sok galádságot, amit a magyarokkal szemben elkövettek! Persze, azt hiszik az aljasok, hogy már túlságosan kimerültünk. S most jönnének egy kis hullarablásra. Olyanok ezek, mint a dögkeselyűk. Ragadozók és utálatosak.

Kirlibabá-nál

Augusztus 28-ikán, a román hadüzenet napján, menetparancsot kap tartalékban álló II. zászlóaljunk. Felkészül és 29-ikén este gyors menetben elindul *Kirlibaba* felé. A *Dol. Tatárka* 1098 magaslati pontra megy és felváltja az ott küzdő 6-os honvédszászlóaljat. Másnap, 30-ikán másik zászlóaljunk is eljön a C?60-völgyből. *Kirlibaba* völgyébe jönnek ők is s itt a 6-osok többi részét váltják fel a *Klein Kittka* 1361 magaslati pomtnál. (Lásd a 19. sz. vázlatot.)

Augusztus utolsó napján élénk járőrtevékenységet fejtünk ki, hogy az itteni tereppel megismerkedjünk. Felderítésünk eredményes. 10 orosz foglyot is hoznak be járőreink.

Ezredüknél a háború egész ideje alatt különös gondot fordítottunk a hadviselés hármasszabályára, a felderítés-biztosítás-összekötetésre. Ez is egyik oka volt annak, hogy olyan dicső eredményeket ért el ezredünk.

Szeptember első hetében nincs különös mozgalom védővonalunk

szakaszán. Embereink a már szokott módon és gyors tempóban az állást építik. Az ellenség is műszaki munkálatokat végez. Tüzérségünk ugyan majgyon megzavarja őket ebben. És zárótűzre is belövi magát, a vonalunk elé meg függönytüzre.

9-ikén az oroszok nagy erővel támadást indítanak I. zászlóaljunk zárt támpontjai ellen. Az 1361 magaslati pont a támadás főiránya. A meredek hegyoldalon felénk kapaszkodó muszkák tömött soraiba géppuskásaink irtózatosan belekaszálnak. A felfelé törő muszkák nem állják a borzalmas gépfegyvertüzet és nagy veszteséget szenvedve visszazaladnak. Tüzérségük megtorló tüzelést küld vonalunkra. Másnap, 10-ikén, már csak járőrökkel kísérletezik az orosz. Ezek még kevesebb eredményt érnek el. Szolgálatban levő figyelő őrszemeink könnyen zavarják el őket.

Este telefonértesítés jön: másnap a trónörökös Papfalván fogadja a 40. hadosztály küldöttségét.

Volt nagy izgalom. Mindenki szeretett volna a küldöttségbe bekerülni.

És míg 11-ikén a boldog kiválasztottak a kitüntető szemlén megjelentek, ezredünk súlyos akna- és ágyútüzet kapott. Főként az 1361 magaslati pont környékét verte az oroszok tüze.

A következő pár csendes napon kíváncsi kérdezősködések folytak, hogy mi volt a kihallgatáson, mit mondott a fenség. Az időnkénti akna- és ágyútüzelésre szétrebben a kaszmózó társaság, de rögtön utána megint összebújnak a fejek.

15-ikén nagy eső jön és köd képződik. Emiatt teljes a harci szünet. A kedvező helyzetet kihasználjuk. II. zászlóaljunk két százada, az 5. és 6. század, előretolt állásba megy az 1361 magaslati pont elé. Zárt támpont itt a védőmű. Ezt futóárok köti össze a fővédelmi vonallal.

Előretolt századaink támpontjaikat mélyre leásott búvóhelyekkel látják el s futóárkokat húznak a zárt támpontok között. Ezekben járőrökkel tartják fenn az összeköttetést egymással.

Amennyire módunkban áll, megerősítjük ezeket a támpontokat. Gépfegyverekkel és aknavetőkkel.

17-ikén reggel rég nem tapasztalt hevességgel indul meg az oroszok tömegtámadása. Délután két óra tájban irtózatos pergőtűzzel kezdődik. Újból az 1361 magaslati pont ellen irányul leginkább a muszka támadás.

Két és fél órán keresztül tombolt a pergőtűz. Az ellenségé. Saját tüzérségünk nem tudott az ütközetbe beleavatkozni. Éppen átcsoportosított. Az orosz tüzérségnek így teljesen ki vagyunk szolgáltatva.

Az utolsó félórában szinte fantasztikussá dagad a tűzár. Védőműveink romokban hevernek. Gépfegyvereink, aknavetőink legnagyobb részét összezúzza az ellenség örjögő tüze. Vér, halál, romhalmaz mindenfelé vonalunkban végig. A telefonösszeköttetés az egyes kötelékek között megszakad. Pedig két-három vonalat is húztak telefonistáink mindenik századhoz.

És tombol, zuhog, viharzik körülöttünk minden. Védőműveink gyenge kártyavárként omlanak össze. Pozdorjává zúzza vonalszakaszunkat az orosz tüzérség. Óriási veszteségeket szenvedünk.

Fővédelmi vonalunk előtt az 5. és 6. századok tartják a tám-

pontokat. Ennek a félzászlóaljnak Kálmán Sándor t. főhadnagy a parancsnoka;

A félzászlóalj két géppuskáját telitalálat éri. Kiszolgáló személyzetükkel együtt elpusztulnak. De még két másik géppuskánk és 4 aknavetőnk is tönkremegy a pergőtűzben. Ezeknek legénysége is vérben fekvve maradt ott. A tönkreüzött védőművekben alig néhány épkezélab emberünk van még. Az oroszok tüzérségi tűzük védelme alatt kúszva közelítik meg a torokvédelmi vonal összelőtt támpontjait. Roppant tömegükkel nekivetették magukat a halott és sebestült bajtársak között helytálló kevés emberünknek.

Lehetetlenség volt az oroszok tömegtámadását kivédeni. Fel kellett támpontjainkat adni. *Kálmán* Sándor főhadnagy mindössze 45 emberével tudott kivergődni ebből a szörnyű pokolból. S ez a maroknyi embercsoport rohanva sietett a fővédelmi vonalba, ahol I. és II. zászlóaljunk még meglevő részei emberfeletti küzdelemben álltak az orosz áradat útjába. Csoda latos hősiességgel harcolnak honvédenik. A magyar lélek titokzatos kincsesházából meríthették ezt a végnélküli erőt, lamiely képessé tette őket helyüket még most is, itt is tartani. A fővédelmi vonal a mienk maradt.

Egy szalmaszál gátat vetett az áradatnak!

Támpontjaink azonban mind elestek.

Az őszi ködben már régen megszakadt közöttük, meg hátrafelé az összeköttetés. Ember sem volt elég az összeköttetés fentartására.

Néhány erriberünk még egyik-másik támpontban kitart. Bizonytalan árnyékok imbolyognak a homályban.

— Kik vagytok? – hangzik a kérdés a fáradtságtól szólni alig tudó szájakból.

— 30-as honvédek!

Fellélegezve szaladnak oda a még ellentálló támpont emberei. 30-as honvédek voltak, de már az oroszok fogságában, így elvesztettük az 1361 magaslati pontot, melyet eddig olyan szívósan védtünk.

*

Szeptember 19-ikén reggel 7 órától kezdve az orosz órákon át nehézagyúkkal lövi fővédelmi vonalunkat. Mikor állásunkat már tönkreverte, gyalogsági támadásra indul ellenünk. Emésztő tűzünkben egyre-másra összeomlik az orosz támadás. De nekik rengeteg emberük van. Támadás támadást követ. Közben mindig iszonyatos hevességgel váig le ránk az orosz ágyúk tüze. Ez utolsó épségben még meglevő és használható gépfegyverünket is összezúzza. S bár most a mi tüzérségünk is hatásosan támogat, nem tudunk sikerrel ellenállni. Mindenfélé a halál vigyorg, vihog, vijjog, tör, zúz. Telitalálat telitalálat követ. A halálfergeteg roppant tömeggel zúdul védővonalunkra. Védőárkunk, futóárkaink, búvóhelyeink legnagyobb része megsemmisül. Tiilán a világ vége jött el minden borzalmával és pusztításával. Vonagló, kínlódó, hörgő embereink iszonyatos szenvedése az ár, amit védővoijnalunk tartásáért fizettünk. Mert minden szörnyőség és a borzalmak borzalma ellenére megingás nélkül tartjuk még helyünket. Utólérhetetlen vitézséggel küzdenek embereink. De minden hősiesség, vitézség kevés most itt. Ez a kevés emberünk nem harcolhat eredményesen.

4 óra után védővonalunk mögé csap a muszka tüzéség. Zárótüzet ad a mögöttes terepre.

Az 1361 magaslati pont egész környéke izzó vulkánkráter. Mohó falánsággal nyeli egyre kevesebb emberünket. De aki megmaradt még, fogcsikorgatva állja helyét. Dühösen, dacosan. Nekifeszülve. Négy orosz rohamot vissza is Vernek. S az eredmény? A megújuló pergőtűz és vaderejű ellenséges támadás legázol bennünket. Több ponton is betörnek a muszkák védővonalunkba. Lehetetlenség helyünkön tovább is kitartani.

Szörnyen megfogyatkozott ezredünk 1200 lépéssel hátrább vesz fel új védőállást. A *Tatarka* 1406 magaslati ponttól *Dadul* 1507 magaslati pontig a gerince építjük újabb állásunkat. Közel a magyar határhoz. (Lásd a 19. sz. vázlatot.)

*

Az orosz most nagyon belejött a támadásba. Bár csak lenne nekünk feleannyi ember tartalékunk, mint nekik! Majd csodát látnának! De nekünk örülnünk kell. ha havonta egyszer párszáz főnyi pótlást kapunk. Ezek a havonként egyszer kapott pótlások nem elégségesek egy egész hónap vérvesztésének ellensúlyozására. Itt az 1361 magaslaton is kb. ezer fő vérvesztésünk volt. Ennyi embert legjobb esetben sem kapunk a menetből.

Tiszti veszteségünk a rendesnél is nagyobb. Elvesztettük: dr. *Gelért* Ármin, *Kopotsy* István főhadnagyokat, dr. *Paprika* Antal, *Vértés* Vilmos, *Szűcs* Iván, *Mnyer* Brúnó, *Romich* Vince, *Abray* Vilmos, *Ilalasy* Lajos, *N őszek* Vencel hadnagyokat, *Facsar* Sándor, *Wagner* Lajos, *Iveisz* Flórián zászlósokat, *Knézy* István, *Rokitánszky* Béla, *Krämer* Lajos hadapródokat és *Kosa* Imre, *Gilián* Sándor, *Tián* Ferenc, *Kupity* Gyula, *Czabaffy* Dezső, *Lindt* Jenő, *Szende* László és *Molnár* László hadapród jelöltek.

Szerencse a szerencsétlenségben, hogy veszteségünk túlnyomórésze sebesültekből és fogságba esettekből áll. Legalább nem veszítettünk el ily rengeteg bajtársat örökre.

De nagyon kevés emberünk maradt. Ezért ezredünk két zászlóaljra osztva áll fenn továbbra is. A III. zászlóalj újból való felállítására gondolni sem lehet. Sem tiszt, sem legénység nincs most pótkerületünknel annyi, hogy a III. zászlóalj felállítható legyen. Nem is került sor erre, csak 1917 februárjában.

Azért ezredünk olyan feladatokat kap és old meg, mint más négy teljes zászlóaljjal rendelkező ezredek. Ha nem különbekeket!

Most ennyi idővel a háború után is nehéz feleletet adni arra, hogy mi volt az. ami képesítette ezredünket a túlnehéz feladatok sikeres megoldására? A mi tisztjeink és legénységünk nem volt külön összeválogatva. Sem különleges kiképzést nem kapott egyik sem. Bárhogy nézzük és latolgatjuk ezt a kérdést, nem lehet más feleletet találni íá, minthogy olyan szellem alakult ki és hatotta át mindannyiunkat a mi ezredünknel, aminek következménye volt a maximálisnál is nagyobb teljesítmények nyújtása.

Mi kis számmal, de nagy lélekkel, szilárd akaratall állottak helyünket itt *Kirlibaba* vidékén is. S míg az ellenség egyre az emberek újabb tömegét veti ellenünk a harcba, honvédeink vitézségükkel és

hősiességükkel ellensúlyozzák a muszkák nagy számbeli túlsúlyát.

*

Alig helyezkedünk el *dadul-i* védőállásunkban, már is újabb ellenséges támadás indul meg ellenünk. Szeptember 20-án négyezer is próbálkozik az orosz. Lefogyott létszámú ezredünk emberei a harcos erények tökéletességével mindegyik muszka támadást visszaverik. És állanak helyükön. Küzdenek. Leküzdik az egyre erősebben hullámzó orosz tömegáriadatot. Már-már azt hittük, nem lebet az orosz gőzhengert útjában megállítani. De lehetett. Fiaink csodát tettek!

21-ikén új csoportosítást veszünk fel, hogy védővonalunkba mindenható jusson legalább néhány honvédünk. Nagyon kellett sietni az átcsoportosítással. A délután folyamán az ellenség új erőket vet be ellenünk. Pihent, friss erőket. Nagy tömegben. Mi pedig ezeket a megújuló támadásokat egyre fogyva, egyre kisebb létszámmal, de egyre nagyobb hősiességgel mind visszaverjük.

Azután pihenhetünk. Egy félnapot. Hogy 23-ikán délután az orosz borzalmas erővel támadjon újból. Ezeket a támadásokat már nem vagyunk képesek tűzharccal elhárítani. Háromszor kerül kényszerűen a sor. Lihegve, kimerülve küzdünk. A rogyadozó lábak végső erőfeszítéssel még egyezer kiegyenesednek. A kimerülten leeső karok a kifogyhatatlan magyar akarattól még egyszer erőt merítenek. És zúgva (csapnak le a rohamfokosok. A lélek diadalt arat a testen. Az erő legyűri a nyjers tömeget. Mindaliárom muszka rohamot visszaverjük.

*

Másnap, szeptember 24-ikén ezredparancsnokságunk folyton megújuló orosz támadások között védővonalunkat *Alpenhütte* környékére veszi vissza.. Orosz tömegsírok maradnak visszavonulásunk útján.

*

Viajjon mikor szűnik meg a rémségek mindent elsöprő áradata? Tudjuk, hogy fel *kellene* minket váltani. Mi nem kérjük ezt, de érezzük, hogy ez volna a helyes és méltányos. Nem hisszük, hogy lehetséges legyen ezt végnélkül kibírni. Ha, ötven-száz kilométereket hátrálnánk, nem érhetne bennünket megrovás. S mi alig adunk fel területet. Állunk helyünkön a végsők végsőjéig.

Amikor rövid időre nem egyszer rövid órákra, vagy félórákra megszűnik a harc, kimerülten leroskadva beszélgetünk. És dohányzunk. Akármennyi dohányt kapunk, az mind kevés.

Már napok óta nem borotválkozunk. Nem bírja karunk a borotvát tartani. Csak eszünk, ha van mit és dohányzunk. És alszunk, amikor lehet.

— Ha összeszámoljuk, a legutóbbi héten nem aludtunk 10 órát sem.

— Állatnak is sok volna ez a strapa. A legerősebb lovak kidőltek volna, már ilyen hajszában.

— Olyan ez – vág közbe valaki – mint mikor egy kifacsart; citromot egyik nap eldobnak, másnap újból előveszik és megint ki lehet nyomni.

— Csak ne jöjjön valami új, szokatlan – aggódik halkán egy, riadt szemű.

— Mi jöhetne? – fölényeskedik egy harmadik. – Már volt

részünk mindenben, amit a haditudomány kitalált. A pergőtűz állandósult. Mi jöhetne még.

Mi?

Másnap megtudtuk.

Szeptember 23-ikán újból nekitámadt az orosz *alpenhüttei* védőállásunkra. Legyűrtük őket. Erre a rendes nóta szemit az orosz tüzéség kezd puhítani minket. Ezt már megszoktuk.

De ma!

Ahol lecsap a gránát, rosszszínű füst kavarog nyomában. Éme-lyítő, (savanyú-fanyar, igen maró füst. Halált szippant, aki belélegzi. Tépi a, tüdőt, égeti a száját. Gázgránátokat lönek ránk az oroszok.

Vigyázva kerüljük ki a gázfelhőcskéket, amelyek a talajmélyedésekbe lehúzódva ülednek meg. Most egy kis szél jön és elfújja tőlünk a halálnak ezt a dögleletes levegőjét.

És a muszka gyalogság is jön, őket meg a mi fegyvereink tüze fújja el.

*

24-ikén *Kirlibaba* és *Lajosfalva* polgári lakosságát eltávolítják. Nekik jó. Ők elmehetnek innen. Minket nem távolítanak el. De két napot legalább pihenhetünk. Pihenhetünk úgy, hogy ezalatt a két nap alatt az orosz gyalogság egyszer sem támadt. A muszka tüzéség lövöldözése nem zavar. Megszoktuk, hogy fejünk felett állandóan harsog a levegő.

26-ikára virradó éjjel figyelünk felriasztanak bennünket. Tűzharc nélkül, meglepetésszerűen támad ellenünk a muszka. Csak annyi időnk van, hogy fegyverünket és a kézigránátokat felkapkodjuk. És tüzelünk. Kézigránátjaink elfognak. Az orosz nem! Betör állásunkba. Rohamfokosunk és puskánk sem fogyott el. Sem az erő karjainkból. Kiverjük őket.

A mögöttünk levő *Borna Wutra-t* nagyon védjük. De nem azt, hanem hazánkat féltjük.

Nehéz helyt állanunk. A mi csonkalétszámú ezredünknek egy egész orosz hadosztály támad. Tőlünk meg 26-ikán elviszik az időközben erősítésül kapott 3. és 26. vadászszázalójakat. Mi maradunk. És szeptember utolsó napjaiban ezredünk nap-nap után csodálatos hősiességgel veri vissza, az egyre ismétlődő orosz támadásokat. Egyedül a *Tatárka* 1406 magaslaton – *Dadul* gerincvonalon nyertek mérni teret. Valamivel hátrább lezárjuk újból a vonalat s a *Tatárka-Dol* Tatárka közti részen építünk ki újabb védőállást.

Magyarországra nem engedték be az ellenséget!

*

Hatalmas állást építünk ki vonalunkon. Az idő hirtelen rosszra fordul. Ezért állóharc fejlődik ki. Olyan ősz van itt, ezen a tájon, hogy becsületes télnek is beillik. Köd, eső, nyirkosság és hideg. Fázunk. És csendben didergünk. Kezd az idő hadműveletekre alkalmatlanná lenni. Nincs is más, csak járőr-csetepaték. Néha aknaharc. Vagy tüzéségi belövések. Időnkint gyalogsági tüzzel rajtaütünk a muszkákon, amit máskor ők viszonznak nekünk. Október folyamán legtöbbször köd üli meg a vidéket. Ilyenkor fokozottabb az őrszolgálat.

A hosszabban tartó állóharc alatt embereink legalább egy kissé

erőre kapnak *Kohek* ezredes dandárparancsnok megszempléli védővonalunkat. Nincs hiba abban. Meg is dicsér bennünket.

Megnyugszunk és bizakodunk. A mindig veszélyes szeptember elmúlt. Furcsa, de szent igaz, vannak válságos hónapjaink, amikor eddig minden esztendőben nagy csapások érték ezredünket.

A szeptember, január és június hónapok azok. Már 1914-ben Szerbiában ilyen végzetes volt a szeptember. Junius 1915-ben és az idén is katasztrófális volt. Januári *rarançe-i* harcainkról pedig már az egész világ tud.

*

És elmúlik október hava. November se ígér változást. 1-én *Kobek* ezredes, dandárparancsnok, újból megszemplél minket. Az aknavetők fészkeit jelölik ki. Ez most nagyon elterjedt fegyver lett a gyalogságnál. Pótolja a tűzértséget és magunkkal vihetjük.

Amikor túlsűrű a köd, teljes készültségben vagyunk. Így november 5-ikén is. És elkezdünk lövöldözni. Lassan, kényelmes tempóban. Majd egyre fokozzuk tűzünket. Parancsszóra váratlanul megrohanjuk az 1449 magaslaton levő muszka állást. El is foglaljuk. Az orosz menekül. Mi csak tűzzel üldözzük. Tovább nem megyünk előre. Csak eddig akartunk jönni. Ezáltal sokkal jobb lett védővonalunk fekvése.

Novemberben már nincs is különösebb esemény. Talán az, hogy 22-cmes aknavetőt is kapunk, meg egy 10.5-es légnyomóaszt.

Vonalunk előtt biztosításul tábori őrsök állanak. Ezek jobban beválnak, mint a vonalbeli figyelők. Egyik-másik tábori őrsünk ellen orosz járőrök támadást intéznek. De tábori őrsünk emberei elzavarják őket. Biztonság kedvéért november 21-ikén egy második védelmi vonalat is építünk ki. Szerencsére nem lett rá szükség. Majd járőröket küldünk ki, akik elkergetik a muszka tábori őrsöket. Mint-hogy ezeknek felállítási helye nekünk nagyon kedvező volt, most mi telepítjük oda tábori őrsünket.

Időnként: nagy hidegek vannak és sűrű havazások. A muszkák nekünk aknával fűtenek. De nem tudunk attól felmelegedni.

November 29-ikén két támadást intéz ellenünk az ellenség. S mivel egyik sem sikerül, délután 4 órakor, amikor már sötétedni kezd, még egy harmadikat is. Ez is kudarcba fulladt.

*

November végétől nyugodtabb életet élünk. A mi terepszakaszunkon nem történik semmi említésre méltó. Mi sem tudunk életünkben semmi különöset említeni. Belefásultunk már ebbe a helyzetbe. Két-ésniegyed év hosszú idő. Otthon is. Hát még idekint a harctéren. A háború első évének hevülete rég elszállt. Már nem virtuosos hetven" kedéssel csináljuk a háborút. Kötelességből. Hazánk, családunk és önmagunk iránt. Tehát becsületesen és Tdfogástalanul.

A nélkülözéseket egészen megszoktuk. A fázást. A rongyos ruhát. A földbe vajt lakást. A nedves fa füstje nem zavar. Élünk, örködünk. És dolgozunk szorgalmasan.

Állásunk mind tökéletesebb lesz. Ilyen nagyszerű állásunk még nem is volt. De ilyen hosszú időt sem töltöttünk még soha egy védőállásban.

Decemberben változatlanul tart vidékünkön az állásharc. Járőrvállalkozásokról megtudjuk, hogy az ellenség tábori őrsvonalát futó-

árokka köti össze főállása felé, Műszaki munkálataik leleplezésére sűrűn kezdenek aknaharcot. December 8-ikán I. zászlóaljunkra a Hmiszkatüzérség λ egy háromszáz lövést ad le. Általában minden ünnepünkön erő sebb harcot kezdenek a muszkák. Most is így akarták megzavarni a Szeplőtelen Fogantatás ünnepét. Bár mi itt kint legfeljebb csak a nagy ünnepeket, a karácsonyt és a húsvétot tartjuk meg, – ha lehet. 12-ikén, amikor mozgolódásukból észrevesszük, hogy náluk felváltás van, mi kezdünk erős aknaharcot ellenük. Hogy megzavarjuk őket.

*

Pár nap múlva szomorú hírt közölnek velünk, üreg királyunk, /*Ferenc József*, hosszú betegség után elhunyt. Nagyon csendesek leszünk. És alig tudjuk elhinni, hogy a hír igaz lehet. Életünkkel egészen egybeforrt az ő személye. Szép hófehér fejével. Jellegzetes szakállával. Aki egész életében izzig-vérig katona volt. Népszerű a bakák előtt. A nótában csak úgy egyszerűen »Ferenc-Jóská«-nak hívta mindenki. És azt is tudta mindenki, hogy ez a bizalmas becézés több, mint a legszertartásosabb hódolat. Mert őszinte magyar szívből fakadt.

A nagy temetésre mindegyik ezred küldött egy-egy tisztet, A mi ezredünket *Kálmán* Sándor t. főhadnagy képviselte. Hegyeshalomnál akkoriban nagy vasúti iszerencsétlenség történt. A tiszti kiküldöttek a temetésről a katasztrófát szenvedett vonattal jöttek vissza. Különös szerencsésük volt, hogy ép bőrrel megúszták a katasztrófát.

Mikor ezt a vasúti szerencsétlenséget hallottuk, rájöttünk, hogy a harctér nem is olyan veszedelmes valami. Otthon se egészen biztonságos az élet. Sokan mesélnek mindjárt szenzációs eseteket. Valaki egy bajtársat említ, aki hónapokig volt a harctéren és nem lett semmi baja. Haza ment szabadságra, Negyednap elütötte egy teherkocsi. A nehéz kocsirúd bezúzta a mellét. Más bajtársat említ ismét egyikök. A tűzvonalban ez is túlélte mindent szerencsésen. Nem kapott a neve mellé keresztet. Otthon igen.

Ebben az időben a legnagyobb eseményünk volt, hogy december 21-ikén megjelent felettünk egy orosz repülő. Vagy egy félóraig keringett felettünk, aztán hazament. Úgy látszik, csak kíváncsi volt,

*

Lassan elérkezett a harmadik háborús karácsony. Az ünnepre való tekintettel fokozottabb lett vonalunkban a szolgálat. Szeret kellemetlenkedni ai muszka, ha mi ünnepelünk. De most nem történt semmi esemény, óvatosságból azért az Isteni Szeretet ünnepét a vonal mögött tartottuk meg. A tartalékok állásában.

Harmadik háborús karácsonyunk már nem hozott annyi mindent, mint az előzők. Érezhető volt, hogy kezdünk odahaza mindentől kifogyni. A mieink szíve most is tele van irántunk szeretettel, de a kamrák már üresek. Ezért kétszeresen; örülünk minden csekélységnek, ami hazulról érkezik. A zöld karácsonyfák most is állanak. Rajtuk rosszul sikerült hadigyertyák. Embereink a dohos, nyirkos árokban nélkülözések között is áhítatosan énekelik a karácsonyi énekeket. Szi-

vünk jobban átérzi a bethlehemi Kisded sanyarú sorsát. Hisz *nekiünk még istálló sem jut most!*

Év végére minden ragyogott, fehérlett a hótól. És ebben a havas, ragyogásban, eseménytelen állásharcra köszöntött be az új esztendő. No, ebben az évben biztos lesz a háborúnak!

– Dehogy is lesz – vigasztal egyik jóhumorú bajtársunk. – Az angolok csak 1917-ben fognak komolyan nekilátni a háborúnak.

– Csak nem vesztek meg az ángliusok? Honnan veszed? – támadnak rá többen. – Hát ő csak háborúskodják. Mi ebben az évben végérvényesen pocsékká verjük a muszkát.

Állóharcok Kirlibaba előtt

1917! A háború negyedik esztendejébe léptünk. Védőállásunkban maradunk továbbra is. A front ezen a részen egészen megmerevedett. S egész januárban nincs ütközet.

Csak hideg!

Amikor -6 fokot mutat a hőmérő, örülünk, örülünk, hogy rndlyen meleg van. Mert lehetne ez a hideg nagyobb is. Teszem fel -20 fokos vagy -26 fokos. Vannak ugyanis napok, mikor ez a déli hőmérséklet nyálunk!

Szerencsére állásunk nagyszerű. Kitűnően van megépítve, óvóhelyeink jól fűthetők. S mi jól fűtünk is. Ha a hideg túlnagy, félóránként váltjuk figyelőinket.

Mögöttünk a völgyben tovább képezzük embereinket a modern háborúra. Rohamszakaszokba osztják be őket. Tíznapos gyors kiképzésben részesülnek. A többiek, akik nincsenek kiképzésen vagy vonal-szolgálatban, színházba mennek. Vagy fürdőbe. Esetleg az itt felállított kávéházba. Egész város kezd vidékünkön felépülni. Vurstli is van. Óriáskerék, meg ringliszék.

A vonalban meg jobbára semmi sem történik. Inkább csak az aknavető dolgoznak néha-néha. És a kis ágyúk. A gyalogsági ágyúk. *Kutyák-nak* kereszteltük el ezeket. Ugatnak és harapnak. Nálunk néha napokon keresztül nincs sebesülés sem. Az oroszokat nem egyszer éri nagy veszteség a mi aknáinktól.

A nagyobb események nélkül lezajló állóharc alatt embereink erőre kapnak. A koszt jó és elégséges. A nagy hidegek alatt a rendes adagon felül teát és szalonnát is kapnak embereink.

Zászlóaljaink puskalétszáma megközelíti az ezer főt. És csupa pihent ember. Jóllakva, megerősödve.

*

Derült napokon repülők szállodogálnak felettünk. De nem ártanak nekünk. Csak arra kell vigyázni, hogy a rájuk kilőtt srappell-hüvelyek ne a mi nyakunkba zuhanjanak, ha épen fejünk fölött vannak. Mert a tüzérség mindig lövi a repülőt. A mieink a muszkáét, az orosz meg a miénket. Két ágyúval egyszerre.

Február 11-ikén harci feladatot kap 3. századunk rohamszakasza.

A rohamszakasz parancsnoka *Strasser* István t. hadnagy. *Farkas* Ferenc őrnagy, az I. zászlóalj parancsnoka, segédtisztjével; *Somogyi* Endre főhadnaggal, tervezte a vállalkozást.

Túlságosan útban volt 3. századunk előtt egy orosz tábori őrs. Ennek támadt neki rohamszakaszunk. Az orosz tábori őre meg is szaladt. *Strasser* hadnagy szakaszával utánuk. Egész a főállásukig. *Péter Szabó* Lukács szakaszvezető az orosz vonalba is behatolt rajtaütéssel. Ott egy muszka férőhelyet is elpusztítottak. A magyar honvédek kézigránátot röpítettek a muszkáknak. A kézigránátokat a rókalyuk lejáratánál dobták be a jámbor muszákák közé. Közben az egyik vonalban levő muszka fegyveréhez kap. *Kiss* László honvédünk kézigránáttal csapja orron. Bizony egy pár foga beletörött a muszkáknak. *Kiss* megszedi tőle fegyverét.

Most már nem időznek itt tovább a mieink. Óvatosan visszatérnek vonalunkba. A vállalkozás teljes sikerrel járt. Értékét növeli, hogy a rohamszakasznak egyetlen fő vesztesége sem volt. Emberei mind vitézül és bátran viselkedtek. Az említetteken kívül még különösen *Thuróczi* tizedest és *Rigó* László honvédet kell megemlíteni.

Tüzérségünk, az 1/1. honvéd tábori tüzérosztály, alighogy rohamszakaszunk visszatér, megdolgozza az ellenséget. Nehogy eszükbe jusson nekik bosszúból ellenünk támadást indítani. Kétláz lövést ad le arra az orosz frontszakaszra, ahonnan rohamszakaszunk az élőbb visszatért,

Védővonalunk a régi helyén marad. Az 1406 magaslati ponttól délkeletre a *Dadul* felé húzódik és a *Dol. Tatárka* völgyárlatnál végződik. Február 16-ikán jelentős eseményünk van. Újból felállítják III. zászlóaljunkat.

A véres szeptemberi *Marka-daduli* ütközetek óta mindmáig két zászlóaljból állt ezredünk. Most már elég emberünk van ahhoz, hogy újból három zászlóaljunk legyen. Az újonnan felállított III. zászlóalj *Via dūr* Imre alezredes parancsnoksága alatt alakul meg. Egyelőre csak két századból. Ezeknek embereit csaknem teljes egészében a másik két zászlóaljunk adja. Egy kevés menetpótlás is érkezett. Így III. zászlóaljunknak két teljes százada van, a 9. és a 10. századok. És a zászlóaljtorzs is teljes.

III. zászlóaljunk felállítását az ellenség is megünnepli. Másnap, 17-ikén, újabb haditalálmányt élvezhetünk. Propelleres aknákat zuhínt rárírik az orosz. Hátborzongatóan búgnak ezek a levegőben. Kár, hogy a propellerek a robbanástól teljesen tönkremennek. Nem lehet találni egy ép példányt belőlük, amit el lehetne vinni háborús emlékül.

Nekünk nincs ilyen modern aknánk. Csak a régi fajtájúak. Ezekből azonban hatalmas porciót menesztenek át a muszkáknak a mi aknavetőink.

Így elégedélünk egész februárban. Szórványos puska- és ágyútűzzel és igen mozgékony aknaharccal.

Embereink meg szórakoznak. A színházban árnyképeket és gyenge darabokat játszanak nekünk. A kintinban viszont meleg van és elég jutiajnnyos áron lehet kapni itókát is. Vurstli is épül az erdőben. Ringlispíl és óriáskerék. Visszaképzjük magunkat gyerekkorunkba, olyan jóízű mókázás folyik itt hátul. Mintha tényleg gyerekek játszanának. Bár egy kicsit öregecskék ezek a gyerekek. Legtöbbjének őszbe csavarodik már a bajsza, meg a haja. Ezek a gyerekesebbek. A fiatalok, azok igyekeznek komolyak maradni. Így akarják talán

igazolni, hogy ők már igazi felnőttek. Nemcsak háborús kényszer-érettek. Tizennyolc-húszéves meglett férfiak ők.

Március 2-ikán újabb menetpótlás jön. Így megalakulhat a 11. század is. Minthogy mozgalmasabb hadiélet nincs, századainkkal *felváltva*, végzünk harcgyakorlatokat az arcvonal *mögött*. Az idő is enyhül. Legalább is nappal. Az éjszakák hidegek. Nappal van tíz-tizenöt fok meleg. Éjjel ugyanennyi hideg.

Egyes muszka katonák, akik már nagyon unják a háborút, átszök-dösnék hozzánk. Ezek beszélnek, hogy aknavetőink nap-nap mellett tetemes veszteséget okoznak nekik.

*

7. századunk meghatottan vesz búcsút parancsnokától, *Simonyi* Jenő hadnagytól, aki súlyos betegen indul hazafelé. Másfél éves ludovikái tanulmány után került ki az arcvonalba, a híres *rarancai* ütközetben végzetes sebet kapott. Otthon, a halálos ágyon kapta meg a nagy kitüntetését és főhadnagyi kinevezését, de hős bajtársai hiába várták vissza: a farkasréti temetőben találta meg az örök békességet.

Március 12-ikén nagy örömhírt hallunk. Most értesülünk először az orosz zavargásokról. A cár lemond. Oroszországban forradalom van kitörőben. A hatalmas orosz birodalom összeroppant.

Mi roppanitottuk össze.

Óriási az öröm nálunk. Embereink boldogok és büszkék. A rengeteg véráldozat, a sok nélkülözés és szenvedés megtermi gyümölcsét. Az oroszok érzik és belátják, hogy ebben a gigantikus küzdelemben alulmaradtak.

Minlidenesetre tudatjuk a velünk szemközt álló muszka csapatokkal ezeket a híréket. Három nagy táblát akasztunk ki vonalunk elé, melyekre orosz nyelven és cirill betűkkel van az újdonság felírva. Feltűnő csendes lesz erre a szemközti muszka társaság.

A magyar homéd páratlan teljesítőképessége, a magyar katona vitéz hősiessége letörte a muszkák óriási túlsúlyú tömegét.

Mienik lesz a győzelem!

Borzasztóan lelkesek vagyunk.

És csoda-szorgalmasak!

Legénységi és tisztii férőhelyeket ásunk ki az első vonalban. Minta-támpontot és magasított golyófogó mellvédet. Új spanyol bakokat. S a puskák részére lövedékálló fedezékeket. Lökésszerűen vannak ezek megalkotva.

Megelégedetten dolgoznak az emberek. Az ellátás és koszt jó. Teli csajka levest kapnak ebédre hússal és hozzá főzeléket. A reggeli feketekávé. Ez már nem valami jó. A vacsora tea, bor, főzelék vagy kásaféle és szalonna. Kenyér elégséges. Csak az a baj, hogy nagyrésze mindig összetörve érkezik ki. A kukoricaliszt könnyen morzsolódik. Ilyenkor aztán csajkával porciózzuk ki.

Érdekesség kedvéért idézzük egyik századnaplónk feljegyzését, hogy mi is van a harctéren, amikor nem történik semmi különös:

»Eszrevételek az ellenségről az utolsó 24 órában: Az éj folyamán tőlünk jobbra több ízben élénken tüzeltek. Majd váltás volt náluk. Különböző ezredeből összeállított szávad került velünk szembe. 230 fő, két tiszttel. Mindenkinek van gázálarca. Kézigránátot egy ládába

csomagolva tartják. Napközben egyes alakok mozgása volt megfigyelhető. Vízért és faanyagért mentek hátra. Jobb szárnyunk mögé az ellenség két srappnell lött. Veszteséget nem okozott.«

»Századmunka: Balszárnyon egy előretolt drótór árokállásának kiépítése, egy-két kézigránátkidobó helyvel. Árokfenék padlózása 15 lépés hosszban. Ugyanott árokkal fonott sövényvel borítva. A jobb szárnyon a drótakadályór előretolása további 40 lépéssel. 22 drb. spanyolbak elkészítve. Új legénységi férőhely földmunkája elkezdve.«

»Utászmunka: Az új fővonal előtt drótakadály öv készítése.«

»Étkezés: Reggeli kávé és tea, fejenként fél-fél liter. Ebéd székelgyulyás disznóhússal. Fejenként egy csajka. Jó volt. Kenyér 140 adag, fele törött. Vacsora kávé és lekváros tészta. Szalonna 6 kgramm, bor 72 liter, dohány 140 szivar, 44 pakli dohány.- 17 fő legénység rokamszakasz kiképzésén. Veszteség: -. Fogyaték: -. Növedék: -.«

Mindenféle különleges alakulatokat képezünk ki. Nemcsak rohamszakaszokat. Hírszerzőkülönítményeket is.

A 7. hadsereg parancsnokság rendeletére az idegen nyelvekben jártas dr. *Pmilovits* Sándor százados megbízást kap, mint hírszerző »Na« tiszt a hírszerző, megfigyelő, kikémlelő és propaganda-szolgálat megszervezésére, vezetésére és végrehajtására. Feladata az ezred vonala előtti ellenséges csapatok mozdulatainak, tevékenységeinek, szokásainak, iszándékannak megfigyelése és az eredmény közvetlen jelentése a 40. hadosztály parancsnokságának. Az orosz forradalmi mozgalom szükségessé tette a propagandaszolgálat bevezetését is, mely abból áll, hogy az »Na«-tisztok, – ezredünknel *Paulovits* százados, – a kiválogatott rátermett emberekkel az ellenséges rajvonalat megközelítse s minden rendelkezésre álló eszközzel, így a többek között orosz nyelven írott nyomtatványokkal az ellenséges vonalban lévő csapatokat a hátsó oiszágukban változó állapotokról felvilágosítsa, harckedvüket tompítsa is lernellett a háború további folytatásának céltalanságát amennyire lehet, szóbelileg is propagálja.

Rohamszakaszaink a front mögött megtanulják, hogyan kell támadást keresztülvinni saját tüzérégünk védelmié alatt.

Érdekesek az ilyen gyakorlatok.

Amlyen ütemben előrehalad a támadó vonal a képzelt és feltételezett ellenség felé, tüzérégünk olyan fokozatokban telzi előre a tüziet. A srappnellek előttünk robbannak a gránátok orrunk előtt vágnak be.

Hej, ha ily ein okosak lettünk volna a háború elején!

Március végén gázálcokat kapunk.

A csodába! Csak nem most kezdődik a komoly háború? Hát a muszkák nem tudnak odahaza komoly forradalmat csinálni, hogy mehetnénk mi is már hazafelé, vagy legalább is más tájakra innen?

Ha egy kicsit lustán mozgunk, az olasz hadszínterre való elvitellel rémítenek minket. De ez csak fenyegetés marad. Változatlanul a kirlibabai völgyben maradunk. Kár is lenne itthagyni ezt a nagy-szerű helyet. Itt mégis csak sokkal kellemesebb, mint az olasz harc-téren. A völgybői a hegyre drótkötélpálya vezet. Ez kezdetben ló-erőre működött. Műszaki tisztjeink később vízierőre alakították át.

A kirlibabai táborváros egészen kiépült. Minden modern kényelem

feltalálható nálunk. Külön fertőtlenítőnk és főregtelenítőnk is van.

Az enyhe tavaszban, szolgálatmentes időben, legénységünk nagy-szerűen él, szórakozik a táborvárosban.

Április 9-ikén teljesen kiegészül ezredünk. Felállítják a 12. szá-zadot is. Ennek parancsnoka *Jónás* István főhadnagy lett, akit *Artner* ezredes visszakért a 29-esektől.

Egyébként április hónap egészen csendes. Kevés szolgálat, kiképző gyakorlatok és unalom. Ezek a kiképző gyakorlatok igen fontosak. Kezdünk nagyon ellustulni és elkényelmesedni.

III. zászlóaljunkat április 21-ikén Papfalvára vezénylik tartalékul. Papfalván tartózkodásának első napján nagy szenzáció van. Zászló-aljunk hírt kap *József* főherceg és *Augusta* főherceggasszony látoga-tásáról.

24-ikén fog a legnépszerűbb főhercegi pár körünkbe jönni. Zászlóaljunktól a fenséges pár előtt tiszti küldöttség, u. m. *Bán* Ödön százados, zászlóaljparancsnok, *Jónás* István főhadnagy és *Sávoly* Pál hadnagy, továbbá századonként 1 altiszt és 4 honvéd jelenik meg.

A fenséges vendégek a cibóvölgyi kápolnában reggel misét hall-gattak. Azután következett a diszszemle. Majd ebéd és utána a 29-esek kabaréelőadása.

*

Papfalván *Kövess* vezérezredes, hadseregparancsnok, megszemléli hadseregpartalékot képező III. zászlóaljunkat. *Krausz* altábornagy, hadtestparancsnok és *Nagy* Pál altábornagy, hadosztályparancsnok kíséretében. Teljes elismerésüket fejezik ki valamennyien

*

Május elején hóesés köszönt be.

Erősen havazik. A fagyos szentek ugyan siettek hozzánk.

Mi az? Csak nem lesz megint tél?

Mi tavaszt akarunk és békét.

Egyelőre csak mozielőadást élvezhetünk. Nem vagyunk túlságosan nagyigényűek. Ezzel is beérjük.

*

Május havában nagy meglepetés. *Kun* László ezredpáterünk szer-kesztésében megindul tábori újságunk.

»A 30-asok«

címmel. 1917 május 6-ikán jelent meg az első szám. Egyelőre kéz-írással készül és kövön sokszorosítják. A lap jövedelme ezredünk özvegy- és árvaalapja javára szolgál. Mi meg szórakozunk és tanulunk belőle.

Közben egyre csinosítjuk, tökéletesítjük védőállásunkat. Olyan az már, mint egy valóságos kis erődítmény.

A fontos 1406-06 magajslaton levő I. zászlóaljunk nagy része, az: *Erős* Hugó t. hadnagy parancsnoksága alatt balszárnyukhoz csatlakozó 6. honvéd gyalogezred 10. századával külön elnevezést, az »1406-os alvédőszakasz« nevet kapja s *Paulovits* századosnak jut a feladat, hogy »II.a« tisztsége mellett ezt az egyesített vonalat kiépítse és tartsa.

Az oroszok meg csak nem akarnak hazamenni. Sőt! Június elején erős ágyútűzzel csapnak vonalunkra. És jelentés jön, hogy éjszakai

támadásra készülnek a muszkák. De ebből nem lesz semmi. Mi azonban napokon keresztül éjjel két órától riadókészültségben vagyunk. Június 14-ikén *József* főherceg váratlanul és előzetes bejelentés nélkül megjelenik vonalunkban. Kísérői igyekeznek lebeszélni, hogy a vonalon végigmenjen. Főleg az úgynevezett »Scharfes Eck«-nél szeretnék viszatérőre birni.

A fenség azonban nem hallgat rájuk.

Kíséretének egyik tagja ezen a helyen szinte rimánkodva hivatkozik a hely veszedelmes voltára. József főherceg megkérdi, meddig terjed ez a túlveszélyes szakasz. Megmutatják neki.

- Uraim! Ott várjanak meg engem, – mutat a fenség a »Scharfes-Eck«-en túlra. S otthagya elképedt kíséretétj egyedül megy a veszélyes zónába. De még az előretolt figyelőiorszemhez is kimegy és lefényképezi – az oroszok szemközt levő őrsét. *Jónás* főhadnagy van századával a »Scharfes-Eck«-nél állásban, ő kísérte csak a fenséget, (akit kísérete remegve várt meg a kijelölt ponton, féltve József főherceg személyét.

Június közepén megint éjjeli támadást jelez hírszerző csoportunk. Tehát újból kezdődik a riadókészültség.

18-ikán, eiste 11 óra után azután tényleg támadnak az oroszok. Könnyűszerrel visszaverjük őket anélkül, hogy veszteségünk lenne. Lehallgató állomásunk jelenti, hogy a muszkák 3 tiszti és több, mint 20 fő legénységi veszteséget szenvedtek éjjeli támadásuk alkalmával. Hajnalban újból támadnak. De ezt még könnyebb szerrel visszaverjük, mint az éjszakai támadásukat.

Lehallgató állomásunk állandó megfigyelés alatt tartja az orosz telefonvonalakat. Távbeszélőink előre kúsznak egészen az ellenséges állásokig s lehetőleg a muszka telefonállomások közelében nagyméretű földlemezt ásnak le. Ezek segítségével történik az »áthallás«, a mi érzékeny mikrofonos megfigyelő készülékeinkre.

Most napokon át erős ágyútüzet kapunk. Ez támadási szándékra mutat. Tehát fokozottabb éberség van nálunk. Éjszakánként több-ízben riadó készültségbe kell lépünk. Így alaposan kifáradnak az emberek az állandó éber örködésben.

Az orosz rohamosztágotat mostanában acélsisakkal szerelik fel. De ez nem akadályoz meg minket abban, hogy júniusi 24-ikén késő este megkísérelt meglepetésszerű támadásukat véresen vissza ne verjük. Ez az ütközet részünkről is áldozatokat követelt.

Azután napokon keresztül megint nem történik semmi. Csak a tüzerek dolgoznak. Meg repülőgépek jönnek-mennek.

Július 1-én két muszka repülő ütközött meg a mi egyik gépünkkel. A viadal vége az lett, hogy a két orosz repülő elmenekült. Mi meg gyönyörködtünk a légi párviadalban.

A Kirlibabai 30-as emlékmű

A mi arcvonalszakaszunk régóta áttörhetetlen és bevehetetlen. Velünk szemben még akkor sem tudna eredményt elérni az elleniség, ha a forradalmi szelek nem is kavarnák fel náluk a rendet.

Erődművünk mögött táborvárosunk teljesen kiépülve éli nagyforgalmú életét.

Ezredparancsnokságunk figyelme igazán mindenre kiterjed. Századannk nemcsak nagyszerű testi (és szellemi kondícióban vannak), de minden lehető kényelem és kultúra is feltalálható nálunk. Több, mint ami harctéren elképzelhető lenne. A hosszú állóharc alatt az utóbbi hónapok kisebb-nagyobb csendjében mindenre jut idő.

Legénységünk hetenként egyszer fürdőbe megy. Felváltva. Naponként más és más századok szakaszai. A tisztaság és rend kifogástalan. Drótkötélpályánk zavar nélkül működik. Színház és mozi kellő szórakozást nyújt. A kávéház csudajól megy. Kitűnően pótolja az otthoni kávéházat és vendéglőt. Ez a 30-asok kaszinója. Itt még egy harmincéves háborút sem kifogásolnia senki.

Kirlibabánál történt meg velünk először a háborúban, hogy egy általunk vérrel megvédett, kezünk munkájával kiépített állásban megmaradhattunk akkor is, amikor a harctéri helyzet nem jelentett naponkénti iszonyatos tusákat.

Ezért nagyszerű hangulatban élünk. Jó kedvünk van. Sokat viccelünk. A háború végét különböző események bekövetkeztétől várjuk:

Ezredpáterünk egy nap a következő hírral jön:

– Magasabb helyről nyert feltétlenül megbízható értesülésem szerint a háborúnak azonnal vége lesz, amint...

- Artner ezredes egyszer 20 koronát veszít alsósban,
- Orphanides őrnagy 4 heti szabadságot kap,
- Farkas őrnagy hangosan nevet,
- Bán százados lába kiegyenesedik,
- Rády százados gazdasági tisztünket lombardérozják,
- Veréb százados megházasodik,
- Kun páter egyszer másnak ad igazat,
- Ruef főhadnagy szolgálati jegy mellőzésével intézkedik,
- Vékes főhadnagy gyomorrontást kap,
- Vass főhadnagy demokrata lesz,
- Váczy Gyurka kedvét veszti,
- Szendery főorvos 5 cigarettát hoz a vacsorához,
- Juszko hadnagy ezredfőstönk nagy csataképe elkészül,
- Deutsch hadnagy nem jelentkezik önként a harctérré,
- Ladányi hadnagy nem »gázol«,
- Vadas hadnagy megtanul alsózni,
- Báthory hadnagy adomázik,
- Strasser hadnagy foglyokat ejt,
- A baka egyszer kedvére jóllakik és azt mondja: »ölég«,
- A kötélpálya egy nap nem akad meg,
- Az ezredkántin deficitbe jut,
- Es végül: amint megkötik a békét!

Ezen a sok vérrel megszentelt helyen, ahol az orosz gőzhenger robajos útját végkép megállítottuk, nagyszerű emlékmű készül. A 30-as honvédezred dicső harcainak, kiváló fiainak soha el nem homályosulható emlékére!

Az emlékművet utászosztagunk egyik tisztje, *Báthory Kornél* t. hadnagy tervezte. Ugyancsak ő vezeti a munkálatokat is. 1917 júliusában készen állott a hatalmas emlékmű.

A kirlibabai műút mellett, a *Tatárka* 1406 magaslati pont tété eső oldalon állítottuk fel ezredünk emlékművét, mely a tatárkai magaslat hatalmas gránittömbjeiből készül. Ehhez izlésesen simul a hatalmas obeliszkyszerű vasbeton oszloprész, amelyhez lépcsős aljazat vezet fel. Az emlékmű útrainéző «oldalába van beépítve az ezre djevgny – *Körmendy-Frimm* Jenő szobrászművész bajtársunk honvédplakettje – alatta fokosokkal átszúrt 30-as szám díszlik.

Megkapó háttérrel képez a tatárkai magaslat, amelyből élesen válik ki hat ragyogó szürke oszlop. Tömör alsó részére elől-hátul feliratos tábla van elhelyezve.

A hátsó oldalon, levő táblának felirata gránitba van vésvé: »Ezen emlékoszlop emeltetett Ő cs. és ap. kir. Felsege IV. Károly magyar király első éves dicsőséges uralkodása alatt, József főherceg Őfensége arcvö»njalparancsinok, követsházi Kövess Hermann vezérezredes VII. hiadsereparanosnoik, von Conta német tábornok Kárpáti hadtestparanesnoikj |neimeis Nagy Pál vezérőrnagy a 40. honvéd hadosztály parainesnojka, Mierka Alfréd ezredes, a 79. homv. gyalogdandár parancsnoka és ferlőszentmiklósi Artner Kálmán ezredes ezredparancsnoksága idején 1917 július 28.«

Az út felé néző oldalán hatalmas márványtábla van beillesztve. Ennek felirata kevés szóval gazdag életről, küzdelmekről, dicsőségről negél. Töimärein, hüen fejezi ki a rengeteg vitézi küzdelmet, bátor önfeláldozást, hősi áldozatot, amelyet ezredünk legénysége és tisztikara kötelességéhez, esküjéhez, magyar! szívéhez, lelkében élő hazaszeretébiz híviem a hosszú háborúnak ebben a szaltában itt, ezen a frontszakaszon is kifejtett.

Felirata:

»MINT MEGDÖNTHETETLEN ÉRCFAL ÁLLOTTAK KEMÉNYEN.
HARCOLTAK DICSŐSÉGESEN. MEGHALTAK HŐSIESEN
KIRLIBABA KAPUJÁNÁL A KIRÁLYÉRT ÉS HAZÁÉRT
A BUDAPESTI 30-AS HONVÉDEK.«

Vajjon áll-e még ez a minden emberi időkre szóló nagyszerű emlékmű? Nem pusztította-e el az átkos trianoni békeparancs nyomán keletkezett tajtékozó gyűlölet? Ezredünk emlékét, a 30-as honvédek emlékét, a tízezernyi hősi halott emlékét? *Annak az ezrednek az emlékéit, amelyet a Hofer-felentések a legtöbbször emeltek ki a monarchia összes csapatai közül;* a Kiskunság és a Bácska fiait, akik vérrel és nehéz férfialdozattal megvívott küzdelmekben adták tanújelét királyhűségüknek és a Magyar Haza iránti legendás lángoló ragaszkodásuknak.

Bukovina felszabadítása

Artnér ezredes július második felében néhány hetes szabadságra és gáztanfolyamra ment. Helyette *Orphanides* Gusztáv őrnagy vette át ideiglenesen az ezredparancsnokságot, az ő zászlóalját pedig *Paidovits* százados.

Július első napjaiban hírszerző különítményünk annak ellenére, hogy az ellenséges tüzérségi és gyalogsági tűz megnehezíti a röpiratok és szóbeliség útjain »titkos« kapcsolat folytatását, a drótakadályoknál a szemben lévő 171. orosz ezred 6. századának egy velünk együttörző altisztje útján megállapítja és »Na« csoportvezető útján a felettes hadosztályparancsnoksággal közli, hogy a *Dadulon* lévő ellenség július 7. -re éjjeli támadást készít elő. Minden orosz gyalogos 5-6 kézigrántót kapott. A szükségessé vált riadó készültségünk elrendelve.

Július 11.-én »Na« hírszerzőkülönítményünk magával hozott egy átszökött orosz altisztet, aki elmondotta, hogy a *tervezett daduli támadás elmaradt azért, mert a tartalékok nem akartak előrejönni, megtagadták az engedelmességet, a vonalbeliek és a tartalék tisztjei között véleményeltérések voltak, mivel a magyar-német propaganda hatása érezhetővé vált.*

Ettől az időtől kezdve fokozottabb tevékenységet fejtettek ki az orosz rajvonalban, különösen éjjel szolgálatot teljesítő kozák mozgó járőrök. Az oroszok részéről divatba kerültek különösen az éjjeli rajössztűz leadások. »Na« csoportunkból egyik reggeli szürkület alkalmával, midőn az orosz drótnál az 1406-os magaslat közelében beszélgetést folytattak, *Pmilovits* százados, *Berényi* Sándor tizedest és *Lieber* hírszerzőt egy kozák tiszti járőr csaknem körülkerítette, s csak a részünkről idejében leadott géppuskatűz mentette ki vakmerő hírszerzőinket szorult helyzetükből. Joidéig lehetetlenné vált híreket kapnunk az ellenséges vonalokból, telefoiilehallgatóink szüntelen éberséggel figyelték, »Na« csoportunk pedig a nap és éjjel különböző szakában puskavesszőkkel, kézigránát átvetővel, sőt aknavetők közül a légnyomásos aknavető falövedékének alkalmazásával 5-600 méter távolságra is küldötték a hadosztályunktól érkezett orosz és német nyelvű propagandáira tokát, melyeket az oroszok láthatólag szívesen fogadtak. Ámde felsőbb utasításra ilyenkor tüzérségük más és sűrűbb »csomagok«-kai válaszolt nekünk, helyenként nemcsak kiépített állásainkat megrongálva, de veszteségeket is okozva.

Július 24-ikével beszüntették a további szabadságot és a szabadságon levő tiszteket táviratilag visszarendelték. A *zlocsowi* áttörés következtében mi készülünk az előnyomulásra. Nemcsak mi, a szomszédos ezredek is. Németekkel és a 3-as huszárokkal vagyunk itt jó szomszédságban.

Nyugodtabb napjainknak befellegzett. Bizonyosfokú idegesség volt tapasztalható az ellenség részéről; lövöldözés éjjel, lövöldözés nappal. Július 25.-én »Na« hírszerzőinknek sikerült magukkal hozniok a 171. orosz ezred 8. századából egy hozzánk szökött rangidősb altisztet, *W. B.* cárpárti hivatalnokot, kinek intelligens és szakértelemre vallott kijelentései rendkívül értékes ládatokat nyújtottak hadosztályparancsnokságunknak.

Ennek következménye lett, hogy másnap, július 26.-án d. e.

tíz óraker tüzérségünk a szokottnál élénkebb tevékenységet kezdett.

Este három rohamjárőrünk megy ki. Sikerül benyomulniuk az erősen kiépített orosz állásokba és jobb felé elkezdik felgöngyöltetni az orosz rajvonalat. A göngyöltítésre többnyire kézigránátot használnak. Több helyen meglepően erős ellenállást fejt ki az ellenség, ámde a 3.-ik és 7. század, különösen pedig a II. zászlóaljunk géppuskáinak szívós kitartása és idejében való alkalmazása meghozza a kívánt sikert. 40 foglyot, 2 aknavetőt és 3 géppuskát szállítat hátra *Paulovits* százados, kinek ilyképen sikerült az ellenséges vonalat megrendítenie és lehetővé tennie, hogy 59.-ik hadosztályunk utat nyerjen a benyomulásra. Négy emberünk eltűnt, három megsebesült, közben *Voss* Géza t. főhadnagy is harcképtelenné vált.

Másnap tovább folyik kiválóan képzett roham/járőreink felderítő munkája. De most a túlhevés ágyútűz miatt már számottevő veszteségűnk van. 8 halott és 37 sebesült. A 11. és 12. századunk rohamjárőrei, *Gágyor* Sándor és *Széky* István t. hadnagyk vezetésével betörnek az oroszok főállásába.

A »Scharf es-Eck«-hez III. zászlóaljunk után a németek kerültek. Támfadásuk itt az igen hevíes ellenséges ágyútűzben elakadt. Nagyon sok halottjuk és sebesültjük volt.

A *Tatárka* 1552 magaslati ponttól keletre az 1361 és 1270 magas - Bat felé megy ki *Berzsenyi* és *Nagy* hadnagyk egy-egy szakasz erejű rohamjárőre. A *Dol-Tatárka* felé tartanak, ahol tavaly ősszel ezredparancsnokságunk álláspontja volt. Reggel 9-re jobb szomszédunk, a ői-iosok II. zászlóalja, is betör egy orosz vonalba. Így tőlünk az ő balsziárnyukra egy harmadik rohamjárőr is előnyomul *Sahin Tóth* Rafael hadnagy vezetésével. (Lásd a 19. sz. vázlatot.)

Óráról-órára változik a helyzet. Szinte szokatlan a többhónapos állóharc után. Jóformán be sem ér az egyik jelentés az ezredparancsnoksághoz, onnan a dandárhoz és hadosztályhoz, máris jön az újabb. Délelőtt 10 órakor osztagaink elérik a *Tatárka* 1552 magaslat *Dromedar* köxti nyeret. S minthogy a 6-osok előreverekszik magukat a *Tatárka* kettőskúpjáig, délre már a *Dol-Tatárka* völgyben levő fűrészmalomnál vannak járőreink. Itt volt az oroszoknak egy zászlóalj parancsnoksága. Rengeteg mindenfélét hagytak itt nekünk. Lőszert, kézigránátot és aknát. Még a térképeiket és irataikat is viaszahagyták.

Estig meg sem állanak kiküldött rohamosztagaink. És most már egymással is érintkezésben vannak. Túlhaladnak a *Tatárka* déli lejtőjén, tovább az 1270 magaslat és 1098 magaslat felé. Itt az 1098 magaslati ponton volt az oroszok egyik ezredparancsnoksága. Este fél nyolckor már itt van egyik osztagunk. Ezen a helyen is rengeteg hadianyagot zsákmányolunk. Bakáink jókedvűek. A siker és a kis veszteség feledtetni az egész napi fáradoalmakat.

— Ezután abbul visszük a háborút, amit a ruszitól elszedünk.

— Összeszedjük a muszkák egész felszerelését és avval verjük tönkre a digót! – állapítják meg honvédeink a haditervet.

Az egész világgal hajlandók embereink szembeszállani. Hihetetlen önérzet buzog bennök.

Mai előnyomulásunk alatt összes veszteségünk: két honvédünk megsebesül.

Július 28-ikán újabb tisztjárőrök mennek ki. Mai feladatunk: elfoglalni a *Gross* és *Klein-Kittka* magaslatokat. Tavaly ezen a vidék-

ken, a *Brussilow-téle* offenzíva idején, nehéz, véres harcokat vívtunk. Most könnyebb a helyzetünk. A muszka már nem az a féltelmes ellenség, aki volt. Még túlerejű tömege sem aggasztja embereinket. Itt velünk szemben egy egész hadosztály áll. A 43. számú. Ezt járőreink útján tudjuk meg. Ezek a 171. ezredhez tartozó három muszkát elfognak is azokat kivallatják. Rohamosaink kitűnően dolgoznak. *Sabin Tóth* hadnagy kapaszkodik neki megerősített rohamosztagával az 1270 magaslati pontnak. Az ellenségnek ottani vonalát hamar el is foglalja s honvédeink kis számuk miatt tábori örsszerűen szállják meg az ellenséges vonalat. De első vonalban levő zászlóaljaink már utánuk nyomulnak. Parancsuk van arcvonalban, teljes szélességben előnyomulni. A *Gross-Kytyka* 1382-1394 pontodon levő ellenséges állásokat kell áttörni s egész *Gestütshof Luczyná-ig* előrehaladni. Mellettünk a 6-osok kezdik a támadó előtörést. Mi lépést tartunk velük. Csakhamar birtokunkban van az ellenséges vonal.

Újabb hadifegyverre bukkanunk. Zsákmányunk közt angol gyártmányú léghűtéses revolverágyú is van. Olyan ágyú-gépfegyver-féle valami ez. Vajjon még milyen újabb halálgépekkel ismerkedünk meg a háború folyamán? Nemsokára már harcolni sem kell a katonának. Olyan tökéletességre fejlesztik a haditechnikát. A katona csak lefekszik valahol, megássa a saját sírját és meghal.

De addig is sokat kell loholni. Minthogy az eddigi feladatot csilagos egyesre megoldottuk, délután 3 órakor újabb feladatot kapunk.

— Előnyomulás tovább!

— A Morfov-völgyön keresztül a hadosztály a *Kicerka-Porciha* vonalon levő magaslatok irányában *Sponsora* 1298 masalati pont felé tör és azt elérve ott beássa magát és biztosít.

A pihentebb 80. dandár áll az élre. Mi, mint hadosztálytartaték, komótosan utánuk ballagunk a *Klein Kittka-Tonki* közti terepen.

Mai nagy eredményünk, sikerünk alig került veszteségbe. 1 bajtársunk halottan, 3 sebesülten dőlt ki sorainkból.

Másnap újból a 80. dandár támad. Ezredünk hadosztálytartalék továbbra is. Így előkelő menetoszlopban követjük őket délelőtt 10 órakor. Ezredünk menetbeosztása a következő:

Elővéd a II. zászlóalj 5. százada, műszaki század, 1 géppuskás szakasz. Parancsnoka: *Paulovits* Sándor százados, őket követi az ezredtörzs *Orphanides* őrnagy ideiglenes ezredparancsnokkal az élén.

Főcsapat a II. zászlóalj többi három százada, annak géppuskás-századából három szakasz és a teljes I. zászlóalj. A főoszlop parancsnoka; *Farkas* őrnagy.

30.-ikára virradólag támadási parancsot kapunk. II. zászlóaljunk az 1364 magaslati pontnak támad. I. zászlóaljunk *Orphanides* őrnagy parancsnoksága alatt *Weszi-Welikij-re*. Ennek elfoglalása után *Weszi Malij-on* át *Benszki-Bródiná-ra*, a hadosztály biztosítására III. zászlóaljunk ld lett különítve s az 50-esekkel és a 3-as huszárokkal együttesen végzi harci feladatát.

A *bródina-i* lakosság bmondása szerint az oroszok még az éjjel visszavonultak. Égő házak, elszakadt egyenruhadarabok, felszerelési cikket, puskák jelzik az ellenség gyors visszavonulását, mely be sem várja, míg utolérjük őket. Sietnek hátsó védelmi vonalukat elérni.

III. zászlóaljunk július utolsó napján délután 3 órakor ér be *Fundul-Moldovi-ba*. Közben embereink eloltják az oroszok által fel

gyűjtött s nagy lánggal égő fahidat. *Fundul-Moldovi* keleti kijáratánál van III. zászlóaljunk állásban, ők tartják az összeköttetést a 11. gyalog és a 6. lovashadosztály között.

Míg III. zászlóaljunk a *Fundul-Moldovi-nél* áll, szemben az ellenséggel, *Orphanides* őrnagy a hadosztályparancsnokságtól kapott fölhívást, hajlandó-e körülbelül egy zászlóaljnyi erővel vállalkozást végrehajtani? A feladat: mintegy 600 főnyi portyázó különítménnyel *Ardzel-re* előrenyomulni. A feladatot *Orphanides* őrnagy vállalja. A portyázó zászlóalj az 6 parancsnoksága alatt áll. Mint segédtsízt *Schwarz* főhadnagy van mellette. És vele tart *Kun* László, az ezredpáter is. Félzászlóalj parancsnok *Ruef* Ede főhadnagy. A különítményben 4 század van és 10 gépfegyvert is visznek magukkal. A mégy század pairaincsnoka: *Borovics*, *Deutsch*, *Aczél* és *Sahin Tóth* hadnagyok. A géppuskások pafanosnoka *Weisz* hadnagy. Portyázó különítményünk *Kmetykó* hadnagy vezetésével egy gyalogsági ágyús szakaszt is visz magával és *Bogner* huszárszázados parancsnoksága alatt: 40 huszárt is kap a hadosztálylovasságtól.

Orphanides őrnagy feladata a 40. és az 59. hadosztály közötti nagy hézagban az oroszokat visszanyomni. Roppant nehéz feladat. Mert unják, unják a muszkák a háborút, irtóznak a harctól, de nem mind. S mostanában sok ezredet felváltottak náluk ezen a vidéken. Az ukrán és európai orosz ezredek helyett kaukázusiakat és szibériaiakat hoztak velünk szembe. S ezeknek nyakába a legmegbízhatóbb cserkesz s kozák csapatokat rakták.

Július 31-ikén délelőtt 10 órakor indult el a *Wessi-Malyj-on* keresztül az *Orphanides*-különítmény. Csaknem áthatolhatatlan őserdőt vezet a különítmény útja. Meredek hegyoldalak, sziklák, sűrű bozót az egész terep.

Szitkozódás, csörömpölés kísérte a kínlódásokkal teli utat. Délután *Rozoszá-tól* keletre a zászlóalj eléri az iparvasút vonalát. A vasút mentén már könnyebben megy az előhaladás. Az előjárőr délután 5 órakor a 830 magaslati pontig jut. Itt a muszkák váratlan és nem remélt heves puskatűzzel fogadják. (Lásd a 20. sz. vázlatot.)

Felderítő járőrök mennek ki. Ezek megállapítják, hogy az *Ardzel-Porosescul-Tukulowa* vonalon a muszkák géppuskákkal nagyon megerősített, összefüggő védővonalon helyezkedtek el.

Orphanides őrnagy a szemközti gerinceket szállja meg. Egy osztag pedig *Czorna-Kiczera* felé lopakodik. Oldalba kapni a muszkát.

Az oldalozó csoport nyomására az ellenség az éj leple alatt elhagyja *Ardzel* előtti állását.

Így angusztus 1-én bevonulunk *Ardzel-be*. Alig 50 ház van ebben a kis huczul faluban. De ez a kevésfőnyi lakosság olyan kitörő örömmel és lelkesedéssel fogadja a mieinket, hogy egy nagy községnek is becsületére válnék. Érzik és tudják ők is, hogy végleges felszabadításukat jelenti honvédeink megjelenése.

Tőlük megtudjuk, hogy *Czernow* tábornok egy egész dandárral meghátrált előlünk. *Polonenket* gerincéig vonultak vissza. *Bogner* százados huszárai a kegyetlenül nehéz terepen járőrbe mennek ki. A sok viszontagsághoz szokott huszárllovak minden akadályt bírnak. Egész *Rudolfs-hütte* környékéig hatolnak előre. Minthogy itt erős gépfegyvertűzet kapnak, bevonulnak hozzáink.

Zászlóaljunk biztosítja *Ardzel-t*. Úgy *Polonenka*, mint *Zigrewa*

felől. Teljesen egyedül áll ezen a ponton az *Orphanides* különítmény. A 40. és az 59. hadosztályok között, több kilométeres közben, csak uez a kis csoport áll. Délután figyelőink saját járőröket jelentenek. Kíváncsian figyelnek fel embereink. Saját hadosztályunktól, a 40-iktől, gyalogjárőr érkezett, az 59-iktől pedig lovas járőr futott be. Felvillanyozólag hat a két járőr megérkezése. Megvan vonalunkon jobbra és balra is az összeköttetés.

Új erőre kapva marad az ellenséghez tapadva előretolt állásában a különítmény.

Augusztus 2-ikán erős felderítő osztagok lepik el a muszkák vonalát. Folytonosan nyugtalanítják, izgatják az ellenséget. Így nem is mernek ellenünk vállalkozásba kezdeni. *Orphanides* őrnagy a hozzánk hűséges polgári lakosságból is küld ki merész vállalkozókat, akik jámbor falusi külsejükkel gyanútlanul tudták a muszkákat kikémleni, fizek hozzák hírül, hogy *Russisch-Moldovida* irányában visszavonulva kitértek előlünk a muszkák. Másnap, 3-ikán korán reggel, *Aczél* t. hadnagy századával tüntető előretörést csinál. A *Polonenka* gerinc 1.051 magaslati pont volt főiránya. A döntést *Orphanides* őrnagy oldal-tá madással tervezte. Ezért *Deutsch* t. hadnagy századával és egy géppuskásszakasszal az egyik oldalon, *Sahin Tóth* t. hadnagy pedig a jobbszárnyon nyomult előre.

Oldalról támadó századaink sikeres előretörése visszavonulásra bírta: az oroszokat. S minthogy a *Rasca* fölötti magaslat is birtokunkba jutott, lehetővé vált *Russ. Motdovicu* irányában az előnyomulás.

Délután 4 órakor *Bogner* százados huszáraival és *Borovics* hadnagy rohamszázadával az ellenségre vetette magát. Ezek nem tudnak a mieink lendületének ellentállalni. Megfutamodnak. *Bogner* és *Borovics* nyomukban vánnak s egy óra alatt már el is foglalják *Russ. Moldáviai-t*.

Leirhatatlan lelkesedéssel fogáda a lakosság katonáinkat. Amit az oroszok készleteikből a faluban visszahagytak, mind honvédeinknek hordják. Fáradt bakáink jóleső örömmel fogadják a sok ajándékot.

Másnapra teljes a szomszédos hadosztályokkal az összeköttetés. S a kapott újabb parancs értelmében a különítmény az őserdő rengetegén át, az 59. hadosztály parancsnoksága alatt, *Roshn-n* keresztül a *Strizicika* 1065 magaslati pontra nyomul előre. *Bogner* százados ebben az újabb előnyomulásban már nem vett részt. Ez a terep nem huszárnak való. Honvédeink is csak 10 órai megfeszített erőlködéssel tudták ezt az alig 8 kilométeres utat megtenni.

Innen tért vissza az *Orphanides-Jailönítmény Putnán, Horodnik-on.* keresztül az ezredhez, mellyel augusztus 7-ikén *Wollovetz-vn* találkozott.

Amíg *ardzel-i* különítményünk sikeres előnyomulását hajtotta végre, ezredünk helyén maradt többi része *Unterbrodinára* menetel.

A hadosztály előtt a muszkák csak látszólagos támadást, illetőleg ellenállást fejtenek ki. Úgy látszik, hadoszlopuk elakadt. S ez késleltette visszavonulásukat.

Érdekes, arra nem is gondoltunk, hogy ezek komolyan megállhatnak előttünk. Úgy látszik a fegyelem mindjobban felbomlik ríaluk.

Így most megint háromfelé vagyunk széttagolva, mint régen valamikor a nehéz kárpáti téli csaták idején, 1915-ben. A hadosztály hotelekében maradt nagyjából a II. zászlóalj, az I. zászlóalj részeiből

az *Orphanides*-különítmény *Ardzel-felé* nyomul, a III. zászlóalj pedig a 11. és 6. hadosztályok között csatázik.

Az ezrednek a hadosztály kötelékében maradt része hadosztály-tartalék volt. A hadosztály támadását vezető *Mierka* ezredes csoportjának előnyomulások megkönnyítése végett, 34 málhásállatot adunk kölcsön. Cserébe 5 mozgókonyhát kapunk a 6-osoktól. Ennek sajnálatos következménye az, hogy amikor augusztus 3-ikán előre rendelik a II. zászlóaljunkat, nem lehet embereinket élelmezni. A gyalog is alig járható erdős hegyhátakon a gulyáságúkat nem lehet előrecipelni. S mert málhás állataink kölcsönben vannak, legénységünk a tartalék konzervára van utalva.

De azért előnyomulunk *Putnára*. És innen tovább *Untenvikov-ra*. Nde érkezett be a gáztanfolyamról *Armer* ezredes is. És újból átvette az ezredparainosnokságot. *Armer* ezredes a hadosztály tartalékot vezényli. 5-ikén reggel ez a hadosztálytartalék tovább megy *Oberwikov-ra*. Innen *Armer* ezredes a II. zászlóalj élén a *Tokuritura-inajornál* harcoló 19-eisek balszárny árá vonul és az ott támadó oroszokat hatásos ellenlökemmel visszavetette. *Farkas* őrnagy az I. zászlóaljnak az ezreddel levő részével az előnyomuló hadosztály balszárnyát biztosítja.

20. számú vázlat

Most megint igen mozgékony élete van, ezredünknek. Korán dél-után 3 óraker össze vonják ezredünk részeit *Radautzonés Hadikfalvára* megyünk. Az éjszaka folyamán szállják meg embereink a *Hadikfalva* előtti magaslatokat. Korán hajnalban *Paulovits* századost két század-

dal és két gépfegyverrel Gest Hof *Altfredit-ve* tolja előre *Artnér* ezredes. E különítmény bravúros lendülettel, aránylag csekély veszteséggel kiveri a sokszoros túlerőben lévő befészkelte ellenséget. Így ezredünk közvetlen kötelékében mindössze 3 század és 4 géppuska maradt. III. zászlóaljunk *Frumosából D. Tomi-in. Bobeica* irányába támadt. A nem várt erős orosz ellenállás miatt a *Baldy-Bellosits* és *Molnár* roham járőrök erőszakos felderítései után zászlóaljunk átkaroló támadást intéz *Röundá-ra* s onnan *Bobelcá-ra*. Ezt sikeresen el is foglalja.

Augusztus 10-ikén III. zászlóaljunk az 50. gyalogezred IV. zászlóaljával együtt *Pojána Maculi* felé támad. Sok veszteségünk van (69 halott, 73 sebesült). Az oroszok vesztesége sokszorososan több a miénknél. Hétmérföldet lépő csizmában végezzük előnyomulásunkat s ahol nem fut meg előlünk az ellenség, halottainak tömege szegélyezi előnyomulásunk útját.

Augusztus 6-ikán újból gyülekezik ezredünk. Irány *Wollovetz*. Néhány járőrünk nyomul az ellenség után. A többi ember laktáborban pihen. 7-ikén reggel beérkezik ide *Ardzel* körüli vállalkozásából *Orphanides* őrnagy különítményével. Már türelmetlenül várják őket a laktáborban pihenők. Ugyanis délután 5 órakor *Radautz-on* át *Gest. Mitoka-ra* megyünk. Sietni kell. Parancs szerint éjfélre ott kell lenni.

Ugyanis 8-ikára komoly feladat előtt áll az ezred. S bizony jóformán pihenő nélkül kell nekilátni fáradt embereinknek. *M. H. Czorinoloji-tól* keletre a 413 magaslati pont gerincvonalon erős ellenállást fejt ki a muszka. Nem is elég ehhez a támadáshoz két zászlóalj. III. zászlóaljunk helyett, mely ezidőszerint *Frumosa* táján harcol a 20. népfelkelő ezred IV. zászlóalját kapjuk erősítésül. Nehéz a terep is az ellenséges vonal igen erősen van megszállva, uralni látszik a helyzetet. Hajnalhasadáskor, még jóval napfelkelte előtt, helyenként teljesen nyílt terepen, ellenséges gölyözőporban futnak előre zászlóaljaink. II. zászlóaljunk támad a középein. Tőle balra az I. zászlóalj. Jobb szárnyán a 20-as népfelkelők IV. zászlóalja nyomul előre. Tüzérségünk kitűnően dolgozik, de az ellenséges tüzérség sem takarékoskodik. Előnyomulásunk igen nehezen megy. A velünk szemben lévő 412. orosz ezred, friss tartalékaival, még nincs benn a forradalmi lázban, ezért előnyomuló vonalunk csak lassan szivárog előre és a siker a terep nehézségei miatt is lehetetlennek látszik. *Artnér* ezredes erélyes intézkedésére a balszárnyzászlóalj támadó mozdulatot tesz, azonban *Botos* főhadnagy százada igen súlyos veszteséget szenved s a támadás az ellenséges páncélfalon megtorpan. A II. zászlóaljnak kissé jobban kedvez a terep is a rettenetes ellenséges tűz ellenére sikerül kissé előreküzdnie magát.

Ezredunktől balra a 43. német ezred harcol és tartja szintén a nehézségek és veszteségek árán elért védelmi vonalát.

Egész nap (nagyon hevesen) tüzel az ellenséges tüzérség és gyalogság. Egyik gránát a másik után csapkod le rajvonalaink mellé. A mozgás a nyílt terepen lehetetlen. Aki sokat ficáncol – golyót kap.

Dolgozik az ásó is aki tudja, beássa magát. Délután 4 óra tájban tüzérségünk rajtaütésszerű zárótűzét ad le, s ez a pokoli torna egy óra hosszat tart. Ennek lezajlása után, ebben a meglehetősen nehéz

helyzetben a balszárny zászlóalj parancsnoka, *Paulovits* százados, *Artnér* ezredessel történt megbeszélése után, a szomszédos német ezred vonalába átkúszik tájékozódás céljából. Orosz és német katonák hullatömegei mutatják, hogy itt az előző napokban ádáz ütközetek folytak. A német zászlóalj parancsnoka közli, hogy hírszerző járőreik megállapítása szerint az ellenség elfoglalta már régebben erősen kiépített hatalmas védővonalát s itt sokáig tudja tartani magát. A németek a terep miatt, de a harc helyzetre való tekintettel is, északra húzódtak. Tisztes hézag támadt emiatt közöttünk, ennek a hézagnak betöméséről azután a balszárnyzászlóaljinak kell gondoskodnia. A német vélemény szerint, mivel a további előnyomulás és térnyerésről le kell mondania, a német zászlóalj parancsnok és *Paulovits* százados jelentése alapján, a hadosztály parancsnokság rendeletére *Artnér* ezredes a támadó csapatok felét az éjszaka folyamán kivonja a vonalból és Gestüt hof *Mitókára* irányítja. Helyükre nyomban a németek terjeszkednek ki, védelemre készülödvé. Régen volt már annyi veszteségünk, mint a mai pofcoli zajjal fűszerezett, örökké emlékeztető »*Czornolozsi*«-i ütközetben. Két tiszt, 14 honvéd hősi halált halt, több mint százan megsebesültek, 4 emberünk orosz fogságba esett. A II.-ik zászlóalj még nem hagyhatja el helyét, nehogy az ellenség a mozdulatot, a helyzetváltozást, ellentámadásra kihasználhassa.

Csak a következő napon, a sötét éj leple alatt, sikerült az erősen megtépázott II.-ik zászlóaljat is kivonni és *Mitókára* irányítani. Elfogott oroszok ellentámadás hírére hozzák, a védelmi vonalainkat átvett nemietektől megtudjuk később, hogy az orosz ellentámadás elmaradt. A miásodik napon újabb veszteségünk 4 halott és 4 sebesült. Az időközben *Redmitz-ra* érkezett I. zászlóaljhoz csatlakozik a II. zászlóalj és együttesen képezik a hadosztály tartalékot.

Napokon keresztül maradunk hadosztálytartalék. Az aránylag hosszú idő óta folyt állandó harc, fáradtságos menetelések, rendetlen étkezések, nélkülözések, erős veszteségek újabb erős próbának tették ki ezredünket. Legkiválóbb fegyvertényeink közé sorozza ezredünk mostani szereplését a hadosztály parancsnoknak a helyszínen kiadott elismerése a következő szó szerinti szöveggel:

M. kir. 40. honv. gytdog. hadoszt. parság.

263/14. op. szám

Tábori posta 414, 1917. augusztus 13.

A hadosztálynak július hó 27.-én megindult támadó előnyomulása, – a Kárpátokból való kibontakozás, a terep nehézségeinek legyőzése, a helyenként keményen védekező ellenség leküzdése által – nehéz feladat elé állította a hadosztály csapatait. Ezt a feladatot sikeresen, megoldva jutottunk el a Kárpátokból Radautzon túlra, a mostani állásainkig. Minden egyes parancsnok céltudatos, erélyes munkát, minden egyes csapat rendkívüli teljesítményeket végzett. Ha minden egyes tettet, minden kiváló teljesítményt nem sorolhatok is fel külön-külön, a legnagyobbakat, legkiválóbbakat kötelességemnek tartom felsorolni, egyrészt, hogy a hadosztály derék csapatai ezeket a fegyvertényeket is beilleszthessék fényes történelmük dicső lapjai közé, másrészt, hogy a

nagy teljesítményeiket méltányolva, azért a legfelsőbb szolgálat nevében nekik köszönetet mondjak.

Ilyen legkiválóbb fegyverténvek voltak:

30. -ik honvéd gyalogezred.

Július hó 26.-án az ezred mindkét zászlóalja az ellenséget a kirli-babai (1406-Dol. Tatárka) védőállásból felgöngyölítéssel kivetette, mely alkalomkor az ellenségnek nagy veszteséget okozott, 40 foglyot ejtett, 3 géppuskát és 2 aknavetőt zsákmányolt. Ez alkalommal különösen a rohamszázad, a 3. és 7. század tűnt ki.

Július hó 27.-én a 3. század és a II. géppuskás-század az 59. hadosztály balszárnyát a Dadulra történt előretörésben hathatósan támogatta.

Július 31.-augusztus 7.-ig az *Orphanides* őrnagy parancsnoksága alatt *Ardzel-re* irányított különítmény, mely az I. zászlóalj nagyrészből és Bogner százados parancsnoksága alatt a hadosztály lovasság 40 lovasából állt, igen derekasan viselkedett, napokon át minden összeköttetés nélkül a számbelileg túlsúlyban lévő ellenséggel szemben kellett a isáját jobb és a szomszéd hadosztály balszárnyát biztosítani.

Augusztus 8. és 9.-én az ezred, de különösen a II. zászlóalj igen heves ellenséges tüzéségi és gyalogsági tűzben előreküzdötte magát az *M. H. Czornoloz*i körül és az ellenséget kivetette állásából.

A kiváló vitézség és odaadó összeműködés felsorolt példái mellett a csapatok összességét a legjobb szellem hatotta át. Friss harcítúzzal lendületessé fejlődött ki az egész hadosztály támadása.

Az eredmény, a túlerőben szívósan védekező ellenség nagy erőfeszítése ellenére, méltó lett.

A termékeny *Suczwwa* völgye sok népes községgel, *Radautz* városa a *Csángó-talvak* nagyobb része megmenekültek a dúló ellenség romboló dühe alól.

Az elszánt vitézek cselekvését irányító osztály és csapatparancsnokok és magasabb vezetők és közegeik céltudatos működését és teljes érvényesülését hálás köszönettel emelem ki.

Végül hangsúlyozom a ho. e. ü. főnöke és a 40. ho. e. ü. oszlop parancsnoka, valamint kiváló orvosi kára és egész személyzetének önfeláldozó, fáradhatatlan és igen sikeres működését, amelynek köszönhető, hogy a legnehezebb viszonyok között nemcsak az összes saját, hianem a szomszéd I. német hadosztály és az ellenség számos sebesültjét is sikerült ellátni és hátraszállítani.

A nehéz művelet sikeres előkészítésében és az összes erők esyes célra irányuló vezetésében legjobb eredménnyel önfeláldozóan támogató vezérkari főnökön és tisztjeinek, valamint az anyagi ellátást nagy eréllyel előrelátóan intéző hadbizottsági főnökömmek fáradhatatlan

buzgalmát bátor és felelősségtől vissza nem riadó kezdését elismerve az összes felsoroltaknak a Haza nevében legbensőbb hálám kifejezésével mondok köszönetet.

A Mindenható ezen nyilvánvaló kegyelme vezéreljen »előre« a dicsőséges befejezésig. *Nngy* tbk. s. k.«

Két zászlóaljunk, mint hadosztálytartalék, egyelőre nincs különösebb hadifeladattal megbízva s így az *andrásfalvai* csángó magyar testvéreinkkel barátkoznak embereink. Leírhatatlan örömmel és lelkesedéssel fogadja *Andrásfalva* apraja-nagyja a felszabadító magyar katonákat. Virágot, fehér cipót, tejet, vaját és örömkönnyekkel telt, sugárzó arcról olvasható testvéri szeretetet hoznak a messziről, igen messziről jött magyar katonáknak. Minden katonánknak kijut egy barátságos iptthion, nincs akit a távoli csángó magyarjaink testvéri szeretete ne halmozni el figyelemmel. Pihenő légénységünk jókedvvel segít a falubelieknek a házkörüli munkában. Fát vágnak, vizet hordanak, ellátják az állatokat, helyreigazítják a szerszámokat, dajkálnak, – mintha csak otthon lennének ft saját falujukban.

Nagy örömmel dolgoznak embereink! Hogyne! Hiszen még a magyar történelem elején messzire szakadt, a zamatos és kellemesein csengő eredeti magyar nyelvet beszélő drága magyar testvéreiknek dolgoznak! Műszaki századunk közben felépíti tönkretett hídjaikat, továbbá a malmot és a fűrésztelepet is üzembe hozzák derék honvédieink. S minthogy augusztus 12.-én *Mitókára* bevonul az 5. német vadászzászlóalj, – így mindkét zászlóaljunk *András falván* laktáborozik,

III. zászlóaljunk még mindig ki van különítve. *Pojána Mikuli* irányában, *Fnasin* felé erős iárörtevékenviséget folytat. (Lásd a 20. sz. vázlatot.)

A kitünően megoldott járőr-tevékenységeikért *Jónás* főhadnagy ezüst és *Lovits* hadnagy a bronz Signum laudist, *Széky* István, *Molnár* és *Bély-Bellosits* zászlósok pedig nagy ezüst vitézségi érmet kapnak. Augusztus 23-ikán megy le az 1183 magaslati pontról ez a zászlóaljunk a *Pojána Mikuli* előtt levő dombvonalra. A zászlóalj jobbszárnyán 12. század van *Balcsik* Ferenc hadnagy parancsnoksága alatt.

Szorgalmasan készül az új védőállás. Bár napközben többször kapnak embereink heves ágyútüzet. De ha tűzszünet van, az emberek lejártnak a faluba. Ez a falu a két tűzvonal között van. A muszkák gyalázatosan viselkednek a lakossággal szemben. Kézigránátot hajigálnak azokba a házakba, ahova a mi embereinket látják bejárni. Két lakos életét is veszti a muszka kézigránátoktól. A tanítónő kisasszony lánya pedig megsebesül. Dr. *Fenyves* Aladár főorvos, a zászlóalj orvosfőnöke, mikor katonáink a sebesüléseket hírülhozzák, nem törődve a faluban martalóckodó muszkákkal, lerohan, hogy orvosi segélyben részesítse a megsebesült lakosokat.

Marár hadnagy a zászlóalj rohamosztagával utána siet, hogy a muszkákat elzavarja. A sebesülteket hátraszállították a sebesültvívők. Augusztus 30-ikán *Frumosá-n* a megsebesült tanítókisasszony belehalt sebesülésébe.

Szeptember 1-én megint betörték a muszkák a faluba. Kozák járőrökkel és gépfegyveres páncélautókkal. Járőreink azonban hamarosan elzavarják őket. *M orár* hadnagy a malomnál szétszedette a nidat és

telzártá az oroszok előtt az utat. Majd 3.-án alá is aknáztuk ezt a]z útzárlatot. Másnap, 4.-én, amikor *Schubert* őrnagy szabadságra ment, *Bán* Ödön százados vette át a zászlóalj parancsnokságot.

*

Másik két zászlóaljunk közben *Andrásfalván* volt, s a lakosságot munkájában igásfogatokkal is kiségitette.

Augusztus 18-ikán *Ferencz* József emlékezetére misét mondott *Kun* László ezredpáter. Protestáns legénységünk részére pedig *Magyari* tiszteletes, az andrásfalvi lelkész tartott istentiszteletet. Ugyaneznap délután az arcvonal mögötti kiképző csoporttól menetpótlás érkezett be: 1 tiszt és 52 fő legénység.

Augusztus 22-ikére virradólag ezredünk *Satulmare-n* felváltotta a 19-eket. Mindjárt erős ágyútűzbe került bele két zászlóaljunk, de qsjaik egy sebesülést okozott a muszkák ágyútüzélése. És így ment C]Z azután napokon keresztül. Mindéin nap többszáz lövést adott le *at* orosz tüzérség, a falut is lőtte gyújtógránátokkal, de augusztus végéig csak három könnyű sebesülést okoztak ezzel a csaknem állandó ágyúzásukkal.

Szeptember 1-én *Farhm* őrnagy betegen kórházba kerül. Helyette *Paulovits* százados veszi át az I. zászlóalj parancsnokságát.

Közben-közben folyamatosan csatáznak a járőrök. A két vonal között a *Szuczawa* folyócskában egy kis szigeten az oroszoknak egy tábori őrsé volt. Ezt a tábori őrsöt egy rohamjárőrünk még augusztus 28-kán szétugasztotta és a szigetet elfoglalta. Azóta a mi századunk tábori őrsé tartotta megszállva a szigetecskét.

Szeptember 4-ikén az oroszok két cserkeszszázaddal úszva és kúszva megközelítik 1. és 2. tábori őrsünket. Megrohanják őket s *Faiszt* t. hadnagyot és *László* hadapródjéltet egy honvéddel együtt magukkal hurcolják. Ez volt a muszkák legjelentősebb támadása egész szeptember hónapban. Csak tüzérségük és repülőik tevékenykedtek ellenünk. Komoly támadást csak egyszer intéztek. Akkor is a szomszédos 59. hadosztály kapta azt.

*

111. zászlóaljunk szeptember 17-ikén vonult be. Hadosztály, illetve dandártartalék volt *Radautz-ban*. Mielőtt bevonultak, szeptember 10-ikén *Custuna-fnál* heves ütközetben csaptak össze a muszkákkal. Azután *Bobeicu-Frumom-Watm-Moldovica-Mardziná-n* keresztül gyalogmenetben érkeztek *Radautz-ha..*

Utolsó védőállásunk az orosz harctéren

Szeptember végén ezredünk *Lichtenberg-en* át *Glitt Arborához* ment. Ez volt ezredünk utolsó védőállása a]z orosz harctéren. Állóharc. Az orosz hadsereg fokozatosan felbomlik. Embereink szorgalmasain dolgoznak. Téli állást építenek ki. Ez az utolsó védővonal is remekbe szabva épül. Egyik-másik fanatikus kozák vagy cserkesz sehogysem akart belenyugodni a háború elvesztésébe. Ilyenkör kevésbé óvatos embereinkre néhány dum-dum golyót lőttek. Tüzérségük sokat tüzel. Talán lőszerkészletüket akarták ellövöldözni, mielőtt hazamennek. (Lásd a 20. sz. vázlatot.)

Így sebesült meg súlyosan *Laczkó* Géza főhadnagy, egyik géppuskás osztagunk parancsnoka november 26-ikán. November 29-ikén pedig fiatal bajtársunk, *Bodnár* Győző t. zászlóst, a mindig vakmerő, hős bajtársunkat tábori őrs vizsgálata közben szívlövés érte. Ő volt a muszkák elleni háború utolsó tisztí hős halott.

*

A muszkák közül a *Kerenszky-pártiak* sehogysém akarták a háborút abbahagyni. *Kerenszky* hívei, főként a tüzérek, gyakran tüzeltek még ránk. Szerencsére lövedékeik legnagyobb része nem robbant. S így aránylag nem sok kárt tettek bennünk.

Glittarbomi állásunkat is megbízhatóan kiépítjük. Elég nagy távolságban egymásután három védővonal készül. Ez bizony fárasztó, nehéz földmunkával jár. Visszasóhajtjuk *kirlibabai* nagyszerű védőállásunkat.

Az oroszoknál mutatkozó elégedetlenség miatt most hírszerző különítményünkre hárul a munka oroszán része. Ők bomlasztják propagandairataikkal és a Bécsben készült orosz hírlapokkal az oroszok egyre csekélyebb fegyelmét. Megkönnyíti munkájukat, hogy a muszkák ellátása szörnyen silány. Alig kapnak enni.

Postaközlekedésükben is egyre nagyobb hézagok vannak. Hírszerző különítményünk aknával veti át hozzájuk a propaganda iratokat és hírlapokat. »Telitalát.« Nagy örömmel lobogtatják a fehér újságlapokat, érezve, hogy az újszerű »kézbesítés« pontos.

Közben a még harcias szellemű tüzérségük kisebb-nagyobb megszakítással tűz alá veszi állásunkat. November 29.-én 200 gránátot és 40 srappelt számoltunk meg, amit ránk kilöttek. Ezek elég sok veszteséget is okoztak.

Ügylátszik ez utolsó fellángolásuk lehetett, mert ezután már csak szórványosan tüzeltek. Tudomásunkra jutott az is, hogy a támadási parancsokat az egyre jobban felbomló fegyelmű legénységük rendre megtagadta.

December 4.-én, *Paulovits* százados alapos propaganda tevékenységének eredményeképpen 10 napos fegyverszünetet kötünk a velünk szemben álló ellenséggel. Még a 8. szibériai »Vaszred« is megpuhult és a forradalmárok oldalára állott. Várják a deputatusaikat, hogy a békét végleg megköthessék velünk s haza mehessenek.

A mi embereink most is a legnagyobb rendben és fegyelemben látják el szolgálatukat.

Lelkes örömmel vették tudomásul embereink a közel hároméves szörnyű megpróbáltatások után a fegyverszünet hírért. Mindenki boldog volt. Az oroszok ellen a háborút megnyertük! Emelte az ünnepi hangulatot, hogy 8-ikén Vékes Sándor t. főhadnagynak ezredparancsnokságunk átadta a Vaskoronarend és a német Vaskereszt kitüntetéseit.

Csendes, nyugodt élete volt most mindenkinek. Háború és harctér, amikor már senkinek sem kell a haláltól rettegni. Nem kell újabb borzalmaktól tartani. Már szabad és lehet erősen reménykedni, hogy egyszer mégis csak vége lesz a sok sanyarúságnak. És haza lehet menni. Haza! A családhoz! Az otthonba! A békébe!

Már szabad volt jönni-menni az állások körül. Bujkálás, fedezéskeresés nélkül. Téli majális volt ez. A csoportokban kujtorgó békés szándékú muszkákat szemügyre vették embereink, amikor közelebb

jöttek. Tehát ezek akartak minket megölni. Ezekről rettegtünk éveken át. Az igaz, hogy ők sokkal jobban féltek tőlünk. Babonás félelemmel vették tudomásul, hogy mi honvédek vagyunk. Sűrűn vetették miagukra a keresztet. S úgy nézték fiainkat, mintha földöntúli lények volnának.

*

December 11-ikén *Gakmesti-n IV. Károly* király Őfelsége megsemmisítette ezredünk képviselőjében odarendelt III. zászlóaljunkat. Délután 2-3 óra között. Legteljesebb megalégedését fejezte ki a sok dicső diadalt kivívott 30. honvédezrednek.

A háború alatt az idén volt a raj vonalban először nyugodt karácsonyunk. Ének, vidámság, mókás tréfák, tréfás nóták között töltötték a vén csontok a havas, hideg napokat. Különösen, hogy egy kis karácsonyi itókaóhoz is hozzá lehetett jutni.

Vidáman énekeltek:

Már ezután így élem világom,
A sapkámat jobb szememre vágom,
Jobb szememről a balszememre vágom,
Csak a szabadságos kiskönyvemet várom.

Ezt mindig ezzel folytatták, hogy...

... Várhatsz babám, elvárhatsz,
Még csak bele nem fáradsz!

Sokan türelmetlenkedtek. Elmehetnének innen, ahol már nincs ránk szükség. Az olasz harctérre. A döntést ott kierőszakolni. Hogy mehessünk mind valamennyien végérvényesen haza! Legyen vége ennek a világégésnek igazán!

Bár ha nem visznek, maradunk mi itt is. Egyénileg sokkal jobb itt. De nagyon szívesen segítenék az olasz hadszíntéren küzdő véreinknek. Az oláhok ellen nem kell segítség. Az oláh sereg már régen nem tud eredményesen megállani a mieink előtt. Azok majdnem olyan semmi katonák, mint a csehek. A mi erdélyi románjaink sokkal különbek, mint ők.

Karácsonyi ünnepi hangulatunkat fokozta, hogy az orosz csapatoknál a forradalmi hangulat lett úrrá. Az ezredek vezetése teljes mértékben a forradalmár legénység kezébe került. Tisztjeiket lefokozták és elcsapták. Leszedték a tisztí rangjelzéseket s legénységi kosztra fogva őket, közlegényi szolgálatot kellett teljesíteniük. Alacsony boszszúból a legnehezebb szolgálatra osztották be. S csak néhány, népszerűségnek örvendő volt tisztjükkel bántak rendesebben. Ezeket meghagyták a századok élén is, természetesen ugyancsak rangjelzés nélkül. De akire haragudtak, azokkal végeztették a földmunkát és a külső figyelő szolgálatot is azoknak kellett ellátniuk.

A század-, zászlóalj- és ezredparancsnokok túlnyomó többségben írni-olvasni nem tudó muzsikok lettek. Néhány fiatalabb tisztet megtartottak maguk mellett, akiknek az írásbeli teendők és az esetleges térképolvasási és rajzolósi munkálatok elvégzése volt a feladatuk.

A szörnyű emlékü forradalom és kommunizmus idejéből ismerjük, milyen az, amikor a legméltatlanabb kezekbe kerül a vezetés.

*

Ezredünk tisztikarának beosztása most a következő:

Ezredtörzs:

Ezredparancsnok: fertőszentmiklósi *Artner*
 Kálmán ezredes
 Ezred segédtiszt: László Béla százados
 Beosztva: Dr. Ladányi Jenő t. hadnagy
 Ezredorvos főnök: Dr. Szendery István fő-
 orvos
 Kun László tábori lelkész
 Tóth Antal tiszthelyettes, távbeszélő sza-
 kaszparancsnok
 Rádi Albert g. százados, vonatparancsnok
 Szeifried Jenő t. főhadnagy, ezred élrelmező
 tiszt
 Dr. Berger Jenő t. százados eleségvonat
 parancsnok
 Szűcs István t. főállatorvos
Gyalogsági ágyús osztag:
 Besze Béla törzsőrmester
Műszaki század:
 Vékes Sándor főhadnagy
 Báthory Kornél t. hadnagy
 Fülöp László t. zászlós
 Császár Pál t. hadnagy
 Adler József tiszthelyettes
 Peák Imre törzsőrmester
Közelharceszköz szakasz:
 Holló Gyula t. hadnagy
 Regényi Kálmán npf. hadnagy

I. Zászlóalj:

Parancsnok: Dr. *Paulovits* Sándor százados
 Segédtiszt: Makay Gyula t. hadnagy
 Gazdasági hivatal főnöke: Adorján Sándor
 g. főhadnagy
 1. század: Bakay Aladár npf. főhadnagy
 Szabó Bódog Árpád t. hadnagy
 Katz Salamon t. hadnagy
 Grosz László t. hadnagy
 Mészáros István t. zászlós
 Dávid István t. zászlós
 Schiller Tivadar t. hadnagy, rohamtiszt
 2. század: Szonibathy Tibor főhadnagy
 Illés István t. hadnagy
 Guttmann Zsigmond t. hadnagy
 Bárdos István t. zászlós
 Molnár Ferenc t. zászlós

Pakli Sándor t. zászlós
 Gaál Kálmán tiszthelyettes
 3. század: Botos Ernő t. főhadnagy
 Wemk Flórián inpf. hadnagy
 Hanel Károly t. zászlós
 Papp Zoltán t. zászlós
 Schwarczkopf Pongrác t. zászlós
 Pintér József t. zászlós

4. század: Heim József t. hadnagy
 Kocsák Béla t. hadnagy
 Munteán János t. hadnagy
 Berkovics László t. zászlós
 Galle István t. zászlós
 Stricker Béla t. zászlós

/ . géppuskás század:

Szabó Károly I. hadnag }
 Borovics László t. hadnagy
 Kocsis Jakab tiszthelyettes
 Rimaszombati Mihály törzsőrmester

/ . zászlóalj segélyhely:

Dr. Lukács Béla s. orvos
 Fenyves Aladár e. ü. hadnagy

II. Zászlóalj:

Parancsnok: *Orphanides* Gusztáv őrnagy
 Segédtszt: Baky András t. hadnagy
 Beosztva: Balog Lajos t. zászlós
 Gazd. hív. főnök: Puhász Elemér g. fő-
 hadnagy

5. század: Barta Frigyes hadnagy
 G. Nagy Dénes hadnagy
 Popp György t. hadnagy
 Prét ti József t. hadnagy
 Malinek József t. zászlós
 Lócsey Géza t. zászlós
 Ritter József t. zászlós

6. század: Hadházy Dániel t. hadnagy
 Böch Béla t. hadnagy
 Lukács István hadnagy
 Molnár Béla t. hadnagy
 Földváry Ernő t. zászlós
 Schönfeld Miksa t. zászlós

7. Század: Klaudy Gyula t. hadnagy
 Morariu György t. hadnagy
 Borbás Lajos t. hadnagy
 Veress Ferenc t. hadnagy
 Tóth János t. zászlós

8. század: Deutsch Sándor t. hadnagy
 Balkovicz Lajos I. zászlós
 Hilscher Zoltán I. zászlós
 Kekkel Lajos törzsőrmester
 Horváth Péter tiszthelyettes

//. géppuskás század:

Weisz Emil t. főhadnagy
 Százúj Jenő t. hadnagy
 Dvesy Antal hadnagy
 Csapó István törzsőrmester

//. zászlóalj segélyhely:

Dr. Nindl Ernő főorvos
 Eszes István e. ü. hadnagy
 Fodor Kálmán e. ü. zászlós

III. Z á s z l ó a l j :

Parancsnok: *Kenderesy* Kálmán főhadnagy
 Segédtsizt: Mora János t. hadnagy
 Beosztva: Epress Lipót t. hadnagy
 Gazd. hiv. főnök: Kukányi Béla g. hadnagy

9. század; Dobó Adolf npf. főhadnagy
 Valentin Ferenc hadnagy
 Balog József t. hadnagy
 Malasik Jenő t. zászlós
 Szabó Károly t. zászlós
 Berzsényi Sándor hadnagy
 Szilágyi Gyula törzsőrmester

10. század; Jokits Elemér főhadnagy
 Reviczky György t. hadnagy
 Ruzics Gojko t. zászjós
 Magyar Ferenc t. zászlós
 Szalay Imre t. zászlós
 Boldizsár János törzsőrmester

11. század; Varga Endre t. hadnagy
 Farkas Béla t. hadnagy
 Csatár v Lajos t. zászlós
 Fisch Emil t. zászlós
 Gágyor Sándor t. zászlós
 Lehner Ödön t. zászlós

12. század: Jónás István npf. főhadnagy
 Balcsik Ferenc t. hadnagy
 Lovass Sándor t. hadnagy
 Széky István t. zászlós
 Balog Imre t. zászlós

///. géppuskás század:

Sávoly Pál t. hadnagy

Faragó Pál tiszthelyettes
Lőrincz Imre törzsőrmester

///. zászlóalj segélyhely:

Dr. Fleischmann Lajos főorvos
Adler Sándor e. ü. hadnagy

Az orosz háború utolsó hetei

Az 1918. újévet ünnepélyes tábori misével kezdtük meg. És vidám kedvvel, bizakodva tekintett minden ember a most elkövetkező új esztendő elé. Nagy figyelemmel lestük a többi hadszínterről érkező jelentéseket. Óh., ha azokon is hamar teljes sikert érünk el! Ámbár mindenfelé nagyszerűen állanak csapataink. Szerbiát teljesen megszálltuk. Románia diadalmas csapataink lába előtt porban hever. Az olaszok minden erőfeszítése kudarcba fullad. Ahol magyar katona küzd, ott ellenségeink nem tudnak jelentős eredményt elérni. Szerbián már rég túljutottak csapataink. Ott csak öreg korosztályú, rossz egészségi állapotú hadtápszászlóaljak vannak. Meg olasz hadifoglyokból alakított munkásosztagok.

És egy külön honvédalakulat. A mi ezredünktől *Lendvay* Károly százados parancsnoksága alatt egy térképező osztag méri fel a szerbek földjét. Legalább lesz végre Szerbiáról is megbízható térkép.

Hiába fogott össze az egész világ a központi hatalmak ellen. A százszoros túlerő, a rengeteg gép, arany és kenyér mind elégtelen nekik. Olyan páratlanul nagy a mi fiaink vitézsége.

*

III. zászlóaljunk parancsnoka, *Schubert* alezredes, a 29-esek ezredparancsnoka lett január 1-ével. Ideiglenesen *Jónás* főhadnagy vette át a III. zászlóalj parancsnokságát.

Az új esztendő több ünnepségre is alkalmat ad. *Tahy* István fohiadinagy lett. Sávoly Pál t. hadnagy pedig a III. oszt. katonai érdemkeresztet kapta meg. Kedvező alkalom a kávé minden borának, pezsgőjének elfogyasztására, az ünnepeltek tiszteletére.

A csend és nyugalom lehetővé teszi, hogy akiknek esedékes a szabadsága, *meg* is kapja. Ezért állandó jövés-menés van. Tisztek, legénység, ki haza megy, ki onnan jön. *Epres* hadnagy például most megy, *Jokits*, *Valentiny* és *Oláh* hadnagyok pedig bevonulnak. Mások *Radutz-ba*. kérnek eltávozást egy kis lumpolásra. *Meg* is kapják. Hadd éljenek a fiatalok.

A szolgálat csodakönnyű. És veszélytelen. 12.-én *Artner* ezredes., *Orphanides* őrnagy és *Vékes* főhadnagy a hadosztály és hadtest vezérkari tisztjeit a muszkák arborai úti tábori őrséhez kísérik. Ott bekés barátsággal beszélgetnek »ellenségeinkkel.«

Néhány nap múlva, 15.-én, hogy egészen el ne feledjük a háborút, riadót tartunk. Viszont hogy a békeülethez is hozzá szokhassunk, a tüzerek *Radutz-ban* 20.-an bált rendeznek. Tőlünk Székly hadnagy meg oda »felderítésre.« (Lásd a 20. ez. vázlatot.)

25.-én értesítés jön, hogy huszárok váltanak fel minket. Ez nem lesz veszélytelen. A muszkák *arbora-i* állásukat elhagyták. Így a *Cipornitá-t* megszálljuk. Biztosításképen. De csak táborőrsszerűen.

Február 2.-án *Oberhorodnik-ra* menetelünk. A túlságos elkényelmesedés miatt utunk fegyelmező gyakorlatokkal van összekötve. Természetesen nem nagy közkedveltségnek örvendenek ezek a fegyelmező gyakorlatok. De a rend és fegyelem sorainkban kifogástalan. 4.-én *Krasna Pútnára*, onnan másnap *M. Banillá-ra* vezet utunk. Itt zendezük be körletünket. És parancsnokságunk 14 napos általános továbbképző tervezetet dolgoz ki.

Ezt a tervezetet az újabb menetelések közben is megvalósítjuk. Pontról-pontra. Közben 12-ikén *Krasna Putná-ra*. megyünk vissza, ahol 15-ikén Nagy Pál altábornagy megszemléli az ezredet. Megelégedését fejezi ki. Az »ellenlökés« gyakorlat nagyszerűen megy. Közben 16-ikán pótlást is kapunk. Néhány tiszt és altiszt mintegy 100 főnyi legénységgel érkezik. S vagy 30 üveg pezsgő s 50 üveg butéliás bor.

*

Krasni Putná-n napokon át szorgalmasan gyakoroljuk magunkat a hadi tudományban. Minthogy a hadihelyzet megengedi, néhány tisztünk főiskolai szabadságot kap. 3 hónapot. A harctérről haza jönnek az iskolába. Az ezred pedig 21-ikén *Oberwikov-ra* megy. Egy hétig itt folyik a továbbképzés.

Március 2.-án *Gestüthof Mittelprüdit-re* megyünk. Másnap pihenésünkbe mint örömbomba csap a román béke híre. Újabb ellenségünk a gyalázatos, alattomos oláh, térdre esett egészen előttünk. Mégis menetparancsot kapunk. Állítólag az oláhok ellen vonulunk. Egyelőre ugyan csak *Wobowetz-re*, onnan 5.-én *Burla* előtt a vonalba. Mostanában már nem építünk ki állást. Végre-végre az ásót és szekercét nem kell naphosszat állandóan használni. Ha valahová megérkezünk, védővonalunkon végig táboriőrsöket állítunk fel. S az ezred nagyobb része pihenhet. A 4 háborús év roppant fáradalmaival lassanként kezdjük kipihenni. Ide a *Wollowetz* előtti állásba úgy jöttünk, hogy csatázni fogunk. De egy fia ellenség sem volt velünk szemben. Pedig embereink már a rohamsisakokat is felrakták. Legalább érezték a harctéri élet »súlyát«, a nehéz acélsissakkal fejükön.

Így aztán a csatából bál lett. A rohamot a *wollowetz-i* szépnem tagjai ellen intézte ezredünk.

A bál fényesen sikerült. A 30-as szalonzenekar primása Regényi hadnagy volt.

Hegedűjét cigányosan megkocogtatva rázendített az alkalmoszerű csárdásra:

– Még azt mondják Wollowetzben...

Forró hangulatban, izzó jókedvvel újráták a táncot. A gránátrobbanást a sűrűn hangzó lábdobogás helyettesítette.

Pancsnokaink jó példával jártak elől most is. S ha az ezredés zászlóaljparancsnok táncol, az alantosok sem maradhatnak el.

Kun László ezredpáterünk »betyáros« multságot csapott. Fokosát forgatva »száz szál gyertyát, száz itce bort« rendelt. *Jónás* főhadnagy, *Jého-Jakida* hadnagy s a békebeli antialkoholista bajtárs *Bakay* főhad-

nagy csatlakoztak hozzá. A háborús anyagihiány miatt a száz szál gyertyát elengedték.

*

Március 9-ikén *Artner* ezredes ideiglenesen átveszi a dandárparancsnokságot, helyette *Schubert* alezredes lesz az ezredparancsnok.

Ellenőrizhetetlen újdonságokat hallunk. A fő pletykaforrás a szakácsok kondérja. Onnan röppennek ki a gulyásillattal együtt a szenzációk. Nem hiszünk bennök, de kíváncsian lessük ezeket a »szakács« híreket. Van, aki máris olaszul tanul és sok sajtos makarónit eszik. Ismét mások arról mesélnek, hazakerülünk rövidesen Magyarországra. Helyesebben a társországba. A horvátoknál bizonyos »zöld káder« alakult. S mint megbízható hadosztály, a 40. hadosztály kerül oda karhatalmi szolgálatra, a rend fentartása végett. Azért is esett ránk a választás, mert a mi hadosztályunk nemcsak, hogy teljesen fegyelmezett. 3e a háború eddigi során oly hősi feladatokat oldott meg, amit az AOK. ezzel a karhatalmi szolgálattal akar jutalmazni. Rengeteg véráldozattal végig küzdött sok-sok ütközet diadala még a legmagasabb hadvezetőséget is meghódította. És újoncokban is érezhető kezd lenni a hiány. Alaposan elvérzett kiegészítő kerületünk.

*

Még egy utolsó nagy gyakorlatot tartunk. *Ciota-n*. Gyalogságunk, tűzértségünk éles lövészetel formális ütközetet rendez 21-ikén. Utána *Orphanides* őrnagyot búcsúztatjuk ünnepi vacsora keretében. *Orphanides* őrnagy a háború legelső napjától mostanáig megszakítás nélkül volt ezredünkkel a harc téren. Most elismerésül hazarendelték otthoni szolgálatra.

22-ikén *Havlicsek* Jakab zombori honvédünk tábori esküvőjén veszünk részt. Bajtársunk egy tűzről pattant andrásfalvi csángóleányzónál elvesztette szívét. Az meg ő nála. S így szívét cserélve az egész ezred jókívánságai között szerzett menyecskét magának.

Es látjuk a szebb, boldogabb magyar jövőt. Mert ha a költő szavai szerint minden magyar utód különb ember lesz, mint apja volt, újabb ezer esztendőn át a haza boldog virágzása biztos. Csak soha el ne feledjék a magyarok azokat a minden időkre szóló példákat, amelyeket a magyar honvédek a háborúban eddig is mutattak. És legalább úgy szeressék a hazát, úgy tudjanak érte küzdeni, élni, meghalni is, ha kell, mint a 30-as honvédek.

S ezzel befejeztük az oroszok ellen viselt háborúunkat. 1915 január 17-ikétől 1918 március 23-ig álltunk velük szemben becsülettel.

Küzdöttünk, harcoltunk, véreztünk.

Győztünk!

A 30-asok E s z é k e n

Március 23-ikán jön a parancs. Gyalogmenetben *Hadikfalvára* megyünk. Onnan *vonaton* Eszékre. Az évek óta megszokott táboripostaszámunkat, a 414-et, elhagyjiúc.

Czemovitz, Körösmező, Nagyvárad, Szeged, Szabadka, Zombor s *Eszék* az útvonalunk. Végig az országúton. A forrón szeretett, vérről védett, áldott magyar földön.

21. ezámú vázlat

30.-ikán érkezünk *Eszékre*. Díszmenetben, acélsisakosan vonul be ezredünk a városba. Csoda imponálóan festünk. Az eszékiek csodálkozva bámulnak minket. *Ilyen* frontkatonaságról ők álmodni sem mertek volna.

Megdöng lábunk alatt az eszéki utca kövezete, ahogy honvéd bakáink szöges bakancsa végig dübörög rajta. Majd beszakad, olyanokat dobban a magyar bakák lába alatt a föld.

Megmutatják fiaink, hogy a hosszú harctéri szolgálat alatt a helyőrségi életet sem felejtették el.

Ezredünknek az orosz harctérről történt elvitelével csaknem egy időben pótzászlóaljunkat is áthelyezték Budapestről Kecskemétre. A fővárosban a Baross-utca és Rigó-utca sarkán levő iskolában tudvalevőleg csak a pótzászlóalj-parancsnokság volt. A törzs. Pótszázadaink Kispesten, Wekerletelepen, Gödöllőn és részben a fővárosban szétszórtan, voltak elhelyezve. Az ezred nagy háborús létszáma súlyos feladatot jelentett a pótzászlóalj-parancsnokságnak. Még hozzá ilyen szétszórt elhelyezés mellett. Kecskemét, a gyönyörű nagy alföldi város, igaz szeretettel tárta ki karjait felénk. A hadvezetőség örömmel fogadta a felajánlott új otthont. Hogy milyen szeretettel fogadott a »hírös« város bennünket, azt legjobban igazolja az a körülmény, hogy mikor megérkeztünk oda, mindenki úgy érezte, hogy hazajött *Kecskemétre*.

Buday Elemér alezredesnek, az új zászlóalj-parancsnoknak kezdeményezésére *Kecskemét* minden nőegylete és a pótzászlóalj tisztikara április 1., 2. és 3.-án honvédnapiakat tartott, hogy a város lelkes közönsége közelebről is megismerkedhesse a vitéz 30-ásokkal.

Kecskemét hamisítatlan magyar vendégszeretettel zárta szívébe a

négy szörnyű esztendőn át a gránátok őrzítő robbanásai között a poklok ezer megpróbáltatásait szenvedő 30-as honvédeket.

Ezredünk özvegy- és árvaalapjának javára rendezett honvédnapok a legteljesebb erkölcsi és anyagi sikert hozták.

A megye és a város részéről dr. *Palay* Tibor főispán, *Révész* István prelátus. *Fazekas* István alispán, *Sándor* István polgármester állottak az élen. *Kecskemét* valamennyi jótékony nőegylet összes tagjaival résztvett az ünnepségeken. Ezek során április 3.-ikán műsoros hangverseny volt a városi színházban. Ezredünk művészbajtársai közül: *Palló* Imre operaénekes, *Bús Fekete* László író, *Angelo* foto- és rajzművész, *Diósy* Antal karrikatúraíró, *Garami* Béla dr. ezredorvos, a népszerű dalköltő, *Ábrahám* Pál zeneszerző és még sokan mások vette« részt. A hangverseny után fényes bált tartottak, amelyen *Artner* ezredes, aki az ünnepségekre hazajött a harcterről, – családjával együtt vett: részt.

*

Eszéken I. és III. zászlóaljunk állomásozott. A II. zászlóalj *Vinkovcén* volt. Az I. zászlóalj parancsnoka *Zalay-Zechentmayer* százados, a II-iké *Mijazovszky* alezredes, a III-iké pedig *Schubert* alezredes. *Zmhiy-Zechentmayer* százados a nyugati harctérre ment a francia hadszínteret tanulmányozni. Helyette *Kuczky* Endre százados vette át a zászlóalj parancsnokságát. Ezredparancsnok még mindig *Artner* ezredes. Segédtisztje *László* Béla százados.

Július végéig maradt ezredünk *eszéki* állomáshelyén. Ez alatt az idő alatt megfékezte ezen a környéken a zöld káder garázdálkodását. De még arra is maradt idő, hogy embereink fegyelmező és harcszerű gyakorlatokkal ápolják a híres 30-as erényeket.

Egyébként csaknem békebeli jólétben élt ezredünk. Szolgálat után kávéház, mozi, cukrászda, városi park, ahol lombos fák alatt a homályban oly kellemesen lehet sétálni. Nem egyedül. Kettesben. Természetesen nem bajtárssal. Ki van adva a parancs: az eszékiekkel barátságosan kell érintkezni. Ezt a parancsot Osztiéinknonvédeink különösképpen főleg az eszéki hölgyekre vonatkoztatják.

*

Májusban *Kuczky* százados összetoborozta az *Eszéken* élő magyar lakosságot »magyar« bálra. A magyar kaszinóban, magyar cigány muzsikájára igaz magyar szívvel-érzéssel, szeretettel teljes mulatságot rendezett ezredünk.

És így eltűnk heteken keresztül napsütésben, gondtalanul.

*

A történet teljessége kedvéért meg kell emlékeznünk arról a »lázadás«-ról, amely egyik századunknál július 1-én történt.

Itt *Eszéken* hatalmasan feljavult az étkezés. Még bort is kaptak rendszeresen embereink. Egyes századoknál természetijén, másoknál meg pénzben, »borválság«-ot kaptak. Aki a baka természetrajzát ismeri, magától értetődőnek tartja, hogy legjobban szerették volna a bort is, meg a »válságot« is.

Egyik meleg nyáreleji napon fürdés volt a napi foglalkozás. Közben már sokat dörmögtek egyesek, hogy miért bort kapnak és nem

borpénzt. Valaki kitalálta az egyik századnál, hogy addig nem mennek fürdeni, amíg hivatalosan meg nem ígérik nekik, hogy ezután pénzben kapják a bort. Régi altisztjeink csitították a dörmögő embereket. A túlbuzgó századparancsnok azonban rögtön jelenti az esetet. Így azután mind feljebb jut a jelentés. Természetesen komoly jelleget is kap. Hadbírósgot küldenek ki.

Elégedetlenkedő bakáink zamatos magyar káromkodással lázadnak:

– Nem megyünk egy lépést se, amíg a borpénzt ki nem adják!

És közben bús elkeseredéssel begombolják zubbonyukat, felcsatolják derékszíjukat s rendben elindulnak fürdeni.

Mire a hadbírósg a helyszínre kiszáll, nem talál lázadót. A nyári melegben jól esett a fürdő. Lehültek a kedélyek. Vidám énekszóval jönnek vissza kerületükbe a »rebellis« bakák is.

Nincsen párja, de hogyis volna párja
A 30-as magyar honvéd bakának.

Ez az ezredünkben előfordult egyetlen zavargásnak hiteles története.

Még egy jelentős esemény volt ez időben ezredünk életében. *Artner* Kálmán ezredest magasabb szolgálatra osztják be. Helyette *Kőszeghy* Antal ezredes veszi át az ezredparancsnokságot. Az ő javaslatára tisztikarunk egyhangú lelkesedéssel elhatározta, hogy minden hónapban fizetése 3%-át az ezred- és özvegyalapjára adja, 1%-át pedig a rokkant alapra.

A szolgálat egyébként változatlan. Portyázás a környéken, a zöld káder tagjai után. És szorgalmas harcszerű kiképzés.

Július 27-ikén megérkezik az útbaindítási parancs. Nagy lelkesedéssel fogadja egész ezredünk. Elég volt már az *Eszék-Vinkovcei* nyaralásból.

Az olasz harctérré megyünk!

Örül mindenki, hogy a karhatalmi szolgálatnak vége. A mi helyünk a harctéren van mindaddig, amíg a háború véget nem ér. Érezzük, hogy ránk ott nagyobb szükség van, mint itt. Ott küzdő bajtársaink előtt szögyenlenénk magunkat, ha továbbra is itt kellene maradnunk, amíg ők ott véres küzdelmekben védik a hazát.

Július 30-ikán délután 2 óraker vonatra szállunk.

Írány *Bród-on, Steinbrück-ön, Laibiach-on, Udñé-n, Pordenone-ii*) keresztül *Vittorio-ba*, ahová augusztus 3-ikán érkezünk.

(Lásd a 22. sz. vázlatot.)

Kinn vagyunk az olasz harctéren.

Az olasz harctéren

Augusztus első napjaiban vonatunk a katonaszállító vonatok megszokott lassúságánál lényegesen gyorsabban vitt minket. Sok alagúton robtogtunk keresztül. Nem egy közülök több kilométer hosszú volt. A vidékben is elgyönyörködünk. Pazarul szép tájék. *Assling* és *Gorz* között a »*Veldes Bled*« tó mellett, *Udine* után pedig a sok magyar

vért hömpölygő Isonzó partján. Szívünk elszorul. Az egész vidék roppant romhalmaz. Görzről kezdve alig látunk ép házat. Láthatárunkat sok magyar áldozatot követelt hegyek határolják: Monte Santo, Monte Gabriele és a Mt. Sabotino. Az Alkotó remekbe szabott sziklabércei a világháború hősi áldozatainak emlékművei lettek.

Augusztus 3-ikán reggel érünk Udine-ba. Innen, csaknem azonnal tovább visz vonatunk a Tagliamento folyó fölött átbogva Pordenoné-ba. Alig hagyjuk el Pordenonet, repülőgépet látunk. Saját vadász Fokker-ink száll sebesen az állások felé. Zsebkendőinkkel intünk neki üdvözetet. És csendesen »Hals und Beinbruch«-ot kívánunk a harcirepülőknél.

Vittorio-ba nem megyünk be a fővonalon. Sacilé-nél átterelnek bennünket a vasúti csapataink által kiépített vonalra. És este, már sötétben, Mezza Villa faluban kiszállunk. Ez a falu ezredünk gyülekező helye. Ide érkezik még az este Harkay-Hapsra Ferenc százados is két menetiszázadnyi erősítéssel az úgynevezett DAG-tól jönnek a hadosztály kiképző csoporttól. Divisions Ausbildungs Gruppe, vagyis röviden DAG. Hazuról pótlásaink nem jönnek ki egyenesen a harctérre. Hetekig, esetleg egy-két hónapig vannak közben a kiképző csoportnál. Nagy fegyelem alatt igen alapos harcszerű kiképzésben részesülnek. A négyéves háború minden tapasztalatát felhasználva nyernek oktatást a legmodernebb hadakozásból. A fészek-harcokról, gáztámadások kivédéséről és a kaverna-életről. Nem egyszer pontosan le van másolva a harctér. Az ellenséges és a mi állásainkkal együtt. S több ízben komoly harcszerű gyakorlatozás folyik. Élessel. Ütközetszerűen. De itt nem lőnek vissza.

22. számú vázlat

Másnap, augusztus 4-ikén, vasárnap, általános pihenőt élvezünk a hosszú vasúttazás után. Alaposan kiélvezünk minden percet. Talán utolsó nyugodt napunk ez az olasz harctéren.

*

Mezza Villa szegényes kis falu. A lakossággal nagyszerű csereüzletet lehet kötni. Ennivalóért és dohányért ideadják családi kincseiket. Az a kár, hogy mi sem nagyon bővelkedünk. Falusi legénységünk hozott magával »hazai«-t. De a városiak csak a kincstári ellátásra vannak utalva. S ez nem túl bőséges. Élénk emlékezetben vannak bizo-

nyara a háborús, hetenként kétszeri zsírtalan és kétszeri hústalan hapok. S aki az olasz harctéren járt, az a »Dörrgemüse«-re is jól emlékszik.

Mezza Villán olasz fényszórók fénye mellett végignézzük magunkat. Nem valami csábítóan vagyunk kiruházva. Egyenruhánk ócska, elnyűtt. Az újak is selejtes minőségűek. A rohamsisakok azonban erősek. Meg a homlokvédő vasak. A fegyverek is kifogástalanok. A konzervákban ellenben több a bab és a bőrlebernyeg, mint a hús. Nem kapunk már olyan finom gulyáskonzervát, mint a háború első szakában. S a fekete kávé! Az már csak fekete, de nem kávé. Ebből hordószámra lehet inni, nem kell félni a koffeinmérgeztől. Szívdobogást sem kapni tőle. S az egész egy masszába ragasztja össze az enyves nyers cukor.

A kenyér? Az igazán »komisz« kenyér! Tisztán kukoricalisztból sütvé. Morzsolódós. Kanállal mérik, nem darabszámra. De ebből is keveset adnak.

Az adagok általában egyre kisebbek lesznek.

*

Az ellenség pontosan megkapta érzésünk híret, mert másnap már egy tucatnyi Caproni-gép keringett felettünk. De nem dobtak bombákat. Úgy látszik, csak fotografálni jöttek.

Embercink felkiabálnak nekik:

– Mondjátok meg a többieknek, hogy jó lesz elpucolni innen! Megjöttek a 30-as honvédek!

Tüzérségünk srapnellezni kezdi az olasz repülőket. Az egyik gépet találat éri. Lángba borulva zuhan le. Két másik is megrongálódik s kényyszerleszállással kell nálunk landolniok.

*

Augusztus 6-ikán este már sötétben indulunk tovább. *Vittorio-n* keresztül *Lago*-ba. Az olasz hadszíntéren lehetőleg éjjel történnek az eltolások. Napvilágnál túlságosan erős- megfigyelés alatt vagyunk. Egész utunk alatt szakadt az eső. Bőrig ázva érkezünk *Lago*-ba. Itt ebédig alszunk.

7-ikén délután újból nekndulunk. *Tovená-n* keresztül *San Antonio* ezerpentinjein. Tíz hatalmas kanyarulattal épült ki ez a hatalmas szerpentinút. Saját árkászaink építették. S amikor az alagúton átélünk a harmadik kanyarulat után az 1160 méter magas tetőre, még messzebb, még magasabb havas csúcsokat látunk távcsöveinkkel. És a *Pelencé-be* igyekvő olasz vonatokat. Éjjelre érünk be *Trichianá-ra*. Útközben napnyugta előtt az *Ubaldo-tetőről* fenséges kilátásunk van a *piavei* harctérre. (Lásd a 23. sz. vázlatot.)

A kiadós menetelés után 8-ikán pihenünk. Este zeneszóval szórakoztatják embereinket. Jól kipihenve, 9-ikén folytatjuk menetünket és este 11 órakor érünk be *Feltré-re*. Itt volt a hadosztályparancsnokság. 18-ikáig itt maradunk. Helyesebben a pár kilométerrel arrébb levő *Fucen-ben*. 11-én ide is kapunk olasz repülő-látogatást. A vörös-keresztes állomásokat is bombázzák. Kórházunkat találat érte. 96 sebesült bajtársunk halt a kórházban hősi halált. 12-ikén újból feleskették ezredünket. Nagy Pál altábornagy hadosztályparancsnokunk, szemléje után megdicsér bennünket. Másnap, 13-án a gázálcókat

osztják szét. Szakszerű oktatás után ki is próbáljuk azokat *Pedevená* ban, a hadosztály gázkamrájában. 15-ikén zászlóalj-parancsnokaink kimennek a tűzvonalba, előzetes tájékozódásra. Most már erősen készülődünk a kimenetelre. 18-án még misét hallgatunk *Ferencz József*ért, És elénekeljük a magyar Himnuszt. 19-ikére virradó éjjelre megkapjuk az indulási parancsot. A *Cisman*-patak partján fekvő *Fonzaso* következő állomásunk. Itt hadimozi előadás után megfürdünk a patakban. És aztán tovább menetelünk *Rivai*-ba.

23. számú vázlat

Augusztus 20-ikán hajlani 2 órakor érkezünk meg *Rivai*-ba. Ez a község volt az olasz fronton a mi pihenő helyünk. Ide jöttünk le a tűzvonalból és innen mentünk oda fel. Illetve az ezred egyik része a szomszédos *Mellamé*-n és *Fastro*-n pihent. Vonatszlopunk körlete *Primolano*-ban van. A hadosztály-, egészségügyi intézet *Piovega di Sotto*-n állomásozott. Zászlóalj parancsnokaink megint kimennek a raj vonalba. Hegyi vezetők mutatják nekik az utat. Először a *Col di Beretta* 1424 magaslati pontra a 7. hegyidandárhoz mennek. Innen tovább a *Col. Caprile* 1288 magaslati pontra a 29-esekhez. Azok hamarabb jöttek ki az olasz harctérre, mint ma s most ők vannak a védőállásbari. A 80. dandárparancsnokságot is felkeresik. Azután a *Lorenzo*-n át az *Il Termine* alagúthoz mennek zászlóalj parancsnokaink a 19-esek ezredparancsnokához, *Riedl* ezredeshez, tisztelgő látogatásra.

Rivai-ban hamar különleges kiképzést kapnak embereink. Rövid két napos gyors tanfolyamon, minden tisztünk kiképzést kap a gépfegyver kezelésében. (Lásd a 24. sz. vázlatot.)

Közeledett a nap, amikor a 29-eseket mi felváltjuk. Ezért *Jónás István* és *Jakab István* főhadnagyok, valamint *Várhidy* zászlós is felmegy a vonalba tájékozódásra. Ők lesznek az ezred vezetői.

Védőezekaiszunk a *Brentd-tól*, ahol a 6-osok vannak, a *Col Caprile* 1331 magassági pontig (tőle É-ra a *Lorenzo* szakadék)-*Menezza-Monte Asotone*-ig terjedt.

Augusztus utolsó napjaiban nagyszerű ágyúharc volt kinn a harctéren. Az olasz tüzérség észrevehetőleg nagy számbeli és lövészerbeli fölényben van. De 30.5-esük nincs. Nekünk azonban igen!

Káprázatosan dolgozik a jó öreg harmincésfeles. A tüzérek éjjel

âem pihennek. Fényszórók és rakéták fénye mellett lövik végig az egész vidéket.

Tájékozódás közben is megfigyelhető, hogy itt fenn az állásban nem sok idő jut a pihenésre. Meg az alvásra. S így bizony irgalmatlanul hosszú az a két-három hét, amelyet itt fenn kell tölteni. Két-három hetenként váltjuk egymást a 29-esekkel. Nem azoknak hosszú ez az időszak, akik épen lenn vannak *Rivai-han*, hanem azoknak, akiknek fenn az állásban kell lenniük.

Augusztus utolsó napján megérkezett a nyugati hadszíntérről I. zászlóaljunk parancsnoka, Zafcy-Zechentmayer Károly százados, *Kuczka* százados pedig a III. zászlóalj parancsnoka lesz. *Zalay-Zechentmayer* százados a németeknél volt tanulmányúton. Az ott látottakról és tapasztalataikról szeptember 1.-én előadást tartott. Nekünk és a 6-os honvédeknek. A 80. dandárban hozzánk hasonlóan a 19-esek és a 6-osok váltogatják egymást. Tőlük most a 19-esek vannak a védőállásban s velünk egyidejűleg a 6-osok pihennek.

*

Szeptember első napjaiban csaknem állandóján zuhogott az eső. És köd volt. A nagyszerű alkalmat mindjárt kihasználtuk egy kis ködgyakorlatra. összekötve különleges, olasz harctérre illő harcszerű gyakorlattal. Hogyan kell a kavernábói ellentámadást intézni?

Már ezekből a gyakorlatokból látjuk: hogy a forradalmi orosz harctér üdülés volt az olaszhoz képest. Ezeknél a gyakorlatoknál *Nagy Pál* altábornagy, hadosztály- és *Mierka* Alfréd ezredes dandárparancsnok is jelen volt. Az ezredet megdicsérték.

*

Szeptember 2.-án délelőtt indulunk az állásba a 29-eseket felváltani. Két napig tartott vonulásunk. Első nap a *Cismon*, másnap, 3.-án a *Mostar* illetve a *Miskolc*-táborban tartottunk hosszú pihenőt.

Szükséges volt ez az óvatosság felvonulás közben. Az olasz tüzérség állandóan erős tűz alatt tartotta az állások mögötti szakadékokat. És bár nagy távközökkel mentek az emberek, érezhető veszteségeink voltak. III. zászlóaljunknál 7 halottunk és 14 sebesültünk volt. A másik két zászlóaljnál nem volt halottunk, csak néhány sebesülés. Bár azok között három olyan, hogy nem igen hihető, felgyógyulnak-e még azok a szegény bajtársaink súlyos sebesülésükből. Nehéz az utunk. A védőállásba vezető egyetlen útvonalra, ahol a vonatoszlop is közlekedik, már régóta pontosan be van löve az olasz tüzérség. S hogy nálunk mikor van váltás, azt ők talán pontosabban tudják, mint mi. Titkot tartani nálunk, úgy látszik, lehetetlen. Bár most szó van arról, hogy a jövőben álneveket kapnak a zászlóaljak, a gyalogság és a tüzérség. S telefonon, parancsban csak ezeken a neveken fognak szerepelni, így legalább nem tudják majd az olaszok, kikről van szó. Ha csak a kémeik meg nem szerzik az álnevek pontos listáját.

Egyelőre most még álnevek nélkül megyünk. Felkészülten, iiieki-szántan. Itt is meg akarjuk állani a helyünket. És jamit a karunk, azt véghez is vesszük.

Szeptember 7.-én este 10 órakor értünk ki a vonalba. Itt a figyelmet kivéve, mindenki a kavernákba húzódott. Nedvesek, nyirkosak, dohosak ezek, de legalább gránátbiztosak.

A 29-esek meg mi helyettünk *Rivai-ba* mennek. Az ő ezredpa-

rancsnokuk *Zalay-Zechentmayer* József alezredes, aki 1916-17-ben az orosz harctéren a mi II. zászlóaljunknak volt a parancsnoka.

Az olaszok ellen első napunk, szeptember 8-a, különösebb esemény nélkül telt el. Az olaszok hevesen tüzeltek. De az itt nem számít különösebb eseménynek. Veszteségünk sem igen volt. Csak néhány sebesült.

Így a rajvonal-munkálat zavartalanul folyt. Támpontjainkat és futóárkainkat újból kiépítettük. Ezeket ugyanis mindig újra kell építeni. Jóformán el sem készülünk velük, az olasz tüzéség már is széjjellövi

9-én délfelé rettenetes erejű tűzrajtaütéssel vert ránk az ellenség. Borzalmas csattogással zuhogott a vad tűzáradat. A halál nagy pörölye végigcsapott rajtunk. Rengett, remegett minden a vidéken. Búgva szágúldtak a levegőben a gránátrepeszek s a szikladarabok. A *Col Caprilé-n* és a *Lorenzo* szakaszon tomboló tűzvihar söpört végig.

Ez már komoly veszteséget is okozott. Rémületes, nehéz sebesüléseket.

*

Az olasz gyalogsággal másnap kerültünk először közelharcba. Elég kellemetlenül. 10-én reggel erős köd szállta meg a vidéket. A nagy túlerejű ellenség minden előkészítés nélkül támadt védővonalunkra. *Azolone-x* állásunkba be is tört. *Cmsare d'Anna* előtt lévő előretolt állásunk is sokat szenvedett a hevesen viharzó tűzharctól.

Még nem vagyunk teljesen járatosak az olasz harctér sajátosságaiban. S míg nekikészülünk az ellentámadásnak, tüzéségünk lép működésbe. Este 7 óra után irtózatosszerű tüzérpárbaj fejlődött ki, mert az olasz tüzerek is a miénkhez hasonló működést fejtettek ki. Volt is itt pergőtűz, szórótűz, zárótűz. Minden.

Így nagyon bajos volt az ellentámadásra való csoportosulásunk. Tisztjeink hason csúszva kúsztak végig védőszakaszunkat s embereiket így helyezték el. Este 8 és 9 óra között indult meg ellentámadásunk. Ez azonban véresen Összeomlik. Nem tudjuk az *azolone-i* előretolt állásunkba befészkelődött ellenséget kiverni. Szerencsére ez a vidék össze-vissza van túrva. Mindenféle támpontok és árkok. Meg gránát-tölcsérek. Ezek is kitesznek egy szükségárkot. Így a mieink közvetlenül az előretolt állás mögött vehetnek új állást. Az u. n. második védelmi vonalig sem kellett bátra húzódni.

Másnap megint támad az olasz. De nem mindig papsajt. Ma csak rémületes veszteségeket szereztek maguknak ellenségeink. De egy lépésnyi tért sem nyertek. Vitéz legénységünk a hegyek gránittömbjeinél szilárdabban állta meg helyét. Megingás nélkül. Pedig ebben a támadásban az olaszoknak angolok is segítettek. Az angolok egész fantasztikusan nehéz kaliberű tüzéséggel jöttek ide. 40 cm-es hájógyúkat vonszoltak fel ellenünk.

És mert támadásuk elakadt, két napon át egyre lőtték bennünket összes ágyúikkal. Ez azonban nem zavarta *Kőszeghy* ezredes ezred-Dara ncsnokunkat, hogy 12-én este meg ne szemlélje az ezred vonalát. Még csak nem is bujkálva. Védőműveink mellett állva diskurált

alattosaival. Kapott is az olaszoktól külön az ő személyének szóló irgalmatlanul erős gépfegyvertűzet.

*

Kétnapi erős tüzérségi tűz után 14-én támadt megint ellenünk az ellenség. Most a *Brenta*- völgy ben a 6-osok ellen irányult támadásuk, ½9-kor este betörték hozzájuk az első vonalba; ott a 6-osok második vonalukba húzódtak vissza, mert ellentámadásuk nem sikerült.

*

Ezek az »eredmények« nem érik meg az elleneégnek az azokkal járó nagy véráldozatot. Húsz-harminc lépésre vannak egymás mögött a hátsóbb állásaink. Ezeket a »térnyeréseket« még a legelfogultabb *entente* -sajtó jelentések sem színezhetik ki győzelemmé.

Csapataink az állandó ellenséges technikai és számbeli fölény ellenére is szilárdan állják helyüket.

Védelmi rendszerünk nagyszerűen van megalkotva. Mi itt csak védekezünk. Nincs elég emberünk, hogy támadásba mehessünk át. Se annyi lőszerünk nincs, mint az olaszoknak. Ők lövöldözhetnek a legnagyobb lőszerpocskelással. Nekik ez meg sem kottyán. Nekünk mindennel takarékoskodni kell. A kilótt hüvelyeket már régóta össze kell szedni. Nincs otthon elégséges nyersanyag. Már nemcsak a háztartási rézeszközöket és kilincseket »sorozták be«, de a templomok harangjait is feláldozták a Haza oltárán. Vajjon mi lesz velünk pár hónap múlva, ha mindenkől egészen kifogyunk? Borzasztó érzés és tudat ez! Mindenkől kifogni lassacskán.

Csak az áldozatkész magyar szívek nem fogynak el.

S a honvédek vitézsége sem csökken.

Repülőkbén is túlerővel van velünk szemben az ellenség, ők egész rajokkal jönnek. A hatalmas olasz Caproni-gépeken és az angolok karcsú vadászgépein. Nekik sem géppel, sem üzemaneggal nem kell takarékoskodni. A bombákkal sem spórolnak. De ezekkel sem érnek el eredményt ellenünk. Ha a pergőtűzet elviseljük, a bombáktól igazán nem futunk meg.

Saját repülőink sokkal kisebb számban láthatók. De bravúrosan repülnek. Kiváló biztossággal uralkodnak gépeik fölött.

15-én egyik Fokker-ünk *alattunk* repült, egészen alacsonyan a *Brerita* fölött. Furcsa volt nekünk *lenézni* egy repülőgépre. Egyébként egész nap reggeltől-estig állandó és veszélyes tűz alatt voltak állásaink. Rengeteg israpnellt, gránátot kaptunk. Gyanús ez a minden irányból jövő ágyúzás. Úgy fest a dolog, mintha újabb ütegeket állítottak volna fel velünk szemben. S most ezek mindén pontra belövik magukat.

Este telefonértesítés jön: holnapra olasz támadás várható. Előkészítjük a kézigránátokat s igyekszünk aludni az éjjel.

Tényleg, másnap, 16-án, reggel félnyolctól nyolcig erős pergőtűz után pihent esőssel támad az olasz.

A mi számbelileg kisebb, de minőségileg jobb tüzérségünk szétzúzza támadásukat. Rengeteg a halottjuk.

Ez jó! Így helyes! Ha az ellenséges támadó hullámokat a mi

tüzérségünk így pocsékká veri. S hozzánk legfeljebb csak azután kerül majd gyalogságuk a mi kezelésünk alá.

Lassacsán ügyis egészen mechanizálva lesz a háború. És mi is csak hadigép leszünk. Nem is gép. Csak egy kis alkatrész abban. Egy csavar, vagy emeltyű. A legjobb esetben »golyócsapágy«.

A mai hideg éjszakát erős ellenséges repülőtevékenység előzte meg.

*

Állásaink állandóan siralmasan néznek ki. Halomra vannak löve, De mem csak az állások. A futóárkok, a közlekedési vonalak, meg a tartalékok helye. A telefonvonalak többnyire nem használhatók. Több helyen el vannak szakadva csaknem állandóan. A telefonistáink nem győzik a helyreállítást. Ezért küldönc-állomások vannak rendszeresítve. Ezek kifogástalanul működnek. A legnagyobb pergőtűzben is.

A legutóbbi, 16-i, támadás sok emberébe került az olaszoknak. Irtózatossá üvöltést hallunk át tőlük. És látjuk, hogy a sebesültek milyen tömegét szállítják hátra. Mi nem lövünk az ő vöröskeresztes embereikre.

A rákövetkező napon aránylag csendes a védelmi szakaszunk. Csak a mi tüzérségünk lött. Belötte magát a mi *Varga* századunk (11. század) elé. Azután írásbeli parancsot kapnak századaink. Fokozott éberségre, megkettőztetett szolgálatra. Újabb ellenséges támadás, várható.

Kölnnyen elhihetjük ezt a hírt. Magunk is észleljük a gyanús előjeleket. Egész nap tüzérségi és repülő-tevékenységgel készülődik az olasz. Tüzérségünk nemcsak belöjvő tüzelést végez a repülő jeladásai alapján, de igen erős romboló tüzellel akar bennünket állásaink feladására szorítani. Sikertelenül. Délután már a legnehezebb kaliberű lövegekkel vág ránk. Különösen a *Col Caprile-n* levő állásrészre rombolják az ellenséges nehéz ágyúkat, 18-án egészen késő estig.

19-én hajnalban meg is kezdik a támadást. Előbb tőlünk jobbra a *Smsa Rosso* kapott pergőtűzet. (Lásd a 23. sz. vázlatot.) Majd miránk vert közel egy órahosszat a pergőtűz. És 10 óra felé gyalogságuk is újabb tüzet intéz ellenünk.

Több halottunk és elég sok sebesültünk van. Köztük az I. zászlóaljából *Molnár József* t. hadnagy halt hősi halált.

Majd rohamra jönnek a *Meneguzzá-n* levő támpontjaink ellen. Tüzérségük az utolsó pillanatig erős ágyútűzzel köt le minket. Saját tüzérségük védelme alatt betörnek 2. és 8. századunk támpontjába, Tartalékunk villámgyorsan ott terem és ellentámadással egy-kettőre kiverik a benyomakodó olaszokat. (Lásd a 24. sz. vázlatot.)

Megállapítható, hogy az olaszok nem állják a szuronyrohamot, Sem a kitartó harcot. Nagy lendülettel végzik támadásukat. Nem is kell nagy hősiesség hozzá. Nyomasztó számbeli fölényrel jönnek mindig ellenünk, kínzó pergőtűzek után. Páratlan vitézségű honvédeink azonban, – pergőtűz ide, pergőtűz oda, – elszántan vetik rá magukat az ellenségre.

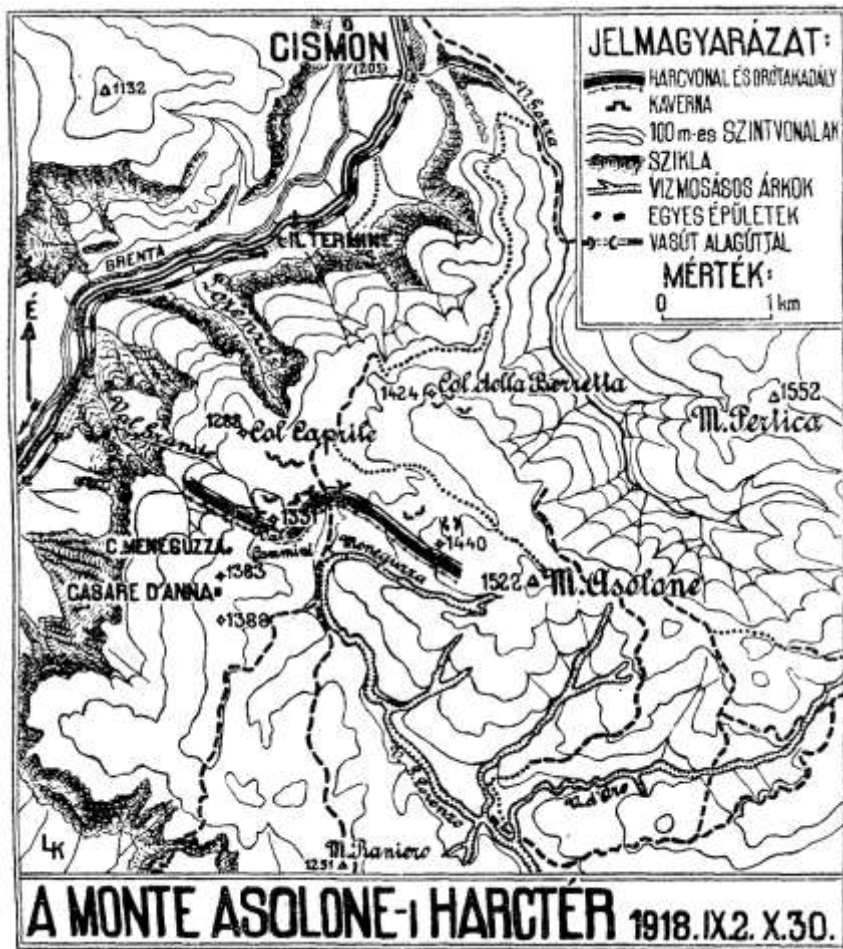
Kétségbeesett erőfeszítéseikkel sem érnek el említésre méltó eredményeket. Átmenetileg néhány lépés tértnyerésük van legfeljebb.

A most elfoglalt támpontjainkban levő szakaszainkat elfogják. Rögtön el is viszik. Mire az ellentámadásra előre siető tartalékunk a támpontokat visszafoglalja, már nem tudja kiszabadítani őket.

Alig helyezkednek el embereink a visszafoglalt támpontokban,

újabb olasz támadás következik. Megint áttörik a vonalat. Fővonalunkon is túljutnak.

Tartalékunk újabb ellentámadásra jön. Rövid, heves küzdelem után megint kiveri az ellenséget. Csapó Heim József, Varhidy és Pintér hadnagyok vezették szakaszaik élén a rohamot. Embereink sikeresen visszafoglalják eredeti állásunkat. S délelőtt 10 órakor ismét régi helyünkön vagyunk. A jóformán csak maroknyi 30-ae honvédezed változatlan kitartással és nem csökkenő vitézséggel állja meg helyét a számbelileg nagy túlsúlyban levő ellenség ellen.

24. számú vázlat

Elszítul a vad harci lárma. Így este hősi halottainkat kegyeletesen eltemethetjük. Temetési szertartásunk alatt az ellenség az egész környéket elborította ágyútűzzel.

Megdicsőült bajtársainknak ők adták a dísztüzet

Tüzereink itt az olasz harctéren kiválóan dolgoznak. Ahogy kívánjuk. Csak egy telefonálásba kerül is tüzérségünk már is arra a pontra csap le, amelyet mi jelölünk ki.

Nagyszerűen készül fel tüzérségünk. Még mindig tökéletesítik belövésüket. 21.-én tüzércsoportunk parancsnoka személyesen jön ki a vonalba szemrevételezés végett. Hogy a jövőben még tökéletesebben tudjanak működni.

*

Úgy látszik, az olaszok embei tartaléka sem kimeríthetetlen. 27-éig, amíg mi vagyunk a védővonalba, az ellenséges gyalogság nem támad ellenünk. Csak a tüzérségük lő. De csak olyan gyengébb tüzeléssel vág ránk. Mostanábajn pergőtűzet sem kapunk.

Amikor nincs pergőtűz, több emberünk teljesít szolgálatot a vonalba, mint pergőtűz idején. Olyankor csak a legszükségesebb figyelő őrszemek maradhatnak kinn. Az árokügyeleti szolgálatot soha sem szabad elhanyagolni. Az a legfontosabb.

Ilyenkor lehet az állásokat is úgy-ahogy helyrehozni. Hogy legyen mit az ellenségnek megint összelövdözni.

22.-én, vasárnap, váratlanul igen erős tüzérségi tüzelés fejlődik ki. Máskor pedig vasárnap »munkaszünet« szokott lenni. A *Mte Pertica* felől nagyon erős csatazaj hallatszik. Mindenféle tüzeléssel. Ott most nagy vasárnapi »koncert« lehet.

Mi meg dolgozunk. Hogy több dolgunk legyen, egyes kavernákat is rendbe kell hozni, amelyeket víz öntött el. Innivaló vizünk nem igen van. Gsak az, amit hordókban hozunk fel. Gyalázatos talajvíz van errefelé, amit meginni nem lehet. De ki kell takarítani. Közben ellenséges repülőrajok látogatnak el hozzánk. Légi torpedókat vetnek le ránk. *Boros* és *Virágh* hadnagyok, akik tanulmányi szabadságra mennek haza, jókedvűen integetnek a »*Cafironi*« felé.

26.-án serény tevékenység van nálunk. Készülődünk a »*Cyprian*«-ra. (Ez a felváltás álneve.)

Tüzérségünk este tüzelésbe kezd. Eltart éjjel 3 óráig. 27.-én reggel kiadós »labanc« és »paprikázás« van. (Gyalogsági és ágyútűz.) Az ellenségnél nagy kavarodás van. Közben minket felváltanak a 29-esek.

A szomszédságunkban levő 99-esek egy osztaga felhasználja a zürzavart és megadja magát az olaszoknak. De nagyobb baj nincs belőle. Mi nyugodtan lemehetünk *Rivai-ra* és *Mellamé*-ba pihenésre.

Ez az agyonlödözött, túlzásfolt falu most mennyország nekünk. Itt csak repülőbombák tehetnek kárt bennünk. Védőállásunk kavernáiban de sokszor gondoltunk vágyakozva *Rivai-ra!* Elérhetetlen álomképek tűnt fel, hogy ott lehessünk. Szabadon jönni-menni. Nem csak összezsúfoltan kuporogni. Derűs, nyugodt élet a kavernák szellemtelen, lélekölő unalma után.

Amíg a 29-esek be nem érkeznek mind, egy tapodtat sem megyünk. De akkor aztán szívesen.

Hogyne! Ott víg zenezóval várnak minket. Tézene játszik mindennap. S este takaródékor vidám csinnadratta kergeti szállásaikra embereinket.

*

Rivai-ban és *Mellamé-n* csak állomásslógalat van. Munkánk a körlet rendbentjártására irányul. A kutakat és csatornákat nagyon tisztán tartjuk. Ez fontos. Nemesak ideleenn. De fönn az állásban levők számára is. Innen szállítjuk fel a hegyre hordókban a vizet. A drót-

kötél pályán. Már ha az nincs épen összelöve. De *Szebeny-Flaxmayer* József t. hadnagy, aki most a drótkötélpálya parancsnoka, hősiesen védi ezt s azonnal intézkedik, ha az ellenség megrongálja drótkötélpályánkat. A vízről való gondoskodás a pihenőben levők feladata. Nincs is vele semmi baj. Amennyire csak lehet, ellátjuk egymást a 29-esekkel vízzel. Mindig az szolgálja ki a másikat, aki pihen.

S a pihenőt élvező ezred emberei ilyenkor tisztálkodnak. Nagymosás és általános mosakodás van. Rendbe hozzuk magunkat és lemosuk az állásban felszedett szutykot. Ott fenn nem tudjuk magunkat »tisztába tenni.« Ott elég, ha annyi vizünk van, amennyi ivásra elegendő.

Szeptember utolsó napján szemlére vonulunk ki. *Boroevic* vezérezredes, hadseregcsoport-parancsnok, *Horsetzky* gyalogsági tábornok, hadtestparancsnok és a szabadságon levő *Nagy Pál* altábornagy, hadosztályparancsnokot *helyettesítő Dány Balázs* tábornok kíséretében, megszemlél bennünket. Nagyon megdicsér. Becsülettel állottuk meg helyünket,

Most nyugodtak vagyunk. Vidámak és jókedvűek. Szeretnénk, ha az elmúlt hetek eseményei eszünkbe sem jutnának. Arra meg egyáltalán nem akarunk gondolni sem, hogy rövidesen megint fel kell a hegyekre menni. Állásainkba. A poklok poklába.

Meg kellene azt a békét már kötni. Elég volt a négy év. Láthatják ellenségeink, hogy nem bírnak legyűrni bennünket. Sikert sem tudnak elérni. Mert az nem siker, hogy néha, nagyritkán, 50-100 lépéssel előre tudják vinni vonalukat. És embereik tízezreit áldozzák fel ezért. És felhasználnak hozzá százezreket érő hadiszereket.

Nekünk nincs annyi emberünk. A hadianyagnak is szűkiben vagyunk. De a háború négy éve alatt soha nem bővelkedtünk. Sem emberben, sem hadiszerekben. És mégis mindenütt ellenséges földön állunk. Az orosz, szerbet, meg az oláhot teljesen legyőztük. Akkor, amikor mind egyszerre rontott ránk.

Ki akarnak bennünket éheztetni? Éhezünk, fáztunk, nélkülöztünk eleget négy éven át. Eleget? Többet a soknál. De nem törtünk meg. Nem is fogunk soha. A magyar honvéd lelkijére, vitéz kitarása elpusztíthatatlan. Ellenségeink mindig kudarcot fognak vallani ellenünk.

*

Csak az otthoniaktól félünk. Újabban sok riasztó hír érkezik. Ezt nem értjük. Azok nem zúgolódnak, akik a harctéren vannak. Csak azok, akik a »Hinterlandban dekkolnak.«

A politikai eseményeket is megvitatjuk. Mindenkit elkápráztat a teljesen önálló Magyarország gondolata. Ez a legkevesebb, amit a háborús teljesítményért a magyarok megkaphatnak.

*

Október 1-én megjönnek a menetpótlások. Nem egész zászlóaljak futnak be. Már régóta nem küldözgetnek hazulról teljes létszámú menetzászlóaljat. Kevés az ember odahaza. A háborúban rengetegen lettek harctéri szolgálatra alkalmatlanok. A harctér hamar kiszedi a

csontokból a velőt. És felemésztí az idegeket. Rengeteg bajtársunk gyogyult fel sebesüléséből. De nem lettek egészségesek. Béna, beteg, rokkant emberekké váltak.

Mondják, hogy orosz fogságból hazatért bajtársakat is. küldenek ki megint, ők szegények biztosan örültek amikor Szibéria rémséges esztendői után hazatérhettek. Talán fényes, ünnepélyes fogadtatásra számítottak. S mikor hazatértek, látták, hogy a háború lankadatlan erővel tovább folyik.

Szabadságról visszajött egyik bajtárstól halljuk, hogy otthon titkos, bizalmas rendelkezés jött a pótzászlóalj-parancsnoksághoz. A menet-századokba csak magyarok oszthatók be. Megbízhatatlan nemzetiségű legénységből legfeljebb 30%. Az is gondosan elosztva. Sőt halljuk, hogy az egyik cseh ezredhez, amelyik olyan gyáván viselkedett a harc-téren, hogy büntetésből ezredzászlójuktól is megfosztották őket, - csupa magyar embert osztottak be. Ezek magyar vitézséggel harcoltak az idegen ezred kötelékében is. És jutalmul a csehek visszakapták zászlójukat.

Ha mi nem vagyunk ebben a háborúban, vagy olyan aljasak tud-nánk lenni, mint a csehek, már régen vége lenne a háborúnak. Persze teljes vereséggel. És becsületlenül. De mi inkább becsülettel meghalunk, mintsem becsületlenül éljünk, önmagunkat vetnénk meg, ha osehek lennénk egy napon.

A most kapott menetpótlás elosztása után gyakorlatozunk. Fenn az állásban mindennek akkurátusan kell menni. Mint valami finom óraiszerkezetnek. Csak úgy tudjuk helyünket megállni.

De azért arra is van időnk és kedvünk, hogy kabaré-előadást tartunk. I. zászlóaljunk rendezí *Rivai-ban*. Nagysikerű est volt. Az elő-adás 600 lírát jövedelmezett az özvegy- és árvaalpnak.

*

Mierka ezredes helyett ideiglenesen *Kőszeghy* ezredes vette át a dandárparancsnokiságot. Ezredparancsnok *Mijazowszky* alezredes lett, majd tőle *Schubert* alezredes vette át az ezredparancsnokságot. A II. zászlóalj parancsnoka pedig *Jónás* István npf. főhadnlagy.

A hosszabb idő óta arcvonalbeli szolgálatot teljesítő legénységünk és tisztjeink folyton jönnek-meninek. Ki szabadságról, ki szabadságra. Méltán kiérdemelt szabadságának mindenki örül. Azok is velük örül-nek, akik nem mehetnek haza szabadságra. Mindenki tudja, érzi, hogy valamennyien rászolgáltak egy kis otthoni üdülésre.

Legfelsőbb rendelet is érkezik. Az arany vitézségi érmesek végleg haza mehetnek, ők már megtették a maguk kötelességét.

*

Október 14-ig tartottak a gyakorlatozások. Erősen készülődünk újabb áHásbeli szolgálatunkra.

Közben az idő nagyon megromlott. Esett, szakadt, zuhogott az eső. Fenn a hegyeken már jócskán havazott. Szóval az ötödik háborús télbe kóstolunk bele.

14-ikén és 15-ikén indulnak el zászlóaljaink pihenőhelyükről a védőállásba. Szakadó esőben. Ködös borulatban. Az ismert úton mennek századaink. Előbb a *Cismon* táborba, majd rákövetkező nap a »*Mostar*« I. és II., meg a »*Miskolc*« táborba.

A 6-os honvédek is most jönnek fel. Amikor mi váltjuk a 29-eseket, ők a 19-eseket váltják fel.

Bőrig ázva érünk a táborba. Nedves, csepegő, csurgó kavernákban szárogatjuk magunkat.

Útközben olasz repülők keringenek felettünk és röpcédulákat dobálnak le. Játékos kedvvel kapkodják el honvédeink. A röpcédulákon állandóan feltartóztatlan győzelmes előnyomulásukról értesítenek minket. Érdekes, olyan helyeken diadalmaskodnak, ami ide messze esik. Miért nem mutatják meg velünk szemben, hogy milyen nagy »Ritterek.« Itt nem nyomulnak 100 kilométerenként előre és nem ejtenek tőlünk 100.000 számra foglyot. Boldogok, ha 100 méternyi tért tudnak nyerni sok-sok véráldozatuk árán.

De leverőleg hat, hogy riasztó híreket kapunk hazulról mind-sűrűbben. A háború lógószai és a katonaszökevények uszítanak otthon.

Úgy látszik, megunták már la bújkálást. Szabadságról megjövő bajtársak mesélik, hogy a katonarendőrség lépten-nyomom, igazoltatja az embereket. Katonát, civilt egyaránt. Akit szökésen, vagy lógáson rajta kapnak, könyörtelenül beviszik. Több lógószat agyon is lönek. Könnyű a háború ellen agitálni. Az emberek már régen nem virtuskodásból vannak a harctéren, hanem kötelességből. Önmaguk, családjuk, hazájuk és királyuk iránt.

*

Két részletben indultunk el pihenő helyünkről, két részletben érünk fel a vonalba. Pedig nem sok ember van egy-egy zászlóaljban. 570-650 puskalétszáma van zászlóaljainknak. Most, hogy pótlással egészítették ki őket *Rivai-han*. Meg átlag 20 géppuska. Mégis keserves a feljutás. Csak egyetlen út vezet felfelé. Azon lefelé is jönnek csapatok. Aztán ezt az egy utat is állandóan lövi az olasz. Ki is fáradszik mindenki, mire felér. 16-ikán és 17-ikén fejeződik be a felváltás. Mindkét nap este 6-tól 9-ig volt a védőállás átvétele. Baj nem történt. Útközben volt azonban fájdalmas esetünk. A *Cismon* templomba, ahol útközben a pihenő alatt összeszerzett élelmiszerekkel megrakodva néhány emberünk megpihent, olasz gránát vágott be. 15 cm-es gránát volt. *Pesztiarich* zászlós, *Hajnal* örvezető hősi halált halt, 5 ember megsebesült. S az egész lelki készlet tönkre ment. Ami most a következő hetek alatt hivatva lett volna az élelmezést feljavítani.

*

Védőszakaszunkon alapos terepszemlével tájékozunk magunkat. Alig van változás. A 29-es honvéd bajtársakkal szembein sem értek el eredményt az olaszok. Így meglepetéstől nem kell tartanunk. Bár az esti sötétben s a sűrű ködben elég keserves a tájékozódás.

18-ikán, erős tüzéségi előkészítés után, támadnak az olaszok. Nem vették észre a; nálunk történt felváltást. Azt gondolták, agyongyötört emberekkel kerülnek össze s könnyű diadaluk lesz. Nem volt! Bár igaz, mi sem nagyon avatkoztunk bele az útközetbe. Csak géppuskafélszkeinkből kattogott felénk a halál.

A munka javát meg tüzéségünk végezte el. Összeroppant az ellenség támadása sorvasztó ágyútüzünkben. Jólesőn vesszük ezt tudomásul.

*

Most az olaszoknál van felváltás. Vagy ahogy minálunk mondják: »Hedvig.« Ez is álnév, a felváltás leplezésére. Hogyha az ellenség lehallgatja telefonbeszélgetésünket, ne tudja, mi az a »Hedvig.« Feltűnően csendben vannak az olaszok. Nem lövöldöznek. De két napig nagy mozgolódás van náluk. Új ütegek is érkezettek megint hozzájuk. Ismét kapunk belövő tüzet.

Embereink nem zavarják az olaszok felváltását. Nagytakarítást csinálnak a kavernákban.

De most azután már napokon át igen heves ellenséges ágyútűzben sínylődünk, folytan fokozódik a hevessége. Közben javítani kell megromlódott állásunkat. És a szétlőtt drótakadályokat is kipótoljuk. Az olaszok repülőket is küldenek a nyakunkra. Megint tucatjával jönnek. Repülő repülő hátán. »Kedves«-ek voltak. Azaz bombavetőök.

Tehát lapultunk napközben, meg a kavernákba húzódtunk. Közlekedni hátrafelé is csak este lehetett. Akkor jött a konyha is fel.

23-ikán a hadseregparancsnokságtól értesítés jön:

– Olasz támadás várható 24-ikén hajnalban.

Ezt magunk is sejtjük. Ugyanis 23-ikán déltől kezdve feltűnően erős ellenséges tűz alatt vannak állásaink.

Riadókészültségben vagyunk egész nap. A munkán levő tartalékok azonnal bevonulnak körletünkbe.

De nem várjuk tétlenül az olaszok támadását. Tüzérségünk 24-ikére virradólag, éjjel félháromkor, pergőtűzet zúdít az ellenség állásaira. A hátrább fekvő terepet pedig gázzal árasztja el. Hajnali 4 órára a *Val. Camini* és az *Ördögölgy* felé rohamjárőrök helyezkedtek lesállításban. S a kapott parancs értelmében minden emberünket a kavernákba szorították be. A tartalékoktól is feljöttek az emberek. S a századparancsnoksághoz legközelebb eső kavernákba bújtak meg, hogy szükség esetén ellentámadásra azonnal kéznél legyenek.

*

Hajnali 3 órakor nekikezd az olasz tüzérség. Gyalázatos pergőtűzzel. Mindhárom zászlóaljunk egyformán megkapja a maga részét. 7 óráig megszakítás és pillanatnyi szünet nélkül tombol az ágyútűz, A sziklabércsek remegnek, reszketnek. A magyar honvédek nem!

A háromórás, szörnyű méretű pergőtűzelőkészítés után általános támadással tör felénk az ellenséges gyalogság. Bár tüzérségünk irtó réseket vág soraikban, sikerül állásainkig eljutniok. Minthogy a pergőtűz következtében drótakadályaink a legtöbb helyen elszakadtak, nem kell a drót átvágásával vesződniök. *Ca-D'Anná-n*, *Meneguzzá-n* és a *VM. Grande-n* betörnek első vonalunkba. Zászlóaljaink saját tartalékaikkal intéznek ellentámadást. Fogcsikorgatva, dühösen ugranak embereink az olaszoknak. Ki is dobják őket védővonalunkból.

Vadász Géza t. zászlós a 11. század egyik szakaszának parancsnoka, mikor az olaszok betörték a 99-esek gyáva megadása miatt a védővonalba, kézigránáttal támadt az olaszokra. Azok a vad erejű kézigránát tüztől megrettenve hátrálni kezdenek. *Vadász* zászlós a 99-eseknek az olaszok kezére került géppuskáját is visszaserzi. Újból feldobja az állás mellvédjére s most már géppuskával lövi az ellenséget. Közben szakasza is előresiet s a megismétlődő olasz támadásokat kézitűsében visszaverik. *Vadász* zászlóst parancsnoka arany vitézségi érem kitiüntetésre terjesztette fel.

Az olaszok erősítenek, újítanak. Újból rohamoznak. És megint betörnek vonalunkba. Négy-öt helyen is. Tartalékaink azonban lendülettel megint kivetik őket. (Lásd a 24. sz. vázlatot.)

Délután 3 óráig tart a szörnyűséges mérkőzés. Rengeteg embert áldozott fel az ellenség. Százával vesztette halottait. Nekünk is közel 50 halottunkba és 100-nál több sebesültünkbe került a mai ütközet. *Angyal* Kálmán hadapródjelölt hősi halált halt.

Az olaszok rohamosztagai géppuskákat is hoztak magukkal. Azok a mi katonáink zsákmányává lettek. És többszáz olasz katona is fogásunkba jutott.

Ejzem a napon ezredünk ellen két teljes hadosztállal támadott *aj* ellenség. Az I. és fél II. zászlóaljunk ellen, a *Halálvölgytől* nyugatra az *Abruzzi* és *Basilicata* dandárokkal, a *Halálvölgy*-től keletre pedig a 18. olasz hadosztály *Bari* és *Calabrin* dandáraival. Három megviselt zászlóaljunk ellen tehát 24 teljes létszámú pihent zászlóaljjal. Több mint nyolcszeres túlerővel birkóztunk meg a mai napon. Honvéd vitézség, magyar hősiesség! Nincs párja sehol a világon! Ilyen kiváló hiadi tette más mint magyar honvéd nem képes. Ehhez a magyar katona lelki ereje, fegyelmezett magatartása szükséges.

*

Egész éjjel dolgozott az olasz tüzérség. Különösen reggel 8 óra fokozódott tüze örületes hevedségűvé. És dühöngött, tombolt, viharzott 9 óráig. Kimerülten siet mindenki lepihenni a kavernájában. Mielőtt pihenőre térhetnének, a most érkezett hadseregarancsnoksági rendeletet közlik velünk. A közelmúltban ugyanis magyar csapatok ismételten kérték *Öfelségétől*, hogy a magyar határok védelmére haza szállíttassanak. Különösen a bolgár arcvonal összeomlása után aggódtak a magyar ezredek, hogy Szerbia felől betör az egyesült ellenséges haderő, amíg a mi csapataink az országtól távol küzdenek. Ebben a rendeletben közlik, hogy *Öfelsége* tudomásul vette a magyar csapatok kérését, hogy a magyar haza határainak megvédésében kívánnak részt venni. És tudatja, hogy a szerbek és a békét már egy évvel ezelőtt megkötő oláhok részéről határainkat veszély is fenyegeti. De közli, hogy már magyar ezredek szállíttattak a határra az ország biztonságának megóvása végett. »Azon magyar ezredek azonban, melyekre a haza védelmében szükség nincsen és olasz földön állanak, harcoljanak bátran és hősiesen, mert olasz földön is tulaj donképen Szent Hazánk földjét védelmezik.« Ez igaz. És tény, hogy jobb ellenséges földön harcolni, mipt saját országban. A háború pusztítása így közvetlenül nem éri a hazai földet. De nyomasztó érzés az egyszerű honvéd számára az a tudat, hogy ő házatájjától távol küzd s vajjon lesz-e, aki ezalatt megvédje az ő fáluját? Olaszország felől nem kellett nekünk magyar földre történő betöréstől tartani. Ez Ausztriát fenyegette csak. S az osztrákok egyedül a »hú csehekkel« egy napig sem tudták volna az olasz áradatot feltartóztatni. Ezért kellett a kipróbált magyar csapatoknak továbbra is az olasz harctéren maradniok. Pótolhatatlanok vagyunk.

Nem szívesen bár, de maradunk. Kötelességünknek ezután is eleget teszünk. A magyar már ezer éve becsületes. S a magyar ember, a magyar katona, a magyar honvéd a legnagyobb igazságtalanságok ellenére is becsülettel állja adott szavát, királyának tett esküjét.

Károly király hadseregparancsa az este megérkezett hozzánk. Ezt is azonnal kihirdetik századainknak.

Közben az ellenség, pergőtűzelőkészítés után, megint támadásra indult ellenünk. Vesztére! Géppuska-irányzóink összeszorított szájjal kúksoltak fegyvereik mögött. És puskavégre kapták az olaszokat. Berregve kaszálták le őket. Különösen a *Mte. Asolone, Val. Grande* és *Val. Cammini* előtti szakaszokon patakzott széles csíokban az olasz vér.

Hübner Ede tüzérhadnagy egy 14 cm-es aknavetőszakasszal gyúrta a velünk szembejövőket. Tőlünk balra azonban a 99. közös ezred vonala olasz kézre került. Ennek az ezrednek cseh nemzetiségű legénysége ellenállás nélkül engedte be az olaszokat, akik összeszedték a kavernákba bújt 99-eseket. S a magukkal hozott lángszóróval a mi állásrészünket is fel akarták göngyöltíteni. Ez kellett csak a cseheknek! Aki még nem került olasz fogságba, esze nélkül menekült a lángszóró tüzes nyelve elől.

A veszély egyre nő. A mieink sietve jönnek ellentámadásra. *Pap* és *Lapaj-Lederer* hadnagyk vezetik ellentámadó osztagainkat. A 99-esek állásukban egy könnyű géppuskát is visszahagytak. Ezt *hapny* hadnagy embereivel az olasz lángszóró ellen egy árokhajlásnál beirányítja. Honvédeink széjjel is lövik az olaszok lángszóróját. Erős kézigránát-tűzben tartják honvédeink a 99-eseknek ezt a védőszakaszát. Már-már alig van itt emberünk, mikor az olasz tüzérség erős tűz alá veszi ezt a helyet. Most a mi tüzérségünk is nekikezd, a betörő olaszok ijedten hátrálnak nagyszerűen lövő tüzereink srappelljei, gránátjai elől. Végre, végre megjönnek a 99-esek ellentámadást intéző tartalékjai. Nekik már itt nincs dolguk. Csak a régi állásukat kell megint megszállaniok.

Dél előtt 10 órakor az *Ördögölgyben* szeretnének az olaszok előre-törni. Tüzérségünk teljesen megsemmisíti rohamozó osztagaikat.

Tenap, 25-ikén, azután már nem kísérleteznek többet. Csak tüzérségük lő. Az is gyengén. Meg repülők jönnek egy kis bombavetésre. De mi az a mi embereinknek!

Délután így eltemethetjük hősi halottainkat. És a támadásban elesett olasz katonákat.

26-ikára virradó éjjel, alig, hogy az alvás kezd egy kicsit jól esni, az előző nap roppant fáradalmai után, – felijesztenek bennünket:

– Gá-á-á-á-z! Vigyá-á-á-z! Gá-á-z!

Borzalomkeltően hangzik a vészes kiáltás. De idejében! Álmutól mehezen magukhoz térő bajtársainkat felrázzák a könnyekben ébredők:

– Szerencsétlen! Nem hallod? *G-á-á-á-z! G-a-á-z!*

És felkerülnek a fejekre a gázmaszkok. Ezekben a lélekezés forrón fullasztó. Izzadva, kipirultan lélekezik be az emberek az agyonhasznált levegőt. A homlokokon az érék pattanásig feszülnek.

De nincs több, csak két elég könnyű gármérgeztünk.

*

Még az olaszok gáztámadása előtt érkezett meg a legfrissebb hadosztályparancs. Ebből megtudtuk, az ellenség királyunk békejobbját megalázó és arepirító módon visszautasította. Nem hajlandó békét

kötni. Csak *békét* diktálni. Hazánk ezeréves földjét az áruló csehek, rabló oláhok és szerbek között akarja feldarabolni. Cudar dühre ingerli a hír embereinket. Ha volt is közöttük ingadozó, az is féktelen elszántsággal marad a helyén.

S az ellenség most támadásra is készül. Azt hiszi, békére nyújtott kezünk már erőtlén. Nem lesz képes ökolbe szorulni és lesújtani. Tévedni fog!

*

Éjszakai pihenőnk így azonban semmit sem ért. Pedig de kellett volna az alapos pihenő! Mert, ami másnap, 2ő-ikán következett, az talán még soha nem volt az egész háború alatt, sehol a harctereken.

Reggel 7 órától iszonyú tömegű ágyúból zúdította ránk az ellenséges tüzérség pergőtüzet. Vonaglott a föld. Rázkódott a levegő. Döngött, dübörgött a kavernák fala. Reccsenve hasadt a kemény szikla. Szédült, kóválygott embereink feje. Azon se csodálkoznánk, ha a szörnyűséges robbanásoktól kilódulna helyéből a föld. Egyszer csak lebillenik és imbolyogni fog a világűrben, mint részeg ember a korcsmabol jövet.

S a pergőtűz egyre tart. A szünetnélküli dördülések belehasítanak az idegekbe. A lelket tépik, marcangolják. És vijjog, vihog, viháncol a halál. Vigyorgó pofával leselkedik embereink körül. Az évek óta tartó háború szörnyűségeiről, megpróbáltatásaitól agyongyötört magyar honvéd moccanás nélkül marad helyén. A föld rázkódik. A hegyek tántorognak. A kősziklák darabokra hasadnak. De a magyar akarat, a honvéd hősiesség acélos töretlenséggel mindent kibír. És amikor az első óriási támadó hullám eléri vonalunkat, nekivadultan, dühödten tör az ellenségre. Hasztalan a hősiesség. Több helyen betörnek vonalunkba az olaszok. Tartalékaink lelkes lendülettel vetik rá magukat az ellenségre. Mindenütt kidobják őket.

Csaknem óránként söpör, zúdul újabb és újabb támadás állásunkra. Mindegyik támadásnál sikerül az ellenségnek betörni vonalunkba. De a hősiesség és vitézség csodálatos teljesítményét nyújtó honvédeink saját tartalékaink segítségével mindenhol kiverik őket.

Délfelé lángszórával törnek be hozzánk az olaszok. De embereinket a pokol kénköves lángja sem riasztja vissza. Ellentámadásunk ismét és újból sikeres.

Délután 6 óráig tartott a borzalmas, rettenetes küzdelem. Mi diadalmaskodtunk. Az olaszok irtózatossággal veszteségeket szenvedtek. Tüzérségük akarja megtorolni páratlanul vitéz fiainkon a csúfos kudarcot. Estig veri vonalunkat az újabb, ínég szörnyűségesebb tűz áradat.

Nem lett volna szégyen, ha meghátrálunk. Az ellenség gázgránátokkal is elborította állásainkat. Parancs is volt rá, hogy erős ellenséges támadás esetén előretolt állásunkat ki kell üríteni s a fővédelmi vonalig vissza kell húzódnunk. *Zalay-Ze client may er* százados azonban az I. zászlóaljjal megtartotta azt az előretolt állást is. Ez uralta ezt az egész védőszakaszt. Amíg ez kezünkben van, a szomszédos védőszakaszon sem tud az olasz jelentősebb eredményt elérni.

És tartottuk megingás nélkül az állást. De embereink a végletekig kimerültek.

Hivatalos megállapítást nyert, hogy hatszoros túlerővel küzdöt-

tünk meg ezen a napon. A kifogástalanul felszerelt, dúsan ellátott olasz sereg hatszoros túlerejével sem tudott sikert elérni ellenünk.

*

Másnap, 27-ikén, csak aránylag gyengébb támadással kísérletezik az ellenség. Nem túlhevés tüzéségi előkészítés után reggel 7 óra után támad az ellenséges gyalogság. Támadásuk főiránva az *Ördögölgy* felől irányul. De géppuskáink és tüzéségünk csírájában elfojtja ezt a támadást. 8 órakor már csend is van vonalunkon. Délelőtt 11 órakor az olasz tüzéség még egyórás pergőtűzzel kísérletezik, azután egészen elhallgat a harci zaj. Kimerült legénységünk így leroskadhat pihenni.

Rákövetkező nap csak időközönkénti ágyúharc zavar. Meg olasz repülők. Olasz tiszteket távcsövel figyeljük. A terepet tanulmányozzák. Talán újabb támadásra készülődnek. Hát csak készülődjenek.

Jobbán érdekel bennünket, hogy komoly híreket kapunk a liáború várható közeli befejezéséről. A hadseregparanosnokság tudatja, hogy *Wilson* amerikai elnök felhívására Németország es mi elküldtük válaszungkat. *Wilson* válasza néhány napon belül várható. Tehát addig rrieg ki kell tartanunk, hogy a béke igazságosan legyen megköthető. Ki fogunk tartani. Mindenáron!

*

29-ikén délelőtt fél 11 órakor újult erővel kezd neki az ellenség. Gsaknem egész nap, megszakítás nélkül zúdult ránk a pergőtűz. Eltartott este 7 óráig. Eddig még soha nem »élvezett« mértékű ez a mai pergőtűz. Úgy látszik, napról-napra fokozódnak még mindig a háború szörnyűségei és borzalmai. A szenvedések és a megpróbáltatások.

Az olasz gyalogság azonban csak reggel 9 óra körül kísérelt meg támadást. Ezt kimerült legénységünk meglepő könnyűséggel veri vissza. Valószínűnek tartjuk, hogy az ellenség nem tudott hirtelenében elég sok friss erejű, pihent csapatot ide küldeni, mert kudarcba fulladt próbálkozásuk után újabb támadással már nem kísérleteznek.

Agyongyötört embereink így mozdulatlan némasággal pihenhetnek. Még az ellenállás teljes hiánya sem zavarja őket. Nem akarnák semmit. Csak csendet és pihenést. Egy kis nyugalmat. Akár örök nyugalmat is.

Hogy milyen nyugalomban van részünk?

A borzalmas pergőtűz alatt lassan köd ereszkedik le és havazni kezd. A havas, ködös függönyön keresztül nem látunk semmit. De hallunk. Hallunk géppuska-zakatolást. És kézigránát robbanásokat. A 99-esek két százada megadta magát. Balra tehát újból megszakadt az összeköttetésünk. Derék figyelő honvédeinktől értesülünk az újabb veszélyes helyzetről. *Hajtay-Lederer* hadnagy osztagával elfoglalja a 99-esek árván hagyott állásait. És ott egész késő estig embereivel a legváltóságosabb körülmények között kitart.

*

Hátunk mögött kezd a köd felszállni. A ritkuló ködben az esti sötétben is sűrű mozgást veszünk észre. Nincs semmi baj. Saját csapataink készülődnek ott fel ellentámadásra. Lassan elől is ritkul a köd. Gyengül a havazás. Látjuk, hogy *Buresch* t. őrmester elől az! állásban élénken integet. Szomorú hírt közöl. *Pakh* Sándor t. hadnagy bajtársunk olasz géppuska golyójától szíven találva, hősi hsÉalt halt. Hősi

hálált halt még a mai napon 6 derék honvéd bajtársunk s megsebesült 28. Ezen az állásrészen igen erős géppuska-tűzharc fejlődik ki. Az ellenséges tüzelést a mi kézi géppuskáink igen hatásosan viszo-
nozzák. Az erőltetett tüzeléstől kifogy a víz az egyik géppuska hűtő-
jéből. S a sötétség és köd leple alatt az olasz gyalogság támadást
kísérel meg. Tüzérségünk az utolsó pillanatig lö. Balszárnyunkon a
védőállásba ellenséges gránát csap be. Betemeti honvédeinket. De a
többiek nem hagyják magukat. A hűtővíznélküli gépfegyverrel a
legutolsó pillanatokban belelőnek az előnyomuló olasz gyalogság leg-
sűrűbb tömegébe. Azok megrémülve meg is szaladnak. Alig mennek
vissza, már is saját harmincésf elesünk gránátja vág közéjük és rit-
kítja meg még jobban soraikat.

Embereink már annyira ki vannak merülve, hogy örülni sem
tudnak az ellenséges támadás visszaverésének. Egykedvűen veszik
tudomásul, hogy ismételten, ki tudja, hányadszor a háború alatt, a
magyar honvéd diadalmaskodott.

Pihenő kellene a kimerült embereknek. Pihenő! Felváltás! Hisz
már napokkal ezelőtt, 26-ikán, fel kellett volna minket váltani az
állásból. A 109. közös gyalogezred lett volna a felváltó csapatunk.
Nekik kellett volna tőlünk a védőállást átvenni. Azonblan a Károlyi-féle
propaganda bomlasztó hatása fogott rajtuk. Megtagadták az engedel-
fcnességet. Hasztalan igyekezett felsőbb parancsnokságunk ennek az
ezrednek embereit jobb belátásra; bírni, nem sikerült. Hadosztálypa-
rancsnokunk, Nagy Pál altábornagy, személyesen kereste fel őket.
De hiába beszélt nekik. Kijelentették, hogy megkapták *Károlyi* Mi-
hályék levelét, melyben hazahívják őket falujukat védeni. És egyre
csak azt hangoztatták, hogy vigyék őket haza a falu jóikba. Ott, ha kell,
harcolnak. Olasz földön azonban többet nem. A tőlünk balra álló
99-eseket több közös ezred töredéke váltotta fel. A 49., 28. és 7. közös
ezredek osztagai jöttek helyükbe. De minket nem váltott fel senki.

*

Október 28-ra tolták el ekkor felváltásunkat. A szokásos fel-
váltás következett volna a 29-esek részéről, *Örley* százados a 29-esek
egyik zászlóalj-parancsnoka azonban kijelenti, hogy a 29-esek is vona-
kodnak a felváltási parancsnak eleget tenni.

De nem is kellett!

Amikor ezredünk megtudja ezeket az eseteket, kijelenti, hogy
lemond a felváltásról, lemond a sóvárogva vágyott, nagyon kiérdemelt
pihenőről és *a háború ötödik évében önként tovább marad a védő-
állásban!*

1918 október végét írjuk. Amikor már nemcsak a harctéren, de
a mögöttes országrészekben sem volt elég ennivaló. Katonaság, az volt.
Betegek: sebesültek, rokkantak. Harctéri szolgálatra alkalmatlanná vál-
tak. Meg lógósok és szökevények...

Kinn a tűzvonalban alig van ember. Az ellenség, a jól tartott és
jóltáplált ellenség roppant tömegéhez mérten elenyészően csekély
számú. Igazán csak maroknyi csoportok a nagy túlerővel szemben.

A védőállás régóta nincs végigrakva csatárokkal. Támponok van-
nak kiépitve. Közöttük üres hézagok. A folytonos, borzalmas ágyútűz
miatt kellett is. Mindegyik századra egy-két támpont védelme hárult.
S hogy mennyi ember volt egy-egy helyen? Erre csak egy szerény

példát. Az egyik támpontban volt 8 géppuskás és 8 csatár, összesen 16 fő. Ezek adnak: 1 drótfigyelőt, 1 árokfigyelőt, s ezenkívül fen-tartják az összeköttetést jobbra és balra, a szomszédos támpontokkal

Az összefüggő vonalban készülség 1 altiszt, 8 géppuskás, továbbá 5 altiszt és 27 honvéd, összesen 41 fő. Egy hadnagy parancsnoksága alatt. Századartamk: 2 rohamjárőr, 1-1 altiszt és 4, illetve 7 honvéd, meg 4 csatár, összesen 17 fő. Tehát egy félé század állományában ebben a pillanatban van összesen 66 fő. Ez a két szakasznyi erő teljes hadilétszám esetén 130 fő körül volna. S ez a 66 ember is mind agyonstrapáit, kiéhezett, fáradt, kimerült. Több mint négy háborús év megviselt legénysége. Fiatal gyerekek és ötvenedik évük körül levő öreg népfelkelők. Akik soha nem laknak már jól. Akinek ivóvizük nincs elég. S akik egyetlen nap sem tudják kipihenni, kialudni majmukat.

És mégis olasz földön állunk. És mégis helyt állunk. És még sem bírt velünk az olasz hadsereg pihent, nagyszerűen ellátott óriási tömege.

De tudja, érzi mindenki, hogy mem tarthat már soká a háború. Olasz foglyok egyöntetűleg vailljiák, hogy ha rövidesen nem kötnek békét, egy-két hét és az ő arcvonaluk összeomlik. Csak bírjuk ki addig. Talán még hamarabb is vége lesz.

Esetleg csak órák választanak el a háború végétől. De féltő, hogy mem bírjuk ki ezt a rövid időt. Károlyi Mihály és csatlósainak propagandája nyomán a bomlás undorító fekélye mindjobban kezdi megfertőzni a haireolóvonalat. Minket ugyan nem. A mi ezredünk, a 30-án honvéd gyalogezred, október 28-ikán még önként lemondott a felváltásról. A csodálatos hősiességgel megvívott diadalmas harcokban a mindenkinél jobban kiérdemelt, vágyva-vágyott pihenésről. És töretlen hősiességgel kitarat becsületére bízott őrhelyén. Tisztikarunk, legénységünk kivétel nélkül megérdemelte páratlan magatartásával a dicsőség babérkoszorúját

Magatartásunkat talán az ellenség is jutalmazni akarja. 29-én csak egyszer támad ellenünk. Reggel 9 órakor. Gyalogságuk támadását azonban tüzzel visszaverjük. Azután nem bántanak többé bennünket. Csak épen, hogy az ellenséges tüzérség késő estig szünet nélkül erősen lövi állásainkat.

30-ikán reggel, a kora délelőtti órákban rövid pergőtűz és apróbb harcok vannak mindenütt vonalunkon végig.

De ma saját tüzérségünk is elkezd az olaszokat gyúrni. Igen hatásosan. 18 emberük átszökik hozzánk. Ezek azt vallják, hogy olyan rémületes hatású tüzet zúdított rájuk tüzérségünk, hogy képtelenek voltak kitaratni. Inkább megadják magukat.

Még jókor reggel, *Kőszeghy* ezredes ezredparancsnokunk felsőbb helyről nyert értesülés alapján a következő parancsot küldi zászlóaljainknak:

»Az ezred 30-ikán vagy 31-ikén éjjel fel fog váltatni. Erről a legénység azzal a hozzáadással értesítendő, hogy összes elöljáróink elvárják, hogy a hátralevő 1-2 napon az ezred eddigi dicsőséges magatartásának megfelelően és a magyar honvédség hírnevéhez híven férfias kötelességgel fogja Szent Hazánk iránti kötelességét azon a helyen,

ahová állították, teljesíteni, úgy, mint azt az elmúlt hét véres, dicsőség-teljes harcaiban megtette.«

»A tisztikartól pedig elvárom, hogy a viszontagságok és kimerülés dacára minden dicséreten felülálló személyes magatartásával, amelyről annak minden tagja oly fényes tanúbizonyságot tett az elmúlt napok nehéz harcai alatt, a legjobb példát fogja adni alárendeltjeinek, nehogy ezred véres áldozatokkal megszerzett jóhírnevén csorba essék.«

»A felváltásra részletes parancs még következik. Málhás állatok felrendeléséről az ezredparancsnokság intézkedett. Senki külön parancsot nem adhat, sem telefonon erről egy szót sem válthat senkivel.«

»Beosztott idegen ezredheli alosztályokkal is közlendő.«

»Köszeghy ezr. sk.«

*

Ebéd után az olaszok megint erősen mozgolódnak. 2 órától heves ágyútűz borítja el védővonalunkat. Ennek nyomán 3 óra után gyalogsiáguk is támadásra jön. Sikerül betörniök *Meneguzzá-n* levő első vonalunkba.

Saját tartalékunk azonban csodálatos hősiességgel most is kiveri őket állásunkból. Több támadással azután nein kísérleteznek ma az olaszok. Erre a napra, úgy látszik, elég volt ez nekik. Nekünk is!

A háború befejezése Az összeomlás

Október 30-ikán jött a sorsdöntő jelentőségű parancs.

– Visszavonulunk!

Nem felváltás. Végleges elvonulás. Visszavonulás. Hátrálás! Feladjuk a küzdelmet. Abbahagyjuk a háborút. Nincs béke. Csak beszünetjük a háborút. Az emberek nem akadnak már háborúskodni. Főleg az otthonvalók untak már bele. A dekkolásba, meg a lógásba. A lógósok, meg a szökevények odahalza fellázították a többieket. Könnyű dolguk volt. Mindenkinek elég volt már a háborús nélkülözésekből. A zsirtalan, hústalan étkezésekből. Nincs kenyér, nincs cukor, nincs cipő. Csak kukoricakenyér, meg sacharin. Belföldi tea, meg hadikávét. Lesóványodott asszonyok, vérszegény gyerekek. Így nem volt nehéz az elégedetlen, nélkülöző népet fellázítani.

S ezért fel kell adni a küzdelmet. Muszáj! Kárba vészett ezredünk évekig tartó páratlan vitézsége. Hiábavaló volt hadosztályunk végsőkig való kitarása. A mi arcvonalunk hamarabb dőlt össze, mint az ellenségé.

Hazulról már régóta ijesztő hírek jönnek. Általános sztrájkot hirdetnek a szervezett munkások. Akik a hadigyárakban nagyszerű fizetés mellett meg voltak kímélve a háború vérzivataraitól. Alighogy annak vége van, zavarognak a nemzetiségek. A csehek kezdik lázítani

a tótokat. Külföldről uszítják az oláhokat, meg a horvátokat és a rácokat. A kommunisták is egyre jobban zavarognak. A zúrzavaros bolsekví-tanoknak egyre több hívük lesz. Az orosz fogságban sokan megköttyagosodtak tőle. Mindenki a másik ura akar lenni. Miniszterelnök, vagy legalább is miniszter. Ha már király nem lehet mindenki, akkor köztársasági elnök akar lenni. S a harctérre lehetőleg senki sem akar már kimenni. Hősi halált halni a háború utolsó pillanatában.

Ezeknek a zavargásoknak volt az eredménye, hogy ezredünket sem akarták már felváltani, hogy legénységünk pihenőre mehessen *Rivali-ban*. És hasztalan vállalták nagyszerű honvédeink továbbra is a tűzvonalbanmaradást, a védőállás tartását, végletekig ez sem lehetséges. S a mi ezredünk egyedül nem maradhat a harctéren.

Tehát vége!

Véget ér négy és egynegyedéves hősi küzdelmünk.

Hazamehetünk! Haza!!

Ujjongó örömben szeretett volna minden ember kitörni. Hogyne! A haza vár! Az otthon. A család! A béke. A BÉKE!!

De összeszorultak a szívek. Tépő kín mart a lelkekbe. Nem így akartunk mi hazamenni! A háború ötödik évében, a legutolsó napig ellenséges földön álltunk. Álltunk? Harcoltunk! Győztesen, diadalmanstan. És akkor ... ahelyett, hogy mindenki kitódult volna a harctérre és legázoltuk volna a rettegő ellenséget, összeomlott nálunk minden. Nem kinn a harctereken. Legalább is nem először ott. Hanem odahaza. S a forradalom szele kiviharzott a harcterekre. Ki a tűzvonalig.

Győztes helyállásunk, diadalmas harcaink ellenére az utolsó pillanatban összeroppanunk.

De hazafim eh etünk. S ennek minden ember örül. Még senki sem sejtí, hogy a forrón sóvárgott béke Triáinonbam hazánk megcsonkításával fog jární.

*

Mierka Alfréd ezredes daindarparancsnokunk parancsát a 30-ikán délután 5 óraker kiadott e"zredparancs közli velünk:

2. Ezred és zászlóalj táirtalékok 8 óraker, út *Lorenzo* szakadék *Rivai*.

3. A vonalbeli ved-őrséig 9 óraiker, út I., II. zlj. *Lorenzo*, III. zlj. *Ponti* szakadék – *Rivai*.

b) Ezen visszavonulást utóvédek alz állásban fedezik és pedig: Mindem állásban levő századból egy gyalog szakasz és zlj.-ként 3 kézi géppuska, továbbá minden géppuskafészekben a Col *Caprilén* egy-egy géppuska, mely azonban kézi géppuskával helyettesíthető. Továbbá az eízedrtalalékbói egy szakasz, mint tartalék a Col *Capriue* megszállására. Ezen utóvéd parancsnoka *ZoMy-Zechentmayer* százados. Álláspontja ezredparancsnokság Col *Caprile*. Minden zászlóaljnál egy alantos tiszt bizandó meg a zászlóalj utóvédparancsinokságával. Ezen utóvéd lehetőleg normálisain viselkedik és éjfél 12 óráig kítart. A *Caprilé-n* levő fészkek legutoljára üritendők ki.

Utóvéd *Lorenzo* útosn vonul le és *Fastro-bann* gyülekezik. A »*Lepre*« tűzércsoport 11 óra 30 percig állásainkban marad C3 tüzelésre kész. A *Brentá-tól* nyugatra levő tűzércsoportok egyáltalában állva maradnak és kívánságra tüzelnek, mint rendesen.«

A visszavonulásról tilos volt telefonon beszélni. Egyébként a legondosabb előretolással és rendben készülődött az ezred a visszavonulásra. *Zalay-Zeichenmayer* százados – álneve: *Emil* – továbbra is megmaradt. (Az esetleges olasz lehallgatások miatt.) A géppuskákat caendben cserélik ki embereink kézizipuskákra. Minden értéket igyekszünk menteni. Aknavetők és gyalogsági agyúk mind hátrakerülnek, A legénység fejenként 200 darab »éles«-sel vonult el. Fegyver és lőszer mind a málhásállatokra kerül fel. Amit a lovakra már felrakni nem lehetett, a kevésbé fontos málhát, – megsemmisítjük. De tűz és robbanás nélkül. Ne vehessenek az olaszok visszavonulásunkról tnlhamar tudomást.

Este 8 órakor indult el ezredünk. Az utó védnek 11 órakor kellett volna a visszavonulást megkezdenie.

Későn, az éjszakába nyúlóan, féltizenegykor a *Meneguzza* felől élénk lövöldözést kezdtek az olaszok s kisebb osztagok előnyomultak. Valamit talán megneszeltek? De nem volt ez nagyméretű támadás. Ujtóvédünk még most utoljára is, kitart helyén. Tűzharccal nemcsak feltartja az ellenséget, de állásába is visszazavarja őket.

Zalay-Zeichenmayer százados látva a helyzetet, parancsát megmásítja. Az utóvéd visszavonulásának időpontját éjjel félegyre tolja ki. Ugyanis ezredünk zöme még a *Lorenzo* szakadékban volt ekkor, közvetlenül az állás mögött.

Utóvédünk így kitart helyén éjjel félegyig. Akkor műszaki századunk utász-szakasza szállotta meg az e-gész védőállást uraló Col. *Caprilé-t* s az ő fedezetük alatt a kombinált három század is visszament a *Lorenzo* szakadékba. Időközben innen ezredünk már tovább vonult *Rivai* felé.

A támogatásunkra visszatartott ágyúkat akkor hasznavehetetlenné tették. Kiszedték pajzscsapjukajt. De nem robbantották fel. A tűzvonalból legutolsóank utászosztagunk jött vissza és igyekezett mielőbb az ezredhez csatlakozni.

*

Ezredünk egész éjjel menetelt, mögötte jött az utóvéd. Október 31-ikén délelőtt 10 órára szerencsésen, de holt fáradtan *Rivai-ba*. értünk. Utunk zavartalan volt. Csak egy helyen volt igen veszélyes. Egy kavernába rejtett muníció-raktárunkat előző este telitalálat érte. A becsapódó olasz gránáttól az ott felhalmozott lőszer sorozatosan robbant. A kaverna szája az út felé nézett, melyen ezredünknek kellett elhaladnia. S a robbanások nyomán szüntelenül röpködtek ki az útra a repeszdarabok és sziklatörmelékek.

Itt egy sebesült 6-os honvéd hadnagyot találunk, akit embereink magukkal vittek a legközelebbi hadikórházig. Így megmentették a biztos haláltól.

Rivai-ból délután agyoncsigázva tovább indultunk s november. 1-én délelőtt 11 órakor *Pieve Tessmó-ba* Alig volt már az emberekben élet, úgy ki voltak merülve a megerőltető meneteléstől s borzalmasan fázott mindenki a nagy hidegben. (Lásd a 25. sz. vázlatot.)

Pieve-Tessinó-ban megdicsért bennünket Nagy Pál altábornagy hadosztályparancsnokunk az utóbbi napok emberfeletti teljesítményeért.

És jöttünk tovább! Jöttünk tovább!

Hadosztályunk visszavonulását most a 6-os honvédek III. zászlóalja fedezte.

Ugyanis az eredetileg hadosztály-utóvédnek kirendelt 29-es honvédeket a *Col. di Lana-C. di Manga-Monte Avenu* vonalon az olaszok csaknem teljes egészükben, elfogták. Így a 6-osok kerültek a hadosztály menetoszlopának végére. S ezeknek III. zászlóalja a tőlünk nemrégiben odavezényelt *Harkay-Haspra* Ferenc százados parancsnoksága alatt védelmezte hátunkat.

Mi utunkat a *Telve di Sotto-n V. di Cailamcnlo-n* keresztül az 1,594 méter magas *Cddin* hágó felé vettük. Erre kellett kitérnünk, mert az olaszok *Trientet* elfoglalták s így a kiszemelt úton nem jöhettünk. Ha csak nem akartunk volna az olaszok fogságába kerülni, a 29-esek sorsára, akiket a *Cismon* völgyben, *Fiera di Primero* felé kitérőben, a fegyverszünet téves értelmezése alapján fogtak el.

Utunkon végig mindenütt milliókat érő anyag és felszerelés hever szanaszét dobálva.

Most már a 19-esek adják az utóvédet. S értesítenek bennünket, hogy egy olasz különítmény üldözi őket. Azok nem tudnak a fegyverszünetről is támadásra készülnek. Mi is felkészültünk, hogy a bekerítés és elfogás kivédésére esetleg még egyszer fegyvert fogjunk.

4-ikén éjjel 1 óraker: Riadó! Megszálljuk a 2100 m. magas *Zislera* nyeret, innen tovább hátrálunk a *Cadino*-völgybe. Majd 5-jkén tovább *Castello-ba. Castello-ban* annak jelül, hogy a háborút befejeztük, a gázálcokat máglyába rakva elégetjük.

De ugyanitt értesültünk az otthoni állapotokról. Mindenki szörnyen elkeseredett. Tehát, amíg csapataink vitézül harcoltak, addig a *Károlyi-éje* öszirozás forradalmárok hátulról döfték le vitéz hadseregünket, A legénység a hír hallatára nem akart maradni. Mindenki hozzátartozóját féltette.

Sikerült szép szóval lelkükre hatni és összetartani őket. Pedig útközben mindenütt szétzüllött ezredek hazatartó legénységével találkoztunk, akik otthagyva csapataikat, rendetlen összevisszaságban zúdultak haza. *Nagy Pál* altábornagy, hadosztályparancsnokunk, rendelkezése értelmében *Cavidese-n* 1.4 napi élelemmel láttuk el magunkat. És hadosztályparancsnokunk megtagadta a forradalmi kormány parancsának teljesítését, hogy a fegyvert már ott tegyük le s útközben harácsolásból éljünk. Hadosztályunk teljes rendben menetelt tovább. Rendezett menetlépcsőben. *Nxigy Pál* altábornagy parancsára olyan alaposan elláttuk magunkat élelemmel a pusztulásra ítélt raktárakból hogy az 5. hadosztály együttmaradt csapatrészeit kenyérrel, liszttel és konzervvel még ki is segítettük.

*

Többnapos gyalogmenetben *Áuer-Branzoll-on* át *Blumau-ba* érünk. November 7-ikén. *Blwrtau-hsn* utolértek minket az olaszok, de elmentek mellettünk, ők ennek a vidéknek a megszállására jöttek csak. Mi is tovább megyünk *Klansen-hz* 8-ikán délután. Itt már olasz alpini csapatok voltak. Gyorsabban haladtak mint mi. Ők teherautón utaztak és nem gyalogosan. Azután *Brixen-Franzenjeste-Mittelwald* az útirányunk. Ez utóbbi helyen németekkel találkozunk össze. Ezekről hallottuk, hogy ők megszállották a *Brenner-hagót*. Jó lesz sietnünk, nehogy két tűz közé kerüljünk. (Lásd a 25. sz. vázlatot.)

Majd egy német kerékpárosjárőr jön erre. A *Brenner-hágót* megszállva tartó bajor csapatokhoz igyekezett. Megvinni a hírt, hogy náluk is kitört a béke. Meglepetéssel értesültünk tőlük, hogy Bajorország köztársaság lett.

*

Szörnyen felborult a helyzet, úgy látszik, mindenütt. Rémes zúhtzavar, rendetlenség, fejtelenség. IN álunk odahaza forradalom. A németeknél (orradalom. Az arcA onal teljesen szétzüllött. Ezen a vidéken sehol olyan rendezett sereg, mint a 40. hadosztály. 10-ikén érünk *Wiesen* am *Sterzmg-he*. Itt a hideg éjszakában, a szabadban táborozunk. Másnap, U-ikén reggel tovább menetelünk *Gries-he*.

A *Brenner-hágón* már olasz katonaság van. Fene-nagy vitézek lettek ezek is egyszerre, amint mi abbahagytuk a háborút. Amikor innen tovább megyünk *Malmi* felé, eltűnik szemünk elől a *Brenner-hágó* vidéke.

S nem látunk többet ellenséget.

25. számú vázlat

12-ikén *Gries-ben* vett búcsút a hadosztálytól *Nagy Pál* hadosztályparancsnokunk. Meghatottan, könnyes szemmel hallgattuk az utolsó hadosztály parancsot:

»Több mint négy évi hadi szolgálat után hazatér ez a vitéz hadosztály, hogy leszereljen.

Három hadi évnél tovább vezettem ezt a mindig bevált, kiválóan derék hadosztályt. Soha sem csalódtam benne, mindvégig legelső kötelességemnek ismertem vezetésben hozzá méltónak lenni.

Vitéz Bajtánsaim! Derék Honvédek! Büszkén hirdetem, hogy miniket ellenség le nem győzött. Hűséges kitartástokat köszönöm és életem végéig, mint legszebb jutalmat őrzöm meg.

Vezetői tisztemet befejezve, búcsúüdvözetemet intézem hozzátok.

Vezéreljen a Mindenható szerencsésen haza. Segítsen benneteket a Haza javára a béke munkájában.

Soha sem változó szeretettel és becsüléssel őrzi emlékezeteket, törzsemét, a tisztikarét és az összes legénységét mindig hű bajtársatok Nagy Pál altábornagy s. k.«

*

13-fikán végre vonatra tettek minket *Matrei-ban*, hogy hazaszállítsanak. *Lichtenechert* András vkt. százados az egyetlen tiszt volt aki a felfordulásban, helyén maradt. A kiváló vívóbajnok a Központi Szállítmány Vezetőség (Z. T. L.) ottani kirendeltségének vezetője volt. Neki köszönhetjük, hogy erélyes fellépésére kétheti gyaloghajszá után végre vonatra: szállhattunk és nem kellett egész hazáig gyalogszerrel jönni. Három hosszú szerelvényt töltött meg a 30-as honvédezred. Velünk tartott az utazáson szeretett hadosztályparancsnokunk, Nagy Pál altábornagy is.

Este értünk *Innsbruck-ba*. innen *Sankt Pölten-be* vitt utunk. Alig, hogy ide megérkezünk, a megkótyagosodott fejű forradalmár osztrák sógor erőszakoskodni kezd velünk s el akarják venni lovainkat és fegyvereinket. Több sem kellett honvédeinknek! Nekimennek az osztrákoknak is elzavarják őket. Még két gépfegyvert is zsákmányolnak, amelyeket boldog nevetés közben a vagonok tetejére raknak fel. Hadd lássa mindenki, hogy a 30-as honvéd nem enged magával kukoricázni. *Wiener-Neustadt-ban* megint kezdik legénységünket bujtogatni az osztrákok. Egy leszerelt főhadnagy azt mondja embereinknek, hogy zavarják el tisztjeiket. Mert nincsenek már tisztek és senki sem tartozik volt tisztjeinek engedelmeskedni. Közben ezek is lovainkra vetettek szemet. Embereink: »Tisztjeinket nem engedjük bántani« – jelszóval elzavarják vonatunktól a zavarosban halászni akarókat.

Így értünk haza, *Magyarországra*. *Pozsony* népe nagy szeretettel fogadta ezredünket. Süteménnyel, borral vendégelt meg. Igaz magyar szeretettel ölelték keblükre a hadak újáról jövő honvédeket. De nem így volt *Párkány-Nánán*. Itt az áruló csehek voltak már az urak, hála a *Károlyi-féle* forradalomnak. Ezek is embereink fegyvereit akarták elszedni. Egyik altisztünk elkiáltja magát: »Szuronyt szegezz!« S a hős cselák társaság menten szanaszéjjel szaladt.

*

Merész kanyarodóval vonatunk a fővároshoz közeledve *Adony-szabolcs* felé tér le. *Ferencmajornál* sikerrel belevitték vonatunkat egy ott veszteglő tehervagonba. Szerencsére csak egy sebesülést okozott ez. Ennek a bajtársunknak nevét nem sikerült feljegyezni, de ez volt ezredünknek az utolsó sebesültje.

*

Az adonyi vonal Budapestre vitt be. Ezredünket a forradalmi kormány megállítja *Kelenföldön*. Nem merik beengedni a fővárosba. Félték tőlünk, hogy elzavarjuk őket. S hosszú ácsorgás, alkudozás után mehettünk tovább, mert tisztjeink kijelentették, hogy nem engedik szétszülleszteni, az ezredet, legénységünk pedig megmondta a forradalmi katonatanács kiküldöttjének, hogy a legutolsó pillanatig kitart tisztjei mellett. Mert ha el is törölték a rangokat, a négyévi harcéri bajtársi együttlét, szenvedés és küzdelem többet ér, mint a rang.

A rang a galléron van, de a szeretet a szívben s azt onnan semmi-féle forradalmi kormány kiírtani nem tudja.

Így azután tovább folytattuk utunkat *Kecskemétre*, pótzászlóaljunk székhelyére, ahová 17-ikén délelőtt 11 órakor érkezett be az első lépcső s késő este vak, amikorra már a harmadik is beérkezett.

A város vezetősége fogadott minket a pályaudvaron. Meleg étellel, borral és cigányzenével. De még ami ennél is fontosabb, olyan szívből fakadt szeretettel és lelkesedéssel, mintha a legteljesebb győzelem után térnénk haza.

Díszmenetben vonultunk be a városba. A lakosság sír, nevet, éljenez. Díszmenetünk alatt dübörög a kecskeméti utca. Olyan délcegen lépkednek a háború öreg 30-as bakái, amilyen délceg léptekkel több, mint négy év előtt ezredünk a harctérre útba indult. Könynyes volt a lakosság szeme. Meghatottak embereink is. És fölöttünk hangtalanul lebegett a tízezernyi hősi halott 30-as bajtárs lelke akik az Örök dicsőségből nézhették csak hazatérésünket, akik nem lehettek testileg velünk, de akikkel lelkileg mi mindig együtt leszünk és mindig valamennyien 30-as honvédek maradunk.

A m. kir. 30. népfelkelő gyalogezred vázlatos története

Írta: DR. BEYER EDE t. százados

A m. kir. népfelkelő gyalogezred még a részleges mozgósítási alkalmával, 1914. évi Julius 28.-án alakult meg és pedig az ezredtörzs, továbbá az I. és II. zászlóalj Budapesten, a III. zászlóalj pedig Kiskunfélegyházán.

Az ezred első parancsuoka *szigethi Barthos* István cs. és kir. kamarás, alezredes volt, utána *Lukacs* ezredes, *Dominig* Ernő ezredes, végül *Wahl* Rudolf ezredes következtek az ezredparancsnokságban.

Ezredlelkész: *Lauer* János t. tábori lelkész volt.

Az I. zászlóalj parancsnoka volt *Kovács* Mihály százados, a II. zászlóaljé *Dominig* Ernő alezredes, majd *wiesenlieimi Eltzenbaum* Sándor őrnagy, végül *Kohlbach* Simon alezredes, a III. zászlóaljé *Zulavszky* Béla őrnagy, majd *Stefan* József százados, végül *gospici Mattanic* György alezredes.

Ezredsegédtsiztek: *Stefan* József főhadnagy, azután *Seenger* Béla és dr. *Beyer* Ede népfelkelő főhadnagyok; II. ezredsegédtsizt *Ballá* Artúr népf. fhdgy. Ezred- és I. zászlóalj orvosfőnök: dr. *Palágyi* Jenő npf. főorvos, a II. zászlóaljnál dr. *Keresztes* Béla npf. főorvos, a III. zászlóaljnál dr. *Kelemen* Sándor és dr. *Neubrunn* Béla npf. főorvosok.

A műszaki század parancsnoka *Dengler* Lajos tart. főhadnagy, az ezred gazdasági hivatal főnöke *llntlkay* Aladár gt. főhadnagy, később *Baies* Alajos népf. gt. főhadnagy, vonatparancsnok *Fischer* Jákó dr., majd *Sztolısica* István népf. főhadnagyok, ezredélelmezőtiszt *Fenyő* Zsigmond népf. főhadnagy.

A megalakulásnál az 1. század parancsnoka volt *Aitkány* Ottó tart. hadnagy, a 2. századé *Jambrik* Péter t. hdgy., a 3. századé *Pozsár* Lajosa tart. h, dgy., a 4. századé *Baghy* József t. hdgy., az 5. századé *Farkas* Sándor tart. hadnagy, majd *Seenger* Béla népf. főhadnagy, a 6. századé *Wannenmacher* Fábıán tart. hadnagy, a 7. századé *Gunda* Lajos tart. hadnagy, a 3. századé *Szıcs* Dezső népf. hadnagy, a 9. századé *Kolozsváry* Kiss Fprenc t. hadnagy, a 10. századé *Székely* Ottó, majd *Soltész* József t. hadnagyok, a 11. századé *Zs. Tóth* Albert t. hdgy., a 12. századé *Nagy-Szeder* István t. hdgy.

A géppuskás századok parancsnokai voltak: az I. zászlóaljnál *Kovács* Antal tart. hadnagy, a II. zászlóaljnál *Raichl* Jenő népf. főhadgy., a III. zászlóaljnál *Will* Péter tart. zászlós.

Az ezred Pestvármegye déli részéből és Bács-Bodrog vármegye északi területéről egészítődött ki. A mozgósítási parancs kihirdetése

után tömegesen vonultak be az említett vármegyék 33-42 éves férfiai úgy, hogy a 3. mozgósítási napon az ezred teljes hadilétszáma be volt töltve; szinte versengtek az emberek, hogy ki kerüljön hamarabb a bemutató orvos elé s felérthesse a becsülést és tiszteletet parancsoló, hírt és dicsőséget ígérő egyenruhát.

Az ezred alakulatai 1914. augusztus hó 11., illetve 12.-ike folyamán indultak mozgósítási állomásaikról, s négynapos vasúti szállítás után augusztus 15., illetőleg 16.-ika folyamán érkeztek meg Mostarba (Hercegovina), hol az ezred, mint a vár védőrsége alkalmaztatott. Az ezred 1. és 2. százada a védőművekbe, a 11. század *Stolac*, a 12. század pedig *Nevesinje* záróerődökbe tolatott előre. A többiek valamivel hátrább tartalékkállásban a hegygerincet szállták meg.

A hadjárat későbbi szakában a hadműveletek folyamányaként a hadvezetőség arra az elhatározásra jutott, hogy Hercegovina védelmét annak keleti határán szervezi még, s a Hercegovina ellen előnyomuló montenegrói és szerb erőket már a határon tartóztatja fel. Ezzel az elhatározással kapcsolatban rendeltettek az ezred részei fokozatosan a már Hercegovina határán küzdő csapatok megerősítésére.

Szeptember hó közepén *Zulavszky* Béla őrnagy parancsnoksága alatt a III. zlj. törzse, valamint a 9. és 10. század Avtovágra. *Zulavszky* Béla őrnagy félzászlóaljával az avtováci védőkörlet parancsnoksága alá rendeltetett, hol a »Gat«-i védőszakasz védelmével bízott meg s a gackói síkság szegélyén épült falvakat védte a montenegróiak betörése ellen. A félzászlóaljra mindjárt megérkezése után igen súlyos napok következtek. A montenegróiak igen hevesen és ismételten nagyobb erővel támadták »Gat«-ot és az eléje tolt védőállásokat, de a hős 30-as népfelkelők még a legsúlyosabb veszteségek ellenére is – vitéz parancsnokukkal élükön – hősiessen kitartottak, nem engedvén egy talpalatnyi földet sem át az ellenségnek. Ez alkalommal egy előretört állást a montenegróiak túlerővel bekerítve, annak hős védőit foglyul ejtették. A montenegróiak azonban látva, hogy több eredményt, legnagyobb erőfeszítésük mellett sem érhetnek el, heves támadásaikat beszüntették és csak kisebb erővel nyugtalanították a »Gat«-i védőket. (Lásd a 26. számú vázlatot)

Október első napjaiban az ezredtörzset, valamint az I. zászlóaljat a &a/mo vikinál levő 3. hegyi dandár megerősítésére rendelték abból a célból, hogy a *Sarajevo* irányában előnyomuló szerb erőket Bosznia területéről kivesse. Ezért *Obrnjén* át *Kolun-ra* menetelt, hogy *Foca* irányában támadjon.

Menetközben *Kalinovik-ban* az ezredparancsnokságnak, mint csoportparancsnokságnak, a saját I. és II. zászlóalján kívül még a II./30. és a II./25. hadtáp zászlóalját, továbbá egy határ vadász különítményt, azonkívül egy tábori ágyús üteget és két hegyi lövegszakaszt rendeltek alá.

Kolun községben az ezred hegyi felszerelést és zászlóaljanként 1-1 géppuskaosztagot kapott s az I. zászlóalj géppuska osztágának parancsnoka a 2. századtól *Kovács* Antal npf. hadnagy lett. Ugyanitt dr. *Tomcsányi* Béla iszkv. főhadnagy, *Fischer* Jákó npf. hadnagytól átvette a segédtszti szolgálatot, míg dr. *Fischer* Jákó npf. hadnagyot, aki katonai kiképzését a vonatcsapatnál kapta, az ezred vonatparancsnokává nevezték ki.

Az I. zászlóalj egy hegyi üteggel megerősítve a félézred balszár-

nyán indult *Foca* felé, az éj sötétében ellenséges tüzet kapott, egyes részei az ismeretlen hegyi terepen eltévedtek, a kötelékből kikapcsolódtak és az ellenség fogságába jutottak.

A csoport feladata volt *Foca* irányában előnyomulva az előretörő szerb és montenegrói erőket visszavetni. A csoport három oszlopban nyomult *Foca* irányába. *Vratto-Karaule-nál* az ellenséggel összeütközött és bár az jóval erősebbnek bizonyult, támadásba ment át, *Jelec* községet, valamint a *Bonifje* és a *Kohin* magaslatokat elfoglalva, háromnapos heves ütközetben állt. Tovább tért nyerni azonban nem tudott, mert az aránylag gyenge csoport két megerősített szerb dandárral állott szemben, amelyet három napon át nemcsak feltartóztatott, hanem a csoport oly erőt mutatott, hogy az ellenség nagyobb saját erőket sejtve, *Focán* át visszavonult.

26. számú vázlat

Az ezred a támadást másnap már nem folytathatta, mert közben parancsot kapott, hogy az összes erővel azonnal siessen *Avtovácra*, ahova a montenegróiak betörték a védőkörlet központját elfoglalni készültek. Az ezred erőltetett menetben fordult *Avtovac* felé, de a fülúton *Kijino Selo-nál* már iszekerek vártak, hogy a veszély elhárítására rövidebb idő alatt *érkezessen*. *Avtovacra*. Megérkezve *Avtovac* határába, október 27-én reggel 6 órakor az ezred azonnal harchoz fejlődött s a *Gat-Stefien-Cemomo* vonal irányából előretörő montenegrói csapatok ellen támadt. A támadás, az előző nagy fáradság ellenére, nagy lendülettel haladt előre. A montenegróiak kemény kézitusa után

mindenütt hátrálni kényszerültek, úgy, hogy a déli órákban a kitűzött támadási célok mindenütt elérték, estére pedig sikerült az ellenséget a hegyekbe, montenegrói területre visszaszorítani. Sajnos, az elért ezép erceimén} eket nagy veszteséggel kellett megfizetni. Ebben az ütközetben kapott súlyos haslövést nemes *Zulavszky* Béla őrnagy, a III. zászlóalj vitéz parancsnoka, a kiváló vívó, aki sebesülése után néhány órával az avtováci kórházban meghalt. Ugyanebben az ütközetben esett el *Grünbiwn* Simon és *Juhász* József népf. hadnagy, valamint dr. *Vangel* Jenő tart. segedorvos es sok vitéz 30-as népfelkelő.

A *Slepen-vrch* és *Gat* körül lefolyt csatában személyes bátorságával kitűnt *Varga* Jakab 9. századbéli szakaszvezető, aki *Zulavszky* őrnagyot sebesülten megmentette a már-már benyomuló ellenség kezéből. A következő napokon az ezred a még a montenegróiak kezében maradt néhány jelentéktelenebb határmagaslatot foglalta vissza úgy, hogy november hó első napjaiban nem volt ellenség Hercegovina földjén.

Ezekben a harcokban önkéntes vállalkozásaival és személyes bátorságával Aczél *Aurél* népf. hadnagy tűnt ki, akit mint hatgyermekes családapát a háborví későbbi folyamán a pótzászlóaljhoz küldték vissza és aki az 1918. évi novemberi forradalom első napjaiban, mint a *Gyalókay*, kecskeméti főügyész megmentésére kivonult különítmény parancsnoka, a forradalmi téboly csürhéiének fegyverétől, Kecskemét utcáján hősihalált halt.

Az ezredre, amelynek még *Mostar*-ban, illetőleg *Stolac-Nevesinében* maradt részeit is *Avtovacra* rendelitek november hó folyamán, a hercegovinai határ megvédése hárult. Az ezrednek ebben a védőkörletben, elhelyezett részei a határvadász századdal és két közöshadseregbeli századdal együtt megerősítették és kiépítették a határon végigvonuló fontos támpontokat s azokat mindvégig kézben is tartották. Az ezred ennek a feladatának, a montenegróiak igen gyakori és heves támadásai, valamint az igen zord időjárásai és terepviszonyok (átlag 1500-1800 m. magasság, egyes védőszakaszokban 2000 m., állandó hó és jég) ellenére nemcsak eleget tett, hanem időnként végrehajtott vállalkozásaival az ellenséget állandóan nyugtalanította, miáltal megakadályozta, hogy az ellenség az avtováci védőszakaszból erőket vonjon el és azokat máshol felhasználhassa. 1914. november havától 1915. decemberéig maradt az ezred ebben a határvédelmi beosztásban. 1915. november 3.-án, nagyobb vállalkozás keretében, az ezred részei a *Bobija* és *Troglav* igen fontos magaslatokat foglalták el a monteuegróaktól és hlárom napig kézben is tartották s csak akkor vonultak vissza, amikor a montenegróiak igen erős ellentámadásba mentek át és a magasfioakat a magunk részéről az utánpótlás lehetetlensége miatt tovább tartani már lehetetlen volt. Ezekben a harcokban is sok veszteséget szenvedett az ezred, dr. *Dolicsek* Lajos népf. hadnagy megsebesült és az ütközetben maga a csoportparancsnok, *Schütter* határvadász százados is elesett.

1915. december utolsó napjaiban az I. zászlóalj parancsot kapott, hogy *Trebinjé-re* meneteljen és onnan a *Braun* Ottó altábornagy parancsnoksága alatt álló csapatokkal a *Lovcsen* ellen indítandó támadásban vegyen részt.

Ezzel az I. zászlóalj kivált az ezred kötelékéből és abba többé nem tért vissza.

*

Az I. zászlóalj további küzdelmeit dr. *Tomcsányi* Béla népf. főhadnagy, zászlóalj-segédtsízt, a következőkben ismerteti:

Trebinjébe a zászlóaljjal *Mészáros*, *Lorbeer* és *Fischer* népf. hadnagyok már nem jöttek el. A zászlóalj eddigi géppuskás osztagát is a II. zászlóalj géppuskás osztagával cserélték fel, amelynek parancsnoka *Will* Péter t. hadnagy volt.

Trebinjébe érkezve a felszerelést kiegészítették s a zászlóalj menetkészen várta az indulási parancsot. A csapatok egy része *Montenegro* ellen az előnyomulást január első hetének végén megkezdtes s az I./30. npf. zászlóalj január 10.-én kapta a parancsot a *Montenegróba* való benyomulás megkezdésére.

Január 11.-én éjjel félkettőkor a tereppel ismerős vezetővel indul el a zászlóalj. Az út igen fagyos, így az előrejutás igen nehéz volt. A nagy hóban a vezető eltévedt és csak reggel 7 órakor érkezünk *Vucjám*. Itt *Zseney* alezredes, a 29. népfelkelő ezred egyik zászlóaljának parancsnoka» azt a parancsot kézbesítette, hogy megállás nélkül *Kosnwcra* vonuljunk, ahova délelőtt 10 órakor érkezünk mejs. Ekkor újabb parancs érkezett a *Lőrinczy-dandártól*, hogy az *Illijino brdo veliki* és *nišli* közt a nyergen át nyomuljunk előre a *Pitomo brdo-ra*. A szóbanforgó nyeregbe délután 1 órakor érkezett meg a zászlóalj, ahol megpihent addig, míg a tüzérség a löállásokba elhelyezkedett. A továbbnyomulás két csoportban történt. Az 1. és 2. század, a géppuskaosztag és a zászlóalitorzs a *Pitomo brdo-t* délután 6 órakor minden ellenállás nélkül elérte. A 3. és 4. század a *Viljuseva Osová-ra* menet alatt ellenséges tüzet kapott és három ember megsebesült. Az éj folyamán mindkét csoport tábort ütött, melyet előőrsokkal biztosított. (Lásd a 26. ez. vázlatot.)

A zászlóalrtörzs az 1. és 2. századdal a *Pitomo brdo-on* táborozott, a 3. és 4. század 12.-én este 9 órakor ugyanide bevonult és az egyesült egész zászlóalj itt várta a további parancsokat.

13.-án *Kirady* Lajos npf. hadnagy a 2. század egyik szakaszával hírszerző járőrül ment, majd másnap a 2. század másik szakasza *Jambrik* Péter főhadnagy századparancsnok parancsnoksága alatt ugyancsak hírszerző járőrül indult. Ez a szakasz a nap folyamán egyesült az előző napon már kiküldött szakasszal. 15.-én a zászlóalj a *Pitomo brdo-ról* a *Povile do-Saviria brdo-Risano-Niksic* országútján keresztül *Rusticine-re* nyomult előre.

Január 17.-én délelőtt 11 órakor a dandárparancsnokság értesítést küldött, hogy *Montenegro* békét kért s ezért az ellenségeskedés me g s zün te tend ő.

Most tehát vártuk a montenegróiak fegyverletételére vonatkozó parancsot. A fegyverszüneti megállapodás főbb pontjai: Katonai parancsnokságunknak a montenegrói kormány biztosította, hogy a fegyverforgató férfiak nyugodtan visszatérnek otthonukba és ha valamilyen zavargásba kezdenének, feljogosítják csapatainkat, hogy azt fegyveres erővel elfojtsák. Az utakat, vasutakat mi szálljuk meg a békekötésig. A hadifoglyokat szabadon, engedik és kéri, hogy a nálunk közülük hadifogságba lévőket szintén engedjük szabadon.

Montenegro fegyverletételének közlébe után a zászlóalj parancsot kapott, hogy jan. 25.-én vonuljon be *Niksic* városba, ahonnan azonban mar 27.-én a mintegy 35 km-re délre fekvő *Danilovgra* városba menetelt. Ezen a helyen a zászlóalj kb. 6 hónapig tartózkodott és mint a *celtinjei* cs. és kir. katonai lökormányzóság alá közvetlenül rendelt megszállócsapat a környék lefegyverzését és pacifikálását végezte. Montenegró katonai fő kormányzó ja kezdetben *Braun* Ottó altábornagy volt, akit rövid idő múlva *Weber* altábornagy váltott fel.

A danilovgradi tartózkodás alatt a zászlóaljat önálló zászlóaljja szervezték át.

Az 1916. év közepén a volt montenegrói hadügyminiszter a lakosság soraiban lázadást szított a monarchia és a megszálló csapatok ellen. Ennek ellensúlyozására a zászlóalj parancsot kapott, hogy Montenegró északkeleti részeibe büntető expedíciót vezessen, ahol a lakosság között a propaganda leginkább hódított és ahol a volt hadügyminiszterük is rejtőzött.

A zászlóalj ezért az 1. század hátrahagyásával *Podgoricá-n* át először észak felé, majd északkeletre forduló és végül délre vezető útvonalon *Andrejevica*, *Ppek*, *Plava* és *GuMinje* községekbe indult, majd visszafelé a *Lim* és a *Monica* folyók közti erdős-hegyes terepet is átkutatta. (Lásd a 26. ez. vázlatot.)

Az év nyarán a zászlóaljtól megvált *Rulikay* Aladár százados gt. és *dr. Sas* Vnlmos npf. ezredorvos. Az előbbi helyett *Nadler* Károly főhadnagy gt., az utóbbi helyett pedig *dr. Szusz* Lajos főorvos került a zászlóaljhoz.

Az 1916. év őszén a zászlóalj kivált a montenegrói katonai fő kormányzóság kebeléből és az *ilbúniáhan Skutariban* állomásozó hadtestparancsnokság alá osztották he. Így a zászlóalj 1916. augusztus havában, tehát röviddel azután, hogy az északkeleti kerületekben végrehajtott expedíciójáról visszatért. *Danilovgradot* elhagyta és a *Skulari*-tő északi partján fekvő *Tüzi* nevű albán falucskába költözött, ahonnan mintegy kéthónapi tartózkodás után először *Skutariba*. majd az ettől délre; a tengerparton fekvő *Alessioba* (San Giovanni di Medna) s innen *Durazzon* át *Kávájára* és *Rogozináta* került állomásra, ahol körülbelül egy esztendőn át maradt. (Lásd a 27. számú vázlatot.)

A zászlóaljtörzs, továbbá a 2., 3. és 4. század, valamint a gép~puskaosztag *Rogozinán*, az 1. század *Kávájára* kikülönítve állomásozott és feladatuk volt egyrészt a *Durazzoból Káváján*, *Rogozinán* át *Pekinjbe* és *Elbmsanba*, illetve a rogoznnai elágazástól kezdve déli irányban egész *Berátig* vezető és a monarchia csapatai által épített keskeny-vágányú, saját elektromos árammal vontatott vasút biztosítása, másrészt pedig a *Skumbi* folyón Aogozmánál épített nagy közlekedési híd védelme.

A zászlóaljat 1917 januárjában *Rogozinán Miksa* főherceg meglátogatta, kit *Braun* Ottó altábornagy kísért.

A rogozinai tartózkodás a zászlóalj állományát az állandó maláriajárvány miatt igen megritkította úgy, hogy további harc képességét csak nagyobb pótlásokkal lehetett biztosítani.

Rogozinán a zászlóalj parancsnokot, *Kovács* Mihály őrnagyot, aki a zászlóaljat megszervezte és a mozgósítás első napjától fogva, tehát közel kétéfélszáz éven át vezette, áthelyezték az északi harctérre a 19. népf. gyalogezred I. zászlóalj parancsnokául, ahol nem sok időre rá

el is esett. Utóda nálunk *Miess* Rezső százados lett, aki azonban alig egynegyed évig maradt a zászlóalj élén. *Miess* századost *Pinter* Jenő líonvédhuszár alezredes váltotta fel.

Az 1917. év őszén a zászlóaljat a Rogozinától délre fekvő *Beratba* vezényelték. Ott a hadosztályparancsnokság parancsa szerint az *Osum* folyón átkelve *Zabokikára* menetelt, innen pedig a *Berátból* görög területre vezető, ősrégi kiépített kőnt mentén *Corocaf-tól Rákoson* át *Jeloviáig* terjedő védőszakaszban felváltotta a megszálló csapatokat. A védőszakasz parancsnokságát a zászlóaljparancsnok vette át *Lapant* székhellyel.

Ez a védőszakasz a *Valonétól* keletre húzódó saját védelmi vonalának volt egyébként a folytatása s az egész területet, amikor azt a zászlóalj elfoglalta, nagy hó borította, ami ott meglehetősen ismeretlen volt. A védőszakasz Albániának a görög határ felé nyúló hegységében húzódott is mintegy 10 km. hosszú λ olt. A megszálló csapathoz egy 10 cm. táborigyűs üteg is tartozott s a védőszakasz 4 drb. nagy, elektronioüzemű fényszóróval, továbbá aknavetőekkel és lángszórókkal is fel volt ezerve.

A védőszakasszal szemben elhúzódozó *Vokopoli* nevű magaslaton francia csapatok voltak állásban. A harci tevékenység azonban csak hírszerző és nyugtalanító járőrök gyakori kiküldetésére szorítkozott.

Pintér Jenő alezredest a zászlóalj parancsnokságban 1918. év elején *Magy* Emil százados váltotta fel.

27. számú vázlat

1918. év április havában *Attkáry* Ottó népf. századost, az 1. századnak kezdettől fogva parancsnokát és *dr. Tomcsányi* Béla népf. főhadnagyot, zászlóalj segédtszert a pótzászlóaljhoz helyezték át. Az 1. század parancsnokságát *dr. Udvardy* Jenő npf. főhadnagy, a zászló-

alj segédtszti teendőket pedig *Steinbach* Károly tart. hadnagy vette át. Amidőn a déli harctéren a helyzet a bolgár csapatok magatarfása miatt a keleti részén megingott, a nyugat felé eső részek sem voltak tovább tarthatók, miért is az osztrák-magyar csapatok, köztük az L/30, népf. gyalogzászlóalj is, kiürítettek az addig megszállva tartott egész területet.

*

Térjünk vissza a 30. népfelkelő gyalogezred montenegrói működéséhez.

Az 1916. év január 8.-án a *Lovcsen* elfoglalására indított hadművelettel kapcsolatban az avtovaci védőkörlet csapatai is támadási parancsot kaptak. A támadás iránya a II. zászlóalj részére *Krslac* volt, a III. zászlóalj két százada (9. és 12.) a *Javornik vrh-re* támadott, a 101. és 11. század pedig tartalék maradt. (Lásd a 26. sz.. vázlatot.)

A január 8.-ára kitűzött támadási célokat az időjárási es terepnehézségek ellenére úgy a II., mint a III. zászlóalj századai kisebb veszteségek árán elérték. A következő napokban a III. zászlóalj *Lisinára*, majd később *Goranskora* nyomult előre s ott a montenegróiak két zászlóalját előzetes fegyverszüneti tárgyalások után (melyet a zászlóaljparancsnok vezetett) lefegyverezte. Az átadott fegyverzetet és lőszert az avtovaci védőkörlet parancsnokság vette át.

A III. zászlóalj 9. és 12. százada a fegyverszünet megkötése után a lefegyverzés további végrehajtása végett *Goranskó-ban* maradt, ahonnan az egész környék, valamint a *Savnik-ra* visszavonult montenegróiak lefegyverzését folytatta.

Február első napjaiban először a II. majd a III. zászlóaljat kivonták az avtovaci védőkörlet területéből és vár szolgálatra, részben pedig pihenés, nemkülönben kiegészítés végett *Trebinjë-re*, rendelték. Az ezredtörzs a két zászlóaljjal május közepéig teljesített itt szolgálatot és ekkor az olasz hadszíntérre, *Dél-Tirolba* rendelték, hogy a május elején megindult nagy támadó hadműveletben résztvegyen. Az ezred vasúton az *Adige* völgyébe *Calliano-ig*, innen *Rovereto-ra* ment. Eleinte hadtestartalék volt, majd a hó végén a *Zuana-Tortán* és a *Fortini-háton* előnyomuló csapatokat váltotta fel. Mire az ezred az az állásokba megérkezett – a *Brussilow-féle* orosz offenzíva következtében – az olaszok ellen indított sikeres támadást hadvezetőségünk kénytelen volt megszüntetni. Ezért a 30. népfelkelő ezred is csak a már előzőleg elfoglalt állásokat rendezte be védelemre. Itt a 28. népfelkelő hegyidandár kötelékébe kerültünk. Kiutalt védőszakasza a *Zuana-Torta* lejtője és a *Fortini* hegyhát volt az *Adige* völgyében.

(Lásd a 28. számú vázlatot.)

Őfelsége *IV. Károly* királyunk 1916. július havában megszemlélte az ezredet. A tisztikarral és legénységgel folytatott beszélgetés közben méltatlankodva állapította meg, hogy az ezred tisztikarának és legénységének mivel az olasz harctérről kellett csapatokat elvonni és az orosz hadszíntérre szállítani, az ottani tömegveszteségek pótlására és az orosz támadás kivédésére, egyáltalában nincs annyi kitüntetés, mint ahogy azt harctéri szolgálatának megfelelően elvárni lehetne. Ő Felsége maga állapította meg, hogy voltak olyan tisztek és legényeégi állományú egyének, akik kétszer is megsebesültek és akik már a világháború mindenféle harctéren vitézül harcoltak, de kitüntetésben még egyál-

talán nem részesültek. Ennek a helytelen körülménynek egyébiránt az volt az egyetlen oka, hogy egyes előjáró parancsnokok (csehek) a kitüntetési javaslatokat nem véleményezték.

Őfelsége a helyszínén elrendelte, hogy a kitüntetésre érdemes tiszteket és legénységet kitüntetésre azonnal javaslatba hozzák.

1916. június 28.-án a *Zugna-Torta* magaslaton ellenséges telitalálat érte a 28. hegyidandár parancsnokság fedezőkeit, amelyekben hősi halált halt *Hauszmajin* vezérőrnagy, dandárparancsnok, továbbá a dandár vezérkari tisztje, két páran csórtiszt je. műszaki tisztje, egy beosztott tiszt, 4 telefonkezelő és 5 küldönc. A dandárhoz beosztott tüzér őrnagynak egyik lábát szakította le a gránát.

28. számú vázlat

Ugyanekkor az olaszok pergőtűz alá vették a dandárnak, illetőleg az ezrednek egész arcvonalát, zárótűz alá vették az arcvonalhoz vezető összes utakat és két napon keresztül a lövedékeknek olyan tömegét zúdították ezekre a helyekre, hogy a repeszdarabok sok helyütt még a közlekedést is lehetetlenné tették.

A dandártörzs elpusztulása után. június 28.-án délelőtt, *Dominig* Ernő alezredes, ezredparancsnok, a hadosztályparancsnokság rendelkezésére boosjátott gépkocsin, *dr. Beyer* Ede népf. főhadnagy ezredsegédtiszttel felment a *Zugna-Torlára* és átvette a dandárparancsnokságot.

Az ezred 1917. augusztus havában *Leno di Vallmsa* arcvonalán felváltott egy tiroli vadászásízlóaljat és ezekben az állásokban 1917. novemberig állt ellen az olaszok támadásainak, vállalkozásaival állandóan nyugtalanítva az ellenséget. Az állások 200-300 lépésre, helyenként aug 10-12 lépésre voltak az ellenség állásaitól, az ellenséges állásokhoz viszonyított igen kedvezőtlen helyen. Itt az állásokat, lövészárkokat és kavernákat sziklákba robbantva kellett az ezrednek kiépítenie. Az ezred szakaszába esett többek között az ottani harctéren híressé vált »*Brechpunkt*«, valóságos isonzói halálárok, amelyet az olaszok napról-napra elárasztottak ágyú- és aknatűzzel, mely nagy veszteségeket okozott. Az éj leple alatt épített fedezőket az ellenség nappal teljesen megsemmisítette. Az olaszok többi állásainkat másutt is majdnem megszakítás nélkül tűz alatt tartották, nem mulasztva el sohasem, hogy egy-egy az árokból gondtalanul kidugott fejét célba

ne vegyenek. Így esett áldozatul Szűcs Dezső népf. főhadnagy is. akit az ellenséges állások szemrevételezésekor ért halálos sebesülés.

Ebben az időben az ezred tisztikarát és legénységét már hatod-isiben egészítették ki hadilétszámra és ezúttal az ezred szlovák és román legénységet kapott. 1917. novemberében az ezredet az orosz, illetőleg a román arcvonalba vitték. Itt *Monte Carunta* közelében, a Cso&ímos-patak völgyétől délre fekvő *Magyaros-tető* és az északra fekvő *Sólyomtár* hegycsúcsok között kiépített állásokban vette fel a harcot előbb az oroszokkal, utóbb – az orosz hadsereg felbomlása után a románokkal.

29. számú vázlat

Ezen az arcvonalon azt a parancsot kapta az ezred, hogy készítse elő a románok ellen a támadást arra az esetre, ha a román hadsereg a fegyvert nem tenné le és Románia a békeokmányt nem írná alá.

Közben a román fegyverletétel megtörtént, mire az ezredet 1918. március végén kivonták és az isonzói arcvonalnak a *Piave* melletti szakaszára szállították, ahol 1918. áprilisában a 41. honvédhadosztály csapattesteibe olvadt be és tisztjei, valamint legénysége a június hó 15.-én megindult piavei támadásban a 41. hadosztály kötelékében, az egyes ezredek közt szétosztva vettek részt vitézül küzdve és nagy veszteségeket szenvedve.

Az 1130. népfelkelő hadtápszázlőalj

Írta: VIZY KÁROLY ny. százados

A hadviseléshez nemcsak a harcoló vonalban küzdő csapatokra van szükség, hanem olyan csapatok is kellene, amelyek a működő hadsereg mögött, akár az ellenségtől elfoglalt területeken, akár a hadtápterületen, vagy a mögöttes országrész erődítményeiben és a hadművelési területbe nem eső határokon, a helyőrségi, megszálló, biztonsági és határbiztosító szolgálatot ellátják. Az ilyen csapatnak »hadtápcapat« a neve és azokból a védkötelesekből szervezik, akik idősebb korosztályuk, vagy gyengébb testi alkalmasságuk miatt arcvonalbeli szolgálatra kevésbé alkalmasak. A háború folyamán sérülésükből vagy súlyos betegségeükből teljesen fel nem épült, arcvonalbeli fegyveres szolgálatra tehát kevésbé alkalmassá vált embereket szintén a hadtápcapatoknál használják fel.

A 30. népfelkelő pőtápszázlőalj már 1914. szeptemberében rendeletet kapott az 1/30. népfelkelő hadtápszázlőalj felállítására, amelyet a mozgósításkor bevonult idősebb, valamint fegyveres szolgálatra kevésbé alkalmas népfelkelőkből szervezett meg.

A háború további folyamán a 11/30., 111/30. és IV 30. számú hadtápszázlőaljak is megalakultak, de rövidebb-hosszabb fennállás után megszűntek.

Az említett hadtápcapatokat a 30. népfelkelő pőtápszázlőalj állította fel és egészítette ki, majd 1914. decembertől amidőn a népfelkelő pőtápszázlőalj a 30. honvéd pőtápszázlőaljba olvadt be, a hadtápcapatok pőtáplásának terhe is a 30. honvéd pőtápszázlőaljra szállt.

A hadtápcapatokat – készletek hiánya miatt – a régi rendszerű sőtétkék ruházattal látták el és a már évtizedek óta elavult Werndl-puskával fegyverezték fel. Később, amikor a kellő készlet már rendelkezésre állott, a hadtápcapatok is ugyanolyan ruházatot, felszerelést és fegyverzetet kaptak, mint a harcoló csapatok.

A 30. népfelkelő, illetve később a 30. honvéd pőtápszázlőalj által felállított hadtápszázlőaljak közül – mint említettük – csakis az I 30. népfelkelő hadtápszázlőalj maradt fenn a háború végéig, így az alábbiakban csakis eme zászlőalj vázlatos történetével foglalkozunk.

Az 1914. szeptemberében megalakult »m. kir. 1/30. népfelkelő hadtápszázlőalj« október 1.-én vasúton indult *Mostarba*, ahol egy esztendőn át teljesített szolgálatot.

A mostari határerődítményszolgálat után, amely nem annyira veszteséges, mint inkább csak nehéz és fáradságos volt, a zászlőaljat 1915. október 1.-én *Opine-Ncvesinje-A\|rov/tc-Orljura-Sarajevon* át *Trnovo-Kalinowskba* vitték.

Innen pár nap múlva előretolták a *Popov-Travnik-Igoce-Pridjel* vonalra határbiztosító szolgálatra. A kietlen hercegovinai sziklás rengetegben *Szerbia* nem kísérletezett támadásokkal, és a mi hadvezetőségünk sem tervezett innen knnduló hadműveleteket, de a határ megfelelő biztosításáról azért kellőleg gondoskodni kellett. Csak rövid ideig maradtunk itt, mert az általános helyzet lehetővé tette, hogy a határbiztosítást csak kisebb osztagok végezzék. December 16.-án gyalogmenetben *Kalinok-Swajevon* át *Trebinjébe* vonultunk. Itt *Lőrinczy* ezredes csoportjába osztották be a zászlóaljat és feladata a montenegrói határ biztosítása lett. Védőszakaszunk a *Klobuk* előtt húzódó vonal volt a *Kozmacniál* lévő ellenséges állással szemben. A zászlóaljat egyre jobban felszerelték, sőt a védőszakasz gyorstüzelő ágyút is kapott, a zászlóalj pedig lángszórót. (Lásd a 26. sz. vázlatot.)

Az 1916. évi január elején a legénység már teljes haditaskalószerral volt ellátva. Nemsokára, január 8.-án, megindult a támadás *Kozminc* ellen. Nehéz terepviszonyok közt, zord időjárásban napokon át derekasan kitarítottak »hadtáposaink« és 10.-én, korán délután vitéz rohammal el is foglalták *Kozmacot*. Január 18.-án *Montenegróval* megkezdődtek a fegyverszüneti tárgyalások. Zászlóaljunk február 9.-én bevonult *Dftnuilovgmdra*, 10.-én pedig *Podgoricára*. Itt őrszolgálatot adtunk, majd rendes had táj szolgálat következett.

A hadtápszolgálat a katonai közigazgatási hatóságok területén a köz- és vagyónbiztonság fenntartásából, katonai szállítmányok biztosításából, a Podgorica és Kolasin közt a főközlekedési útvonalra kilátást nyújtó pontokra felállított megfigyelő és járőrszolgálatból, végül a felkelő bandák megfékezéséből és lefegyverzéséből állott.

Zászlóaljunk a legénység és a lakosság ellátásának megkönnyítése végett a körzetében lévő kisértékű termőföldet gondosan művelte, sőt még haszonföldeket is feltört és művelésre alkalmasabbá tett.

Az összeomlásig itt maradt zászlóaljunk; a legénység közül 1916. június elején az »A« osztályú népfelkelőket »B« osztályúkkal cserélték fel. Az »A« osztályúakat ugyanis a harcoló csapatokhoz pótlásul használták fel.

Az 1/30. népfelkelő hadtápszászlóalj a maga beteges, törődött legénységével katonai feladatát – lett légyen az harci feladat, biztosító vagy őrszolgálat, járőrvállalkozás vagy bármi más – mindenkor kifogástalanul, megbízhatóan, fegyelmezetten és ha a liadihelyzet úgy kívánta, hősiiesen látta el, úgy annyira, hogy zászlóaljunkat a cs. és kir. körzetparancsnokság »Montengro gárdájá«-nak keresztelte el.

A felkelő bandák ellen végrehajtott portyázások közül említésre legméltóbb a cetinjei, a niksici, a podgoricai és a kolasiní körzetparancsnokságok által egységesen végrehajtott vállalkozás, mely 1917. december 31.-től 1918. január 3.-ig tartott s amelyben a mi zászlóaljunk is résztvett, még pedig – amint ez a körzetparancsnokság legjobb csapattestétől joggal elvárható volt, – elismerésreméltó kötelességteljesítéssel, ami a montenegrói bandavilág megszűnését eredményezte. A volt montenegrói nadügyminiszter bujtotta fel ugyanis az elégedetlenkedő lakosságot, ő szervezte meg a Fegyveres bandák felkelését. A mi katonaságunk, első sorban az 1/30. hadtápszászlóalj, a legkifogástalanabb katonai magatartással, fáradhatatlan hősiességgel szórta ezét ezeket a bandákat és lefegyverezte azokat.

Az 1/30. hadtápszázlój az összeomláskor is kitartott szolgálati helyén és lehetővé tette az Albánia í eiől hazaözönlő csapatok továbbszállítását és ellátását.

A »hadtáp« legénység itt is beigazolta, hogy a 30-as honvédekre, a tőlük kiváló népfelkelő legénységre a magyar haza mindenkor megbízhatóan számíthatott.

A m. kir. 306. honvéd gyalogezred vázlatos története

Írta: dinyeberki BOZÓ PÁL ny. ezredes

A világháború első évében az oroszok körülzárták Przemysl várát, így az ott küzdő honvéd ezredek számára hazulról pótlásit küldeni nem lehetett. Az ezredek kiegészítő kerületében állomásozó pótzászlóalj parancsnokságok összeköttetése is megszakadt ezredekkel, a pótzászlóaljaknál kiképzett újoncokat tehát nem lehetett felhasználni az ezred feltöltésére. Ezért 1914. novemberében az így igénybe nem vett legénységből új ezredekot szerveztek, melyeknek számozását a 300-as számmal kezdték.

Az 1915. év tavaszán román hadüzenet volt várható s ezért szükségessé vált a csapatok további szaporítása. Ekkor még két háromszázaz ezredet állítottak fel; a 306. és a 307. honvédgyalogezredet.

A 306. ezred 1915. június 10.-én alakult meg és legénységét az 1., 29. és 30. honvéd pótzászlóaljaktól kapta. Mindegyik pótzászlóalj egy-egy zászlóaljat adott. A háború folyamán a rendszeres pótlást is ez a három pótzászlóalj adta a 306-osoknak, közben-közben idegen pótzászlóaljaktól is kapott legénységet. Az első ezredparancsnok *Miklósi* Lajos alezredes volt. zászlóaljparancsnokok *Sztavinszky* Kázmér és Győző alezredek, továbbá *Kovách* Antal őrnagy.

Az ezred egyideig még Budapesten gyakorlatozott, a géppuskás osztagokat pedig a királyhidai löiskolában képezték ki és azok csak július 4.-én vonultak be az ezredhez. A géppuskás osztagok orosz géppuskákat kaptak, nemkülönben az ezred legénysége is oroszoktól zsákmányolt puskákkal volt felszerelve.

Június 21.-én kaptuk az indulási parancsot. Azt hittük, hogy az olasz harctérre megyünk, nagy volt tehát a csodálkozásunk, amikor Erdélybe rendelték az ezredet. Az indulás 22.-én volt* két ezerelvényen Budapestről Nagyváradon, Kolozsváron és Marosvásárhelyen át 8 23.-án, illetve 24.-én értünk állomáshelyünkre, *Szaszrégenbe*.

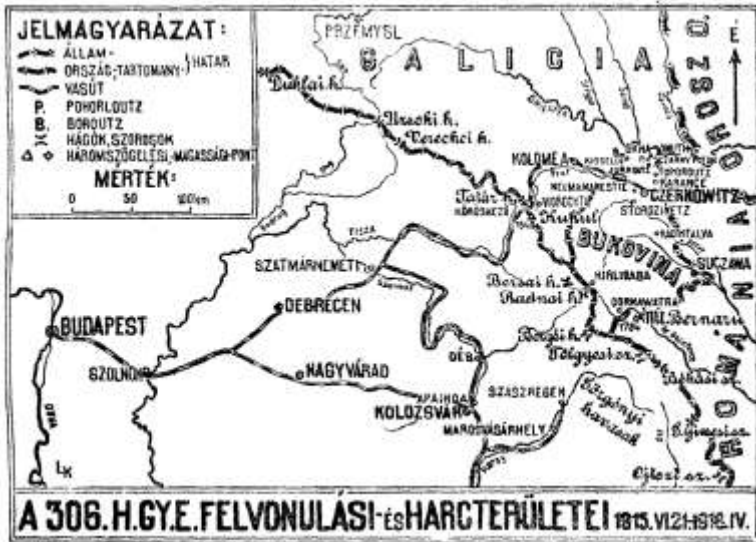
Itt a lakosságnál szállásoltak el bennünket s a várostól keletig a Maros felsőfolyáéánál, a Görgényi havasok gerincén, sáncokat ástunk, jmert a román támadás esetén ezt a vonalat kellett volna tartanunk.

A 307-esekkel alkottunk egy dandárt, a 202. ezámüt, melynek parancsnoka *Sávoly* János ezredes, vezérkari tisztje pedig *Uhlig* Károly vk. százados lett. A dandárparancsnokság szintén Szászrégenben volt elhelyezve.

Dandárunkat július 5.-én Bukovinába irányították. Vasúton Maros-

vásárhely, Apahida, Dés, Szatmárnémeti, Máramarossziget és a Tatár-szoroson át *Kóloméba* szállították, ahol az orosz puskák helyett saját puskákat kaptunk. Az orosz géppuskák azonban megmaradtak.

Kolomeából Czennowitztól északra Jurkoutzra mentünk vasúton, onnan pedig gyalogmenetben indultunk a tűzvonalra. Az ezred 9.-én az osztrák határon, *Onüi* és *Czami Pótok* községek között védőállásban levő csapatokat váltotta fel.

30. számú vázlat

Ebben az állásban maradtunk az egész nyár folyamán. Állásharc volt, nagyobb támadások nélkül, csak járőrharckok folytak és a tüzérség dolgozott kölcsönösen.

Ezredünket a 202. dandár kötelékéből ideiglenesen kivonták, s egyelőre a 7. hadsereg XI. hadtestének a 42. honvéd hadosztályába tartozott.

Nagyobbmértvű veszteség nem igen volt s minthogy a pótlások rendszeresen beérkeztek, a létszám annyira megnövekedett, hogy szeptember eleDéig a IV. zászlóalj is fel lehetett állítani.

Október elején az ezredet az állásból kivonták s *Oknán* áthaladva *Vohorloutzban* hadtesttartalékba került, ahol 15.-ig maradt. Akkor vasúton Jurkoutz állomásról a *Stry fiához* szállították. Itt heves harcok dúltak s a 39. honvédhadosztály nagy veszteségeket szenvedett s ezért ennek támogatására rendelték ezredünket.

Az ezred a *Strypa* mellett súlyos és veszteségteljes harcokban vett részt, melyek november elejéig tartottak. A harcok elcsendesülése után is éhben az állásban maradtunk november végéig. December elején az ezred visszakért a 202. dandár kötelékébe s akkor az állásból kivonatván, *Kusehu-Boroutz* községekben hadsereg tartalék lett. *Pflanzer*

Baltin vezérezredes, a 7. hadsereg parancsnoka megszemlélte a dandár két ezredét. Nagyon megdicsérte a csapatokat s azt mondta, hogy hadseregének legjobb ezredei és ha a harctéri helyzet megengedi, akkor két hónapig tartalékban fognak maradni, mivel a hosszú pihenőt kiérdemelték.

Azonban ember tervez, Isten végez! A tervet ez úttal az oroszok húzták át, mert december végén Czernovitztól északra nagy támadásba kezdtek, mellyel arcvonalunkat akarták áttörni és Czernowitzot elfoglalni. Ez volt az emlékezetes 1916-as újévi nagy ütközet, mely kisebb megszakításokkal december 25.-től 1916. január 19.-ig tartott.

A dandár csapatait karácsonykor feliasztották és vasúton Czernowitzba szállították. *Onnan* gyalogmenetben Czernowkára, a 42. hadosztály törzs állomáshelyére, majd *Toporontz-Ramnce* körletbe indultak és 25.-én már harcba is léptek.

Ezek a harcok igen súlyosak voltak, főleg a csata első szakában, amikor még csak kevés erőnk volt itt s annak kellett az első nagy ellenséges támadásokat kivédeni. Ebben az emberfelettien nehéz küzdelemben az ezred igen vitézül harcolt, hősiességet ismételten bebizonyította s hírnevét öregbítette. Szörnyű tüzérségi és aknatűz után következtek az orosz tömegrohamok, amikor honvédeink heves és hosszantartó viaskodásokban verték vissza a nagy túlerővel támadó ellenséget.

A harc későbbi napjaiban még négy hadosztályt hoztak ide s azután már aránylag könnyebb volt ezredünk feladata is. Újév napján a dandár ellentámadásra indult és sikerült a karácsony estéjén állásainkig előnyomult ellenséget védővonalunktól visszaűzni. Január 7., 11., 14.-én 19.-én újabb kíméletlen tömegtámadásokat intéztek: az oroszok. A támadásokat mindenkor heves pergőtűz vezette be. Sikert elérni nem tudtak. Hős csapataink, köztük ezredünk is, az összes támadásokat visszaverték. Ezek a harcok súlyos véráldozattal jártak, a négy hétig tartó ütközet alatt az ezred vesztesége hősi halottakban, sebesültekben és betegekben kb. 1500 fő volt. De ez alatt a négy hét alatt az ellen-eiég is oly roppant nagy veszteséget szenvedett, hogy már nem kísérletezett újabb támadásokkal s ezért a következő hetekben ezen az arcvonalon állóharcok fejlődtek ki, amit az ellenséges tüzérség továbbra is élénk tűzhatással kísért. Minden mutatkozó célra tüzelt és védővonalunkat, valamint a mögöttes területet állandó zavarót űz alatt tartotta. Március elején *Miklósi* alezredes betegsége miatt megvált az ezredparancsnokságtól, a zászlóaljparancsnokok már korábban kidőltek s ebben az időszakban az ezrednek egyetlen törzstisztje sem volt. Az ezredparancsnokságot ideiglenesen *Leöchcy* alezredes vette át, április elején pedig *Tihanyi* ezredes lett az ezredparancsnok. (Lásd a 16. sz. vázlatot.)

Április-május hónapokról nem igen van feljegyezni való. Az ezred *Toporontznál* volt védőállásban. A téli havazás és tavaszi olvadás miatt összedült állások újraépítésén fáradozott. Megmerevedett az arcvonal és eseménytelen állóharc folyt két hónapon át.

Junius 1.-től az oroszok ágyú tüzüket erősen fokozták, 4.-én pedig nagy támadásba kezdtek. Ez volt a nagyjelentőségű *oknai* csata, mellyben mindjárt az első nap reggelén nagy veszteséget szenvedtünk. Az oroszok a 42. hadosztály területén betörve az egész 79. Dandárt- a 29. és 30. honvéd ezredeket bekerítették és elfogták. Ennek a vesz-

téségnek a pótlására többek között ezredünköt az I. és II. zászlóalj, továbbá a 307-esek II. zászlóalját *Bozó Pál* ezredesinek, a 307-esek parancsnokának, vezetése alatt *5.-én* délután vetették harcba.

Bozó ezredes csoportja *7.-én* és *8.-án* hadseretartalék volt s a *9.-én* délután megindult harcba – még mindig mint tartalék a védővonalhoz közelebb vonatott, ahol az oroszok ágyütüzétől érzékeny veszteséget szenvedett. *9.-én* este a II. zászlóalj (*Seregélyi* őrnagy) elfoglalt állásában, a 30. hadosztály kötelékében maradt, az I. zászlóalj (*Tolnay* százados) pedig a szomszédos 83. honvéd dandár rendelkezésére *Pojorloutzm* irányították. A 10.-iki ütközetben ez a két zászlóalj – egymástól elkülönítve, két különböző hadosztálynál – került tűzbe, melyben csaknem teljesen fel is morzsolódott. Alig néhány ember maradt, akiket aztán mint az ezred foszlányait, a 20.-ik népfelkelő ezredbe osztottak be. A 306. ezred *NI.* és *IV.* zászlóalja *Toporontzon* a régi védőállásban maradt.

Az oknai veszített csata következtében a délre lévő állásokat sem leheteti tartani, így *10.-én* este az ütközet színnel vétől délre egész *Czernowitzig* terjedő harc vonalunk csapatait vissza kellett vonni. Az ezred a 10.-ről délre forduló éjszakán *Czeruovitztól* északra *Neumanestien* át a *Prut* folyó mögé vonult vissza és *11.-én* déli 12 órakor a *Pruttól* délre és *Czernowiltól* nyugatra a magaslatokat szállta meg.

Tihanyi ezredes más beosztást kapott, így az ezredet ideiglenesen megint *Leöchej* alezredes vezette. Ebben az állásban – a 40. hadosztály kötelékében – állunk június 20-ig. Ellenség errefelé nem jött, *Czernowitznal* azonban az oroszok erősen támadtak és sikerült nekik az ottani csapatokat *20.-án* délután viaszorítani és *Czernowitzot* elfoglalni. Ezzel a mi helyzetünk is tarthatatlanná vált s így *21.-én* hajnalban délnek visszaindultunk a *Szereth* folyó mögé. Az oroszok utánunk nyomultak s még aznap délután utói is értek.

22.-én *Storozynetz* városkától nyugatra a *Szerethet* délről kísérő magaslatokon foglaltunk állást. Mivel azonban az oroszok *Czernowitz* felől nagy tömegekben támadtak s az ottani csapatokat viasznyomva oldalunkba és hátunkba kerültek, nekünk is vissza kellett vonulni. Folytonos kisebb harcok között június 26.-án *Kirlibábanál* értük el a magyar határt, itt aztán állást foglaltunk s az oroszokat sikeresen feltartóztattuk. Július 6.-án ellentámadásba mentünk át. Ennek következményeképpen az oroszok éjjel visszavonultak s mi július 8.-án a *Szuszara* völgyéig nyomultunk előre. Ellenségre azonban nem találtunk.

Innen dandárunkat kivonták és részben gyalogmenetben, részben vasúton és gépkocsin a *Tatárszoroshoz* irányították. Az ezred két zászlóalja július 13.-án ért *Körösmezőről* *Worochtura*. Itt a *Pruttól* északra fekvő magaslatokat szálltuk meg. Először a *Brudlerman-féle* lovashadtestben, később a 34.-ik hadosztály kötelékében, változó viszonyok között harcoltunk. Július 22.-én az ezred *Worochától* északra a *Prut*-völgyét zárta el. Délután 5 órakor az oroszok támadtak. Nagykiterjedésű támadásuk miatt egész védővonalunkat vissza kellett vonnunk s a veszteséges harc alatt sok emberünket, köztük mindkét zászlóaljunk parancsnokát elfogták.

Visszavonulva a magyar határ gerincvonalát szálltuk meg a *Tatárszorostól* keletre. Az ezred *Kárpáthy* Kamille alezredes személvében új parancsnokot kapott.

Az oroszok lassanként előredolgozták magukat és így naponta voltak kisebb-nagyobb ütközeteink.

Augusztus 5.-én reggel támadásba mentünk át és három napon át tartó ütközetben elértük a *Prüttól* északra emelkedő magaslatokat, melyekről július 19.-én az oroszok bennünket leszorítottak. Ezeket a magaslatokat kézitusa nélkül foglaltuk el. Több mint e.gy héten át tartó tűzharc után az oroszok augusztus 14.-én délután túlerővel támadlak; a támadást nem sikerült kivédnünk. *Worochtánál* ezredünk arcvonalát is áttörték, így újból a határgerincre kellett visszatérnünk.

Mivel az oroszok a szomszéd vadászzászlóaljat a *Kukul-on* levő állásából leszorították, *Kárpáthy* alezredes ezredünkkel és az ő parancsnoksága alá rendelt más csapatokkal a tőlünk elfoglalt védőállás visszaszerzése végeit ellentámadásra indult. Ez az ütközet 20.-án kezdődött s öt napig tartott, eredményt azonban nem hozott. A szívósan védekező ellenségtől nem tudtuk régi védővonalunk részeit visszafoglalni. Ebben az ütközetben ezredünk erősítésül kapta a 3. dragonos és az 5. dsidas ezred több századát, valamint még néhány osztrák népfelkelő századot is. Az oroszokat azután a később idehozott német csapatok dobták le a határgerincről. Dandárparancsnokságunkat s a testvér 307.-ik ezredet elvitték, ezredünk pedig idegen parancsnokság alatt ittmaradt s csak szeptember 29.-én utazott vasúton és gépkocsin *Kirlibabán* át *Dorna Watrara*, hol a XI. hadtestbe és a 202. dandár kötelékébe került vissza. (Lásd a 30. sz. vázlatot..)

Október hó folyamán a bajorokkal együtt a románok ellen harcolt az ezred, kiket sikerült visszaszorítani s a *Bornaru* hegyet elfoglalni, ahol az ezred állást vett. Ebben az állásban maradt azután az 1917. júliusi nagytámadásig. Október 24.-én a szemben álló román csapatokat oroszok váltották fel. Ezek sokkal tevékenyebbek voltak, mint a románok. Ha nagyobb támadásba nem is> kezdtek, de a kisebb harcok folytonosan megisméltődtek, tüzéségük pedig állásainkat örökös zavarótűz alatt tartotta.

A magas hegyen a tél igen kellemetlen volt, a kemény hideget a dermesztő szél még csak fokozta.

A kapott pótlásokból egy zászlóaljat állítottunk fel, így az ezred megnit hadilétszámra emelkedett.

A tél folyamán nagyobb harcok nem voltak, csak kisebb vállalkozások és járőrharok estek s a folytonos orosz ágyútlfzben sínylődött legénységünk, öreg királyunk november 22.-én meghalt. Utóda, *IV. Károly király őfelsége* volt, eddig az erdélyi hadseregarcvonal parancsnoka, ldehez mi is tartoztunk. *József, főherceg* vezérezredes vette át a hadseregarcvonal parancsnokságát és 1917. június 10.-én, az ezred megalakulásának második évfordulóján, megszemplélt az állásban bennünket a legteljesebb megalégedését fejezte ki. Még május havában a 202. dandárt és a Papp-dandárt a 74.-ik hadosztályba vonták össze. Eddig folytonosan változó idegen parancsnokságok alatt voltunk ami bizony nem volt előnyös. A hadosztály parancsnoka először *Grallert* Konrád tábornok lett, őt július végén *Pernecky* Jenő altábornagy váltotta fel.

A július havában megindult általános offenzívában ezredünk is résztvett. A nagy hegyeken át támadva fokozatosan tért nyertünk és egész *Bukovinán* át a tartomány keleti szélére értünk, míg végre a csángó-

falvanknál állapotunk meg. Itt maradt az ezred 1918. áprilisáig. 1917. őszén *Kárpáthy* ezredes más beosztást kapott, helyébe *Leőchey* alezredes lett az ezred parancsnoka. Az oroszoknál mindnagyobb mértékben dült a forradalom, azért csak kisebb harctevékenység volt. Tüzérségük állandóan kellemetlenkedett és csak az orosz békekötés vetett veget a fiarcoknak.

1918. májusában a hadosztályt 6 vele az ezredet az olasz harctérre rendelték. Az egész monarchián keresztül *Tirolba* utaztunk, az *Asiago-i* harcvonalszakaszra kerültünk a XIII. hadtest kötelékébe.

Eleinte tartalékban voltunk, hogy a más harctéren a más ellenség ellen is sikeresen állhassuk meg helyünket. A június 15.-én megindult nagy támadásban – *piavei* csata – az ezred is résztvett és tetemes veszteséget szenvedett. A hősiességű vitézéssel véghezvitt támadás után hadosztályunk *Asiagónál* került védőállásba, angol és francia csapatokkal szembe. Október végéig eseménytelen állásharc volt ezen a szakaszon, az ellenséget nem is igen láttuk, csak tüzérségük dolgozott szakadatlanul. Állásainkat és a mögöttes területeket állandóan elborította a roppant hevességű tüzérségi tűz ütegállásainkat kereste s ha egyet felí edezéit, tömegtüzet zúdított rá. Ettől a mindig vad erejű tüzérségi tüztől sebesült meg súlyosan dandárnarancsnokunk, *Savoly* tábornok október havában. Utána *Ruhint* ezredes vette át a dandárparancsnokságot. (Asiago környékét lásd a 28. sz. vázlaton.)

A velünk szemben álló francia és angol csapatok gyalogsági támadást nem intéztek ellenünk. Úgy látszik, kímélték embereiket.

Október végére a hátszágából megindult romboló munka a hadsereg fegyelmét is megbontotta is a harcoló vonal felbomlott.

Ezredünk az általános visszavonuláskor meglehetősen, rendben, gyalogmenetben, a *Brenner-hágón* át *Innsbruckba* ment, innen vasúton *Budapestre* szállították, (Lásd a 25. sz. vázlatot.) ahol a forradalmi felfordulás akkor már teljes volt. A gyászos emlékü bomlasztó kijelentés, a »nem akarok katonát látni« következtében az egész rend és fegyelem felborult s a hadsereg – vele az ezred is – széteszlott.

Dióhéjban ez a története a 306. honvéd gyalogezrednek, mely a világháború három és fél esztendeje alatt, bárhova is állították, mindenütt fényesen megállta helyét s a honvéd nevének hírét és becsületet nemcsak megőrizte, de növelte is.

A 30-asok hírszerző- és propaganda szolgálata a 7. hadsereg kötelékében

Írta: FOLKUSHÁZY LAJOS ny. altábornagy

Az úgynevezett »hírszerző és propaganda szolgálat«-ot a közös hadsereg német szolgálati nyelvén »Nachrichtendienst«-et a világháborúban csak kevesen ismerték e így a fontosságát sem értékelték kellően.

A hírszerző és propaganda szolgálathoz olyan tiszteket és legénységi állományhelyeket osztottak be, akiknek nyelvtudása, erélye, leleményessége, ügybuzgalma és fáradhatatlansága biztosíték volt a nehéz és felelősséggel teljes szolgálat jó eredményére.

Az orosz harctéren az a feladat hárult erre a csoportra, hogy a szembenálló ellenséges csapatok harcikedvét csökkentse és ellenálló képességét így lerontsa. Szóval és propaganda nyomtatványok terjesztésével kellett odahatni, hogy az oroszok a további küzdelmet adják fel.

Az 1917. évben a 7. hadsereg kötelékében küzdő 40. honvéd gyaloghadosztályon belül is megalakult a »Na« csoport, melybe a hadosztály mindegyik ezredéből egy tisztet, néhány altisztet és honvédet osztott be.

A 30. honvéd gyalogezredtől hírszerző tisztül *dr. Paulovits* Sándor századost vezényelték. Melléje *Schiller* Tivadar hadnagyot, *Moór* Géza zászlóst osztották be. *Ivansku* Sándor és *Gorszki* Miklós szakaszvezetőket, *Berényi* Sándor, *Lieber* Ferenc, *Gál* István, *Litauszki* János tizedeseket, *Jakobovits* Lajos és *Atlasz* Dezső őrzetőket és több honvédet vezényelt az ezredparancsnokság a hírszerző csoportba. A csoportparancsnok e mellett zászlóaljparancsnoki beosztását is megtartotta.

A hírszerző tiszt közvetlenül a hadosztályparancsnokságtól kapta a rendelkezéseket és oda kellett – ugyancsak közvetlenül – jelentéseit is megtennie.

Természetesen mint zászlóaljparancsnok változatlanul az ezredparancsnokságnak volt alárendelve.

Az 1917. év tavaszának végén kezdte meg tevékenységét a hírszerzőcsoport. A forradalom eszméitől fűtött oroszokra kellett erkölcsi hatást gyakorolni, hogy az évszázados leigázottság után a népszabadság lángjától elbódult orosz katonák hagyják abba a háborúskodást vagy legalább is lássák be a további ellenállás céltalanságát és igyekezzenek életben maradni, hogy élvezhessék a forradalmuk gyümölcsseit. A forradalmi láznak nem volt szabad az ellenséget további, még hevesebb ellenállásra serkenteni, hanem a forradalmakban rejlő romboló erőket kellett különítményünknek felszabadítani, ami sikerült is úgyannyira,

hogy még 1917-ben, december eleién bekövetkezett a fegyverszünet és a bresztlitovszki különbéke. Ez a kiváló eredmény rengeteg hadianyag megtakarítását és hatalmas emberanyag megmentését jelentette. Igen sok csapatunk szabadult fel ílv módon az orosz harctér megszűntével és most más harcterekre lettek irányíthatók.

Hírszerző és propaganda csoportunk nálunk készült orosz újságokat és propagandairatokat juttatott át az orosz állásokba. Ezekben olyan hírek és cikkek jelentek meg, melyek alkalmasak voltak a küzdő orosz hadsereg erkölcsi erejének felőrlésére és ellenállásának megtörésére.

Ezeknek volt köszönhető, hogy az oroszok siettek a háború gyors befejezésére és a velünk való különbéke megkötésére, ami végeredményben az entente hatalmaktól való elszakadásra vezetett.

A hírszerzési portnak munkája nem volt könnyű. Eltekintve attól, hogy különös diplomáciai tehetséget, gyors elhatározást, találékonvságot, rábeszélőképességét, minden váratlan kérdésre való gyors felelni tudást és az orosz állapotoknak teljes ismeretét kívánta meg, igen nehéz és életveszélyes volt az orosz katonákkal való személyes érintkezés felvételének megteremtésére.

Az orosz parancsnokok, valamint a tisztek és altisztek, felsőbb utasításra mindenképen meg akarták akadályozni hírszerző különítményünk munkáját. A bomlás azonban megindult s hiába tiltották el embereiket a velünk való érintkezéstől; hasztalan tüzeltek lesből és nyíltan is hírszerző járőreinkre, sokszor akna- és ágyútűzzel, hírszerzőink elszántságát és ügyességét nem tudták leküzdeni. Az oroszok akna, tüzérségi és géppuskalüzelései rendszerint emberáldozattal jártak így nem volt csodálható, ha arcvonalban fekvő legénységünk nem túlságosan lelkesedett, midőn a hírszerző csoport emberei védőszakaszukban megjelentek, mert számolhattak vele, hogy a hírszerzők működése miatt indított orosz tüzelés »kellemesség«-eit ők fogják élvezni.

Az oroszokkal tárgyaló járőreinket a még mindig háborús párti muszkák orvul és csellel bekeríteni és elfogni törekedtek. Nem egy hírszerző szolgálata közben halt hősi halált. Egy ízben egy kozák járőr egyik hírszerző tiszti járőrünket törekedett bekeríteni a kiribabai 1406-os magassági pont előtt és dum-dum golyókkal lőtte, amikor ez propaganda tevékenységét végezte.

Az orosz katonák egyre sűrűbben keresték velünk az érintkezést a legszigorúbb tilalmak ellenére is s általuk minden mozzanatról tudomást lehetett szerezni. Megállapítható volt, hogy az oroszok közül mind többen az azonnali békekötés mellett vannak. A fegyelem náluk mindjobban meglazult. Parancsnokaiknak mind sűrűbben ellenszegültek, a tilalmakat kijátszották s ha másképp nem lehetett, titokban keresték hírszerzőinkkel a kapcsolatot. Kíváncsiak voltak a külföld és ellenfeleik híreire, amelyek más világitásba helyezték feletteseik kijelentéseit és terveit.

A hírszerző különítmény tevékenysége miatt a forradalmi orosz kormány felváltotta az általunk megdolgozott csapatokat. Az új csapatok »megbízható« tisztszei szigorúan ügyeltek, hogy alárendeltjeik velünk ne kerülhessenek összeköttetésbe. Azonban csoportunk ügyes sakkhúzásaival szemben hiábavaló volt fokozott éberségük. Ha másképp nem lehetett, akkor puskarakétával és töltetlen aknába rejtve lőttük; át a propaganda iratokat. Néha rumot és cigarettát osztottunk szét az oroszok között, amit már hosszabb idő óta nélkülöztek. Tevékenység-

günk egyik pozitív eredménye volt az is, hogy a 43. orosz hadosztály a *Dadul-ra* elrendelt támadást 1917. július 7.-én megtagadta. A tartalékok vonakodtak az állásija előrejönni, tisztjeik összevesztek, végül is a békepártiak kerekedtek felül és a támadás véglegesen elmaradt. Majd kozák és cserkesz csapatok jöttek a verünk szemben lévő állásba, amelyeket a már ott levő csapatok között elosztottak, de a békés szellemű oroszok nem egyszer véresre verték a kozákokat.

*

A *Kerenszky-féle* támadás visszaverése után mi mentünk át támadásba és a hírszerzők tovább folytatták működésüket, mert a békepárti orosz ezredeket háborúspártiakkal váltották fel. Különösen tűzérőségük volt tevékeny, mely nem lévén szoros összeköttetésben hírszerzőkülönítményeinkkel, inkább mentesült propagandánk hatása alól.

December 4.-én *Paulovits* százados a szemközti orosz zászlóalj parancsnokaival, mint delegátusokkal, egyelőre 10 napos fegyverszünetet köt. Fontos volt ez, mert a 8. szibériai lövészetred állott itt velünk szemben, amelynek egyik zászlóaljparancsnoka *Mancevic* törzskapitány, még egy-két nappal azelőtt azzal kérkedett, hogy ők még akár húsz évig is elhaborúskodnak. Igaz viszont, hogy *Cizmann* Alex orosz altiszt, aki küldöttséggel jött hozzánk, azt mondotta, hogy *Krylenko* parancsot adott, hogy az ellenszegülő tiszteket tartóztassák le, mert nem lesznek továbbra is az. entente rabszolgái.

Arnaut Alex. idősebb orosz zászlós szerint a harcias szellemű lövészetred kiváló szellemi a mi hírszerző csoportunk teljesen tönkretette. Ellenségeink még akkor sem tudták az orosz legénységet a háború továbbfolytatására bírni, amikor francia és anói tiszteket is hoztak ide csapaiparancsnokul. A forradalom bolsevizmusba csapott át, a rend fokozatokat megszüntették s a tiszteket a legnehezebb szolgálatra osztották be. A »szabadság és testvériség« hangzatos címe alatt analfabéta közlegények lettek a felsőbb parancsnokok.

A hírszerzőink tehát elszántsággal és ügyességgel jó eredményeket értek el.

A propagandaszolgáinak hírszerző különítmények útján való erőteljesebb bevezetésének időpontjától kezdve az orosz béke megkötéséig részint a XI. hadtest, részint ennek alárendelt hadosztályainál, köztük a 40. honvéd gyaloghadosztálynál is teljesítettem szolgálatot, összevetve az ezen hadtest kötelekébe tartozó hírszerzőkülönítmények általam ismert munkáját, megállapíthatom, hogy a 30. honvédgyalozred hírszerzőkülönítményének tevékenységét különösen kitűnítő mértékben kell értékelnünk, mert ez volt az első, amely a közveiben szemben álló oroszokkal a fegyverszünetet megkötötte.

Harmincas honvédek a hadifelmérésnél

Írta: Potyondi LENDVAY KÁROLY ezredes

Akinek a háború alatt térkép alapján kellett működnie, azt tapasztalta, hogy különösen a *Balkán-ról* készült térképek, megbízhatatlanok. A térképekből nemcsak a síkrajzhoz tartozó adatok, mint pl. utak, vasutak, vizek, erdők és egyéb részletek, de még települések, sőt egész helységek is hiányoztak, vagy nem a valóságos helyükön voltak. Ugyanilyen hibái voltak a domborzatnak is. Hegyek, völgyek sem voltak sokszor ábrázolva; vagy pedig ezek iránya tért el ama világtájaktól, melyekben a valóságban elhelyezkedtek.

Képzeltető, hogy a térkép hiányossága milyen sok ember- és véráldozatot követelt a háború alatt.

A hadifelmérés fontosságát és szükségességét sajnos csak két háborús év elmúltja után ismerték fel és a hadifelmérés, mint harceszköz csak a világháború alatt született meg. A hadszínterek és harchelyzetek más és más követelményeket támasztottak a hadifelméréssel szemben. Míg pl. Szerbiában teljesen új felmérést kellett végezni, mert az ottani térképek alapján is hibásak voltak, addig az orosz területeken sokkal gyorsabban lehetett az ottani térképek elavult adatait térképhelyesbítés útján újakkal pótolni, mivel helyes alapló kiindulva voltak szerkesztve.

1917. szeptemberében, a hadseregfőparancsnokság távirati parancsára lettem beosztva a haditerpfelméréshez. És kértem, hogy osztagom legénységét a saját 30. honvédegyalozredből magam választhassam ki és hogy részére a teljes felszerelés biztosítását is a m. kir. honvédelmi minisztérium vállalja. Fontosnak tartottam u. i., hogy a cs. és kir. hadifelmérésnek legalább egy olyan osztaga legyen, melynek minden tagja feltétlenül megbízható magyar ember. Célomat szerencsésen sikerült elérnem. Csak az okozott némi nehézséget, midőn tekintetbe kellett vennem azt, hogy legénységem között ne csupán magyarul beszélők, de olyanok is legyenek, akik németül és szerbül is tudnak.

Osztagom rajtam kívül 15 fő legénységből, 1 hátsó-, 2 hámos- és 2 málháslóból állt. Felszerelésünk mennyisége többszörösen felülmúlta egyéb harctéri alakulásokét. Erre azért volt szükség, mert *teljesen önállóan*, minden felvételező állomástól és parancsnokságtól távol kellett működnünk. Gondoskodni kellett tehát, hogy úgy téli, mint nyári, valamint különleges tartalékanyagunk is legyen.

Szerbiában, a Morava völgyében, *Palanka* vasúti állomáson rakodtunk ki, amely általában a 30-asok történetében már oly nagy szerepet

játszott, *Valfevo-Kolubara-Arangjelovac* vonaltól keletre esik. Első munkaállomáshelyem *Stari-Adzbeovac* helységen kívül, egy magányosan álló tanyaszerű épületcsoportban volt, – a *Kragujevac-ra* vezető műút mentén. Ezt a különálló épületcsoportot azért választottam, mert biztonsági és egészségi okokból mindig kerültem a zárt községben való elhelyezkedést.

A hadifelmérési munkát 1:50.000-hez méretarányban kezdtem meg. A munkát mindig fegyveres fődőzettel kellett végezni. A hadifelmérési ügyek parancsnoksága (Kommando des Kriegsvermessungswesen) útján közvetlenül a hadseregparancsnokságnak (Armeeeoberkommando) voltunk alárendelve.

A komitácsikkal szemben, akik leginkább kettesével, vagy bandákba verődve bukkantak fel a községek predsednyikjei (bírái) sokszor tehetetlenek voltak. Vagy féltek e mindenre elszánt népség bosszújától és velük szemben fellépni nem mertek, rejtkehelyüket bementeni tartózkodtak, vagy pedig maguk is megbízhatatlanok voltak és cinkostársaivá váltak a katonasággal nyílt harcban nem bocsátkozó ellenségnek.

A terepfelmérést úgy kellett végezni, hogy a felmérési anyag és maga a munka menete is mindig biztosítva legyen. A meglepő rajtaütéseket sokszor nem kerülhettük el, mert a komitácsiknak számos olyan rejtkehelyük volt, ahonnan észrevétlenül tüzelhettek reánk. Először és többször ismétlődően a *Morava* völgyében kerültünk harcban a komitácsikkal. Minthogy leszállásból lőttek reánk, némelykor csak a fejünk, fülünk mellett elsüvíto lövedékek becsapódásából lehetett a lövések irányát megállapítani. Ez után rendszerint 1-1 embert hagytam vissza műszereimnél, a többi legénységgel pedig rohamot vezettem a közben felfedezett ellenségre. Az is megtörtént, hogy egyszerre 3 irányba kellett vezetnem tűzharcot. Némelykor a lövéseinktől összeroskadókat is láttuk, de mire rejtkehelyükre értünk, már csak a vér- és lábnyomokat, valamint kilőtt töltény hüvelyeket találtuk, – mert sebesültjeiket, vagy halottaikat magukkal hurcolták.

Ezek ellen az alattomban támadók ellen szervezték meg a portyázó hadteste! (*Streifkorps*), melynek alakulatait némelykor még a saját fegyveres fődőzet megerősítésére is igénybe kellett venni. Némely vidéken megtörtént, hogy sokszoros túlerővel, több száz főnyi komitácsi bandával is fel kellett venni a harcot. Az egyenlőtlen harcban természetesen számosan estek el, vagy jutottak fogságba. A felszerelést pedig részben elpusztították, részben elrabolták a támadók.

Élelmezésünkről természetesen magunknak kellett gondoskodnunk. A beszerzés igen sok utánjárást, küzdelmet okozott, mert a lakosság még feleslegét is eldugta előlünk és amit lehetett, csak a legdrágább pénzért kaptunk.

Megsebesült, vagy megbetegedett legénységemet, – addig is, míg orvosi segítség esetleg csak napok múltával érkezhett, nekem kellett kötnöm, gyógykezelnem. A megbetegedések különösen a csikorgó Jndeg télben, egyéb bajok pedig a nyári nagy hőség miatt voltak gyakoriak. Lovaim gyógykezelése is reám hárult.

A felmérési munka természete gyakori szállásváltoztatással járt. A kiutalt munkaterületen a szerb pópák által elhagyott kalugyer kolostorok igen alkalmasnak ígérkeztek az elszállásolásra. Ezeket a megszállás alatt: – a hozzájuk tartozó földbirtokkal együtt – kincstári

kezelésbe vették. Ezek a községektől távolabb eső épületek rendszerint lakatlanok voltak, földjeik pedig munkaerő hiánya miatt parlagon maradtak.

Új elhelyezésünk gyanánt a *Monastir Grenarica*-nak nevezett tágas, száraz, kb. 10 üres helyiségből álló kolostorépületet választottam.

Honvédeim mindenkor a legfegyvelmezettebb magatartást tanúsították. Lelkiismeretes munkát végeztek, akár hóban, fagyban kellett dolgozniuk, tapadós, vagy egészen folyékonyá vált sárban gázolniuk,

vagy nagy szélviharban 15-20 méter magas fákra mérőjeleket elhelyezniök, – nyáron pedig pirkadástól késő estig perzselő hőségben munkálkodniuk. És mindezekon kívül éjszakánként még az őrszolgálatot is teljesítették. Őrség nélkül egy pillanatig sem lettünk volna biztonságban, hiszen a mindenre elszánt komitácsik, vagy ellenséges érzelmű lakosság részéről ismételt éjjeli támadásokban volt részünk.

A vidék jellege ezer és ezer alkalmat nyújtott a földött előnyomulásra, meglepetésekre. Kisebb-nagyobb erdőparcellák, facsoportok, sűrű fasorok sokszor teljesen áttekinthetlenné teszik a terepet. A sűrű fafedezet sokszor még az épületeket is annyira elrejtí, hogy azok csak a legközelebbi távolságról válnak láthatóvá. Ilyen földött terepen aztán érhető, hogy minden biztosításunk ellenére, amikor pl. egy kis erdőszélen folyt a felmérés, valóságos bombazáporba jutottunk. A biztos pusztulástól csak azért menekültünk meg, mert a kragujevaci löszergyárból származó bombák nem robbantak.

Közvetlen előjárómmal, egy nálamnál idősebb cseh századossal, küldöncöm útján tartottam állandó összeköttetést. Néha személyesen is jelentkeztem, amely alkalmakkor az ottani körletélelmezési raktárból szükségleteink utánpótlásáról is gondoskodtam. Egy ízben szemtanúja voltam annak a kivégzésnek, midőn a trencsényi 71. gyalogezred pótzászlóaljának legénységéből 42 embert lázadás miatt, megtizedelés alapján agyonlőttek. A halálraítéltek a fogházból az ítéletet végrehajtó bosnyák gyalogezredbeli szakasz által alkotott négyszögbe léptek és lassú menetben kísértettek a vesztőhelyre. Az elítélteket a kragujevaci elemi lőtér nagy golyófogó töltésének kétoldalán 21-esével állították fel, aztán szemüket sötétké kendővel kötötték be. A bosnyák szakasz aztán már előre megtöltött puskával, vezényszó nélkül, csupán karintésre annyira megközelítette az elítélteket hogy 2-2 puskacső majdnem érintette azok fejét, valamint mellüknek szívfeletti részét. Ekkor dördültek el a lövések. Voltak olyanok, akiből szinte szemlátomást szállt el az élet. De volt közöttük egy őrmester, a főfelbújtó, aki az utolsó pillanatban szeméről a kendőt lerántotta és szembenézett a puskacsővel. Ennél csak a 7-ik kegyelemlövés után jelentette az érverését vizsgáló orvos, hogy most már benne sincs élet. A kivégzettekéről az egyenruhát, bakancsot azonnal levetették, aztán a hullákat csupán alsóruhában, egyiket a másik mellé és fölé elhelyezve, az ott készenlétben levő saroglyás szekérre rakták, a lőtér szélére szállították, ahol nyomban a már előre megásott tömegsírban mésszel leöntötték és elföldelték. Mindez a szerb lakosság igen nagy tömege jelenlétében történt – elretentő példájául annak, hogy ez a sors vár a lázadókra. Ez 1918. év késői tavaszának volt egyik szomorú eseménye, amikor az arcvonal mögötti romboló aknamunka már megindult.

1918. július 17-én reggel 7 órakor munkahelyem közelében 3 gyanúsán viselkedő egyenruhás alakot pillantottam meg. Már-már azt hittem, hogy komitácikat sikerül ártalmatlanná tennem. Feljük közeledve azonban, nagy meglepetésemre fehér kendőt lengettek megadásuk jeléül. Belgrádból megszökött olasz hadifoglyok voltak, akiknek a sok nélkülözéstől már alig volt jártányi erejük. Eleségünket megosztottuk velük, aztán az előírásoknak megfelelően *Kragujevac-ra* kísértettem őket.

A *Lapovo-Kragujevac* vasúti vonal és a *Morava* közé eső területen meg 1918. évben is sok helyszíni emléket találtam az 1915. Év

késő őszén itt dúló véres harcoknak. Ezeket akkor a német csapatok vívták a szerbekkel. *Kragujevactól* 10 km-re keletre és a *Komarice-től* 2 km-re délre eső *Drentik* nevű lapos hegytetőn volt a szerbek egyik főállása. A fődzések még az addig elmúlt 3 év eltelte után is a legpontosabban voltak megállapíthatók. Körülöttük a gránátölcserék tömkelege igazolta az egykori rettenetes tüzérségi tűz hatását. Azt pedig, hogy ez milyen borzalmas pusztítást okozott a szerbek soraiban, bizonyította az a rengeteg, több kocsirakományt is kitevő csontmaradvány, amely nagy területen a föld felszínén úgy volt széjjelszóródva, mint ahogyan pl. köves talajon a különböző nagyságú kő és szikladarabok össze-visszaságban hevernek. Az emberi csontokat a hó, fagy, eső, szél és nap már egészen megfehérítette. A borzalmas pusztulás, a kegyetlenül arató halál képét nyújtotta ez a fás legelőnek látszó terület. A kiszáradt koponyák maradványain jó lehetett látni a gránát-repezsdarabok által vágott súlyos koponyasérüléseket és az erős ütődés következtében megrepedt homlokcsontokat. Csigák, gyíkok, pókok és egyéb rovarok mászkáltak a csontokon. De ez megközelítőleg sem váltotta ki belőlem azt a hatást, mint amilyen undort keltett az, midőn a harcmezőn legelésző sertések szájában 1-1 kar- vagy lábszárcsontot láttam és hallottam, hogy miképpen rágják, ropogatják az elesett szerb hős katonák földi maradványait! Ezt pedig közömbösen hallgatta és nézte a disznók őrzője és nem gondolt arra a közeli község lakossága sem, hogy elesett hőseik csontjait összeszedjék és közös sírba tegyék.

Mennyire más hatást váltott ki belőlem, midőn az itt elesett német katonák szépen körülkerített és gondozott tömegsírijait láthatam!

Itt említeni meg, hogy igen szépen volt ebben az időben gondozva a kragujevaci hősök temetője is, melyben sok száz magyar hősünk alussza örök álmát.

A nében azonban még ebben az időben is élt a vad elszántság a »svábák« ellen, amint németet, osztrákot, magyart egyformán neveztek.

Volt alkalmam harcolni olyan komitácikkal is, akik a mi csukaszürke egyenruhánk darabjait viselték és azt a látszatot keltették, mintha saját katonáink közelednének felénk, majd alattomban támadtak reánk. Több orvtámadást akadályozott meg Budapestről magammal hozott vizslakutyám ébersége. A nekem szánt lövés egy alkalommal ezt a mellettem figyelő hűséges állatot érte. Torkát, fülét fúrta át a lövedék és csak hosszas gondos kezeléssel tudtam megmenteni életét.

Az eredetileg velem útbaindult legénység közül egy honvéd április 8.-án, *Buzi József* minden tekintetben kiváló szakaszvezetőin pedig július 12.-én jutott fogyatékbá. Pótlásukra a 31. táb. tüzérezredtői és a 20. honvéd pótzászlóaljtól somogyi és zalai legénységet kaptam. Ezek is példásan megálltak helyüket.

A felmérési munkát időközönként a hadifelmérés, vezérkari főnöke, *Kleinmüller Ignác* vezérkari őrnagy, egy alkalommal pedig a bécsi volt cs. és kir. katonai földrajzi intézet akkori parancsnoka, *Kaiser Gyula* gyalogsági tábornok a helyszínen ellenőrizte. Harcterületeinket bejárták és harcviszonyainkról részben a legénység adatai alapján is meggyőződtek. Kolostor-bei, (szállásunkat is megtekintették, sőt 1918. Aug. 17.-én *Károly király* születésnapját itt ünnepeltük meg.

1918. szeptember hó utolsó harmadáig már két kiutalt munkaterületen kb. 250 négyzetkilométer kiterjedésben fejeztem be a fel-

mérést. Nagyjában olyan jellegű vidéken dolgoztam, mint amilyen Esztergom vármegyének a Dunától délre eső része, – amelyen még a Dobogókő 700 méteres általános magasságát is túlhaladó tengerszint feletti magasságok voltak. A téli hónapok dermesztő hidegben, a magas, sokszor térden felül érő hóban, bundás bekecsben és háromszoros talpú halmacsizmában végrehajtott napi munkateljesítmény csak 1/2 km² körül mozgott. Ennél kedvezőbb eredményt a folytonos elleneséges behatáson kívül az időjárás miatt sem lehetett elérni. Télen a szabatoságot kívánó munkát keztyűben csak úgy végezhettem, hogy keztyűim hüvelyk-, mutató- és középső ujjainak hegyét levágtam. Így ujjaim első ízülete szabadon volt, hogy a műszerek paránycsavarainak mozgását jobban érezhessem. Hátránya volt azonban ennek az, hogy erős fagynál pillanatok alatt a műszerek fémrészeihez fagytak ujjaim. Lépten-nyomon hol egyik, hol másik kezemet kellett nadrágzsebembe dugnom, hogy ujjaim dermedtségét megszüntessem. Ott, ahol rövid ebédpihenőinket tartottuk, a magunkkal hordott rajkályhánkon melegítettünk 1-1 pohár, vagy kulacs teát. Későn világosodott, korán sötétedett. A nappalok rövidek voltak. Gyakori köd és orkánszerű szélviharok némelykor annyira zavarták a munkát, hogy néha csak 2-3 órán át, átlagban pedig 5-6 órán át végezhettem a felmérést. Hóolvadás és a tavaszi esőzések után a tapadó ragadó sár késleltette nagyon a járást.

A nyári hónapokban az átlagos napi munkateljesítmény a télnek háromszorosát is felülmúlta. Sokszor 16-18 órát is dolgoztunk egyfolytában. Hajnali szürkületkor kezdtük és alkonyat után fejeztük be a munkát. Igyekeztem kihasználni a hajnali órák hűvösét, mert a déli és kora-délutáni órákban a 40°-ot is elérő perzselő, tikkasztó hőségben lassabban haladt már a munka. A hőség sok kígyót csalt elő és tömegesen jelentkeztek a teknősbékák is. Utóbbiakból szállásunk udvarán egész teknősbékatelepet létesítettünk. A teknősbéka húsából levest is főztünk, melynek íze a gyengébb marhahúsleveséhez volt hasonló. Nyáron sok gondot okozott az ivóvízzel való ellátás. Ahol forrást nem találtunk, a kutak gyanús vizét forralás után lehűtve, kevés citromsavval ittuk.

1918. szept. utolsó napjaiban teljes létszámmal és felszereléssel a harmadik felmérési lap területére, *Kragujevac-tól* DDK-i irányba, Jagodina környékére költözök. Itt is egy elhagyott kalugyer kolostort, a *Monastir Josanica-t* választottam szállásul. A környező terep jellege hasonló volt ahhoz a Háború elejéről ismert terepéhez, amely *Loznica-tól* délre terült el és a *Kuliste-t* is magába foglaló *Gucevo* hegyvidékhez tartozott, ahol a 30-asok 1914. évi késő őszen oly sok hősi halott és véráldozat árán aratták dicső győzelmeiket. A meredek hegyoldalakat és hegytetőket itt is kiterjedt, sűrű, gondozatlan erdőség borította. Ezekben valóságos paradicsomokat lelték a komitácik. Nem is múlt el egyetlen éjszaka sem, hogy a csendet a folytonos puskalövések ne zavarták volna. Az volt a látszat, mintha a komitácik folytonos fegyverropogással tartottak volna egymással ösztököttestét. Ezen a vad vidéken fokozott éberségre volt szükségünk a meglepetések elkerülésére.

A felméréshez szükséges alappontokra épített 3 lábú, 6-8 méteres magas fa-gúlákat nap-nap után elpusztítva találtuk. Anyagukat szél-jelhordták. A háromszögelési köveket helyükről kiemelték. Egyet a

hegytetőről a hegyoldalba legurítva találtunk meg. Bár letöredezett állapotban, de ismét a helyére vittük. Minthogy a kövek helye a föld alatt is jelölve volt, – amiről a komitácsiknak nem volt tudomásuk, – a követ és föléje a gúlát is pontosan helyére tehetjük. Ezzel elkerültük azt a hosszadalmas, időtrabló munkát, ami különben az alappont újabb szabatos helymeghatározásával járt volna.

1918. október 2.-án *Mhevic* helységtől délre, sűrű, őserdőszerű rengetegben, a *Gola Guka* nevű hegyre kapaszkodtunk felfelé. Egy kissé ritkásabb helyen, a hatalmas fák tövében, szabályos négyzet alakú, friss szalmából összehordott komitácsifészekre bukkantunk. A szalmarakáson látható volt a röviddel azelőtt még ott fekvő emberek testének nyoma. Alig, hogy megállapítottuk, hogy a szalmarakás fölött sátor is lehetett, mert még a hirtelen kirángatott satorcövekekkel felszakított föld is egészen nedves volt, közelünkben gyanús ágropogást és törtető lépések zaját hallottuk. Feltűzött szuronyal, lövésre kész puskával és pisztollyal folytattuk utunkat a zaj irányában, amely egyébként összeesett azzal, ahova mi is tartottunk. Alig néhány perc múlva egy kis erdőtisztáshoz érkeztünk, melynek túlsó széléről, tőlünk kb. 30 lépés távolságra puskatűzet kaptunk. Minthogy rajvonalszerűen voltunk elhelyezve és mert részben a vastag, sűrű fatörzsek fődőzést nyújtottak, sebesülés nélkül sikerült megszállni a kis tisztás szélét, ahonnan az akkor még ismeretlen erejű ellenséggel felvettük a harcot. Csakhamar hangos káromkodás közben 2 komitácsis sántító, támoalgó menekülését láttuk. Negyedórai tüzelés után visszavertük a 12 főből álló banda támadását. A komitácsik feltűzött szuronyú orosz puskákkal voltak felszerelve. Tölténnyel telt hevedereiket nem az övükön, hanem a vállon és mellen átvetve hordták, hátizsákot, polgári ruhát és szerb katonasapkát viseltek. Mi csak heten voltunk és csak a szerencsének köszönhetően, hogy sikerrel harcolhattunk a túlerővel szemben.

Portyázó hadtestünk alakulatai ebben az időben már nem tudtak megfelelni eredményt elérni a közbiztonságot mindinkább veszélyeztető komitácsibandák ellen. A szalonoki-i események, a bolgár arcvonalnak a franciák és szerbek által történt áttörése miatt rohamosan hátrányunkra változtak a viszonyok. Eshetőségekre számítva október első napjaiban már a hadifelmérés parancsnoksága is intézkedett, hogy a felmérési anyag bizonyos részét idejében és miképpen helyezzük biztonságba. *Délalbánia*. ekkor már az ellenséghez csatlakozott. *Délszerbiában Uszküb* és *Kumanova* elesett. *Bulgáriában Küstendil* megszállás alá került.

Ez a harctéri helyzet okozta aztán azt, hogy 1918. október 10-én sürgős írásbeli parancsot kaptam a felmérési munka azonnali beszüntetésére és teljes felszereléssel a további parancsok átvétele végett *Kragujevacra* való bevonulásra. Rideg, hideg kolostorbeli szállásomat csak akkor hagyhattam el, amikor az erőink összevonására szóló megkésett parancsot kézbesítették, s a bolgárok már *Krusevacnál*, tőlem alig másfél napi járásnyira harcoltak az ellenséggel.

Osztagommal, teljes felszereléssel 1918. október 11-én érkeztem meg *Kragujevac*-ra. Itt 12-én előjárómtól azt a parancsot kaptam, hogy azonnal meneteljek tovább a *Nyugati Morava* völgyében fekvő *Cacak* városkába, ahonnan majd külön vasúti szállítmányként továbbítanak. E parancs teljesítését határozottan megtagadtam, mert ha már a visszavonulást elrendelték, nem voltam hajlandó a honvéd kincstár

által reám bízott értékes felszerelést az ellenség kezébe tálalni. Ugyanis az általános harchelyzet és a beérkezett hírek szerint az ellenségnek már a kijelölt és *D-re* fekvő menetcélomhoz kellett érkeznie. Amikor előjáróm emiatt haditörvényszéki vizsgálatot akart ellenem indítani, azt jelentettem, hogy osztagommal és saját felelősségemre gyalogmenetben azonnal, de éppen az ellenkező irányba, azaz Belgrádba indulok és minden következménnyel számolok.

Az elindulásunkat követő első éjszakai pihenőnk *Kragujevac*-tól északra kb. 25 km-re, a Belgrádba vezető műút mentén egy elhagyott korcsma rozoga épületei között töltöttük. Éjfél felé nagy láрма, erős kiáltozás zavarta meg az éjszaka csendjét. Kézben tartott pisztollyal ugrottam fel szalmából összerótt fekvőhelyemről és a koromsötét éjszakában egy szakaszlámpa gyenge világításánál, 2 honvédem által kísérve siettem a hangok irányába. Legnagyobb meglepetésemre közvetlen előjárómmal, a cseh századossal álltam szemben, akit biztonsági őreim feltartóztattak, mert az ismertetőjeleket nem tudta. A lármát az okozta, hogy a vak sötéttségben egyik fél sem ismerte meg a másikat és nem értették meg egymás magyar és német beszédjét. A helyzet tisztázódása után arra a kérdésemre, hogy miért jöttek utánam, amikor ellenem éppen ezért az elhatározásomért haditörvényszéki vizsgálatot akart indítani, azt válaszolta, hogy erről már ne beszéljünk, mert beigazolódott, hogy az ellenség tényleg előbb érte el a nyugati *Morva*, völgyét, mint ahogyan én odaérkezhettem volna. Ezért neki is majdnem menekülésszerűen kellett engem követnie, többi beosztottjával és felszerelésével együtt. Hajnalban aztán, mintha semmi sem történt volna, az egyesített osztagok és nem magyar honos tisztek felkértek, hogy vezessem, őket és bizalmukat fejezték ki, hogy a határon való átkelésnél és magyarországi útuk alatt is támogatom őket. A sok esős nap után végre napos, őszi időjárásnál *Topolán*, *Arangelovácon* át folytattuk utunkat és 54 km-es gyalogmenet után *Middenovac-nál* értük el a *Lug* völgyét. A mladenovaci vasúti állomáson csak hosszas utánjárás után sikerült marhaszállító kocsihoz jutnunk és azokba berakodnunk. De csak 2 napi várakozás után kaptuk meg a további irányítást Belgrád felé. Ez alatt a gyümölcsfeldolgozó gyárból konzervet és cukrot szereztünk be, mely utóbbinak különösen későbbi utunk alatt nagy hasznát vettük.

Október 16.-án *Belgrádból Újvidékre*, 18.-án *Óbecsére*, majd *Zentán* át úgy irányítottak bennünket *Nagykikindára*, hogy közben kb. 36 órán át a *Budapest-Józsefvárosi* pályaudvaron is vesztegeltünk. Ahelyett, hogy Budapesten maradhattunk volna, október 23.-án Szegeden át utaztattak bennünket *Nagykikindára*, ahova csak 4 nap múlva, azaz 27.-én érkeztünk meg.

A már majdnem 3 hét óta tartó gyaloglás és vasúti utazás fáradalmi, a nem megfelelő étkezés és elhelyezés mindnyájunk megbetegedését vonta maga után. A spanyol nátha tömegesen szedte áldozatait. Létszámomnak egynegyed részét azonban október 27.-én azonnal a megérkezésünk után mégis a nagykikindai tartalékkórházban kellett elhelyeznem.

Október 31.-én, amikor a forradalom már az én legénységemnél is megkezdte romboló munkáját, két legfiatalabb honvédem engedély nélkül hagyta el beosztását.

E nap délutánján cseh előjáróm az 1.-én esedékes illetmények

átvétele végett Temesvárra akart utazni. De már a nagykikindai vasúti állomás előtt visszafordult és dült arccal közölte velünk, hogy a nagy felfordulás és teljesen zavaros viszonyok miatt nem utazhatott el. Engem azonban azonnal megbízott, hogy az egész osztály részére a pénzszükségetlet Temesvárról szerezzem meg.

Külön meghatalmazással nov. 1.4-én a hajnali órákban, *Tóth József* tizedessel vágtam neki az útnak és éppen akkor érkeztem Temesvárra, amikor az ottani hadapródiskola növendékeinek két szakasza a józsefvárosi Bega-híd és a józsefvárosi állomás közötti előtéren tűzharcban állt az Aradról berontott fegyencek-, a hozzájuk csatlakozó szökött katonák-, valamint hadifoglyok- és elővárosi martalóccokkal, de nem törődve a szembe tüzelő gép- és puskatűzzel áttörünk a kh. 4000 főt számláló tömegen, a hídfőnél jelentkeztem.

Az utcai harcok után 20.000 koronát vettem át a temesvári banktól. Ezzel az összeggel már nem mehettem vissza ugyanazon az úton, amelyen jöttem, hanem Temesvárt körüljárva, a szántóföldeken át, óriási kerülőúton kellett a szakálházai vasúti állomásra gyalogolnom, ahonnan aztán vasúton, számos nehézség és zaklatás közepette jutottam vissza Nagyikindára, ahol az ingem alatt elrejtve hozott pénzt átadtam.

November 2.-án Nagyikindán a kora reggeli órákban betegeim látogatására indultam a kórházba. Itt értesültem arról, hogy *Reitz József* őrszállási illetőségű honvédem meghalt. Csak a hullakamrában láthattam viszont. Legmagasabb növésű, legerősebb testalkatú, kiválóan lelkiismeretes és megbízható honvédem nem tudott megbirkózni a tüdőgyulladással. 14 hónapon át ő volt a postakézbesítő küldöncöm. Egyformán várta mindenki érkezését, aki hazánkából, hozzátartozóinktól a családi levelet hozta részünkre. Most pedig nekem kellett hűsleges honvédem váratlan haláláról özvegyét értesítenem és neld a kórházban átvett értéktárgyait elküldeném, remetésén már nem vehettünk részt, mert tovább szállítottak bennünket Budapest felé. Csak koszorúnkkal róhattuk le íranta való kegyeletünket.

Utólag Budapesten értesültem arról, hogy a nagykikindai kórházban *Barta József* bácsgyulafalvai honvédem is tüdőgyulladás következtében meghalt. Szerény, csendes, szorgalmas honvédem emlékét kegyelettel őrizzük.

Nagy Lajos gerjeni illetőségű honvédem néhány hét mn Iva levélben jelentette, hogy *Ssiabó István* hoboli illetőségű hajtótüzéremmel együtt még idejében megszöktek a kórházból, nehogy őket is Nagyikindán temessék el. Most egészségesen otthonukban élvezik a családi kör melesét.

November 4.-én még a vasúti szállítás alatt értesültem, hogy a Magyarország felé tartó szállítmányok anyagát már a monarchia határán belül, de Magyarország határán túl, tehát magyar szempontból idegen területen lefoglalták és elszállításukat megakadályozták. Ezért arra gondoltam, hogy a mi területünkön levő anyag tovaszállítása ellen megteszem a lépéseket.

5.-én a hajnali órákban értünk a kőbányai alsó p. u.-ra; 15 fő legénység helyett azonban csak 9 fő jutott vissza a fővárosba. A lovak teljesen egészségesen és a 2 önként eltávozó honvéd felszerelésén kívül minden anyag biztonságba volt helyezve. Jelentkeztem a honvédelmi minisztériumban és meghatalmazást kértem, hogy az értékes műszer-

felszerelést a honvéd kincstár részére lefoglalhassam és megakadályozhassam, hogy illetéktelen kezekbe jusson. Tervem sikerrel is járt. Aztán pedig a honvédelmi minisztériumba osztottak be, ahol a létesítendő magyar térképészeti intézet megszervezésére kaptam megbízást. Mindnyájunk részére szolgáljon büszke megnyugvással az a tudat, hogy becsülettel álltuk meg helyünket idegen földön, ellenséggel harcolva is dolgoztunk, amint mindenkor a Haza boldogulásáért fognak küzdeni a magyar honvédek.

A harmincas honvédek a forradalmi napokban

Írta: WALDBERG ENDRE ezredes

Röviddel a gyászos emlékü forradalom kitörése előtt, Kecskeméten, a 30. karhatalmi zászlóalj parancsnokságával bíztak meg.

A forradalom kitörése napján az esti órákban értesítés jött, hogy a Budapestről vasúton hazaözönlő legénység egy része az állomáson garázdálkodik és lövöldözésével a vasúti személyzet és a közelben lakók életét veszélyezteti. Az értesítés vétele után zászlóaljamból a legidősebb százados parancsnoksága alatt egy gyalog századot és egy géppuskás szakaszt rendeltem ki az átutazó legénység fékentangálására. Ez sikerült is, de nem lehetett megakadályozni, hogy a kirendelt legénység közé agitátorok vegyüljenek, akik a legénységet rávették, hogy otthonába hazaszéledjen. Ugyanilyen aknamunka folyt ezen az éjjelen a kecskeméti összes laktanyákban, s a bűjtogatás eredménye másnap reggel már jelentkezett is. Körülbelül reggel fél 8 órakor indultam lakásomról a barakk-táborban elhelyezett zászlóaljhoz, ahová időközben parancsomra a vasúti állomásra kirendelt század is bevonult, miután kisebb létszámú őrséget ott visszahagyott, mivel Budapestről újabb vonatok érkezését nem jelezték és a nyugalom a pályaudvar környékén helyreállt.

Alig hagytam el lakásomat, körülbelül 200 lépésnyire szembejött velem a 30. pótzászlóalj laktanya ügyeleti tisztje és jelentette, hogy a pótzászlóalj laktanyájában a legénység fellázadt, a lovakat az istállóból szabadonengedte, a raktárakat feltörte, onnan a ruházatot, valamint a különböző felszerelési cikkeket összecsomagolta és elhagyta a laktanyát. Ezt a körülményt az ügyeleti tiszt már jelentette is a pótzászlóalj parancsnokságnak, onnan azonban nem mert senki sem a laktanyába bernenni.

A laktanya bejárata körülbelül 250 lépés távolságra volt tőlem, onnmi tehát láthattak engem. Abban az esetben tehát, ha megfelelő karhatalomért a mintegy 700 lépésre fekvő barakktáborba, zászlóaljamból sietek, a fosztogatás, ezt az időt kihasználndó, még csak fokozódott volna. Gyorsan kellett tehát határoznom. Lőfegyver nem volt nálam. Ha hazamegyek érte, az megint idővesztést jelent. Látva, hogy a kincstári vagyont csak úgy menthetem meg, ha azonnal közbelépek, kezemben lovagló ostorral, az ügyeleti tiszt kíséretében a laktanyába siettem.

Nagy lármával erélyesen léptem fel. A legénység meghökken, a bűnösök menekültek. Egy kürtőssel riadót fúvattam. Ezzel egyidőben a részemről személyesen ismert fegyveres legénységgel a laktanya

összes kapuit lezártam és a visszamaradt legénységet, altisztek szakasparancsnoksága alatt, egy századba osztottam be, melynek ideiglenes parancsnokságával az ügyeleti tisztet bíztam meg.

Hazafias beszéd kíséretében kiadtam intézkedésemet az együtt-tariásra, az őrszolgálat kezeléseiről, a laktanyában ezétszört anyagnak a raktárakban való visszahordására és a raktárak lezárására. Elrendeltem, hogy a megalakult század parancsokat további intézkedésig csak tőlem vehet. Tudva, hogy a pótzászlóalj parancsnokság előtt a helyzet általánosságban ismeretes, továbbá mert a pótzászlóalj parancsnokát még nem találtam benn, a magam zászlóaljának elhelyezésére siettem, mert nyugtalanított, hogy a történetek után milyen lehet ott a helyzet.

A barakkba érkezve a zászlóalj tisztikarát már együtt találtam és jelentették nekem, hogy az éjjel folyamán a legénységnek mintegy a fele, főleg a bácskaiak és a Pestmegye déli területéről valók szintén elhagyták beosztásukat. A legénységet összegyűjtöttem és hazafias beszéd kíséretében rendeztem a kötelékeket.

Majd a pótzászlóalj parancsnokához mentem, akivel közöltem az eseményeket és a reggeli lapok alapján igyekeztünk tájékozódni a Budapesten történetekről.

Az egész tisztikar a legnagyobb tájékozatlanságban volt ezek alatt a napok alatt. A forradalmi hangulat mindinkább terjedt a lakosság szélsőséges rétegei között és megkezdődtek a fosztogatások is. A rendőrség értesített, hogy a bakancsgyárat nagyobb tömeg megrohianta és fosztogatja. Az ott felhalmozott kész bakancsokat és a nyers anyagot szétthordták.

Számoltam azzal, hogy a katonaság emez első rendfentartó lépésének nyomatékosnak kell lenni, mert különben a zavargások fokozódni fognak. Ezért egy gyalogszázadot és egy rohamszakaszt rendeltem ki önként jelentkező tisztek parancsnoksága alatt. A rohamszakasz feladata volt, hogy a Csongrádi-utcának a temető felé eső bejáratánál törjön, előre a bakancsgyár irányában és ott a tömeget nyomja rá az utca ellenkező végfét lezáró avaloeszázadra. Az utóbbinak az volt a feladata, hogy az említett utcának a Fötér eső végét zárja le.

A tervszerű végrehajtás meghozta az eredményt. A rohamjárőrök megkezdték előnyomulásukat és néhány kézigránátot úgy dobták, hogy a lakosságban kárt ne tegyen, de megfélemlítette őket. A tömeg riadtan menekült és a szabadon maradt mellékutcán át eloszlott.

A budapesti forradalmi sajtó a hadsereget tovább demoralizálta. Ennek tudható be, hogy az egyik napon a pótzászlóalj segédtszti irodában egy önkéntes szakaszvezető két polgári munkással jelent meg, mint a katona- és munkástanács küldöttsége és a pótzászlóaljparancsnokkal akartak beszélni. Sajnos, ő fogadta is ezt a küldöttséget, aminek rossz hatása csakhamar érezhető lett.

A város tovább forrongott. Az egyik napon a fogházból kiszabadították a foglyokat, akiket egy önként jelentkezett század fékezett meg a vérengzésben. Ekkor vesztette életét *Aczél* t. hadnagy bajtársunk, aki annak ellenére, hogy felmentése már a zsebében volt és odahaza hatgyermekes családja várta, mint önként jelentkező tiszt állott a század élére.

Nemsokára ezredünk is megérkezett a harctérről és a karhatalmi zászlóalj beolvadt az anyaezredbe.

A megbízhatatlanná vált legénység azonban egyre jobban meg-

nehezítette munkánkat s ezért a Honvédelmi Minisztérium azon rendelkezését, hogy az ezred Tápiószőlőre helyeztetik át, kíséreltük meg felhasználni arra, hogy a megbízhatatlan legénységet leszereljük és szétoszlássuk.

A forradalmárok azonban hamarosan rájöttek arra, hogy az intézkedés éle ellenük irányul s ezért a budapesti központi katonatanácssal kerestek összeköttetést. Ennek eredményeként a hatalom forradalmár birtokosai vizsgálatot folytattak le, melynek eredményeképpen *Istók Gyula* alezredest, *Márkus Andor* századost és engem, minthogy működésünk az ő szempontjukból káros volt s az úgynevezett »forradalmi vívmány«-okát veszélyeztette, elmozdítottak. És nekünk menekülni is kellett...

A 30. honvéd pótzászlóalj

Írta: Potyondi LENDVAY KÁROLY ezredes

A harctéri veszteségek pótlása, valamint a tartalékos tisztisarjadék és az újoncok kiképzése volt főfeladata a pótzászlóaljnak. Általában minden hóban indítottak a harctérre egy-egy menetzászlóaljat. A pótzászlóali nemcsak a 30. honvéd gyalogezred, majd 1915 elejétől a 30. népfelkelő gyalogezred részére, hanem egyes újonnan felállított csapattek, így a 306. honvéd gyalogezred, valamint egyéb idegen csapatok számára is rendszeresen küldött pótlást.

A kiképzésnek nagy nehézségekkel kellett megküzdenie az állandó oktatószemélyzet hiánya, a gyakorló- és harcszerű lövőterek távoli fekvése, a folytonos személyi változások, az elhelyezési nehézségek és a szálláskörletek szétszórtsága miatt.

A pótzászlóalj a mozgósításkor alakult meg.

A négyes-féléves háború hosszú tartama alatt természetesen sok változás volt a pótzászlóalj tisztikarában, így az egyes szolgálati állásokat az alábbiak töltötték be:

Pótzászlóalj parancsnokok: Siolclea Anchidim, Peterdy László, Szta-vinszky Kázmér, fertőszentmiklósi Axtnejr Kálmán alezredek, bejei Németh Lajos ezredes, Papp-Váry Elemér és Buday Elemér alezredek.

Pótzászlóalj segédtsztek: Badics Béla, Skoff Kornél, Szabó András, Király Elemér főhadnagyok, dr. Szőnyi Ferenc tart. fhdgy, László Béla és Leitiner Béla századosok.

Pótszázad parancsnok: Aschenbrenner Mihály, Nagy Béla, Pintér József, Lendvay Károly, gróf Laszberg Ákos, Volant András, Kucz-kay Endre, Moosáry Károly, Waldberg Endre századosok, Somogyi Endre főhadnagy, Brosch Miksa népf. főhadnagy.

Egyéb parancsnoki beosztásban: Farkas Ferenc, Vágyán László, Lemberkovios Alajos századosok, Kiás Miklós főhadnagy, Konkoly Béla tart. hadnagy.

Orvosok: Dr. Garami Béla, dr. Herczeg Lipót, dr. Benczúr Gyula népf. ezredorvosok, dr. Sántha Péter, dr. Petrovics Milán népf. főorvosok.

Kezdetben úgy a tisztikar, mint a legénység nagyrésze még békeidején kiképzettekől és aránylag csak kevés újoncból állott. A legénység ha szűkebben is, de mégis összefüggő elhelyezési körletben volt elszállásolva. A pótzászlóalj parancsnokság Budapesten az üllői-úti I. Ferenc József honvéd gyalogsági laktanyában volt, nemsokára azonban a Baross-utca 62. számú iskolaépületbe költözött át.

1915. jan. 15-én az I. és II. pót század Kispesten, kb. 50 szálláskörletben. a III. pót század pedig a Baross-utca 62., az Izabella-utca 61., a Bajnok-utca 18. és a Felsőerdősor 21. sz. alatt levő iskolákban helyezkedett el. A pótzászlóalj ebben az elhelyezésben maradt egészen 1918. tavaszáig, akkor ugyamís Kecskemétre helyezték át.

A pótzászlóaljnak a ρ ötszáza dőkon kívül még a következő alosztályai voltak: tartalékos tiszti iskola, főiskolai altisztképző iskola, egyéni önkéntes újonc szakasz, táviróiskola. utászosztag, lábadozó osztag, gyűjtő- és munkás század.

A pót századok menet-, kiképző- és újonc századokra tagozódtak.

Egy-egy pót század létszáma 40-80 tisztből és tiszt jelöltből, továbbá 1000-1400 főnyi légénységből állott. Az újonc és a kiképző századok parancsnokai gyakran változtak; ebben a beosztásban működtek főként azok a tisztek, akik a harctéren szenvedett sebesülésből vagy betegségből gyógyultak, mint harctéri tapasztalatokkal rendelkezők, teljes felépülésükig a pótzászlóaljnál teljesítettek szolgálatot.

Az 1915. év elején a 30. népfelkelő pótzászlóaljat beolvasztották a 30. honvéd pótzászlóaljba, aminek következtében a pótzászlóalj létszáma hirtelen kb. 1000 fővel szaporodott.

A pót századokhoz a háború folyamán azokat osztották be, akik

a) a harctérről sebesülten, vagy betegen visszakerültek, de teljes gyógyultak és harctéri szolgálatra ismét alkalmasakká váltak;

b) harctérről sebesülten vagy betegen visszakerültek, de ideiglenesen csak kiképzői szolgálatra voltak alkalmasak;

c) a tartalékos tiszti iskolát végzett, de harctéren még nem volt ama egyévi önkénteseket, hadapród jelölteket, altiszteket, kiképzett légénységei: és újoncokat, akiket részben a pót századoknál, részben a különféle tanfolyamokon kapott kiképzés után osztottak be a menetszaza dőkba;

d) a felülvizsgálat alapján csak kiképzői-, ór-, vagy irodai szolgálatra alkalmasakat.

A pótzászlóalj és a pót századok létszámhullámzásáról a következő adatok adnak képet:

1. Újoncok tömeges bevonulása és kiképzésük után útbaindulása a harctérre.

2. Különféle tanfolyamokba vezénylések havonként és az onnan bevonulás. Ilyen tanfolyamok voltak többek között: a géppuskás-, táviró-, távjelző-, utász-, sebesültvivő-, sí-, gránát- és aknavető-tanfolyam, a számvivő iskola, a kenyérsütésben és mészároemunkakörbea való kiképzés stb.

3. Pótlások küldése a 30. honvéd gyalogezred, a 306. honvéd gyalogezred, a 30. népfelkelő gyalogezred, az L/30, és a IV./19. népfelkelő hadtápszászlóalj, a 6. honvéd kerékpáros zászlóalj, a kerékpáros pótosztag, 1. és 4. honvéd huszár pót század, a 2. honvéd pótzászlóalj az 1. honvéd táborigényezred népfelkelő tüzér pót százada, a haditengerészet, a léghajóosztag, a csendőrség, a népfelkelő örklönítmények. a teherhordó osztagok stb. részére. Látjuk, hogy a 30. honvéd pótzászlóalj nemcsak a maga ezredének, hanem idegen csapattesteknek is adott pótlást, viszont pl. 1915. júniusban a cs. és kir. 38. gyalogezred adott 900 újoncot a 30. honvéd pótzászlóaljnak.

4. A harctéri szolgálatra egyelőre tekintetbe nem vehetők közül vezényelni kellett: fegyverek, foglyok, mozgókonyhák szállításához kísérőket; a honvéd központi ruhatárhoz, a honvéd lőszerátvételi bizottsághoz, a fővárosi gázművekhez, a köztisztasági hivatalhoz, a fegyrintézetekhez, a hadikórházakhoz, a Ludovika Akadémia legénységi különítményéhez, a földművelési és útépitési munkásosztagokhoz, bányászszázadhoz, munkásszázadokhoz, hadsegélyző hivatalhoz, megfigyelő állomáshoz, a Verseny-utcai postahivatalhoz, a »Rákos« vasúti állomás pályaudvarparaincsnokságához stb. stb. őrszemélyzetet, munkarököket, kisegítő személyzetet, vagy pótlást.

A vezénylések úgyszólván állandóak voltak, a kirendelt 50-100 fő alig indult el, máris újabb vezénylésre jött rendelet. Közben az egyes helyekről bevonultak az oda vezényeltek. Elképzelhető, hogy mennyire próbára tette a helyes nyilvántartást a szünet nélküli személyváltozás.

Habár a folytonos útbaindítások és vezénylések nagy gonddal történtek, mégsem volt elkerülhető, hogy a beosztáson közvetlenül az indulás előtt ne kellett volna változtatni, mert mindig akadtak időközben megbetegedettek, kórházba utaltak, felmentettek, akiket gyorsan ki kellett cserélni.

5. A felülvizsgálatok alkalmával hozott határozatok szerint a felülvizsgálat kórházba, vagy a lábadozó osztághoz kellett küldeni; a rokkantat, vagy a mindennemű szolgálatra alkalmatlant el kellett bocsátani; a 6 hótól 1 évig terjedő időre fegyveres, szolgálatra nem alkalmasat szabadságot, a fegyveres szolgálatra alkalmasakat ör-, vagy hasonló szolgálatra beosztani, azokat akiket a felülvizsgálat továbbszolgálatra kötelezett, a minősítésnek megfelelő hejyre beosztani.

A trachomas betegeket kezdetben elbocsátották, később azonban a fertőzés elkerülése, az állandó gyógykezelés, amellet a további kiképzés végett az I. pót századnál egyesítették. Ezekből a szembetegekből alakult a »trachomas század«, melynek gyógyultjait később a menetalkulásokba osztották.

6. Felmentések, sokféle ok miatt, ideiglenesen, vagy véglegesen, de mindig sűrűn történtek.

7. Szabadságolások rövidebb-hosszabb időre, akár családi ügyben, akár közérdekből vagy mezőgazdasági munkák elvégzésére, szintén nagy tömegben fordultak elő.

Az újoncok kiképzéséhez elsősorban a harcterről visszatért és felgyógyult altisztek voltak beosztva. Ezek a pót századok »oktatókeret«-ében voltak egyesítve. Ide tartoztak a koronaőreégtől kb. $\frac{1}{2}$ évi felváltással vezényelt altisztek is.

A lövészethez a nagytényi elemi lőtér és később a pestszent-lőrinci Szemere-féle lőtér állott rendelkezésre. A harcszerű lövészetet kezdetben Ér mellett tartották meg. Az itteni 1-2 napon át tartó éleslövészetekhez való ki- és bevonulás túl sok időbe került, ezért később a Tápiószily, Memde és Piliscsaba környéki lövőterekre vasúton utaztak a kiképző- és menetszázadok és ott átlag 8 napon át folyt a harcszerű lövészet.

Az újoncképzés naponta reggel 5 érától este 7 óráig tartott, persze a kellő pihenőkkel. Külön kiképzést nyertek a »jelentőlovasok«, akik egyidőben a II. pót századnál voltak egyesítve. A háború elkerülhetlenné tette, hogy a pöttesteknél ne szüneteljen a kiképzés még vasár-

nap sem. Gondoskodás történt azonban, hogy ünnepnapokon a legénység istentiszteleten vegyen részt.

A menet-alakulások harcterre indítása előtt az ünnepélyes eskütételek Budapesten az I. Ferenc József honved gyalogsági laktanya udvarán, a Kis-Rákosi gyakorlóterén, vagy Kispesten a Kossuth-téren, történtek. Ezeknél az ünnepélyes alkalmaknál díszítették fel vitézségi éremmel a harcterekről visszatért és közben kitüntetett legénységet.

A kispesti Katolikus Legényegylet az elvonuló menetszázadoknak mindenkor adományozott nemzetiszínű zászlót, azonkívül a legénységnek imakönyvet.

A tisztikar és a legénység jótékony célra sokszor tekintélyes összeget gyűjtött, pl. a II. pótuszád az Erzsébet-otthon javára, a mnnkázád és a lábadozó osztág a megvakult katonák javára. A tartalékos tiszti iskolánál összegyűlt egyik legtekintélyesebb pénzösszeget (12.672.95 korona) külön honvédelmi miniszteri jóváhagyással jótékony alapítványra használták fel.

A hadsegélyző hivatal sokszor juttatott a legénységnek hasznos szeretetadományt.

A menetszázadoknak indulás előtt felolvasták az ezred ama legénységének nevét, akik az ellenség előtt vitéz magatartásukért kitüntetésben részesültek.

A menetszázadok felszerelése általában kifogástalan volt, csupán az 1915. év elején voltak bajok a silány ruházattal és lábbelivel, ami egyes lelksmeretlen hadseregszállítónak volt a bűne. A leleplezések megindítása a II. pótuszád parancsnokának volt érdeme.

A kiképzésnél majdnem állandó hiány volt a fegyverzetben. Megtörtént, hogy a nagytétényi elemi lőterre indult századot azért kellett azonnal visszarendelni, hogy fegyvereit a hirtelen útbaindított menet-alakulásnak átadja.

Takarókban és bakancsokban is volt hiány. Ezért a kincstár a bevonult újoncoktól a magukkal hozott takarót és lábbelit becsértéken megvásárolta és volt tulajdonosaik használatában meghagyta. Aki saját ruházatát és lábbelijét használta, az a koptatásért napi 30, illetve 10 fillér kárpótlást kapott.

Az étellemezés mindig kifogástalan volt, amellet a lakosság harcterre induló menetszázadok legénységét még külön is megvendégelte.

A pótzászlóalj egészségügyi viszonyai kedvezők voltak, fertőző betegségek csak a legkritkább esetben fordultak elő. Mindenkit beoltottak kolera, typhus és himlő ellen s a legénységet többször fertőtlenítették. Annak ellenére, hogy a lak- és elhelyezési viszonyok mostohák voltak, mindenütt példás rend és tisztaság uralkodott. A körleketet megszemező egészségügyi bizottság ismételten kifejezést adott elismerésének.

A tart. és népf. tisztek közül *Juszkó* Béla népf. hdgy, *Matkovic* Béla és tibi *Takács* János tart. hadnagyok az ezred elesett tisztjeinek és tisztjelöltjeinek arcképcsarnokát festették meg, azonkívül az ezred nevezetesebb harcairól is festettek néhány képet. *Körmendi Trimm* József t. hdgy az ezred plakettjét tervezte, *Kallós* Ede népf. hdgy szobrászművész pedig a 30-asok bronz emléktábláját készítette el, amely ma a Baross-utca 62. sz. alatti iskolaépület falát ékesíti.

Több művész és zeneszerző, mint p. *Palló Imre* t. hdgy, az Operaház tagja, *Garami Béla* dr. főorvos szerepelt még a pótzászlóaljnál rendezett jótékony célú előadásokon.

A pótzászlóaljat *Károly Ferenc József* királyi herceg, trónörökös, 1915. augusztus 10-én a Nagy-Rákosi lovassági gyakorlótéren meg szemléltette és dicséretben részesítette.

A harctér folyton változó harchelyzetei, viharzó ütközeteiben ezredzászlónk sokszor nem lehetett biztonságban, ezért 1915. ezept. 11-én *Zádor* Endre hadnagy és *Raj fái* Pál szakaszvezető Budapestre hazahozta.

Ezredünk emléktáblája a Baross-utca és Rigó-utca sarkán, egykori pótzászlóalj parancsnokságunk épületének falán.

Név- és lakcím kimutatás

felsőbonyi Mihály I. o. tüzoltó, Bpest, VIII., Teleki-tér 3.
czéls György t. fdgy., cégvezető Hódmezővásárhely, gr. Bercsényi-u.
Aezél László alezredes Bpest, V., Hoirs éd-u. 28-30. H. Min.
Adorján Sándor t. hdgy. Békásmegyer.
Agárdi József t. tizedes, keresk. malombérlő Kiskunfélegyháza, Csil-
lag-u. 52.
Aggházy Kamill *vitéz.* ezredes Bpest, I., Nán^fdor-tér. Hadt. Múzeum.
Aimái&sy Oszkár t. hdgy., magántisztviselő, Bpest, X., Állomás-u. 11.
A 1st út ter Árpád cipészmeister Cinkota
Ambach Ferenc Bpest, VI., Aréna-út 132.
Ambil Károly Makó, Vásárhelyi-u. 80.
Ancsa, Molnár Lajos t. szkv, vendéglős Kiskunfélegyháza.
Andor József.
Andraskó Lajos fűszerkereskedő Pestszentlőrinc. (Elköltözött.)
Andrássy B. Kálmán t. hdgy., törvsz. jegyző, Bpest, Áltotmány-u
Törv. könyvtár.
And ró János t. tizedes Kiskunfélegyháza. Jász-u. ;~4.
Androvich László t. hdgy.
Andrus Jakab Soroksár, Mária-u. 11.
Angeli Jakab.
Antal Béla BSzKRT ellenőr Újpest, Tisza-u. 4.
Antal Dezső.
Antal József dr., t. hdgy., belügymin. titkár Pestújhely, Hadik-u. 5.
Antal József kisbirtokos Jászárokszállás, Natvardi-tanya. Csörszárok-
dülő.
Antal Lajos.
Aintók János Bpest, IL, Retek-u. 9.
An tus József t. szakaszvezető, földműves Bogviszló.
Apró István t. őrzvezető, kereskedő Bpest, VII, Király-u. 69.
Aranyos István t. tizedes, fölm. Bogviszló.
Aranyoisey László Városi Színház tisztviselője Bpest, Tisza Kálmán-tér.
Arató Sándor dr. orvos, kórházi főfelügyelő Bpest, VII, Szövetség-u. 43.
Arnold Elemér mérnök Bpest, XL, Budafoki-út 81.
Artner Kálmán fertőisztentmiklósi, vitéz, ny. altb. (meghalt) Bpest,
L, Királyhágó-u. 5 b.

*) A rendelkezésünkre álló háború utáni névjegyzékünk eléggé hiányos, ezért kívánatos volna az, hogy a volt m. kir. budapesti 30. honvéd gyalogezred emlékbizottsága Budapest, IV., Váci-utca 40. szám alá a bajtársak, illetve hozzátartozók minden név és lakcímváltozást bejelentsenek.

- Ary Lajos alezredes Ungvár, 24. gyalogezred.
 Asbóth Lóránd.
 Aschenbrenner Mihály ny. ezredes Hévízfürdő, Tiszti Gyógyház.
 Aschier AJajos np. fhdgy. (meghalt) Bpest, I., Ferry Oszkár-u 57
 Attkáry Ottó npf. szds. Bpest.
- Ábrai Géza dr. t. zls., M. Ált., Hitelbank jogi oszt. Bpest, V., József-tér. Hitelbank.
 Ábrai Vilmos t. fhdgy., Franklin Társ. cégj. Bpest, Egyetem-utca 4.
 Ábrahám Béni földmíveis, Bogyiszló.
 Ábrahám József földmíves Bogyiszló.
 Ábrahám Pál e. é. önk. szkv., zeneszerző, dpest, Amerikai-út 37_n
 Ács Frigyes iszföv. tisztviselő Bpest, Fery Oszkár-u. 52.
 Acs Miklós földmíves, Bogyiszló.
 Ádám János t. hdgy., tanító Sashalom, Rákóczi-u. 23.
 Ádám Sándor kereskedelmi utazó Bpest, IX., Lónyay-utca 42/b,
 Ágoston Károly (meghalt) Budapest.
 Ágoston II. t. z le., tisztviselő Bpest. V, Váei-út. Elektr. Művek.
 Ámon Ferenc dr. orvos Apafin (Jugoszlávia).
 Anyos János t. hdgy.
 Árendássy Imre gyógyszerész (meghalt 1938.) Pestszentlőrinc. Üllői-út 177.
 Árki Nándor m. tisztviselő Bpest, Rákóczi-út 54. Vtheneum.
- Babacsi István gazdálkodó Ráckeve.
 Bácsi József földm. Bogyiszló.
 Bagi Lipót papirkereskedő Jászárokszállás, Fő-tér.
 Bagó Péter földbirtokos ökécske.
 Bajai István vitéz, t. törzsörmester Sükösd, Pest-m. (Elköltözött.)
 Baján Ferenc dr. ügyvéd Bpest. VIII., Rákóczi-nt 29.
 Baka y Aladár t. fhdgy., technológiai tanár Pécel.
 Bakonyi (EtaaljJenbrenner) József Bnest, VII, Akácfa-u. 57., III. 52.
 Bakos Jenő npf. szds.. áll. statisztikai tisztviselő Bpest. III., Bécisi-ét 42,
 Baksa Gergely tanító Bácsa.
 Baky András t. hdgy., »Hangya«« Szöv. ellenőre Békéscsalja.
 Balaton Ferenc dr. orvos Kalocsa, IL, Szent István-u. 58.
 Balázs Ferenc t. fhdgy. Bpest, IX., Ernő-u. 15.,
 Balázs István dr., ezredorvos Kecskemét.
 Balázs István detektívfelügyelő Bpest, Zrínyi-u. Főkapitányság.
 Bal ősik Ferenc t. hdgy., mérnök Bpest, VIII., Baross-u. 3o.c III. 24.
 Balkovitz Lajos fegyvergyári tisztviselő Pestszenterzsébet. (Elköltözött).
 Balla Antal t. tizedes, földmíves Kiskunfélegyháza, Felsőnyomás 9.
 Balla Artúr npf. szds.. szénkereskedő Bpest, V., Rudolf-tér 6.
 Balla László t. hdgy., Compass szerk. Bpest, XL, Horthy Miklós-út 88.
 Balla Mihály fogyasztási ellenőr Kiskunfélegyháza. Kazinczv-u. 35.
 Balla Vilmos npf. fhdgy., Salg. Szénb. igazg.; Bpest, IL, Borgó-u. 19.
 Balogh Imre dr., t. hdgy., ügyvéd Kiskunmajsa.
 Balogh Jenő dr., ny. I. o. főtörzsorvos Bpest, X., Héderváry-u. 5.
 Balogh József t. fhdgy. Kiskunmajsa.
 Balogh László dr. titkár Bpest, Nemzeti Múzeum titkárság.
 Balogh Zoltán e. é. önk. őrmester, hangversenyiroda tulajd. Bpest, VI, Király-u. 88.

- Balogh Zoltán Épest. VII., Csengeri-utca 15., III.
 Balsay László dr. vitéz, őrnagy Bpest, Üllői-át Ludovika Akadémia.
 Baltás Béla csendőr.
 Bana Lajos Bpest, II., Lovag-út 14., I. 7.
 Bangó Imre t. fhdgy.
 Barabás József Bpest, VI., Gömb-u. 36., II. 4.
 Baracs Gyula dr., ny. törzsorvos Bpest, "XIV., Mexikói-út 58., II. 1.
 Baranyai József t. zászlós.
 Bares Géza t. ezredorvos Bpest, VI., Lövölde-tér 2 a.
 Bareza Ferenc dr., t. hdgy. Dunavecse.
 Bárdon Rezső Bpest, III., Testvérhegyi-út 4 b.
 Barkai Ferenc Kiskunfélegyháza.
 Barkóczy Lajos Kalocsa. ilősök-u. 14.
 Barnabás István vitéz, kir. tanfelügyelő Zalaegerszeg.
 paross Péter Pál.
 Basa György cipész Kiskunfélegyháza, Nal,ász-u. 34.
 Bassa Jenő t. szds.. Ilitelbanlv cégvezető Bpest, I., Böszörményi-út
 34/b. ,A.
 Basits József Kiskunmajsa.
 Barta Ferenc t. örvezető Bpest, Széchenyi-fürdő.
 Bar ta Frigyes t. fhdgy. (meghalt) Bpest, VI., Teréz-körnt 24 a.
 Barta Imre dr., egyet. m. tanár, kórh. főorvos Mohács. Vöröismartv-u. 4.
 Barta István banktisztviselő Epést. (Elköltözött.)
 Bartha Gábor vitéz. ny. tiszthelyettes.
 Bartha József t. őrmester Bpest, XIII., Gyöngyösi-út 6., IV. 73.
 Bartha Nándor Bpest, VIII., Mária-utca 19.
 Bartal György üveges Bpest, IX., Mátyás-utca 4., I. 8.
 Bariholdy Róbert alliadbiztos Bpest, lionv. Minisztérium 6, K. oszt.
 Baubach Béla t. fhdgy., számellenőr Bpest, Föld. Min. M., T. E.
 Bauer István.
 Bauer László dr., szanatóriumi főorvos Bpest, VIII., Ráközei-út 11.
 Bazsó Miklós földműves Bogyiszló.
 Bácskai Artúr t. hdgy., keresk. egyeztető iroda Bpest, VI., Vilmos
 császár-út 21.
 Bácskai (Krakauer) Jenő e. e. hdgy. Bpest, III., Árpád Fejedelem-u.
 44., II. 1.
 Bálint Károly dr., gt. fhdgy., ügyvéd, bankügyész Bpest, "V., Bál-
 vány-utca 8.
 Bálint Sándor t. örvezető Bpest, VI., Jász-u. 70.
 Bálint Sándor földm. Bogyiszló.
 Bánér Dávid Bpest, IX., Mes ter-u. 53.
 Bán Emil Pestvidéki Szénb. igazg., Bpest, V., Klotild-utca 3.
 Bán Imre t. őrm., garagetulajdonos Bpest, VIII., Baross-u. 93. Bán-
 garage.
 Bán Mihály Bpest, XL, Mányoki-út 5.
 Bán Ödön ny. őrnagy B.pest, Görgey Artur-u. 4.
 Bánfai (Bruota) Károly t. szkv. autószerelő m. Bpest, VIII.. Öröm-
 völgy-u. 10/a., IL, 24.
 Báldy László vitéz, t. hdgy., városi kert. főintéző Pécs, Damjanich-u. 11.
 Bánovits Tihamér dr., százados gt. Bpest, I., Berényi-u. 4.
 Ránvai Mór dr., npf. szds., ügyvéd Kiskunfélegyháza.
 Bányai Tivadar vitéz, szv. főtisztviselő Székesfehérvár.

- Bárány Albert hentes és mészáros, t. örvezető Jászárokszállás
 Bárány Emil t. fhdgy., nagyker. (meghalt 1934.) Bpest, III., Tábor-
 hegyi-út 12.
 Bárány Győző t. fhdgy., szföv. szszéki könyvszakértő Bpest, IV., gróf
 Károlyi-utca 8., I.
 Bárczy Ödön bárcziházi, rendőrfelügyelő Bpest, VIII., Kistemplom-u. 8.
 Bárdos István.
 Báthori Kornél t. fhdgy., építész Pestújhely.
- Beck Rezső Bpest, VII., Murányi-utca 38.
 Bedies József Etyek (Fejér megye).
 Beer Ferenc
 Beér Béla gyárigazgató Bpest, Bodor-utca 8.
 Bekes István Bpest, IV., Vármegye-u. 15.
 Belicai Ferenc t. orv., földmíves Ráckeve, Fehérvári-út 16.
 Bencze Ferenc t. szds., festőművész (meghalt 1928.) Mezőhegyes,
 Bencze Zoltán gazdatiszt).
 Bencze Sándor vitéz, t. szkv., földm. Bogyiszló.
 Bencze Sándor II. földmíves Bogyiszló.
 Benczúr Gyula dr., t. törzsorvos, egyet. m. tanár Bpest, Szent Gel-
 lért-fürdő.
 Bendzsel Károly dr. Bpest, IX., Mester-utca 65. Adófelügyelőség.
 Bendzsel Károly bőrkereskedő Bpest, VIII., Sándor-tér
 Benedek Ferenc tanító Szentgotthárd (Vas megye).
 Besnesch István íőszámatlanlaesos Bpest, IV., Közp. Városháza.
 Benyeda Mihály földmíves Dunatetőtlen, gróf Teleki urad.
 Bemse István rendőrségi főtiszt Kiskunfélegyháza.
 Bense József rendőrségi s. tiszt Kiskunfélegyháza.
 Berend László.
 Berényi Sándor vitéz, t. szkv. szöv. üzletvezető Szolnok, Verbőczi-u. 13.
 Beretzk Péter dr. nőorvos Szeged, Klinika,
 Berger Endre e. é. önk. szkv. Jászberény, Apponyi-tér 27,
 Berger Jenő t. szds.
 Berger Manó fűszerk. Bpest, Rózsa-u. 19.
 Berka Bálint földm. Bogyiszló.
 Berka János t. orv. földm. Bogyiszló.
 Berka József t. szkv. földm. Bogyiszló.
 Berkes Lukács vm. altiszt Dunavecse
 Berki László t. számvevő őrmester Bpest, Fővám-palota, posta osztály.
 Berkó István báti, vitéz, ezredes Bpest, VIII., Gscpreghy-u. 4.
 Berkovits Oszkár.
 Bernhardt Nándor (meghalt) Újpest, Vöröemarty-utcia 25.
 Bertha Vilmos dr. rendőr fogalmazó Bpest, Főkapitányság.
 Berzsenyi Sándor százados Körmend, 5. gyalogezred.
 Besze Béla t. tiszthelyettes, kőművesmester Kiskunfélegyháza, Dam-
 janich-u. 13.
 Beyer Ede dr., t. szds., tanügyi tanácsos Kispest, Petur-u. 5.
 Bénárd Gézia t. szds.. ny. O.; T. I. aligazgató Bpest. (Elköltözött.)
 Bényi János korcsmáros Mélykút (Bács megye).
 Bércfy Ferenc (Barunik) t. fhdgy., BSzKRT felügyelő Bpest, Belső
 Jászberényi-út 27.
 Bibók Sándor t. örm., birtokos Kiskunfélegyháza, Tanya 1875.

- Bicekey Dénes.
 Bidnári István Bpest, VIII., Lujza-utca.
 Bielek Tibor dr. orvos Bpest, IX., Gyáli-út 1. Szt. István kórház.
 Bikár Jenő Bpest, VII., Dob-utca 68-76.
 Bilicky Lajos.
 Bíró Dezső t. szds., cégjegyző-főkönyvelő Kiskőrös-, Első Dunavidéki Takarékpénztár.
 Bíró János Alpár, gróf Andráissy-u. 932.
 Bíró László dr., ügyvéd, ny. polgármester Kiskunfélegyháza.
 Bíró Sándor.
 Bittó Gyula alezredes (meghalt).
 Bitz Lajos t. tizedes, építésvezető Bpest, IX., Gubacsi-út 73.
 Blasich Márius dr. főorvos.
 Bkakovits Béla ny. főhadnagy Bpest, XIV., Nürnberg-u. *15.
 Blau Vilmos Bpest, V., Nádor-u. 30. Intercontinental.
 Bleier Imre t. szkv., m. tisztviselő Kiskunfélegyháza, Bercsényi-u. \%
 Bleischitz Géza t. szkv., bádigos és szerelő Bpest, XIV., Lengyel-u. 51.
 Blum Antal fodrász Bpest, Üllői-út, Mária Terézia laktanya.
 Boda János földm. Bogyiszló.
 Boda József.
 Boda Gábor földm. Bogyiszló.
 Bodalló István Bpest, VI., Vörösmarty-u. 44/a.
 Bodó Lajos Makó. (Elköltözött).
 Bodnár Jenő dr., t. zls.
 Bogdán Rezső t. íhdy., kereskedő, mexikói tb. konzul Bpest, V., Nádor-u. 30.
 Bokor Béja t. hdgy. Bpest, MIL, Bérkocsis-u. 21 (Meghalt.)
 Bokotzy János t. hdgy., ny. igazgató-tanító Nagyszöllős, Verbőczy-u. 12.
 Boldizsár Gábor Kalocsa.
 Bond or Antal vitéz, tiszthelyettes Kiskunfélegyháza.
 Borbély Miklós dr., kir. ügyész Nyíregyháza.
 Koros Fjerenec várnai, altiszt Bpest, VIII., Baross-u. 87., fdsz. 10.
 Boros Sándor földm. Bogyiszló.
 Boross Dénes vitéz, igazgató Tószeg (Pest megye).
 Boross Károly t. tiszthelyettes, építész, rajzoló Rákospalota. (Elkölt;.)
 Borsits Imre Bpest, VIII., Röck Szilárd-u. 27.
 Borsó Géza.
 Botos Ernő t. íhdy., városi főmérnök Debrecen, Csapé-ti. 33.
 Bónis Sámuel t. íhdy., főszolgabíró Miskolc.
 Böck Béla dr., törvényszéki bíró Pécs, Mária-u.
 Bocs Gábor földm. Bogyiszló.
 Böös István t. tizedes földm. Bogyiszló.
 Böce István földm. Bogyiszló.
 Böcs József földm. Bogyiszló.
 Böhm Gdynia dr., ny. ezredorvos Bpest, IV., Eskü-tér 6. fdsz. 11.
 Bősze József t. tizedes., banktisztviselő Bpest," Kerbank Értékpapír oszt.
 Braun József.
 Brazsorotto Aladár (meghalt), özvegye Petrograd- (Nagybecskerek), dr. Iván Cvejic-ulica Nr. 6.
 Brdics József Etyek, (Fejér megye).
 Braicovic Pjetro Pola, Istria, (Italia), Via Androna del Fieno No. 4.
 Brenndörffer Gyjula ny. ezredes Bpest, XL, Somlói-út 46., fdsz. 1.

- Brezdi János t. zls.
 Brill Lajos dr. ügyvéd Bpest, VI., Aradi-utca 17.
 Bród Gyula dr. orvos
 Bródy II. kesztyukereskedő Bpest, VI!.. Rákóczi-út 28.
 Bruckner Ferenc Bpest, II., Hunyadi J.-út 17.
 Brummer László t. szds Kiskunfélegyháza.
 Biust Adolf textilkereskedő Soroksár, Grassalkovieh-u. 164.
 Brück László c. é. önk. szik v., szabómester B post, IL, Fő-utca 4.
 Brückner János borkereskedő Budafok, Dunasor 71.
 Brückner László borkereskedő Budafok.
 Buday Elemér ny. ezredes Eger, Tündérpark 1.
 Búkor Árpád iodrázmester Bpest, L, Olasz fásor 5.
 Burlán Géza Bpest, VII. Pcterify Sándor-u. 44.
 Burger István Bpest, VI. Jókai-utca 36.
 Butkovits József vendéglős Zombor (Jugoszlávia).
 Buzi József uradalmi főerdész Szászvár, (Baranya megye).
 Buziássy László t. fhdgy., építész Bpest, IX., Soroksári-út 38/40.
 Búben Iván dr., e. ni. tanár, főorvos Bpest, IX., Bakáts-tér 9.
 B. Tóth János földműves Bogyiszló.
- Cagány Nándor dr. t. hdgy.
 Castiglione László szí öv. isk. igazgató Bpest, I., Fery Oszkár-u, 57.
 Clermentis Kálmán dr. tiszti orvos (meghalt) Salgótarján.
 Csák Zoltán (meghalt) Cegléd.
 Csalár Béla kőművesmester Kiskunfélegyháza. Teleki-u. 1.
 Csanádi József t. fhdgy., Bpest, V., Váci-út 18.
 Cisányi Ármin t. fhdgy., bankigazgató Baja. (Elköltözött).
 Csap v Heim Józisef 1.: fhdgy., építész Bpest, VI., Aradi-utca 59.
 Csapody István dr. egy. ni. tanár Bpest, IL, Krisztina-körút 141.
 Csatári István földm. Bogyiszló.
 Császár Pál t. fhdgy. Bpest, VII. Dembinski-utca 31.
 vagy Pozsonyi-út 11.
 Csávási Miklós.
 Cseh Lajos Sashalom, Szt. István-u. 14.
 Cséka József cukrász Budafok, Tüzér-u. 9.
 Cseley József: máriaiigeti, vitéz, dr. főorvos Bpest, IV., Kccskeméti-u. 19.
 Csenki János kereskedő Kiskunfélegyháza.
 Csere Mátyás Tolna (Tolna megye).
 Cseresnyés István ny. alezredes Bpest, IV., gr. Károlyi-utca 16,
 Cseresnyés Zoltán ny. alezredes Törökbálint, József-u. 8.
 Gseréni István ácsmester Kiskunfélegyháza, Bessenvei-u. 2.
 Cseri Lajos szőlőbirtokos Ókéske.
 Gserkuty Dénes áll. Statiszt. Hiv. altiszt Bpest, IL, Kelty K.-u. 7,
 Csermely üdön 1. fhdgy. Rákosszentmihály.
 Csermes Károly vitéz, vitézi jár. hdgy. Pestszenterzsébet, Gubacsi téglagyár.
 Csele Ambrus gyógyszerész Cegléd.
 Cseiényi József Bpest, X., Álmos-utca 10
 Csikós István.
 Csillag Imre.
 Csima István t. hdgy., kohász mérnök Kispest
 Csittkay Béla t. szds. Kiskunfélegyháza.

Csitáry Lajos.
 Csizmadia János bőrgyáros Pestiszenterzsébet, Soroksári-út 14.
 Csizmadia Lajos dr., t. fhdgy., ügyvéd Kiskunfélegyháza, Jókai-u. 26.
 Csontos Imre.
 Csopper Mihály Kiskunfélegyháza.
 Csömöri János kórházfelügyelő Ráckeve.
 Csöngedi János szobafestő Pestszeutimre, Madách-u. 7.
 Gsötöni István ifj. földm. Bogylszló.
 Gsupó János t. törzsörmester, cipésmester Poniáz, Plébánia-u. 28.
 Czebe András t. zászlós Bpest, XI., Verpeléti-út 26.
 Czetu Mir on dr. főorvos.
 Czédli István t. hdgy. Csorvás 693.
 Czé/e Kálmán Bpest. I.. Döbrentei-utca 16.
 Czikk Pál t. tizedes Bpest. VIII., Bákóczi-út 13., II. 28,
 Czinner Armin t. flulgy., kereskedő Bpest, VIII., Népszínház-utca 3.
 Czira Károly tanár Kispest, Álmos-u.
 Czirják Mihály dr., npf. szds., p. ü. igazgató Bpest, VI., Szinyei
 Merse-utca 21.

Dangl Károly (meghalt 1926-ban).

Daniel Gyula.

Daniéi István

Damkovszky Lóránd fakereskedő Bpest, Királyhágó-tér 2.

Darázs Gyula t. tizedes, tűzoltó Bpest, III., Tímár-utca 38., IV. 3.

Darvas Ignác Aszód, Kossuth Laios-u. 66.

Dani Mihálv tiszthelyettes Bpest. XIV., Erzsébet királyné-út 43c, II. 2.

Dávid István.

Deák Béla e. é. zlj.. Orsz. Földh. Int. tisztviselő Bpest, XL, Lláiszló-
 utca 29.

Deim Károly fűszerkereskedő Badacsonytomaj.

Deim Ödön Bpest, VI., Eötvös-utca 25/a., III. 20.

Demeter Antal t. szkv., betonmunkás Tóalmás.

Demetrevicu Ferenc Bpest, Gömb-u. 34. (Elköltözött).

Dénes Oszkár színész Bpest.

Dénes Tibor (meghalt) Bpest, VI., Andrássy-út 8.

Dengle Lajos t. szds., építőmester Bpest. V.. Falk Miksa-utca 12.

Deszkás Gusztáv t. fhdgy., áll. isk. igazgató Sashalom.

Deutsch Dezső Bpest. VII., Jósika-utca 25., I. 9.

Deutsch Ferenc Nyíregyháza. Súlyom-u. 9.

Deutsch Géza cipész Bpest. VII. Thököly-út 12., II. 10.

Deutsch István t. fhdgy., műszaki kereskedő Bpest, IV., Petőfi S.-u. 9.

Deutsch Sándor dr., t. fhdgy., ügyvéd Szigetszentmiklós (Pest megye)

Dékány Gyula.

Dénes György.

Dévai Jenő ékszerész Bpest, VIII., József-körút 81.

Dévai Nándor kórházi gondnok Csepel.

Deveeseri Gergely mészáros.

Diósy Antal t. hdgy., festőművész Bpest, Damjanieh-utca 9.

Ditz József.

Dobler Ferenc t. örmester, kereskedő Baja.

Dobó Adolf

Dobó Antal banktisztviselő Kiskunhalas.

- Dobos András cipész Kiskunfélegyháza, Fürdő-u. 7
 Dobos Boldizsár dr. t. fhelgy.
 Dobos László t. szkv.. városi altiszt Kiskunfélegyháza. Jókai-u. 55.
 Dobod Ambrus dr. kir. járásbíró (meghalt) Monor, Virág-utca 18.
 Dobre Vazul.
 Dolicsek Lajos dr. npf. szds., ügyvéd Kiskunhalas.
 Domány Imre dr. orvos Bpest, Báthory-utca 10.. II. 5.
 Dombóváry Géza dr. ügyvéd (meghalt) Bpest, Szinnyei Merse-ti. 4,
 Donner N. őrn. Bpest, VIL, Dob-utca.
 Doszpod Béla épület- és géplakatos Mélykút.
 Dóczy Sámuel dr. npf. fhgy. Bpest, VIL, Pvákóczi-út 10.
 Dóczy Jenő t. tizedes, vendéglős Kiskunfélegyháza.
 Dózsa Imre t. fhgy^f. Hódmezővásárhely. Kistó part 16.
 Dózsa Jenő.
 Dörflinger Dezső Békásmegyér.
 Dugár Lajos Kiskunhalas, Szatmári S,-u. 22.
 Dukai II. Vadkert.
 Dulovics Elemér t. szakaszvezető Kisújszállás.
 Dunai Róbert e. e. önk. tizedes, KMAG orsz;. felügy. Bpest₃ Régiposta-
 utca 7-9-
 Durkó Sándor dr. t. hdgy.. ügyvéd Békés. (Elköltözött).
 Dvorszky Pál gazdálkodó Aszód-
- Eckstein Béla.
 Egreesy István t. nyilvt. őrmester Jászberény, Galamb-utca 1-5,
 Ehrenwaktl Károly t. hdgy. Bpest, VIII., Kálvária-u. 6.,
 Ehrlich József likörgyáros Bpest, IX.: Liliom-utca 34-36.
 Eiler András községi pénztáros Bocsa (Pest megye).
 Eisenberg; Márton Bpest, VI., Teréz-körút 4.. I. 8.
 Elek György t. örvezető Kiskunfélegyháza, Tanya 66.
 Empert Károly t. hdgy. Bpest, XL, Abel Jenő-utca 8.
 Enosy Pál dr., t. ezredorvos-
 Engel Artúr
 Engel Lajos dr.. ügyvéd Bpest, VI., Andrássy-út 6.
 Eördögh Dénes alezredes (meghalt) Bpest, VIL, Huszár-u. 8,
 Epres Lipót t. hdgy., tanító.
 Erdei József földm. Bogyzisló.
 Erdey János vitéz, t. fhgy., gazd. akad. tanár Debrecen, Gazdasági
 Akadémia.
 Erdős Ferenc szabómester Bpest, VI., Nagymező-utca 43., I. 1.
 Erdős József.
 Erdős Zala László t. zászlós Bpest, V., Kossuth Lajos-tér 16/17., IV. í,
 Erdőkővy István t. hdgy. Bpest, Ihász-u. 5.
 Erdőkővy Károly t. hdgy. Bpest. (Elköltözött).
 Erényi Ferenc t. zászlós Bpest, III., Lajos-u. 126.
 Erkey Ferenc Bpest, VI., Nagymező-u. 43. (Elköltözött).
 Ermler Antal Újpest, gr. Apponyi-u. 23.
 Ernst Ödön.
 Eszes István dr., orvos Szentes, Bákóczi-u. 63.
 Etzinger Ottó e. c. fhgy., gyárgondnok, cégvezető Bpest, Keresztúri-
 ul: 30-34. Dr. Wander-gyár.
 Égi Pál gyárimunkás Bpest, IX., Kinizsi-utca 14., I. 19.

Ékes Árpád Bpest, VII., Vörösmarty-u. 13., II. 10.

Fábián Béla festőművész.

Fábián László t. orv., földm. Kiskunfélegyháza, Tanya 756.

Fadgyas Imre szíjgyártó mester Felsőmocsolád (Somogy megye).

Fant oly Gyula vaskereskedő Kiskunfélegyháza.

Faragó Antal t. őrmester. kárnitos mester Jászárokszállás, Petőfi-u. 3.

Farkas Ferenc őrnagy (meghalt).

Farkas Frigyes Béla t. zászlós.

Farkas Gyula t. hdgy. Bpest, VIII., Festetich-utca 2.

Farkas János rendőr főtörzsőrmester Bpest, Mosonyi-utca, Rendőr-
főparság.

Farkas János t. zászlós, tanár Bpest, VIII., Iloránszkv-utca, Reáliskola.

Farkas József t. szakaszvezető. földnu Bogyzslo.

Farkas Oszkár dr. ny. törzsorvos Bpest, I., Várfok-utca 4.

Farkas Pál vendéglős Bpest, IX., Üllői-út 109., I. 7.

Farkas Sándor vitéz, t. fhdgy., községi jegyző Tarpa (Bereg megye).

Farkas Sándor npf. fhdgy., IBUSz tisztviselő Bpest, IX., Mester-u. 12.

Farkasfalvy (Fuczek) Zsigmond vitéz, ny. ezredes Bpest, II., Ady
Endre-utca 1.

Feditnik Mihály t. fhdgy.

Fehér Aurél t. hdgy., m. tiszt v., Bpest, V., Pozsonyi-út 14.

Fehér János t. tiszthelyettes, Elektr. Müveknél pénzbeszedő Bpest,
XIV., Miskoczi-út 90.,

Fehér Jenő e. é. szds., ny. postatakt. főtiszt Bpest. VNL, Vas-u. 19.

Fehér Leó t. őrmester Bpest, IX., Ráday-utca 14., II. 5.

Fein Simon aranyműves Bpest. VI., Király-utca 26.

Feiszt Rezső t. hdgy.

Fejes Kálmán vitéz, ny. tábornok Miskolc, Urak-utca 39.

Fejér József László dr. X., Pongrác-út, állami lakótelep.

Fekete István t. tizedes Szánk, Mörícgát (Pest megye).

Feldmann Fülöp Bpest, VII., Rózsa-u. 29.

Feldmayer Lipót t. fhdgy., baromfikereskedő (meghalt) Kecskemét.

Fenyő Zsigmond npf. szds., malomvezető Törökszentmiklós. (Elkölt.).

Fenyves Aladár dr. körorvos Taktaharkány, (Zemplén megye).

Ferbár József ifj. Bpest, X., Jászberényi-út 22.

Ferenczi Károly színigazgató Bpest, V., Váci-út 18., V. 23.

Fessel János t. fhdgy.

Feuer István dr. gyermekorvos Bpest, V., Falk Miksa-u. 30., í. 3.

Fisch Albert.

Fisch István Bpest, Múzeum-utca 19.

Fisch Sándor Kispest. (Elköltözött).

Fischer Andor t. fhdgy. Bpest, VII., Thökoly-út 3.

Fischer Dezső Bpest, V., Kiss János-utca 2/b.

Fischer Ernő dr., npf. ezredorvos kórházi főorvos Bpest, IV., Váci-
utca 42.

Fischer Ferenc

Fischer Jákó dr., ügyvéd Baja.

Fischer József npf. szds., kereskedő Kalocsa (Elköltözött).

Fischer László dr. Bpest, VI., Andrássy-út 81.

Fischer Márton e. é. önkéntes szakaszvezető, m. tisztviselő Bpest.
Rákóczi-út 36.

Fischhof Béla dr. ügyvéd Bácsalmás
 Fischl Jenő.
 Fischl Vilmos 111. tisztviselő Baja, Posztógyár.
 Fitz István.
 Flaunayer József (lásd Szebeny alatt).
 Fleischer Miklós Csepel. Rákóczi-u. 106.
 Fleisch maim Lajos dr. főorvos Csetény, (Veszprém megye v
 Fleisz András t. szakaszvezető Kecel.
 Flesch Jakab.
 Flóris (Fleischmann) Ernő bankigazg. Hermes Bpest, V. Szemere-
 utca 17., IV, 1.
 Fligl József zongoraművész Bpest, II., Kelety Károly-u < 9.
 Flórián László Bpest, NL, Bécsi-ót 134.
 Fodor Ferenc Soroksár.
 Fodor Ferenc Bpest, VIII.. Népszínház-u. 16.
 Fodor Kálmán t. hdgy. Bpest, I.; Márvány-u. líi. (ElköltözőLt).
 Fodor Pál bútorkereskedő B nóst, V., Nádor-utca.
 Fodor Zsigmond.
 Foriáteseu János dr., t. ezredorvos.
 Forgács II. szőnyegkereskedő Bpest, VII.. Rákóczi-ót.
 Forgó Imre kádármester Kiskunfélegyháza, Árpád-utca. 24.
 Forgó János t. orv. birtokos Kiskunfélegyháza, Széchenyi-u. 31.
 Forlosi Ferenc.
 For ray Béla dr. főorvos.
 Földeák (Fried) Elemér tisztviselő Bpest. VI. Klauzál-u. 33., f. 6.
 Földes Gyula.
 Földes Imre Bpest, VII, Erzsébet-krt 27..
 Földvály Ernő.
 Fölker Antal dr., ei, c. fhdíiy, p. ü. titkár Bpest, IV.. Királyi Pál-u.
 7. L 1/a.
 Francia Kies Ernő vitéz, t. Fhdgy. Bpest. IX., Kinizsi-u. Kultur Mozi.
 Frankl Róbert.
 Fráter Ernő alezredes Nagykapos.
 Frey Gyula dr
 Fribeisz Zoltán Szécsény.
 Fried Ernő kereskedő.
 Fried Gyula kereskedelmi ügynök Bpest, Lehel-út, Müller test, cég,
 Fried Henrik ny. őrnagy gt. Miskolc.
 Fried Vilmos okl. mérnök Bpest, V. Koráll-utca 15., VII. 6.
 Friedländer Lajos t. hdgy.) Bpest, V., báró Aczél-ulca 3.
 Friedmann Adolf Bpct, VI., Paulay Ede-utca íl.
 Friedmann Alfréd Bpest, VII. Murányi-utca 42.
 Friedmann Ede Bpest, VII, Vay Adám-utca 42.
 Fridmanu József bádogos és szerelő Sashegy.
 Friedmann Ödön.
 Friesz Jenő dr., t. c. ü. hdgy. Bpest. VNL, Ludovicum-u. 2/b
 Frimm Jenő körmendi, szobrászművész Bpest, Egresi-út 6.
 Fröhlich Pál.
 Fröhvirtli János Vecsés. Fő-utca
 Funk Oszkár.
 Funk Pál (Angelo Foto) Bpest. IV., Váci-utca.
 Fuchs István Bpest, Múzeum-utca 19.

- Fühl József Bpest, VI., Dévényi-utca 10.
 Fülel József.
 Fülel Szántó László dr. rendőrfogalmazó Bpest. Főkapitányság.
 Fülöp András t. hadnagy.
 Fülöp László dr., t. zászlós, ügyvéd Cegléd, I., Kazinczy-u. 1.
 Füringer János Budaörs, gr. Apponyi-utca 47.
 Fürjes Sándor dr., t., zászlós, ny. rendőrfogalmazó Bpest, VII.,
 Akác fa-u. 64.
- Gaál Géza dr. Bpest, X. Juranich-telep, K-épület.
 Gaál Imre.
 Gaál Kálmán tiszthelyettes Bpest. II., Fő-utca oo.
 Gabler András kereskedő Soroksár.
 Gágyor Sándor dr., t. hdjgy. tszéki jegyző Rákospalota, Pázmány-u. 78.
 Gáli Henrik hajóskapitány Bpest, V., Mária Valéria-u. 11.
 Gáli István t. zászlós.
 Gáli István t. e. ü. tizedes Polgárdi, Bálint-telep (Fejér m.).
 Gallai (Goda) József posta altiszt Kispest-Wekerletelep, Szendrő-
 köz 14.
 Gallé István ifj., O. K. II. ellenőr Rákospalota, Körvasút-sor 27.
 Gallé Tibor festőművész Bpest, VI., Bulyovszky-utca 16.
 Gallik Kálmán közalap, főfelügyelő Bpest. (Elköltözött).
 Garami Béla dr., npf. ezredorvos, zeneszerző Bpest, VI., Andrassy-
 út 89.
- Galay Géza ny. ezredes Bpest, XI. }, Bertalan-utca 20.
 Gárdonyi Béla t. zászlós, m. tisztviselő.
 Gáspár Endre fogtechnikus Kiskőrös.
 Gáspár József t. fhdgy, főmérnök Bpest. Lánchíd-utca 5. (Elköltözött).
 Gáspár Ferenc földm. Bogyiszió.
 Gátfalú Ferenc dr. Kiskunfélegyháza.
 Gatter, János Soltvadkert.
 Ganzer István t. szakaszvezető Bpest, Nj. Iskola-utca 8., I. 12.
 Gazsi József Kiskunfélegyháza, Kun-utca 22.
 Gegus Gusztáv t. fhdgy, kéktaxi főtitkár Bpest. VII., Uoltenbiller-u, 27
 Gelb Lajos Bpest, VII., Akácfa-utca 43. III.
 Gelléri Sándor t. fhdgy Bpest, II., Margit-krt 60., fél emelet.
 Gellért Áron dr., npf. százados, ügyvéd Bpest, V... Alkotmány-u. 10.
 Georgievits J. Béla dr., ny. rendőrfogalmazó, ügyvéd Bpest. IV.,
 Eskü-tér 6.
- Gerei Rezső Rákosszentmihály. Károly király-út.
 Gergely Béla hadnagy Kiskunfélegyháza.
 Gergely Lajos dr. tszéki bíró Szekszárd.
 Gerlőczy József dr. ügyvéd Bpest, VIII., Baross-tér 11.
 Gerlőczy Lajos dr. lapszerkesztő Bpest, I., Szamos-u. 6.
 Gerő Mór kárpitoskellékkereskedő Bpest, IV., Hajó-utca 8-10.
 Gerő II. maradékaruháztulajdonos Bpest, VI., Andrassy-út 6.
 Gerise József vitéz t. hdgy. Kispest, Herrich-utca 61.
 (berzsényi (Gunszt) István tisztviselő Bpest, II., Keleti Károly-u. 26.
 Gfellner Károly t. hdgy_{ir} szföv. tisztviselő Bpest, VI. Kcr. Elöljáróság.
 Glatz Gyula polgármester, Esztergom.
 Glück Géza t. szds., építészmérnök Bpest, VI., Andrassy-út 79.

- Glück Imre ügynök Bpest, VIII., József-utca 74... I.
 Gluckbtal Pál üzletvezető Rotechild K.-cégnél Bpest, IV., Deák-tér 3.
 Gocsán Gyula kormánytanácsos Bpest, VIII., Mátyás-tér 6.
 Goda Ferenc
 Gohér László t. hdgy., Ker. Bank tisztviselő Rákosliget. XVII.-utca 2.
 Gold Andor postatakarékpénztári számtanácsos Bpest, III., Keve-u. 43.
 Goldntami Bernát címfestő Bpest, VU., Dob-utca 84,
 Goldner Imre Bpest, VII., Nagyatádi Szabó-utca 46.
 Gombó Károly kereskedő, Makó.
 Gosztonyi Vilmos dr. főorvos Bpest, Szent István-körút 17.
 Górnagy Mátyás Cegléd.
 Göde Jenő t. szds.; Bpest, VII., Nef elejts-utca 7-9.
 Görödöcs Lajos t. örv. Ráckeve.
 Görbe Ferenc földm., Bogyiszló.
 Görög Henrik műszaki tisztviselő Bpest, IX., Lónyay-utca 39/b.
 Grabinszky Károly Bpest. VII., Dob-utca 109. (Elköltözött).
 Grauer Vilmos dr. (meghalt) Bpest, V.V, Perezel Mór-utca 4.
 Greif József Bpest, VIII., Práter-utca 30.
 Grellneth Ede MÁV raktárnok Dunaharaszti. (Elköltözött).
 Grenyó József t. zlj. Bács (Pest megye).
 Grimm Gábor szfőv. tisztviselő Bpest, IX., Mester-utca 9.
 Grihovszky II. tanító Kalocsai
 Grósz Allbert t. őrmester, kávé (meghalt) Bpest. II.p Bajjvívó-utca 4.
 (Fia: Bartos Miklós operaénekes).
 Grosz Lajos
 Grosz László
 Grosz Sándor t. fhdgy., Bpest, VII., Holló-utca 6.
 Groszmanji Ödön.
 Groz a Simon t. őrmester, földm. Bogyiszló.
 Grummel Ferenc szabómester Bpest, IX., Bokréta-u. 24.
 Grünfeld Márton t. őrmester, cipész m. Bpest, Görgey Artur-u. 33.
 Gubik Lajos Bpest, Visegrádi-u. 113., L. 22.
 Guggenberger Mihály.
 Gunda Lajos t. szds. Földmin; főszámtanácsos Bpest. VII., Thö-
 köly-út 89.
 Gungl János Bpest, Gervay-u. 88/b.
 Guttmann Zsigmond t. hdgy.
 Gyenes József betűszedő Pest szenterzsébet, Királyhágó -u. 5.
 Győrbíró Jenő József lécfalvi, t. fhdgy. Bpest, XIV., Nürnberg-»u. 26.
 Győri Elek t. hdgy.
 Győri Gusztáv t. fhdgy. Újpest, Szabadkai-u. 25.
 Győri István dr.
 Gyuri István dr. orvos.
- Haber Antal t. fhdgy.; Albertfalva, Erzsébet királyné-u. 27.
 Habi Zoltán őrnagy (meghalt).
 Hadházi Dániel vitéz, t. fhdgy. Debrecen. Sámson-u. 37.
 Hadházy Kálmán oki. jegyző Nagykónya (Bereg megye).
 Hadházy Lajos t. őrvezető Bpest, IX., Thaly Kálmán-u. 39.
 Hajas István Bpest, VII., Klauzál-u. 9.. II. 26.
 Hajdú II. törzsőrmester, asztalosmester Bpest, VI., Lehel-u. 7.
 Hajdú Mátyás földműves Bogyiszló.

- Hajdú Sándor t. zászlós, gazdálkodó Dány (Pest megye).
 Hajnáy Antal t. hdgy. Kiskunfélegyháza.
 Hajós Béla ny. alezredes Mátyásföld, Huszár-u. 24.
 Halasy Áron dr. rendőrkapitány Kiskunfélegyháza.
 Halász Andor dr. főorvos Bpest, XI Horthy Miklós-út 41.
 Halász István npf. fhdgy. Bpest, VIII., Sándor-tér 4.
 Halász József malom képv. Alag
 Haller Ödön dr. Bpest, Teréz-körút 40-42.
 Haller Tibor dr. főorvos Bpest, IV., Kossuth Lajos-u. 13.
 Halmai Lajos t. szakaszvezető, vasutas Szentendre. (Elköltözött).
 Halsy Károly Bpest, XIV., Telep-u, 20.
 Hamburger Andor Bpest, VII., Király-u. 28., II. 64.
 Hanák Béla kereskedő Baja.
 Hanák János főszámvevő (meghalt) Bpest, IX., Soroksári-út 148.
 Hanel Károly dr. ügyvéd.
 Harkay (Haspra) Ferenc alezredes Somorja.
 Harnácsigi Lajos.
 Harsányi Rezső Bpest, II., Zsigmond-u. 23., II. 7.
 Hartyánszky Elek őrnagy Kiskuni elegyháza.
 Hasznos József vitéz, npf. fhdgy., banktisztviselő Bpest, XI, Horthy Miklós-út 32.
 Häuser Károly (Wagons Liternél) Bpest, V., Mária Valéria-u. 1.
 Hausenblasz Róbert ny. ezredes Miskolc, Hunyadi-u. 34.
 Havas Jenő.
 Havas Rezső t. fhdgy., poetatkpt. szv. főtanácsos Rákosszentmihály. Tisza István-u. 17.
 Hedvig István gyógyszerész Bpest, V., Ilollán-u. 24-26.
 Hegedűs József földm. Bogyiszló.
 Hegedűs (Zdrahál) László alezredes Debrecen, Városparság.
 Hegedűs (Hochstädter) Károly Kenderes.
 Hegyi Andor ny. ezredes Rákosszentmihály, Kredits S4-11. 1.
 Hegyi László Monor, Pilisi-út.
 Heiler Sándor Bpest, VII, Hernád-u. 43.
 Heisler Lajos t. tizedes, kereskedő Kislomfélegyháza, Deák F.-u. 42.
 Heiszky Rezső Bpest, VII, Szövetség-u. 27.
 Heksch Tóbiás Bpest, VII, Izabella-u. 70/b. III.
 Heller József t. zászlós Bpest, IV\, Irányi-u. 1., II. 5.
 Helm Mihály ny. főszámvevő.,
 Heltai Andor színész Bpest, VII, Nagymező-u. 32
 Heltai Nándor.
 Heltai Rudolf Bpest, VIII., Aggteleki-u. 11.
 Helyes Béla Bpest, Csengeri-utca 84. (Elköltözött).
 Herbök Béla Csepel, Királyerdő, Retyezát-u. 1072.
 Herceg Elek Bpest, V., Pozsonyi-út 3.
 Herceg Ignác.
 Herczeg Imre földm. Bogyiszló,
 Herczeg István t. tizedes, földm. Bogyiszló.
 Hercegfalvy József vitéz, Bpest, Tözsdepalota, Zsiró és Pénz táregylet.
 Herczeg Lajos dr. ny. ezredorvos (meghalt) Bpest, VII, Andr!ássy-út45.
 Herczog Lajos Bpest, II., Székely-u., 2.
 Herczog Gedeon kereskedő Bpest, VII, Király-u. és Kazinczy-u. sarok.
 Herczog Sándor Bpest, VIII., Futó-u. 18., f. 13.

- Heredi Szabó Mihály birtokos Kiskunfélegyháza, Károlyi-u. 2.
 Hermann Emil dr. poliklinikai főorvos Bpest, VII... Teréz-körút 2.
 Hernádi László t. hdgy. Kiskunfélegyháza.
 Ilever Gáspár vitéz Kiskunfélegyháza, Szent Imre-u. 59.,
 Hever János birtokos Kiskunfélegyháza, Illésházy-u. 15.
 Hever Miklós t. szakaszvezető, kereskedő Kiskunfélegyháza, Szőlő-u. 38.
 Hexner József t. őrmester Bpest, VII. Király-u. 25.
 Héjas László t. tizedes, városi altiszt (meghalt) Kiskun Félegyháza,
 Gárdonyi-u. 4.
 Hídvégi István t. szakaszvezető, állami nyomd., betűszedő Bpest,
 I., Maros-utca 29.
 Hilscher Zoltáin dr. kereskedelmi isk. tanár Bpest, IX.. Boráros-tér 6.
 Hinsch Alfréd Bpest. (Elköltözött).
 Hirsch János Bpest, I., Csap-u. 4., I. 9.
 Hlancsó Károly Bpest, V., Zrinyi-u. 9. Mosód«.
 Hlavács István Csillaghegy, Ernő-u. 3
 Hlavaíi János Kecel.
 Illavati József Kecel.
 Holier Mihály városi tisztviselő Kiskunfélegyháza
 Hoffmann Béla.
 Hoffmann Géza, szászkabányai, ny. tábornok Bpest, VIII., József-
 kör ut 71-73.
 Hoffmann Mihály dr. ügyvéd Bpest, VI., Vörösmarty-u. 62.
 Hohenberg Ede Bpest, V., Pajinónia-út 21. (Elköltözött).
 Hochstrasser Ferenc t. szakaszvezető Bpest, Batthyány-u. 46.
 Holler Lajos Vilmos.
 Homlok Sándor vitéz, vezérkari ezredes Bpest, Honvédelmi Minisz-
 térium.
 Holló Gyula t. fhdgy., tanító Cegléd.
 Homok Mihály Somoskőújfalú
 Hornunn Andor főmérnök (Ganz Waggongyár) Bpest, X.. Kőbányai-
 út 31.
 Hornyák Mátyás Madaras, Nyugati újsor (Bács megye).
 Horpáczy Ferenc (meghalt) Kiskunfélegyháza.
 Horun Mór t. tizedes, soffőr Kiskunfélegyháza, Petőfi-u. 20.
 Horvay (Kronstein) Alajos t. hdgy. Bpest, III., Gyóni Géza-u. 4.
 Horvát (Hochi&inger) Pál m. tisztv.; Bpest, VII., Hernád-u. 54., I. 3.
 Horváth Bálint trafik a& Ráckeve, Fő-utca.
 Horváth Ferenc t. tizedes, rendőrségi altiszt Kiskunfélegyháza,
 Attila-u. 72.
 Horváth István t. hdgy.ç bírósági tisztviselő Bpest. (Elköltözött).
 Horváth János őrnagy Bpest, IX., Ferenc-tér 12.
 Horváth János t. fhdgy., Bpest, Rózsa-u. 92., I. 13.
 Horváth József szkv. fhdgy., lapszerkesztő Bpest, VI., Ö-u. 10. Új-
 Barázda
 Horváth Mátyás t. őrzető, szobafestő és mázolómester Pestszent-
 lőrinc, Wlasics-u. 85.
 Horváth Mihály városi díjnok Kiskunfélegyháza, Deák Ferenc-u. 84.
 Horváth Zoltán dr., npf. szds., ügyvéd Kiskunfélegyháza, Lehel-u. 3.
 Horváth Zoltán e. e. szds., szföv. tanító Kispest, Báthory-utca 102.
 Hubert Lipót Bpest, XIII.. Frangepán-u. 65/b.
 Huszár Lajos Kispest, II., Verbőczy-u. 9.

Hühner József t. hdgy. Bpest, II., Margit-körút 59.

Iller József Kecskemét.

Illés Gábor t. örvezető, földm. Bogyiszló.

Illés Gergely tanító Kalocsa.

Illés István tanító Csömör.

Illés István földm. Bogyiszló.

Incze Sándor lapszerkesztő Amerika.

Intzédi Gyula ny. ezredes (meghalt).

Ingnsz Jenő t. tizedes, malomtulajdonos Nagybaracska.

Istók Gyula ny. ezredes Kecskemét, Sárkány-u. 2.

Ivanecz János földm. Bogyiszló.

Iványi István birtokojs Kiskunfélegyháza, Tanya 725 a.

Iványi József főklmives Kiskunfélegyháza, Nyom. 6.

Iványi Pál t. hdgy. Kiskunfélegyháza, Városháza.

Iwoncsek Róbert Bpest, VII., Roittenbiller-u. 29/h., III. 5.

Izsák János Izsák.

Jablonkay Jokics Elemér őrnagy Bpest, 101. híradóezred.

Jablonszky Józisef építőmester Zsiámbék.

Jagicza Antal dr. ny. polgármesterh., ügyvéd, szerkesztő Kalocsa.

Jakab István t. fhdgy., gyári irodavezető Budafok, Gyár-u. 7-13.

Jakabfalvy Ferenc Bpest, IX., Soroksári-út 58.

Jakovovich Béla dr. egy., tanárs. (imeghalt) Bpest, VII., Nagyatádi Szabó-u. 50.

Jambrik Péter.

Jammer János t. szakaszvezető Bpest, VI., Hungária-fels-krt 63.

Jaszanovits Mihály Bpest, VII., Ezerhát-u. 6., III. 19.

Jákó (Jatkula) Béla operaénekes Bpest, VIII., Városi Színház.

Jámbor József t. fhdgy. Bpest, X., Halom-u. 40.

Jíámbor Károly ny. Köze. takptári főtisztviselő Bpest, XI., Hegyaljai-út.

Jámosdeák Márfton e. e.j hdgy., forg. adóh. tiszt. Rákospalota,

Jászfi (Jagica) János t. hdgy., tanító Sükösd.

Jávör Árpád.

Jávör Sándor vitéz, t. őrmester Bpest, VIII., Orczy-út 24., I. 21.

Jenei György.

Jeszenszky József Csepel, Weiss Manfréd gyár r. t.

lirousek Róbert Bpest, VII., Rottenbiller-utca 29/a.

Jónás István npf. szds., nv. rendőrs. számv. főian. Bpest. VI., Aradi-u. 10., III., 1.

Józsa Jenő t. zászlós, mérnök Kispest. (Elköltözött.

Józsa István t. tizedes, földm. Bogyiszló.

Józisa Mihály földm. Bogyiszló.

Jörös András mérnök Alsógöd.

Juhász Balázs Kiskunfélegyháza.

Juhász Károly t. fhdgy. Felsőmonostor, u. p. Kecskemét.

Jurcsó M. László Bpest, V., Pozsonyi-út 15., f. 1.

Juszkó Béla festőművész Bpest, VII., Izabella-utca 23.

Kabinai József t. szakaszvezető Bpest, VI., Szív-u. 50., I. 25.

Kacir Sándor t. örvezető Bpest, VIII. Práber-u. 68.. II. 25.

- Kachelmann Otto t. fhdgy., főerdőmérnök Isaszeg.
 Kadlubek Dezső kereskedő Losonc.
 Kaiser József Bpest, VI., Desseffy-n. 35., I. 11/b.
 Kaiser László t. fhdgy.i Bpest, X., Szapáry-u. 17.
 Kallivoda Jenő Bpest, V., Mária Valéria-u., I. MFTR.
 Kallós Arnold dr. v. törzsorvos (meghalt) Bpest, VI., Vorösmarty-u. 45., fivére dr. Kallós Oszkár.
 Kallós Ede szobrászművész Bpest, X., Százados-úti művésztelep.
 Kalmár Henrik Bpest, VIII., Szeszgyár-u. 11.
 Kamp Ferenc Jakab banktisztv. (meghalt) Szeged, Tisza István-u. 2.
 Kanczler József.
 Kanitz Lajos. Bpest, Bulyovszky-u. 38.
 Kapcsos Ignác szabómester Ounakisvarsány, Deák Ferenc-u. 45.
 Kapotsy István t. szds., szfőv. iparisk. tanár Bpest, X., Heves-u. 24.
 Kapronczay Lajos.
 Kapus Pál napszámos Kiskunfélegyháza, Laktanya-u. 5*
 Kapuváry Gusztáv vitéz, építész Bpest, VIII., Kisstáció-ti. 3.
 Kapy Rezső dr. Bpest, VII., Nefelejts-u. 61.
 Karászi István t. tizedes, földm. Bogynszló.
 Karácsonyi Mihály.
 Kardos József vitéz, tiszthelyettes Kiskunfélegyháza, 9. gyalogezred.
 Kardos Miklós.
 Karmann Frigyes dr. Bpest, Hon v.. Minisztérium 13. osztály.
 Kass Béla ifj. Bpest, N., Corvin-tér, Budai Vigadó.
 Kassai Károly.
 Karmazsin (Hornik) Ernő Bpest, VIII., Mátyás-tér 9., fél ern. 6.
 Kastaly Dezső Kisvár da.
 Kaszági Béla.
 Katona József.
 Katz Salamon.
 Kazinczy Kajmán Antal ny. MÁV I A o. s. tiszt Bpest,
 Kazinczy Gergely.
 Kayser Andor t. fhdgy.
 Kállay Zoltán t. Hdgy., tisztviselő Battony a. m. kir. dohánybev. hív.
 Kálmán Dezső dr. főorvos.,
 Kálmán Jemő Bücsüszentlászló.
 Kálmán Sándor dr., O. F. A. igazgató Bpest. Erzsébet-krí, Royal szálló.
 Kálmán Oszkár t. őrmester; vendéglős Bpest, V.i, Kádár-u. 10., II. 17.
 Kálmán Sándor t. szds., bankigazgató Bpest, V., Nádor-u. 21.
 Fabank.
 Kálmán Sándor dr. orvos Bpest, VII., Király-u. 95.
 Káplány Géza t. fhdgy.j technológiai könyvtáros Bpest. VIII.. József-körút 6.
 Kárán Péter.
 Károlyi János százados, gt.
 Kárpáti Béla dr., t. fhdgy., Kisépári Hitelint. cégv. Budapest, VII., Rákóczi-út 30.
 Kárpáti László dr., t. hdgy., ügyvéd Kiskunfélegyháza.
 Kedvesi Ferenc.
 Keinroth Péter.
 Kelecsényi Ferenc Dunakeszi, Attila-utc« 20.
 Kelemen II. M. Nemzeti Bank tisztviselő Bpest.

- Kelemen István dr. (meghalt) Kalocsa.
 Kelemen János Kalocsa.
 Kellner Lipót Győr, Arany Jájios-u. 29.
 Kemény Gábor rrr. lelkész Baja.,
 Kemény Z. Artúr gyáros Nagyszalonta (Salunta) Románia.
 Kemény Zsigmond gyárigazgató Bpest, VII; József-körút 4. (El-
 költözött).
 Kemenessy Sándor vitéz, szföv. számtanácsos Bpest, VIII., ör-u. 9,
 Kende Jenő kereskedő Bpest, VII, Király-u. 43.
 Kendefi István e. é., önk. tizedes, adóhiv. tiszt Bpest, üllői-út 115 b.,
 földszint 1.
 Kendelényi Ernő vitéz, t. hdgy., MÁV gépészmérnök Bpest, XI.,
 Bercsényi-u. 20.
 Kenderessy Kálmán postavezérigazgatósági főszámtan. Bpest, I.;
 Győri-ut 4.
 Kenyeres Kálmán Bpest, Erőd-u. 6.
 Keresztes Béla dr. főorvos Kiskunhalas.
 Keresztesi Imre szföv. altiszt Bpest, Szt. Háromság-u. 2. Előljáróság.
 Kertész Béla Bpest, VII, Holló-u.; 15.
 Kertész Jenő Bpest, VII, Vörösmarty-u. 53.
 Kertész Tibor Bpest, IX., üllői-út 25.
 Kernweis z Ferenc.
 Keserű Ferenc gazdálkodó Kiskunfélegyháza.
 Keserű Kálmán.
 Keszthelyi Sándor Zsigmond Bpest, VI., Teréz-körút 15.
 Kémery Dezső dr. vitéz, orvos egy. tanárs. Bpest, Kossuth Lajos-u. 11.
 Kikli Péter tűzoltó Bpest, VIII., Kun-u., 2.
 Kilián Frigyes t. fhdgy.tj bornagykereskedő Gödöllő, Rudolf-u. 6.
 Kimberger Géza t. fhdgy., építész Bpest, XI, Cserkész-u. 30.
 Kincse János fodrász Bpest, IX., Boráros-tér.
 Kindea Miklós.
 Kintzler II. órakereskedő Bpest, VIII., Práter-utca 59 a.
 Király Elemér ny. fhdgy. , »Hangya Ipar« igazgatója Bpest, XI.
 Fehérvári-út 24.
 Király János sornagykereskedő Rákosszentmihály.
 Kis János földmíves Jánoshalma.
 Kiss Aladár.
 Kiss András t. fhdgy-
 Kies Béla vámőr Kóbánya. Vámörkirendeltség.
 Kiss Ferenc vitéz, t. őrmester, gazdálkodó ökécske.
 Kiss II. Ferenc t. fhdgy. malomtuX. Kiskundorozsma (Csongrád m.).
 Kiss György HÉV. in fsz. is. tiszt Bpest, üllői-út 120.
 Kiss István földmíves Bogyiszló.
 Kiss István adópénztárnok Szeged, Tábor-u.
 Kiss Jenő Ágoston.
 Kiss Kálmán t. hdgyt. MOVE lövészcsapatparancsnok Vecsés. (Le-
 lőtte a vecsési postarabló).
 Kiss Károly npf. tizedes Sármellék (Zala megye).,
 Kiss László npf. százados, kalapgyáros Bpest, VI.Ç Dalszínház-u. 10
 Kies Mátyás Baja.
 Kiss Pál Kiskőrös.
 Kiss Samu főszámvevő Bpest, Honvédelmi Minisztérium.

- Kisfalvy István dr. ügyvéd Bpest, VN v. Rákóczi-út 80.
 Klauber Vilmos Baja.
 Klein Béla Bpest, Aréna-út 17.. II. 1.
 Klein Jenő.
 Klein Zsigmond.
 Kleineisel János építőipari vállalkozó Bpest, VI., Rózea-u. 44.
 Klell Kálmán t. zászlós, szföv. tanító Bpest, VI., Szív-utcai iskola.
 Klement Engelbert keresk. iskolát tanár Bpest, VII. József-u, 31.
 Klics József Rákospalota, Háromszék-u. 70.
 Klima Jenő ny. százados Bpest, XI4 Csurgó-u. 35.
 Klug Árpád.
 Knazovitzky Elemér kereskedő Veszprém.
 Kobler Ede számtanácsos Bpest, Közp. Városháza.
 Koch Simon gabonanagykereskedő Bácsalmás.
 Kocsák Béla.
 Kocsi László tisztviselő Bpest, VII, Akácfa-u.; 15. BSzKRT.
 Kocsis Ferenc.
 Kocsis Gyula.
 Kocsis Imre káintor-tanító Füzesabony.
 Kocsis János vitéz, t. fhdgy., Standard vezigli. Bpest, XI., Horthy Miklós-körtér 3.
 Kocsis Mihály Kiskunhalas, Alsóöregszőlő 470.
 Kohajda Márton ny. tiszthelyettes Szeged, Menhely-u. 3.
 Kohn D. István Bpest, XIV., Nagy Lajos király-körút 186.
 Kokesch Nándor.
 Koleszárovics Ottó kereskedő Bpest, VII, Akácfa-u. 34., f. 5
 Kollár István Kispest, Petőfi-u. 198.
 Komárnoky (Klaudy) Gyúlja vitéz, t. fhdgy., igazgató Bpest, VII, Rózsák-tere, iskola.
 Komlós Sándor számvevő Kis pest, ül löi-út 84.
 Komor Vilmos karnagy Bpest, VI., Szív-u. 26., III. 1.
 Konkoly István t. hdíj. (örmester, p. ü. számtiszt Bpest. V., Szalay-utca 10-14., VI. 23-24.
 Kon ta Lipót dr. ügyvéd Bpest, VII. Damjanich-u. 58. III.
 Kone Géza dr.
 Kopetzky Károly.
 Korányi Nándor Bpest, II, Margit-körút 60.
 Koritisánszky Ernő dr., t. fhdgy., rendőrfogalmazó Bpest, VI., Mozsár-utca. Rendőrkapitányság.
 Komis Alfréd Bpest, XIV., Telep-u.. 12., II. 5.
 Komis Róbert Bpest, VIII., Rákóczi-út 11.0 IV. 4
 Kornóczi József t. tizedes, földm. Bogyiszló.
 Korodi József.
 Kostyál István vendéglős Kamaraerdő, u. p. Budaörs
 Kosztolányi Ferenc földműves Bogyiszló.
 Kotrasik Rezső
 Kotrás Béla
 Koudela Gyula polg. isk., tanár Duna földvár.
 Kovachich Jenő nemes, t. hdgy. Bpest, II, Buday Károly-u. 5/b.
 Kovács Antal npf. fhdgy., tanár Baja, Kígyó-u. 1.
 Kovács Antal t. e. ü. altiszt Érdoarkváros 223/1.
 Kovács Ferenc Best, VII, Holló-u. 12.

- Kovács Gergely főkönyvelő.
 Kovács János földműves Bogviszló.
 Kovács Lajos tanító Kiskőrös.
 Kovács László vitéz Beet, VIII., Orczy-tér 2., f. 7.
 Kovács Mihály vitéz, e. e., százados, m a lom ellenőr Gyula (Békés m.).
 Kovács Péter t. tizedes Jánoshalma 172.
 Kozank Ferenc dr.
 Kozáry Gyula főzámánácsos Bpest, ILL, öröm-u. 34., I. 2.
 Kozma Ferenc.
 Kozma István kereskedő Bpest, VI., Andrássy-út 20.
 Kozma Mihály Kispeszt, Jókai-utca 10.
 Kögl István t. hdgv.v rokkantellátási ellenőr Bpest, II., Margit-
 rakpart 23., IV.T3.
 Körössy István mechanikus.
 Körösi István Kiskőrös.
 Körösi József ny. tiszthelyettes Bpest, IX. Lónyay-u. 36.
 Köröosztos István százados Pécs, IV. Fogatolt Vonatosztály.
 Köiszeghy Antal ny. ezredes B pest, L, Zsol;t-u. 1.
 Kőszeghy István,
 Kraft János e. e. százados, erdpmérnök Ta tatóváros.
 Krause Dezsp kir. koroniaurad. erdőigazgató Gödöllő.
 Krausz Jakab Jen>p cégvezető B pest, V., Lázár-u. 7.
 Krausz László ékszerész B pest, VII, Csenigeri-u. 24., I. 12.
 Krausz Oszkár dr. orvos B pest, IV., Veres Pálné-utca.
 Krausz Sándor t. tizedes, kereskedő Kiskunfélegyháza, Darányi-u. 1.
 Krecsarovits Emil alezredes (meghalt) Bpest.
 Krecsányi Jenő.
 Krekő Béla t. hdgy., gépészmérnök Bpest, XL, Műegyetem.
 Krieszhaber István dr. (meghalt) Kiskunhalas.
 Krisztián József Újpest, Csokonai-u. IL
 Krisztics Árpád Közp. Stat. Hiv. tisztviselő Bpest, II., Keleti Károly-
 utca 5-7.
 Krizmanich Nándor vaskereskedő Székesf ehéj p ár.
 Krizsán Endre e. e.i százados, sízfiöv. tisztviselő Bpest, VII, Thököly-
 út 4., II. 29.
 Kubányi György színművész Bpest, Visegrádi-utca 27.
 Kubinyi Imre dr. felsőkubinyi és nagyolaszi szföv. ügyész, Bpest
 Lukács-utca 43.
 Kucsera Győző ny. vasúti feliügyelő (meghalt 1939.) Pestszenterzsébet,
 Vécisei-utca 77.
 Kuczka Endre alezredes (meghalt 1939) Bpest. VII. Rottenbiller-u. 24.
 Kukányi Béla t. gh.j hdgy.
 Kun Ármin dr. ügyvéd Bpest, IV a, Irányi-utca 21.
 Kun Árpád dr. kismarjai, kultúrtaniácsnok Komárom..
 Kun László szerkesztő Bpest, VNL, József-krt 5., Esti Újság.
 Kuncz ödö,n dr. t., fhđjgy., egyetemi nyilván. r. tanár Bpest, V., Tisa
 István-utca 18-
 Kunszabó Ferenc t. fhđgy.
 Kupits Gyula t. fh dgy., m. tisztviselő Győr, Kamillus-utca 15.
 Kurgyis Ferenc Kiskunmajsa.
 Kurták Antal Bpest, V., Erzsébet-tér 7., II. 4.
 Külkey Lajos dr. t% ezds., oki. építész Bpest, VNL, Mária-utca 36,

Tiszti-szálló.

Kürti Ferenc.

Kürti Rezsó

Kürthy Zsigmond ny. tiszthelyettes Dumaharaszti. Fő-utca 50.

K. Póta Sándor földm. Bonyiszló.

Laczlovszky János gyógyszerész Mezőkövesd.

Laczkó Géza őrnagy Kiskőrös.

Laczkó József cipésmester Kiskunfélegyháza.

Ladányi Jenő dr. gyógyszerész Bpest, VI.,; Andrásy-út, gyógyszerész.

Lajthay (Lederer) Károly százados Székesfehérvár, 3. gyalogezred.

Lovassági laktanya.

Lajosi Gyula százados gt. (meghalt).

Lakatos István OTI altiszt, báinyanyugdíjnál Kíspeszt, Eötvös-u.

Lakatos Sándor dr., t. százados, író, lapszerkesztő Bpest, VIII.,

Déri-u 15.

Laki-Ujváry Lajos főgimnáziumi tanár Mezőkövesd.

Lakner Károly t. fhdgy.

Lakos Andov Kecskemét, Rákóczi-út 17.

Lammel Kálmán Bpest, XL, Kende-u. 3.

Lanczay Jónás ruhakereskedő Bpest, VNL, Népszínház-u.

Lang János Bpest, X., Ceglédi-u. 30,

Langfelder Géza dr., t. fhdgy.

Langfelder István dr. Bpest, VII, Wesselényi-u. 58., I. 12.

Lapu Imre pékmester Szentes, Cicatrics-u. 67.

Lassberg Ákos gróf, vezérk. bo. százados (meghalt).

Lasz Gyula.

Lauer János v. ezredlelkész, plébános Darova (Daruvár) u. p. Boldur.

Lautenburg László Bpest, VII, Piéterffy Sárídor-u. 22.

Láng Béla t. fhdgy., udv. tan.

Lápi József Bpest, VNL, Kun-u. 6-8.

László Béla ny. őrnagy, gyárigazgató Pestszentlőrinc, Fáy-út 2.

László Imre e. e. hdgy., adóhivatali főnök Nagykáta.

László István Kecskemét-Lakitelek I.-u. 24.

László Lajos t. hdgy. ruházati áruháztulaj. Bpest. IX., Ferenc körút 39., I. 3.

Látrányi Emil dr. ügyvéd Tormianadaska.

Lázárovics Gábor ny. állami mérnök Bpest, II.j, Kelety Károly-u. 5.

Ledács Kiss István t. fhdgy., főmérnök Bpest, VNL, Golgota-tér, MÁVAG.

Lednecki József Paks, Szt. József-tér 29.

Lehrner Ödön főmérnök Bpest, IX., üllői-út 119.

Leiner Alajos t. e. ü. zászlós.

Leitner Béla ny. alezredes Bpest, IX., üllői-út 59., III. 1.

Lendvay Gyula t. szakaszvezető, böröndös Bpest, VNL,, Práter-u. ÓH

Lendvay Jenő.

Lendvay Károly potyondi, ezredes Bpest, II., Pasaréti-út 36.;

Lenentics János- t. e. ü. hdgy.

Lengyel József Újpest, Lőrinc-u. 99.

Lengyel Lóránd dr.

Lenk Antal.

Lenkey László Bpest, IX., Ferenc-körút 20.

- Leopold Kornél hirdetőirodatulajdonos (meghalt) B pest, VII., Erzsébet-körút 39.
- Leopold Gyula e. e. százados, hirdetőiroda turajdonos Bpest, VII. Erzsébet-körül: 59.
- Léderer István könyvkereskedő Bpest, VII, Erzsébet-körút.
- Léderer Ernő Bpest, VI., Csengeri-utca 64.
- Lépő János földmíves Bogyiszló.
- Lépő Sándor földmivcs Bogyiszló.
- Lévai Árpád.
- Lévai Ignác Bpest, IX., tilloi-ót 65.
- Lévay János t. zászlós, tanár Bpest, XI Vásárhelyi Pál-u. 7. II.
- Lévay Lajos.
- Lieber Ferenc vitéz, cipószmester Tápióság.
- Liehardt Ernő József, t. fhdgy., földbirtokos Örkény.
- Lindmayer János t. hdgy.
- Ligeti István t. zászlós, üvegfestészeti gyáros Kispest, Bocsay u. 4.
- Lindauer Béla.
- Lintncr Ambrus.
- Lipcsei József főállatorvos Kiskunfélegyháza. (Elköltözött).
- Liszkai István földmíves Bogyiszló.
- Literáthy Ervin őrnagy Pécs, 8. gyalogezred
- Littke Kázmér.
- Littke Lőrinc.
- Lomniczy György vitéz, t. íhdgy., tisztviselő Bpest, V., Vigadó-tér 1.
- Loncsek József Bpest, VIII., Víg-utca 24.
- Lorbeer Árpád lorberebergi, t. hdgy., szföv. tisztv. Bpest, VII., Dob-utca 109., N, 15.
- Lorberer Árpád t. hdgy., mérnök, szföv. műsz. főtisztviselő Bpest,
- Lórencz Hugó dr. főorvos Bpest, IV., Molniár-u. 53.
- Lothrer Mihály kéményseprő Dunaharaszti, Fő-u. 74. (Elköltözött).
- Lovas Andor főkántor Baja.
- Lovas László Bpest, IX., Thaly K.u. 44.
- Lovas Zoltán.
- Lovass Sándor t. hdgy.
- Lovrits Ferenc Jánoshalma, Tulipán-u. 2615.
- Löbl Ödön nyomdatulajdonos (meghalt) Bpest, VI., Nagymező u., 16.
- Lőcsei Géza.
- Löffler Miksa.
- Löwenstein Manó Bpest, V., Podmaniczkv-utca 71.
- Lőwinger Henrik Bpest, VII, Peterdy-u. 4
- Ludányi László dr. orvos.
- Ludvig János ifj., e., é. ötik. hdpj., festő Bpest, IX,, Angyal-u. 54.
- Lukács István százados Losonc, 23. gyalogezred.
- Lukács János Bpest, IV., Sörház-u.; 4., II. 6.
- Lukács József t. szakaszvezető földmíves Kiskunfélegyháza, Jenovay Dezső-u. II.
- Lukács József dr. egyet. v. m. tanár Bpest, VIII., Gólya-u. 48. Gyermekklinika.
- Lukács Pál dr. rendőr fogalmazó Bpest, Ferenc József-tér, EőkaplL
- Lukáosy Béla dr. főorvos Bpest, IX. f. Üllői-út 11.
- Lachovich Antal dr. ezredorvos Székesfehérvár, Jókai-u. 10.

Madarász István ny. tiszthelyettes Csanád palota, 285. sz.
 Madarász Elemér v. orszgy. képviselő Bpest, XI., Horthy Miklós út 71,
 Magyar Ferenc t. zászlós
 Magyar Kálmán dr. orvos Sashalom.-
 Mag) ar Zsigmond λ olt fegyvermester Bpest, IX., Telepi-u. 6-8. III. 6.
 Magyary Ferenc dr. Bpest, Podmaniczky-u. MÁV korház.
 Mahler Károly t. fhdgy., számv. főtanácsos Bpest. VIII., Fiumei-út
 O. T., I.
 Majkus Jenő dr. orvos Bpest, VII* Dohány-u. 46., I. 4.
 Majtinszky Jenő t. hdgy_v takptári főnök Makó., Széchen) i-u. 20.
 Majthényi Gyula t. fhdgy.
 Makay Gyula hangversenyiroda tulajdonos Bpest, VIII., Népszínház-
 utca 42.
 Makay Ödön dr. ügyvéd (meghalt) Hódmezővásárhely.
 Makony József t. tizedes, csizmadia Kiskunfélegyháza, Attila-u. 51.
 Maklár Sándor.
 Malárfcsik Lajos.
 Maláti József földm. Bogyiszló.
 Maláti István földm. Bogyiszló.
 Maláti Vince földm. Bogyiszló.
 Malinek József t. zászlós Bpest, XIV«, Kerékgyártó-u. 109-
 Maloschik Jenő vendéglős Bpest. VIII., Népszínház-u.
 Mammu&chits Andor kereskedő Kalocsa.
 Mandel Ferenc.
 Mandi Andor.
 Markstein Jakab Bpest. XIV., Thököly-út 37.
 Maron Pál Duinahaszti.
 Maróti Major Jenő festőművész.
 Marton Aladár ny. ezredes (meghalt) Bpest, IX., Lónyai-u. 36.
 Matheidesz Dániel fuvaros vállalk. Bpest, VNI* Karpfenstein-u. 19.
 Mathaides Pál Bpest, VI., Teve-u. 29.
 Martzkoviis Jenő.
 Matkovics Béla festőművész Bpest, Zsigmond-u. Esplanade-szálló.
 Manyák András Pécel, Rákos-u. 23.
 Marsik Béla t. tizedes, kereskedő Bpest, Teréz-körút 58.
 Mazák Mihály.
 May Róbert dr. Kecskemét, (Elköltözött).
 Mayer Ferenc Sándor dr. ügyvéd Bpest, V,,, gróf Vigyázó Ferenc-u. 6.
 Mayer Mátyás Budaörs, Szt. István-út 13.
 Malik József ezredes Kecskemét; 7. gyalogezred..
 Mándics Marin.
 Márki Nándor.
 Márton Jenő.
 Máté-Tóth Jenő dr. ügyvéd, kormányfőtanácsos Kalocsa.
 Márk Sándor dr.
 Márkó János gazda Kiskőrös.
 Márkus Andor alezredes (meghalt) Tiszabecs.
 Márkus Jenő dr. orvos.
 Márkus Simon gyárigazgató Bpest. V., Pannonia-u. 32.
 Márky István ny. ezredes (meghalt) Bpest, Szent János-tér 3.
 Mátéffy Andor gazdász.
 Mátéffy Béla Kispeszt.

- Mátray Máté Ferenc színész Bpest, VNL, Mátyás-tér 5. Csárda.
 Márcz Miklós.
 Medgyesi Géza t. ídgy.
 Mierka Alfréd ny. tábornok Bpest, IV., Váci-utca 40. Erzsébet Pensio.
 Meister Frigyes Bpest, Tábornok-u. 27.
 Meister Jenő szappangyáros Bpest, IX., Soroksári-út.
 Meister Marcel.
 Melczer Aurél toy. alezredes gt. Bpest, IX., Bakáts-tér 2., II. 11,
 Mendelényi Sándor polgári isk. igazgató Kiskörös.
 Menstej Jakab Bpest, XIV., Thököly-út 37.,
 Menteik Viktor e. é. önk. örv., könyvkötőmester Bpest. IV., Képipró-u. 6\
 Menzer László t. ídgy., textil technikus Bpest, I., Pauler-u. 19
 Mertl József építész Apa tin (Jugoszlávia).
 Mersich Hugó postataktári tisztviselő Bpest, V., Hold-utca 10.
 Mészáros Béla kárpitos. Bpest, VIII., József-u. 47., f. 2.
 Mészáros Imre városházi altiszt Kiskunfélegyháza, Városháza.
 Mészáros István dr. rendőr fogalmazó Bpest, I., Belügyminisztérium,
 Mészáros János csendőrtörzsőrmester Pécs, Csendőrkerület ügyészsége.
 Mészáros József cipésmester Pestszenterzsébet, János-u. 11.
 Mészáros Kálmán vár. díjnok Kiskunfélegyháza, Zrínyi-u. 33.
 Mészáros Tibor gyógyszerész Rákosszentmihály, MABI gyógyszertár.
 Miakich Sándor ny. ezredes Bpest, VII., Klauzál-u. 13.. V. 3.
 Mihályi Gyula t. ídgy., m. tisztviselő Bpest, V., Koráll-u. 10.
 Mihók Géza páni, ny. százados, vállalati igazgató Bpest, IX., Üllői -
 út 1. MONE,
 Mike Gyula dr. t. ídgy., min. oszt. tanácsos Bpest, II., Kelety K, u. 7.
 Miklós Sándor földm. Bogyiszló.
 Miksa Joachim.
 Milkó Ferenc lisztkoreskedő Jánoshalma.-
 Milkó Miksa Baja, Rigó-u. 6.
 Mingovits István t. hdgy., p. ü. titkár Bpest, III., Török-u. 8.
 Minovios Ferenc Bpest, V., Vilmos császár-út 19.. I. 32.
 Mirimsky Márk Bpest, IX., Üllői-út 57.
 Miskolczi János.
 Mittenberg Imre.
 Mocsár Lajos Kiskunfélegyháza.
 Mocisáry Károly ny. ezredes Bpest, IV., Havas-u. 3.
 Mooskonyi Brúnó Imre.
 Mjzovszky Géza alezredes (meghalt).
 Móczár Elemér dr.
 Móczár Ferenc csizmadia Kiskunfélegyháza, Lchel-n. 35.
 Modrovich Ernő (meghalt) Bpest, VII., Kixál y-u. 51., II. 19.
 Mogyoró Mátyás t. őrzető, útkaparó Kiskunfélegyháza, Galambos-
 utca 196.
 Mohr Géza t. tiszthelyettes, asztalosmester Fájssz (Pest megye).
 Mokó Károly.
 Mokosinnyi László taubenbergi, lovag Nagykörös, I., Hétvezér-u. 1.
 Moldoványi Sándor Bpest, VII., Nagydíófa-u. 22.
 Molinák II. gépkereiskedő Bpest, Kerékgyártó-u.
 Molnár András vitéz, alhadnagy Bpest, IX., Gyáli-út 17. Honv. kórház.
 Molnár Béla t. hdgy., tűzhelygyáros Bpest, Korponai-u. 12.
 Molnár Elek dr. orvos.

- Molnár Ferenc Zagyvarékás.
 Molnár Károly vitéz Gárdony.
 Molnár Lajos Bpest, VII., Péterffy Sándor-u. 16.
 Molnár László dr. főorvos Kevermes (Csanád megye).
 Molnár József asztalosmester Borota.
 Molnár Mór Bpest, VIII., Csokonai-u. 12.
 Molnár Tibor százados Kiskunfélegyháza.
 Monge I Mihály Veosés, Diófa-u. 13,
 Monsong Viktor.
 Moór Géza építész (meghalt) Bpest, VI., Szt.; László-u. 70
 Móra Ferenc gazdálkodó Szolnok, Ugiar-u. 144.
 Móra János t. hdgy_v, tanár.
 Morgenstern Dezső Bpest, XL, Horthy Miklós-út 96
 Morvai László Kalocsa.
 Morvay Jenő dr. Bpest, XL., Szt. Gellért-fürdő.
 Móry Károly számtiszt Bpest, Vármegyháza. (Elköltözött).
 Mucsi János földmíves Kiskunfélegyháza, Kun-u. 84.
 Muzsik Béla keresk. Bpest, VI., Teréz-körút 58.
 Munteán János tanító Románia.
 Mühlhauiser Lajos.
 Müllner Lajos Kiskőrös, m. kir. adóhivatal.
- Nagy Anttal gazda Ráckeve, Alszeg.
 Nagy Barnabás t. szakaszv., asztalosmest. Bpest, Knietty-n. 8., I. 10.
 Nagy Béla ny. tábornok Bpest, V., Kresz Géza-u. 19.
 Nagy Dénes galanthai, százados Nyíregyháza, városi katonai parság.
 Nagy Elemér.
 Nagy Ferenc t. fhdgy. Bpest, V., Kálmán-u. 17.
 Nagy Gábor F. védgátőr Dömsöd (Pest megye).
 Nagy Gellért István t. őrzető, üzletvezető Bpest, XI., Horthy Miklós-út 8.
 Nagy Gyula százados.
 Nagy Imre köztisztv. szöv alkalmazott Bpest, V., Koháry-u. 19/b.
 Nagy János őrmester, ny. tűzoltó Bpest, V., Tisza-u. 11.
 Nagy János t. szakaszvezető, Wagon Lits altiszt Bpest, V_v Vörösmarty-tér 5.
 Nagy József. Kiskunhalas.
 Nagy József Kecel.
 Nagy József Bpest, Szt. László-út 11., f. 4.
 Nagy József Kiskunfélegyháza.
 Nagy Kálózy Sándor tanár Kiskunhalas, Hattyú-u. 21,
 Nagy Lajos t. hdgy., gimn. tanár Cegléd.
 Nagy Megyeri Nagy (Raics) Károly vitéz, ny. altábornagy Bpest, II. Hunyadi János-út 4.
 Nagy Mihály Kiskunmajsa, Fecske-u. 1419. sz.
 Nagy Pál Mihály földmíves Kiskunfélegyháza, Solymos-u. 52 a.
 Nagy Sándor t. tizedes, villanszerelő Bpest. XNI., Agyag-u. 91.
 Nagy Sándor t. szakaszvezető, fűszerkeresk. Jászberény, Almos-u. 40.
 Nagy Ödön Újpest.
 Nagy Vilmos Kiskunmajsa, Kígyópuszta 1066.
 Najmányi Miklós v. százados Szombathely.
 Nay Ferenc kereskedő Bpest, V., Újpesti-rakpart 5.

- Naschitz Tibor dr. Székesfehérvár, Ferenc József-tér 8.
 Nándori Márton t. tizedes. BSzKRT ellenőr Bpest, X Nyitra-u. 7., I. 16.
 Nemes Andor t. hdgy. Bpest, VIII.. Népszínház-u. 22.
 Nemes Béla t. százados.
 Nemes Ignác dr. ügyvéd Bpest. VIII., Népszínház-u. 22.
 Nem es s zeghy E lemér.
 Neszveda István órás Bpest, X.. Jászberényi-ót 12.
 Neubauer Dezső dr.
 Neubrunn Béla dr. főorvos Tata
 Neugebauer Imre.
 Neun János dr. t. zászlós, ügyvéd Dombóvár
 Neupert Sebestyén Etyek (Fejér megye).
 Németh Béla í elsőzsidi, alezredes Bpest, XI.. Budaórsi-út 2., 2. honv éd
 gyalogezred.
 Németh Béla ny. főszámvivő Bpest, II.. Ballagi Mór-u. (Elköltözött).
 Németh Gábor t. örvezető, földm. Bogyiszló.
 Németh Gyula szíázados Bpest, Honv. Miniszt. 7/ö. vkf. oszt.
 Németh Imre főszámvevő.
 Németh Lajos Bpest, IX., Bokréta-u. 22., f. 11
 Németh Sándor.
 Nindl Ernő dr. főorvos.
 Novak István kőmívesmester Bpest, X., Kada-u. 133.
 Nözner József Bpest, VII., Dob-u. 10.
 Nuts Péter földbirtokos Bácsalmás.
 Nuszpli József cipésmester Bpest, VIII., Németh-n. 40.
 Nyúl Béni t. tizedes, földm. Bogyiszló.
- Ober János t. őrmester Mogyoród, u. p. Fót. Csíkvölgyi-u. 174.
 Obermayer János Székesfehérvár.
 Ober tin József Nagy ősz (Jugoszlávia).
 Oblath István Bpest, VII., Dohány-utca 1 /c.
 Obreczán Ferenc Kecskemét, Katona József-u. 19.
 Öch Henrik t. íeayvermester, artista Bpest, XIV., íiermina-nt 29.,
 II. em. 10.
- Odry Miklós pacséri, t. hdgy«. festőművész.
 Olasz István dr. ügyvéd Bpest, I., Németvölgyi-ut 55.
 Oláh Imre István dr. főorvos.
 Olbrieh Béla hittanai Bpest. (Elköltözött).
 Olgyai Lehel t. fhdgy. Pestszentlőrinc, Gyöngy v irág-u. 6.
 Oltav Aladár ífk, fa- és szénkereskedő Klotildliget.
 Oltván Aurél pénzügyi főtiszt Bpest. IX.. Közraktár-u. 12,a., I. 3.
 Ónod) József t. tizedes, birtokos Kiskunfélegyháza, Tanya 141.
 Ónod) Károly t. örvezető, birtokos Kiskunfélegyháza. Tanya 822.
 Orbán János dr. törvényszéki bíró Kecskemét.
 Orbán Ferenc dr.
 Orbán Gergely földm. Bogyiszló.
 Orbán Otto Bpest, XIV., öv-utca 198.
 Orbán Vilmos Dezső Bpest, III., Szőlőkert-u. 20.
 Ordódt Vilmos dr. npf. fhdgy.
 Oroszi Sándor napszámos Kiskunfélegyháza, Lónyay-u. 36.
 Ország Pál dr. Balatonfüred.
 Osvalda Mihály Bpest, XIV., Kalocsai-u. 69/a.

- Orphanides Gusztáv ny. tábornok Bpest, III., Zsigmond-u. 55., I.
Ott Antal.
Óvári Lajos e. é. önk. szkv., »Weiss Manfréd« tisztv. Érd. Tusculanum telep (Fejér m.).
Ozorai Vilmos Bpest, X., Pongrác-út 17.; II. 11.
Österreicher Imre.
ötös Lajos Budaörs, József főherceg-írt 11.
- Paduh Béla t. íhdy. Bpest, VIII., József-körút 44. (Elköltözött).
Paksi István földm. Bogyiszló.
Paksi János földm. Bogyiszló.,
Paksi Sándor t. tizedes, földm. Bogyiszló.
Paksi Vince földm. Bogyiszló.
Pala Sándor.
Palásthy István.
Pálincás Ferenc t. őrzető (meghalt) Budaörs.
Palló Imre dr., t. flidgy., operaénekes Bpest, V., Vilmos császár-út 5.
Pályi Gyula dr. t. íhdy., ügyvéd (meghalt) Bpest, Szemlőhegy-u, 23 b.
Pankovics István molnár Kiskunhalas. Szegedi-út 13.
Palócz II. Jászárokszállítás.
Pápay Imre Bpest, VII., Alpár-u. 6.. fszt. 4.
Papp István dr., e. e. főorvos, hatósági orvos Pécs.
Papp János birtokos Kiskunfélegyháza, gróf Tisza-u. 28.
Papp János t. szakaszvezető, birtokos Kiskunfélegyháza, Tanya 659.
Papp Zoltán erdőmérnök Kaposvár.
Parassin József dr. c. ü. főtainácsos, ig. főorvos Bpest, IV., -Molnár-u. 26.
Pataky János dr. npf. íhdy., postataktári főtitkár Bpest, V., gróf Klebelsberg-u. 4.b, IV. 56.
Pataky Mihály t. íhdy nyomdatulajdonos Bpest, IX., üllői-út, FTC,
Pataki Nándor építész.
Paulovits Sándor dr. római palota gróf, ny. százados Bpest. IV., Váci-utca 40.
Pazurek Károly Bpest, XL, Gellért Szálló, Gundel.
Párkány Marcel dr. ügyvéd, t. íhdy. Bpest, VIII., Ncpszínház-u. 17,
Pásztor István bognármester Mélykút.
Pékár Béla.
Pekári Sándor t. zászlós, magántisztviselő Bpest, Országbíró-u. 17.
Pelikán János dr.
Peltzer Egyed t. zászlós.,
Peregi Józsei dr. t. íhdy., ügyvéd Kiskunfélegyháza. Bástyá-u. 6.
Perknyi László Bpest, IX., Angyal-u. 7/b.
Petres János t. százados.
Petrovich Ede gimnáziumi tanár Pécs.
Petruska Andor Kíspeszt, Fazekas-u. 24.
Pető Gyula e. e. százados, banktisztv. Bpest, V., Bálvány-u. 16., I. 8.
Peuker Béla Alag.
Pécsi Miklós t. zls.
Péteri Ignác t. főorvos, egyet. m. tanár Bpest, VIII., József-körút 35.
Pfeffer Ferenc házfelügyelő Bpest, VIII., Németh-u. 19. (Elköltözött)
Pick Manó
Pilisi Ferenc t. őrmester, földm. Bogyiszló,
Pilisi Dávid földműves, Bogyiszló.

- Pilisi István D. földmives, Bogyiszló.
 Pilisi József földmives Bogyiszló.
 Pintér József ny. őrnagy Bpest, IX., Telepi-u, 6 8. földszint 1.
 Pirnáth Antal Bpest. X., Petrőczy-utca.
 Piványi Ferenc.
 Plajjschek Andor t. fhdgy., kereskedő, Bpest, IV., Semmelweis-u. 19.
 Podrogyai Kozicz Márton Tatatóváros, Zsigmond-u. 4.;
 Pogány Lajos (bútorház) Pestszenterzsébet. Erzsébet-u. 63.
 Pogány Mihály Pestszenterzsébet, Vas Gereben-u. 38/a.
 Pogány Sándor t. zlsv
 Pohl Béla MxVV mérnök Hatvan, Oszlálymérnökség.
 Póka Dezső t. fhdgy.
 Pokomándy Gergely ny. ezredes Szeged. Klauzál-tér 3.
 Pollán Árpád t. íidp., tojásnagykereskedő Bpest, IX., Közraktár-u. 12.
 Pomázy József földmives Kiskunfélegyháza, Illésházy-u. 5.
 Polt Tihamér t. szky., pincér Rákospalota. Rákos-út 172.
 Politzer Zoltán főorvos.
 Popp Romulusz t. zls.
 Popovits Valér.
 Porkoláb János t. iörvezető Dunaszekeső.
 Porjesz Antal orvos Kiskunmajsa.
 Póta Vince t. örvezető, földmives Bogyiszló.
 Pozsár Lajos építőmester Csongrád.
 Preisz Béla bornagykereskedő Baja.
 Prêtti József.
 Prikk István dr. törzsorvos Kiskunfélegyháza,
 Prodonovics István.
 Proppej Bernát t. fhdgy. Bpest, XIV., Telepes u. 1/a.
 Proszammer Tamás Soroksár, Templom-u. 158.
 Puháisz Elemér százados (meghalt), Székesfehérvár.
 Pukli Ferenc.
 Puskás Sándor t. hadapród, szfiöv., tanító Bpest, Róbert K.-kit 34. I. 5.
 Pusztai Elek Kispest, Pannonia-u. 4/a.,
 Püspöky Ferenc t. zls., kir. járásbíró Szikszó.
- Quitt László e. e. szds., kereskedő Bpest, VII, Klauzál-tér 2
- Rabi József Kiskunhalas, Vasúti állomás.
 Racsmány Mihály Pestszenterzsébet, Ilajnal-u. 17.
 Radicsevics Sándor.
 Radna Márton.
 Ra.dó Ágoston ny. ezredes Bpest, V., Tátra-u. 29 a.
 Radulov János Szeged, Római-krt 21.
 Ragacs János földmives Bogyiszló.
 Ragacs Vince földmives Bogyiszló.
 Raich Jenő t. fhdgy., Ganz-Danub. igazg., BpestV., Vilmos császár-út 15/b.
 Raics Alajos dr. t. gt. fhdgy., ügyvéd Kalocsa.
 Raics Károly (lásd Nagy-Megyeri alatt).
 Bajz Gábor h. igazgató Békéscsaba, Takarékegyesület.
 Rapaics Dezső Bpest, IX., Lónyay-utca 20.,
 Rattin Zsigmond fuvaros Bpest, XIV., Erzsébet királyné-út 83.
 Rausch Zoltán dr. egy., m. tanár, orvos Bpest, V., Folkmann-u. 3.

- Razsovits József . gyáros Bpest, IX., Iláday-utca 4.
 Rády Máttyás ifj. t. tizedes, városi tisztv. Kiskunfélegyháza, Kolozs-
 vári u 23.
 Rády János t. tzd., birtokos Kiskunfélegyháza, Tanya 1129.
 Rády András tiszthelyettes, birtokos Kiskunfélegyháza; Szt. László-u. 30.
 Rákosi Ödön t. hdgy.
 Rákosi Bertalan New York.
 Rcdlinger Ferenc fűszerkereskedő Soroksár, Báthory-u. 13,
 Regényi Kálmán.
 Reiber Károly építész Budafok.
 Reich Gyula Bpest, VII., Péteri fy S.-u. 27.
 Reichmann Rezső Bpest, XIII., Agyag-u. 83.
 Reiger Manó Bpest, VII. Rózsa-u. 19.
 Reiner István Bpest, IV.. Károly-körút 9.
 Reisz Jakab.
 Reitter Emil dr.
 Rcci Illés szobafestő Kiskunfélegyháza, Dayka-u. 16.
 Rétházy (Richnovszky) Ferenc t. hdgy., polg. isk. tanár Bpest, X.,
 Simor-utca 43 a., II. 24.
 Révay János.
 Révész Gyula.
 Ridl Péter Budaörs, Rózsa-utca.
 Rippner László t. hdgy., műszaki tisztv. Bpest, IX., Soroksári-út 31.
 Rohoska Samu m. kh. erdómérnök Szeged, Királyhalom.
 Rohrböck Ferenc dr. egy. m. tanár, gyermekorvos Bpest, VII., Rotten-
 biller-utca 6/b.
 Rokitánszky László t. hdgy. Budafok.
 Román Artúr (meghalt) Bpest, VII. Akácfa-utca 57.
 Román József dr. ügyvéd Kalocsa. (Elköltözött).
 Romda Lajos tanító Csanlávér.
 Romhánvi István dr. szföv. tanácsi. Bgest. IX., Üllői-út 109 b. II. 10.
 Romich Vince.
 Rosenberg Győző t. fhdgy., újságíró Paris.
 Rosenberg József bankigazgató Bpest, VIII., Vas-utca 5.
 Rosenfeld Sándor ruhakereskedő Bpest. VI. Király-u. 98 a.
 Roth Árpád Bpest, VI., Horn Ede-u. 12. I. 14.
 Rothauszky József t. hdgy. Bpest, II, Iskola-u. 54. (Elköltözött).
 Rotkel Gábor Bpest. VII, Elemér-u. 24.
 Rótt Gyula Bpest, VI.. Andrassy-út 16.
 Rótt Ferenc k. tanító Gyöngyöissolymos (Heves megye).
 Rotter József Bpest, IX., Mester-u. 33. I. 21.
 Rozánics János Bpest, II, Ilona-u. 26
 Ruzics Gojko.
 Rozs Kálmán
 Royko Viktor dr. t. hdpj. örm. könyvk. Kiskunfélegyháza, Móra-u. 7.
 Róbert (Reich) Gyula t. hdgy.. hit. könyvvizsg. Budapest, V.. Tátra-
 utca 21., II. 2.
 Róna Artúr gépészmérnök Bpest, V., Korall-u. 15. (Elköltözött).
 Róna Dezső Pestszentlőrinc.
 Róna Tibor.
 Róth Jenő bádogos Bpest, VI., gr. Zichy J.-u. 7.
 Rubinthy Dezső vitéz, ny. altábornagy Rákosliget.

- Rudwig Gyula.
 Ruef Ede alezredes Bpest, IV., Semmel weiss-u. 14.
 Ruff István.
 Ruffy Pál őrnagy Bpest, Honv. Min. 7. m. vkf. osztály.
 Rumán Endre
 Rummy Lajos alezredes Somorja.
 Rupács János jegyző Bpest, Margitszigeti Sportvívóclub.
 Ruzinkó Ferenc Pestszenterzsebet, Vörösmarty-u. 70.
 Ruttkay-Mathuissovich Aladár ny. g. h. alezredes, Bpest, L, Gömbös Gyula-u. 32.
- Saág Ödön t. fhdgy., fakereskedő Kiskunfélegyháza.
 Saáry Pál ny. ezredes (meghalt) Gyón (Pest megye).
 Sahin Tóth Rafaél dr. ügyvéd Kiskunfélegyháza, Kazinczy-u.
 Sajgó Jenő dr. hírlapíró, ügyvéd Bpest. VIII., József-körút 71., I.
 Sallay János dr. ügyvéd, v. orszg. képv. (meghalt) Kiskunfélegyháza.
 Samu Rezső.
 Sas Vilmos dr. t. ezredorvos Bpest, XL, Horthy M.-út 79.
 Sashegyi (Seemann) József Albertfalva, Kondorosi-u. 2.
 Sass József Bpest, VIII., Gólya-utca 31.
 Sauerteig; Jónás ruhakereskedő Bpest, VIII., Népszínház-utca 26.
 Sávoly Pál főmérnök Bpest, VIII., József-körút 52.
 Sax Lajos t. szkv., borbélymester Bpest, IL, Lóportár-u. 7. (Elköltözőit)
 Sági István dr. tanár Bpest, XL, Szent Imre herceg-nt 10.
 Sághy László dr. rendőrfogalmazó Bpest, IX., Fővámpalota.
 Sándor József p. ü. titkár Győr, P. ü. igazgatóság.
 Sándor László g. t. főhadnagy (meghalt).
 Sándor Mór dr. orvos Bpest, X., Tüzér-utca 5.
 Sándor Oszkár dr. orvos Újpest, Károlyi Kórház.
 Sánta István Bpest, IX., Soroksári-ut 84.
 Sánta Péter dr. főorvos Zombor (Jugoszlávia).
 Sárközy István Bpest, VIII., Kemény Zs.-u. 15.
 Sárközy Sándor t. őrmester Csepel, IL, Rákóczi-út 18.
 Sárosy Gyúlja vitéz, szkv. alezredes, ny. rendőrfőfelügyelő Bpest, IV., Molnár-utca.
 Sebestyén Aladár t. fhdgy., Ferroglobus igazgatója Bpest, V., Szt. István-körút.
 Sebestyén Mihály földmives Bogyiszló.
 Sebők Vilmos dr. ügyvéd Szeged.
 Seenger Béla t. fhdgy., kormányfőtanácsos Bpest, IL, Kisrökus-u. 21 23.
 Sefcsik Sándor
 Seiden Ernő t. szkv., vaskereskedő Bpest, VII, Murányi-utca.
 Stéres Ferenc t. tzd, szabómester Kiskunfélegyháza, Deák F.-u. 12.
 Seres József Bpest, VIII., Tisza Kálmán-tér 22., L, 26.
 Seress László e. e. hadnagy Lakitelek.
 Sényi Miklós Móríc bankigazgató Bpest, IV.. Sörház-utca 4.
 Sidó Miklós.
 Siegel Mihály Bpest, VNL, Erdélyi-utca 7.
 Siha Imre százados (meghalt 1939) Bpest, IX., üllői-út 47.
 Simig Károly nemes, t. iszázados Kalocsa.
 Simon Endre
 Simon István.

- Simon János vitéz, t. zls.; tanító.
 Simon Kálmán kir. j. bírósági tisztviselő Kalocsa.
 Simon Lajos Szakmar. (Elköltözött).
 Simon Miklós dr. orvos.
 Simon Sándor Bpest, X., Kerepesi-út 17.
 Bimonyi Jenő t. fhdgy.
 Simrák János Pestszentlőrinc, Rozsnyó-u. 85
 Sinay István dr. orvos (meghalt) Bpest, Nemzeti Színház.
 Singer (Dezső) Dávid t. örvezető Best, VIII., Rákóczi-út 69., III. 53.
 Singer Jenő t. törzsőrmester Bpest, Százados-nt 55.
 Sipos Mihály.
 Sirnólng Jenő dr. főorvos Bpest, IX., LHői-út 25.
 Solt Sándor dr. orvos.
 Soltész József ny. postafelügyelő Vájta (Fejér megye).
 Solymosi István asztalos Kiskunfélegyháza, Bethlen-u. 38
 Somló Mór Bpest, Vilmos császár-út 4.
 Somogyi Béla t. fhdgy., cégvezető Bpest, VIII., Rákóczi-út 51.
 Somogyi Endre vitéz, vezérkari ezredes, Bpest, Olasz fasor. Térképészeti Intézet.
 Somogyi Imre dr. ref. lelkész Bpest, VIII., Kis templom-u. 12.
 Somogyi Iván t. őrmester, nyomdász Bpest, VI., Felsőerdősor-u. 10., II. em. 9.
 Sonnenschein István Bpest. VIII., Népszínház-u. 16.
 Soós István törzsőrmester Bpest, IX., Vaskapu-utca 47.
 Sóbújtó Antal alhadnagy Újszeged. Liga-utca 5.
 Sömjén Pál dr. orvos Bpest, VII., Izabella-utca 89 a.
 Spanosek Antal.
 Spiegel Jenő t. hdgy. Bpest. V., Akadémia-u. 7.
 Spitzer Ödön kereskedő Bpest, VIII., Práter-u. 65., I. 11.
 Spitzer Vilmos.
 Srenez Károly Bpest, V., Nádor-utca., O. K. II.
 Sugár Gyula.
 Sugár Károly t. fhdgy. Bpest, VII., Hársfa-utca 23.
 Sujánszky Jenő gyógyszerész.
 Sulkó Antal dr. alezredes gt.
 Sümegi János dr. ügyvéd Bpest, VII., Erzsébet-körút 1.
 Schadl Ernő dr. t. hdgy., törvényszéki tanácselnök Bpest, VII., Károly-körút 5.
 Schád Béla Baja.
 Scheer Imre.
 Scheer Lajos.
 Schein Kálmán Bpest, VII., Szinmyei Merse-u. 52. (Elköltözött).
 Scherer Károly t. fhdgy. (meghalt).
 Scheriedl Hugó.
 Schiber József Cinkota, Marosvásárhelyi-u. 14.
 Schiff György dr. t. főorvosi Bpest, IX., Angyal-utca 7/a.
 Schiller Frigyes t. főhadnagy Bpest, II., Szász Károly-utca 3.
 Schiller István dr.
 Schiller Menyhért gazdálkodó Vecsés, Kereszt-utca 26.
 Schiller Tivadar t. hdgy., közs. tisztviselő Alsógöd, Pesti-út 2.
 Schilling János Budaörs, József főherceg-út.
 Schillinger Béla szőnyegkereskedő Bpest, VI., Teréz-körút 15.

- Schlamadinger József t. hdgy., banktiszv. Szeged, Nemzeti Bank.
 Schlichter Simon gyáros Bpest, Jász-utca 7. (Zománcgyár.)
 Schmeer Sándor.
 Schmidt János t. őrmester, szövőmester Bezdán (Jugoszlávia).
 Schmidt Miklós t. zászlós, tanító Paks, (Tolna megye).
 Schneider Béla asztalosmester Pestújhely, Tátra-utca 23.
 Schneider János műasztalos Bpest, IV., Prohászka O.-utca 8.
 Schneller Sándor Bpest, VIII., Aggteleki-u. 2 a.
 Schöberle Géza.
 Schöbitz Ferenc Bpest, III., Pusztaszeri-u. 16
 Schöffberger László cs. főhadnagy.
 Schöffe:«* József dr. ügyvéd. Kalocsa.
 Schöffner Nándor t. I. o. számv. altiszt Bpest, V.: Szt. István-körút 5.
 Schön Géza t. gh. fhdgy.
 Schönfeld Miksa.
 Schultz János fodiázmester Soroksár, Grassalkovich-u. 146
 Schüller Antal.
 Schwarcz Jenő fuvaros Újpest, Mária-u. 49.
 Schwarcz Mihály faszobrász Soroksár, Mária Terézia-út 70.
 Schwartz Ármin banktisztviselő Bpest, V., Klotild-u. 10/b. (Elkölt.).
 Schwartz Béla t. hdgy. Bpest, VIII., Népszínház-u. 59. Trafik.
 Schwartz Brúnó.
 Schwartz Henrik dr. orvos
 Schwartz Kálmán
 Schwarzkopf Pongrácz László t. hdgy., iparművész Bpest, VIII.,
 Kender-utca 6., I. 6.
 Schwertenau Schubert József ny. ezredes Bpest, XI.. Muskotály-u. 10.
 Spitzer Ödön Bpest, VII., Hu szár-utca 4.
 Stark Jenő fakereskedő Debrecen, Kishegy esi-úti fatelep.
 Stauber Márton Kispeszt, Szent Imre- herceg-út 92.
 Stefanovszky Dezső t. szakaszvezető, vendéglős Tab.
 Stefan József (lásd Szentistvány alatt).
 Stein Győző dr. ügyvéd.
 Steiner Árpád Bpest, VIII., Teleki-tér 24., fszt. 4.
 Steinen József Endre r. t. igazgató Kiskunfélegyháza.
 Steiner Miksa ügynök Bpest, VII, Király-u. 75., I. 7.
 Steiner Samu dr. főorvos.
 Steinfeld Nándor gyárigazgató Bpest,I., Személynök-u. 7.
 Steinmetz József t. I. o. számv. altiszt, kereskedő Bácsalmás, Főispán-
 utca 6.
 Sterücht Lajos.
 Stern Jenő Tököl.
 Stelly Ödön dr. orvos Apatin (Jugoszlávia).
 Stiássni Mihály ny. tiszthelyettes.
 Stiller József t. őrzvezető Veosés, Tamás-u. 25.
 Stimakovits László dr. gimn. tanár Bpest, VII., Szt. István-úti gimn.
 Stinner Jakab lelkész.
 Strasser László r. t. igazgató (meghalt 1939-ben) Bpest, IX., Páva-u. 11.
 Strasser István t. főhadnagy, bankfiókfőnök Békéscsaba, Magyar-
 Olasz Bankfiók.
 Stricker Béla.
 Sturka Károly.

- Szabó András vitéz, alezredes Bpest, X., Simor-u. 9.
 Szabó Béla dr. t. százados, p. ü. tanácsos "Bpest, II., Hunyadi János-út 22., II.
 Szabó Ferenc Bpest, V., Zsitvay Leó-u. 22., fszt. 2.
 Szabó Frigyes dr. Kispest, Wesselényi-u. 72.
 Szabó Gábor Peistszentlőrinc, Batthyány-u. 19
 Szabó Gábor földműves Bogyzisló,
 Szabó Gyula BSzKRT kocsivezető Újpest, Mária-u. 4.
 Szabó Gyula t. százados, vezető jegyző Tompa (Bács megye).
 Szabó István tiszthelyettes Jánoshalma. (Elköltözött).
 Szabó István Bpest, XIV., Paskál-u. 44.
 Szabó István t. hdpr. őrm., belügyminiszteri számtanácsos Bpest, V., Súlyom-u. 22.
 Szabó János t. hdgy. Bpest, IV., Váci-utca 75., IV. 3.
 Szabó János t. hdgy., m. tisztviselő Bpest, IV., Bástya-u. 25
 Szabó József gyógyszerész Szarvas, Szemző gyógyszerár.
 Szabó Kálmán Vác, Galcsek-u. 3.
 Szabó Károly Szombathely. MAV üzletvezetőség.
 Szabó Lajos.
 Szabó László.
 Szabó Mihály rendőrörmesier Komárom.
 Szabó Sándor festőművész.
 Szabófy Bódog Árpád t. fhdgy., szföv. Ejektromosművek építési oszt. vezetője Bpest, VIII., Pál-utca 6.
 Szabolcsi Ignác t. törzsörmesier, színész Bpest, Her nád-u. 21., fszt. 10.
 Szladeczky Kardos István t. fhdgy. Debrecen.
 Szakái József fűszerkereskedő Budaörs, József főherceg-út.
 Szalay Elemér.
 Szalay Imre r. k. lelkész Kóka. (Elköltözött).
 Szalay István t. számvivő altiszt Zombor. (Jugoszlávia).
 Szalay László.
 Szalay Zoltán dr. Bpest, II., Krisztina-kör út.
 Szarvas Imre t. szakaszvezető, borbély Kiskunfélegyháza. Kun-u. 43.
 Szántó Ede.
 Szántó Lajos Bpest, VIII., Rákóczi-út 51.
 Szász Ágoston dr. ügyvéd Bpest, VII. Röck Szilárd-u. 27.
 Szász Elemér.
 Szász Jenő dr. Bpest, IX., Üllői-út 44.
 Szász Miklós Bpest, X. Füzér-utca 18., I. 12.
 Százúj Jenő t. százados, rk. tanító Kapospula. u. p. Attala (Somogy m.).
 Szebeny József dr., t. hdgy., szföv. tanácsnok Bpest, HL, Áfonya-u.5.
 Szegedi István.
 Szeifried Jenő.
 Szekeres András vitéz, t. tiszthelyettes Kiskun félegyháza. Szent Imre herceg-u. 15.
 Szekeres Sándor kereskedő Újpest, József-u. 67.
 Szelei Imre Kispest, Üllői-út 14.
 Szelepcsényi András t. tábori lelkész (meghalt) Kiskunfélegyháza.
 Szelényi Imre.
 Szemere István.
 Szende Henrik VII, Nyár-u. 11.
 Szendery István dr. orvos Kassa. (Elköltözött).

- Szendrő Pál.
 Szenté Balázs földműves Bogyiszló.
 Szenté István fűszerkereskedő Kalocsa. (Elköltözött).
 Szentgyörgyi László t. hdgy., oki. gazdász Csermajor, u. p. Vitnyéd.
 Szentgyörgyi László igazgató Ptínok, Leánynevelőintézet.
 Szentés Ödön iszföv. számtanácsos Bpest, VIII. ker. Elöljáróság.
 Szentistvány (Stefan) József ezredes Eger.
 Szereday Miklós dr. t. fhdgv., magántisztviselő Bpest. IL, Medve-
 utca 20., III. 1.
 Szerdahelyi Jenő t. fhdgy., bizt. tisztviselő Bpest, V., Dorotiya-u. 10.,
 Generali.
 Szerdahelyi Zoltán t. zls., parafaárúker. Bpest, VI., Horn Ede-u. 6.
 Székács László t. tizedes, tapétázómester Bpest, IX., Ranolder-u. 3.
 fszt. 7.
 Székely Árpád.
 Székely Ferenc dr. Bpest, VI., Benczúr-u. 1.
 Székely Ferenc Csánytelek (Csongrád megye).
 Székely Gábor.
 Székely Imre dr. főorvos, szülész-nőorvos Bpest, Múzeum-körút 5.
 Székely István t. zászlós Bpest, Arépa-út 54.
 Székely Jenő.
 Székely Ottó t. fhdgy., igazgató-főmérnök Bpest, IL, Lánchíd-n. 23.
 Székely Sándor Bpest, V., Pozsonyi-út 10., IV. 16.
 Széky-Hamvay István t. hdgy. Péter vására.
 Széll József.
 Szigethy Lajos ny. százados Bpest, IX., Telepi-u. 6-8., I. 1.
 Szilágyi Ákos t. hdgy.
 Szilágyi Ferenc ny. százados Bpest. (Elköltözött).
 Szilvássy Rezső f. aradi, ny. százados Bpest, IX., Mester-utca 4., IV. 1.
 Szinay Béla vitéz, ny. altábornagy Bpest, IX., Ferenc-körút 19-21.
 Szinnyei Mihály Ökécseke, Fürdő-lutca 4.
 Szirmák László.
 Szittyá Nándor vitéz, törvényszéki könyvszakértő Bpest, XIV., Vitézi
 kertváros 61.
 Szladek Jenő őrnagy.
 Szlávi Oszkár.
 Szlovák Ferenc százados.
 Szluha Márton verbói, f. fhdgy., MAV mérnök Bpest, VIII., Thék
 Endre-u. 41.
 Szmrtnik János.
 Sznistyák Béla (lásd Szinay alatt).
 Szoboszlay Imre őrnagy.
 Szoika Gottfried D. G. T. igazgató Bpest, V., Rudolf-rakpark 3.
 Szombathy Tibor.
 Szondi Béla t. tizedes, magántisztviselő Kiskunfélegyháza, Lónyai-u. 18.
 Szondy Lajos t. zászlós, magántisztviselő.
 Szóos Zoltán.
 Szödényi Árpád Peisthidegkút, Vitézi telep.
 Szőke József.
 Szőnyi Andor t. hdgy., bankfőtisztv. Bpest, V., Vilmos császár-ú 32.
 Szőnyi Antal m. tisztv. Bpest, VIII., Tömő-u. 17., II. 15.
 Szőnyi Ferenc dr. ügyvéd Bpest, V., Falk Miksa-u. 24.

- Szötis Ernő Rádió vezérig., kormány főtan. Bpest. VIII., Sándor-ú. 7.
(meghalt).
- Sztricha Sándor.
- Sztriha István t. e. é. önk.
- Sztrilich Imre.
- Sztavinezky Kázmér ny. tábornok Bpest, II., Retek-utca 24.
- Szubota István oltár- és templomfestő Bpest, VIII., Práter-u. 18.
- Szuhodovszky Mihály szobrászművész Bpest, VIII., Kálvária-tér 13.
- Szunyogh István t. hdgy., vámszaki tiszt Bpest, XI., Kruspér-utca 6-8., II. 34.
- Szűcs István dr. állatorvos Bpest, XIV., Amerikai-út 61.
- Szűcs János t. fhdgy. Bpest, VI., Podmaniczky-u. 21. (Elköltözött).
- Szűcs Lázár,
- Szüle Dénes dr. kórházi főorvos Szekszárd.
- Szire István t. hdgy, Foktó.
- Szüle Péter festőművész Bpest, VI., Vilma király né-út 38.
- Szvetnik Ernő.
- Szebeny József szfőv. tanácsnok Bpest.
- Steiner J. Endre Kiskunfélegyháza.
- Tagscherer János Budaörs, TBaross-utca 1.
- Tahy István t. fhdgy., gyógyszerész Bpest, IX., Mester-utca 39.
- Takács István t. örvezető Vajszló (Baranya megye).
- Takács István t. őrmester Bácsdoroszló.
- Takács János dr. fogorvos Bpest, IV., Váci-utca 63.
- Takó József t. örvezető, iöldmíves Bogyiszlói
- Tamaskó János földmíves Bogyiszló.
- Tapalai Mihály Kecel.
- Tar Antal festőművész Kiskunhalas.
- Tar István iparművész Bpest, VII., Grassalkovich-u. 3.
- Tarján (Lammer) István t. hdgy., OTI tisztv. Bpest, X., Jurasics-telep fszt. 43.
- Tiarjáni Antal birtokos Kiskunfélegyháza, Póka-u. 159.
- Tarjányi István t. tizedes, városi tisztv. Kiskunfélegyháza, Kazinczy-utca 42.
- Tarjányi János földmíves Kiskunfélegyháza, Póka-u. 214.
- Tarjányi. János t. tizedes, birtokos Kiskunfélegyháza, Tanya 909.
- Tarjányi Miklós t. örvezető, földmíves Kiskunfélegyháza, Szent Imre-utca 65.
- Tarjányi Sándor birtokos Kiskunfélegyháza, Póka-u. 159.
- Tasnádi-Nagy András dr., t. hdpj., m. kir. igazságügyminiszter Bpest, V., Markó-utca 16.
- Tass László t. zászlós.
- Taub Géza t. örvezető, kereskedő Somogyszob.
- Tavaji János földmíves Bogyiezló.
- Tálos Pál Tiszákürt, Kisasszonyszőlő (Szolnok megye).
- Tápai Lajos dr., t. zászlós., ügyvéd Kiskunfélegyháza.
- Tehel István t. zászlós.
- Then József t. hdgy. Bpest, VII., Síp-utca 10.
- Tennen Márton t. örvezető Bpest, III., Lajos-u. 14., I. 7.
- Teofánovits István Bpest, X., Pongrác-út 7.
- Tepliczky Árpád ifj., t. tizedes, városi alkalmazott Újpest, Erzsébet-utca 23., ajtó 6.

- Terjék János t. őrmester, birtokos Kiskunfélegyháza, Tanya 624.
 Terlanday József asztalos Bpest, Erzsébet királyné-út 125.
 Thuróczy Dezső dr., ily. polgármester Kiskunhalas, Bethlen-tér 2.
 Tibai Takács János t. fhdgy., festőművész-tanár Bpest, XIV., Thököly-út 117.
 Tibay Lajos községi bíró Dnnaszentgyörgy.
 Till Illés t. zászlós, tanító Kölese (Somogy megye).
 Tillin ger István Ráckeve, Közkórház.
 Timár Dezső dr., ügyvéd Bpest, VI., Táira-u. 20.
 Tirnauer Tóbiás.
 Tipó János földmíves Bogyiszló.
 Tobi Balázs t. tizedes, földmíves Bogyiszló.
 Tóbi Bálint földmíves Bogyiszló.
 Tóbi Ferenc földmíves Bogyiszló.
 Tóbi Gábor földmíves Bogyiszló.
 Tóbi Gábor II. földmíves Bogyiszló-
 Tokodi András t. őrmester, gazdálkodó Mélykút.
 Tollár József t. őrmester, pénzbeszedő Sashalom, Ehmann Viktor-u. 23.
 Tomasits Károly óras-ékszerész Baja, Béla király-u. 21.
 Tomasits Gyula ipartestületi elnök.
 Tolnay Imre t. hdgy. Pomáz.
 Tomcsányi Béla t. fhdgy., igazgatóhelyettes Bpest., IX., Boráros-tér,
 Hangya
 Tompé Imre Árpád t. e. é. ö. szakaszvezető, irodavezető Bánhida,
 Erőműtelep.
 Tordai János t. őrmester, BESzKRT kocsivezető Bakos-palota, kemény J.-u. 30.
 Tóth Antal kereskedő Kiskunfélegyháza.
 Tóth Antal ny. tiszthelyettes Dorog, Kesztölczi-út 8. (Esztergom m.).
 Tóth Árpád iszföv. iparisk. igazgató Bpest, VIII., József-körút 45.
 Tóth Béla Bpest, Bura-utca 38.
 Tóth Ferenc t. örvezető Eger, Faiskola-u. 2.
 Tóth Gyula dr.
 Tóth Imre gazdálkodó Jászfényszaru, »Homok tanya««.
 Tóth János.
 Tóth Jenő százados Kiskunfélegyháza.
 Tóth József földmíves Bogyiszló.
 Tóth József szikvízgyártó Érsekcsanád.
 Tóth Lajos Bpest, IX., Angyai-u. 38.
 Tóth Mihály Sahin Bpest, Gömbös Gyula-u. 34.
 Tóth Sándor vitéz Dunavecse.
 Tóth Sándor Jászkisér.
 Tóth Sándor t. tizedes, birtokos Kiskunfélegyháza, Tanya 57.
 Tóthfaludy Aladár dr., vitéz, kir. Közjegyző, Bpest, VIII., József-körút 52.
 Tölgyesi Mátyás vitéz Bpest, XI., Leiningen-u. 35.
 Tölgyiszéki Papp Béla Kiskőrös, Szarvas-Szálló.
 Török József földmíves Bogyiszló.
 Török György Bpest, V., Vág-utca 19., I. 11.
 Török Gyula.
 Török Rezső író Bpest, XL, Liptó-u. 25.
 Törtely Péter t. hdgy., tanító Kecskemét.

Törzsök Géza t. zászlós, ezr. zászlótartó, állami tanító Kaposvár,
Esterházy-u. 66.

Törzsváry Gyula t. c. é. önk. szakaszvezető Kíspeszt, Attila-vi. 20.

Trammel Ferenc t. őrmester, Tényképész Soroksár.

Trisler József.

Tnitzer Ernő e. e. hdgy. Bpest, VII. Rákóczi-út 4.

Tubics Bertalan Pécs, Mohácsi országút 89.

Tukulyácz István t. hdgy.

Tumbász Béla.

Tumbász József.

Túrán Márton Ecser, Zrínyi-utca 24.

Turcsányi József t. e. é. önk. őrmester, rk. isk. igazgató Tápiószent-
Márton.

Tuschák Károly t. hdgy. Bpest. TV. Városház-u. 10. Blockner.

Tuschter Gyula Kíspeszt, Baross-ML 70.

Dr. Turóczy Dezső polgármester Kiskunhalas

Tulkos Péter Pál. Pálmonostora.

Türkl József cégvezető Bpest, \!.. Ö-utca 38., II. 11.

Tüske Győző t. hdgy.

Ubi Aurél.

Ujfalussy Imre t. hdgy., tanító (meghalt) Ujkécske.

Ujházy Gyula.

Ujváry Lajos reál, gimn. tanár Mezőkövesd. (Elköltözött).

Ujváry Sándor szakíró Bpest, IV., Kossuth L.-u. 20., III. 7.

Ungár Ernő Bpest, VII, Baross-tér. Filléres-Áruház.

Ungár József Bpest. (Elköltözött).

Urhegyi Jenő igazgató Balatonfüred.

Vadas Rezső vitéz, t. fhdgy., főszolgabíró Szob.

Vadász Géza dr., t. hdgy., körorvos Pápateszár (Veszprém megye).

Vadász Jenő t. őrmester Bpest, Veres Pálné-utca 12.

Vadász Pál.

Vika Imre Bpest, XIII. Tar-u. 7., fezt. 17.

Vajda dr ügyvéd.

Vajda Ferenc t. szakaszvezető, színész Debrecen, Rákóczi-u. 36.

Ernyei J. címén.

Vájó András t. szakaszvezető Veresegyház.

Valentin Mihály t. őrmester, gazdálkodó Ujkécske.

Vandra Lajos t. fhdgy.

Varga Dénes Kíspeszt, Templom-tér 11.

Varga Endre vitéz, e. e. százados, földbirtokos Kiskunhalas, Bojárszó-
puszta.

Varga Ferenc Kecel, II, Vadkerti-u. 77.

Varga György Bpest, VIII., Sándor-tér 14.

Varga István földműves Bogyszló.

Varga Pál Ácsa, Templom-u. 3.

Varga Sándor Bpest, X., Kőbányai-út, Ganz-gyár.

Varga Vendel földműves Veresegyház, Fő-utca.

Varsányi Elemér dr., t. fhdgy., ügyvéd.

Vas Béla dr. orvos Bpest, Phónix-utca 2.

Vas Géza fhdgy., OTI ny. szv. főszámtanácsos Újpest.

- Vasek Ernő dr. ügyvéd, ny. főispán Bpest, IX., Mester-utca 12.
 Váczy György dr., vitéz, e. e. százados, ügyvéd, orszgy. képv. Szolnok.
 Váczy Lajos Bpest. II., Jurányi-u. 9., fezt. 1.
 Vágó Béla.
 Vágó Lajos dr., t. százados, ügyvéd Budapest, Endresz György-tér 4-6.
 Vámos Márton t. számv. őrmester, kereskedő Kiskunfélegyháza,
 Szőlő-utca 5.
 Vámosi Béla v. százados Pestszenterzsébet. (Elköltözött).
 Varaljai (Waitz) József vitéz, t. hdgy., r. k. tanító Csávoly (Bács m.).
 Várad Miksa dr., t. hdgy., ügyvéd Cegléd, Pesti-ót 8.
 Várady Sándor t. zászlós, teherautó-fuvarozó Kiskunfélegyháza.
 Várhelyi János t. zászlós.
 Várhidy Sándor t. hdgy.
 Vary Rezső.
 Vásárhelyi Lőrinc.
 Vásonyi Sándor.
 Vccsei József kőm íves Kiskunfélegyháza, Lord Rothermer-n. 11.
 Velez Rezső t. fhdgy. Bpest, V., Lipót-körút 18. (Elköltözött).
 Vendel István dr. vitéz, polgármester Szekszárd.
 Veres Sándor Dunakisvarsány, Fő-utca.
 Veresanarty István őrnagy Miskolc, VII. híradó osztály.
 Veress Ferenc t. hdgy. Albertfalva.
 Veréb József t. őrmester Környebánya 66. (Komárom megye).
 Veréb Ottmár gazdálkodó Kiskunfélegyháza.
 Vermes Gyula t. fhdgy.
 Veszely Ferenc hentes Soroksár Rudolf-u. 25.
 Veszély Béla.
 V éber Ede.
 Vccsei Zoltán c. e. zászlós Ersekcsanád.
 Végváry (Witt) Kornél mérnök Dunaföldvár, Villanytelep.
 Vég Sándor földmunkás Bogyiszló.
 Vékes Sándor vitéz, t. százados, bankigazgató Szeged, Szeged-
 Csongrád Takaréék.
 Vékony Gábor dr. ügyvéd Kiskőrös, Takptári ügyészség.
 Vértessy László t. hdgy., fővárosi főmérnök Bpest, X., MÁV északi
 főműhely lakótelep 51.
 Vidor Ágoston t. százados, mérnök Bpest, XL, Tarcali-u. 22 a.
 Vidor Ármin.
 Vidovich Antal dr., vitéz, t. fhdgy. Szeged, Kálvária-tér, Technológia.
 Vidovszky Béla.
 Vidra Sándor.
 Vig János Bpest, Vili., Futó-utca 34.. földszint 13.
 Villányi Gyula t. zászlós.
 Vincze Kornél Bpest, VIII, József-körút 58.
 Vincze Lajos t. fhdgy., szföv. tisztviselő.
 Viola Gábor t. hdprj. őrmester Dunakeszi. Kossuth Lajos-u. 16.
 Virágh Sándor Bpest, Honv. Min. XII. ü. o. Váraljai-u. Testőr lakt.
 Vironya János t. szakaszvezető vendéglős Jánoshalma.
 Viski János gazdálkodó Ráckeve-Felszeg.
 Víz Károly ny. százados Bpest, IX., Lónyay-u. 18 b.
 Vogt Károly p. ü. fogalmazó.
 Volant András sajakozai, ny. ezredes Bpest. VNL. Ludoviceum-u. 4.

- Volar András Bpest, XIII., Babér-u. 7., I. 152.
 Volon es Ferenc.
 Voïwerter Káról} Kecskemét, IV., Szarvas-utca 3.
 Vályán László t. fhdgy.
 Völgyi Jenő t. tizedes, Ker. Ifj. Egy. gondnoka Niregyhaza, Luther -
 utca 3., 1.
 Vörös György Budaörs, Törökbálint-út 17.
 Vranó Sándor tanító Bátya.
 Vukovics Gyula, nyerges és szíj gyártómester Bpest, VIII, Múzeum-
 körút 10.
- Wagner Antal.
 Wajdits Géza Bpest, VIII., Nagytemplom-u. 18. fszt.
 Waldberg Endre ezredes Bpest, II., Retek-u. 33. H. M. 3/b. o.
 Waldmann Samu t. tizedes, kereskedő Aszód.
 Waldvogel Conrad dr., t. fhdgy., fogorvos Bpest, VII., Rákóezi-út 10.
 Wialter II. Bpest, IX., lláday-utca 14.
 Wiennemxiacher Flórián t. fhdgy., építésmérnök Bpest, IL, Ady
 Endre-utca 1.
 Wappler Ferenc vasöntő Budafok. Liszt Ferenc-u. 62.
 Wärmer Jenő dr. orvos Pöstyén (Szlovákia).
 Weinberger József Bpest, VII, Csengeri-u. 3.
 Weimann Ferenc gyári munkás Soroksár.
 Weimann Antal bőrkereskedő Soroksár, Felsőrés. (Renner Márton
 címén).
 W einher Antal Vecisés, Tamás-u. 23.
 W einer Jakab Budapest, VII, Thököly-út 8.
 Weis Nándor Bpest, IL, Lajos-u. 115.
 Weisberger II. kereskedő Pestszentlőrinc, Kossuth Lajos-u. 61.
 Weisz Artúr t. fhdgy., műsztergályoe, kereskedő Bpest, IV., Egey*
 tem-utca 3.
 Weisz Emil.
 Weisz István e. é. önk. tizedes Bpest, XIII., Vágány-u. 12., Öceán-
 konzervgyár.
 Weisz István óragyári képviselő Bpest, VII, Alp ár-út 7.
 Weisz (Wier) János Bpest, XIV., öv-utca 172.
 Weisz Ödön.
 Weisz Sámuel Foktó.
 Weisz Vilmos t. örvezető Bpest, VI, Frangepán-u. 36., fszt. 3.
 Weisz Zoltán t. tizedes, szabómester Bpest, V., Nádor-u. és Géza-u.
 earek.
 Wellaier László építész.
 Wenk Flórián t. fhdgy., uradalmi főintéző Bpost, IV., Múzeum-u. 11.
 Wendler Lipót közs. leépv. test. tag Budaörs.
 Werner Frigyes t. fhdgy.
 Wemer László városi adótiszt Sátoraljajúhely.
 Weseely Ferenc dr.
 Widder Hugó t. hdgy. Chile. (Amerika).
 Widder Sándor t. hadnagy m. tiszt. Bpest, Barcsay-u. 3.
 Wiesel Pál Szabadka. (Jugoszlávia).
 Wilhelm Tamás Bpest, X., Apafy-u. 8.
 Will Antal ny. alezredes Bpest, IL. Horváth-utca 25-27.

- Will Ferenc t. hdgy., D. G. T. főtiszt Győr, D. G. T. állomás/
 Winkler Mihály Bpest, IX., Szvetenay-utca 4.
 Wiszneg István törzsőrmester Pesfezenterzséhet, Horthy Miklós-út 17.
 Witt Kornél (lásd Végváry alatt),
 Wittek Valér Frigyes.
 Wittenberg Imre Bpest, VII., Péterífy Sándor-n. 47., NI,
 Wittini József Bpest. (Elköltözött).
 Wittner Antat Bpest. (Elköltözött).
 Wolf A. t. fhdgy. Bpest, IV., Városház-u.
 Wund János bányász Pilisszentiván, Solymár-akna.
 Wüscher Frigyes dr., Hangya elnök-vezérigazg. Bpest, I-, Pálya-u. 15.
- Zajk (Zuckmiann) Vilmos e. e. őrnagy, cégvezető Bpest, I., Váralja-
 utca 15.
 Zakariás István kormányfőtanácsos, bankigazgató Bpest, V., Nádor-
 utca 32. Altruistabank,
 Zala Tivadar.
 Zalay József vitéz, ny. altábornagy Bpest, I., Ábrányi Emil-u. 7,
 Zalay Károly vitéz, tábornok Sopron.
 Zavarkó György.
 Zádor Endre őrnagy Kassa, 2. felderítő zászlóalj.
 Zádori József t. hdpj., vámtiszt Bpest, IX., Fővámpalota.
 Zágonyi Tibor hadnagy Kiskunfélegyháza.
 Zdrahál László (lásd Hegedűs alatt).
 Zajky (Zechmeister) Zoltán dr. főtitkár Bpest, V.. K lehel sb erg-u. 4.
 Postatakarékpénztár.
 Zelky Gusztáv alezredes Sarkad.
 Zentay Ágoston víjtész, dr., vámszaki főtiszt Bpest, IX., Hogy es Endre-
 utca 9., II.
 Zilzer László dr. orvos, egy tan. s. Bpest. VI., Andrásjy-út 81.
 Zimmermann László.
 Zoltán Imre t. hdgy. Bpest, VII, Erzsébet-körút 50. Művész ügynöks.
 Zoltán János Kiskőrös.
 Zoltán József.
 Zoltán László t. hdgy., zenetanár Bpest, VI., Ándrássy-út 27., III. 1.
 Zöld Márton sióagárdi, ny. tábornok Bpest, VII, Eötvös-u. 24.
 Zugi Sándor földmíves Kiskunfélegyháza, Tanya 1742.
 Zsanár József.
 Zsely Miklós t. tizedes Zalaegerszeg.
 Zsidy István ny. ezredes Bpest, XII., Törpe-u. 1/a.
 Zsigmond Sándor t. tizedes, földmíves Bogyiszló.
 Zsitvay Károly Bpest, X., Ceglédi-út 5-7., XIV. épület, II. 578.
 Zsoldos Jenő dr., főgimn. tanár Bpest, VI., Munkácsy-u. izr. leánygimn.
 Zsoldos Sándor t. fhdgy., gyógy árúnagykereskedő Bpest, Tátra -u. 23/a.
 Zsolnai István tűzoltó Kiskunfélegyháza.
 Zs. Tóth Albert Nagykőrös.

30-as hősi halott tisztek, tisztjelöltek, e. é. önkéntesek és törzsaltisztek:*

1914. szeptember 14.	Sztatossny Emil hadnagy Grober László százados Homor Ernő t. hadnagy Czagány Nándor Károly dr. t. hadnagy Morgenstern Rezső t. hadnagy Sztankó István e. é. ö. szkv. Ferenc z Ferenc József e. é. önkéntes
1914. szeptember 15. 1914. szept. 15-30.	Benkő Tibor hadnagy Limperger Lőrinc hadapród jelölt
1914. oki ober 4.	Baráth Kálmán őrnagy Zádor Zoltán hadnagy
1914. október 27.	Tóth József hadapród Grünbaum Simon npf. hadnagy Vangel József dr. t. β. orvos
1914. november 6.	Reschovszky Pál százados Kövecz Dezső t. zászlós Bíró Géza g. h. főhadnagy D. Stasek Nándor t. hadnagy Berger Béla f. hadapród Telkecisny Gyula 1. hadnagy
1914. november 17. 1914. november 26. 1914. november 28. 1914. december 1. 1914. december 6. 1915. február 25.	Bokor Artúr t. hadapród Neubauer Dezső dr. t. hadapród Vértes Lajos g. h. főszámvevő Tatay Tihamér főhadnagy Brasch Miksa t. hadnagy Váradí Emil t. zászlós Mólos István törzsőrmester Kemény Sándor t. zászlós
1915. március 8. 1915. március 17. 1915. április 4.	Falk Ödön t. hadnagy Kovács Sándor mélykúti t. zászlós Gerőfi Imre t. zászlós Dózsa Jenő t. hadnagy Groismann Géza dr. I. zászlós
1915. május 18.	Orbán Ferenc dr. t. hadnagy

*) Hivatalos úton rendelkezésünkre bocsátott kimutatás, mely nem tartalmazhatja sem a sok sebesültet, sem a háború után meghalt sok hős bajtársaink neveit.

Clementis Győző t. főhadnagy
Rottenbiller Lajos e. é. önk. tizedes

1915. május 20.	Tower János főhadnagy
1915. május 22.	Ladányi Dezső t. hadapród
1915. május 23.	Molnár Imre t. zászlós
1915. június 8.	Mokosinyi Gábor t. hadapród
1915. június 8.	Baranyai Artúr t. főhadnagy
1915. június 11.	Walther László t. hadnagy
1915. június 14.	Toprity István e. é. önk. őrzővezető
	Lázár Miklós t. hadapród
	Steiner Rezső t. hadnagy
	Énekes András dr. t. zászlós
	Kisfaludy Sándor t. hadapród
	Szabó Fekete József t. hadapród
1915. június 15.	Urbán Mihály t. hadapród
	Deutsch Árpád t. hadapród
1915. június 19.	Rehák Antal törzsőrmester
1915. június 20.	Sioldea Anhidim ezredes
1915. június 29.	Branich József t. hadapród
	Tolmács István hadnagy
1915. július 5.	Jaczik János t. hadnagy
1915. július 15.	Zwarg József e. é. önk. tizedes
1915. július 20.	Gaál Imre t. hadnagy
1915. július 22.	Szirt Oszkár t. hadnagy
1915. augusztus 2.	Fischer Ferenc t. hadapród
1915. augusztus 20.	Vásárhelyi Lőrinc t. hadapród
1915. augusztus 22.	Orbán László százados
1915. augusztus 28.	Teltsch Mayer npf. állatorvos
	Ernszt Ödön t. hadapród
1915. szeptember 3.	Herezog Ferenc t. zászlós
1915. szeptember 6.	Dubovitz Andor t. hadapród
1915. szeptember 13.	Széli Zoltán Béla e. é. önk. szakaszvezető
1915. szeptember 14.	Kosotzky Lajos t. hadapród
	Kiss Miklós főhadnagy (orosz fogságban)
	Leszlauer Albert Béla t. főhadnagy
	Klepeisz Lajos t. hadnagy
	Szpevák József t. hadnagy
	Thomka Áron t. zászlós
	Joós György t. hadapród
	Zajos Zoltán t. hadapródjelölt
	ifj. péterfai Eördögh Kálmán t. hadapródj.
1915. szeptember 18.	Romsits István t. hadapródjelölt
1915. szeptember 23.	Politzer Zoltán dr. t. főorvos (orosz fogságban)
1915. szeptember 24.	Sándorffy Miklós őrnagy
	Marton Jenő t. hadnagy
	Schmidt Hugó Dezső t. zászlós
1915. október 19.	Volenszky Béla t. hadapród
1915. október 29.	Kupacz László e. c. önk. tizedes
1915. november 21.	Valentiny Béla t. hadapród
1915. december 20.	Szabó Imre százados
1916. január 7.	Mikléczy Ferenc e. é. önk. szakaszvezető
	Huszár Mihály dr. t. hadapródjelölt.
	Paris Ferenc t. hadapródjelölt

1916. január 11.	Négyesi Szepessy András őrnagy
1916. január 19.	Császár Géza hadnagy
	Reich Ede t. hadnagy
	Révész György t. hadapród
	Németh László törzsőrmester
	Borbély Dezső t. hadapródjelölt
	Östreicher Géza t. hadapródjelölt
1916. január 23.	Bleuer László e. é. önk. őrzető
191.6. március 22.	Ádámffy Ferenc t. hadapródjelölt
1916. március 22.	Engel Artúr t. hadnagy
1916. június 4.	Kraus z Károly t. hadapródjelölt
1916. június 16.	Harmos Miklós százados
1916. június 20.	Glied Gyula npf. főhadnagy
1916. július 8.	Bozó Árpád t. zászlós
1916. augusztus 8.	Márffy István dr. t. zászlós
	Faragó Vilmos npf. főhadnagy
	Kiszely László t. zászlós
	Kovács Ferenc Dezső I. o. szv. altiszt
	Vecsey Géza t. hadapródjelölt
1916. augusztus 10.	Kordélyos Gyula e. é. önk. tizedes
1916. augusztus 12.	Lichter Andor t. hadapródjelölt
1916. augusztus 1.3.	Barátosi Bartók Tibor t. hadnagy
1916. augusztus 14.	Farkas István t. hadapródjelölt
	Vágó József t. hadapródjelölt
	Eifert János t. hadapródjelölt
	Nagy Lajos t. hadapródjelölt
1916. augusztus 17-	Deutsch Zoltán e. é. önk. szakaszvezető
	Szűcs Dezső t. főhadnagy
1916. augusztus 24.	Nagy Lajos t. hadapródjelölt
1916. augusztus 28.	Horváth Károly e. é. önk. tizedes
	Faragó Viltió npf. főhadnagy
1916. szeptember 1.	Koschuta Demeter őrnagy
1916. szeptember 2.	Kollár Imre t. hadapród
1916. szeptember 1.9.	Krämer Lajos t. hadapród
1916. szeptember 25.	Krebecz László t. hadapród
1916. november 23.	Székely József e. é. önk. tizedes
1916. november 25.	Torber Gyula npf. hadnagy
1916. december 29.	Tlaspl Ödön e. é. önk. szakaszvezető
1917. március 23.	Koszorús Sándor főhadnagy
1917. július 5.	Heller István t. zászlós
1917. augusztus 7.	Szórady József tiszthelyettes
1917. augusztus 26.	Krug János tiszthelyettes
1917. szeptember 17.	Róth Jakab e. é. önk. szakaszvezető
1917. szeptember 18.	Simonyi Jenő László hadnagy
1917. szeptember 22.	Péntek László e. é. önk. őrmester
1917. november 29.	Kovács Mihály alezredes
1917. december 1.	Bodnár Győző t. zászlós
	Weszely Béla t. főhadnagy
1918. február 14.	Spannberger Emil e. é. önk. szakaszvezető
1918. június 21.	Bogyó Zsigmond npf. hadnagy
	Péntek János e. é. önk. őrmester
	Vigadv Virgil t. hadnagy

1918. július 23.	Stricker Béla t. zászlós
1918. szeptember 19.	Molnár József t. hadnagy
1918. október 16.	Peszterich László t. zászlós
1918. október 24.	Angyal Kálmán t. hadapródjclldt
1918. október 29.	Pákh István t. hadnagy

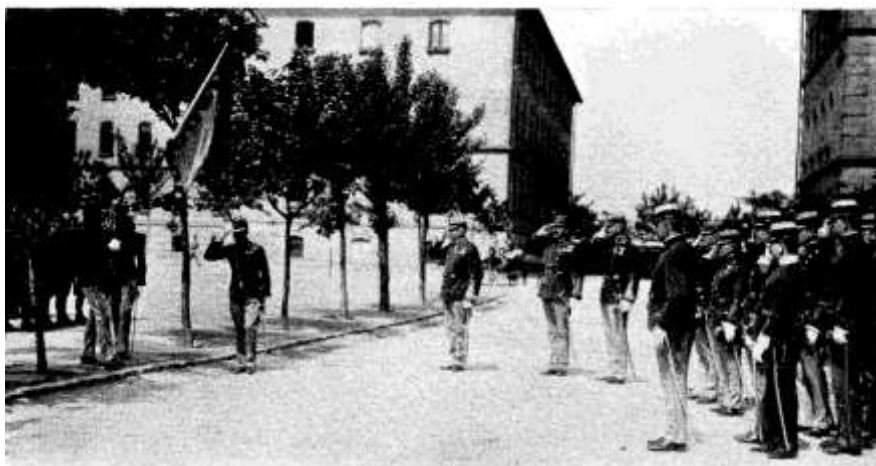

TARTALOMJEGYZÉK.

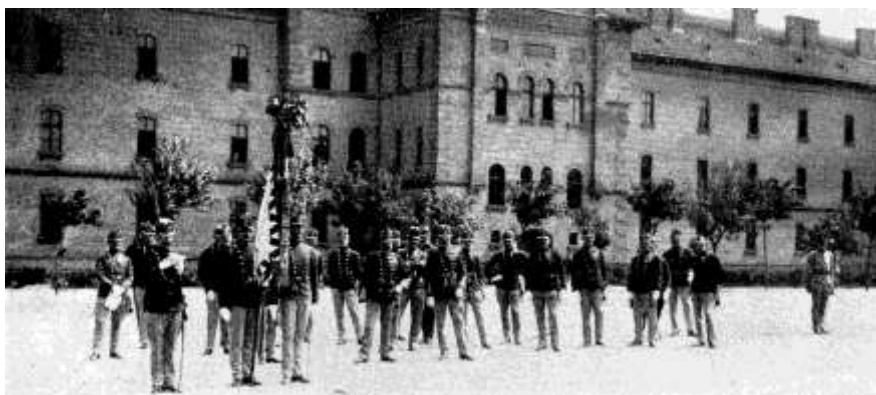
	Oldal
Vitéz Szurmay Sándor báró: Előszó.....	5
Dr. Paulovits Sándor: A 30-as honvédek.....	7
Vitéz Berkó István: Négyéves küzdelmünk a Haza védelmében.....	11
Ruef Ede: A m. kir. 30. honvéd gyalogezred megalakulásától a világháborúig	19
Dr. Szereday Miklós: Élet a halálmezőkön.....	29
Dr. Beyer Ede: A m. kir. 30. népfelkelő gyalogezred vázlatos története.....	261
Vizy Károly: Az 1/30. népfelkelő hadtápszázlőalj.....	271
Bozó Pál: A m. kir. 306. honvéd gyalogezred vázlatos története	275
Folkusházy Lajos: A 30-asok hírszerző és propaganda szolgálata a 7. hadsereg kötelékében.....	281
Londvay Károly: Harmincas honvédek a hadifelmérésnél.....	285
Waldberg Endre: A harmincas honvédek a forradalmi napokban.....	295
Lendvay Károly: A 30. honvéd pótzászlőalj.....	299
Név és lakcím kimutatás.....	305
A 30-as hősi halott tiszttek, tisztjelöltek, e. é. önkéntesek és törzs- altiszttek	345
Sajtóhibák	
<i>Fényképcsarnok</i>	

SAJTÓHIBÁK.

29. oldal 4. bekezdés 8. sor vőlegénye, atyja közé beszúrandó: anyja.
46. oldal alulról 4. bek. 1. sor hadikészlettel helyett hadihídkészlet irandó.
56. oldal alulról 4. bekezdés 3. sor Végre helyett vére irandó.
65. oldal felülről 2. bekezdés 2. sor puspák helyett puskák irandó.
118. oldal felülről 6. bekezdés 3. sor előnyomulásokban helyett előnyomulásukban irandó.
119. oldal felülről 3. bekezdés 4. sor előnyomulásai helyett előnyomulással irandó.
121. oldal alulról 2. bekezdés 5. sor hüvelynyi helyett hüvelyknyi irandó.
142. oldal alulról 7. bekezdésben a 6. sor 4. sorként, a 4. sor 6. sorként helyezendő el.
150. oldal felülről 3. bekezdés 3. sor az helyett azt irandó.
191. oldal alulról 6. sorban 1438 helyett 1435 irandó.
193. oldal felülről 12. sorban 1438 helyett 1435 irandó.
223. oldal felülről 7. bekezdés 3. sor Costuná helyett Costurá irandó.
224. oldal felülről 2. bekezdés 2. sor Kereszky helyett Kerenszky irandó.
234. oldal felülről 8. bekezdés 1. sor Porvázás helyett Portyázás irandó.
256. oldal felülről 5. sorban kézipuskákra helyett lézigéppuskákra irandó.
259. oldal felülről 2. bekezdés 2. sor: Lichteneckert helyett Lichtneckert irandó.
262. oldal felülről 3. bekezdés 2. sor: Avtovácra után pont helyett vessző teendő.
275. oldal felülről 3. bekezdés utolsó sor: Győző elé az illető alezredes vezetékeve irandó.
312. oldal Dózsa Jenő után (Elesett 1915.) irandó. (Lásd a 344. oldalon 1915. ápr. Á.)
312. oldal Encsy Pálnál t. ezredorvos helyett főtörzsorvos irandó.
312. oldal Engel Artúr után (Elesett 1916.) irandó. (Lásd a 346. oldalon 1916. márc. 22.).
331. oldal Póka Dezsőnél t. fhdgy. helyett százados, (meghalt) irandó.
334. oldal Scherer Károlynál a t. betű törlendő. Nem tartalékos, hanem tényleges volt.
337. oldal Szoboszlay nem y-nal, hanem i-vel és őrnagy után (meghalt) meghalt irandó.
339. oldal Till Illésnél Kötse helyett Köttse irandó.
340. oldal Varga Endrénél Bojárzó helyett Bogárzó irandó.
341. oldal Volant Andrásnál 4. után (meghalt 1939.) irandó.
342. oldal Vályán Lászlónál t. törlendő, mert nem tart., hanem tényleges tiszt volt.
342. oldal Völgyi Jenőnél Níregyháza helyett Nyíregyháza irandó.

Tisztelgés az ezredzászló előtt 1913. május. Középen: Polgár Rezső ezredes, ezredparancsnok.

Ezredünk tisztikarának csoportja az ezredzászlóval. 1913. május.

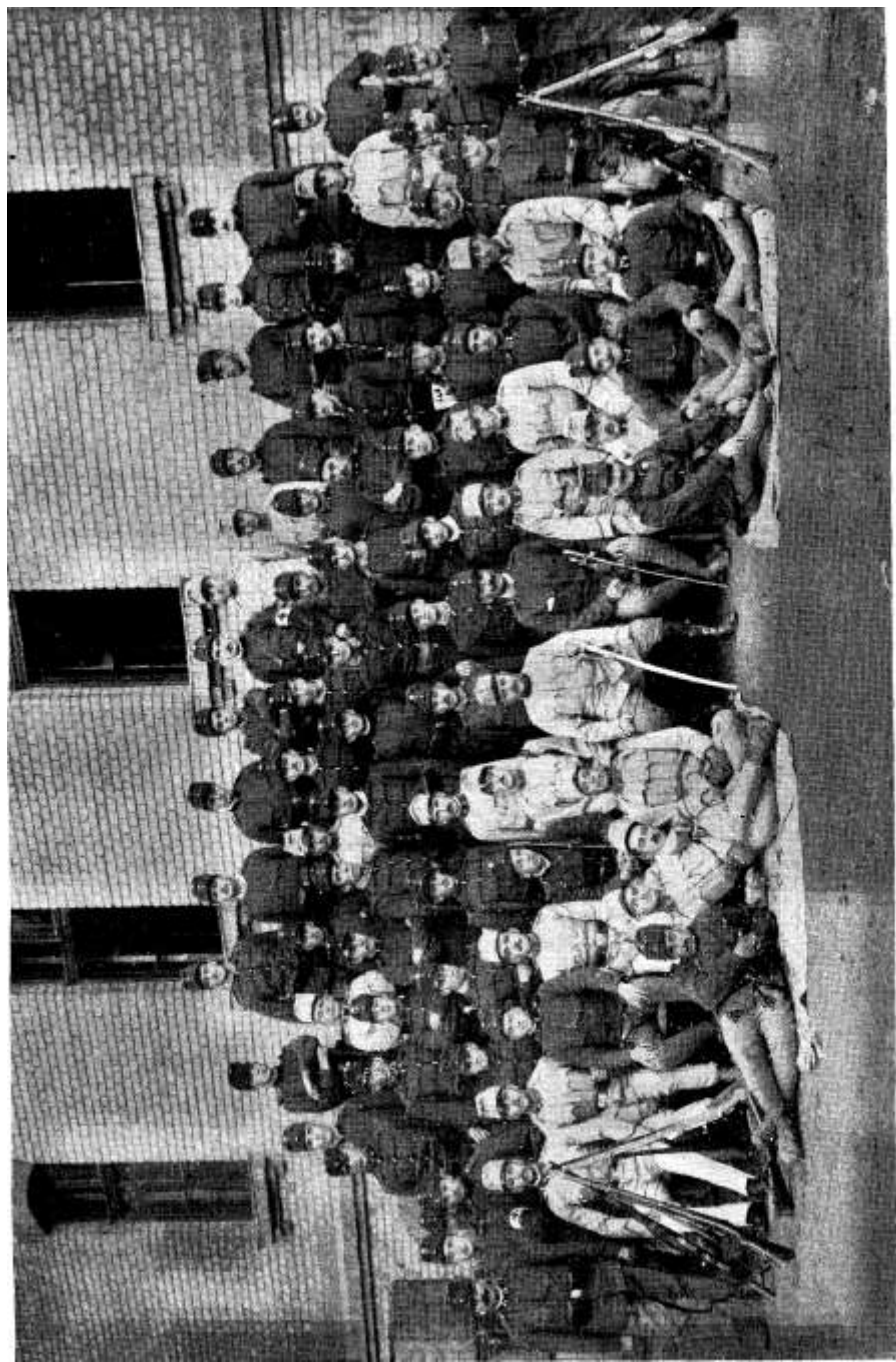
A 30. honvédgyalozezred 1913. május havában a népligeti laktanya udvarán.

A 30-asok első díszkivonulása a Vérmezőre. 1913. május.

Az ezred első díszkivonulása a Vérmezőre. 1913. május 14.

Első e. é. önkéntes osztagunk a Ferenc József gyalogsági laktanyában. 1914. augusztus.

III. zászlóaljunk tisztikara Kiskunfélegyházán. 1914. augusztus 1.

Az első menetzászlóalj a Rákoson 1914. augusztusában.

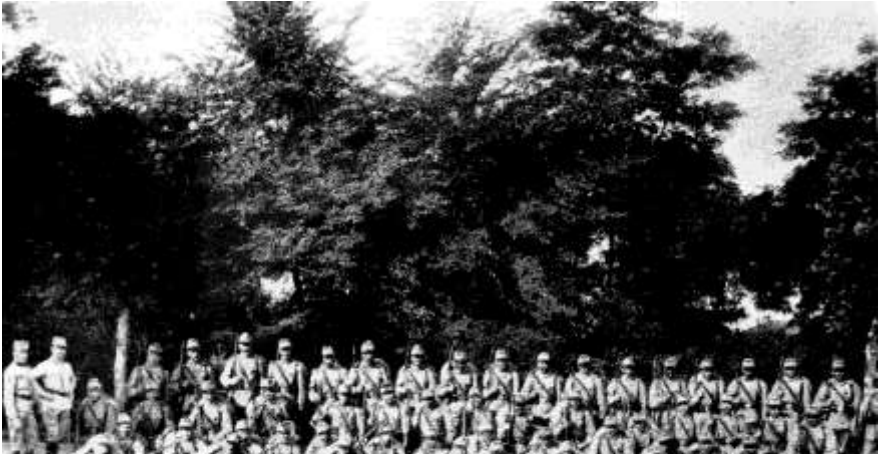
Ebédkiosztás a mozgókonyha kondéraiból.
Lendvay hadnagy, Reich Zászlós, Clementis Győző hadnagy, Csengődi főszakács,
Spollár szkv., Nemes József őrmester

A menetzászlóalj tisztikara 1914 . augusztus 13-án Kis Rákosi gyakorlótéren.

A 33/3. menetszázad 1. szakasza a Népligetben 1914 augusztus 13-án.

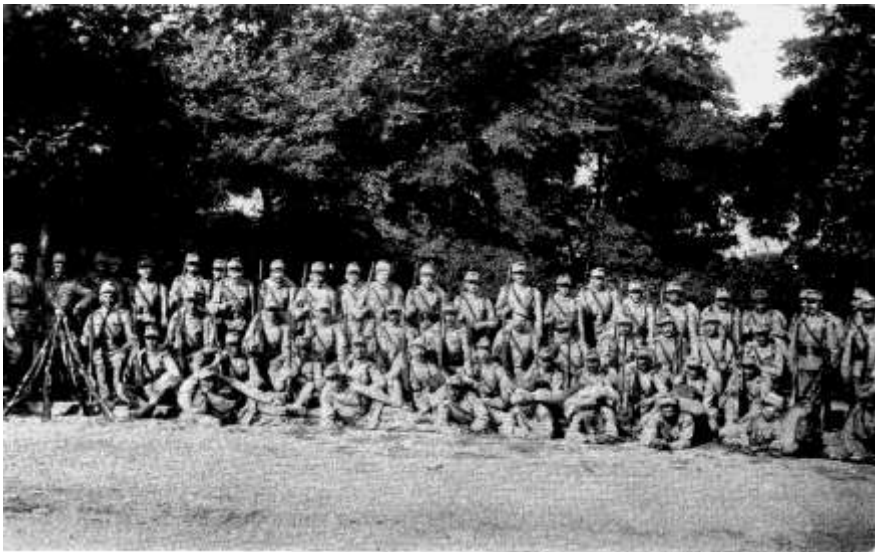

A 33/3. menetszázad 4. szakasza 1914. augusztus 13-án Népligetben.
Balszélen Lendvay főhadnagy és Csizmadia t. bdgy.

A 33/3. menetszázad távbeszélő járőre a Madách-utcai iskola udvarán,
1914 augusztus

33/3. menetszázad 4. szakasza. 1914, augusztus.

A 33/8. menetszázad tisztikara. 1914 augusztus 8.
Reich Ede t. zls, Clementis Győző t. hgy, Lendvay Károly főhgy,
Sági István t. hgy, Csizmadia Lajos t. hgy.

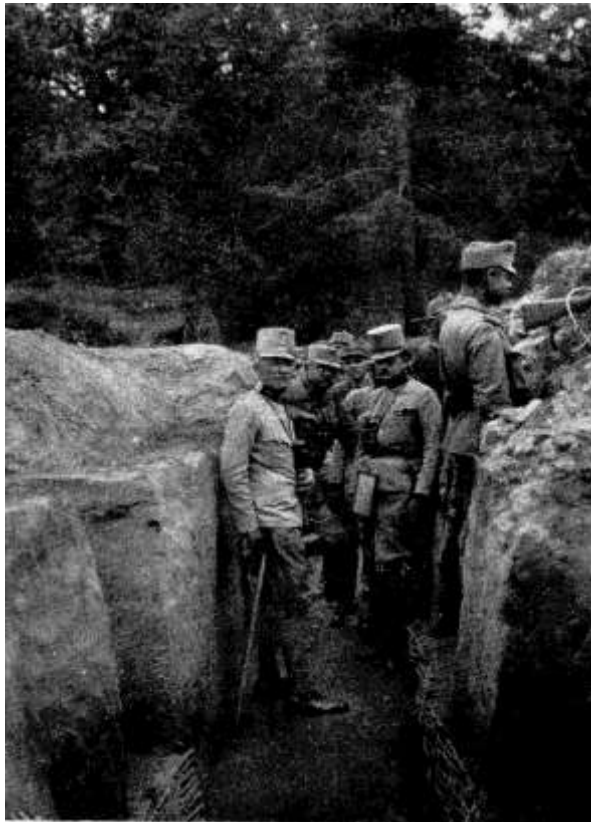
A 33/3. menetszázad harca Loznicanál tízszeres túlerővel szemben
1914. augusztus 18-án.

1914 októberi önkéntes újoncok egy csoportja.

Felkészülés az 1915-ös tavaszi galíciai offenzívára.

Szurmay Sándor hadseregparancsnok látogatása Nagy Vilmos százados dandárvezérkari tiszttel az uzsoki védőállomásunkban.

A Byczokon lévő lövészárók mögött ebéd 1915. február 5-én.
Koszorús és Miakics főhadnagyok.

Tisztálkodás harcszünet alatt, 1915. május, Galícia.

Működnek a gulyásagyúk. 1915. május. Drohobycz-nál. (Galícia)

Készül a drótakadály, 1915. május Drohobycz.

1915. május. Galícia. Dr. Bredl István hadapród az I. géppuskásosztaggal átkel a Stryjen.

1915. június Cuculovcénál. Az ellenség megfigyelése.

Elfogott orosz kém Cuculoyce-nál. 1915. június (Galícia).

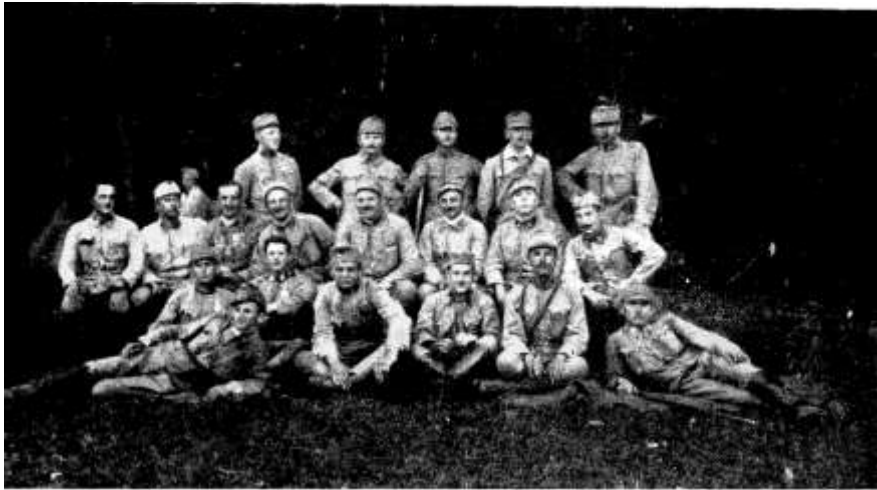

A 30-asok aratnak Tyskievic-en, Galíciában. 1915. augusztus.

Hannos Miklós százados búcsúja a IV. zászlóaljtól 1915. július 8-án Mitulinban.

A IV. zászlóalj tisztikara 1915. nyarán.

Hídverés ellenséges tűzben Swinyuchi-nál.

Őszi pihenő Wolhyniában 1915. novemberében.

Védőszakasz Rarancenál. 1910. február.

Rarancenál a nagy havazás miatt teljes harci csend volt
1916. februárban.

Névtelen 30-as hősi halott bajtárs örök pihenője.

A rarancei „gyümölcsös”-ben. 1916. április.

Rarance. Weisz hadnagy, Ligeti, Richnovszky, Sebők és Ormai hadapródok.

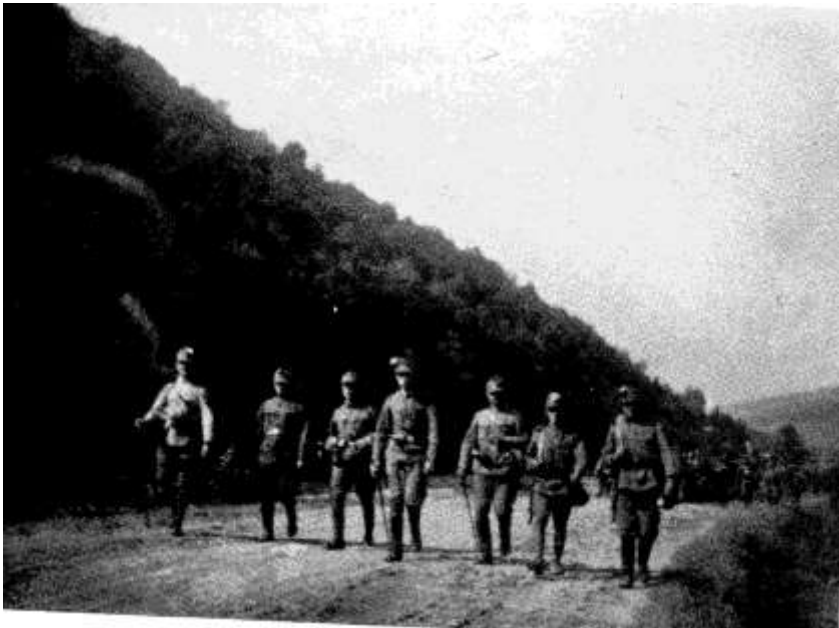
Részlet a rarancei állásból. 1916. április.

1916. április. Rarance. Csend van frontszakaszunkon.

Pihenő honvédek csoportja Rarance mögött 1916. május 6. század 3. szakasz

1916. júniusAz ezred dobronoutzi megsemmisülése után a menetzászlóaljok útban a tűzvonal felé.

III. zászlóalj törzse Schubert alezredes zászlóaljparancsnokkal.

Bárány Emil zászlós szakasza harcszerű gyakorlaton a tűzvonal mögött.

Kövess Hermann vezérezredes látogatása a 30-as honvédeknél 1916. azwptemberében.

A DOL Tatárka völgyében. Jobbról a saját, balról az oroszok védőállása.

Augusztai főhercegnő és József főherceg látogatása a Cibó-
völgyben 1916. telén. A védőállás mögött épült tábori
kápolna előtt.

József főherceg látogatása a fronton, a Cibó-völgyben 1916. végén,
Mögötte Nagy Pál tábornok, hadosztályparancsnok.

Artner ezredes a tisztek egy csoportjával 1917. márciusában megbeszélést tartott.

Pihenő honvédek egy csoportja. 9. század. 1917. március. Kirlibabánál.

Kilövés előtt az akna. 1917.

Figyelő honvéd a Dadul-on. 1917. március.

Kártyaparti a tiszti fedezékben. 1917 nprilis

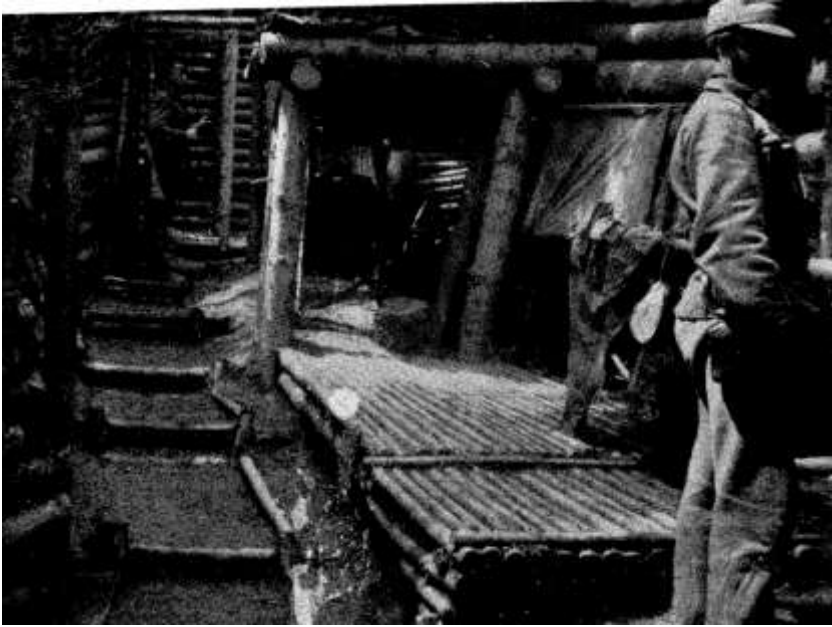
1917. április, Kirlibaba. Megérkeztek a kitüntetések.

Százúj Jenő hadnagy géppuskás osztagával Kirlibabánál, 1917. tavaszán.

I. zászlóalj segélyhely. Kirlibaba 1917.
Köztük Fenyves és Eszes zászlósok, Valentin Mihály és Kiss Ferenc őrmesterek,
Krausz Jakab Jenő tizedes, Ország János.

Figyelők a kirlibabai vonalban.

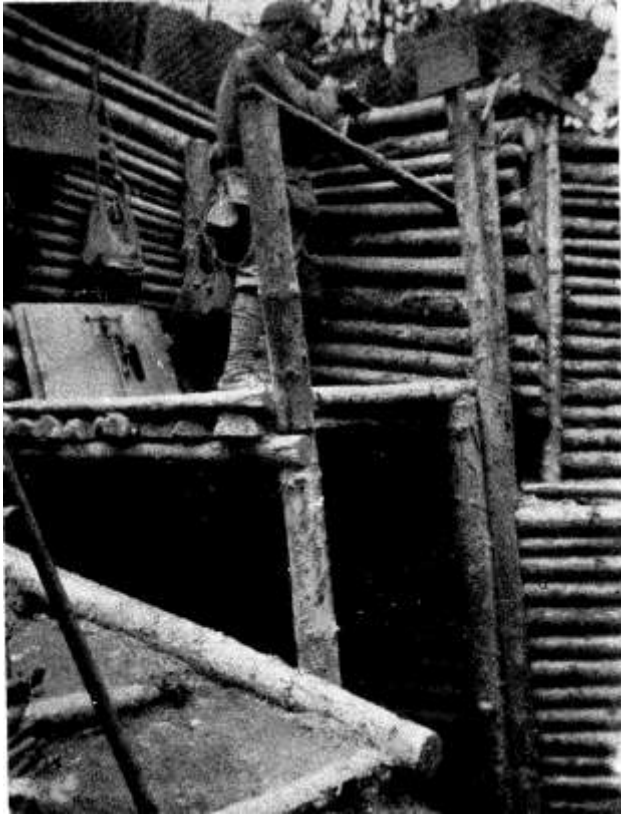

Gépfegyver löállítás Kirlibabánál 1917. tavaszán,

Készül a híres 1406-os magassági ponton a védőállás.

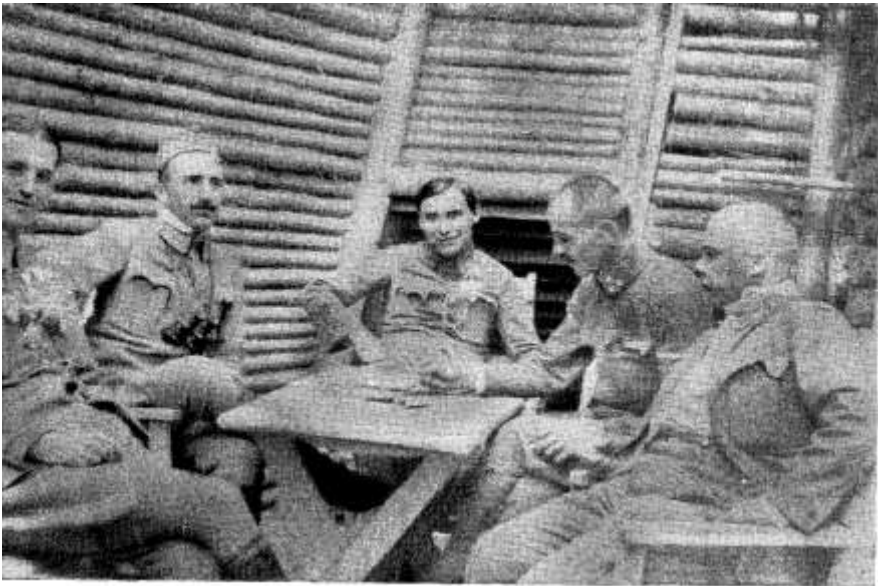
Figyelőőrszem a Dadul melletti védőállásban.

Klaudy (vitéz Komárnoky) Gyula századparancsnok szemleútján. 1917.

II. zászlóalj vonalában Kirlibabánál, „Héda villa.”
Deutsch -Paulovits-Vékes.

Kirlibaba. II. zászlóalj. A rókalyuk előtt.
Baky András zászlós, Paulovits százados, Váczy György, Veréb János százados,
Vékes Sándor főhadnagy.

Látogatás magasabb parancsnokságnál. 1917. május.
Polgár Lipót hdgy, Búzna Viktor hdgy, Jeney István fhdgy, Szereday Miklós hdgy,
Kalapos Barna szds, Szász Géza főhgy.

rtner ezredes és Farkas őrnagy megbeszélése. 1917. május.

Artner ezredes kiténtetéseket oszt honvédeinknek. 1917.

Artner ezredes és Ruef Ede ezredsegédtiszt az 1917. május 28-iki dekorálásnál.

Tiszticsoport Kirlibabán I.

Kápolna tűzvonalban a Kárpátokban.

Eredményes repülőgéppüldőzés Kirlibabánál az 1406-os magassági ponton. 1917. május.
Aczél Aurél hadnagy, Pataky Nándor főhadnagy, Vásony Sándor hadnagy
a géppuskásosztaggal.

I. zászlóalj 1. géppuskásszázad 1917. május havában.

Kuglijáték Papfálván.

I. zászlóalj parancsnokának vonalvizsgálata
esőben. 1917. július.

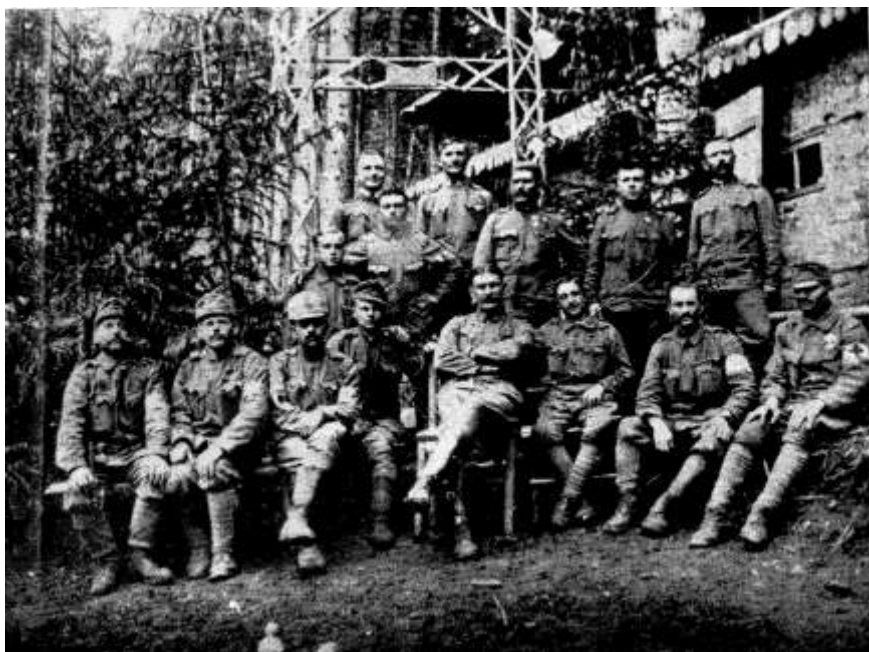

Kmetykó hadnagy gyalogsági ágyúval, 1917. június, Kirlibabánál

2. sz. lábori Őrsünk Kirlibabánál. 1917 június.

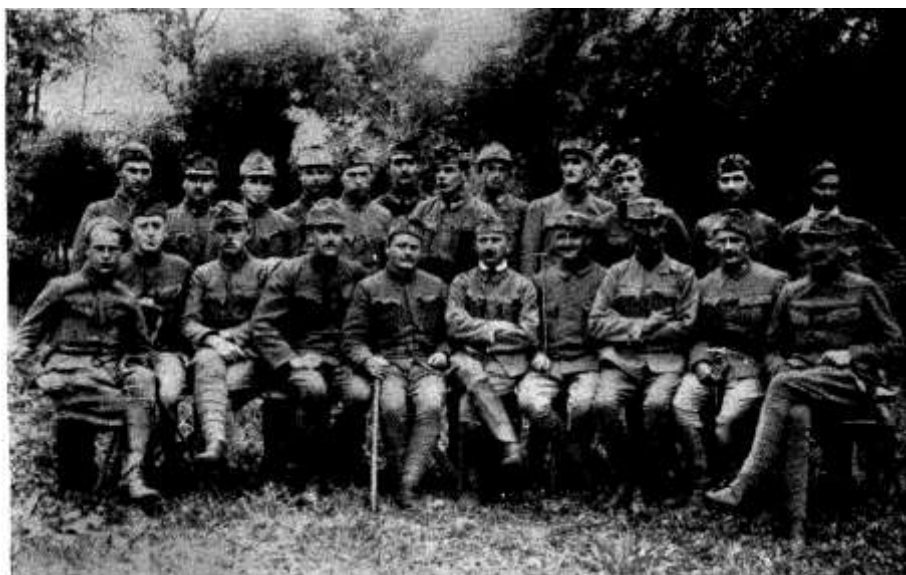
Jónás István főhadnagy a 12. századtörzsszel az Oratán.
1917. július.

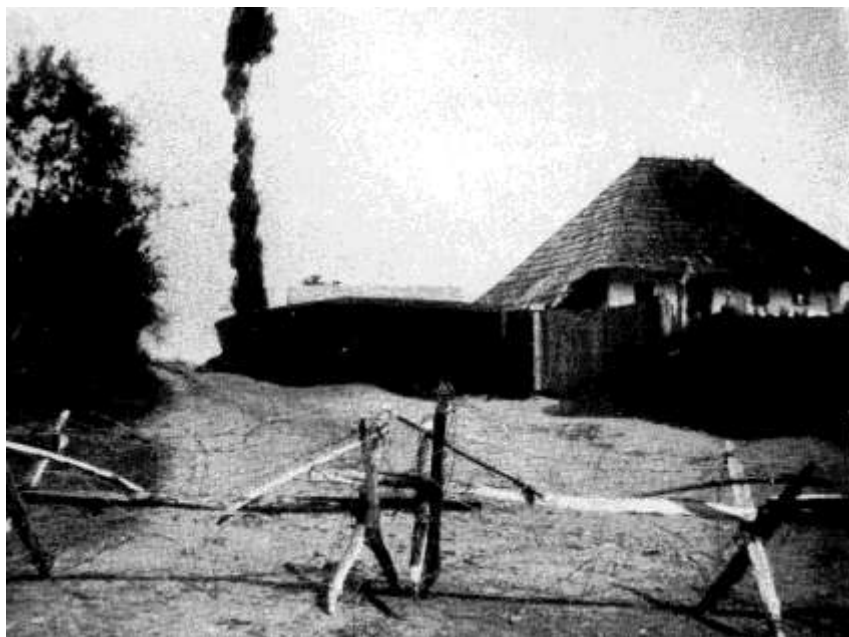
Az oroszok által felgyújtott híd oltása Fundul-Moldovi-ban. 1917. július.

Mierka Alfréd ezredes dandárparancsnok Kiss Kálmán vk. századossal az előrsőn.

Az I. zászlóalj tisztikara Satulmarenál.

A satulmarei veszedelmes utcazárlat.

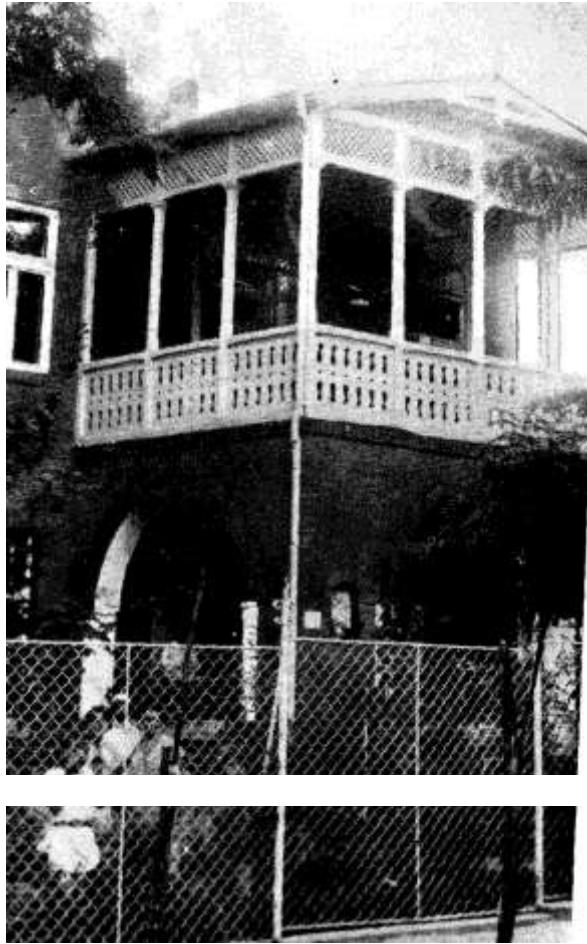
Golyófogó készítés Satulmareban. Az I. zászlóaljparancsnokság részére.

A Vékes-utászosztag munkája Andrásfalvánál.

Andrásfalvai magyarok közt. Előtérben Orphanides őrnagy.

Magyar óázis a csángóknál.

Havlicsek Jakab honvéd esküvője egy csángó-magyar lánnyal.
Orosz fronton 1918. márciusában.

A Kuczka-zászlóalj tisztikara Eszéken.

Indulás előtt Eszékről az olasz frontra. 1918. július.

Indulás előtt Eszékről az olasz frontra. 1918. július.

Magyar óázis olaszföldön.

1918. szeptember Rivai-ban 30-asok enni adnak az éhes lakosságnak.

Caprile-nél. Zechentmayer (Zalay) százados zparancsnok
az I. zászlóalj törzszsel.

Megfigyelőink az olasz fronton.

Századaink útban a Col Capri-le-re.

Elfoglalt olasz állás a Brenta völgyben.

Elfoglalt olasz állásrészlet a Brenta völgyben.

M. KIR. 30. HONVÉD GYAL. EZRED

I. Zl. Kabaréja.

RIVAI-ban

1918. X. 5.-én...

MŰSOR.

Monferál: Lászlószds.

PROLÓG:

SZIBÉRIA (ármylepellek)

SILHOUETTE.

MŰDALOK.

CIGARETTE. ifelvonás.

HOLLÓSSY szds.

SZOMBATHY fhdgy.

HEIM fhdgy.

SZOMBATHY fhdgy.

BARDOS fhdgy. QUITMANN fhdgy.

HEIM fhdgy.

10 perc SZÜNET.

MODERN TÁNCOK.

EGYRÖL-MASRÖL.

KUPLÉK.

KÁVÉHÁZ. ifelvonás

MISS KEDVESI.

MISTER BARDOS.

LÁSZLÓ szds.

KARSA fhdgy.

BARDOS fhdgy. SZOMBATHY

AZ ELŐADÁS KEZDETE 8⁰⁰ kor.

Belépődíj [letszés szerint] azezt özv. és árva-
alap javára.

HIDEG BUFFET. ITALOK. CIGÁNYZENE.

AZ I. ZLJ. ETKEZDÉBEN

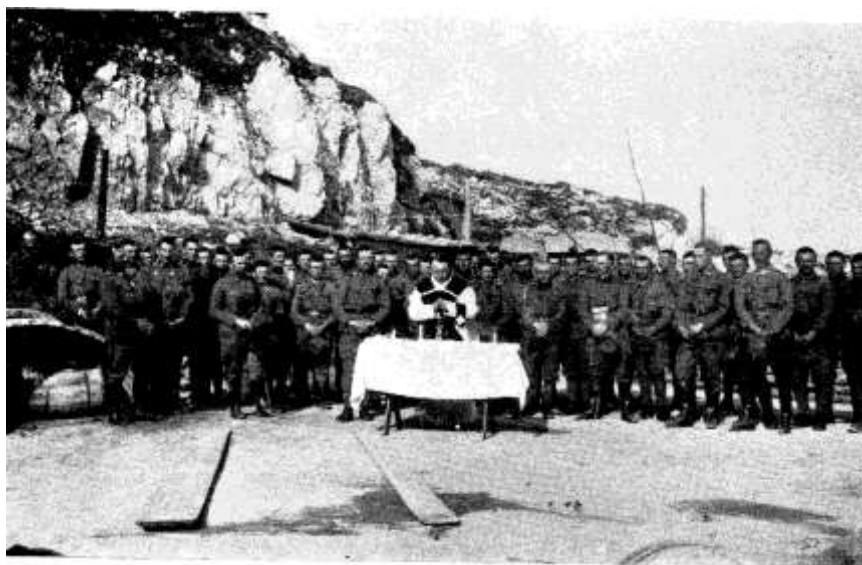
Az olasz harctér poklában is volt lehetőség szórakozásra.

A 30. npf. ezred parancsnoksága az Etsch völgyében.

A 30. npf. ezr. II. zászlóaljának tisztikara búcsúzik az ezredparancsnoktól a Lovcsen elleni támadás előtt.

Tábori mise 1917. húsvétvasárnapján az Adigevölgyében
a 30. népfelkelőezred részére.

Népfelkelő honvédeink ebédje Avtovac-uál.

A 30- npf. ezred tisztikara Avtovac-nál 1915. május.

Népfelkelő legénységünk pihenője Blazuljá-n, Lovcsen alatt.

30. npf. tisztok csoportja Aytovac-nál,

1/30. hadtápuszlóalj biocsei útbiztosító különítménye
Vizy Károly százados parancsnoksága alatt.

1915 őszén a Duna melletti Bárányos védővonalba Víz Károly századost meglátogatja a felesége.

I/30. népfőlkelő hadtápszászlóalj tiszticsoportja
Montenegro. Podgorica

Sávoly dandárparancsnok a 306/NL zászlóalj tisztikarával

306/111. zászlóalj tisztikara.

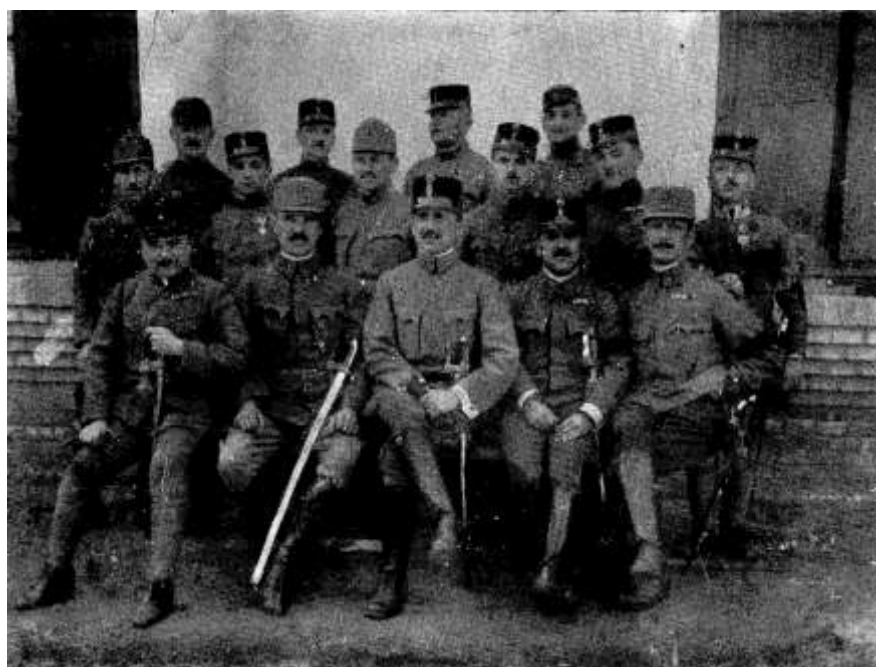
A II. pótszásad oktatókerete 1915. július havában Kispesten.

A XIX. menetzászlóalj indulása Gödöllőről 1916. február.

Hadapródjelöltek továbbképző tanfolyama 1916. április.

Pótzászlóaljnál Kispest-Wekerletelepen 1916. őszén.

Menetszásad útra készen Kispesten 1917. február.

Gödöllőn 1917. március 3-án Kapusztá (Kapuvári) Gusztáv, Stanzl Nándor, Róth J., Kirlák G., Banovics T., Bodnár Gy., Moór G., Szhyogh J. és Pohl B.

Matkovich Béla festőművész és gárdája.

A pótzászlóalj nyomozó irodájának csoportja.

XXIX menetzlj. 1. szakasza Gödöllőn 1917. május.

Dol Tatárka völgy titkos találkozóhelyén egy muszka altiszt elmondja propaganda csoportunk parancsnokának, hogy a Dadul ellen elrendelt támadást július 7-én a 43. orosz hadosztály megtagadta.

1917. július 26. Kirlibabai előnyomulásunk előtti napon egy orosz altiszt rendkívül értékes adatokkal szolgál hírszerző csoportunk parancsnokának.

Bevezető béketárgyalás az oroszokkal Glitt-Arboránál.

Hírszerző csoportunk: Paulovits százados, Schiller hadnagy, Moor zászlós, Herényi és Lieber tizedesek tárgyalása az orosz delegátusokkal.

Hírszerző csoportunk elsőnek kötötte meg a fegyverszünetet az oroszokkal 1917. december 4-én.

Díszebédnél az ezred emlékűnnepünk alkalmából.

A megbékült szibériai 8. lövészezred egy csoportja.
1917. december.

Háború utáni nagyobb ezredtalálkozó a Ludovika Akadémia előtt.

1933. október 14. Ezrednap alkalmából a Spolarich-ban.

1938. októberi ezred-émlékünnepély alkalmából.

1939.
HUNGÁRIA-NYOMDA BÉRLŐI: SZABÓ GY. ÉS TÁRSA KECSKEMÉT TELEFON:
744

A KÖNYV SZERKESZTÉSÉÉRT ÉS KIADÁSÁÉRT FELELŐS:
DR. PAULOVITS SÁNDOR BUDAPEST, IV, VÁCZI-UTCA 40